Bygdeforskning

Gro Follo

Det norske familieskogbruket, dets kvinnelige og mannlige skogeiere, forvaltningsaktivitet — og metaforiske forbindelser

Rapport 6/08
ISSN 1503-2035

Norsk senter for bygdeforskning
Universitetssenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
Telefon: +47 73 59 17 32
Telefaks:+47 73 59 12 75

Rapport nummer 6/08

Det norske familieskogbruket, dets kvinnelige og mannlige skogeiere, forvaltningsaktivitet — og metaforiske forbindelser

Gro Follo

Utgivelsesår: 2008 Antall sider: 360 ISSN-nr: 1503-2035

Sammendrag

Rapporten er et opptrykk av en doktoravhandling i antropologi ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU) i Trondheim. Avhandlingen er en monografi.

I avhandlingen vokser norsk skogbruksverden frem. Grunnlaget er forskjellige typer data fra perioden 2002-2007. Verdenen har tre fyrtårn i det forståelsesmessige landskap: Skogen, verdikjeden og familien. De private, personlige skogeierne avhandlingen omfatter, er nettopp familieskogeierne. De er omtrent 116 000, hvorav 26 300 kvinner. Avhandlingen viser betydningen av de kollektive forbindelsene skogeierne inngår i i skogbruksverdenen. Det argumenteres sterkt for nødvendigheten av å forlate individorienterte forskning-innganger skal skogeieres liv og levnet gripes.

Hva skogbruksverdenen empirisk mer spesifikt utgjør, blir presentert blant annet i en tekstuell vandring i det som er omtalt som et "medierende triangel". I vandringen brettes det ut eksempelvis om skogens forskjellige identiteter, verdikjedens metafor Skog ER Penger, familiens vesentlige elementer og den moralske økonomi fremprovosert av ikke-synkronitet mellom træs og menneskers biologiske livsløp.

Avhandlingen argumenterer for at grupperingen av kvinnelige skogeiere besitter mindre skogbrukskompetanse enn mannlige, og at kvinnene dermed i større grad må basere sin forvaltning av skogen på tillit til skogbrukets aktører. Både den tillitsbaserte og den diskusjonsbaserte forvaltningsmodellen krever at en inngår i sosiale relasjoner med skogbrukets ansatte aktører. Det å være nødt til å bruke den tillitsbaserte impliserer imidlertid at en er mer avhengig og sårbar. Skal kvinnelige skogeiere lykkes som skogeiere, må de gis de kollektive forbindelsene og kompetanse.

Sammenstillinger mellom skogeieren og skogen skaper likhet mellom dem. Det rokker ikke ved skogeieres basisforståelse om forskjellighet. Ut fra spillet mellom "er" og "er ikke" i forholdet skogeier-skogen, og med innsikter fra Lakoff, Johnson og Turner, Tilley, Ricoeur samt Johansen, omtaler avhandlingen forholdet som en metaforisk forbindelse.

Arbeidet med avhandlingen er finansiert med midler fra Landbruks- og matdepartementet (kanalisert gjennom organisasjonen Jenter i Skogbruket), Norges Skogeierforbund og Norges forskningsråd. Sluttføringsmidler er gitt av Sosialantropologisk institutt, NTNU, og Norsk senter for bygdeforskning.

Stikkord

Norge, skogbruk, kjønn, forvaltningsaktivitet, metaforer, relasjoner

Norsk senter for Bygdeforskning
Rapport nr. 6/08
ISSN 1503-2035
© Gro Follo

Trykk av omslag: Tapir Trykk, Trondheim
Print: NTNU-Trykk, Trondheim

Avhandlingen er også utgitt i serien Doktoravhandlinger ved NTNU
2008:173 (trykt og elektronisk versjon)

Det norske familieskogbruket, dets kvinnelige og mannlige skogeiere, forvaltningsaktivitet — og metaforiske forbindelser

Gro Follo

Doktoravhandling for graden doctor rerum politicarum (dr.polit)

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Sosialantropologisk institutt

Trondheim, 2008

Forord

Denne avhandlingen er om alt og ingenting. Den er om ”alt” i den forstand at stort og smått innen skogbruket er tatt inn. Den er om ”ingen ting” gitt at det ikke vil være noe å se hvis en ikke kjenner noe til skogbruket. Empirisk er avhandlingen om norske skogeiere og deres kontekst. Tematisk er avhandlingen om skogeierne og deres forvaltning — i et kjønnsperspektiv. Eller mer presist, det kjønnsperspektivet avhandlingen har er et kvinneperspektiv. Teoretisk kan det kanskje kunne sies at avhandlingen er om relasjoner og metaforer. Presentasjonsmessig er den en Kleinflaske: Sammenvevd og selvomsluttende. Metodisk har jeg vært som Espen Askeladden. Jeg har tatt vare både på slitte skosåler og døde kråker — det er aldri godt å vite hva en får bruk for av alt det som byr seg frem. Jeg må innrømme at jeg tror avhandlingen har blitt relativt kompleks. Jeg håper imidlertid at den ikke har blitt for komplisert og vanskelig tilgjengelig for leseren. Det har vært mange potensielle lesere å ta hensyn til. Brukerne og finansiørene innen skogbruket skulle ha sitt. Antropologer og andre fagfeller skulle ha sitt. Og jeg skulle ha mitt. Og det jeg på overordnet nivå ønsket å gjøre som var ”mitt”, var noe jeg verken gjorde i den antropologiske hovedfagsoppgaven *Subjektets risikokonstruksjon. Elementer til forståelse av risikofenomenets konstitusjon* (Follo 1997) eller noe jeg som oppdragsforsker får til. Det var å skrive en ”fortelling full av folk”, og en fortelling hvor innhold og form skulle tale til hverandre. Menneskene manglet stort sett i hovedfagsoppgaven ettersom den var en teoretisk utlegning på høyt distinksjonsnivå. Å dyrke sammenheng mellom innhold og form er ikke noe en gis høve til innen oppdragsforskningens trange økonomiske rammer. Har jeg noe forskningsmessig mantra, så er det: Alt springer ut av empirien! Jeg stiller mine innsikter til rådighet for det empirien forteller. Påstanden er selvsagt relativ ettersom det jeg ikke evner å se, ikke kan springe ut av empirien for meg. Men av det som springer ut av empirien, lar jeg empirien, og ikke teorien, være bestemmende. Det er empirien som bestemmer hva slags teoretiske innganger og betraktninger jeg skal foreta. Ettersom empirien er mangfoldig sammensatt, blir det jeg anvender av teori òg det. Også i den forstand er avhandlingen om ”alt”.

I all ydmykhet betrakter jeg avhandlingen som et kunnskapsbidrag og diskusjonsgrunnlag. Ikke som sannheten om norsk skogbruk. Den vet jeg ikke om er mulig å finne og presentere. Det jeg har presentert er imidlertid sant i den forstand at det er i samstemthet med det empirien har fortalt meg. Jeg har vært tro mot empirien. Sånn sett kan en si at alt jeg sier er sant, men jeg sier ikke alt som er sant. Å si alt som måtte være sant er ikke mulig, ei heller for den begrensede del av virkeligheten jeg har grepet med min tross alt omfattende empiri. Skulle jeg ha presentert alt som er sant, hadde jeg måtte overlevere til leseren alt det som inngår i mitt datatilfang. Og det ufordøyd, rått, uten syntetisering eller vektlegging. Det gir naturlig nok at jeg som person på det grunnlag har stor, men skjult plass i avhandlingen. Jeg som har forsket på norsk skogbruk siden 1998, vet at det er mange interesser i skogbruket. Til dels har forskjellige aktører ulike og kryssende sådanne. I denne avhandlingen er det interessen til den store anonyme gruppen av skogeiere jeg er lojal mot. Det er skogeierne jeg vil det beste for. Ikke noen skogeierorganisasjon, offentlig instans, privat aktør. Skulle noen av skogbrukets aktører eventuelt forstå det slik og la det gjøre at de ikke anvender dette kunnskapsbidraget, håper jeg det tas opp med meg. Norsk skogbruk har ikke råd til å la noe forskningsbasert kunnskapsbidrag som gjelder skogbruket, ligge ubenyttet. Det gjelder særlig samfunnsvitenskapelig forskning. Til det er det for lite forskning som pågår og blir iverksatt. Med sine ord legger avhandlingen noe åpent for diskusjon. De språklige artikuleringene etablerer et offentlig rom. Artikuleringen skaper, for å bruke Nafstads utsagn i forordet til Taylor, ”et saksforhold som ikke er mitt, men vårt, noe vi i felleskap kan forholde oss til” (Nafstad i Taylor 1998:11). Hadde jeg ikke trodd at ordene mine skulle kunne være virksomme, hadde jeg ikke skrevet dem. Alle seriøse forfattere, hevder A. Johansen (2006),

arbeider med ord for å gripe en bit av virkeligheten, å skrive seg inn på den og skrive den frem. Det kan en bare få til hvis en går ut fra at innsatsen utgjør en avgjørende forskjell. Påstanden er fremdeles Johansen sin. Da er jeg en seriøs forfatter. Men å tro at ens ord utgjør en avgjørende forskjell, er ikke det samme som å tro at en bibringer sannheten. Hadde avhandlingen bidratt til mer diskusjon om skogbruket, skogeieren og skogen, hadde det i seg selv vært å betrakte som en avgjørende forskjell.

Det er mange å takke. Skriftlig fremstilling har den litt slemme tendens å gi rangering etter presentert rekkefølge. Rekkefølgen jeg takker i sier her imidlertid ikke noe om betydning den enkelte har.

Uten finansiering hadde doktorgrads-prosjektet ikke vært mulig. Utviklingsfondet for skogbruk ga i 2001 midler for å omarbeide en opprinnelig prosjektsøknad og for å få brukersiden med (Norges forskningsråds prosjektnr. 145752/I10). Selve doktorgrads-prosjektet startet opp 1. januar 2002 med finansiering fra flere aktører: Norges Skogeierforbund, Norges forskningsråd og Landbruksdepartementet. Norges forskningsråd ga sin bevilgning over programmet "Skog – ressurser og verdiskapning" (prosjektnr. 149847/I10). Landbruksdepartementet ga midler i sin sak 2001/01946 og kanaliserte dem gjennom Jenter i Skogbruket. Norges forskningsråd finansierte videre et opphold ved Michigan State University, Michigan, USA, i perioden 1. mars til 15. desember 2004 (prosjektnr. 153249/110). For å få sluttført doktorgrads-prosjektet innvilget Sosial-antropologisk institutt, NTNU, ekstra midler (deres referanse 2007/4558/SMO). Det gjorde også min arbeidsgiver, Norsk senter for bygdeforskning (Bygdeforskning).

Doktorgrads-prosjektet hadde vært vanskelig uten skogbrukets mennesker. Jeg kunne ikke ha greidd meg uten skogeierinformantene. Navn kan jeg ikke nevne av hensyn til personvernet, men jeg takker dem behørig. Det har videre vært en rad med andre mennesker som har bistått. Og her er det ikke personvernhensyn som gjør at jeg utelater navn. Det er mer i pur bekymring for at det skal være noen jeg glemmer. Det har nemlig vært svært mange. Alle de som bidro til å få på plass finansieringen av selve doktorgrads-prosjektet, og som arbeidet for det i kulissene. De to kvinnelige skogeierne jeg omtaler som mine pilotinformanter, lot meg grave og spørre helt uhemmet. De er knapt til stede i avhandlingens tekst, men de var gull verd i doktorgrads-prosjektets oppstartsfase. Det er dem jeg har intervjuet som representanter for en eller annen instans, og dem jeg mer løselig har pratet med i en eller annen skogbrukssammenheng. Det er de som sammen med meg har utforsket mer spesifikke aspekter ved skogbruket. Det eksplorerende intervjuet rundt et dikt referert til i kapittel 3, er et eksempel på det. Det er de som har gjort det mulig for meg å delta på så vel åpne som lukkede evenementer. Det er de som har sendt meg tidskrift og informasjon. Og, for ikke å glemme, de som har svart på mine utallige spørsmål om dette og hint i skogbruket. Noen har i så måte båret mer byrde enn andre. De vet selv hvem det er jeg snakker om. De skal alle vite at jeg har følt meg vel tatt imot.

Doktorgrads-prosjektets referansegruppe skal nevnes særskilt. Den har bestått av fire deltakere. Personen oppnevnt av Norges Skogeierforbund er Gudbrand Kvaal fra Norges Skogeierforbund. Personen oppnevnt av Landbruksdepartementet er Liv Marit Strupstad, FMLA Hedmark. Personen oppnevnt av Jenter i Skogbruket er Laila Grøndahl. Den fjerde er Frode Hjorth fra SB Skog. Han er representanten for organisasjoner/næringsaktører utenfor skogeiersamvirket som agerer i forhold til skogeiere. Referansegruppas oppgave har først og fremst vært å gi den skogfaglige og næringsmessige forankring i doktorgrads-prosjektet, samt å virke som en kanal tilbake til brukersiden. De har respondert på avhandlingens kapitler 2, 3

og 4. Referansegruppedeltakerne har ikke nødvendigvis hatt noen enkel oppgave gitt at antropologi for de fleste kan innebære en fremmed inngang til virkeligheten. I denne sammenhengen var det i tillegg en blivende antropologisk doktorgrad de skulle forholde seg til. Doktorgrads-nivået fordrer en viss presentasjon av teori, en viss bruk av antropologiske spesialuttrykk, og en viss lengde. Bare det siste kan gi utfordringer til mennesker vant med de mer korte formatene fra naturvitenskapen. Ordflommen kan være relativt stor innen antropologien. Denne avhandlingen er i så måte ikke noe unntak. Ettersom referansegruppa fortrinnsvis har respondert på mine skriftlige versjoner av avhandlingen, har det vært en del sider å pløye gjennom for dem. Jeg takker dem for korrigeringer av direkte feil, fruktbare utdypinger, opplysende diskusjoner og innsatsen.

Også andre mennesker har vært gode bidragsytere, støttespillere og følgesvenner. En kunstner brukte en dag sammen meg for å formidle noe om sin forståelse og opplevelse av skogrommet, av tre og trematerialer. Ansatte ved Forestry Department ved Michigan State University sørget for meg både faglig og privat. Og i privatlivet var Larry Busch ved samme universitet, alltid en humørspreder. Kolleger og ledelsen ved Bygdeforskning har gitt meg rom for "å bure meg inne" det siste året slik at doktorgrads-arbeidet skulle kunne ta en ende. Veileder Stein Johansen har vært like god for meg som han var på hovedfagsoppgaven: Alltid overbevist om at jeg yter mitt beste og tenker selv, alltid nøye med å la meg få lov til det siste — men også like påpasselig hvis tanken og pennen blir litt sløv. Mine to søstre og deres familier er de som på hjemmefronten har gått veien sammen meg. Som gode søstre gjerne gjør, har de stilt opp.

Alt som står i avhandlingen står jeg ansvarlig for alene. Ingen av de som har bidratt kan stå til rette for utvelgelsen av det empiriske materiale, analysene som er foretatt, syn forfektet eller mulige faktiske feil.

Innhold

Tabeller **8**
Figurer **9**
Kap. 1 Innledning og metode **11**
Innledning 11
Metode 16
Datainnsamling 19
Skogeierinformanter 21
Feltarbeid 22
Intervju med skogeierinformantene 25
Andre datakilder 26
Dataanalyse 27
Kap. 2 Den norske skogbruksverdenen **31**
Den individualiserte skogeier reintegrert 33
Den individualiserte skogeier 33
Skogeierens samspill med andre i beslutningsprosesser 38
Skogbruksleder som mer enn "støttepersonell"? 46
Å nøste forbindelser 52
Skogeieren og skogeiersamvirket 53
Eierskap, tømmermåling og estetikk for tømmer 58
Staten, økonomiske virkemidler og skogoppsyn 66
Skogavgiften 68
Offentlige tilskudd 70
Å få viten om økonomiske virkemidler 73
Skogbrukssjef/skogoppsyn 75
Kollektive aktiviteter 81
Utfordringer til skogbruksverden gitt av det kollektive 82
Hvorfor bruke Becker og med hvilke implikasjoner? 87
Kap. 3 Å gjøre implisitte forståelser eksplisitte **93**
Skogen 97
De allerede klart uttrykte identiteter 98
Skogens avskogings-identitet 98
Skogen som bærer av biologisk mangfold 98
Skogen som telt, målt og modellert 103
Skogens mer skjulte identiteter 109
Skogen Er Konteiner 113
Skog Er Stor 116
Skog ER Endring 123
Skog ER Aktør 126
Verdikjeden 133
Mekanismen naturXøkonomi 134
Skog ER Penger 135
Natur og økonomi som vender seg i og omslutter hverandre 140
Lowood og "the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany" 144
Øvrige grunnleggende forståelser for tømmerproduksjon 148
Skogbruk er balanse 149
Stedslokalavhengighet 150
Tid er en langsom produsent 152
Ut å se 154

Slutthogst som brudd? ... 157
Gjensidig avhengighet i verdikjeden ... 159
Familien ... 163
Den stedforankrede, eiende familien ... 164
Den korte og den lange syklus: Den moralske økonomi ... 168
Kap. 4 Skogbruket, skogeiere og kjønn ... 177
Synliggjøring av kjønn ... 178
Kvinners tilsynekomst i skogbruket ... 178
Talls tale ... 181
Økning av andel kvinnelige skogeiere, men i hvilken grad er en på rett vei? ... 183
Kvinners mindre eiendommer — og logikken om storhetens fortrinn ... 185
"Skognøkkelen" som inngang til kjønnsstatus ... 190
Forskjellighet og nytten av kvinners deltakelse ... 196
Hva er kjønn? ... 199
Fenomen som gjør kjønn gjeldende ... 203
Forvaltningsaktivitet og kompetanse ... 204
Redusert innsats i det praktiske skogsarbeidet og overgang til mer ren forvaltningsaktivitet? ... 204
To forvaltningsmodeller: Tillit og diskusjon ... 215
Større vektlegging av verdikjeden? Mulig endring i det medierende triangel ... 227
Miljøvennlighet: Er kvinnelige skogeiere mer miljøvennlige enn mannlige? ... 238
Kvinner og miljøvennlighet ... 238
Korsbakkens "gudskjelov" og kvinner ... 244
Næringsorganisasjonsarbeidets implisitte fordringer ... 247
Noen oppsummerende kommentarer ... 258
Kap. 5 Familieskogbruket, skogeiere og metaforiske forbindelser ... 261
Metaforer og "er" ... 264
En goffmansk bruk av "familie" som metafor ... 266
Metaforers "er" og "er ikke" ... 269
Ricoeur og The Rule of Metaphor. The creation of meaning in language ... 270
Ytterligere utdypinger om metaforers "er" og "er ikke" ... 277
Tilley og "solid metaphor" ... 280
Sammenstillinger av skogeier og skogen ... 285
Skogen som hjem ... 289
Skogen er familie ... 296
Skogeier, skogen og den større enhet ... 300
Epilog ... 307
Referanseoversikt ... 313
Litteratur ... 313
Empiriske referanser ... 338
Vedlegg 1: Intervjuguide ... 355

Tabeller

Tabell 1: Kvinner i Skognøkkelen 2007 etter dens hovedoversikter. Antall og prosent av kvinner ... 192
Tabell 2: Avvirkning for salg, andel utført med hogstmaskin, for enkelte fylker og hele landet (Statistisk sentralbyrå 2006a) ... 205

Tabell 3: Areal plantet eller sådd, andel utført av hvem, for enkelte fylker og hele landet (Statistisk sentralbyrå 2005d)..... 206
Tabell 4: Eksempler på fravær av kompetanse blant kvinner og menn. Prosent av kjønnskategori (etter Blekesaune 2005 og Follo m.fl. 2006)..... 224
Tabell 5: Representanter i skogeierandelslagenes styrer pr. 2006. Antall og kjønnsfordeling på verv..... 248
Tabell 6: Styreledere i skogeierlagenes styrer pr. februar 2007 fordelt på andelslagene. Totalt antall og antall kvinnelige (etter Norges Skogeierforbund 16.2.07)..... 248

Figurer

Figur 1: Antall personlig eide skogeiendommer etter størrelse på produktivt areal og kjønn (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)..... 53
Figur 2: Antall personlig eide skogeiendommer etter fylke og kjønn (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)..... 54
Figur 3: Skogeierandelslag 2006 (Norges Skogeierforbund udatert b)..... 55
Figur 4: De tre fyrtårnene i skogbruksverdenens forståelser..... 97
Figur 5: Produktivt skogareal etter treslag. 2001-2005. Prosent (Statistisk sentralbyrå 2006b)..... 104
Figur 6: Alderssammensetningen i den produktive skogen. 1957-2005. Prosent. Bare fylkene Østfold, Akershus, Hedmark, Oppland, Buskerud og Vestfold er med i alle refererte takster (Statistisk sentralbyrå 2006b)..... 104
Figur 7: Utsnitt av økonomisk kart i skogbruksplan (brukt i perioden 1995-2005)..... 105
Figur 8: Skog ut fra satellittbilder. Øverst: Satellittbilde med vanlige farger. Midten: Satellittbilde med infrarødt. Nederst: Innholdet i et satellittbilde omdannet via dataprogram og hvor en har klassifisert enkelttre etter treslag (foto fra invitasjon til seminaret "Skog og Satellitt" arrangert av Pinus A/S og Norsk Romsenter 21. november 2006)..... 105
Figur 9: Produksjonsmodell for en reduksjon av skog frem til visualisert re-produksjon (Knut Johansson, Foran Group. Foredrag på Norsk Skogforum 8. november 2006)..... 106
Figur 10: Foto, ”skogsinteriør” (Norges Skogeierforbund 4.5.05)..... 114
Figur 11: Foto, barn og trær (fra Solems avslutning av fagdag under ”Treuka 2006” i Trondheim 4.5.06)..... 117
Figur 12: Foto, borprøve, treet, stedet, tiden, menneske (foto fra Kringlebotn og Strupstad 2006)..... 154
Figur 13: Foto, skogen og barnet..... 173
Figur 14: Foto, et gammelt og et ungt menneske på tømmerlunne..... 174
Figur 15: Foto, tømmerlunne og penger..... 175
Figur 16: Foto, de tre fotoene samlet, det store samspillet..... 175
Figur 17: Forsidefigurer på rapportene til kvinneprosjektene ”Flere kvinner i skogbruket” og ”Kvinnelige skogeiere i Nord-Trøndelag”..... 182
Figur 18: Personlig eide skogeiendommer etter prosent av eiers kjønnskategori samt alder (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)..... 184
Figur 19: Andel eiere og kvinner ved visse eiendomsstørrelser (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)..... 186
Figur 20: Modell av den økonomisk-motivasjonelle logikk om storhetens fortrinn..... 187
Figur 21: Grafisk fremstilling av forvaltningsmodellene for tillit og diskusjon..... 219
Figur 22: Det medierende triangel for skogen, verdikjeden og familien..... 227
Figur 23: Det medierende triangel og dets medierende fenomen..... 228
Figur 24: Legitimeringsregimer etter Boltanski og Thévenot 2006:159-211..... 230

Figur 25: Det medierende triangel og dets medianer 231
Figur 26: Det medierende triangels to dialektikker 231
Figur 27: Det medierende triangel og dets outrerte varianter 233
Figur 28: Det medierende triangel og dets reduksjon 234
Figur 29: Det norske Skogselskaps tidligere logo 236
Figur 30: Det norske Skogselskaps nye logo 236
Figur 31: Gjennomsnittelig næringsinntekt i kroner fra skogen i 2003 pr. 100 dekar produktivt skogareal etter størrelse på eiendom og kjønn (etter bl.a. Landbruksundersøkelsen 2004, Snellingen Bye upublisert) 241
Figur 32: Skogeier, skogen og deres mangslungne relasjon 286
Figur 33: Foto, Sønsterud Planteskole (Glommen 2/2006) 288
Figur 34: Foto, åpning av bestand (Skogeieren 10/2005b) 295
Figur 35: Skogeier, skogen og den paradoksale dirring 296
Figur 36: Møbiusbåndet og Kleinflasken (Wikipedia 31.8.07 og 27.8.07) 301
Figur 37: Det medierende triangel og den mulige bevegelse til en større enhet 305
Figur 38: Foto, vignettbilde til Mjøsen (Mjøsen udatert c) 306

Kap. 1 Innledning og metode

Innledning

Denne avhandlingen snakker seg inn i det samfunnsvitenskapelige forskningsfeltet som omhandler moderne, vestlig skogbruk. Det innebærer at mye forskning rundt "social forestry", "agroforestry", "community forestry" etc. fra andre områder av verden, befinner seg utenfor avhandlingens studiefelt. Avhandlingens fokus på skogeieres forvaltningsaktivitet gjør at den faller inn helt i fronten av de utviklingstrekk vi, ifølge Hoogstra, Schanz og Wiersum (2004), ser i Europa. En økende urbanisering slår inn i rurale strøk og i skogbruket. Hoogstra m.fl. påpeker en endring i skogeierskapets sosiale struktur: "The shift of forest ownership from farmers to non-farmers" (Hoogstra m.fl. 2004:442). Inkludert i endringene en ser, er presumptivt en bevegelse bort fra skogeiers egenhendige gjennomføring av skogsarbeidet. Dette er formodentlig ikke bare knyttet til urbaniseringen og redusert evne og mulighet til å gjennomføre skogsarbeid selv, men også til skogbrukets teknologiutvikling og effektivisering. Den aktivitet europeiske skogeiere i fremtiden vil drive, vil fortrinnsvis være forvaltningsaktivitet — ikke praktisk skogsarbeid. Videre vedrører avhandlingen det forskningsfeltet som fokuserer på kvinner i det moderne, vestlige skogbruket. Det er et felt i sin spede begynnelse, og i stor grad drevet frem av kvinner med forstutdanning og noe samfunnsvitenskapelig forskningskompetanse. I 2001 ble det holdt et seminar i Viseu, Portugal, med temaet "Women in Forestry – Strategies to Increase Women's Participation in the Forestry Sector in Europe and North-America". Som et resultat av det, etablerte "the Joint FAO/ECE/ILO Committee on Forest Technology, Management and Training" et spesialistteam "to study gender and forestry in order to raise visibility of women and women's involvement in the forestry sector and to understand the gender structures throughout the sector" (FAO 2006:1). Mandatet til spesialistteamet var blant annet å gå over relevante data og lansere "case studies concerning specific aspects of gender and forestry, including family-owned forests" (FAO 2006:4). Avhandlingens viede oppmerksomhet til kvinnelige skogeiere i den norske konteksten av familieskogbruk, gjør at avhandlingens innhold informerer inn i dette mandatet. Avhandlingen er forholdsvis bredt anlagt for å gripe og begripe skogeieres liv og levnet. Det er likevel slik at den kun omtaler en av skogbrukets tre vesentlige verdikjeder[1], det vil si den som begynner med skogens trær og ender opp med hus, møbel, avis. Det er den som er konstituerende for skogbruket, og det var den samtlige skogeierinformanter var opptatte av. Verdikjedene som omfatter produksjonen av bioenergi og utmarkstjenester forblir ubehandlet av meg.

Perspektivet i avhandlingen er den jevne kvinne eller mann sitt. Det norske skogbruket er ikke sett verken med blikket til den sentralt plasserte private aktør, høyt innplasserte offentlig ansatte eller politiker uansett nivå. Leseren vil da også finne at det jeg skriver om det norske familieskogbruket, dets kvinnelige og mannlige skogeiere og deres forvaltningsaktivitet, er sterkt basert på informasjon som en hvilken som helst interessert kunne ha fått tak i. Det innebærer at avhandlingen ikke sier noe om hva som skjer i skogbrukets lukkede rom. Selv de direkte intervjuene jeg har foretatt, har ikke vært av en slik karakter at de har fortalt særlig om hva som skjer der. Og de såkalte lukkede evenementene jeg har deltatt i, har vært lukket i den forstand at jeg måtte inviteres med inn — og ikke at det var hemmelig det som skjedde.

Det er imidlertid et forskerblikk jeg har. Det innebærer naturlig nok at jeg ser, behandler og omtaler fenomen på andre vis enn hva den jevne kvinne eller mann gjør. Det har dog vært et forskerblikk fra en person som ikke har praktisk erfaring fra det levde liv som skogbruket

[1] Eksempelvis Norges Skogeierforbund (31.3.04).

utgjør. Jeg er ikke vokst opp i en skogeiende familie. Jeg er ikke skogeier i dag. Jeg er heller ikke skogbruksutdannet. Det lengste jeg har kommet er å delta på et lite helgekurs i bruk av motorsag. Det er ikke særlig meget. Jeg har vært novise i skogbruksverdenen også når det gjelder dens forståelser, konvensjoner, organisering og prosesser. Det har vært en lang læreprosess. Den startet i 1998. Det skulle kunne fortelle mine antropologkolleger at såkalt "hjemmeantropologi" ikke nødvendigvis er spesielt "hjemme". En trenger ikke dra særlig langt før det hele blir relativt uforståelig. Skulle det være slik at en betrakter "kulturchockens epistemologi" positivt slik Halvard Vike ifølge Spjuth (2.4.07) sitt referat fra en fagkritisk dag om feltarbeid ved Universitetet i Oslo i 2007 angivelig gjør, kan en til en viss grad få det også i Norge. Og jeg vet ikke hva det er som skulle tilsi, fremdeles i Spjuths gjengivelse, men nå av Marit Melhuus, at en må reise ut i verden for å finne noen en ikke deler referanserammer med. Skulle fravær av slik felles grunn gjøre analysearbeidet lettere, kan en delvis oppnå det her på berget òg. Noen defamiliariserings-teknikker (T. Larsen 2005) og tiltak for "å skape en *Verfremdung*-effekt (og for å bekjempe hjemmeblindheten)" (Eriksen 1996:1), har ikke vært påkrevd for meg å ta i bruk eller iverksette. Jeg skal ikke begi meg ut på noen diskusjon rundt såkalt "hjemmeantropologi". For meg er det tilstrekkelig, slik F. Barth for flere år siden hevdet, at det er like viktig for antropologiens komparative arbeid og begrepsutvikling at antropologien dekker "Vesten, Europa og Norge, som Tikopia og India" (Barth, Brox og Gullestad 1989:200). Det være seg i et antropologisk såpass ukjent felt som skogbruk eller ellers.

Det antropologiske forskerblikket krever kontekstualisering. "I antropologisk analysemetode er *kontekst* kanskje det viktigste begrepet overhodet", hevder Eriksen i *Hva er sosialantropologi*. Han fortsetter: "Det viser til at ethvert fenomen må forstås ut fra sin videre sammenheng" (Eriksen 2003:50, kursiv i original). Kapittel 2 og 3 kan forståes som presentasjon av norske skogeieres kontekst. Mens kapittel 2 omtaler enheter, prosesser og aktiviteter i skogbruksverdenen, utdyper kapittel 3 de implisitte forståelsene som finnes i denne verdenen. For å kunne svare på doktorgrads-prosjektets problemstillinger (se side 16), var det nødvendig i antropologisk forstand å få på plass det kontekstuelle. Svarene på doktorgrads-prosjektets problemstillinger finnes dog ikke utelukkende i kapittel 4, "Skogbruket, skogeiere og kjønn". Skal en forstå kvinners plass i skogbruket, kan en ikke utelate det som er presentert i de to forutgående kapitlene. Kapittel 2 og 3 har imidlertid også en annen oppgave. Det er å etablere et grunnlag som andre forskere kan arbeide videre fra. Det være seg for å bruke norsk skogbruk som case eksempelvis for studier av konvensjoner, teknologi, økonomi, kjønn etc. Eller det være seg for å benytte i komparasjon eksempelvis mellom norsk og nordamerikansk skogbruk av i dag, eller mellom norske skogeiere og jegere/sankere i Sør-Amerika med hensyn til forståelse av og agering i forhold til skogen. Skal en slik komparasjon være mulig, må den norske skogbrukskonteksten være ordsatt gjennom en beskrivelse av den. Den konteksten jeg presenterer er imidlertid en som gis i tidsrommet fra og med 2002 til og med 2007. Den temporære dimensjonen ved den empiriske setting skal kunne gå frem av de tidsangivelser jeg gir i forbindelse med presentasjon av datamateriell. Det snitt jeg gjør i virkeligheten med denne avhandlingen er ikke "blurred in the mode of the ethnographic present" (Lien 1997:33). Det må bli opp til den som skal benytte min presentasjon i en komparasjon, å finne hva som er relevant og gangbart. Det være seg i forhold til tid og sted. Avhandlingen er "another country heard from", noe som kan inkluderes i "the consultable record of what man has said" (Geertz 1973:23, 30). Den er en tykk beskrivelse (Geertz 1973) om enn ikke i Geertz sitt sterke hermeneutiske program (Eriksen 2003). Og det er den forsker som potensielt bruker den tykke beskrivelsen i en komparasjon, som må anvende den assertoriske logikk som er påkrevd for å analysere frem likheter og

forskjeller (Kennedy 1979 referert hos Kvale 1998) mellom den empiriske virkelighet min avhandling omfatter og øvrige empiriske situasjoner komparasjonen innbefatter.

Fordringen om kontekstualisering gjør at jeg har vært forsiktig med å dra inn vitenskapelige funn fra andre land hvor det drives moderne, vestlig skogbruk. I tillegg til at det ville ha gjort avhandlingen mer kompleks og enda lengre, har jeg ikke godt nok kjennskap til andre lands skogbruk til å vurdere hvordan aspekter ved dem treffer eller er relevant for sider ved det norske skogbruket. Videre er det begrenset hvor mye det er mulig å vite om andre lands skogbruk ettersom det gjerne er artikkelformatet forskere på skogbruk benytter i sin presentasjon. Hva slags betydning har det eksempelvis for svenske skogeiere at kvinner i Sverige ikke har vært ekskludert fra retten til å arve land (Sawyer 2003 referert hos FAO 2006)? I Norge har odels- og åsetesretten helt frem til 1974 vært svært begrensende for kvinner (NOU 2003:26). Hva gjør det med finsk skogbruk i nasjonal sosiokulturell sammenheng at det er 920 000 eiere til 444 000 skogeiendommer, og det av en befolkning på 5,2 millioner? Selv om en i finsk sammenheng eventuelt skulle forstå disse ”private individuals and families” (FAO 2006:104) noe annerledes enn hva vi gjør med våre ”private, personlige skogeiere” i Norge, er de omtrentlig samme type skogeiere. Det gir at det er over 300 000 flere skogeiendommer i Finland med slik eiertype enn i Norge, og det selv om deres befolkning er kun ca. 550 000 større enn vår[1]. I Danmark er produksjonen av pyntegrønt og juletre av positiv økonomisk betydning for skogeierens husholdsinntekt for omtrent 30 prosent av de private, personlige skogeierne (Boon 2003). Hva gjør det med den skogbruksinterne forståelsen av skogbruk der? I Norge er det svært få skogeiere som driver med pyntegrønt- og juletreproduksjon, og det forstås gjerne som hagebruk, ikke skogbruk. At etnisitet betyr noe for skogforvaltningen for nordamerikanske skogeiere (Bliss og Martin 1989), og at ”peaceful retreat” kan være så vesentlig som et gode ved skogeierskapet deres at en spør om betydningen av det i en survey (Rickenbach, Guries og Schmoldt 2006), forteller ytterligere at det er forskjeller mellom norsk skogbruk og andre lands.

Det er to overordnede empiriske funn som har vært bestemmende for denne avhandlingen. Det er for det første det jeg fremdeles ikke har annet uttrykk for enn ”snåle forbindelser”. For det andre er det betydningen av de kollektive linkene skogeierne inngår i. Mens de siste er utdypet i kapittel 2, ”Den norske skogbruksverdenen”, er de første ikke særlig eksplisittert. Det er imidlertid de snåle forbindelsene som har gitt grunnlaget for at avhandlingen presentasjonsmessig er, eller prøver på å være, en Kleinflaske. Kleinflasken blir presentert i avhandlingens siste kapittel, ”Familieskogbruket, skogeiere og metaforiske forbindelser”, se figur 36. Det ”snåle” ved de snåle forbindelsene, er en opplevelse av at alt henger sammen. En eller annen gang i fasen etter feltarbeidet og lenge før den mest iherdige skriveprosessen startet, fikk jeg stadige bekreftelser på at et lite fenomen A hang sammen med et stort fenomen B som hang sammen med et ganske annet fenomen C som……og som……og som så hang sammen med A. Jeg fikk det når jeg analyserte allerede innsamlet datamateriale og når jeg leste nye tidsskrift, nettoppslag og liknende fra skogbruket. Og disse klyngene av fenomen som hang sammen, hang sammen med andre klynger av fenomen. Solheim (1990) taler varmt for ”ubehaget” som metodisk og teoretisk poeng. For meg var det ikke ubehag, men nærmest en rasling nedover ryggen, en slags kuldegysning. Av et notat jeg skrev i februar i 2005, går det frem at jeg da forsto det slik at ”kroppen min tror det er en vesentlig innsikt der”. For de innvidde i forskningsmetodikk og -analyse skulle dette kunne fortelle både at jeg bruker meg selv som informant, og at jeg mener det er fruktbart å vie oppmerksomhet til det som ikke er helt gripbart. Videre holder jeg fast på Omholts budskap

[1] Befolkningstallene for Finland og Norge er fra Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07 (10.09.07a og b).

om å ta imot ”den trettende feen” (Omholt 2001, 2003) både under datainnsamling og analyse, den kreativitet som kan gjøre at en prosess kan resultere i noe divergerende i forhold til det som tidligere er fremskaffet. Og selv om jeg både i datainnsamling og analyse er svært systematisk, holder jeg døren meget åpen for at ”serendipity” (Fine og Deegan 1996, De Figueiredo og Campos 2001, Merton og Barber 2004) skal kunne virke. Hva angivelige tilfeldigheter kan bidra med, undervurderer jeg ikke, jeg er parat ”to seize upon chance events” (Fine og Deegan 1996:5/16). Eller for å bruke Bernards jaktanalogi for å utdype *serendipty* hvor ”game” er det som kan oppdages i forskningsøyemed: ”If the game presents itself when we are looking for it, it may also present itself when we are not looking for it, or when we are looking for game of another kind” (Bernard 1865 referert hos Merton og Barber 2004:163). Med de snåle forbindelsene har jeg dog ikke kommet lenger enn at det er ”kroppen min” som vet noe. Det har ikke vært tid og rom til å utforske det, og jeg evner fremdeles ikke å gripe det bevisst, reflektert og differensiert. Det gir at jeg i avhandlingen heller ikke får gjort noe teoretisk poeng ut av raslingen nedover ryggen og det den bærer bud om. Metodisk har jeg dog anvendt raslingen: I analysearbeidet har jeg tatt den alvorlig og brukt den som et varsel om mulig forskningsmessig gull. De kollektive linkene er en del av de snåle forbindelsene, men kun en liten del. Kjenner en skogbruket kan en nemlig nøste forbindelser fra hvilket som helst empirisk forekommende fenomen til et annet: Mellom plantespett og vårsol, mellom Norsk Skogmuseum i Elverum og hogsten langt oppe i Gudbrandsdalen, mellom det tørreste byråkratiske skriv om tilskudd og lyden av furubark som knepper. Muligens er ikke dette annet enn ”kultur” og Hannerz’ flyt av mening, men da må det være noe Hannerz ikke har fått ordsatt i *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning* (1992). Sammenvevd og selvomsluttende. Det er i alle fall noe av det de snåle forbindelsene sier meg. De er tett vevd sammen og slutter om seg selv. Kleinflasken griper det.

Å skrive slik en Kleinflaske tilsier, er ikke noe enkelt foretak. Rosen påpeker i *Science, Paradox, and the Moebius Principle. The Evolution of a ’Transcultural’ Approach to Wholeness* (1994), at skriving vanskeliggjør muligheten for å få frem helheten. Det er da også, etter min oppfatning, de manglende muligheter som ligger i skrift sett i forhold til levd virkelighet, som gjør at en får eksperimentelle tekster som er ”messy” (Marcus 1998). Da kan en gjøre som Lather (1995) gjør når hun forsøker å skrive det uutsigbare, nemlig benytte splittet tekst, intertekst (også omtalt som ”breathers”), subtekst og ”update”. Jeg har latt det være. Det skal noe til å få frem sammenvevdhet og selvomslutning hvis en bruker en slik fragmentert form. Jeg har derfor valgt å skrive avhandlingen som en hel tekst, men med referanser frem og tilbake i teksten. Videre er det et samspill mellom hovedtekst og fotnotetekst. For å bygge opp under det sammenvevde har jeg intendert ikke valgt sluttnoter. Sluttnoter blir for fjerne fra den delen av hovedteksten de snakker inn i. I fotnoteteksten gis det informasjon om den spesifikke del av virkeligheten det særskilt nevnte datamaterialet er hentet fra. Virkeligheten holdes slik fast i teksten. Sluttetheten underbygges ved at jeg bruker skogbrukets forklaringer på skogbruksspesifikke uttrykk. Også disse forklaringene finnes i fotnoteteksten. Tekst i fotnoter gir mulighet for å utdype noe uten å ødelegge flyten i hovedtekstens argument — samtidig som innholdet i disse forklarende fotnotene gjør hovedteksten mer fyldig og indikerer sammenvevdhet. Videre er fenomener presentert på ett vis et sted i teksten, men tilnærmes på et annet vis andre steder. Fenomenene er sett fra en ny vinkel eller sammen med andre fenomen. Det er flere parallelle, mindre argumenter som fletter seg inn i hverandre, som støtter og snakker til hverandre. Det er resonans, speiling, rekyler, innkapsling, motsetningsforhold og deres eventuelle løsninger. Rosen (1994) anbefaler blant annet at en skal være til stede i teksten. Å presentere sine funn fra et anonymt ståsted objektiviserer dem. Etter hans mening fører dette til et skille mellom ”subjekt” og

”objekt”, noe som står i motsats til den helheten han forsøker å utsi. Leseren vil kunne se at jeg er til stede i avhandlingen. Det er imidlertid ikke bare for å følge Rosens anbefalinger og hans siktemål. Det er òg for eksplisitt å tilkjenne min betydning for det som er presentert i avhandlingen. Ut over det som allerede har gått frem og det som vil gå frem i avhandlingen om mitt eget ståsted og posisjon med hensyn til ontologiske og epistemologiske spørsmål, viser jeg til Follo (2002a). Som jeg skriver der, ser jeg ingen grunn til å foreta en posisjonering (som tilkjennegitt situerthet) hvis ikke konsekvensene av posisjonens innhold trekkes opp. En slik opptrekking vil jeg ikke gjøre nå. Jeg er med i helheten Kleinflasken og avhandlingen. Det er i tråd med mitt ontologiske og epistemologiske grunnsyn.

Avhandlingen forløper med oppstart i det som kan sies å være plassert i eller på Kleinflaskens mage. Om det er ”i” eller ”på” er relativt etter hvordan en anvender Kleinflasken, om en står i verden og griper den, eller om en betrakter den utenfra. Etter å ha utdypet om metode og analyse i resten av dette kapitlet, kommer kapittel 2, 3 og 4 som mageinnholdet. Det er et synkront snitt i virkeligheten i en bestemt virkelighet. Når en står i denne virkeligheten og ser utover, da ser en den sosiale og materielle verden fortrinnsvis presentert i kapittel 2. Når en er i denne virkeligheten, da er en i den sammenhengen hvor de implisitte forståelsene presentert i kapittel 3 spiller seg ut. Kapittel 4 undersøker kjønnsaspektet ved denne virkeligheten. Det er ett aspekt ved det foretatte snittet i virkeligheten. Det har mange andre aspekt som jeg ikke belyser. Kapittel 5 fokuserer på termen ”familieskogbruket”. Perspektivet snevres i utgangs-punktet ytterligere inn med det. Det er ikke lenger snakk om et aspekt, men kun en term. Den er som en ørliten prikk i snittet i virkeligheten. Ut fra termens empiriske innhold og drøfting av fenomenet metafor og metaforiske forbindelser, utvides imidlertid fokuset igjen. Ja, det ekspanderes slik at det ikke lenger er snakk om en prikk i/på flaskens mage. Ei heller om flaskens mage. Derimot er det snakk om flaskens hals. Med femte kapittels avslutning går flaskens hals inn i flaskens mage, og vender tilbake til seg selv. Ser jeg bort fra oppsummeringen presentert i epilogen, slutter avhandlingen nemlig der den begynte: Med skogeiere og deres nettverk. Det gjør avhandlingen i og med at jeg lar vignettbildet til skogeierandelslaget Mjøsens nettside, være siste presenterte bidrag. Da kan avhandlingens skriftlige fortelling egentlig begynne på igjen slik Kleinflasken sier: Alltid tilbakevendende. For leseren vil det kunne arte seg eksempelvis som en hermeneutisk sirkel. Den forståelse og innsikt en har hentet ved første gangs lesning, tar en med til andre gangs gjennomgang for så å skjønne det hele på en dypere og mer implikasjonsrik måte. Avhandlingens avslutning inkluderer videre den totale sammenvevdhet Kleinflasken tilkjennegir. Jeg påpeker nemlig muligheten for at skogeier og skogen kan være ett og det samme. Det er halsens tilbakevending til magen som gjør det mulig. Denne tilbakevendingen rommer imidlertid enda en egenskap ved Kleinflasken: Det selvomsluttende. Det er der hvor halsen møter magen, at virkeligheten vender seg. Det er der samspillet mellom lavere og høyere nivå, mellom tredje og fjerde dimensjon, manifesterer seg. Den mulighet at delen kan romme helheten, det vil si det selvomsluttende, er implisert i denne vendingen og samspillet. Vignettbildet til Mjøsen viser trekroner sett mot himmelen. I avhandlingens slutt antyder jeg at for skogbruket er lyset der virkeligheten vender seg. Det indikerer en langt større betydning av bildet enn en ren tilbakevending til avhandlingens start. Det innebærer en tilbakevending på et høyere eller en annen form for nivå. Det være seg både i denne litterære fremstillingen og i levd virkelighet. Sammenvevdheten får dermed også en ny dimensjon. At jeg kommenterer Mjøsens vignettbilde her innledningsvis, og ikke der bildet presenteres på slutten, er i seg selv et eksempel på Kleinflaskeaspekter anvendt: Den angivelige slutten blir den angivelige begynnelsen.

Avhandlingen har to forskjellige typer referanser. Den ene typen er de tradisjonelle vitenskapelige litteraturreferansene. Den andre er det jeg omtaler som ”empiriske referanser”. Det siste er i all hovedsak oppslag i skogbrukets tidsskrift og på nettsider, avisutklipp etc. De er presentert både i fotnotene og under ”Empiriske referanser” i referanseoversikten. Det hender jeg benytter vitenskapelige publikasjoner som empiriske data. Gjør jeg det, vil referansen til dem stå i fotnoteteksten og de vil være ført opp under ”Empiriske referanser” i avhandlingens referanseoversikt. Bruker jeg en vitenskapelig publikasjon både som empirisk referanse og som tradisjonell vitenskapelig litteraturreferanse, vil den være ført opp både under ”Empiriske referanser” og under ”Litteratur”.

Leseren av avhandlingen vil se at jeg har valgt å sitere relativt utførlig så vel fra noe faglitteratur som fra informantintervju. For faglitteraturens del er det for å gi leseren mulighet til å tilegne seg det siterte i en rikere og autentisk kontekst, samt å kontrollere hvorvidt sitatbruken min skulle ha et idiosynkratisk anstrøk. Det tilsvarende gjelder for informantintervjuene, men i tillegg har jeg ønsket, i hvert fall i visse henseende, å følge Geertz’ klassiske program om å presentere en relativt tykk beskrivelse.

Metode

Denne bolken om metode kan starte med en presentasjon av doktorgrads-prosjektets problemstillinger. Hovedproblemstillingene lyder:

1. Hvordan utøver kvinnelige og mannlige forvaltningsaktive skogeiere forvalterrollen?
2. Er det kjønns- og aldersforskjeller med hensyn til hvilke arbeidsoppgaver som vektlegges, utøves og hvilke forståelser som ligger til grunn for dette når det gjelder skogeieres forvaltning av skogen/utmarksressursen, praktisk skogsarbeid og næringsorganisatorisk arbeid?
3. Er det slik at en kan snakke om en kvinnelig og en mannlig forvaltningsmodell blant skogeiere? I så fall på hvilken måte, hvordan kan dette forklares og har det noen (praktisk) betydning?

For å få finansiert doktorgrads-prosjektet ble det før oppstart nødvendig å utarbeide et sett med mer spesifikke problemstillinger. Finansieringen var avhengig av en brukers tilslutning og økonomiske bidrag, og denne brukeren fant hovedproblemstillingene for upresis og for lite konkret. Delproblemstillingene ble lydende:

- Hvilke betraktninger gjøres og hvilke forståelser ligger til grunn for driftsmessige avgjørelser vedrørende skogen når det gjelder årlig avvirkningskvantum, skogkultur, prioritering mellom bestand, valg av hogstføring, hensyn til biologisk mangfold og andre brukerinteresser?
- Hvilke betraktninger gjøres og hvilke forståelser ligger til grunn for henholdsvis nåtidig og fremtidig utnyttelse eller ikke-utnyttelse av utmarksressursen og potensielle verdiskapingsmuligheter for tre og skog?
- Hvordan forstås begrepet ”praktisk skogsarbeid”, og hvilke av de inkluderte arbeidsoppgavene forstås som mest vesentlig? Hvor viktig er det for informantene selv og hvor viktig oppfatter de at det er i andres øyne at de selv utfører skogsarbeid og mer spesifikke skogsarbeidsoppgaver eller kan vise til slik praktisk erfaring? Hva ligger til grunn for disse oppfatningene? Hvilke betraktninger gjøres i forhold til avgjørelsen med hensyn til det å faktisk utøve de forskjellige skogsarbeidsoppgavene, og hvordan influerer denne avgjørelsen på det som for øvrig inngår som oppgaver knyttet til forvalterrollen?
- Hvordan argumenterer informantene for det å sette bort skogsarbeid/gjøre skogsarbeid selv? I forhold til det å sette bort alt eller deler av skogsarbeidet, hvilke betraktninger gjøres når det gjelder de avtaler som skal inngås, og hvilke erfaringer høstes og er høstet

tidligere fra arbeidet med inngåelse av kontrakt?

- Hvordan bruker informantene veiledningsapparatet, og hvordan er deres nåtidige og tidligere erfaringer med (i) det offentlige, (ii) det private veiledningsapparatet? Hvis det har vært gjennomført ulike tiltak (eksempelvis prosjekt, kurs og lignende) rettet mot skogeiere, hvilke erfaringer har informantene fra dette? Hvilke betydning har erfaringene med veiledningsapparatet og fra de ulike tiltakene hatt for informantenes utforming og utøvelse av forvalterrollen?
- Hvilke betydning har det hatt for de kvinnelige informantene at det er så få kvinner med i den næringsorganisatoriske virksomheten? Hvordan har kvinnelige og mannlige informanter opplevd å bli møtt innen næringsorganisatorisk virksomhet, hvilke roller og oppgaver opplever de at de eventuelt har fått og får, og hvilke betydning har dette hatt og har for videre deltakelse og for øvrig utforming og utøvelse av forvalterrollen?
- Hvilke utenom-skogbrukslige faktorer har influert og influerer på informantenes utforming og utøvelse av forvalterrollen, og hvordan har de influert og influerer de?

I avtalene med brukerne/finansiørene inngikk muligheten for at delproblemstillingene kunne utvikles i videre samarbeid med brukerne. I tillegg var det åpnet for at flere eller noe annerledes spisset delproblemstillinger kunne bli formulert i løpet av doktorgrads-prosjektets gang. Brukerne har ikke vært med på å definere ytterligere delproblemstillinger. Den delproblemstilling som går ut over hva som ligger i avtaleverket med brukere/finansiører, er den som besvares i avhandlingens kapittel 5: Hva kan familieskogbruket i Norge *sui generis* dreie seg om?

Presentasjonen av metode vil omfatte datainnsamlingen og -analysen. Presentasjonen vil gi svar på spørsmålene: Hva har jeg faktisk gjort? Hvordan gjorde jeg det? Hvorfor gjorde jeg det? I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* ønsker en å gripe og begripe metode som en prosess:

> Det er å fremstille metodologi som en samordnet arbeidsprosess, med metodiske fremgangsmåter som de ulike bevegelser i denne prosessen fra utmynting av problemstillinger til formidling av resultater. Denne prosessen kan fremstilles både som en fremoverrettet *forskningsplan* som skal følges, og som en tilbakeskuende *forskerbiografi* som berettes. (Haavind 2000a:23, kursiv i original)

I det kommende vil både det fremoverrettede og det tilbakeskuende inkluderes. Det vil gå frem at ikke alt gikk som planlagt i datainnsamlingen. Det er en del av det prosessuelle. Det er også det å finne andre løsninger, og da med det for øyet at de datainnsamlingsmetoder en benytter skal kunne gi svar på de problemstillingene en har. Haavind snakker om seks forskjellige ”bevegelser” i arbeidsprosessen. De ulike bevegelsene innbefatter valg og bestemmelser som låser seg inn i hverandre som hverandres gjensidige forutsetning og effekter. Dette gir at den eventuelle fornemmelsen av en lineær bevegelse fra en begynnelse til en slutt, må kompletteres med en bevissthet om at på ethvert punkt på denne lineære bevegelseslinjen, vil tidligere valg og bestemmelser (og ikke-valg og tilfeldigheter) og tanker om hva en har tenkt å kunne utsi om virkeligheten og på hvilken måte, gi rammer for hva det er mulig og fruktbart å gjøre da og på et senere tidspunkt. Denne retrospektive gjengivelsen av datainnsamling og -analyse vil ikke gi særlig inntrykk av den tvil og tro, av de refleksjoner og følelser, som spilte seg ut i de særskilte fortidige øyeblikkene hvor jeg var fremoverskuende. Det uansett om ”øyeblikket” var preget av tilbakeslag eller fremgang. Jeg ønsket et mangslungent datagrunnlag. Ikke bare fordi det var snakk om en studie i et komplekst samfunn (Eriksen 2003), men også for å ha en trygg forskningsmessig basis idet jeg skulle utsi noe om skogbruket. Norsk skogbruk er fullt av oppdaterte, årvåkne og vel skolerte aktører som selv har en oppfatning av og mening om skogbruket. Skal en si noe om ”the natives” her, er det best å ha solid grunn under føttene. Det skal kunne gå frem av datakildene jeg presenterer i avhandlingen, at de er tilstrekkelig mange og multiple til at de

kan gi en bred og heterogen inngang til besvarelsen av doktorgrads-prosjektets problem-stillinger.

Hva er "data" og når begynner innsamlingen av dem? For meg er data både det som finnes som Haavinds "festnet form som et materiale" (Haavind 2000a:32) og det som ikke gjør det. Dette står i skarp kontrast til Lofland og Lofland (1995) sin "naturalistic" tradisjon hvor de hevder at:

> *The logging record is, in a very real sense, the data.* Stated obversely, the data are not the researcher's memories (which notes, interview write-ups, films, etc. merely assist); the data consist of whatever is *logged*. (Lofland og Lofland 1995:67, kursiv i original)

Etter min vurdering viser en slik tilskriving av betydning til det nedskrevne, en manglende forståelse av den menneskelige evne til å omsette informasjon, og en for stor tro på hva det faktisk er mulig å skrive ned. Det er kun det som er bevisst for meg jeg kan skrive ned. Imidlertid er brorparten av den informasjon jeg omsetter av den ubevisste sorten (Nørretranders 1992). Videre er det ikke mulig, som Lofland og Lofland (1995) synes å forfekte, å skrive ned "alt" som hender, og det selv om en begrenser seg til en engere del av dette "alt". Den levde virkelighet er så kompleks at den tid som er nødvendig for å nedskrive den særskilte delen av "alt", går utover den tid en har til rådighet. Videre er nedskriving en prosess som på ingen måte kan følge tankens koblinger. Tanken kan koble "alt", og tanken kan overraske i sine koblinger. Det er da også dette som gjør at jeg følger Feldman når hun skriver:

> From this point on, when I use the term *data* I am referring not only to notes or tapes or other tangible objects but also to what the researcher knows as a result of the data gathering process. (Feldman 1995:5-6, kursiv i original)

Men når begynner denne "gathering process"? Hva med de data som ligger til grunn for den forutgående kjennskap til det empiriske feltet, og som en drar veksler på i besvarelsen av problemstillingene? Skal en inkludere innsamlingen av disse dataene som en del av den aktuelle datainnsamlingsprosessen, eller skal en innbefatte kun innsamlingen av de data som eksplisitt er rettet mot å besvare problemstillingene? Vanlig praksis synes å være det siste. Det skjuler naturlig nok all forutgående eller øvrig innsiktservervelse. Før doktorgrads-prosjektet startet opp, gjennomførte jeg forskningsprosjektet "Kvinner og rekruttering til praktisk skogbruk". Underveis i doktorgrads-prosjektet ble forskningsprosjektet "Den nye skogeieren. Hvordan øke avvirkninga i Trøndelag?", påbegynt og sluttført. Trass i all den innsikten de to prosjektene ga om det empiriske feltet, faller den ledsagende datainnsamlingen ut av betraktningene rundt datainnsamling til besvarelsen av doktorgrads-prosjektets problem-stillinger. Med bakgrunn i dette kan jeg tidsmessig avgrense datainnsamlingen til perioden fra januar 2002 til september 2007. Feltarbeidet og intervju med skogeierinformanter var gjennomført pr. desember 2003.

Generelt ønsker jeg å holde igjen analyseprosessen under datainnsamlingen for å ikke prematurt lukke igjen for fortolkningsmuligheter. Dette gjelder også for doktorgrads-prosjektet. Før 2004 forsøkte jeg foran hvert eneste evenement jeg skulle delta på og hvert eneste intervju jeg skulle gjennomføre, intendert å nullstille meg. Det innebærer både "to empty the cup", tilstrebe nøytralitet og anvende det jeg betegner som metodisk uvitenhet. Det første vedrører det å legge bak seg alt det som har skjedd, og kun fokusere på det som skal skje. Det er denne mentale prosessen toppidrettsutøvere gjennomfører for å kunne yte maksimalt i den idrettskonkurransen som står for døren. "Nøytralitet" rommer på sin side (beundrende) nysgjerrighet, respekt og åpenhet, og nøytraliteten tilstrebes i forhold til personer, hensikter, mål, meninger, tro, tanke og handlinger[1]. Med metodisk uvitenhet forstår

[1] Lars Even Olsen, Systemtrioen, muntlig overlevering (25.9.91). Dette er hentet fra Milanogruppens tilnærming til systemisk familieterapi. "Milanotilnærmingen" er en metode som fremfor alt hviler på Batesons *Steps to an Ecology*

jeg en innstilling i datainnsamlingssituasjonen som tilsier holdningen: Dette har jeg ikke forutgående forståelse av, så la meg se hva mennesker, situasjoner og ting kan fylle på med. Inkludert i den metodiske uvitenheten inngår et ideal om aldri å ta for gitt at jeg kjenner til hva informanter snakker om før jeg får det utdypet av dem. Det uansett hvor meget jeg på forskningsmessig grunnlag vet om det aktuelle temaet. Kaarhus (1999) har tilsynelatende en annen inngang til det temporære forhold mellom datainnsamling og -analyse. Fra et prosjektet i Ecuador formidler hun hvordan ett intervju bidro til å forme det neste, og hvor analyse ble utført kontinuerlig. Hun skriver:

> Etterarbeidet etter et gjennomført intervju – renskriving av notater, transkribering av kassettbånd og oppdatering på ting jeg "absolutt burde ha lest" [ut fra hva intervjupersonen sa] – gikk på denne måten over i forarbeidet til et nytt intervju. Dette forarbeidet bestod først og fremst i utarbeiding av en ny eller revidert intervjuguide som forberedelse til neste intervju. Slik ble ny informasjon, nye perspektiver, fortolkninger og innspill fra intervjupersonen *skrevet inn* i den teksten som skulle danne utgangspunktet for neste intervju. (Kaarhus 1999:55, kursiv i original)

Jeg ser ikke bort fra at jeg kan komme til å benytte samme metode, dvs. åpen intervjuserie, men jeg vil likevel være svært oppmerksom på på hvilke nivå jeg vil la den kontinuerlige analyseringen ligge. Selv intervjuserier "som kumulative hermeneutiske prosesser" (Kaarhus 1999:57-58), kan føre til at fortolkningsmuligheter stenges for tidlig. Ut fra de ovenstående betraktningene skulle det ikke komme som noen overraskelse at jeg er skeptisk til å anvende Bertaux og Bertaux-Wiame (1981) sitt metningsprinsipp som et slags budskap om at nok data er skaffet til veie. Bertaux og Bertaux-Wiame viser til at mens de drev sitt feltarbeid, opplevde de en ny prosess skje. Denne prosessen oppsummerer de ved å si at hver ny livshistorie bekreftet hva den forrige hadde vist. Det som skjedde var metningsprosessen. De skriver også: "One has to move from one life story to another, trying to diversify as much as possible the cases observed, until the *process of saturation* takes shape" (Bertaux og Bertaux-Wiame 1981:188, kursiv i original). Tilsynelatende er det bare å overgi seg til denne metningsprosessen. Jeg er ikke enig. Her overses et ledd i prosessen: Det skjer en mental prosess av mønsterdannelse, og så når mønsteret er i sin ferdigdannelse, begynner metningen. Metningen forteller ikke nødvendigvis så meget om "verden der ute" som den gjør om vitenskaperen som mentalt sett "rydder". I denne ryddeprosessen trer mønsteret frem, og i denne fremtredelsesprosessen lukker det seg visse forståelsesmuligheter som fantes før mønsteret *in nuce* begynte sin etter hvert selvgenererende prosess. Min tilnærming til det hele er at en aktivt skal forsøke å motvirke den gryende mønsterdannelsen som siger inn over en når inngående informasjonsmengde er stor. Da motvirkes metningen og en for tidlig lukking av fortolkningsmuligheter. For å være eksplisitt på det, det jeg har påpekt forhindrer ikke at jeg under datainnsamlingsperioden kan foreta eventuelle korrigeringer av kurs og valg av spesielle retninger som skal utdypes, etc.

Datainnsamling

Datainnsamlingsperioden strekker seg, som nevnt, fra januar 2002 til september 2007. Innsamlingen har vært varierende intens og har hatt ulikt innhold. Datainnsamlingsperioden kan grovt deles i tre faser: Før feltarbeidet, feltarbeidet og etter feltarbeidet. Før feltarbeidet forsøkte jeg å orientere meg mer i det empiriske feltet enn hva jeg tidligere hadde fått mulighet til. I august 2002 fikk jeg anledning til å delta på en 14 dagers fagtur med Skogoppsynet i Nord-Trøndelag til Alberta og British Columbia, Canada. Siktemålet for meg var primært å lære om norsk skogbruk via nordmennenes spørsmål om, reaksjoner på og omtale av det kanadiske. Gjennom å lytte til hvilke spørsmål skogbruksaktørene stilte idet de levde sine liv, kunne jeg få innsikter i hva det kunne være fruktbart å spørre

---

of Mind fra 1972. Milanotilnærmingen blir betraktet som utviklet av psykiaterne/psykoanalytikerne Palazzoli, Boscolo, Cecchin og Prata. Metoden er videreutviklet av Olsen i samarbeid med flere under bedriftsnavnet Systemtrioen.

skogeierinformanter om senere. Dette er i tråd med en metodisk inngang beskrevet hos Spradley. Ifølge Spradley skal "*both questions and answers* […] *be discovered from informants*" (Spradley 1979:84, kursiv i original). Sekundært var siktemålet for meg å utvide det lille nettet av skogbrukskontakter jeg allerede hadde. Datamessig resulterte turen i feltarbeidsnotater, personene i nettverket har i etterkant virket meget godt både som døråpnere og informasjonsgivere, og mine innsikter om skogbruk økte betraktelig. For å få mer innsikt i skogeierrollen, intervjuet jeg i februar og mars 2003 to kvinnelige skogeiere. En var bosatt i Nord-Trøndelag og en i Hedmark. Kvinnen fra Nord-Trøndelag kjente jeg fra før, den andre kvinnen kom jeg i kontakt med gjennom felles kjente. I begge tilfellene benyttet jeg intervjuguide. Guiden vedrørte i stor grad faktiske forhold som organisering av forvaltnings-aktivitet, hvor de hentet informasjon, lover og regler de som skogeiere måtte følge og liknende. Begge intervjuene varte i flere timer, det ble benyttet båndopptaker, og intervjuene ble senere transkribert. Det de pilotinformantene formidlet er knapt tilkjennegitt i avhandlingen, men som en innføring var intervjuene uvurderlig. I mars samme år hadde jeg en samtale med henholdsvis Liv Marit Strupstad (daværende fylkesskogsjef i Hedmark), Jo Petter Grindstad (daværende avdelingsleder for organisasjon- og næringspolitikk i Glommen Skogeierforening) og Erik A. Dahl (daværende organisasjonssjef i Mjøsen Skogeierforening). Dette var for å orientere om og be om bistand til den datainnsamlingen jeg skulle foreta i Hedmark fylke, men også for å orientere meg om de offentlige strukturene og prosessene samt hvordan de to skogeierforeningene i fylket arbeidet. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og transkribert. Materialet herifra er fortrinnsvis benyttet som bakgrunnskunnskap. Feltarbeidet startet 19. juni og varte til 17. desember 2003. Dette var en svært intens datainnsamlings-periode, og klart den mest krevende av de tre fasene. Innholdet i denne fasen er nærmere beskrevet nedenfor under overskriftene "Skogeierinformanter" og "Feltarbeid". Datainnsamlingen etter feltarbeidet har i hovedsak bestått i å samle tidsskrift, medlemsblad og skriftlige publikasjoner for øvrig, internett- og mediaoppslag. Innsamling av slike data foregikk også i de to første fasene av datainnsamlingsperioden. Nærmere opplysninger om disse datakildene er gitt under overskriften "Andre datakilder".

Perioden datainnsamlingen har foregått, har rommet en rad med endringer som berører skogeiere i Norge. Hvor store og omfattende disse vil være sett i historiens lys, skal ikke jeg ha sagt noe om. Selvforståelsen i skogbruket synes uansett å være at omkalfatringene har vært usedvanlig tallrike. Da er det først og fremst politisk bestemte justeringer det tenkes på. Således skriver redaktøren i Skogeieren i en leder høsten 2005 følgende etter at stortings-perioden 2001-2005 er over[1]:

> I løpet av de fire årene som nå er lagt bak oss, har det vært til behandling sjeldent mange saker som har grepet rett inn i en skogeiers hverdag som skogeier og næringsutøver.
> […]
> Den jevne skogeier har fått hverdagen og generelle rammebetingelser kraftig endret i løpet av disse fire årene, men kanskje aller mest har forandret seg det siste året. Mye henger sammen med forhold som har med de generelle konjunkturene å gjøre, mens annet skyldes endringer i for eksempel lover og forskrifter eller de årlige budsjettdiskusjonene.

Omtale av de påpekte endringene finnes i alle fall delvis i avhandlingens tekst. Det er tilfellet også med noen av de forandringene som kom i kjølvannet av regjeringsskiftet i 2005. Som små aspekter ved endringene som skjedde i løpet av datainnsamlingsperioden, inngår endring av noen termer/navn. Skogavgiften skiftet betegnelse til skogfondsavsetning med virkning fra 1. januar 2006. Fra samme dato, men på helt annet grunnlag, gikk skogeiersamvirkets skogeierforeninger over til å bli skogeierandelslag. Med det fulgte også noen navneendringer, og skogeierne gikk over fra å være medlemmer til å bli eiere. Noe av innholdet i disse endringene går frem senere i avhandlingen. Presentasjonsmessig gir term- og navne-

[1] Skogeieren 7/8/2005a.

endringene visse utfordringer. Når jeg henter empiri, benytter jeg naturlig nok de termene som var aktuelle på akkurat det tidspunktet. Vanskene oppstår når jeg snakker om fenomenene i dag, men hvor det fortidige også må inngå. Løsningen på dette vil variere alt etter hvilken tekstmessig sammenheng det er snakk om.

Skogeierinformanter

I doktorgrads-prosjektet er "skogeier" operasjonalisert til privat, personlig skogeier, og "skogeier" benyttes om den personen som er hjemmelshaver til eiendommen. Ytterligere spesifikasjon er gitt av at doktorgrads-prosjektet omhandler forvaltningsaktive skogeiere. I prosjektet forstås dette som en hjemmelshaver som har et bevisst forhold til sin eiendom og sitt eierskap, som tar bevisste valg med hensyn til utnyttelsen av naturressursen, som planlegger og administrerer arbeidet, men som setter bort hele eller deler av det praktiske skogsarbeidet. I samarbeid med brukerne/finansiørene ble det gitt ytterligere presiseringer. Skogeierne skulle variere med hensyn til kjønn, alder og om de hadde annet lønnet arbeid ved siden av sin skogeierrolle eller ikke. "Annet lønnet arbeid" ble forstått som arbeid utenfor et eventuelt gårdsbruk. Det forutsattes videre at noen av skogeierinformantene fremsto som mennesker som "fikk ting til å skje", det vil si at de på ett eller annet vis fremsto som nyskapende. Ut fra doktorgrads-prosjektets delproblemstillinger ble det ønskelig å få en viss variasjon i skogeiernes familiekonstellasjoner: Noen med egen familie og eventuelt barn, noen uten. Med hensyn til skogeiendommenes størrelse, ble utgangspunktet at de skulle være i omtrentlig størrelsesorden 300 til 15 000 dekar. Det var forutsatt fra Norges Skogeierforbund sin side at skogeierinformantene skulle være tilknyttet skogeiersamvirket. Denne fordringen kan umiddelbart synes svært innskrenkende. Den innebærer at jeg ikke har intervjudata fra skogeiere som kan fortelle meg noe om hvordan skogbruket fortoner seg hvis en ikke er organisert. På den andre siden er det i all hovedsak i skogeiersamvirket skogeiere befinner seg hvis de er organisert. Ut fra mitt kjennskap til norsk skogbruk vil jeg hevde at svært mye av det som presenteres i avhandlingen er relevant så vel for organiserte som ikke organiserte. Selv om skogeierne skulle være organisert i skogeiersamvirket, var det ikke de profilerte, aktive tillitsvalgte som skulle være skogeierinformanter. Derimot skulle de hentes fra "den tause majoritet".

I samråd med brukere/finansiører ble det bestemt at skogeierne skulle komme fra Hedmark fylke, og da nærmere bestemt kommunene Elverum, Våler, Sør-Odal, Nord-Odal og Stange. Beslutningen var resultat av en relativt sammensatt prosess. I utgangspunktet så jeg for meg en kombinasjon av skogeierinformanter fra Hedmark og Oppland. Hedmark er klart det største fylket i landet når det gjelder skogbruk. Oppland er blant de største. En av brukerne/finansiørene hadde ikke noen motforestillinger til det, bare det ikke ble skogeierinformanter kun fra Glommen Skogeierforening. Dette ettersom det er en historisk forskjell mellom Østerdalen og Gudbrandsdalen som representanten mente muligens fremdeles spilte seg ut sosiokulturelt. Fra en annen av brukerne/finansiørene ble det ytret ønske om at skogeierinformantene skulle komme fra steder hvor arbeidsmarkedet for arbeidstakere var dårlig. Skulle det være mulig å gjennomføre, ble imidlertid avstandene i Hedmark/Oppland svært store. Jeg ønsket skogeierinformantene mer geografisk samlet slik at datainnsamlingen kunne foregå lettere. Jeg argumenterte videre for å ha skogeierinformantene fra områder hvor arbeidsmarkedet var godt. Det ville kunne snakke inn i det at skogeierne til tross for gode arbeidsmuligheter, var forvaltningsaktive skogeiere og drev skogen. Mitt opprinnelige forslag ut fra dette var å ta skogeierinformanter fra området Elverum, Våler, Løten, Stange og eventuelt Hamar. Med en slik lokalisering beveget jeg meg imidlertid noe ut av Hedmarks skogbruksområder, fikk jeg vite. Dermed endte det i samråd med brukerne/finansiørene med kommunene Elverum, Våler, Sør-Odal, Nord-Odal og Stange. De

fire første kommunene var i organisasjonsfeltet for Glommen Skogeierforening, den siste for Mjøsen Skogeierforening. Lokaliseringen av skogeierinformantene innebærer at de kommer fra et område av landet hvor det er mest aktivt skogbruk.

For å fremskaffe oversikt over mulige informanter, benyttet jeg en totrinnstilnærming. Først kontaktet jeg de to aktuelle skogeierforeningene og skogbrukssjefene/skogbruksansvarlige i de fem utvalgte kommunene for å få forslag på mennesker som kunne være skogeierinformanter. Spesifisert kravliste ble oversendt samtidig. Tilbakemeldingene ga meg totalt 82 navn. Deretter tok jeg kontakt med en mindre gruppe av skogeierne, først via et henvendelsesbrev, så telefon. Telefonkontakten var både for å spørre om de kunne tenke seg å være informanter, og for å sjekke at opplysningene jeg allerede hadde fått om dem stemte. Etter en stund begynte utvelgelsesprosessen å leve sitt eget liv uten at jeg som forsker hadde så mye styring over den. Gitt skogeiernes varierte interesse i å delta i prosjektet, tilfeldige omstendigheter og kryssende interesser med hensyn til kravspesifikasjonenes tilfredsstillelse, måtte jeg optimalisere mulighetene for å tilfredsstille utgangskravene istedenfor å maksimalisere.

Jeg ønsket i utgangspunktet åtte primærinformanter, men var åpen for flere sekundær-informanter. Jeg endte med totalt 11. Selv om jeg i første halvdel av doktorgrads-prosjektet mente at jeg skulle analysere primær- og sekundærinformantenes intervjudata forskjellig, med mer omfattende og dypere analyse av de førstnevntes, har jeg endt opp med å analysere dem like omfattende og dypt. Antallet åtte var valgt på den ene siden for å ha såpass få at det skulle kunne være mulig å gå i dybden. På den andre siden var antallet valgt for å få tilstrekkelige mange til å kombinere variasjonsbreddeholderne kjønn, alder (”ung”/”gammel”) og annet lønnet arbeid/ikke annet lønnet arbeid. I utgangspunktet så jeg for meg at jeg kunne kombinere ulike varianter av disse elementene, og la variantene snakke til hverandre i analysen. Som analysen skred frem, ble det imidlertid lite interessant. De tre ”ekstra” informantene jeg fikk, var alle menn. De var svært interesserte i å delta i prosjektet. Ettersom jeg regnet med at jeg i høy grad ville være avhengig av skogeierinformantenes velvilje for å kunne hente ut de empiriske data jeg ønsket, tok jeg imot tilbudet deres.

Gruppen av skogeierinformanter er sammensatt. For å anskueliggjøre dette, kan jeg oppsummere variasjonsbreddeholderne slik:

Kjønn	4 kvinner	7 menn
Alder	Yngst: 32 år	Eldst: 57 år
Annet lønnet arbeid	Ja: 6	Nei: 5
”Får ting til å skje”	Begge deler representert (etter hva forslagsstillerne tilkjennega)	
Familiesituasjon	Singel uten barn, i par uten barn, i par med barn, skilt/separert med barn	
Skogeiendommens størrelse i produktivt areal	Minst: 150-200 dekar	Størst: 8 000 dekar
Skogeierforening	Mjøsen: 2	Glommen: 9
Antall fra kommunene	Stange 2, Elverum 4, Våler 2, Sør-Odal 2, Nord-Odal 1	

Feltarbeid

Under feltarbeidet fra 19. juni til 17. desember 2003 bodde jeg i et rekkehuskompleks i Strandstykket i Elverum. Jeg ønsket å være så geografisk nær skogeierinformantene som

mulig. Da husleiespørsmålet løste seg med Elverum, var stedet gitt. Jeg var overbevist om at mest mulig felles lokalisering med skogeierinformantene ville lette "access". Her tenkte jeg primært på det trinnet i tilgjengelighetsprosessen som Feldman, Bell og Berger (2003) omtaler som "making initial contact" og "developing rapport". Videre antok jeg at den felles lokaliseringen ville gjøre det lettere å la relasjonene med den enkelte skogeierinformant utvikle seg i forskjellig tempo og over tid. Jeg formodet også at en slik lokalisering skulle kunne gjøre det lettere for meg å delta på møter, tilstelninger og liknende ettersom avstandene ikke vær særlig store. Det meste var innen rekkevidden av en biltur på ca. to timer. Jeg benyttet den leide leiligheten også som arbeidsplass.

Er et halvt års feltarbeid kort eller lang tid? Er det tilstrekkelig med tid? I *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag* skriver Repstad:

> Det er vanskelig å si noe generelt om hvor lang tid feltarbeidsfasen i et prosjekt bør vare. […] I et seriøst vitenskapelig prosjekt bør nok feltarbeidet vare mer enn en eller to måneder uansett om man driver feltarbeid omtrent hver dag eller mer sporadisk. (Repstad 1993:49)

I antropologiske fagkretser vil et feltarbeid på en eller to måneder presumptivt være å regne for ingen ting. Denne forståelsen tilkjennegis og underbygges av eksempelvis NTNUs referat fra Årskonferansen for Norsk antropologisk forening 2002. Der står det blant annet: "Det ideelle feltarbeid skal foretas hos et eksotisk folkeslag, på deres eget språk. Det skal strekke seg over minst ett år eller gjerne to, og metoden skal være deltagende observasjon" (Innsida 13.5.02). Muligens var dette et utsagn med et visst ironisk tilsnitt. Det kommende sitatet inneholder dog ikke det:

> Et vesentlig spørsmål i debatten er hvorvidt det er mulig å gjøre et godt feltarbeid innen rammene på en toårig mastergrad. Dette vil innebære at tiden i felten krympes til 5-6 måneder. (Innsida 13.5.02)

At det på Årskonferansen tilsynelatende ble argumentert mer ut fra det å beholde antropologiens særegenhet og identitet enn ut fra metodiske aspekter, og at en dermed kan avvise argumentasjonen av den grunn, influerer ikke på den betydning slike uttalelser har for forståelser av feltarbeidets varighet som betydningsfull. Og det varigheten er betydningsfull for, er representasjonens troverdighet. Det var imidlertid ikke mulig for meg å få til mer enn et halvt år. Dermed måtte jeg sørge for å skaffe til veie så mye gode data som mulig på de månedene jeg hadde til rådighet.

Feltarbeidet ble av den typen Emerson, Fretz og Shaw omtaler som "a participating-in-order-to-write fieldwork style": "The ethnographer […] participate in ongoing events in ways that directly and immediately involve inscription" (Emerson m.fl. 1995:18-19). Det var ikke gagnlig for meg å utsette produksjonen av skriftlige nedtegnelser over det som skjedde. Ikke hadde jeg tid til å dykke ned i alskens lokale aktiviteter og opplevelser av andres liv, og i tillegg kjente jeg godt til livet på mindre steder fra før. På forhånd visste jeg noe om hva det kunne være interessant å fordype seg i, og hva som ikke var det. Det var lite tid til det Lofland og Lofland (1995:71) betegner "mucking about". Og selv om Emerson m.fl. (1995:29) anbefaler å "'cast [the] nets' broadly" i startfasen, var det luksus for meg. Nettene måtte forsøkes å kastes i de retninger jeg antok noe vesentlig kunne finnes.

Hvor var de for meg relevante handlingene? Jeg hadde antatt at det skulle kunne være mulig å gjennomføre observasjoner av skogeiere. Noen deltakende observasjon i den forstand at jeg genuint skulle "do as the natives", var en umulighet ettersom jeg ikke var skogeier. Jeg hadde dog sett for meg at jeg skulle kunne observere skogeiere mens de forvaltet sin skog. Det så om det var i den offentlige sfære eller på de mer private arenaer forvaltningsaktiviteten utspant seg. Det er jo nettopp dette å observere informanter i situasjoner som forskeren ikke strukturerer, som er det tiljublede aspektet ved feltarbeidet (eksempelvis Kaarhus 2006). Det å kunne ha data som viser hva mennesker faktisk gjør og ikke bare sier at de gjør. "Betydningen

av observasjonsdata kan ikke overdrives", skriver da også Eriksen (2003:60). Vike, Lidén og Lien snakker i samme retning. De hevder at det etnografiske materialet:

> inneholder det vi kan kalle en kontekstuell garanti: vi vet med rimelig sikkerhet at feltarbeideren har klart å skille det folk sier de gjør, det de vet de bør gjøre i gitte situasjoner, og det de faktisk gjør (Holy og Stuchlik 1983). (Vike m.fl. 2001:15)

Elverum skulle være et sted hvor sjansen var optimalisert for tilfeldig å få observert skogeiere utøve sin forvaltningsaktivitet i friluft. Det var hogstmaskiner og lastebærere i joggeløypa mi rundt boligfeltet. Langs hovedveien sto det av og til fareskilt som viste tømmerhogst. Tømmerbiler med og uten last passerte stadig, og ikke langt unna var det oppsamlingsplass for tømmer. Jeg fant imidlertid få skogeiere rundt disse aktivitetene. Å vente på en variant av Geertz' hanekamp-løsning (Geertz 1973), at noe tilfeldigvis skulle skje som løste hele observasjonsproblemet for meg, syntes rimelig fåfengt. Som for Lien, så for meg: "It soon became clear to me that simply being there, waiting for events to occur, was not a very good idea" (Lien 1997:30). Jeg begynte derfor hardnakket å søke informasjon om møter, tilstelninger, sammenkomster etc. Og jeg spurte skogeierinformantene mine flere ganger om å få være med dem hvis de eksempelvis skulle ut i skogen og se enten alene eller sammen andre. Det ble aldri noe av. Flere av dem sa at de skulle varsle meg hvis så skulle skje, men de varslet ikke. Og skogeierinformant Fredrik som iherdig prøvde å arrangere en slik tur, mislyktes også. Da var det den andre parten det ikke passet for. Både Fredrik og jeg var parat. Metabudskapet fra feltarbeidet i Elverum er: Det skjer ikke noe. Eller mer nyansert: Det som skjer, skjer fortrinnsvis usynlig. Da er det snakk om forvaltningsaktivitet i form av tenkning som foregår i noens hoder eller brokker av samtaler i hjemmets lukkede rom. Eller også: Det som skjer, skjer så sjeldent at det oppfattes som det ikke skjer noe. Da dreier det seg om møter, tilstelninger, sammenkomster. Eller: Det som skjer, skjer så langsomt at det oppfattes som det ikke skjer noe. Da er skogens endringsprosesser eksempelet — hogst unntatt. Hvordan kunne feltarbeidet faktisk ha vært utført når det skjer så lite som er synlig, når det er så få møteplasser hvor det skjer noe mellom skogeiere og andre skogbruksaktører, når tidshorisonten for den biologiske ressursen er så lang? Jeg har ikke noe svar bortsett fra at et femårig feltarbeid muligens ville ha vært løsningen tidsmessig sett. Jeg velger å forholde meg til dette som et empirisk funn tilsvarende det Wikan gjør med stillheten blant kvinnene i Oman: Ikke som "absence of something", men som noe som er "pregnant with meaning" (Wikan 1982:302). Og den mening det er fullt av, er hvordan skogeieres forvaltningsaktivitet kan arte seg.

Ut fra mine hardnakkede forsøk på å være der det skjedde noe, endte jeg i feltarbeidsperioden opp med følgende evenementer og tilhørende feltarbeidsnotater/møtereferat:

Hva	Tidspunkt	Sted
Norges Skogeierforbunds årsmøte 2003, Skogting og Glommens jubileumsmarkering med skogdag	19.-21.6.03	Elverum
De 41. Nordiske Jakt- og fiskedagene	9.8.03	Elverum
Regionalt arrangement for skogeierlagene Osen, Elverum, Åmot og Trysilvassdraget i forbindelse med Glommens 100-års jubileum 2003. Skogdag og festtilstelning	16.8.03	Søre Osen
Jenter i Skogbrukets årsmøte og temakonferanse 2003	22.-24.8.03	Kongsvinger
Tretorgets arrangement "Skog- og trenæringen i Glåmdalen"	27.8.03	Kirkenær
Skogdag for skogeiere i annet fylke	9.10.03	
Elverum Skogeierlags tur til Forestia	4.11.03	Våler
Skogeierlagene i Nord- og Sør-Odal sin skogkveld	6.11.03	Nord-Odal
Representantskapsmøte Glommen	4.-5.12.03	Kongsvinger

En ser at evenementer fra Stange/Mjøsen Skogeierforening her ikke inngår. I perioden jeg gjorde feltarbeid var det ikke, etter hva jeg fikk opplyst via en rekke oppfølgende kontakter med styreleder i skogeierlaget og den kommunale skogbruksansvarlige, noe arrangement rettet mot skogeiere. En hadde hatt en fagdag før jeg begynte feltarbeidet, og en skulle ha noe arrangement på nyåret 2004.[1] Det skulle ikke være lagsmøter, skogdager/-kvelder, "Skogeierskole" eller Aktivt Skogbruk-kurs. Mjøsen hadde ikke representantskapsmøte på høsten. Derimot hadde de regionmøter. Regionmøtet for Hedmarken (inkludert da Stange) skulle være 26.11.03. Det var dog ikke vanlig å invitere med noen inn på regionmøtene slik det var på representantskapsmøtene, fikk jeg vite. Jeg prøvde heller ikke å få muligheten ettersom jeg var opptatt som ansvarlig for et annet arrangement den dagen.

Intervju med skogeierinformantene

Alle intervjuene med skogeierinformantene ble foretatt i feltarbeidsperioden. Totalt ble det gjennomført 23 intervju med de 11 skogeierne. Med tre av dem hadde jeg ett intervju, med fem hadde jeg to, med to hadde jeg tre intervju og med en skogeier hadde jeg fire intervju. Antallet intervju var avhengig av hva skogeierne ønsket, hva som lot seg praktisk gjennomføre og hva jeg anså som fruktbart. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og senere transkribert. For å kunne vie meg til den sosiale utvekslingen og gi oppmerksomhet til signaler som informantens kroppsspråk, mimikk, pauser, latter og tonefall kunne gi meg om hva jeg skal forfølge, gjorde jeg ingen nedtegnelser fra intervjuet før i etterkant. Disse nedtegnelsene dreide seg om mine umiddelbare kroppslige reaksjoner og opplevelser på intervjuet, umiddelbare tanker om intervjuets forløp og innhold. Intervjuene skjedde i all hovedsak i skogeiernes hjem. Fra selve besøket skrev jeg feltarbeidsnotater.

Intervjuguiden var kompleks og omstendelig. Den ligger som vedlegg 1. Guidens innhold var et resultat av de delproblemstillingene det hadde vært påkrevd å ta inn prosjektbeskrivelsen for å få finansiert doktorgrads-prosjektet. Jeg hadde valgt å se pragmatisk på dette. Selv om delproblemstillingene utgjorde en innsnevring av forskningsfokuset, kunne de bidra til å lette opprettholdelsen av prosjektets fremdrift. Det ettersom det var mulig å forstå dem som spørsmålsversjonen av Yin (1994:21) sine "study proposisions" — som det som peker i hvilke retninger en vil lete for å gi hovedproblemstillingene konkret innhold. Det eventuelle tidsbesparende lå i det retningsgitte. Delproblemstillingene var derimot utfordrende som grunnlag for utarbeidelse av intervjuguide. Det ble nemlig nødvendig å innarbeide mye spesifikt. Guiden hadde fire overskrifter. Den begynte med spørsmål som skulle gi meg ett visst innblikk i skogeierinformantenes situasjon både som skogeiere og ellers i livet. Deretter var det gitt rom for å spørre om forhold fra den telefonsamtalen jeg hadde hatt med informantene rett etter at de hadde fått mitt henvendelsesbrev. Så kom en bolk med spesifikke spørsmål. Den var klart den lengste og den som var sterkest preget av innføringen av delproblemstillingene. Guiden avsluttet med noen mer hypotetisk pregede spørsmål. Jeg hadde søkt å lage spørsmålene mest mulig åpne. Det være seg som deskriptive spørsmål av typen "hva" og "hvordan" (Kvale 1998), eller "Grand Tour Questions" (Spradley 1979) à la guidens spørsmål 9: "Kan du med ord ta meg med på en tur i lokalmiljøet….". Guiden hadde en rekke mulige oppfølgingspørsmål, *probes*. En kan i stor grad betrakte dem som aspekter ved delproblemstillingene jeg ikke fant fruktbart å ta inn blant hovedspørsmålene. Det var nødvendig å begrense omfanget av hovedspørsmål.

[1] Referat fra telefonsamtaler i feltarbeidsperioden.

I selve gjennomføringen av intervjuene forholdt jeg meg i utgangspunktet til intervjuguidens hovedspørsmål. Jo flere intervju jeg hadde med skogeierinformantene, jo mer kunne jeg benytte oppfølgingsspørsmålene. Etter hvert gjennomført intervju krysset jeg av for hvilke spørsmål jeg mente jeg hadde fått tilstrekkelig belyst. De gjennomførte intervjuene var av den halvstrukturerte typen Kvale presenterer i *Det kvalitative forskningsintervju*:

> Det har en rekke temaer som skal dekkes og forslag til spørsmål. Samtidig er det åpent for forandringer, både i rekkefølge og spørsmålsform slik at intervjueren kan følge opp svarene og historiene han eller hun får av intervjupersonen. (Kvale 1998:72)

Dette innebærer at gjennomføringen sett i forhold til intervjuguidens oppbygging, hoppet og spratt frem og tilbake. Videre ble det tatt inn en del som ikke sto der, og noe ble utdypet langt utover det intervjuguiden indikerte. Intervjuguiden tjente som fokuserende redskap, mens gjennomføringen var søkende. Jeg forsøkte intendert å la intervjuene bære preg av samtale.

Andre datakilder

Denne bolken vil presentere det meste av det datamaterialet som hittil ikke er omtalt. Oversikten er imidlertid ikke uttømmende. Det vil rett og slett være for tidkrevende å gå gjennom hele materiale for å sikre at alt er nevnt.

Jeg har valgt å forholde meg helt åpent til hva som skulle kunne utgjøre mine datakilder. Jeg har tatt imot det som tilfeldig har dukket opp, men har også søkt aktivt. Dermed har jeg tatt vare på og benyttet alle oppslag om skogbruk eller relevante forhold i Adresseavisen, den avisen jeg holder privat i Trondheim. Brosjyrer jeg har kommet over er anvendt. Likeså det lille utvalget av informasjonsskriv til skogeiere jeg greidde å få tilsendt fra de kommunale instansene i de fem utvalgte kommunene. Den samlingen Norges forskningsråd hadde for skog- og tre-stipendiater (15. og 16. oktober 2003), rommet presentasjoner fra en rekke skogbruksaktørers side. Det første møtet til doktorgrads-prosjektets referansegruppe 23. oktober 2003 viste seg å bli godt datamateriale selv om det i utgangspunktet ikke var tenkt slik. Som resultat av mer målrettet innsats fra min side, var intervjuet med en skogeierlagsleder (4.11.03) og en kunstner (17.12.03). Referansegruppemøtet og de to intervjuene ble tatt opp på lydbånd og skrevet ut. Avisen Nationen har daglig vært gjennomgått og med oppslag kopiert. Tidskrift, medlemsblad og internettsider har vært systematisk fulgt over en periode som strekker seg fra før oppstart på doktorgrads-prosjektet og til dets slutt. En oversikt over dem er som følger:

Skriftlige kilder	
Glommen	Medlemsblad for Glommen Skogeierforening/Tidsskrift for Glommen Skog BA.
JiS medlemsblad/Nyhetsbrev	Medlemsblad/nyhetsbrev for Jenter i Skogbruket.
Mjøsnytt	Medlemsblad for Mjøsen skogeierforening/Mjøsen Skog BA.
Norsk Skogbruk	Frittstående fagtidsskrift.
Skogeieren	Blad utgitt av og organ for Norges Skogeierforbund.
Skogeiernytt (Allskog)	Medlemsblad for Skogeierforeninga Nord (Allskog BA).
Skog og Miljø	Medlemsblad for Det norske Skogselskap/skogselskapene.
Årringer	Informasjonsskriv fra Norskog.

Internettsider	
Bransjeportal (SKI)	http://www.skogsnorge.no/
Det norske Skogselskap	http://www.skogselskapet.no/
Fylkesmannen i Hedmark, skogbruk	http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=5403
Glommen	http://www.glommen.no/
Hedmark fylkeskommune	http://www.hedmark.org/
International Family Forestry Alliance	http://www.familyforestry.net/
Jenter i Skogbruket	http://www.jenteriskogbruket.no/
Kystskogbruket	http://www.ntfk.no/PubEmneUnder.asp?id=1180
Landbruks- og matdepartementet	http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/Tema/Skogbruk_ og_bioenergi.html?id=1292
Mjøsen	http://www.mjosen.no/
Nordic Family Forestry	http://www.nordicforestry.org/
Norges Skogeierforbund	http://www.skog.no/
Portalen for skog, jakt og fiske (Norskog)	http://www.skoginfo.no/
SB Skog	http://www.sbskog.no/
Skogeierforeninga Nord (Allskog)	http://www.sn.no/index.asp?
Skognæringa i Trøndelag	http://www.fylkesmannen.no/hoved.aspx?m=29454
Skog- og trestrategi for Hedmark og Oppland	http://www.oppland.no/ncms.aspx?id=51eeb567-0d4e-4e37-872f-8b06dffe767b&menuid=31244&menuobj=3e3835b7-3aa9-40c3-ac55-59ac062e8cd7
Skogselskapet i Hedmark	http://www.skogselskapet.info/hedmark/index.htm

Fra disse internettsidene har jeg skrevet ut det som i vid forstand syntes å angå doktorgrads-prosjektets problemstillinger. Jeg gjør oppmerksom på at ikke alle nettstedene har eksistert i hele perioden doktorgrads-prosjektet har pågått.

Dataanalyse

Som arbeidende forsker har jeg god mulighet til å overvåke min egen metode for dataanalyse. Den er alltid systematisk, men i oppstarten av en analyse også konsekvent systematisk usystematisk. I oppstarten arbeider jeg fokusert med å være ufokusert, for å ikke se skarpt, for intendert å være uten intensjonalitet, for å ikke huske presist. Den systematiske gjennomgangen av datamaterialet skal da gjøre at datamaterialets innhold går inn på det før-refleksive og ustrukturerte nivået av min bevissthet. Jeg gjør meg bare kjent med datamaterialet, lar det snakke til meg på det viset materialet og det som er meg kan ha noen resonans. I begynnelsen av en analyseprosess leter jeg ikke etter noe særskilt i datamaterialet. Dette er ikke annet enn inngangen til Ole Brumm når han er på jakt. Her tilkjennegitt i følgende lille passiar med Nasse Nøff:

> ”Hallo”, sa Nasse Nøff, ”hva er det du holder på med?”
> ”Jeg jakter”, sa Brumm.
> ”Jakter på hva?”
> ”Følger et spor”, sa Ole Brumm, og så svært hemmelighetsfull ut.
> ”Følge sporet til hva”, sa Nasse Nøff og kom nærmere.
> ”Det er akkurat det jeg spør meg selv om. Jeg spør meg selv om – Hva?”
> ”Og hva tror du svaret blir?”

> ”Jeg blir nødt til å vente med svaret til jeg har fanget det”, svarte Ole Brumm.[1]

Etter flere runder med fokusert ufokuserthet og noe fokusert fokuserthet, begynner det så smått å tre frem visse mønstre. ”Analysis Is Based on Pattern Identification”, hevder da også Krueger og Casey (2000:139). Det er en anelse av et mønster, påpeker Jørgensen (2005), og er uhyre påpasselig med distinksjonene. Antakelsen om sammenheng kommer deretter, ifølge ham.

I doktorgrads-prosjektet startet jeg prosessen med fokusert ufokuserthet med å lytte til lydbåndopptakene fra intervjuene med skogeierinformantene. Det var båndene som ga mest umiddelbar og best førstehånds inngang til dem. Det ettersom mye informasjon mistes i skriftliggjøringen av intervjuene. Deretter gikk jeg over til å lese skriftlig materiale. Det var gjentatte runder med fokusert ufokuserthet. Tilslutt kom anelsen av mønster. Ikke ett spesifikt mønster, men visse forhold som syntes mer fremtredende enn andre. Jeg ordsatte forholdene ved å gi dem begynnende termer, og laget datafiler for de forskjellige forholdene. Når jeg i ett eller annet datamateriale fant noe som på en eller annen måte kunne gå inn under den aktuelle termen eller være relatert til den, merket jeg det av og registrerte det i datafilene under den relevante termen. Dette fortsatte jeg med også når jeg spurte mer fokusert inn i datamaterialet. Under den pågående analyseprosessen, om det var senere fokusert fokuserthet eller ufokuserthet som var inngangen, kunne jeg finne flere forhold som syntes mer fremtredende enn andre. Jeg plusset dem på listen, og endte til slutt opp med 137 kodeord. Jeg vil understreke at dette er en mer, la meg kalle det, impresjonistisk inngang enn den kodingen som risses opp av Miles og Huberman (1984) og Emerson m.fl. (1995). Miles og Huberman forstår koding som metode og en kode som:

> an abbreviation or symbol applied to a segment of words—most often a sentence or paragraph of transcribed field notes—in order to *classify* the words. Codes are *categories*. They usually derive from research questions, hypotheses, key concepts, or important themes. They are *retrieval and organizing devices* that allow the analyst to spot quickly, pull out, then cluster all the segments relating to the particular question, hypothesis, concept, or theme. Clustering sets the stage for analysis. (Miles og Huberman 1984:56, kursiv i original)

Jeg var ikke ute etter å klassifisere ord. Jeg var ute etter meningsinnhold. Videre har jeg et annet forhold til ord enn hva Miles og Huberman tilsynelatende har. De skriver blant annet:

> A chronic problem of qualitative research is that it is done chiefly with words, not with numbers. Words are fatter than numbers, and usually have multiple meanings. This makes them harder to move around and work with. Worse still, most words are meaningless unless you look backward or forward to *other* words. (Miles og Huberman 1984:54, kursiv i original)

Ord og deres mangslungne mening oppleves som problematisk for Miles og Huberman. For meg er dette nettopp inngangen og kilden til innsikt om menneskers liv og levnet. Emerson m.fl. følger i tilsvarende kodifiseringsspor i sin to-fasers kodeprosess bestående av en første fase med ”open coding” og en andre fase med ”focused coding” (Emerson m.fl. 1995:143). Jeg har to innvendinger mot kodingen slik den fremstår hos Miles og Huberman (1984), Emerson m.fl. (1995) og hos eventuelle andre som følger i samme retning. For det første synes metoden(e) ikke å ta hensyn til at mennesker lever sine liv på den måten dette gir mening for dem. For det andre er metoden(e) så rigid, skjematisk og altomfattende at en vendes bort fra å lytte (både i bokstavelig og overført betydning) til det informanter faktisk sier (både i bokstavelig og overført betydning). Isteden dras en i retning av den rent mekaniske gjennomføringen av kodeteknikken.

For intervjutranskribsjonene hadde jeg i prosessen med den fokuserte ufokusertheten, anmerket overraskende eller antatt vesentlige utsagn med fotnoter i selve transkribsjonene.

[1] Jeg har ikke lyktes med å finne igjen hvilken av A. A. Milnes bøker dette er hentet fra. Jeg kjenner sitatet fra min lange yrkeskarriere som førskolelærer. Passiaren er gjengitt slik hos Vestvågøy kommune (1994:1).

Det neste trinnet for dem var å anmerke med ulike farger de delene av intervjuene som angikk (i) driftsmessige avgjørelser vedrørende skogen, (ii) utnyttelse av utmarksressursen og verdiskapingsmuligheter for tre og skog, (iii) praktisk skogsarbeid, (iv) veiledningsapparatet, (v) næringsorganisatorisk virksomhet, og (vi) utenom-skogbrukslige faktorer som hadde innflytelse på informantenes utforming og utøvelse av forvalterrollen. Jeg noterte ned i egne datafiler tanker om mulige sammenhenger. Jeg spurte etter hvert direkte inn i transkribsjonene etter svar på enkeltspørsmål. Jeg kunne benytte en fokusert ufokuserthet eller fokuserthet. Sammenliknet mellom de forskjellige skogeierinformantene. Skrev ned tanker om det. Førte inn kodeord i transkribsjonenes marg.

Det grodde frem en antakelse om sammenhenger, og ut fra den vokste det endelige resultatet. Dette er ingen lettvint lefling med datamateriale eller noen form for magisk handling. Det er resultat av hardt og vedvarende arbeid over lang tid. Og i analyseprosessen spiller presumptivt abduksjon, eller det Peirce (1958:368) også omtaler ”retroduction”, en stor rolle. Ifølge Kirkeby vedrører abduksjon kreativitet:

> At introducere begrebet ”abduktion” er et forsøg på at gøre kreativiteten inden for videnskabernes verden til genstand for dels en filosofisk, dels en videnskabsteoretisk analyse. [...] Samtidig betyder det at systematisere kreativiteten analytisk, at man bliver gjort opmærksom på de forskellige typer af kreativitet og sammenhængen mellem videnskabelig kreativitet og kreativitet i dagligdagen. (Kirkeby 1994:122)

Selv presenterer Kirkeby fem typer, Shank og Cunningham (1996) seks. Paavola påpeker at ”abductive inference is especially needed in order to understand the processes of discovery” (Paavola 2004:10/13). Men hva gjør en når en benytter abduksjon og foretar en abduktiv slutning? Den som har beskrevet det best slik det arter seg for meg, er Jørgensen. Han snakker om ”den ikke-artikulerbare anelsen av sammenheng”, en ”følsomhet for sammenheng og mønster som utgjør abduksjonens metode”, ”mønsterkompetanse” (Jørgensen 2005:145, 150,155) — og for bevegelsen til anelse og overgangen til antakelse:

> Det formes etter hvert en anelse av sammenheng mellom ulike akkumulerte inntrykk. Her ligger grunnlaget for enhver oppdagelsesprosess, fra babyens første famling til den vitenskapelige. Muligheten for å plassere fenomener i sammenheng, å slutte et mønster, motiverer en retrospeksjon, og etter hvert bevisstgjøring av de arkiverte perseptuelle inntrykk. Det er i denne delen av prosessen de blir bestemte perseptuelle inntrykk; de objektiviseres i forhold til et mulig mønster. De blir med dette til *symptomer* som kan behandles videre ved hjelp av abduktiv logikk, og etter hvert gjøre *anelsen* til en *antakelse*. (Jørgensen 2005:156, kursiv i original)

Det er mange nivå for mønstergjenkjenning. I analyseprosessen starter gjenkjenningen for meg tilsynelatende med frittstående enkle og små ”mønster”. Så etableres noen som er mer tydelig og/eller mer sammenvevd, kompleks og omfattende. Til slutt blir det etablert mer globale sammenhenger. Det er sammensetningen av disse som presenteres i det kommende.

Kap. 2 Den norske skogbruksverdenen

Hvor slutter et bestand? Hva er en skogbruksleder? Hvorfor er det å hogge all skogen å "slakte skogen"? Hvordan blir bildet av en liten gutt i skogen til "historien om et fellesskap"? Hva ligger til grunn for at Piet Heins dikt "Du skal plante et tre" får en vesentlig plass på forsiden til Det norske Skogselskaps brosjyre om skogplanteskoler[1]? Hva gjør at det "å ikke kjenne grensene" er et moralsk fysj for skogeiere? Har skog *agency*? Hvordan skal en forstå at Per er lik Pers skog? Og hva med inskripsjonen på den stor bautaen på Skogmuseet i Elverum: "Gjemt i det forhenværende skogbruk ligger nøkkelen til det nåværende. Det må fra sin rot besjeles igjen om ikke dets saga skal blekne hen"? Hvorfor dette fokus på det forhenværende og det moralske imperativ om ny besjeling, og hva gir mening til at bauta-reiserne, Skogdirektoratet og direktoratet for Statens skoger, i 1969 valgte å bruke det episke ordet "besjele"? Hva gjør at museet selv har valgt å ha en skulptur med tre elger løpende som velkomstfigur (Kaldal 2005) også på den tiden dets navn var Skogbruksmuseet? Jeg skal ikke besvare alle disse spørsmålene. Derimot skal jeg argumentere for at svarene finnes i den norske skogbruksverden. Første del av presentasjonen av den skjer i dette kapitlet.

Nordmenn av i dag er vant til å se og å oppleve skog. Alt avhengig av hvordan en definerer "skog", dekker det nemlig fra 27 prosent av landarealet (Frivold 1999) til 40 prosent (Gundersen 2005a) og store som små byer er gjerne omkranset av dem (Gundersen 2005b). Tall fra "Levekårsundersøkelsen 2004" viser at 8 av 10 nordmenn hadde vært på fottur i skogen eller fjellet de siste 12 månedene og 5 av 10 på skitur der den samme perioden (Statistisk sentralbyrå 2005a). Noen eier den bynære skogen slik også noen eier den øvrige. Usynlig for de som besøker skogen, går eiendomsgrenser langs dalsøkk og elveleie, over fjellskrenter og inn i tjukkeste eventyrskogen (Follo 6.10.05). Det vil si usynlig for fortrinnsvis de som ikke eier den. Og de som eier den er, viser den siste tellingen som er gjort i Norge i 1989, 125 502 skogeiere hvorav de private, personlige skogeierne hadde 96 prosent av alle eiendommene og 78 prosent av det produktive[2] arealet. De øvrige skogeierne er staten, kommuner, aksjeselskap, dødsbo etc. (Blekesaune 1997).

Om skogen er synlig for nordmenn flest, er ikke nødvendigvis skogbruksverdenen det. Sannhetsgehalten i påstanden kunne ha vært testet ved å plassere den enkelte nordmann i en skog og så spørre: Kan du mentalt redegjøre for denne skogen? Hvem eier den og hva er det som eies? Hvis du skal ta ned noen trær, kutte stammen fra dens røtter, hvordan går du frem? For å få disse felte trærne transformert til panel, sofabord eller papir, hva må skje? Og hva med den flekken med stubber som står igjen – blir den stående slik? Jeg skal ikke spekulere i hvor mange nordmenn som har evnet å besvare spørsmålene. Det er imidlertid ikke nødvendigvis likt antallet skogeiere ettersom det synes å være en stigende andel av de personlige eierne som ikke besitter den teoretiske kunnskapen og de praktiske ferdighetene (Follo, Forbord, Almås, Blekesaune og Rye 2006). Det er heller ikke slik at antallet skogeiere kan multipliseres med en viss faktor for å ta høyde for at skogeiers ektefelle/samboer er besittende av den samme kompetanse. Norsk skogbruk har i høyeste grad vært og er fremdeles en svært mannsdominert næring (eksempelvis Alfnes 1990, Strupstad 1990, 1991 og 1993, Brandth og Haugen 1998, Follo 2001 og 2002b, Statistisk sentralbyrå 2005b, Steen

[1] Det norske Skogselskap (1996).

[2] I en popularisert redegjørelse er "produktiv skog" forstått som skog som produserer nyttbart tømmer (Trondheim kommune 20.6.06). I Statistisk sentralbyrå sitt svarskjema for "Landbruksundersøkelsen 2004 – skogbruk" er den mer tekniske definisjonen gitt. Da er "produktivt skogareal": "Areal som i gjennomsnitt for en normal omløpsperiode kan produsere minst 0,1 m^3 trevirke per dekar og år (H_{40}>5 m) når arealet er bestokket med et treslag som passer med vekstforholdene på stedet" (Steinset, Brenna, Solheim og Wålberg 2006).

Jensen 2005, FAO 2006). I praksis synes husholdenes interne arbeidsfordeling å ha gjort at mannen i paret gjerne har endt opp med skogbrukskunnskapen og -ferdighetene også i de tilfeller hvor kvinnen er hjemmelshaver.

At skogbruket[1] kan ordsettes som og gripes ved hjelp av termen "skogbruksverden", verken fordrer eller innebærer noen skarp avgrensning til andre "verdener". Helt generelt er en hvilken som helst grense en forskjell som gjør en forskjell[2]. Ifølge Wilden (1980, referert hos Hoffmeyer 1994), er regelen "ikke" i så måte fundamental. Grensen som mental operasjon dreier seg om å definere noe som noe annet enn ett eller annet annet: "Det her er ikke det samme som det der". "Ikke" er grensen, men denne grensens realisering fordrer at noen trekker den — det vil si realiserer dette "ikke". Å trekke grensen, å realisere "ikke", resulterer i to av ett eller annet. Og omvendt: En forskjell fordrer to av ett eller annet. Denne påstanden fratas ikke sin sannhetsgehalt selv om forskjeller også er forskjellige, slik Solheim (1998) påpeker med henvisning til Wilden fra 1972. Til tross for at analoge forskjeller er kontinuerlige og flytende gradsforskjeller i motsetning til de digitale som dreier seg om absolutte distinksjoner, kontraster eller brudd, fordrer også de analoge utgavene forskjellighet. Forskjellighet og grense kommer ikke unna "ikke". På et grunnleggende forståelsesplan er hele vår virkelighet bygget opp rundt dette (Fyhn upublisert). Det er kun ved å dra veksler på "ikke" vi kan begripe verden meningsfylt. Slik er det ifølge de teoretiske utlegninger. Den levde virkeligheten som ligger til grunn for min bruk av termen "skogbruksverden", innebærer dog ikke at det er etablert noe skarpt empirisk skille mellom skogbruksverdenen og det som foregår andre steder i det norske samfunnet. På den ene siden er det noen som bidrar til å produsere dette ikke: Alle de som sier at skogbruk ikke er fiskeri, styresmaktene som kommer med særskilte offentlige utredninger og lover for skogbruket, folk som omtaler Hans Børli som skogens dikter (han var tømmerhogger, må vite) og eksempelvis ikke naturens. Videre er det høyst vanlig blant aktører innen norsk skogbruk å snakke om at skogeiere har "jobb utenfor"[3]. Ved å bruke termen "utenfor" sier de at det også finnes noe innenfor, og dermed òg et skille mellom dette utenfor og innenfor — en forskjellighet, en grense, et "ikke". På den andre siden er det empirisk slik at de fleste private, personlige skogeiere formodentlig må ha inntekter fra andre steder enn skogbruket. I 2003 var den gjennomsnittlige næringsinntekten fra skogbruket på 7700 kroner. Den utgjorde da 2 prosent av gjennomsnittelig bruttoinntekt for eier, og bruttoinntekten var på 320 000 kroner (Statistisk sentralbyrå 2006a)[4]. Dette er også å si at den gjengse skogeier ikke gjør seg rik på skogen eller for den del noe annet. Den gjennomsnittelige skogeiendom var i 1989 da heller ikke på mer enn ca. 450 dekar for denne kategorien skogeiere (Vennesland, Hobbelstad, Bolkesjø, Baardsen, Hoen, Lileng og Rolstad 2006). Kun 765 private, personlige skogeiere hadde på samme tidspunkt (1989) mer enn 5000 dekar produktiv skog (Statistisk sentralbyrå 2005c). En må imidlertid gjerne godt over 5000 dekar for å kunne leve av inntektene fra skogen alene.

[1] Jeg vil heretter kun bruke "skogbruket" om det norske skogbruket. Skulle jeg snakke om eksempelvis det svenske skogbruket, vil dette stå eksplisitt.

[2] Formuleringen likner svært på den som er blitt relativt vanlig å sitere Bateson (2000) på. For Bateson er det imidlertid "informasjon" som er en forskjell som gjør en forskjell. For grensen gjelder det at den gjør en forskjell, men det særkjenner ikke grensen i forhold til annen informasjon. En annen sak er at grense inngår som et universelt moment i informasjon generelt. Dette er inngående redegjort for i S. E. Johansen (1991), blant annet i hvilken forstand det gjelder at en grense er et "ikke" eller et fravær. S. E. Johansen (2006) utvikler betraktningene rundt grensebestemmelsen ytterligere. Ut fra de fundamentale ontologiske attributtene til den abstrakte kategorien "grense", innbefattet i selve informasjonskategorien, argumenterer Johansen der for at det er Fibonacci-algoritmen som er den elementære og universelle formen til naturens informasjonsprosessering.

[3] Eksempelvis Torstein Opdahl, styreleder i Glommen skogeierforening, feltarbeidsnotater 16.8.03.

[4] Tar en bare med skogeiendommer med minst 500 dekar produktivt skogareal, var den gjennomsnittlige næringsinntekten fra skogbruket på 23 000 kroner. Det var da knapt 6 prosent av bruttoinntekten på 378 000 kroner (Statistisk sentralbyrå 2006a).

Disse økonomiske forholdene tilsier at skogeiere må agere også utenfor skogbruksverden — det er der de fortrinnsvis må tjene penger. Det innebærer at skogeiere i så måte sørger for å perforere det "ikke" som etableres, og det gjør de ved sine bevegelser på tvers av dette "ikke". Grensen mellom skogbruksverdenen og det norske samfunn for øvrig, er grumset og utydelig.

Skogbruksverdenen er et sett av kunnskaper og ferdigheter. Den er felles konvensjoner og forståelser, tilhørende ideologier og estetiske betraktninger. Den er former for sosial og materiell organisering — mønstre av kollektive aktiviteter. I *Art Worlds* påpeker Becker (1982) at termen "art world":

> is just a way of talking about people who routinely participate in the making of art works. The routine interaction is what constitutes the art world's existence, so questions of definition can generally be resolved by looking at who actually does what with whom. (Becker 1982:161-162)

I mitt ærend her, å gi en begynnende inngang til det norske skogbruket, er en slik tilnærming til definisjon av skogbruksverdenen tilstrekkelig. "Verden"-heten i termen skaper ikke noe problem ettersom det er den empiriske virkelighet som er fokuset i dette kapitlet. Annerledes ville det ha stilt seg om jeg skulle ha bedrevet utlegninger om denne verdens ontologiske status eller utmeislet teoretiske grenseoppganger til andre tilsvarende fenomen.

Jeg skal starte kapitlet med de empiriske funn som gjorde det ønskelig å ta i bruk Becker: Skogeiernes beretninger om andre skogbruksaktørers deltakelse i egen beslutningsprosess. Det ble påtrengende å få frem de kollektive linkene både fordi de er så sterkt til stede i empirien og fordi en innen dagens skogbruk synes å individualisere skogeieren. Bruken av "skogbruksverden" og fokus på kollektive forbindelser og kollektive aktiviteter er dermed ikke bestemt av et på forhånd gitt analytisk primat, men har vokst seg frem av empirien. Etter dette presenterer jeg ytterligere trekk og elementer i denne skogbruksverden ved å nøste forbindelser og da med skogeieren som utgangspunkt.

Den individualiserte skogeier reintegrert

Den individualiserte skogeier

Det juridiske grunnlag for individualisering av skogeier, finnes i den norske skoglovgivningen. I den nyeste skogbruksloven med virkedato fra 1. januar 2006[1], er skogeier og hennes/hans ansvar viet en egen paragraf i de innledende bestemmelsene. "§ 4. Skogeigaren sitt forvaltaransvar" er den første paragrafen etter paragrafene for formålet med loven og dens virkefeltet, og paragrafen om skogbruksstyresmaktene. Paragrafen sier det er skogeieren som skal se til at alle tiltak i skogen blir gjennomført i samsvar med loven og forskriftene. Hun/han skal også ha oversikt over miljøverdiene i egen skog og ta hensyn til dem ved gjennomføring av alle tiltak i skogen. Videre skal skogeieren se til at de som gjør arbeid i skogen retter seg etter loven og forskriftene. I forskriften om bærekraftig skogbruk[2] er skogeieren den aktør innen skogbruket det hele dreier seg om. Dette fokuset på og ansvaret tilskrevet skogeieren i lov- og forskrifttekst, er ikke nytt. Det samme prinsippet gjaldt også i den tidligere loven av 21. mai 1965. I lovverk og utredninger ordsettes gjerne prinsippet som at skogeier er "beslutningstakeren"[3]: Det er skogeieren som tar beslutning om hogst og alle andre tiltak i skogen.

[1] Lov 2005-05-27 nr 31: Lov om skogbruk (skogbrukslova).
[2] For 2006-06-07 nr 593: Forskrift om berekraftig skogbruk. Forskriftens ikrafttredelse var fra 1. juli 2006.
[3] Se eksempelvis St meld nr. 17 1998-99.

”Frihet under ansvar” er den frasen skogeiernes næringsorganisasjoner[1] benytter om skogeiers beslutningsfrihet og -mulighet. Det er en argumentasjon som i sin nåværende empiriske virkeliggjøring primært synes å være knyttet til skogeieres evne og vilje til selv å bestemme, og da bestemme på et slikt vis at de tar ansvar for de forpliktelser som blant annet ligger i lovverket. Det er samtidig en polemikk som kan demme opp for inngripen fra statlige etater og politiske organer, fra miljøorganisasjoner og storsamfunn. Eksempelvis påpeker Norges Skogeierforbund i en resolusjon fra årsmøtet i 2006: ”Norsk skogpolitikk har tradisjonelt vært basert på prinsippet om frihet under ansvar”[2]. Resolusjonens overskrift er ”Respekt for eiendomsretten”, og resolusjonen vedrører skogvern, miljøansvar, Naturvernlov, detaljregulering i Plan- og bygningsloven og den foreslåtte Naturmangfoldsloven. Det eksplisitt uttrykte budskapet fra skogeiersamvirket er at norske skogeiere har tatt og tar dette ansvaret. Den andre skogeierorganisasjonen, Norskog, drar også veksler på uttrykket ”frihet under ansvar”. I sin høringsuttalelse til den nye skogloven påpeker organisasjonen i 2004 at den gjeldende skogloven bygger på prinsippet om frihet under ansvar, og at dette er i samsvar med norsk tradisjon for skogforvaltning. Norskog skriver blant annet: ”Et sentralt element i dette er at skogeier har frihet til å drive eiendommen som han/hun finner mest hensiktsmessig, innenfor de rammer som lovverket setter”. Etter Norskogs mening blir det bare ”retorikk igjen av innholdet i ’frihet under ansvar’” med styresmaktenes forslag om forskrifter om miljøhensyn og foryngelse av skog, samt forslag om utvidet mulighet for det offentlige til å innføre meldeplikt hvis skogeier eksempelvis skal hogge[3]. I hverdagsformuleringer kan frihet under ansvar ordsettes som ”en sukkertøyspose hvor noen drops er gode og noen er sure” — og i de sure inngår blant annet driftsmessige hensyn til hønsehauk[4].

Det et trolig flere og varierte bidrag til individualiseringen av skogeiere. Jeg skal nevne fire. To av dem har jeg allerede berørt. Det er fokuseringen på at skogeieren er beslutningstakeren og at skogeieren har frihet under ansvar. Sett isolert og på nivået for forståelse, bidrar de to elementene til å rive skogeieren løs fra de kollektive linkene hun/han inngår i. De ekstraindividuelle aspektene ved de handlinger hun/han utfører, blir gjort usynlige. Denne formen for individualisering gjenspeiler forsøk på å vekte og bygge opp under skogeieren som autonom i betydningen vilje og evne til å ha og ta selvstendige avgjørelser. En annen variant av individualisering er atomisering i betydningen å stå alene. Denne varianten har angivelig nettopp ikke vært det som tradisjonelt har gått sammen skogeier som beslutningstaker og dennes frihet under ansvar. I en minneskrift til Ivar Aavatsmark som var administrerende direktør i Skogeierforbundet i 33 år, skriver daværende administrative leder i 2004[5]:

> [Ivar Aavatsmark] grep de store politiske utfordringene etter krigen, og via sitt arbeid i Skogkommisjonen la han grunnlag for veiledningstjeneste og samvirkeløsninger som sikret skogeiernes ”frihet under ansvar” - til samfunnets beste.

Skogbruket har hatt både et privat og et offentlig veiledningsapparat. Det private består av skogeiersamvirkets regionale enheter, det offentlig av det kommunale nivå av skogoppsynet[6]. Slikt veiledningsapparat har skogbruket fremdeles, men veiledningstjenestens aktivitetsnivå

---

[1] Uttrykket er benyttet kun en gang i St meld nr. 17 1998-99. Det er når det refereres til en uttalelse Norges Skogeierforbund ga da departementet i 1997 hadde en høring vedrørende ny forskrift om miljøtilpasninger i skogbruket. I skogbruksloven gjort gjeldende fra 1. januar 2006 er det trolig følgende i § 4 friheten i ”frihet under ansvar” uttrykkes gjennom: ”Innafor desse rammene står skogeigaren fritt til å forvalte skogen ut frå eigne mål”.

[2] Norges Skogeierforbund (15.6.06).

[3] Årringer 13/04.

[4] Ansatt i skogeiersamvirket, feltarbeidsnotater 9.10.03.

[5] Norges Skogeierforbund (3.9.04).

[6] Med den nye skogbruksloven, med virkning fra 1. januar 2006, skiftet skogoppsynet betegnelse til ”skogbruksstyresmakt”. Skogoppsynet/skogbruksstyresmaktene har tre nivå: Det departementale, fylkesmannsnivå og det kommunale. Samspillet mellom dem internt og mellom dem og andre aktører er trukket opp hos Aasetre (2006).

har blitt lavere. Det er færre som arbeider i retning skogeieren og det er mindre proaktiv, oppsøkende virksomhet (Follo m.fl. 2006, Amdam, Barstad, Frøseth og Olsen 1997). Aktiviteten synes også å ha fått et annet innhold. Det finnes ikke, etter hva jeg vet, noe forskning på forandring i innholdet i veiledningsapparatets aktivitet. Ut fra mitt kjennskap til skogbruket har jeg imidlertid en hypotese om at når det gjelder det private veiledningsapparatet har det dreid aktiviteten sin slik at den er mer spesifikt rettet mot hogst og kjøp av tømmer. Det er formodentlig blitt mindre på andre sider ved skogeiers skogbruksaktivitet og veiledning i forbindelse med det. Dette er også å si at disse aktørene som samtidig utgjør det private veiledningsapparat og er tømmerforhandlere, har dreid sin aktivitet i større grad mot det å være tømmerforhandlere. Videre er det i forbindelse med atomisering vesentlig å ha i mente at selv om skogeiersamvirket organiserer 43 552 skogeiere og Norskog 220 skogeiere[1], utgjør dette under 38 prosent av de private, personlige skogeierne i Norge[2]. De samvirkeløsningene som i minneskriftet nevnt ovenfor hylles som bidrag til å sikre skogeiernes "frihet under ansvar", er med andre ord pr. i dag ikke gjeldende for over 62 prosent av skogeierne[3]. De er da desto mer avhengig av det offentlige veiledningsapparatet. Gitt at dets aktivitet er redusert, blir atomiseringen av disse skogeierne presumptivt desto mer gjeldende.

Det fjerde mulig bidrag til individualiseringen av skogeiere er en individualiseringsprosess som foregår mer generelt i samfunnet. I den nyere moderniteten er mennesket gitt større frihet, flere valgmuligheter og mer personlig ansvar for egne liv. Det er brudd med tradisjoner, plikt, samfunnsstruktur. Det modernes slagord er utvikling og forandring, fleksibilitet og frihet (Lilleaas og Widerberg 2001). I sin diskusjon rundt individualisering ordsetter Krange (2004) denne prosessen som en tese om det individualiserte samfunnet:

> Helt kort innebærer individualiseringstesen at "den gamle modernitetens" institusjoner har mistet grep om menneskers liv, og at folk nå helt og holdent er overlatt til seg selv og sine egne *refleksive* kapasiteter når skjebnevalgene fattes og livsløpet stakes ut. (Krange 2004:7, kursiv i original)

Samfunnsvitenskapen er godt bespent med publikasjoner om den transformasjonen som vestlige sivilisasjoner skal ha gått gjennom på noen få tiår. Store teoretikere har viet temaet oppmerksomhet, og termer som postmoderne, høy-moderne, sen-moderne, flytende modernitet, risikosamfunn, refleksiv modernisering etc. er benyttet. Sørhaug hevder at mange av bidragene har karakter av å være en slags flyplassosiologi: "Analysene er preget av jet-set akademikeres egne mobile, globaliserte, begrepsdrevete og noe luftige og seminarstyrte verden" (Sørhaug 1997:24). Ifølge Sørhaug kan forankringen til de fleste menneskers sosiale omstendigheter lett bli prekær, ja kan hende direkte ugjenkjennelig. Krange på sin side mener de aktuelle teoretikerne arbeider med idealtyper, og at deres verker kan leses som beskrivelser av tendenser heller en presise samfunnsdiagnoser. Han argumenterer derfor for analytisk å angripe individualiseringsprosessen på tre nivå.

---

[1] Tall for skogeiersamvirket er fra Skogeieren 5/2006a. Tall for Norskog er fra Norskog (udatert a).

[2] Prosentsatsen er kommet frem slik: Det er 116 327 private, personlige skogeiere med minst 25 dekar produktiv skog (Statistisk sentralbyrå 2005b). Det er totalt 43 772 organiserte. Hvis en antar at alle de organiserte er private, personlige skogeiere, blir prosentandelen 38. Ettersom det ikke bare er private, personlige skogeiere som er organiserte, må andelen nødvendigvis være lavere. Norges Skogeierforbund ved administrerende direktør, Gudbrand Kvaal har stilt spørsmål ved "om det er riktig å regne inn eiendommer under 100 dekar som ordinære skogeiendommer". Han anser de "80.000 skogeiendommene på over 100 dekar " som deres målgruppe (Norges Skogeierforbund 8.1.07). Med den anslagsvise reduksjonen av medlemmer i forbindelse med overgang til andelslag (en reduksjon på ca. 6 000), får en ca. 37 000 medlemmer. Legger en til grunn Skogeierforbundets forståelse av hva som skal regnes som "ordinære skogeiendommer", bruker Statistisk sentralbyrå (2005b) sine tall, og en antar at alle de organiserte er private, personlige skogeiere, blir prosentandelen 46 for eiendommer på over 100 dekar produktiv skogareal.

[3] Antallet medlemmer i Norskog er så lite at det ikke gjør utslag på denne prosentandelen.

Når Krange (2004) gransker individualiseringsprosessen og analysene av den, kommer han frem til at de beveger seg på et institusjonelt, et individuelt og et kulturelt nivå. Det institusjonelle nivå vedrører samfunnsinstitusjoner. Han finner en slik individualisering i Norge. Det være seg det han omtaler som en abdisert politisk virksomhet: Abdiseringen er uttrykt via den store oppslutningen om markedsløsninger hvor delprivatisering av Statoil og Televerket, konkurranseutsetting av kraft og teletjenester er blant eksemplene. Eller det være seg et arbeidsliv med redusert regulert arbeidstid og et utdanningssystem som i sterkere grad enn tidligere ligner et marked hvor en shopper blant et utall av tilgjengelige og annonserte tilbud. Individualiseringsprosesser på individuelt nivå vedrører valg en som menneske må gjøre og kan gjøre. Mennesket blir i disse analysene et selvdeterminerende, fritt og autonomt individ. De institusjoner som nå ser ut som arenaer for valg, har angivelig mistet forbindelsen til kollektive sosiale identiteter som kjønn, bosted, sosial klasse. De har dermed tapt sin handlingsregulerende kapasitet. På det kulturelle nivå dreier individualiseringsprosessen seg om individualisering som sentral meningsdimensjon i kulturen. Det er særskilt snakk om idéene blant den gemene hop av mennesker om at en ny type personlig frihet gjør seg gjeldende, at folk handler ubundet av egen fortid og sosial kontekst. Dette er idéer som finnes (også) i vår kultur, påpeker Krange. Dette innebærer at folk kjenner seg friere enn de er og bærer byrdene selv når ting går galt.

En kan spørre om gyldigheten til påstander rundt moderniteten og individualisering. Krange stiller seg tvilende til at alt det mennesker gjør og alt de er, er produkter av refleksive anstrengelser. Tvilen har et empirisk grunnlag og den vedrører det individuelle nivå: Studier av ungdom viser at sosial status og klasse fremdeles gjør seg gjeldende. Tilsvarende motargument fører Døving (2002) i marken for matdomenet og måltider i Norge: Selv om det gjerne hevdes både i Norge og i feltarbeidsstedet Torsvik at matvanene er liberale eller i oppløsning, avdekker han et lavt nivå av endring i matvaresystemet. Matens moralske implikasjoner synes å være den vesentlige grunnen til det. Døving (2002:306) finner ”at sosial organisasjon og kognitive kategorier er overordnet ideologisk modernitet som postulerer en individualistisk og liberal ideologi og teleologisk endringsprosess”. Krange påpeker at det at muligheter finnes, ikke er noen tilstrekkelig betingelse for at folk faktisk benytter de mulighetene de har. Og som Smedal (2001) bemerker med basis i Strathern (1992), flere valgmuligheter resulterer ikke nødvendigvis i mer autonomi. Sterkt press som øves, sørger for det. Gitt dette er det et empirisk spørsmål om den institusjonelle individualiseringstendensen fører med seg individualisering også på det individuelle nivå (Krange 2004). På den andre siden er det mulig å kunne forvente, ifølge Krange, at den institusjonelle individualiseringen og individualisering som verdi i kulturen utgjør sentrale trekk ved den sosiale konteksten menneskeliv leves innenfor. Dette vil formodentlig også ha betydning for individualiserings-prosesser på det individuelle nivå.

Trass i all faglig debatt og mulig uenighet vedrørende moderniteten og individualiseringen, har jeg til gode å se noen hevde at det ikke har skjedd en sterk endring i vestlige menneskers mentalitet og identitet. Da er imidlertid tidsperspektivet flere hundre år, og en er over i mentalitets- og idéhistorie. Like fullt trekkes det også her opp utviklingsprosesser som fører i retning av individualisering. I en publikasjon hvor T. Larsen (1998) tar opp dette, er det argumentative dreiepunktet endringen som skjer etter at mennesker har forstått verden ut fra det Lovejoy i 1964 omtaler som ”the great chain of being”. I Larsens referering fra Lovejoy, er det vesentlige ved denne forestillingen: (i) Alt er kjedet sammen og verden fremstår som helhetlig og hierarkisk. (ii) Kjeden er bygd opp med den perfekte Gud på toppen, deretter kommer engler, mennesker, dyr, planter, metaller og steiner nedover. Dette gir en realitets-klassifikasjon. (iii) Det går kommandolinjer nedover kjeden og det mer perfekte skal styre det

mindre perfekte. Dette gjør at det også er snakk om en moralsk orden. (iv) At det er en kjede, innebærer til syvende og sist at alt kan forstås på samme måte og med de samme "metoder". (v) Alt i verden er tegn som kan tydes, og naturen er å betrakte som Guds bok som en kan lese i på samme måte som en kan lese i Bibelen. Naturen kan tydes som Guds budskap. Det som skjer utover 1500-, 1600- og 1700-tallet, er at denne måten å forestille seg verden på viker for en binaritet mellom subjekt og objekt. Utviklingen av denne todelingen knytter Larsen til utviklingen av forestillingen om det skapende menneske. Han hevder at når mennesket tiltar seg selv en mer gudelignende og skapende rolle, blir det i høyere grad enn før et subjekt, selve den kreative kilde til innsikt og verdi. Tidligere var det kun Gud som hadde blitt tilskrevet egentlige skaperevner. Det ikke-menneskelige, det vil si naturen, blir tildelt rollen som objekt for det menneskelige subjektet. Naturen blir en gjenstand som kan formes og smis og transformeres etter det menneskelige subjektets hensikter og verdier. Todelingen subjekt-objekt innebar også en todeling av verden. En del styrt av blinde årsakssammenhenger. Det er naturen. Og en del tillagt intensjonalitet, moral og betydning. Det er mennesket. Vi får et språk for det indre liv. Som ledd i individualiseringsprosessen nevner Larsen en rekke aspekter: (a) Språket for det indre liv, (b) økt vektlegging av det subjektive ansvar, (c) den inderlighets-religiøsiteten reformasjonen fører med seg, (d) det romantiske kunstnerideal om at kunstverk først og fremst skal gi uttrykk for indre sinnsbevegelser, (e) fremveksten av forestillingen om emosjoner som drivkrefter, og (f) økt rom for å begrunne handlinger med referanser til indre begivenheter eller fenomener. Larsens diskusjon rundt individualisering og modernisering vedrører hvilken positive muligheter idéen om det unike jeg-et innebærer for sammenligning mellom alle individer. Også Taylor (1998) har det som må kunne kalles en mentalitets- og idéhistorisk inngang til individualiseringsprosessen. Hans diskusjon rundt dette og moderniteten har imidlertid et annet siktemål enn Larsens. Det er det positive og bevaringsverdige ved autentisitetsidealet og muligheten for å unngå dets nedrige varianter, Taylor diskuterer. Autentisitet er en fasett på den moderne individualismen, og han tilskriver Herder å være den som først artikulerer idealet om autentisitet:

> Herder fremmet den ideen at hver enkelt av oss har en særegen måte å være menneskelig på. Hver person har sitt eget "mål" – slik uttrykte han det. […] Denne ideen har kommet til å stikke svært dypt i moderne bevissthet. Og den er også ny. Før slutten av det attende århundret trodde ingen at ulikheter mellom mennesker hadde denne moralske betydningen. Det er en spesiell måte å være menneske på som er *min* måte. Jeg er kallet til å leve mitt liv på denne måten, ikke som en etterlikning av andres. Dette gir en ny betydning til det å være tro mot meg selv. Dersom jeg ikke er det, mister jeg poenget med mitt liv, det som det vil si å være menneske for meg går tapt. (Taylor 1998:42-43, kursiv i original)

Det er dette kraftfulle moralske idealet vi har overtatt, påpeker Taylor. Autentisitetskulturen har imidlertid noen selvsentrerte former, og de er avarter i to henseender. For det første skyver de i retning av sosial atomisme ved å tendere til å sentrere selvrealisering rundt individet på en måte som gjør dets bånd til andre rent instrumentelle. For det andre skyver de i retning av en radikal antroposentrisme ved tendensene til å se realisering som noe som bare gjelder det egne selvet — ved å neglisjere eller delegitimere de kravene som kommer fra eksempelvis historie, tradisjon, samfunn, natur eller Gud. Glidninger mot selvsentrerte former av selvrealiseringsidealet finnes i vår tids populærkultur, men også "høykulturens" bevegelse i retning av en slags nihilisme, en negasjon av alle betydningshorisonter, bidrar i så måte. Når disse "høykulturelle" teoriene filtreres ned til populærkulturens autentisitet, styrkes ytterligere de selvsentrerte formene og gir dem en patina av dypere filosofisk legitimitet. Taylor anklager dagens postmodernistiske teoretikere som Derrida og Foucault og deres tilhengere for å bidra til å fremme avartene. Det gjør de ved å legge vekt på vårt ekspressive språks konstruktive og kreative natur, og ved å glemme den dialogiske konteksten som binder oss sammen. De ser bort fra de betydningshorisonter som gjør at noe er viktig, annet mindre viktig og noe totalt uviktig for den enkelte. Det er gjennom denne horisonten som bakgrunn at noe får betydning og blir forståelig for oss. "Det følger av dette at en av de tingene vi ikke kan gjøre dersom vi

skal gi oss selv en meningsfull definisjon, er å underkjenne eller benekte den horisonten som er bakgrunnen for at noe får betydning for oss", skriver Taylor (1998:50). Og horisontene er gitt, det eksisterer et moralsk rom, og dette rommet er et offentlig rom.

Som en ser vender Taylors inngang tilbake til den diskusjonen jeg ovenfor lar Krange trekke opp. Argumentasjonen har gått veien om mentalitets- og idéhistorie og filosofi, men i innhold roterer den rundt det Krange berører ut fra den mer nylig påkomne modernitetsdebatten og empiriske funn. Konklusjonene er: (a) En kan ikke gå god for at det vestlige menneske av i dag er et menneske revet løs fra og upåvirket av en større sammenheng det inngår i. (b) En viss individualiseringsprosses har imidlertid skjedd. Det diskusjonen rundt individualiserings-prosessen indikerer, er at det ikke er særlig å undres over at skogbruket synes å individualisere skogeieren. Så vel skogeierne selv som andre aktører innen og utenfor skogbruket kan bidra til det. Det juridiske grunnlaget for individualisering av henne/ham, vektlegging på "frihet under ansvar" og atomisering av skogeieren i betydning å bli stående alene, kan lett falle inn i de større samfunnsmessige endringer som vedrører noe tilsvarende. Å se noe innebærer gjerne å bli mer blind for annet. Når en ser skogeieren individualisert, kan en lett miste blikket for de kollektive linkenes betydning.

Skogeierens samspill med andre i beslutningsprosesser

Det er ett eneste ærend i bolken under denne overskriften: Å underbygge og sannsynliggjøre påstanden om betydningen av andre skogbruksaktørers deltakelse i skogeiers egen beslutningsprosess. Påstanden om andres deltakelse i prosessen er radikal på tre vis. For det første viser dataene at empirisk realisert er den juridiske bestemmelsen om skogeier som beslutningstaker i de fleste tilfellene kun et spørsmål om en fornemmelse av å ha det siste og avgjørende ordet. For det andre antyder empirien at "frihet under ansvar" mest av alt må forstås som en kollektiv frihet og et felles ansvar. For de to første aspektene gjelder utsagnene mine helt til det eventuelt blir en rettslig forfølging eller spørsmål om det private eierskapet. For det tredje stiller empirien spørsmål ved hva som kan komme til å skje med skogbruket hvis en ikke får reversert nedbyggingen av veiledningsapparatet. Hvem skal da kunne delta i beslutningsprosessene til skogeierne generelt og mer spesielt til den formodentlig stadig økende andelen skogeiere med mindre og trolig grunnere skogfaglig forståelse, erfaring, kunnskap og praktiske ferdigheter (Follo m.fl. 2006)? Mindre radikalt ettersom det er høyst vanlig innen forskning, er det at empirien kan stille spørsmål ved andre "forsknings"-funn. I "Hedmarksskogbruket 2000" vises det til en markedsundersøkelse gjennomført av et gallupfirma i forbindelse med forberedelse til ny skogtakst. Blant de skogeierne som svarer i det aktuelle området og omregnet til det areal eiendommene representerer, er det 71 prosent som "tar avgjørelser om drift alene"[1]. Hvis "alene" er å forstå slik at dette skjer uten å rådføre seg med andre, er det vanskelig å tro på tallet. Ingen av mine skogeierinformanter lar være å rådføre seg med andre, ikke engang Fredrik, han som er skogbruksutdannet fra Landbrukshøyskolen på Ås. Heller ikke jeg unngikk innledningsvis forestillingen om at skogeiere tok beslutninger alene. Det var den forestillingen som lå til grunn for omsettingen av doktorgrads-arbeidets delproblemstillinger til intervjuspørsmål og probes[2] som eksempelvis "Hvordan bestemmer du og prioriterer du mellom ulike bestand[3]?" Det var den

[1] Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark (udatert a:10).
[2] Probes er mulige oppfølgingsspørsmål.
[3] Bestand er et vesentlig begrep i dagens skogbruk. Så fundamentalt er det at det har gitt sitt navn til en bestemt form for skogbruk: Bestandsskogbruket. På nettstedet Treveven gis en definisjon på begrepet som er tilpasset barn, unge og allmennhet: "Et bestand er et område i skogen der trærne er nesten like gamle og stort sett av samme treslag. Begrepet brukes vanligvis om skogarealer på minst 2 dekar" (Treveven udatert a). I SOSI-standarden for skogbruksplan er et bestand definert som "et avgrenset skogareal med relativt ensartet hogstklasse, tresetting og

forestillingen som lå til grunn for at jeg forventet å få vite noe om skogen ved å spørre slik. Det jeg imidlertid fikk vite noe om var fortrinnsvis samspillet med skogbruksleder.

"Han er en krumtapp"[1], sier Asbjørn om skogbruksleder en han samhandler med. "Diskusjon og diskusjon, jeg gjør vel som det han mener er best egentlig"[2], tilkjennegir Anne på sin side. Det gjør hun idet jeg spør om å få vite mer om hvordan det foregår når hun "hører med" skogbruksleder en om det vanskelige feltet med fremmed treslag plantet på eiendommen før hennes tid. Dorte snakker om å få "litt denne her private fagdagen i min skog"[3] når hun skal skildre turen rundt i skogen sammen med skogbruksleder. I den innledende samtalen jeg hadde med henne i telefonen sa hun at hun gjør ofte det skogbruksleder en sier, og at "egentlig er det han som legger opp løypa"[4]. I ett av intervjuene ber jeg om å få det utdypet. Dorte responderer med at han er en flink mann, og "jeg ser ingen grunn til å være så forferdelig uenig med ham"[5]. Eli omtaler skogbruksleder en som "veilederen min", og forteller at hun og han har gått gjennom deler av skogen "for å se om det var noe jeg trengte å gjøre der"[6]. Espen er også lydhør til hva skogbruksleder sier. Det viser seg når jeg spør ham om hvorfor han plutselig fant på å begynne med markberedning[7] som foryngelsesmåte når det er slik han sier at "planting har vi gjort så å si bestandig"[8]. En del av svaret hans er[9]:

Espen: Nei, det var markas beskaffenhet, for å si det slik. Altså for at det var en litt dårligere bonitet[10], og det ble i grunnen anbefalt av skogbruksleder en vår når vi drev og så på dette feltet, om å prøve det og vi hadde en markbereder i området... maskin. […] Så da fulgte jeg litt råd.

Geir påpeker allerede i telefonpraten innledningsvis at han bruker skogbruksleder helt bevisst og sier at to hoder tenker bedre enn ett[11]. Dette kommer han tilbake til flere ganger i intervjuene. Da går det også frem at det ikke bare er til å finne trær i skogen som kan egne seg til spesialvirke, det er snakk om[12]:

Geir: Du kan si, for jeg mener sjøl... altså det er veldig mange som hardnakka skal stå på at de skal administrere dette 100 prosent alene, og det er greitt... det kunne jeg ha gjort òg det. Men du kan si det sånn: To hoder tenker bedre enn ett.

GF: Og da er det til den utplukkinga av de der spesialsortimentene?

Geir: Ja, blant annet. Og andre ting. Hvis vi for eksempel skal diskutere et plantefelt eller la oss si vi skal diskutere foryngelse for eksempel og slike ting. Skal vi plante her, eller skal vi kun markberede, eller skal vi markberede og så? Og slike ting som det.

GF: Og da er det han... du tar med deg han ut da?

Geir: Ja, da blir han med meg, og så ser vi på dette her, og så ser vi også i driftsplanen: hva står det der? Hva står det anbefalt i driftsplanen? Og så diskuterer vi det alternativet som står der kontra hvordan vi eventuelt syns det ser ut når det gjelder markslag og slike ting. Og er det god mark, så lønner det seg å

---

bonitet. Hogstklasse er i praksis det kriteriet som har størst betydning for inndelingen. Bestandet skal være stort nok til å utgjøre en selvstendig behandlings- og driftsenhet" (Statens kartverk udatert).

[1] Intervju 19.9.03 s. 14.

[2] Intervju 13.8.03 s. 25.

[3] Intervju 13.12.03, del 2, s. 2.

[4] Notat etter telefonsamtale 18.6.03.

[5] Intervju 3.12.03, del 2, s. 18.

[6] Intervju 10.9.03, s. 6.

[7] Det er mange måter å forklare markberedning på. Den folkelige, ikke-vitenskapelige kan jeg finne hos informanter. Espen forklarer den praktiske gjennomføringen ved å si at "en river opp humusen så frøet får liksom jordkontakt og får spiring på den måten" (intervju 2.10.03 s. 7). Denne jordkontakten omtaler blant annet Asbjørn (intervju 19.9.03 s. 28), Geir (22.9.03 s. 16) og Fredrik (intervju 31.10.03, del 2, s. 23) som å få blottlagt mineraljorda.

[8] Intervju 2.10.03 s. 6.

[9] Intervju 2.10.03 s. 7-8.

[10] Ifølge Treveven angir bonitet skogsmarkas evne til å produsere trevirke. Desto bedre vekstvilkår, desto høyere bonitet. Boniteten kan si noe om hvilke treslag som er best egnet på stedet og hvor store trærne kan bli etter 40 år (Treveven udatert b).

[11] Notat etter telefonsamtale 25.6.03.

[12] Intervju 22.9.03 s. 16-17.

> plante. Det lønner seg ikke bare en gang, du må se å få ned plantene, for eller så blir det gras og alt mulig rart som ikke skal være der. Og la oss si det slik at du har skrinn jord for eksempel... furu med dårlig bonitet... da kan det lønne seg å markberede og kanskje vurdere såing, eller rett og slett bare markberede og satse på naturlig foryngelse. Og det har jo vist seg flere ganger det at da etter ei stund, der du har flådd av marka, kan du si, flådd av torva så du kommer i berøring med mineraljorda, så ikke lenge etter så spruter det opp små tuster. Små furutrær så store som en finger. Det har jeg sett flere ganger. Det kan være utrolig effektivt altså.
>
> GF: Men jeg hører, du sier jo til meg alt dette... hva skal du med [skogbruksleder] inni her da (ler litt)?
>
> Geir: Ja... nei, det er som sagt alltid elementer... alltid elementer du overser.

Det kan være fruktbart å legge merke til Geirs bruk av "vi" i eksempelvis setningen: "Skal vi plante her" i den andre av hans samtaleturer i intervjuutsnittet over. Gitt at han har en partner, kan bruken av dette personlige pronomenet redegjøres for ut fra det. Det er imidlertid ikke med det utgangspunktet han bruker det. "Vi" er skogbruksleder og han selv. Det samme ser en hos Hans. Fordelen med Hans i denne sammenhengen er at han er singel og uten kjærest. Så når han bruker "vi" i utsagn som "vi skal hugge"[1], kreves det ingen ekskludering av noen partner for å redegjøre for betydningen av vi-et. Det er bare å peke på hvem som inngår i det han forteller, og det er nettopp Hans selv og skogbruksleder. Hos Hans kommer betydningen av skogbruksleder også frem i beretningene om å diskutere med skogbruksleder om "hvor, hva og når"[2] i forbindelse med hogst. Betydningen viser seg videre i utsagnene hans om at: (i) Han fra skogbruksleder har "fått beskjed om"[3] når han bør hogge (ut fra priser), (ii) han har fått forslag om at han på bestemte steder "i grunnen [bør] renske grøfter i samme slengen [som en hogst] for der er det noe tilskudd"[4], og (iii) han har valgt markberedning og planting på et felt fordi det var anbefalt av skogeierforeningen og han hadde så mye stående inne på skogavgiftskontoen[5]. Jeg skal ikke tvære på Hans, men hans samspill med skogbruksleder blir svært pregnant all den stund han også sterkt hevder: "Jeg styrer skogen. Jeg vil ikke ha følelsen av at jeg blir overkjørt"[6]. Dette blir fyndig og slående fordi det anskueliggjør spenningen mellom på den ene siden de kollektive forbindelsene informantene inngår i, og på den andre siden den forståelsen at det er en selv som beslutter.

Det er gradsforskjeller med hensyn til hvor mye skogbruksleder deltar i informantenes beslutningsprosess. Det er videre nyanser med hensyn til hvor stor vekt de sier de tilskriver det hun/han[7] sier. La meg bruke noe av det Asbjørn forteller for å utdype dette, Asbjørn med sin 25-årige erfaring som skogeier og landbruksutdanning med skogbruk innlagt. Når skogbruksleder er "krumtapp" for ham, er dette primært som den som gjør det mulig å effektuere transformasjonen av natur til økonomisk verdi ved å kanalisere den inn i verdikjeden. Skogbruksleder er imidlertid ikke bare det. Han er en som gir litt "skogråd ellers òg", han er "en meget kompetent person"[8] og "han kjenner skogen min ganske godt"[9], sier

---

[1] Intervju 26.8.03 s. 4.
[2] Intervju 26.8.03 s. 7.
[3] Intervju 4.8.03 s. 9.
[4] Intervju 26.8.06 s. 3. Skogbruksleder informerer her om tilskudd som kommer fra en annen instans enn han selv tilhører, nemlig fra det offentlige.
[5] Intervju 4.8.03 s. 17. Skogavgiftskontoen Hans omtaler er knyttet til skogavgiftssystemet og skogavgiften. Skogavgiften var og er en tvungen fondsavsetning. Relativt upresist uttrykt innebærer fondsavsetningen at skogeier som hogger tømmer for salg, må betale inn en viss prosentandel av bruttoverdien på skogsvirket til denne skogavgiftskontoen. Dette er penger skogeieren så kan benytte for visse tiltak i skogen, og det er det Hans her viser til. (Med den nye skogbruksloven, med virkning fra 1. januar 2006, skiftet skogavgiften betegnelse til "skogfondsavsetning".)
[6] Intervju 4.8.03 s. 9.
[7] Hittil har jeg benyttet "han" om skogbruksleder fordi det er en mannlig skogbruksleder informantenes fortellinger har dreid seg om. Det er svært få kvinnelige skogbruksledere i Norge. I 2005 utgjorde de 4 prosent (FAO 2006).
[8] Intervju 19.9.03 s. 49.
[9] Intervju 21.11.03 s. 18.

Asbjørn. Asbjørn "prater på" med både skogbruksleder og kommunens skogbrukssjef når han vil ha diskutert gjøremål i skogen. Hvor mye det kommunale veiledningsapparatet inngår i informantenes beslutningsprosesser varierer sterkt, langt sterkere enn hva tilfellet er for representanten for den private veiledningstjenesten[1]. Asbjørn er en av de få som synes å bruke ham[2] en del i rådslagning. Når Asbjørn skal gi meg eksempel på hva han har spurt skogbrukssjefen om råd om, svarer han[3]:

Asbjørn: Nei, det er blant annet, for å ta et helt konkret tilfelle, så er det jo en del, ja det som vi kaller for ungskog, slik veldig unge trær, er det riktig å gå inn og regulere i de[?n?] her nå, eventuelt ta en tynning[4] i de[?n?][5] her eller er det ikke riktig for eksempel? Diskutere den problemstillingen der. Jeg synes det var riktig å, etter min oppfatning, å ta ut en del virke der for jeg synes at den der, det var en form for ungskogpleie, eller avstandregulering eller tynning, tidlig tynning da, mens han mente at skogen var såpass vekstlig og det var såpass bra her, så det var helt bortkastet.

GF: Økonomisk bortkastet?

Asbjørn: Økonomisk bortkastet, ja.

Det viser seg at han har snakket med skogbruksleder en om det samme, og skogbruksleder heller i retning av Asbjørns syn[6]. Det er tilfellet også for et annet felt i skogen, men da for andre gangs tynning. Når han forteller om dette, blir det òg eksplisitt uttrykt hva resultatet blir etter at han har snakket med dem begge[7]:

Asbjørn: Det mente også [skogbrukssjef] at å tynne det en gang til, det ville han ikke anbefale. Han vil ikke anbefale det. Mens [skogbruksleder], han er mer av den oppfatning at det bør gjøres. Og jeg er absolutt av den oppfatningen at det skal gjøres (ler).

GF: Ja. Ja, er forskjellen med bør og skal da? Det er bare at du har bestemt deg, du da?

Asbjørn: Ja, jeg har egentlig det, altså (ler).

GF: Ja. Det er det det dreier seg om.

Asbjørn: Ja, det er forskjellig trykk, vet du. […] En som ikke som vil og en som mener at det bør, og en som sier at det skal gjøres.

Forskjellen mellom Asbjørn på den ene siden og eksempelvis Anne, Eli og Dorte på den andre, er med hvilken kraft og bakgrunn de går inn i "skal" med. Ingen av kvinnene er i nærheten av å kunne legge så mye skogbrukserfaring bak egen vurdering: Asbjørn har atskillig lengre fartstid som deltaker i skogbruket. Alle tre kvinnene trekker da også frem dette med fravær av kunnskap. Anne omtaler seg som "en som ikke kan så veldig mye om skogbrukt og slikt"[8]. Eli svarer slik når jeg spør henne om hun hører på skogbruksleder en hele tida[9]:

Eli: Nja, når det gjelder hva jeg bør gjøre i skog, så tar jeg de synspunktene jeg får fra utvalgte fagfolk som god fisk. For jeg kan ikke nok til å overprøve dem og si at nei, det er jeg ikke enig i.

Dorte poengterer at "skogbruket faller på plass etter hvert" når hun snakker om sitt fravær av skogbrukskunnskap[10]. Det er imidlertid ingen ting ved kvinnene og deres beretninger som

---

[1] Det vil si skogbruksleder en som er ansatt i skogeiersamvirkets regionale organisasjoner.

[2] Ingen av skogeierinformantene tilhører en kommune hvor det på tidspunktet for datainnsamlingen er kvinnelig skogbrukssjef eller skogbruksansvarlig. I 2006 var 10 prosent kvinner av de ansatte på skogbruksstyresmaktenes kommunale nivå (FAO 2006).

[3] Intervju 19.9.03 s. 46.

[4] Hvis jeg bruker Norges Skogeierforbunds redegjørelse på deres nettside om hva tynning er å forstå som, er det "å fristille et riktig antall av de beste trærne av de beste treslagene jevnest mulig fordelt i bestandet" (Norges Skogeierforbund udatert a). Skogbruket har en viss rekkefølge i gjøremålene i skogen, og tynning kommer før slutthogst (også nå omtalt som foryngelseshogst). Rekkefølgen av gjøremål og termene brukt, kan være slik: Markberedning, planting, ungskogpleie, tynning og avvirkning (Glommen udatert a).

[5] Når det i intervjuutsnitt står slik som her ("[?n?]") innebærer det at det er vanskelig å høre om det faktisk er det som står i klammene som sies, men at det høres ut som om det er det.

[6] Intervju 21.11.03 s. 42.

[7] Intervju 21.11.03 s. 44.

[8] Intervju 3.9.03 s. 14.

[9] Intervju 10.9.03 s. 18.

[10] Notat etter telefonsamtale 18.6.03.

forteller meg at dette innebærer at de har abdisert i beslutningsprosessen. For til tross for Annes tidligere nevnte utsagn om at hun vel gjør det som skogbruksleder mener er best, til tross for at hun sier det egentlig er han som velger hvilken del av et større bestand som skal hogges[1], og til tross for at hun begrunner ikke-gjødsling av skogsmarka ved å si at skogbruksleder ikke har foreslått det og det ville han ha gjort hvis det var nødvendig[2], så snakker hun også om å ha en følelse av hva "jeg mener er riktig eller galt" hvis eksempelvis skogbruksleder og skogbrukssjef er faglig uenige om noe[3]. Eli har tilsvarende utsagn om hva skogbruksleder utfører, men da om foryngelsesmåte. Om det på det aktuelle feltet skulle markberedes og plantes eller bare forynges av seg selv, "altså de vurderingene har ikke jeg lagt, for det er ikke jeg kompetent til"[4], forklarer hun. Det er ikke noe ved hennes fremferd eller liv for øvrig som sier at hun ikke skulle ha evnet både å gjøre seg opp egne meninger og eventuelt overprøve andres vurderinger — hvis kompetansen, som hun generelt verdsetter sterkt, var noe hun hadde fått tilegnet seg. Dorte sørger for å lage anførselstegn i luften når hun sier noe om skogbruksleders eventuelle utsagn om at det er "riktig" å ta den skogen hun har sett seg ut for hogst. Tegnene i luften er fordi, får jeg vite når jeg spør, at "han bestemmer ikke om jeg skal hogge det eller om det kunne ha stått ti år til, for eksempel. Og hvis jeg vil hogge det nå, så gjør jeg det"[5]. I det neste intervjuet blir dette utdypet[6]:

Dorte: […] det er klart at jo mer jeg får vært [?inni/inne?] og kjenner skogen, jo mer kan jeg komme med mine tanker. Og så kan det bli en diskusjon på det. For han er jo ikke slik at han sier: Hogg slik! Og så er det ikke noen diskusjonsramme.

GF: Nei. Han kommer med et forslag, eller -

Dorte: Ja, jeg tror -

GF: - et innspill eller?

Dorte: Jeg tror vi heller kan si et forslag. Og så er det opp til meg om jeg vil gjøre det slik eller ikke. Men ofte så er det jo et - jeg har aldri opplevd at han har kommet med et dårlig […] forslag.

Skogbruksleder gir en diskusjonsramme, han kommer med forslag, og så er det opp til Dorte å avgjøre. Dette høres tilforlatelig likt det Asbjørn sier om sitt samspill med skogbruksleder. Det er det imidlertid ikke. Asbjørn har innsikt nok og vet det selv, til at han kan gå imot råd fra den av de to skogbruksveilederne som har høyest skogfaglig utdanning, og han skjærer gjennom der han med den lavere utdanningen[7] benytter "bør". Noe tilsvarende finnes ikke fortellingene til Anne, Eli og Dorte. Det er ingen av dem som sier noe om å gå mot skogbruksleders (eller for den del skogbrukssjefs) anbefaling. En skal ikke se bort fra at det er forskjell med hensyn til hvordan kvinner og menn ordlegger seg her (forskning.no 29.10.05). Videre skal en ikke utelukke at det for kvinnenes del kan utspille seg aspekter knyttet til sammenfallet i utvekslingsretningen mellom på den ene siden en overordnet posisjon til en underordnet, og på den andre siden fra en mann til en kvinne. Dette kan bidra til at kvinner lettere "føyer" seg etter det den mannlige skogbruksleder foreslår enn hva mannlige skogeiere gjør. Den overordnede posisjonen for skogbruksleder (og skogbrukssjef) er bestemt av den status det faglige har innen skogbruket, og den institusjonelle, saksorienterte og personlige autoriteten (Myhre 1977) dette kan gi den aktuelle personen. Det er ikke fremmed for kvinner å være i en underordnet posisjon i forhold til en overordnet mann. I rapporten *Kvinner og praktisk skogbruk – holdninger og kjønnsstrukturer* (Follo 2001) er dette en av flere grunner jeg gir for at de kvinnelige deltakerne på praktisk skogbruk-kurs med mannlige instruktører ikke formidler noe om at kjønn i denne

[1] Intervju 13.8.03 s. 22.
[2] Intervju 13.8.03 s. 17.
[3] Intervju 3.9.03 s. 14.
[4] Intervju 10.9.03 s. 27.
[5] Intervju 3.12.03 s. 16
[6] Intervju 3.12.03 s. 18.
[7] Skogbrukssjefer er vanligvis utdannet på Landbrukshøgskolen på Ås (nå "Universitetet for miljø- og biovitenskap"), mens skogbruksledere som oftest har en kortere utdanning fra høyskolenivå.

sammenhengen har vært betont eller noe som har vært et problem. Å være i en underordnet posisjon i forhold til en styrende og ledende mann, synes så naturliggjort at det blir usynlig som kjønnsproblematikk for dem. For kjønnsforskere er dette dog langt lettere å få øye på. Hele problematikken rundt konstellasjonen overordnet-underordnet og mann-kvinne ligger da også til grunn for Hirdmans genus-teori om mønsterstrukturer, og den revisjonen Hagemann og Åmark skisser for teorien ved tilføyelse av en tredje logikk til Hirdmans to. Prinsippet om rangeringens logikk legges til prinsippet om hierarki og prinsippet om dikotomi. Da får en en mønsterstruktur hvor det skjer en innbyrdes, hierarkisk ordning av menn og kvinner når kjønnene møtes. Og de som vinner denne rangordningen, vil ha sterkere grunner for å forsvare den eksisterende genusordningen enn de som taper på den (Hagemann og Åmark 1999 referert hos Hauge udatert). På det mer empirinære plan vil en også, hvis en studerer det, finne utslag av hva konstellasjonen av rangering og kjønn innebærer. Eksempelvis viser West (1990 referert hos Annfelt 1999) hvordan dette spiller seg ut i lege-pasient-relasjoner, og Blakar og Pedersen (1980) og Blakar (1996) hvordan det manifesterer seg ved en praktisk oppgave som å forklare og følge en gitt kjørerute på kart. Like fullt vil jeg forfekte det syn at det fortrinnsvis er fravær av tilstrekkelige kunnskap og annen kompetanse som gjør at Anne, Eli og Dorte sine fortellinger formidler at de tre kvinnene i større grad enn hva tilfellet er for Asbjørn synes å gjøre skogbruksleders anbefalinger til sine egne. Den vesentlige forklaringen på dette er ikke at de ordlegger seg annerledes eller at de lettere faller inn i en underordnet posisjon gitt av sosio-kulturelt bestemte mønsterdannelser.

Når avgjørelsen om hogst er tatt og dette settes bort til andre, overlates mer til skogbruksleder enn hva tilfellet er forut for avgjørelsen[1]. Det både om hogsten er tynning eller slutthogst, og det gjelder så vel kvinner som menn. Selv om det kan være at skogeierinformantene er ute og ser i skogen når skogsentreprenørene hogger, slik noen av dem forteller, er det knapt noen som sier at de eksempelvis er med og styrer hvilke valg entreprenørene gjør i løpet av hogsten. Dette synes i stor grad overlatt til entreprenørene eller samspillet mellom dem og skogbruksleder. Det er da heller ingen lenger som påpeker og understreker at det er ”jeg som bestemmer”. Muligens er Espens utsagn om at ”nå ligger all makt i hans foldede hender”[2], symptomatisk for den avgjørelsesmyndighet som gjerne gis skogbruksleder på dette trinnet i transformasjonsprosessen av trær til tømmer og transporten av det inn i resten av verdikjeden. For Espen i dette tilfellet dreier det seg om tidspunktet for når hogsten skal gjennomføres, men trolig kunne det billedlige uttrykket også vært benyttet i forhold til andre avgjørelser.

Jeg skal bruke Fredriks utlegninger for å vise hva det er mulig å kunne beslutte noe om også etter at en har bestemt at det skal hogges. Fordi utlegningene òg viser noe av kompleksiteten en kan ha i tenkningen rundt skogen, lar jeg intervjusitatene være relativt lange. Fredrik forteller at han selv har kontakt med entreprenørene som skal hogge i skogen hans. En av årsakene til det er at han da får det sånn han vil ha det fordi han ikke går veien om en tredjeperson[3] som så skal formidle hans ønsker videre. Når jeg spør ham hva det dreier seg om dette ”vil ha det”, følger denne samtalesekvensen[4]:

Fredrik: Nei, det er mest avgrensninga. Og så har jeg disse, de entreprenørene jeg har nå, kjenner for så vidt, vet hvordan jeg vil ha det.
GF: Hva mener du med ”ha det”?
Fredrik: Nei, altså, du kan velge å sette igjen alle tørrgraner. Du kan velge å sette igjen et minimum som fyller

[1] Det er fullt mulig å foreta hogsten selv, men i all hovedsak setter mine skogeierinformanter bort hogsten. Videre kan en benytte andre tømmerforhandlere enn skogeiersamvirket. Det har noen av skogeierinformantene gjort en eller annen gangen. Uansett hvilke tømmerforhandler en bruker kan en gjøre avtalen med skogsentreprenøren selv.
[2] Intervju 2.10.03 s. 11.
[3] Denne tredjepersonen Fredrik snakker om er tømmerforhandleren.
[4] Intervju 15.8.03 s. 44-45.

miljøkravene. Du kan velge å sette igjen mye løv pr. flate. Du kan velge å ta ned nesten alt. Du kan velge å sette det du setter igjen i små klynger, og hogge helt snaut ellers. Så det er masse sånn, og du kan velge å utforme ei flate noen ganger om du vil ha den firkanta eller sånn rektangulær eller om du vil ha den kvadratisk, eller om du vil ha den som en sånn amøbe. Da du tynner så kan du velge om, holdt på å si, tynner fra toppen eller om du tynner unnanifra, om du tar ut de største eller de minste eller en gjennomsnitt, og du kan ta velge, hvis det er både gran og furu, om du vil dreie det mest mot furu, mest mot gran. Det er liksom en masse valg å gjøre hele tida.

GF: Men hva gjør han der naboen som setter det bort da, hvem er det som tar de valgene da?

Fredrik: Da er det skogbruksleder en. Eller skogbruksleder en tar jo for så vidt noen valg, og så tar entreprenøren resten. Men det er klart, entreprenørene sitter med spesialkunnskap på dette her, på hva som kan stå og som antakelig ikke blåser ned, og hva som er fornuftig å gjøre, for de ser jo mye mer skog dem enn vi skogeiere. Vi ser jo bare vår egen.

GF: Men er det landskapsbildet du tenker på i forhold til hvordan du vil ha de flatene for eksempel eller

Fredrik: Ja, som en del av det, så er landskapsbildet viktig. Om du vil sette igjen noen korridorer og

GF: For elg, er det det du tenker på?

Fredrik: Ja, alt mulig egentlig da. Om du vil, så jeg søker på en måte å ha skogbildet, skal vi se, det med den største teigen på.

GF: //[1] Den her tenker jeg. [Finner i et bestemt kart.]

Fredrik: Skal vi se. Ja. Her for eksempel, her har jeg att en forholdsvis to, her er det gammel eller stor skog, og så er det mye sånn. Det gule [på kartet] er ungskog. Det er mye ungskog rundt her, men nå er denne skogen her en 10 meter høy, og denne her er juletreskog. Nå begynner dette her, her har elgen vært bort lenge, og nå begynner elgen også å bli borte i dette bestandet her. Så nå kan jeg velge om jeg vil ta ned resten av de som står her. For hvis jeg hadde tatt ned det her i samma smellen som jeg tok ned dette her, så hadde dette blitt virkende fem ganger så stort som det [?her/er?]. For nesten uansett hvor du står hen nå, så ser du ikke hvor stort hogstområdet er på grunn av at dette her skjermer mye.

GF: Jeg skal bare si til båndopptakeren: Det ligger altså to felt inni det gule feltet. [Det er de to feltene som ”skjermer mye”.]

Fredrik: Ja. To felter med eldre skog inni [?den?] skogen. Men så her har jeg liksom flere. Og her ser, har vi satt att en, og her er det satt att. Det hender jeg setter att noen sånne, setter at bare for på en måte

GF: Bryt bildet?

Fredrik: Ja. Og så følge litt sånn formasjon og forskjellig. Her har jeg satt av helt bevisst noe. Mens her har jeg vært inne nå og tatt en del av det. For her begynner det å komme opp at, her er det 10, 12 meter høyt allerede, for dette gule, det begynner å bli forholdsmessig mye skog på det òg. Det er på en måte det hvite som er hogstflater her. Men vente litt med sånne kanter som står att i yngre skog, og så [?telle?] liksom, for å tenke litt sånn landskap òg da.

GF: Men er det noe som folk rundt her ser eller er det mer eller mindre bare noe som du er opplært til at det skal være sånn?

Fredrik: Nei altså, jeg er ikke så opptatt av hva andre ser og hva jeg lærer, men jeg er mest opptatt av hva jeg tror sjøl er sunn fornuft da. Men det er klart det bør jo være sånn at andre svelger det òg da.

GF: Men hva er det som er sunn fornuft i det her med å sette igjen de her.

Fredrik: Nei, det er på grunn av litt elgen og viltet og sånn da, at det ikke blir for store områder som er snaua.

[...]

GF: Ja. Så det er elgen som rett og slett skal oppleve at det ikke er så

Fredrik: Ja, og litt sånn klima i forhold til, og litt i forhold til foryngelse av skog. Da jeg hogg denne tarmen, denne [?breia?] her, så har jeg masse frø herifra som blåser inn på flata[2]. Så det er både vilt og skogmessig og klima, prøver å tenke [på]. Så kommer jo sola herifra, slik at det ikke skal tørke ut alt her og. Nei da, så det er masse sånne hensyn jeg tar òg.

Hvordan oppfylle miljøkravene gitt av Levende Skog-standardene og den tilhørende sertifiseringen[3]? Skal en sette igjen flere tørrgraner, såkalte livsløpstrær, enn en er pliktig til?

---

[1] Når det i intervjuutsnitt står ”//”, betyr det at det sies noe her som det er umulig å høre.

[2] Den flata Fredrik snakker om slik er en hogstflate. Flatehogst er kun en av flere hogstformer. Flatehogst er i praktisk gjennomføring, teoretisk grunntanke og ideologi knyttet strengt opp til bestandsskogbruket.

[3] Levende Skog-standardene er et sett av miljøstandarder som benyttes i Norge som del av miljøsertifisering. Den andre komponenten i sertifiseringen er miljøstyringssystemet ISO 14001. For alle mine skogeierinformanter er det snakk om gruppesertifisering. Det innebærer at det er tømmeforhandlerne, og ikke den enkelte av dem selv, som formelt er sertifiserte. Skogeierne har imidlertid også et ansvar for å sikre at miljøhensyn tas. Det er organer som Veritas og Nemko som kontrollerer oppfølgingen av systemet. Hobbelstad, Gobakken og Swärd (2004) skriver at etter at standardene ble vedtatt i 1998 har nesten hele skogbruket i Norge blitt sertifisert etter ISO 14001 og Levende Skog-standardene. Videre hevder de at av omsatt tømmer i 2002 kom 93 prosent fra skogeiendommer som er

Fredrik peker på dette og mange andre spørsmål. Hvordan skal de gjensatte trærne være organisert? Hvordan utforme den eventuelle flaten? Skal en ha høy- eller lavtynning eller kanskje en mer fri tynning? Hvis det er blandingsskog, hvilke tresort skal en la bli stående igjen og således produsere mer av? Hvordan ønsker en at landskapsbildet skal være og hvordan skal en oppnå det? Hva tar mest vare på hjorteviltets behov? Og hvordan ivareta hjorteviltet samtidig som en ivaretar tømmerproduksjonen? Hva med klimaet på stedet? Hva gir vindstyrke og -retning på stedet av muligheter for å utnytte frøene fra flatens omkringliggende skog? Hvordan faller sola og hvor sterk blir den hvis en hogger slik eller slik? Vil solstek kunne tørke ut marka og de kommende treplantene?

Det skal en god del kunnskap og annen kompetanse til for å ta de valgene Fredrik skisserer ovenfor. Det er den Anne, Eli og Dorte påpeker at de ikke har, i alle fall ikke i tilstrekkelig bredde og dybde enda. Det har heller ikke Bernt, men han er pr. dato ikke særlig interessert i å få den. Med alle sine gjøremål for øyeblikket overlater han den flere tusen dekar store skogen til faren. "Så den dagen han ikke er i stand til å drive med det, da får jeg jo", påpeker han, "en, hva skal jeg si, 'rude awakening', som det heter på godt norsk"[1]. Det bekymrer ham imidlertid ikke. Det er mulig å leie den slags tjenester han da vil trenge[2] — noe en vel kan si også de tre kvinnene på et vis gjør ved å benytte seg av skogbruksleder en.

At Fredrik skisserer en rekke valg som må tas og som han ganske sikkert har skogfaglig bakgrunn nok til å gå i dybden av, innebærer ikke at han nødvendigvis er den som tar valgene. Dette kommer frem når vi snakker om et bestand han er usikker på hva han skal gjøre med[3]:

Fredrik: Og det var det jeg tenkte jeg ville ha med han kameraten min ut og se på i dag. Men jeg er ikke sikker på hva jeg kommer til å gjøre der. Og så har jeg en tendens til å gi entreprenøren litt sånn, det er litt vanskelig å tenke seg åssen det blir. Så sier jeg til entreprenøren at han har sett mye mer skog enn meg, og han har vurdert mye mer enn meg. Og han vet sånn åssen jeg vil ha det. Så dermed så gjør han en god del av disse vurderingene. Så jeg vet ikke helt hvordan resultatet blir når jeg begynner. Mens det er veldig mange som vil ha fullstendig kontroll på resultatet, og sier til entreprenøren at sånn og sånn skal det se ut etterpå. Men der har jeg litt annerledes, etter hvert da. Så det er ikke bestandig jeg vet riktig åssen det blir seende ut, men jeg tror det blir bedre ved å, du må følge naturlige kanter og. Du kan si at han skal sette igjen noen trær der og der, men så når han har hogget rundt så ser han at det, da ser han at det blir kløtete, mens derimot å sette igjen noen trær der, det passer mye bedre inn med mye. Og sånn er vanskelig å se før du begynner å hogge. Så det er sånn når [?du?] driver ungskogspleie også, du vet ikke riktig hvilke trær du tar. Men så ser du at den er knekt der og den er stygg der og den vil jeg i hvert fall ikke ha, for den er krokete. Så tar du ut de trærne. Og da ser du hvilke som blir framtidstrea, for da bare justerer du bort den og den, og da står det på sånn fin avstand. Så du starter med å ta det du i hvert fall ikke skal ha videre, og så liksom faller brikkene på plass da.

GF: Etter hvert som man gjør det?

Fredrik: Ja.

GF: Men dette her med hensyn til den bestanden som du skulle hatt med han derre kompisen, hva skulle han se på oppi der, han da?

Fredrik: Nei, vi hadde jo bare gått igjennom det og så sett og, bare høre hans mening, hva han ville ha gjort.

GF: Og hva er alternativene her da?

Fredrik: Alternativet er å hogge småflater, hogge alt, eller hogge faktisk etter den derre Kontus-prinsippet, ta ut de store og bygge videre på de små, som et bestand videre. Som et lukka bestand da. Så der er det to-tre-fire alternativer da.[4]

---

sertifisert eller tilsluttet en sertifiseringsordning med Levende Skog som miljøstandard.

[1] Intervju 22.7.03 s. 18.

[2] Intervju 22.7.03 s. 6.

[3] Intervju 31.10.03 s. 9-10.

[4] En har ut fra dagens skogbruksforståelse en rekke alternative hogstformer å velge mellom. Småflatehogst og Kontus-prinsippet Fredrik snakker om tilhører de såkalte "lukkede" hogstformene. Det er derfor han snakker om "et lukka bestand". Når han sier "hogge alt", er det snakk om flatehogst. Flatehogst tilhører de såkalte "åpne" hogstformene. Bakgrunnen for differensieringen mellom lukkede og åpne hogster er, ifølge nettstedet SkogsNorges tjeneste "Spør en skogforsker", "endringen i mikroklima som oppstår etter hogsten. En åpen hogst hvor de fleste

GF: Men hva er det som har gjort at du eventuelt kunne tenke deg å ta det her med Kontus da? Det kunne du ikke for [noe tid tilbake].

Fredrik: Nei, det er for det er så veldig fleraldra. Noe står og dauer og er allerede dødt, og noen partier av bestandet er det faktisk veksterlig ungskog.

Det Fredrik her peker på er at en god del avgjørelser må tas først når en har sett hvordan resultatet av andre avgjørelser er blitt. Skal en selv ta avgjørelsene innebærer det at en må være til stede mens det hele foregår. En må også kontinuerlig diskutere med entreprenøren. Alternativt kan en gjøre slik Fredrik i intervjuutsnittet over sier han gjør: Overlate en god del valg til dem som faktisk utfører hogsten for en. De har langt mer praktisk erfaring fra skog enn ham selv, hevder han, og det ettersom de virker i både hans egen og andres skog. Så heller ikke for Fredrik, med den dype og lange skogfaglige utdanning fra Landbrukshøgskolen, er det sånn at skogen blir slik som utelukkende han har bestemt at den skal bli. Og ikke bare er det slik at andre deltar i hans beslutningsprosess ved rett og slett å få beslutningsmyndigheten overgitt slik tilfellet synes være for entreprenørene. Han rådfører seg med andre i situasjoner hvor han velger å ikke overlate avgjørelsen til andre. I intervjuutsnittet over er det en kamerat han vil snakke med, i andre høve er det jobbkolleger med skogfaglig bakgrunn. Går jeg enda videre i datamaterialet fra Fredrik vil det òg komme frem at skogbruksleder har større betydning i beslutningsprosessen hans enn hva en skulle kunne forvente ut fra hans utsagn om at skogbruksleder kun er en som "omsetter tømmer for" ham[1]. Dette dreier seg om skogbruksleders rolle som "oversetter" av pris, besitter av markedskunnskap og kobler av logistikkens ulike elementer[2].

Skogbruksleder som mer enn "støttepersonell"?

Det norske skogbruket av i dag er produsent av skog, og mer spesifikt av tømmer. Det er det som er dets prototypiske trekk i den roschianske betydningen (Rosch 1978): Det er det som emisk[3] forstått inneholder attributtene som er mest representativt for skogbruk som kategori og det som er minst representativt for det som ikke er skogbruk. Det er en prototypikalitet som øker det særskilte ved kategorien "skogbruk". Så selv om dagens Lov om skogbruk[4] i sin formålsparagraf trekker inn sikring av det biologiske mangfoldet, hensyn til landskap, friluftsliv og kulturverdier i skogen, er det skog- og tømmerproduksjon som konstituerer aktiviteten skogbruk. Mens skogbruket som fenomen kan eksistere uten å ta vare på det biologiske mangfoldet etc., kan det ikke eksistere uten produksjon av skog og tømmer. I begrepet tømmerproduksjon inngår tanken om verdiskaping via en kjede av transformasjoner av skog og trær gjennom prosessering innen treindustriens sagbruk eller via kjemisk eller mekanisk treforedling til det når forbrukere som et ferdig produkt de betaler for. Dette er kun en av tre verdikjeder som pr. dato er definert som vesentlig for skogbruket sin virksomhet. De to andre er produksjon av bioenergi og salg av utmarkstjenester. En økt økonomisk og

---

trærne blir hogd vil endre mikroklima i stor grad, mens en lukket hogst som i stor grad beholder et kronetak i mindre grad vil påvirke mikroklimaet" (SkogsNorge udatert). Av og til snakkes Kontus om som en hogstform slik det gjøres i oppslaget fra SkogsNorge, andre ganger som forvaltningsprinsipp slik det gjøres i skrivet "Kontus" (Ukjent 21.6.03). Kontus var under utprøving i Hedmark fylke da jeg gjorde feltarbeid der.

[1] Intervju 12.9.03 s. 9.

[2] I datamaterialet ser det ut til at Fredrik også kan bruke skogbruksleder som diskusjonspartner med hensyn til hvilke hogstform han skal benytte (intervju 31.10.03 s. 11 og 15). Jeg har imidlertid en fornemmelse av at dette skjedde fordi han ønsket å være behjelpelig ovenfor meg og vise meg hvordan ting kunne foregå mer enn at dette var et eksempel på hvordan noe faktisk foregikk i andre situasjoner hvor jeg ikke var til stede.

[3] Termen "emisk" tilhører et begrepspar benyttet innen antropologien hvor den andre termen er "etisk". "Emisk" innebærer at noe er sett med informanters blikk, "etisk" forteller at det er sett med forskernes blikk. Fordi "etisk" i vanlig tale forstås som knyttet til moral og det normative, vil jeg i denne avhandlingen bruket "moral/normativt" og lignende om dette for å unngå sammenblandinger og misforståelser.

[4] Lov gjort gjeldende fra 1. januar 2006. Også i den tidligere lovens formålsparagraf var det nevnt andre forhold enn skog og tømmerproduksjon. Det var da snakk om skogen betydning som rekreasjonskilde for befolkningen, som viktig del av landskapsbildet, som livsmiljø for planter og dyr, samt som områder for jakt og fiske.

ideologisk vekting av bioenergi på bekostning av den store plass treindustri og treforedling i så måte har i dag, vil ikke føre til mer enn justeringer av innholdet i hva skogbruket skal være å forstå som og hvilke aktiviteter det skal innebære. I kontrast til dette vil vekting av utmarks-verdikjeden føre til en forståelses- og aktivitetsmessig revolusjon og et paradigmeskifte i den grad salg av utmarkstjenester overtar som prototypisk trekk. Et slikt skifte er det imidlertid vanskelig å se for seg skal skje i skogbruket i Norge. Ikke synes skogbrukets aktører å finne det ønskelig, ei heller kan jeg se indikatorer på at de forstår det som nødvendig.

Skogbruksleder har tradisjonelt hatt to store oppgaver. Det er å utgjøre det private veiledningsapparatet og å være representanten for en førstehåndskjøper av tømmer. Som det siste er hun/han i formell forstand kun en representant for en tømmerforhandler ettersom det er snakk om å være mellomledd mellom skogeieren og den faktiske kjøperen (andrehåndskjøperen)[1] lengre opp i verdikjeden. Den førstehåndskjøper/tømmerforhandler skogbruksleder representerer er den regionale avdelingen for skogeiersamvirket på stedet. Det finnes flere tømmerforhandlere i Norge, eksempelvis Nortømmer og SB Skog. Etter et vedtak fra 1997 i ESA, EFTAS overvåkingsorgan i EØS-avtalen, ble det slutt på den leveringsplikten en som medlem av skogeiersamvirket hadde til det og som var hjemlet i samvirkets vedtekter. Fra da av var det ikke lenger nødvendig å benytte skogeiersamvirket som tømmerforhandler selv om en som skogeier var tilsluttet organisasjonen. ESA-vedtaket var et forsøk på å gjøre noe med konkurransesituasjonen på tømmeromsetningsmarkedet i Norge. ESA fant nemlig skogeiersamvirkets andel problematisk høy (Johnstad 1998). I dag konkurrerer da skogbruks-leder som tømmerforhandler med andre førstehåndskjøpere om å få skogeier til å ha hogst for salg[2] og å selge gjennom dem. Det er ut fra betydningen av kontakt med skogeiere og behovet for menneskekunnskap, at en kvinnelig skogbruksleder i sin presentasjon av seg selv sier: ”I denne jobben må du være mer glad i folk enn i skog for å gjøre suksess”[3]. Skogbruksleder en i rollen som tømmerforhandler er den som kobler skogeieres produksjon av skog og tømmer opp mot resten av kjedens verdiskaping av det samme råstoffet. Senere i avhandlingen vil det gå frem at den mengde tømmer skogbruksleder greier å forhandle frem, gir grunnlaget for mye av det som skjer i skogbruket. Inkludert i det er å holde i gang driften av skogeiersamvirkets regionale enheter. Det er da heller ikke å undres over at ledelsen i Norges største skogeierforening omtaler skogbruksledere som ”’sevjelaget’ i organisasjonen fordi det er i skogbruksledernes kontaktflate at verdiskapningen konkret skjer” (Talleraas 2004:2/12)[4]. Skogbruksledere selv beskriver derimot egen situasjon i andre ordelag: ”Mellom barken og veden” er en hyppig brukt metafor ifølge Talleraas. Posisjonen mellom barken og veden forklarer hun som gitt av ulike og til dels motstridende krav som kommer fra skogeiere på den ene siden og industriens fordringer formidlet gjennom skogeierforeningen på den andre. Informant Fredrik ser òg den utsatte posisjonen skogbruksleder er i. Hun/han får ”bank fra fire kanter”, hevder han, ”både [fra] egen organisasjon, og skogeierne, og

[1] Formelt sett er det ikke noe i veien for at skogeier kan la være å benytte en tømmerforhandler og selv forhandle direkte med den faktiske kjøperen oppe i verdikjeden.
[2] Det er ingen hogstplikt i Norge. Styresmaktene har pr. dato ikke mulighet for å beslutte at det skal hogges i privateid skog.
[3] Jenter i Skogbruket (2005a).
[4] Denne publikasjonen av Talleraas er en presentasjon av ”Kulturanalyser som organisasjonsutviklingsverktøy”, og er ikke ment som noen presentasjon av forskning verken på skogbruk eller skogbruksledere. Hun bruker imidlertid empiri fra det hun omtaler som den største av de norske skogeierforeningene for å illustrere sine poeng. Jeg antar det er Viken skogeierforening hun viser til. Jeg har ikke sett at Viken eller skogbruket for øvrig har publisert den rapporten Talleraas har skrevet om skogeierforeningen og dens skogbruksledere. Formodentlig var den en rapport laget for intern bruk i organisasjonen.

transportører og entreprenører"[1]. Muligheten for å få "bank" fra så mange instanser sier noe om hvilke knutepunktfunksjon skogbruksleder har.

Det er i skogbruksleders utførelse av knutepunktfunksjonen at hans betydning i Fredriks beslutningsprosess viser seg. For Fredrik er skogbruksleder for det første en inngang til viten om hva som kommer av tømmerpriser. "Jeg må få en følelse av om jeg skal levere tømmer før eller etter jul"[2], påpeker Fredrik i et intervju i oktober. Blir vinterprisene fra nyåret bedre eller dårligere enn sommerprisene som er nå? Blir det fortsatt tilskudd fra skogeierforeningen på slip[3] da? Det er de store spørsmålene han lurer på. Den innsikten sitter ikke Fredrik inne med på det tidspunktet fordi tømmerprisforhandlingene mellom førstehånds- og andrehåndskjøpere ikke er avsluttet og offentliggjort. Ikke kan han vente for lenge med å bestemme seg heller. Riktignok har han fått undersøkt med skogbruksleder at det både før og etter jul er mulig å få levert det tømmersortimentet han tenker å hogge. Han har også fått vite at hans leveringsmulighet ikke lukker seg fordi førstehåndskjøpers avtaler om levering av tømmer til andrehåndskjøper er oppfylte[4]. Like fullt må han ta en avgjørelse snart fordi avtaler om hogst må gjøres en stund før gjennomføringen av den. En viss tid kreves for å få på plass skogsentreprenørene som skal utføre hogsten, det være seg om han selv gjør avtale med dem eller om førstehåndskjøper gjør det. Hogsten skal logistikkmessig passe både skogs-entreprenørenes og tømmerbilsjåførenes[5] arbeidsplan, og ikke minst skal hogsten passe inn i de leveringsavtaler førstehåndskjøper har gjort med de forskjellige andrehåndskjøperne. Fordi så mye er avhengig av hverandre og fordrer at ting faller på plass, vil Fredrik kunne ende opp med å være nødt til å ta til takke med de eventuelle dårligere prisene som kommer neste år hvis han ikke bestemmer seg tidsnok. Det er mulig å få uoffisielle antydninger om hva prisforhandlingene trolig kommer til å ende opp med. Det krever bare at en har kontakter inn i de instanser som forhandler om pris. Det har Fredrik. Det er imidlertid skogbruksleder-en som er den offisielle inngangen til dette. Muligens er også skogbruksleder-ens eventuelle antydninger noe sikrere enn det en underhånden kan få vite annen steds fra. Så når Fredrik skal få en følelse av om han skal levere tømmer før eller etter jul, er skogbruksleder den optimale person å samhandle med. Skogbruksleder-en er oversetter av pris i et diakront, potensielt perspektiv: Mellom det som faktisk gjelder nå til det som muligens kommer, om det er bedre eller dårligere i forhold til det som er, og også om det er mye eller litt bedre/dårligere. Fredriks beslutning er avhengig av den informasjonen han i så måte kan lirke ut av skogbruksleder.

For det andre viser skogbruksleders betydning for Fredriks beslutningsprosess seg ved at han besitter den markedskunnskapen Fredrik må ha tilgang til. Hvordan markedet er for de enkelte sortiment, kan skogeiere få rede på gjennom lesing av skogbrukets ulike tidskrift og informasjonsskriv. Dette innebærer imidlertid gjerne et visst tidsetterslep på grunn av tiden det tar å produsere den skriftlige informasjonen og å sende den ut. Skogbruksleder sitter med stor oppdatert kunnskap om markedet, og er også Fredriks naturlige valg som førstehånds-kontakten for denne viten. Kun en prat med skogbruksleder trengs for at Fredrik skal vite at

---

[1] Intervju 12.9.03 s. 11.
[2] Intervju 31.10.03 s. 20-21.
[3] "Slip" og "massevirke" er to betegnelser på det samme. Slipen er tømmer som ikke tilfredsstiller kvalitetskravene fra sagbrukene, og etter å ha gjennomgått sin transformasjonsprosess ender det gjerne opp som papp og papir. Sagtømmer og skur er også to betegnelser på det samme, men da er det snakk om tømmer som tilfredsstiller sagbrukskravene. Etter å ha vært gjennom transformasjonen blir dette til eksempelvis bygningsmaterialer og møbler. Når Fredrik er så opptatt av slipprisen, er det fordi han har planer om å tynne i skogen. Tynning skjer så tidlig i trærnes vokseperiode at de gjerne ikke er blitt store nok til å tilfredsstille kravene til sagbrukene.
[4] Intervju 31.10.03 s. 13.
[5] Det jeg omtaler som "tømmerbilsjåfører" er det Fredrik ovenfor omtaler som "transportører".

det nesten er tomt for tømmer[1] og at "de mangler tømmer i alle sortiment"[2]. Det innebærer at han når han skal beslutte om hogst i så måte har alle muligheter åpne. Hadde det vært vansker med eller umulig å levere visse sortiment, har Fredrik vært nødt til å ta hensyn til dette idet han bestemmer seg. Det er dog enda en og da mer subtil måte Fredrik er avhengig av skogbruksleders markedskunnskap på. Den er knyttet til den spesifikke sortimentsfordelingen i leveringen hans. Hvor mange kubikkmeter med furuslip, granslip, furuskur og granskur etc. en skal levere, er noe som formelt sett skal inngå i den avtalen skogeier gjør med førstehåndskjøper før hogst. For den tynningen Fredrik planlegger rundt nyåret vil han gjerne avvente treslagssammensetningen fordi han ønsker å se an været. Blir det kaldt og frost vil han ta tynningen i et område med barblanding[3]. Frostspeken gjør at markas bæreevne blir større "sånn at det ikke blir seende ut som en krig når lassbæreren og hogstmaskina[4] har vært igjennom der", og slik at det ikke blir så kostbart å utbedre kjørespor etterpå. Blir det ikke frost vil han "dra [seg] inn på tørrere områder"[5]. Ettersom valg av barblandingsbestandet eller tørrere områder vil gi seg utslag i faktisk fordeling av gran- og furutømmer levert, må Fredrik få vite at han og skogbruksleder kan avtale treslagssammensetningen på et senere tidspunkt[6]. Skal skogbruksleder kunne si ja til dette, må skogbruksleder på sin side vite at det er mulig på det aktuelle tidspunktet både å få levert gran og furu og da i de kvanta Fredrik eventuelt kommer til å hogge. Dette igjen styres av hva slags avtaler han og andre skogbruksledere har gjort og gjør med øvrige skogeiere. Sier skogbruksleder nei til utsettelse av avtalen om sortimentsfordeling, må Fredrik nå ta avgjørelsen om hva han skal hogge. Det må han da gjøre uten å vite noe mer om været. Med hensyn til sortimentsfordeling er Fredrik avhengig av skogbruksleder også fordi Fredrik ikke alltid treffer med volumberegningene. Han kommer til dette med å bestemme hvor mye han skal levere av hvert tømmersortiment, når han på mitt ønske skildrer hva som skjer fra han begynner å bestemme seg til å ha slutthogst til at området eventuelt er ferdig forynget igjen. Da påpeker han: "Og da må jeg også treffe ganske nøye på kvantumet som jeg leverer da". Jeg prøver å få vite hvordan dette foregår[7]:

GF: Men det greier du å se ute i

[…]

Fredrik: Ja. Da bruker jeg planen litte granne og ser hvor mye kvantum som er taksert[8] der, og så legger jeg på en 10 prosent for nå er jo planen 10 år. Treffer ganske bra på det. Planen er ganske god da, med forholdsvis grei skjønn så. Og så har jeg jo 10 prosent slingringsmonn. […] Og hvis det skulle bli mer, har skogeierforeninga bruk for mer tømmer, så er det ikke noe problem hvis det blir for mye. Og tilsvarende hvis det er for lite og dem har for mye tømmer, så er det heller ikke noe problem. Så en vei er det alltid slingringsmonn utenfor det som, de 10 da. Så du vet jo før du begynner hvordan situasjonen er òg da for jeg undersøker alltid det. Det er jo bare liksom hvis det viser seg at det blir, hvis det viser seg at det blir mer tømmer, er det noe problem å bli kvitt det liksom? "Nei", sier han da liksom. Ok da kan du slappe av der.

GF: Hvem du snakker med, skogbruksleder?

---

[1] Intervju 31.10.03 s. 13.

[2] Intervju 31.10.03 s. 17.

[3] Barblandingen Fredrik snakker om er blanding av gran og furu i et bestand. Som en form for tommelfingerregel, kan en si at furu vokser på tørrere områder enn hva gran gjør. Blanding av gran og furu er da i en form for mellomstilling. Er det ikke frost på vinteren, vil det være granbestand som vanligvis er mest utsatt for sporskader fra maskinene som benyttes i hogsten.

[4] Intervju 31.10.03.s 12. Lassbæreren Fredrik nevner er den maskinen som kjører ut tømmeret fra skogen etter at hogstmaskinen har hogd det.

[5] Intervju 31.10.03 s. 14.

[6] Intervju 31.10.03 s. 14.

[7] Intervju 15.8.03 s. 31.

[8] Planen Fredrik sier han bruker er skogbruksplanen. Av og til omtales den også som "driftsplanen". I skogbruksplanen er skogen beskrevet ved hjelp av blant annet hvor mye skog det står av hvilke treslag i de forskjellige bestandene. Dette er en del av det som inngår i det å taksere skog. Skogbruksplan er vanligvis laget av selskaper som produserer slike planverk, og skogeiere kjøper skogbruksplan fra disse. Tall i skogbruksplanen baserer seg på en kombinasjon av kjennskap til den faktiske skogen og modellberegninger.

Fredrik: Da er det skogbrukslederen, ja.

Intervjusekvensen skulle med all tydelighet vise hvordan skogbruksleder er en del av den prosessen hvor Fredrik beslutter om hogst: I beslutningen er han avhengig av det slingringsmonnet skogbruksleder kan gi ham med hensyn til volumet av de særskilte sortene tømmer, og han må på forhånd få vite at han får dette slingringsmonnet.

Når det gjelder den tredje måten skogbruksleder har betydning for Fredriks beslutningsprosess, manifesterer den seg ved fravær av utdyping. Hva som skjer etter at tømmeret er nådd vei, vedrører ikke Fredrik som skogeier *per se.* "Når tømmeret er til vegs[1], så har ikke jeg ansvaret for det lengre"[2], sier han. Hvem som står for koordinert lasting av tømmerlunnenes innhold på tømmerbiler, frakting av det ene sortimentet hit og det andre dit, oppfølging av måleforeningens måling av den enkelte leveransen, etc., vedrører ikke Fredrik som skogeier. Det er tømmerkjøper som har ansvaret nå[3], ifølge ham. Verken fra Fredrik eller andre skogeierinformanter har jeg greid å få tak i hvilke tømmerkjøper de snakker om, første- eller andrehåndskjøper, og hvem av dem som har ansvar for hva. Skogeiers overblikk over situasjonen synes i stor grad å opphøre når tømmeret er kommet til vei. Ikke før det blir kaos i leveringene med seks til syv sjåfører som skal hente hvert sitt sortiment og noe blir liggende igjen uhentet i flere måneder, slik informant Dag forteller om[4], blir det et prekært spørsmål hva det er som foregår og skal foregå etter at en selv formelt sett ikke lenger er ansvarlig. Før leveringsprosessen forsinkes eller bryter sammen synes en å stole på at kobling av logistikkens ulike elementer fungerer. Skogbruksleder har presumptivt stor innflytelse på om det gjør det. Fungerer det ikke eller ansvarsforholdene formelt endrer seg og forflytter seg inn i skogeiers domener, må skogeier begynne å ta også dette inn i sine betraktninger rundt hogst. Fravær av tanke på koblingen av logistikkens elementer viser derfor nettopp den betydning skogbruksleder har i skogeiers beslutningsprosess: Ett av premissene for den settes av det selvfølgelige i at skogbruksleder skal lykkes med det hun/han er gitt som en av sine oppgaver.

Er skogbruksleder mer enn støttepersonell for skogeier? En tilsvarende problemstilling tar Becker opp for grupperinger av mennesker i kunstverdenen i forhold til kunstneren:

> It is unfeeling to speak of the people who cooperate in the production of art works as "personnel" or, worse yet, "support personnel," but that accurately reflects their importance in the conventional art world view. In that view, the person who does the "real work," making the choices that give the work its artistic importance and integrity, is the artist, who may be any of a number of people involved in its production; everyone else's job is to assist the artist. I do not accept the view of the relative importance of the "personnel" involved that the term connotes, but I use it to emphasize that it *is* the common view in art worlds. (Becker 1982:77, kursiv i original)

Også innenfor ideologien om skogeier som beslutter og skogeiers "frihet under ansvar", blir skogbruksledere forstått som støttepersonell. Som Becker aksepterer heller ikke jeg den nedtonede betydningen som "personell" konnoterer. Den presenterte empirien viser at skogbruksleder er helt vesentlig i skogeiers beslutninger rundt blant annet hogst. Det være seg som den som faktisk tar avgjørelsene, som rådgiver eller diskusjonspartner. Det være seg som den som: Kjenner til driftsapparat i nærheten skogeier kan benytte; evner å se spesialsortiment; anbefaler at skogeier bør hogge på et gitt tidspunkt ut fra kjennskap til og en viss forståelse av

---

[1] I uttrykket "til vegs" er "veg" vei som tømmerbiler kan kjøre på for å hente tømmeret. Veier i skogbruket har ulike standarder. Den veien Fredrik omtaler er i kontrakts- og leveringsbestemmelsene mellom skogeier og tømmerforhandler beskrevet som veier som holder minst 8 tonns normalaksellast (Glommen 2003a, Mjøsen 2002).

[2] Intervju 15.8.03 s. 32. Han kan imidlertid fremdeles ha noe ansvar, men det er i forhold til fremkommeligheten på vei. Ifølge kontraktsbetingelser med førstehåndskjøper har skogeier plikt til å holde vei, snu- og velteplasser brøytet og kjørbar hvis den aktuelle veien er en privat vei (Glommen 2003a, Mjøsen 2002). Snuplassen er den plassen tømmerbilen snur. Velteplass er der tømmerlunnen ligger.

[3] Intervju 15.8.03 s. 32.

[4] Intervju 17.10.03 s. 16-17.

pris; eller oppfordrer til tiltak i skogen ut fra viten om tilskuddsordninger. Det være seg som den som står for driftsmessige avgjørelser i skogen etter at hogsten er startet opp, og da med de konsekvenser det har for hvordan det hogde området til slutt blir og hvilke muligheter for skoglige tiltak dette på et senere tidspunkt gir. Og ikke minst som den som vet noe om hvilke priser skogeier kan forvente, hvilke leveringsmuligheter hun/han har av hvilke sortiment for hvor store kvanta, som den som kan gi utsettelse på bestemmelse rundt sortimentene — og som den som faktisk gjør det mulig for skogeier å konvertere skog til penger ved å sørge for å bringe tømmeret dit det betales for det. Presentasjonen av empiriske funn som underbygger og sannsynliggjør påstanden om betydningen av skogbruksleders deltakelse i skogeiers beslutningsprosess, kunne ha vært gjort svært mye lengre. Eksempelvis kunne jeg utbrodert om skogeieres tillit til at skogbruksleder skaffer til veie mennesker og maskiner som skal utføre arbeidsstykket i skogen. Og ikke bare at dette driftsapparat skaffes, men også at det er godt nok. Jeg kunne lagt ut om skogbruksleder Åge sitt samspill med skogeiere der ute i skogen, om hvordan han fremmer forslag ut fra skogeiers ønsker, skogens beskaffenhet og kjennskapet til denne skogeiers og andre skogeieres skog. "Jeg ville nok ikke brukt mange sekunder på å orientere meg hvis jeg ble sluppet ned her i [kommunenavn]", er Åges egen ordsetting av det kjennskapet[1]. Videre kunne jeg ha underbygget og sannsynliggjort påstanden min mer ved å heve presiseringsnivået. Eksempelvis er skogbruksleder ikke bare oversetter av pris i et diakront, potensielt perspektiv slik den presenterte empirien fra Fredrik har vist. Skogbruksleder er også oversetter av dagens gjeldende tømmerpris. Hun/han har stor innflytelse på hva svarene blir på spørsmål som: Er det tallbeløpet som gis på et gitt antall kubikkmeter[2] tømmer av et bestemt sortiment en god eller en dårlig pris? Innebærer den gitte prismatrisen etter toppmål og stokklengder en god eller dårlig pris[3]? I forhold til i fjor? I forhold til det tømmer som står i den aktuelle skogen som skal hogges?

Hvem er det som hovedsakelig står bak beslutningsprosessen om gjøremål i skogen, og da mer spesielt hogst? Den presenterte empirien gir grunnlag for å stille disse spørsmålene. Alle mine informanter er såkalte "forvaltningsaktive" skogeiere. Det er ut fra et slikt kriterium at de er foreslått til meg som mulige informanter, og det er slik de forstår seg selv når jeg i den innledende telefonsamtalen spør dem om dette. En "forvaltningsaktiv skogeier" ble da definert som:

> En hjemmelshaver som har et bevisst forhold til sin eiendom og sitt eierskap, som tar bevisste valg med hensyn til utnyttelse av naturressursen, som planlegger og administrerer arbeidet, men som setter bort hele eller deler av det praktiske skogsarbeidet.

Viser ikke empirien at det kan stilles spørsmål ved hvem det er som er "aktiv" i uttrykket "forvaltningsaktiv"? Er det faktisk skogeieren? Hvor "aktiv" ville skogeierinformantene

---

[1] Feltarbeidsnotater 27.10.03.

[2] Innen skogbruket uttrykkes mengde tømmer i volum.

[3] Prismatriser gis for skurtømmer. Bruken av prismatriser innebærer en endring av hvordan skurtømmerverdien fastsettes (Mjøsnytt 1/2002 og Glommen 3/2003a). Før var eksempelvis basistokken (49 diameter lang og 20 centimeter i topp) og prima og sekunda kvalitet grunnlagselementer i verdiforståelse og -fastsetting. Med prismatriser får en, ifølge argumentasjonen til skogeierforeninger, en mer kjøpertilpasset stokkstørrelse. Sett fra skogeiers side innebærer imidlertid endringen at hun/han vil ha svært store vansker med å si om den aktuelle prismatrisen innebærer en god eller en dårlig pris. I en prismatrise for trelastbruket InnTre i Trøndelag desember 2003, er det oppgitt 279 ulike kombinasjoner av toppmål og lengde. Presumptivt innebærer det også ditto antall ulike priser. Prisene er imidlertid ikke oppgitt i den presenterte tabellen, men skogeiere blir oppfordret til å hogge i de områdene av matrisen som er markert grønt (60 ulike varianter), sekundært i de som er farget gult og å holde seg unna de som er røde (SkogeierNytt 4/2003a). Ettersom dette er kjøpertilpasning vil det enkelte sagbruk kunne ha ulike prismatriser. Selv Fredrik med sin utdanning påpeker at "det er omtrent håpløst" å skulle sammenlikne pristilbud gitt ved prismatriser (intervju 15.8.03 s. 31). Er pristilbudet gitt av tømmerforhandler A som benytter prismatrisen til sagbruk B (fordi tømmeret leveres dit) bedre enn pristilbudet gitt av tømmerforhandler C som bruker matrisen til sagbruk D? Fredriks konklusjon er at matrisene er altfor forskjellige, "så det er veldig vanskelig å sammenlikne".

kunne ha vært hvis ikke skogbruksleder hadde vært aktiv i forhold til dem? Er det mulig at det er skogbruksleder som produserer den forvaltningsaktive skogeier? Riktignok har informantene pr. utvelgelseskriterier et bevisst forhold til sin eiendom og sitt eierskap og de tar bevisste valg, men valgene tar de ikke nødvendigvis alene, og i planlegging og administrasjon er skogbruksleder i høyeste grad til stede. Det er ikke nødvendig for meg å få klarlagt hvem som er mest og minst aktiv, skogeier eller skogbruksleder. Det vesentlige poenget var å vise at skogeier er avhengig av andre, at kollektive linker dermed eksisterer, og at det er nødvendig å forstå skogeier som deltaker i kollektive forbindelser for å gripe henne/ham som aktør og begripe henne/ham som menneske. Dermed er det også åpnet opp, i argumentativ forstand, for en nærmere presentasjon av andre elementer i og trekk ved den skogsbruksverdenen som de nevnte kollektive linkene er en del av.

Å nøste forbindelser

Det er et munnhell blant antropologer at Durkheim så på sosiale fenomener som ting (eksemplifisert ved *Selvmordet*), og Mauss på ting som sosiale fenomener (eksemplifisert ved *Gaven*). Angivelig var det Lévi-Strauss som i sin tid var opphavet til denne betraktningen (Lévi-Strauss 1963 referert hos Øye 1999). Lévi-Strauss' egen inngang, strukturalismen, innebærer en form for konflatering, argumenterer Grønhaug (2001:64), en sammenblåsing av ulike fenomen hvor de blir "blåst, klint eller limt sammen til noe kvasi-enhetlig som en så behandler som ett fenomenslag". Strukturalismen er bare en av flere faglige paradigmer benyttet for "å løse den umulige oppgaven det er å beskrive det ubegrensede mangfold i menneskelivet slik det endrer seg gjennom tidene" (Grønhaug 2001:65). Verken Durkheim eller Mauss er nevnt av Grønhaug. Muligens er det fordi han ikke betrakter den durkheimske og mausske inngangen å innebære tilsvarende unødig reduserende reduksjoner som de "konflaterende forenklingene i perspektivene om 'struktur', 'diskurs', 'praksis', 'erfaring', 'tekst', 'cultural studies' mm" (Grønhaug 2001:66). Når jeg nå i dette kapitlet skal nøste forbindelser, skal jeg gjøre det uhemmet. Både sosiale fenomen og ting skal få lov til å inngå, og det uten at jeg vekter det første som ting og det siste som sosiale fenomener. Og ikke noe fenomen eller noen ting utelates fordi det ikke passer inn i et gitt paradigme. Det er i ånden til den kompleksiteten Eriksen (2005:5/17) besynger, den som er "the outcome of a way of looking at the world": "The gaze which explicitly aims to describe, rather than unravel, the inherent complexity of its object" og som aldri vil være fornøyd med en enkel-faktor redegjørelse. Presentasjonsmessig vil det likne på Strathern (1992) sin merografiske fremstilling: En presentasjon av likt og ulikt, fra forskjellige kilder, med flere parallelle, mindre argument som fletter seg inn i hverandre, som støtter (Smedal 2001) og snakker til hverandre. Stratherns siktemål med merografien er å blottlegge frem til da skjulte forbindelser. Mitt siktemål i dette kapitlet er mindre ambisiøst. Det er bare å anskueliggjøre noe av det som inngår for å produsere skog- og treprodukter.

Hvem er de viktigste personene i skogbruket? Jevnfør min tidligere utdyping av den rolle som tilskrives skogeieren, kommer vi ikke utenom henne/ham. Hvem er så viktigst rundt skogeieren? Emisk vil det trolig være skogeiers eventuelle familie. Eiere til skog i Trøndelag sier da også at det er familie/slektninger de snakker oftest med om skogen sin (Follo m.fl. 2006). Trettisyv prosent svarer at de ofte snakker med dem. Skogbrukets aktører er det langt færre som snakker ofte med. I en studie av skogeiere på Vestlandet har en valgt husholdet som analytisk enhet fordi det blir forstått som samfunnets primære forvaltningsenhet (Amdam 1997). Det er i god antropologisk tradisjon (eksempelvis Rudie 1969/70). En har imidlertid også gjort det fordi begynnende studier viste at "husholdstilpassinga og -situasjonen er svært avgjerande for kor aktiv hushaldet er i skogsdrift og spesielt i avverking av skog" (Amdam, Barstad og Olsen 2000:23. Se også Amdam m.fl. 1997, Olsen 2000). Ser en på hvem

skogbruket vurderer som mest vesentlig for skogeier, er det angivelig skogbruksleder, skogbrukssjef og Aktivt Skogbruk-instruktøren[1]. Det er i alle fall dem en får møte hvis en deltar på innføringskurs for skogeiere som nylig har eller skal ta over en skogeiendom[2]. Hører jeg på hva mine informanter forteller, er det skogbruksleder og regnskapsfører som peker seg ut, mens skogbrukssjef svever litt i bakgrunnen. Ser jeg på hva som er nødvendig for å få til hogst, kommer vi imidlertid ikke unna skogsentreprenøren som utfører hogsten. La meg i resten av dette kapitlet si noe om den norske skogeieren, skogeiersamvirket, eierskap, tømmermåling, tømmerestetikk, staten, økonomiske virkemidler og skogoppsynet.

Skogeieren og skogeiersamvirket

De private, personlige skogeierne i Norge kategoriseres i internasjonal forskningslitteratur gjerne som "non-industrial private forest owners" (NIPF) eller også som familieskogeiere — termer skogbrukets egne forskeraktører synes å forstå som ett og det samme (Nordfjell, Kettunen, Vennesland og Suadicani 2005). Den eneste landsdekkende oversikt over skogeiere som finnes i Norge, gis av Statistisk sentralbyrå. Mens den siste tellingen av skogeiere var i 1989, utførte SSB en utvalgsundersøkelse i 2003. Den indikerer at det har skjedd en reduksjon i antall personlige skogeiere fra ca. 120 400 til ca. 116 300 eiendommer med minst 25 dekar produktiv skog (Statistisk sentralbyrå 2005c, b). Av figur 1 går det frem at de aller fleste eiendommene har mindre enn 500 dekar produktiv skog. Det er 23 prosent som er eid av kvinner, og i antall er det snakk om 26 300 kvinner (Statistisk sentralbyrå 2005b).

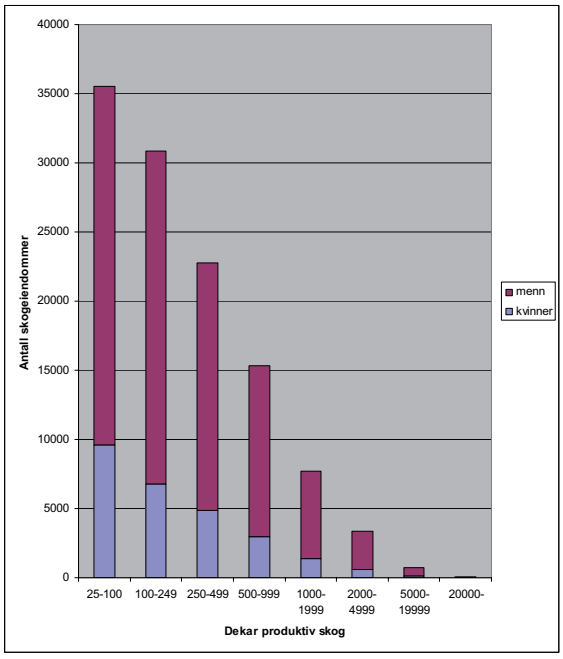

Figur 1: Antall personlig eide skogeiendommer etter størrelse på produktivt areal og kjønn (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)

[1] Aktivt Skogbruk-kurs er en serie av kurs som tilbys av Skogbrukets Kursinstitutt. Kursinstruktørene er da spesielt utdannet for det enkelte kurs. (Se Follo 2001 for nærmere presentasjon.)
[2] Jevnfør presentasjon av kurset "Innføring i Skogbruk" (Skogbrukets Kursinstitutt udatert a).

Det er store regionale og fylkesvise variasjoner med hensyn til antallet av og kjønnsfordelingen blant skogeiere (figur 2). Hedmark fylke har flest personlig eide eiendommer med 10 906 eiendommer, Finnmark har minst med 350. Når det gjelder kvinneandelen, har Finnmark den største andelen med 36 prosent og Nord-Trøndelag minst med 15 prosent (Statistisk sentralbyrå 2005b). I skogbruksverdenen synes imidlertid ikke Finnmark å tas særlig mye i betraktning. Det vil gå frem av skogeiersamvirkets "fordeling" av landet mellom seg — ingen har satt sitt revirmerke på det fylket.

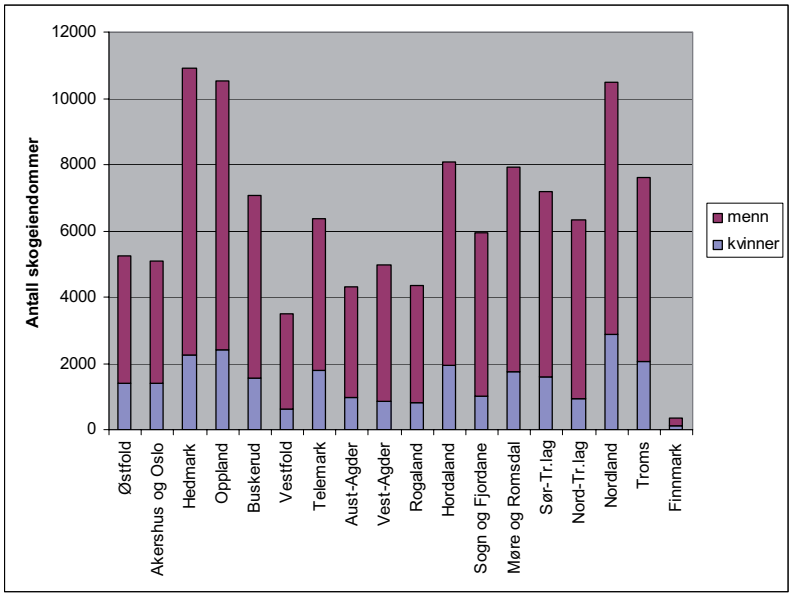

Figur 2: Antall personlig eide skogeiendommer etter fylke og kjønn (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)

Skogeiersamvirket er en av to instanser som organiserer skogeiere. Den andre er Norskog. Det er ingen organisasjonsplikt i Norge, og en kan selv velge om og hvor en eventuelt vil organisere seg. Selv om denne avhandlingen ikke vier særlig oppmerksomhet til Norskog ettersom det var en forutsetning fra Norges Skogeierforbund som bruker/finansiør at skogeierinformantene skulle være medlem hos dem, er Norskog ikke noen lillebror i skogbrukssammenheng. Det er her de virkelig store skogeierne gjerne er organiserte, og det er også påpekt fra redaktør i det eneste rene fagtidsskriftet for skogbruk i Norge, Norsk Skogbruk, at i årene etter 1996 har Norskog skaffet seg langt større innflytelse i det næringspolitiske arbeidet enn størrelsen skulle tilsi[1]. Skogeiersamvirket har hatt lengre tid å sette sitt preg på skogbruksverdenen enn Norskog har hatt. Mens nåtidens Norskog så dagens lys i 1950 under navnet "Skogbruksforeningen av 1950" etter en brytningstid særlig mellom gårdsskogbruket og det markedsorienterte storskogbruket (Almås 2002), feiret Skogeier-samvirket 100 år i 2003. Det var da det "organiserte skogeiersamvirket"[2] som jubilerte med bakgrunn i stiftelsen av Glommen Skogeierforening i Kristiania i juni 1903. Protokollen ble underskrevet av 39 personer som representerte Glomma-vassdraget i fylkene Hedmark, Oppland og Akershus (Halberg 1999). En av stifterne var en kvinne. Det var Marthe Walmsness fra Åmot. Halbergs påpekning om Walmsness kan først og fremst betraktes som en kvinnevennlig gest fra en historiker med svært stor og detaljrik kunnskap om skogbruket.

[1] Norsk Skogbruk 3/2006.
[2] Skogeieren 1/2003.

Ikke inngår hun i Halbergs oversikt over Glommen-medlemmer med tillitsverv i perioden 1903-1997, og ikke figurerer hun som noen fordums "kvinneskikkelse" blant de av dagens kvinner i skogbruket jeg har møtt. Hun var imidlertid viet plass i jubileumsutstillingen "Å virke sammen"[1] på det som da het Norsk Skogbruksmuseum på Elverum. "Så bra at de har tatt med dette" om henne, tenker jeg der jeg på årsmøtet for Norges Skogeierforbund i 2003 går og beskuer utstillingen sammen delegater, andre gjester og observatører. "Den eneste kvinnen blant stifterne er Marthe Walmsness fra Osen. Hun overtok garden Bakken etter sine foreldre", står det på det stedet hvor utstillingen starter[2]. Åse Marie Bue, den første kvinnelige styreleder i Skogeierforbundet, går òg rundt og ser. Også hun biter seg tydeligvis merke i Walmsness. Når hun holder lederens tale, endrer hun innholdet i dens skriftlige versjon. Den lyder[3]:

> Men når vi inn i de neste 100 år skal brette opp armene og gå løs på omstillingene har vi muligheter som de kloke foregangsmenn som grunnla Glommen og skogeiersamvirket bare kunne misunne oss [...].

I den muntlig presentasjonen blir dette til "de kloke menn og en kvinne som grunnla samvirke"[4]. Om kvinnen Walmsness sin deltakelse i skogbruksverdenens opprinnelse knapt er å rekne med, var og er skogeierforeningenes nærvær og innflytelse av en ganske annen kaliber. "Det norske skogeiersamvirket et av verdens sterkeste", står det å lese i Skogeierens oppslag "Skogeiersamvirket 100 år". Det er ført i pennen av daværende administrerende direktør, Ivar Korsbakken. Den styrken skogeiersamvirket mener å ha, knytter Korsbakken til markedsandeler. Dette jevnfør den direkte forlengelsen i det han skriver: Skogeiersamvirket har "en markedsandel av tømmeromsetningen på opp mot 80 prosent"[5]. Markedsandelen kan nok variere noe. I 1997 var den rundt 75 prosent (Norges Skogeierforbund 1997 referert hos Johnstad 1998), i 2005 83 prosent[6]. Videre stilles det fra annen tømmerforhandler spørsmål ved skogeiersamvirkets beregninger av markedsandelen[7]. Likevel er det uomtvistelig slik at skogeiersamvirket er den tømmerforhandleren som har størst markedsandel, som dekker Norge best som tømmerforhandler og medlemsorganisasjon, og som har det største medlemsantallet — eller andelseiere som det ble hetende fra 1. januar 2006.

Figur 3: Skogeierandelslag 2006 (Norges Skogeierforbund udatert b)

[1] Notater på Glommens programbrosjyre for Norges Skogeierforbunds årsmøte 2003.
[2] Feltarbeidsnotater 19.6.03.
[3] Norges Skogeierforbund (7.6.03).
[4] Feltarbeidsnotater 19.6.03.
[5] Skogeieren 1/2003.
[6] Norges Skogeierforbund (2006a).
[7] SB Skog (udatert).

Skogeiersamvirket har delt landet mellom seg i åtte enheter. Etter overgangen til andelslag er navnene slik som oversikten fra Norges Skogeierforbund[1] viser (figur 3). Før 1. januar 2006 het andelslagene "skogeierforeninger", men den geografiske fordelingen var lik. Hver forening/hvert andelslag er igjen oppdelt i en rekke skogeierlag. Det er store variasjoner mellom de forskjellige skogeierforeningene/-andelslagene med hensyn til eksempelvis antall skogeierlag, antall skogeiere organisert der, tømmeromsetning etc. Viken er klart den største når det gjelder de to siste aspektene. Viken hadde i 2005 ca. 32 prosent av samvirkets medlemmer. Nest størst i så måte var Skogeierforeninga Nord (nå Allskog) som strekker seg ut til og med Troms fylke, med ca. 21 prosent. Agder-Telemark (nå AT Skog) kommer på en tredjeplass med ca. 19 prosent. Samtlige øvrige foreninger har under 10 prosent av medlemsmassen. Når det gjelder tømmeromsetningen, hadde Viken ca. 33 prosent av skogeiersamvirkets omsetning i kubikkmeter i 2005. Glommen hadde den nest største andelen med ca. 19 prosent.[2] Mine skogeierinformanter er organiserte innen Glommen og Mjøsen. Det har i løpet av det siste tiåret skjedd en utstrakt fusjonering mellom skogeierforeningene. I 1997 var det 19 stykker, ble så til 13 i løpet av 1998[3] og er åtte i 2006. Med fusjonene blir det mindre tydelig hvordan skogeierforeningene ved sin dannelse var geografisk knyttet til vassdragene — de viktigste transportårene på den tiden (Størdal og Lien 2005). Samtidig med fusjoneringen har det skjedd en reduksjon i antallet skogbruksledere. En nedbemanning på 1/3 i perioden 1991-2005 (FAO 2006) taler seg inn i det bildet jeg tidligere har omtalt som atomisering av skogeierne.

Andelslagssaken var akkurat kommet på bane som samtaleemne da jeg gjorde feltarbeid i 2003, og det er ikke noe mine skogeierinformanter berører. I Skogeieren, medlemsbladet til Norges Skogeierforbund, omtales saken og "at en går fra medlemskap til eierskap" som "det største hamskiftet som noen gang er gjort innen samvirket siden det ble stiftet for +/÷ 100 år siden"[4]. Endringen til andelslag bunnet i et behov skogeiersamvirket så "for å omforme og modernisere organisasjonen for å være i forkant av utviklingen og skape et aktivt Skogeier-samvirke for fremtiden". Organisasjonsutvalget i Skogeierforbundet skriver videre i forordet til sin rapport at en ønsker å vitalisere og videreutvikle skogeiersamvirket for de skogeiere som vil virke sammen for å øke verdiskapingen på eiendommene sine.[5] I mine forskerøyne er det også å si at andre ikke er fullt så ettertraktet. I klartekst tilkjennegis dette senere[6]:

> Et samvirkeforetak skal i prinsippet arbeide for medlemmene sine, og ingen andre. I vår sammenheng vil det si næringsaktører som aktivt gjør bruk av organisasjonen og tar ansvar for dens utvikling.
>
> Omsetning og samhandling med ikke-medlemmer kan foregå i den utstrekning det er i medlemmenes interesse. Dette betyr at organisasjonen må ha tilgang til virkemidler som kan skape det ønskelige skillet mellom på den ene siden de som ønsker å ta aktivt del og samtidig tar sitt medlemsansvar, og på den annen side medlemmer med kort tidshorisont, gratispassasjerer og de som kun ønsker å kjøpe tjenester fra organisasjonen uten å inngå forpliktelser som medlem/eier.

I den prosessen som gikk forut for innføring av andelslag, synes skogeierforeningene å være i varierende grad opptatt av den avskrellingen av medlemmer en så for seg kunne skje. I Mjøsnytt, medlemsbladet til Mjøsen, sier styreleder Even Mengshoel at det "er et viktig poeng for oss å legge til rette for at vi får med alle medlemmer videre"[7]. Like viktig synes det ikke være for nestleder i Glommens styre, Hans Th. Kiær. I Glommen, medlemsbladet til Glommen, kan en lese: "Vi kommer til å miste noen og vi kommer til å vinne noen"[8]. Kiær

[1] Norges Skogeierforbund (udatert b).
[2] Norges Skogeierforbund (10.3.06).
[3] Norges Skogeierforbund (1999).
[4] Skogeieren 12/2005a.
[5] Norges Skogeierforbund (2004).
[6] Norges Skogeierforbund (2004).
[7] Mjøsnytt 5/2004.
[8] Glommen 4/2004a.

har tilsynelatende et mer pragmatisk forhold til det, og frafallet synes å bli forstått som ikke annet enn en nødvendighet. At en skulle ta lett på dette innen Glommen, virker ikke å være noen omforent forståelse. I alle fall uttrykker Dag Rønning, styremedlem i Glommen og leder av daværende Trysilvassdragets Skogeierlag, at det er en utfordring fremover å få med seg de som hittil ikke har engasjert seg så sterkt i andelslagssaken. "Ellers er faren stor for å få et A- og B-lag, hvor B-laget ikke ser nytten av å bli med videre", siteres han på å ha sagt[1]. Hvordan utviklingen vil bli med hensyn til engasjement etter innføringen av andelslag, gjenstår å se. Hva som indikeres ut fra fremmøtetall i skogeierlagene i 2005, det året andelslagssaken ble tatt opp blant det jevne samvirkemedlem, tyder ikke positivt. Fra Glommen rapporteres det verken om særlig entusiasme eller økt deltakelse på møtene i skogeierlagene[2]. Hos Mjøsen gikk fremmøtet ned og ikke opp, litt over 10 prosent av medlemsstokken møtte på skogeierlagenes årsmøter det året[3]. Videre er det betimelig å spørre om hva som skjer hvis det blir enda lavere organisasjonsprosenten enn den før 1. januar 2006 (se side 35), og hvis skogeiersamvirket virkeliggjør forståelsene tilkjennegitt i sitatet ovenfor. Med en eventuell mindre vektlegging av tjenesteyting til skogeiere som ikke er andelslagseiere, vil flere skogeiere falle utenfor den veiledningen skogeiersamvirket presumptivt skal bedrive.

Overgangen til andelslag er et intendert forsøk på dreiing av innhold. Skogeieren som er organisert i skogeiersamvirke nå, er eier og ikke lenger medlem. Det skogeieren eier er en andel i andelslagets egenkapital. Andelsinnskuddets størrelse kan beregnes noe forskjellig fra andelslag til andelslag. Skogeiers skog og dens produksjonsevne inngår imidlertid som et vesentlig element i hvor stort innskuddet blir[4]. Andelsinnskuddet innbetales ved at skogeieren som en engangshendelse ble tilskrevet et visst andelsinnskudd ut fra tidligere samhandling med skogeiersamvirket, ved at en fremover trekker av skogeiers tømmeroppgjør når hun/han lar skogeierandelslaget være tømmerforhandler, eller også ved direkte innbetaling. Med bakgrunn i andelsinnskuddet er det tre alternativer for å overføre overskudd fra skogeiersamvirkets virksomhet. Det er som bonus som følge av samhandling (og da er det tømmeromsetning det er snakk om), utdeling av utbytte på andelskapitalen og utdeling av fondsemisjon[5]. I arbeidet med og argumentasjonen rundt andelslagssaken er det et underliggende premiss: Skogeiere som har privatøkonomisk interesse i skogeiersamvirket ved å "eie" penger der, vil være mer aktive og interesserte i organisasjonen. Det er da også forstått som "et tilbud om å spare i næringen" og noe som vil kunne føre til økt engasjement når det gjelder videreforedling av tømmer[6]. Med denne overgangen til andelslag har skogeiersamvirket i løpet av det siste tiåret gått fra å ha medlemmer som også var nødt til å være leverandører av tømmer (jevnfør leveringsplikten en hadde før ESA satte stopper for det), via det å ha medlemmer som kunne være leverandører, men som også kunne levere gjennom andre tømmerforhandlere eller direkte til industrien, så for å ende opp med eiere og da eiere uten plikt til å levere gjennom samvirke, men med økonomisk gevinst ved å gjøre det. Leverandør — medlem — eier: Selve ordene spiller på tre forskjellige meningssystemer med ulike assosiasjoner og trolig følelser knyttet til seg. Leverandør snakker seg inn i virkesstrøm/virkesforsyning, medlem snakker til organisasjonsdeltakelse, mens eier snakker til økonomisk rasjonalitet. Vil det kunne være slik at noen av disse meningssystemene passer bedre for kvinner enn hva andre gjør? Jeg vet ikke svaret. Ett virker imidlertid sannsynlig:

[1] Glommen 1/2005a.
[2] Glommen (udatert b).
[3] Mjøsen-Aktuelt 1/2005a.
[4] Eksempelvis hos Mjøsen og Glommen bestemmes andelsinnskuddets størrelse etter hvor mye skog skogeier har på forskjellige boniteter, og da med en vekting for forskjellige boniteter. Jo større areal med høy bonitet, jo større andelsinnskudd får skogeier (Mjøsen 28.2.06 og Glommen udatert c).
[5] Norges Skogeierforbund (2004).
[6] Norges Skogeierforbund (19.6.03).

Skogeiersamvirket ønsket ikke med ordvalg å støte kvinner fra seg. Muligens var det nemlig slik at Organisasjonsutvalgets rapport opprinnelig ikke het "Eier i eget hus", men "Herre i eget hus". Det er det som står i Skogeierens innholdsfortegnelse i nummeret hvor rapporten presenteres[1]. "Herre i eget hus" gir andre konnotasjoner enn hva "eier i eget hus" gjør. Det er presumptivt også vanligere å bruke. Med under 18 prosent kvinner blant de skogeiervalgte i foreningenes styrer og under 5 prosent kvinnelige skogeierlagsledere i 2004, slik rapporten "Eier i eget hus" tilkjennegir[2], var det viselig å benytte det kjønnsnøytrale "eier". Språk er makt (Blakar 1996), og ordvalg kan gi avmakt. Den sjansen har en ikke råd til å ta med slike lave kvinneandeler.

Eierskap, tømmermåling og estetikk for tømmer

Eierskap er et vesentlig fenomen i skogbruksverdenen. For formelt eierskifte av tømmer er Norsk Virkesmåling en svært viktig instans. I den virkeskontrakten skogeier undertegner med Glommen, står å lese: "Eiendomsretten til kvantum i denne kontrakt overgår til Glommen ved måling"[3]. At tømmermåling skal skje, er omtalt i lov[4]. Ifølge Virkesmålingens hjemmeside er måleforeningen eid av selgere og kjøpere av skogsvirke, og reglementet for måling etc. bestemmes etter overenskomst mellom tømmerselgere og -kjøpere og Norsk Virkesmåling[5]. Tømmermålingen skal foretas av en partsnøytral tredjepart[6]. Det er i tømmermålings-øyeblikket at tømmerstokker blir omregnet til volum, og volumbenevnelsen ("m3") i nettadressen til måleforeningen har stort symbolsk innhold. Det er også i dette øyeblikket at skogen blir omgjort til faktisk pengeverdi. Om det er måling stokk for stokk (stokkmåling) eller last for last (lassmåling/FMB-metoden)[7], om det skjer på måletomt eller i skogen ved hjelp av hogstmaskinens utstyr[8], er det store spørsmålet om det er riktig måling og skogeier får riktig pris. Og den riktige prisen skogeier og tømmerforhandler ønsker, er også den best mulige prisen. Det er utallige elementer som kan bidra til et redusert økonomisk utbytte. Skogsråte, krok, annen råte, kvist/gankvist, diameterfeil, lengdefeil og føyre oppgir Glommen som utleggs-/vrakårsaker for 2003[9]. Ser en på hvilke type feil som er listet opp for spesialvirket båt-tømmer i furu en gang høsten 2003, kan en få et videre inntrykk av den tornefulle vei tømmerstokken må gå i sin transformasjon til pengeverdi. De 31 forskjellige typene feil forteller også noe om mengden feil det er mulig for tømmerstokker å ha: Småkvist; frisk kvist; tørr kvist og barkdragende kvist; råtekvist; kvistknøler (overvokst kvist); gankvist; langkrok; tverrkrok; vinkelkrok; rotkrok; dobbeltsleng; slengkrok; skogsråte; løs råte i sentrum; anilinfarget ved; lagringsråte, brent; margsprekk; tømmerblått; tørrved/tyri; tennar (3 cm utenfor marg); vridd vekst; ring-kolvsprekk; årringbredde; dobbelt marg; åpen føyre; overvokst føyre; kløftet virke; tørkesprekk fra endene; tørkesprekk fra overflaten; skader av vedborende insekter; skader av metall, stein, sot og brannskadd virke[10]. Som mulig element i redusering av pris kommer i tillegg eksempelvis skader fra hogstmaskinens piggvalser[11], feil

[1] Skogeieren 11/2004. Eller var ordvalget i innholdsfortegnelsen bare en inkurie?
[2] Norges Skogeierforbund (2004).
[3] Glommen (2003a).
[4] Nå i Skogbrukslovens § 8. Paragrafen sier blant annet at når ikke annet er fastsatt av departementet, skal kjøper og selger sørge for at alt skogsvirke som blir hogd til foredling, salg eller eksport blir målt. Forskriften om måling av skogsvirke vedtatt av Tømmermålingsrådet i 1990, ble imidlertid opphevet i 1994. Etter den tid har det ikke vært krav om at skogsvirket skulle måles av tømmermålingsforening der slik finnes (Statistisk sentralbyrå 2001).
[5] Norsk Virkesmåling (2006).
[6] Tanja Breyholtz (2004).
[7] Norsk Skogbruk 9/9B/2004a.
[8] Norsk Skogbruk 7/8/2004.
[9] Glommen 4/2004b.
[10] Glommen (udatert d).
[11] Mjøsen (28.7.05) og Norsk Skogbruk 10/2004a. Piggvalsene er en del av hogstmaskinens hogstaggregat, og valsene er den delen som trekker stokken inn i aggregatet (Norsk Skogbruk 12/2004a).

tømmermålere gjør eller endret målepraksis[1] som element i redusering av pris. Utlegg og vrak er de begrepene som mest av alt forteller om produksjons- og distribusjonssystemets konserverende effekt. Ikke kan det, og ikke vil det, håndtere stokker ”of the wrong spesifications” (Becker 1982:97). Det som ikke ”fit”, blir ikke distribuert. Skogeiers skog må produsere det verdikjeden håndterer og verdsetter, hvis ikke blir sagtømmer og eventuelt spesialtømmer i beste fall til utlegg og priset som massevirke, i verste fall til vrak uten noen form for betaling. Massevirkets mulige skjebne er kun å ende opp som vrak.[2] Ikke nok med det, en kan risikere å få hele tømmerlastet avvist hvis det er for mye utlegg, sier Geir[3] eller også ende opp med å være nødt til å betale for stokken slik Espen forteller[4]:

Espen: Jo, for det er jo et direkte tap for meg òg dette hvis det kommer inn skurtømmer som blir utlegg. Hvis en stokk som har en feil som gjør at den ikke blir god nok som en skurbar stokk, at den blir såkalt utlegg eller en slip. Det er ikke nok med det at en får slipprisen, men [skogeier] får 50 kroner minus på det igjen, som en straff liksom fordi den er kjørt inn på en sagbrukstomt, i stedet for å gå rett i massevirkehaugen og til en terminal. Dette blir jo å finspikke det altså, men.

De estetiske verdier knyttet til tømmer er tett forbundet til målingsøyeblikket: Det vakre ved tømmeret er det som blir til penger — mest mulig penger. Det er derfor ”lite attraktiv skog” for en skogbruksleder, er skog med mye råte[5], og ”søylegran” blir noe å akke seg godt over for en skogeier, søylegran forstått som ”veldig, høyreist skog, lite kvist”[6]. Det er derfor krokete furuer blir til ”busker” hvis eneste mulige anvendelsesområde blir ”gyngestol eller slikt”, og en får utsagn som ”det blir ikke noe kvalitetsfuru av det”[7]. Det er også derfor finérfuru blir noe Bente liker å se på[8]:

Bente: […] vi har jo hatt noen veldig fine finér-furuer. Det husker jeg da [?han far?] var lita. Og det syns jeg var stas å gå og se på finér-furuer.

GF: Er det stas? Er de rette?

Bente: Ja, de er rette uten kvister, og særlig hvis det er det du kaller god avsmaling. Det vil si at de smalner veldig sakte da. Dårlig avsmaling, det er sånn, en A omtrent. Gulrot kaller dem ofte det. Men hvis det er bra avsmaling, så går det liksom sånn veldig sakte mot en topp.

GF: Jeg så det på deg, det var fint det. Kroppen din sa at det var fint.

Bente: Det var fint å se på finér-furu, ja. Det lærte jeg av far da jeg var lita. Jeg vet ikke når det var, men jeg bare vet at jeg bestandig har likt å se på finér-furuer.

Det er òg på grunn av forbindelsen mellom tømmerestetikk og penger en kan gå for blandingsskog med furu og gran slik Asbjørn gjør[9]:

Asbjørn: Men da er det skurtømmer som har den største pengeverdien da sjølsagt. Så hvis en da kan ha en blandingsskog og det da, etter hvert som en kan sjå 50, 60, 70 år fram i tid, så kan vi kanskje sagtens tynne ut grana, og da har den vært med på å kviste opp furua slik at den da får en bedre kvalitet, at den er tett nok slik at den veks rett, slik at det blir en rett fin stamme, og grana er med å kviste opp den furua. Altså slik at det er så trangt som mulig, så vil det felle kvisten oppover. Det gjør at det kan, at jeg ser for meg at, da kan det være muligheter for å få bedre kvaliteter med tida som med tida vil gi bedre betalt på den furua som da står igjen etter at det har vært blandingsskog.

Videre er det derfor Hans snakker om et sted han hadde ”enormt fin skog” og utdyper det med å si at han i alle de årene han hogde der, hadde han ”under 10 prosent slip” og det var ”fire sagstokker” i en stokk[10]. Han snakker om ”finvirke” og mener ”finer”[1], og ”pent tømmer” er

---

[1] Norsk Skogbruk 10/2004b og 11/2004.
[2] Glommen 4/2004b.
[3] Intervju 29.7.03 s. 26.
[4] Intervju 2.10.03 s. 14.
[5] Feltarbeidsnotater 27.10.03 [fra skogen i møte med entreprenøren].
[6] Geir i intervju 22.9.03 s. 8.
[7] Dag i intervju 17.10.03 s. 33.
[8] Intervju 17.9.03 s. 40.
[9] Intervju 19.9.03 s. 23.
[10] Intervju 4.8.03 s. 22. Når Hans sier at det var fire sagstokker i en stokk, er dette ut fra at hver trestamme slik treet foreligger kvistet, kan gi flere stokker ettersom hver stokk kun har en viss lengde og det går flere lengder på en

”rett vekst, jevn avsmaling, og når det er gran, så er det da tynne kvister, furu at det har kvistet seg opp”. Hans understreker at ”nå snakker vi ikke om parkvesen. Nå snakker vi om skogmessig, altså det å kunne levere tømmer til sagbruk”[2]. Og er prisen god nok på et gitt sortiment, ”så hadde det blitt finvirke det òg”[3], påpeker han. De empiriske eksemplene viser at de estetiske verdiene er bestemt av kjøper og nedfelt i de priser en kan få forutsatt at tømmeret tilfredsstiller bestemte krav. Det ”pene” er ”økonomi”-pent og er knyttet til transformasjonen av trær til penger i verdikjeden. Det pene ligger i det fremtidige: De estetiske verdiene for tømmer er uoppløselig knyttet til forestillinger om at andre lengre ut i verdikjeden tar imot disse stokkene og gjør noe med dem i tråd med de kvaliteter ved treet som det ”fine”/”pene” impliserer før måling. Det forutsetter naturlig nok at tømmeret passerer målingen uten å bli nedklassifisert, men har det passert uten at feil og skader er oppdaget, vil skogeier få den gode prisen uansett hva nå enn andre verdikjedeaktører på et senere tidspunkt måtte finne skjuler seg. Dette dreier seg ikke om lokal bruk, praktisk suksess i ens nære omgivelser eller kategorisering av landbruksprodukter tilsvarende det en ”peasant cultivator or pastoralist” gjør og som Scott så varmt omtaler: Dette er ”good for making soup, good for making twine, helpful in healing cuts, […] good for making fences” (Scott 1998:323-324). Derimot dreier det seg om ”bruk” som transformert: Den bruk tømmeret skal brukes til senere i verdikjeden. Det er snakk om hvilken suksess industrien har med å transformere og å selge produktet til forbrukere. Og kategoriseringen skjer ut fra ”slip”/”sagtømmer”, ”finer” etc., kategorier som kun har betydning gitt verdikjedens behandling av stokken. Det er også bare ut fra denne sammenhengen med industriens behandling, at ”krok” og ”kvist” kan bli feil og lyter. Om det ikke er snakk om den praktiske kunnskapen Scott snakker så varmt for, dreier det seg om kunnskap. En må vite noe om hva det er som kan transformeres til verdi, enten at en selv som skogeier besitter denne viten eller at eksempelvis skogbruksleder gjør det. De estetiske kravene ”er” pris, og estetikken er prissatt via den pris en kan få for det særskilte tømmeret. Estetikken for tømmer utgjør en iboende del av verdikjeden. Estetikken vokser frem fra den, men regulerer også praksis. For å parafrasere Beckers formuleringer for kunstverdenen: Deltakere i skogbruksverdenen som er enige om hva som har verdi, kan opptre på omtrent samme vis. Og videre:

> An aesthetic, providing a basis on which people can evaluate things in a reliable and dependable way, makes regular patterns of cooperation possible. When values are stable, and can be depended on to be stable, other things stabilize as well. (Becker 1982:134)

Det som stabiliserer seg primært for skogbrukets del, er ageringen på begge sider av Tømmermålingens presumptive upartiske, uhildede og objektive opptreden i verdikjeden. Det som videre stabiliserer seg via sin reproduksjon, er mekanismen ”naturXøkonomi”. Den skal jeg komme tilbake til i kapittel 3.

Slik jeg har presentert eierskapet til tømmer hittil, synes eierskapet å være avklart frem til måletidspunktet. Så liketil er selvfølgelig ikke dette. La meg først ta for meg den liminale fasen som trestammen går inn i fra treet er hogd og kvistet til stokken er målt. Når treet hogges og blir løst fra sin tilstand som del av en skog og forankret på eiendommen og dermed fra forholdet skog-skogeier som eierskapsform, da flyttes treet ut fra et sett av kulturelle forhold. Trestammen er verken et tre eller såkalt ”stående tømmer”[4] lengre. Ei heller er det blitt til penger — selv om uttrykket stående tømmer nettopp peker på denne konverteringen som skal skje. Trestammen er ikke tre eller penger og er litt av begge deler samtidig. Den er i fare og risikoutsatt. Det være seg på grunn av angrep fra barkebiller, slik Bente bekymrer seg

---

stamme.

[1] Intervju 4.8. s. 25.

[2] Intervju 9.9.03 s. 5.

[3] Intervju 9.9.03. s. 4.

[4] Uttrykk brukt av referansegruppedeltaker i møte 23.10.03, s. 6.

for[1] og Hans utlegger om i sin beskrivelse av *Ips Typografis* og dens blåvedeffekt[2]. Eller det være seg på grunn av mulig ferskhetsreduksjon med de konsekvenser det har for papirproduksjon[3]. Det er snakk om "risikoen for umålt virkes tilfeldige undergang eller forringelse", slik Mjøsen uttrykker det[4]. Eierskapet til risikoen inngår som del av det liminale ved trestammen på dette tidspunkt ettersom eierskapet til selve trestammen nedtones mens eierskapet til risikoen for den mulige kvalitetsforringelsen vektlegges. Eierskapet begynner å få nytt innhold (fra eierskap til et objekt, til eierskap til en sannsynlighet for tap[5]), og bevegelsen i retning av ny eier begynner å bli formalisert. Som Mjøsen ordsetter også dette, denne risikoen[6]:

> går over på Mjøsen ved opplasting på bil eller ved utløpet av hentefrist. Hentefrist er senest 4 uker etter at det er meldt henteklart om vinteren (uke 41 – 15) og senest 2 uker etter at det er meldt henteklart for leveranse om sommeren (uke 16 – 40).

Trestammen er "betwixt and between" (Turner 1967). Helt trygg for hva som kan skje den, er den ikke før den er målt. Det er da den får sin nye identitet slått fast en gang for alle: Den er skurbar furustokk, holder finerkvalitet, er vrak eller utlegg. Med hell er den reintegrert i sin nye virkelighet som del av en industriproduksjon og med nye eiere.

Men det uhogde treet, skogen og grunnen eier vel skogeier? En skulle formodentlig tro det. I alle fall påpeker Norskog i forbindelse med avisoppslag rundt ressursrenten, at skogeieren har kjøpt retten til å utnytte naturressursen gjennom sitt eiendomskjøp[7]. Og videre kan en lese i en rapport publisert via Landbruks- og matdepartementet at "traditionellt brukar vi se på skogen som en virkesproducent. Det är en typisk privat nyttighet. Det är bara ägaren som kan utnyttja träden"[8]. Eierskapet kan imidlertid være omstridt og tvetydig, og som Steinberg sier for amerikanske forhold: "There is not nearly as much privacy in private property as one might think" (Steinberg 1995:103). Godeliers påstand om at det ikke finnes et eneste historisk eller sosialantropologisk eksempel på individuelt eie av jord der eieren kan gjøre fullstendig som personen selv vil i bruk eller misbruk av jorden sin (Godelier 1984 referert hos Berge 1992), underbygger Steinbergs utsagn. En del av selvforståelsen til skogbrukets næringsorganisasjoner og ledende personer, er da også at grunneierrettigheter uthules. "I løpet av siste halvdel av 1900-tallet er innholdet i den private eiendoms- og råderetten til skog og grunn blitt sterkt angrepet", skriver Organisasjonsutvalget i Skogeierforbundet[9]. Delegater til

---

[1] Intervju 2.9.03 s. 42.
[2] Intervju 4.8.03 s. 36.
[3] Ifølge papirindustrien har ferskt tømmer høyest lyshet, noe som gir lavest blekekostnader. Det har jevn fuktighet/kvalitet som gir en stabil produksjonsprosess og dermed jevn papirkvalitet. Videre gir ferskt tømmer den beste papirstyrken. Dette ferskhetskravet ovenfor skogeiere har kommet i løpet av de siste årene. Ferskhetskravet er omtalt blant annet i Glommen 3/2002.
[4] Mjøsen (udatert a).
[5] For betraktninger rundt risikofenomenet og sannsynlighet for tap, se Follo (1997, 2005).
[6] Mjøsen (udatert a). Dette punktet i de tidligere kontrakts- og leveringsbetingelsene hadde en litt annen ordlyd, men innholdet var tilsvarende. Det er skogeier som har ansvar for å gi beskjed om at tømmeret er henteklart. Hentefristen er knyttet til det industriinduserte ferskhetskravet. At kravet kommer fra industrien, går frem eksempelvis i Mjøsnytt 1/2003.
[7] Årringer 25/05. I dette nummeret av informasjonsskrivet sitt kommenterer Norskog et oppslag i Aftenposten (20.6.05). Bakgrunnen for Aftenpost-oppslaget var Statistisk sentralbyrås rapport "Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985-2004" (Greaker, Løkkevik og Walle 2005). Ifølge Årringer er ressursrenten "merinntekten av å disponere over en naturressurs, det vil si det man tjener utover det man normalt ville tjent om man ville investert realkapital og humankapital i andre alternative virksomheter". Det diskusjonen dreier seg om er om skogeiere skal betale en spesialskatt på slik ekstra fortjeneste. Norskog mener at en ikke skal det ettersom en har kjøpt retten til å utnytte naturressursen.
[8] Palmér 2005 via Landbruks- og matdepartementet (31.8.05).
[9] Norges Skogeierforbund (2004).

Skogeierforbundets årsmøte i 2002 vil "ha tøffere tone i kampen for grunneierretten"[1]. Selv i festsammenhenger er det et tema: "Det er press på grunneieres rettigheter", påpeker daværende styreleder, Torstein Opdahl, i Glommen på en av deres jubileumsfester august 2003, og nevner skogvern, rovdyrproblematikk og planverk[2]. Jevnfør næringsorganisasjonenes egne publikasjoner kan listen over omstridte tema utvides og differensieres betraktelig. Uten på noe vis å si at det er en uttømmende oversikt, ei heller en rangert liste etter omfanget på stridighetene, kan jeg nevne for perioden etter tusenårsskiftet: 1) Rydding av kraftgater under kraftlinjer, 2) allmenn lete- og undersøkelsesrettighet med hensyn til mineraler, 3) kraftselskapers mulighet for å henge opp fiberoptiske kabler i kraftnettet, 4) endring av plan- og bygningsloven, 5) friluftsbestemmelser, 6) barskogvern, 7) melding om biologisk mangfold og forslag til naturmangfoldslov, 8) miljøinformasjonsloven, 9) tomtefesteloven, 10) vassdragsregulering, 11) rovviltpolitikk[3]. I en artikkel i Glommen gir professor dr. juris Stordrange følgende karakteristikk i forbindelse med skillet mellom ekspropriasjon og regulering[4]:

> Mitt hovedsyn er at det foregår en systematisk uthuling av grunneiendomsvernet både fra domstolenes side og fra lovkonsipistenes side. Siden slutten av 1800-tallet har et gjennomgående tema i norsk rett og i den rettslige debatt vært hvor langt staten kan gå i å regulere den enkeltes eiers bruk av egen eiendom uten å utløse erstatningsansvar.

Stordranges innlegg snakker seg inn i den diskusjonen skogeiernes næringsorganisasjoner har med staten rundt kapitaliseringsrentefoten[5]. Skogbruket må videre foreta en del grensedragninger i forbindelse med hva som er "min skog, vår natur"[6]. Det er nødvendiggjort av utsagn og forståelser som næringspolitisk talsmann Inge Ryan (SV) er sitert på å ha sagt i Nationen: "- Vi sier jo rett ut at skogen tilhører fellesskapet: Også allmennheten har rett til å bruke skogen"[7], eller som Steinar Lem i Framtiden i våre hender er sitert på i Aftenposten: "Det er Norge som eier naturen. Den tilhører kommende generasjoner" og den eies både av Oslo-folk og andre[8]. Også forskere gir sitt besyv med: Professor i natur- og miljøvern ved UMB, Sigmund Hågvar, skriver i et avisinnlegg: "For varig sikring av den norske naturarven er ytterligere vern av skog trolig det aller viktigste tiltaket"[9]. For Inge Fjalestad, daværende næringspolitisk sjef i Skogeierforbundet er det, refereres det i et oppslag i Nationen, skremmende å høre uttrykk som å "ta hensyn til vår felles naturarv". Det innebærer "en snikinnføring av ulemper og restriksjoner i skogbruket"[10]. De som snakker om vår natur og felles naturarv, synes å tale på vegne av naturen og for folket generelt både de som lever i dag og de som kommer etter oss. Tilsynelatende har de ingen særinteresser. Det har presumptivt

---

[1] Skogeieren 6/2002a.
[2] Feltarbeidsnotater 16.8.03.
[3] Referanser eksempelvis: 1) Skogeieren 10/2000a, 2) Skogeieren 1/2000, 3) Skogeieren 8/2000, 4) Skogeieren 6/2000, 5) Skogeieren 5/2001, 6) Skogeieren 3/2002, 7) Skogeieren 5/2002a og 3/2005a, 8) Skogeieren 2/2003, 9) Skogeieren 3/2004a, 10) Skogeieren 3/2004b, 11) Skogeieren 4/2004. En vil kunne finne en rekke oppslag rundt disse sakene både i bladene til skogeiersamvirket og Norskog, og på nettsidene/-portalene deres.
[4] Stordrange (2005:4).
[5] Eksempelvis i Skogeieren 5/2006b. Norges Skogeierforbund, Norskog og Svenkerud Skog AS har med bidrag fra Universitetet for miljø- og biovitenskap, utarbeidet rapporten "Grunnlag for riktig kalkulasjonsrente i skogerstatninger". Rapporten er omtalt i Skogeieren 9/2006. Der forklares kapitalisering som det "å beregne nåverdien (dagens verdi) av en rekke årlige beløp som settes til forrentning". For skogeiere er det lavest mulig kapitaliseringsrente som er økonomisk mest gunstig, og det påpekes at dette må forstås ut fra "hvordan erstatningen kan reinvesteres for å gi en tilsvarende inntekt som det avstått arealet, f.eks. skogen, gav".
[6] Uttrykket "min skog, vår natur" er fra Helge Strætkvern, en avdelingsleder ved Solør videregående skole som tilbyr blant annet skogbruksutdanning. Ifølge refereringen i Skogeieren sier han at de i utdanningen må favne vidt og forstå skog-begrepet som "hele skogsnaturen: Min skog, vår natur" (Skogeieren 3/2005b).
[7] Nationen (31.8.05).
[8] Aftenposten (21.7.06).
[9] Sigmund Hågvar (30.10.06).
[10] Nationen (29.12.04).

de som kan si ”min skog”. Det er imidlertid slik at også de som snakker på vegne av naturen og folket, er noen. Denne ”vår natur”/”felles naturarv” er med andre ord òg noens natur/naturarv, nemlig de som snakker om det slik. Til tross for at en dermed kan spørre om disse ”noen” sine mulige særinteresser, er det ikke å komme forbi at vi i Norge har allemannsretten. Den gir rett til fri ferdsel til fots og på ski i utmark, og de viktigste delene av retten er i dag lovfestet i friluftsloven (St meld nr. 39 2000-01). Retten kan spores tilbake til middelalderen, og den er i dag et vesentlig grunnlag for den brede og omfattende bruken nordmenn har av natur til friluftsaktiviteter (Kaltenborn, Haaland og Sandell 2001). Tur i naturen er å være på tur i fellesskapet (Kaltenborn, Gøncz og Vistad 1995), og kan sies å være det som gir den sosio-kulturelle åpningen for det felles eide på tross av privat eierskap til skog. At Per og Kari Nordmann gjerne ikke tenker bevisst på hvem som eier skogen de bruker, ikke kjenner til de faktiske eierskapsforhold til skog og også kan tro at staten eier mer enn private skogeiere (Gill 2003), bidrar til forestillingen om felles eierskap. For at en slik forestilling skal kunne etableres og reproduseres, trenger det ikke være noen deltakelse fra allmennheten i de beslutningsprosesser som vedrører tiltak i offentlig og privateid skog. Ikke behøver deltakelsen å være formalisert og ikke behøver noen delta. Ifølge Aasetre (2006) har allmennhetens deltakelse i slike prosesser en svakere status i Norge enn hva tilfellet er i andre nordiske land og i andre sektorer av det norske samfunnet. Det er trolig fraværet av allmennhetens deltakelse som får en deltaker på Skogoppsynslaget i Nord-Trøndelag sin studietur til Canada i 2002, til å poengtere: ”Dette er forskjellig fra Norge. De har folkemøter”. Responsen kommer etter at representanten for skogfirmaet Weldwood Canada, Hinton i Alberta, har fortalt om en rekke varianter for deltakermuligheter fra forskjellige grupperinger av den generelle befolkningen. Canadierens påpekning om at dette er som ”doing in glass-house” [1], er ikke til å undres over. Ikke bare blir en sett i kortene, en må kanskje også justere egne skogbruksfaglige forståelser av hva som er god skogbruksprаksis ettersom studier viser forskjeller i preferansene i så måte mellom personer med skogbruksbakgrunn og andre respondenter (drøftet hos Gundersen 2005a). Uansett har jeg til gode å se næringsorganisasjonene i norsk skogbruk offentlig hevde at de betrakter allemannsretten generelt som uønsket og noe negativt. Skogeierforbundet har riktignok arbeidet mot at organisert kommersiell ferdsel i utmark skal kunne utøves på annen manns grunn som del av allemannsretten[2], og anser en Høyesterettsdom rundt fritt fiske for barn som noe som kan åpne ”for nye inngrep i eiendomsretten ved at allemannsretten kan få nytt innhold”[3]. Skogeierforbundet sa imidlertid nei til å avkreve Per og Kari Nordmann avgift på friluftsliv og bompenger i skogen[4]. En undersøkelse blant eiere til skog i Trøndelag viser da også en klar tendens til at skogeierne forstår friluftsmulighetene skogen deres gir allmennheten, som et viktig gode i forhold til eget eierskap (Follo m.fl. 2006). Hele 51 prosent sier dette er viktig, bare 18 prosent sier det er uviktig.

Hva skal jeg så kunne konkludere med at skogeier faktisk eier? Forstår en eierskap som et sett med regler og plikter en person (eieren) har i forhold til et spesifisert objekt (eiendom), sammen med hvilke rettigheter og plikter alle andre (ikke-eierne) har i forhold til det spesifiserte objektet (Hohfeld 1913, 1917 referert hos Berge 1992), er det denne relasjonen skogeieren eier ifølge Berge (1992): Hun/han kan råde over de rettene og pliktene som settet inkluderer. Dette er jussens relasjonelle eiendomsbegrep. ”Objektet” kan være materielt eller immaterielt, eller det kan også være fordringer på personer. Berge påpeker at ut over dette finner en ikke svar innen jussen på hva eiendom er eller oppfatninger om hvordan eiendom

[1] Feltarbeidsnotater 6.8.02, stopp 2.
[2] Skogeieren 4/2002.
[3] Skogeieren 2/2005a.
[4] Norges Skogeierforbund (14.1.05).

blir til. Det en har i jussen "er prosedyrar for å handtere eigedom så snart det finst allmenn aksept (i alle høve mellom juristar) for at eit gode bør sjåast på som eigedom" (Berge 1992:32). At jussen kan ha sine vansker, er sterkt poengtert i Steinbergs presentasjon av amerikanske juridiske case i boken *Slide Mountain* or *the Folly of Owning Nature* (1995). Det går år og stadige rettsbehandlinger før en får slått fast hvem eieren er av jordstykket som dukker opp når elven skifter leie, eller av grunnvannet under ens jord og været over. I tillegg til at det norske rettsvesen trolig også kan møte tilsvarende problem, kommer det samfunnsforskningsetablerte faktum at mye skjer utenfor rettssystemet før noe blir juridisk behandlet og etablert som noe som kan eies og av hvem. Det innebærer at det eksisterer fenomen som ennå ikke er etablert som eibart, fenomen som er i en ikke-avklart mellomposisjon, samt fenomen som er etablert juridisk og/eller sosiokulturelt som eibart med særskilte eiere. Lukten, luften og utsynet i skogeiernes skog kommer i den første kategorien. Karbonlagrene i skogøkosystemet befinner seg i mellomposisjon. Dette mulige eierskapet er blitt aksentuert i forbindelse med Norges oppfylling av Kyoto-protokollen og regjeringsoppnevnelsen av Lavutslippsutvalget i 2005. Skogbrukets aktører snakker i den sammenheng både for økt trebruk og skogen[1]. Om saken ender opp slik at skogeierne får eierskapet og muligens økonomisk gevinst for karbonlagrene, gjenstår å se. Hva de imidlertid har vunnet frem med i så måte, er for ikke-aktivitet. Dette alle fall i den grad ikke-aktiviteten inngår i frivillig-vern-konseptet og vern etter naturvernloven (jevnfør Sanness 2003). Ved å la være å iverksette skogbrukstiltak i området, vil skogeier da ha krav på økonomisk erstatning. Også å overgi disposisjonsretten over skog, er noe som har sin pris hvis det kommer som grøntlager/rotlageravtaler[2]. Femten kroner pr. kubikkmeter var det skogeiere fikk i Mjøsen da en hadde ordningen i 2002. Som Erik A. Dahl, daværende organisasjonssjef i foreningen ordsetter det, det "var en motytelse for det at en ga fra seg disposisjonsretten og skogeierforeninga kunne gjennomføre [hogsten] på det tidspunkt en fant behov for det" ut fra leveranseforpliktelser[3]. Et tredje og siste objekt er nødvendig å nevne blant de fenomen som er etablert som eibart og hvor skogeier er eier. Det er tilveksten. Så betydningsfull er tilveksten at Blekesaune (1997) tar utgangspunkt i eierskapet til den for å klassifisere skogeiendommer i ulike eierformer. Tilveksten er rett og slett det volum skogen legger på seg. I seg selv er tilveksten pr. i dag ikke noe som kan konverteres til penger hvis skogen ikke hogges. Hogges det ikke, vil tilveksten kun ses som tettere skog, høyere trær og skog hvor det knapt har vært før. På den andre siden er det et økonomisk-rasjonelt poeng innen skogbruket å optimalisere fordelingen av tilveksten på særskilte trær før det hogges. Dette gjøres fortrinnsvis ved tynning[4]. Ifølge Skogeieren tynner en "kynisk sagt bl.a. for ikke å 'kaste bort' unødig tilvekst på trær som ut fra en økonomisk betraktning bør ut eller som likevel vil bukke under"[5]. Skogeierinformant Fredrik sier det samme med en positiv vri: "Så da tar du ut de med dårlig kvalitet, og så putter du tilveksten over på de med god kvalitet"[6]. Uansett om hogsten foretas som tynning eller slutthogst, tilveksten vil materialisere seg i sin versjon som

[1] Se eksempelvis Norskog (18.4.02) og Norges Skogeierforbund (21.12.05 og 26.4.06). Videre kan en finne igjen argumentet blant annet i publikasjonen "Fokus på tre. Tre og miljø" utgitt av Norsk Treteknisk Institutt og TreFokus (Svanæs 2004).

[2] Prinsippet bak slike grøntlager/rotlageravtaler er at skogeieren får betaling (omtalt som "bonus") for å frasi seg retten til å bestemme om et visst areal skal hogges. Denne retten overlates da til den betalende skogeierforeningen/tømmerforhandleren. Ordningen har vært prøvd i flere foreninger (Størdal og Lien 2005).

[3] Intervju 13.3.03 s. 14.

[4] Hvorvidt det økonomisk sett lønner seg å tynne, har vært og er et debatt-tema innen skogbruket. Tynning ble behørig tatt opp på Norsk Skogforum (2003) i september 2003 under overskriften "Tynning; en regningssvarende investering i kvalitetstømmer eller kostnadskrevende sysselsettingstiltak?" Det er også gjentatte ganger behandlet i Norsk Skogbruk (eksempelvis i 12/2004b) og av Braastad (2005a) og Pettersen (2005).

[5] Skogeieren 12/2005b.

[6] Intervju 31.10.03 s. 8-9.

fordelt på trær når treet er blitt trestamme og har begynt å bevege seg inn i den ovenfor nevnte liminale fasen. Eierskapet spisser seg til i sin konsekvens og når sitt økonomiske klimaks og absolutte vendepunkt ved målingsøyeblikket. Den sterke koblingen mellom biologisk liv (hva skogen produserer av ny skog) og økonomisk realitet, trer samtidig tydelig frem. Koblingen vil bli enda mer aksentuert når jeg i kapittel 3 tar opp tilvekstens betydning i mekanismen naturXøkonomi.

Skogeiere kommer til sitt eierskap enten via arv/odel og kjøp/overdragelse innen familien, ved kjøp på det åpne markedet eller ved inngifte/samboerskap/partnerskap[1]. De aller fleste skogeierne blir imidlertid skogeiere ved å overta en eiendom som allerede er i familien[2]. Prosentandeler er imidlertid ukjente. Ikke vet en andelen eiendommer som pr. i dag har odel, ikke vet en andelen overtakelser som skjer utenfor familien, og ikke vet en hvordan skogeiendommer skiller seg ut fra rene jordeiendommer eller kombinerte skog/jord-eiendommer i så måte. Odelslovutvalget (NOU 2003:26) anslår ut fra landsstatistikker at det finnes rundt 180 000 landbrukseiendommer (jord og skog) totalt. Utvalget antar at omtrent 130–140 000 av dem er odelseiendommer. Videre antar Odelslovutvalget ut fra andres publikasjoner, at ca. 20 prosent av norske landbrukseiendommer omsettes utenfor familien. Det er imidlertid slik at utredninger om og forskning på norsk landbruk fortrinnsvis har hatt jordbruk som utgangspunkt[3]. Ettersom jord- og skogbruk skiller seg ad på flere måter, kan en så spørre hvor treffende Odelslovsutvalgets vurderinger er for skogbruket. Jeg skal nevne fire forhold som skiller mellom jord- og skogbruk. For det første er ikke jordbrukeren og skogeieren nødvendigvis en og samme person. Dette har vært situasjonen for mange lenge, men nå for flere. Mens 62 prosent av skogeierne i Norge i 1979 også var jorddyrkere, var kun 38 prosent det i 2003 (Statistisk sentralbyrå 2005d). Resten av skogeierne eide ikke jord, lot jorden ligge ubenyttet eller leide den bort. For det andre er produksjonene temporært vidt forskjellig med jordbrukets årlige avlingssyklus og skogbrukets omtrentlige hundreårssyklus. For det tredje gis en spatial forskjell av det store arealkravet skogbruk har. For det fjerde synes næringene å utkrystallisere seg som mer selvstendige. Almås påpeker at skogbruket fra midten av 1970-tallet gikk en annen vei enn jordbruket. Han skriver: ”Mens jordbruket fekk større overføringar og vart meir regulert, forsvann dei siste restane av tømmerpris-reguleringane med regjeringa Willoch hausten 1981” (Almås 2002:310). Grenseoppgangen til jordbruk tilkjennegis også i skogbruksnæringens egen retorikk. Dette kommer frem blant annet i forbindelse med Skaugeutvalgets forslag til endringer i skattesystemet (NOU 2003:9) og behandlingen av St meld nr. 29 2003-04. Det er i argumentasjonen mot den såkalte ”næringsnøytraliteten”, at skogbrukets næringsorganisasjoner implisitt tilkjennegir at skogbruk er noe annet enn jordbruk. I motsetning til andre næringer opererer skogbruk ”i et åpent globalt marked under sterk konkurranse med internasjonale aktører”, skriver Norskog. Skogbruket er ”av de ytterst få næringer som fortsatt produserer i distriktene og retter seg mot et eksportmarked”, fortsetter Norskog. Organisasjonen viser videre til ”forskjeller mellom virksomheter som investerer i eiendom og landfaste produkter som skal selges om hundre år,

[1] For en kort presentasjon av odelsloven, se Landbruks- og matdepartementet (18.12.03). For en gjennomgang av odelsloven og andre relevante lover, se Gjerdåker (2001), NOU 2003:26 og Forbord (2006). Odelsinstitusjonen sin innflytelse på rekruttering til landbruket har vært et tilbakevendende tema i forbindelse med rekruttering (Eldby 1996, Heggem og Bjørkhaug under publisering), og da spesielt i forhold til kvinners/jenters muligheter (eksempelvis Sand og Hedlund 2003 og NOU 2003:26). Sletten (2004) sin studie er en av de få som ser på odelsinstitusjonen slik den fremstår for gutter.

[2] Overdragelse innen familier kan skje både ut fra odel og ikke-odel. Dette er knyttet til at det ikke hviler odel på alle eiendommer. For å kunne regnes som odelsjord må eiendommen ha vært i slektens eie i 20 år og ha et jordbruksareal på minst 20 dekar og for rene skogeiendommer minst 100 dekar produktivt skogareal (Landbruks- og matdepartementet 18.12.03).

[3] I uttrykket ”landbruk” er jord-, skog- og hagebruk inkludert.

og foretak som selger varer som går ut på dato i neste uke".[1] Når daværende kommunikasjonsdirektør i Skogeierforbundet, Elin Kleven, så bruker uttrykket "skogeiere og bønder" i et oppslag[2], reflekterer dette trolig noe mer enn kun et menneskes særskilte øye for nyanser. Skogbruk er noe annet enn jordbruk — og jeg har vansker for å tro at ca. 20 prosent av skogeiendommene (med eller uten jord) omsettes på det åpne marked. Til det virker det som om for få eiendommer legges ut for salg. Videre viser en undersøkelse blant eiere til skog i Trøndelag, at 86 prosent har blitt eier av eiendommen ved arv/odel eller kjøp/overdragelse innen familien og kun 6 prosent har kjøpt på det åpne marked (Blekesaune 2005). En landsdekkende undersøkelse blant såkalt aktive skogeiere, viser den samme prosentandelen: 6 prosent har kjøpt på det åpne markedet (Spilling og Grotle upublisert). Av mine skogeier-informanter er det bare en som ikke har overtatt etter foreldrene sine. Den eiendommen som har vært i slekten i flere generasjoner, har informanten fått via en onkel. Skogeier-informantenes beretninger formidler imidlertid noe vesentlig i forhold til eierskapet: Noen av dem har også kjøpt skog på det åpne markedet, men likevel snakker de som om eiendommen kommer via familien. Det er som det familiære synes å tillegges større vekt. Muligens er dette knyttet til at det som kommer via familien er barndommens rike, mens det kjøpte blir noe som spatialt kommer i tillegg og temporært i etterkant av oppvekst og primær sosialisering.

Staten, økonomiske virkemidler og skogoppsyn

I det forutgående har staten vært gjennomgående til stede i bakgrunnen. Staten har mange former for skyggetilstander og tilstedeværelser. Den mest omfattende skyggetilstanden er den vi gjerne tar for gitt. Her er det hva staten har bidratt med som gjør det mulig å telle det norske folk og dens porsjon av skogeiere, å gi oversikt over eiendommer og disses skog. Det vil si forenkling og abstraksjon, standardisering av måle- og vektenheter, språk og navngiving. Sett som historisk forløp har statsmakters oversikt over beboere og innbo fordret en rad med transformasjoner av den kaotiske og mangslungne levde virkelighet. Bare på det viset kunne den håndteres, telles og manipuleres. "Legibility [is] a central problem in statecraft", hevder Scott (1998:2). Den premoderne stat var på flere vesentlige aspekter blind. Den visste ikke noe om sine mennesker, deres rikdom, deres eiendommer og avlinger, hvor de bodde, deres identitet. Ved å etablere metoder og verktøy for å gjøre folk og fe avlesbare, økte staten sin kapasitet til å etablere seg og opptre som stat. Når staten så er dannet, fortsetter den å reprodusere seg via befolkningens bruk av de samme kategorier, enheter, språk og øvrige tattforgittheter. Den opprettholder seg selv naturlig nok også via sitt monopol på lovgiving, rettsvesenet som tolker lover og byråkratiet som administrerer dem med de rammer det gir for folks agering. Dette gjelder for folk flest, de som tilhører Beckers kunstverden og den norske skogbruksverdenen. I det jeg hittil har presentert er statens nærvær som lovgiver en av de åpenbare formene for tilstedeværelse. Flere lover er berørt i forbindelse med skogbruk og eierskap. Det er dog flere som er relevant. I 2002 gir Mjøsen en oversikt over lover, forskrifter og forvaltningspraksis som berører skogeiere[3]. Det er nevnt skoglov, oppgavefordeling på regionalt og lokalt nivå i forvaltningen, samvirkelov, plan- og bygningslov, barskogvern, odelslov, konsesjonslov, vassdragsvern, tomtefestelov, minerallov og friluftsliv. Andre lover som kunne ha vært poengtert, er grunnloven, lov om naturvern, kulturminneloven, lov om plantevernmidler og jordskifteloven (Lindstad 2002). Jordloven skulle formodentlig også være relevant med sin § 12 om forbud mot deling av jord- og skogeiendommer. Skog og

[1] Sitatene er fra Årringer 23/04 og 51/04. I et oppslag hos Skogeierforbundet refereres styreleder i Agder Telemark Skogeierforening på det syn at næringsnøytralitet "blir som om langrenn og synkronsvømming skulle hatt samme vilkår" (Norges Skogeierforbund 21.4.05).

[2] Norges Skogeierforbund (27.7.06).

[3] Mjøsnytt 2/2002. Det er en utredning om behovet for en alminnelig lov om samvirkeforetak bladet omtaler. Norges første alminnelige lov om samvirkeforetak ble vedtatt av Stortinget 31.5.07 (regjeringen.no 12.6.07).

skogforvaltning har i løpet av de siste tiårene imidlertid gått fra å være primært et nasjonalt anliggende til å bli en del av internasjonal diskusjon (Lindstad, Solberg og Trømborg 2004). Det vil således kunne "risle" påtrykk og innflytelse ned over den norske, personlige skogeieren ut fra hvilke internasjonale forpliktelser den norske stat har tatt på seg og gjennomfører. Lindstad m.fl. (2004) nevner Skogprosessen i FN, Arbeidsprogrammet for biologisk mangfold i skog under Biodiversitetskonvensjonen, samt Ministerkonferansene for beskyttelse av Europas skoger. Deres konklusjon er at de fleste anbefalinger og beslutninger fra de tre skogpolitiske prosessene er enten fullt eller i stor grad implementert av Norge, og at den norske oppfølgingen er generelt kommet noe lengre for nasjonale enn internasjonale elementer. Presumptivt er det å si at det internasjonale påtrykket har gjort seg gjeldende også nede på grasrotnivået hvor skogeieren befinner seg. Skogspørsmålet kom for alvor på den internasjonale dagsordenen med FN-konferansen for miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992 (Lindstad m.fl. 2004). På konferansen ble spørsmålet om en internasjonal skog-konvensjon tatt opp. Spørsmålet fant ingen løsning, og det inngikk som del av konferansens grunnleggende uenighet mellom nord-sør (Sanness 2003). Sanness hevder at:

> manglende *Skogkonvensjon* har gitt åpning for at *Konvensjon om biologisk mangfold* har kunnet spise seg inn på det skogpolitiske området. Det vil på sikt kunne forskyve utøvelsen av bærekraftig skogbruk i økologisk retning, framfor å ivareta balansen mellom økonomiske, økologiske og sosiale hensyn, slik en bærekraftig utvikling krever. (Sanness 2003:25, kursiv i original)

Sanness var en integrert del av disse prosessene. Hun fulgte med på og deltok i internasjonale fora som Skogeierforbundets informasjonssjef fra 1990 og senere internasjonal sjef. Hun var også prosjektleder for Levende Skog-prosjektet og hadde senere en sentral rolle i utviklingen av Pan European Forest Certification[1]. Ingen distansert posisjon, men desto mer kjennskap til prosesser fra innsiden. Og med innsideblikket blir det de internasjonale miljøorganisasjonene og den globaliserte skogindustrien som får større innflytelse over forvaltning av skogressursene, mens myndighetenes blir svekket (Sanness 2003). Sanness sin forståelse av skogsertifisering som verktøy, er at den ikke er forbrukerdrevet selv om internasjonale aktører som kjøper av tre- og skogprodukter ifølge Sanness forfekter det. Derimot er skog-sertifiseringen aktivistdrevet og skapt av den internasjonale miljøbevegelsen. Uansett hvordan opphavet til dagens norske skogsertifisering måtte være, og uansett om myndighetenes innflytelse er blitt svekket eller ikke, er det uten tvil slik at skogeiere og deres skog er influert av sertifiseringen. Det går blant annet frem i intervjuutdraget med Fredrik på side 43-44 og i evalueringen av Levende Skog-sertifiseringen (Sverdrup-Thygeson, Framstad og Svarstad 2004)[2].

Staten er til stede ikke bare som lovgiver, men også via sine intervensjoner — det være seg som "open support, censorship, and suppression", skriver Becker og:

> In this case, the state acts in behalf of its own interests, taking actions designed to further those causes and activites its agents think crucial or important for its and their survival and well-being. (Becker 1982:180)

Jeg skal vie oppmerksomhet til positive, økonomiske intervensjone. Dette har lenge vært en del av statens forsøk på å styre skogeierne i den retning en har ønsket. Tilskudd til skogkulturarbeid[3] ble etablert rundt 1850, men de finansielle støtteordningene var begrenset og ganske beskjedne. De vokste jevnt mot første verdenskrig, hadde et opphør under krigen,

---

[1] Forkortelsen for dette er PEFC. Akronymet har nå fått nytt innhold og står for "Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes". PEFC er den sertifiseringsordningen skogeiersamvirket benytter. Norskog tilbyr sertifiseringsordning gjennom Norsk Skogsertifisering. Også hos Norsk Skogsertifisering bygger en på Levende Skog-standarden og ISO 14001 (Norskog udatert b).

[2] Dette selv om det er et forbedringspotensial på nivået for individuelle hogster med avvik fra standardområdene gamle grove trær og død ved, myr og sumpskog, samt vannbeskyttelse (Sverdrup-Thygeson m.fl. 2004).

[3] Med "skogkulturarbeid" forstår en i dag eksempelvis markberedning, nyplanting, såing, suppleringsplanting, ungskogpleie og stammekvisting (jevnfør FMLA Hedmark udatert).

og tok seg ikke opp igjen før etter andre verdenskrig (Bergseng og Solberg 2005). Det er en rekke offentlige, økonomiske virkemidler[1]. Her skal jeg kun nevne skogavgiftsordningen (nå skogfondsystemet) og tilskudd som gis til aktiviteter i skogen. Dette ettersom det er disse som eksplisitt viser seg mest i skogeierinformantenes beretninger[2].

Skogavgiften

Skogavgiften har sitt historiske opphav i den skogkulturavgiften som kom med Lov om skogvern i 1932. Ved skogsdrift skulle 1 prosent av bruttoverdien settes av til kulturarbeid for å etablere ny skog (Almås 2002). I gjennomgangen av de økonomiske virkemidlene slår Bergseng og Solberg (2005:34) fast at skogavgiften er "the most important economic instrument in Norwegian forestry". Den er lovbestemt og nærmere regulert i egen forskrift[3]. Slik skogeierinformantene ordsetter skogavgiften dreier dette seg om at de må sette av en viss prosentsats av den verdien tømmer de selger. Dette er så penger de senere kan bruke i forbindelse med skogbruket. Så liketil er dog ikke dette. En skal for det første velge hvilken avgiftssats en vil ha. For det andre er det kun visse tiltak det er mulig å benytte pengene til. Og for det tredje justeres bestemmelsene år om annet, inklusive hvilke tiltak det blir gitt skattefordel for. [4] Derfor kan Espen berette følgende[5]:

Espen: Men bruken av [skogavgifta] har begrensa seg en del gjennom åra. For går vi noen år tebars, så kunne vi kjøpe motorsag og få refundert beløpet av skogavgiftskonto. Jeg kunne kjøpe vinsjen, altså det du skulle bruke til skogen også av verktøy og utstyr. Det er det slutt på. Det får vi itte. For skogavgifta den har vørte mye mer styrt mot foryngelse og kulturtiltak. Ja, i det hele tatt det som fremmer liksom sjølve veksten. Men når det gjelder dette her med den skattemessige biten, så har det forandret seg. Det har det gjort nå det siste året au.

---

[1] Se eksempelvis Lindstad (2002) og Bergseng og Solberg (2005) for oversikt og gjennomgang.

[2] Gjennomsnittslikningen er også noe informantene kommer inn på. Å gjennomsnittslikne innebærer at skatten beregnes av gjennomsnittet av virkelig skogbruksinntekt i skatteåret og de fire foregående årene (Skogbrukets Kursinstitutt 2000a). Ordningen ble innført i 1954 (Bergseng og Solberg 2005). Den kom på et tidspunkt da det var meget høy marginalskatt på store inntekter, noe som ville kunne gi ekstra høy marginalskatt hvis en hogde mye skog kun år om annet (Skogbrukets Kursinstitutt 2000a). Hvorvidt gjennomsnittslikning innebærer noen form for subsidier, kan diskuteres, og ordningen kan forstås som finansiell nøytral (Bergseng og Solberg 2005). Av den grunn tar jeg ikke opp gjennomsnittslikning i avhandlingens tekst. Hva fokus på gjennomsnittslikningen imidlertid kunne ha vist, er at staten ikke definerer innholdet i skogpolitikken alene, heller ikke nasjonalt. Derimot formes den av det offentlige, nærings- og fagorganisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner i et samspill (Vevstad 1992). Dette kom sterkt frem da gjennomsnittslikningen ble fjernet fra og med 1. januar 2005 for deretter å bli gjeninnført. (Fjerningen omtalt blant annet i Skogeieren 12/2004 og i Årringer 53/04. Gjeninnføringen omtalt blant annet hos Norges Skogeierforbund (10.6.05) og i Årringer 26/05.) Da avviklingen og gjeninnføringen skjedde, var datainnsamlingen fra mine skogeierinformanter for lengst avsluttet og hadde altså ingen innvirkning på hvordan de forsto, snakket om og agerte i forhold til ordningen.

[3] Fra 1. september 2006 i forskrift 2006-07-03-881 "Forskrift om skogfond o.a.".

[4] I den perioden jeg gjorde feltarbeid og intervju med blant annet skogeierinformantene, var reglene slik som presentert hos Skogbrukets Kursinstitutt (2003). Det hadde da nylig kommet endringer i ordningen, og disse var gjort gjeldende fra 1. januar 2003. Skogavgiftssatsen var blitt valgfritt i intervallet 4-40 prosent. I 2000 var den fritt variabel mellom 8-25 prosent (Skogbrukets Kursinstitutt 2000a). Av tiltakene en kunne bruke skogavgift på og som hadde skattefordel, var: Foryngelse og etablering av skog, inkludert felt for juletrær og pyntegrønt; ungskogpleie; underskudd ved førstegangstynning; stammekvisting; gjødsling; grøftrensk; opprusting av skogsveier; alternative avvirkningsfremmende investeringer i områder hvor det er fastsatt restriktive forskrifter eller betingelser for bygging av skogsveier. De øvrige tiltakene var uten skattefordel: Skogbruksplanlegging; nybygging og vedlikehold av skogsveier; utgifter til skogforsikringspremier, kursmateriell, grensemerking; merverdiavgift (for de skogeierne som førte momsregnskap). Skattefordelen innebærer at når skogeier benytter disse pengene, skatter hun/han kun av en viss del av beløpet. Fra 1. januar 2003 var den skattefrie andelen økt til flatt 60 prosent, mens den tidligere var 35 prosent med nedtrapping med økende investering. En kunne også bruke skogavgiftsmidlene til å betale egen arbeidsinnsats ved tiltakene som ble dekket av skogavgiftsordningen. Fra samme data skjedde det videre en justering av hva en skulle avsette skogavgift for. Det ble da for salg av bar- og lauvtrevirke, inkludert virke til ved og andre bioenergiformål (Skogbrukets Kursinstitutt 2003). Fra 1. januar 2007 er den skattefrie andelen økt til 85 prosent og gjelder nå for flere tiltak enn tidligere (Landbruks- og matdepartementet 17.1.07).

[5] Intervju 28.7.03 s. 42.

Det synes vanskelig for skogeierinformantene å følge med i de spesifikke endringene i skogavgiftsordningen. Fredrik sier at han kan bruke skogavgift på den veien han tenker å få bygd, og tilføyer: "Men jeg tror ikke det er den skattefordelen"[1]. Når jeg spør Bernt om han får skattefradrag i forbindelse med veibygging, svarer han: "De reglene er jeg ikke sikker på åssen er nå. […] Men de regla der har jeg ikke satt meg noe fælt inni"[2]. Når Espen og jeg snakker om hva markberedning koster, følger denne sekvensen[3]:

Espen: […] Men det var ikke svar på spørsmålet hvor mye markberedninga koster, men det vil jo bli kanskje halvparten.
GF: Men jeg opplever deg at du syns ikke at det er dyrt i forhold til plantinga?
Espen: Nei, nei, nei. Nei.
GF: Men er det her noe sånt du kan bruke skogavgift på?
Espen: Jada, det er det. Jada. Så du kan si tilskudd, det er ikke tilskudd til det, men det er jo litt sånn skattemessige fordeler ved å kunne gjøre foryngelsestiltak da.
GF: Og du får skatteletta på det òg?
Espen: Ja, jeg tror det er sånn 35 prosent på det.
GF: Er det ikke gått opp til 60 nå da? Når gjorde du det her?
Espen: Å, ja, kanskje. Jeg vet ikke.
GF: Den ble justert denne skogavgifta.
Espen: Å, ja, det ble den kanskje, ja. Jeg henger litt etter, jeg.
GF: Men når var det du gjorde den markberedninga da?
Espen: Nei, det er ikke lenger sida enn i fjor.
GF: Ja, men den justeringa kom fra 1. januar i år. Sånn at det traff ikke deg. Nå er skatteletten 60, hvis du får tatt ut på det.

Espen kjenner altså ikke skattefordelsprosenten. Det gjør ikke Hans heller. Den kjappe replikken han gir meg når jeg spør om hvor mange prosent skattefordel han får ved opprusting av skogsveien, er: "Du, nå må du spørre han som styrer regnskapet mitt. Det vet jeg ikke. Ærlig talt"[4]. Den samme løsningen har Hans når han lurer på om en får skattefordel for rydding av veikanter. Han mener at en fikk det før, men tror ikke at en får det i år. "Burde kanskje ringe [regnskapsfører] å spørre"[5], sier han så. Bente for sin del vet ikke at det er noe en kan få skattefordel på og annet en ikke gjør det for. Det kommer frem når vi prater om miljøregistrering i skog[6] og det å foreta grensemerking. Hun har litt tidligere fortalt at en kan bruke skogavgift på dette, så derfor spør jeg[7]:

GF: Men er det med skattefradrag eller er det?
Bente: Ja, det er den med skattefradrag. Når du bruker av skogavgifta, så har du denne skattefradragsgevinsten på den.
GF: På akkurat den?
Bente: Ja, på det du kan bruke skogavgifta til da. For det er ikke alt du kan bruke på skogavgifta. Det er godkjente tiltak.
GF: Men jeg innbilte meg, og det her vet jeg ikke altså, men jeg innbilte meg at du kan bruke skogavgifta på la oss si 10 ting, bare eksempel, men det er, la oss si, bare fem du kan bruke med skattefradrag?
Bente: Ja, da tror jeg kanskje du vet mer enn meg. Da har ikke jeg fulgt med i timen hvis det er riktig.
GF: Jeg vet det ikke. Men hvis du begynner å lure på det nå, hvem du ville ha spurt da?
Bente: Da har jeg spurt [skogbrukssjef]. For det er han som administrerer det. Hvis jeg er i tvil om det, så ringer jeg han om de reglene der. Det er jo han og kontorfolka hans som har alle de reglene. De administrerer og godkjenner uttak.
GF: På skogavgifta, ja?

---

[1] Intervju 15.8.03 s. 45.
[2] Intervju 22.7.03 s. 18.
[3] Intervju 2.10.03 s. 9.
[4] Intervju 4.8.03 s. 18.
[5] Intervju 26.8.03 s. 13.
[6] Miljøregistrering i skog (MiS) er et prosjekt initiert av Landbruksdepartementet i 1996. Hovedmålet med prosjektet var å "utvikle og utprøve et vitenskapelig basert opplegg for registrering av biologiske miljøverdier som kan tas i bruk i skogbruksplanleggingen" (Norsk institutt for skogforskning 2002: hefte 1;2).
[7] Intervju 2.9.03 s. 49-50.

Bente: Ja.
Skogeierinformantene mine er ikke de eneste som er usikker på skogavgiftsordningen. Det er de som deltok i brukerundersøkelsen i Ringsaker kommune i 2003 også. Der hadde eksempelvis over 40 prosent av de som svarte lite eller ingen kunnskap om skattefordelen[1]. Videre viser undersøkelsen blant eiere til skog i Trøndelag, at 14 prosent er ukjente med ordningen derav 8 prosent helt ukjent. Andelene øker for kategoriene kvinner og byboere. Tjuefire prosent av kvinnene er ukjente med ordningen, derav 18 prosent helt ukjent. Tjueni prosent av byboerne er ukjente med den, derav 17 prosent helt ukjent (Follo m.fl. 2006). Mine skogeierinformanter er usikre på, men ikke helt ukjente med skogavgiftssystemet. Det skal vise seg at de heller ikke er helt ukjente med at det finnes offentlige tilskudd å få.

Offentlige tilskudd

Som reglene for skogavgift endrer seg, forandrer også tilskuddene fra det offentlige seg[2]. Tilskuddene til skogbruk har hatt en forholdsvis kraftig nedgang i perioden 1989-2005, påpeker Vennesland m.fl. (2006). Det er her snakk om midler både over statsbudsjettet og via Landbrukets utviklingsfond[3]. 1 januar 2003 ble spesiell. Med forslag til statsbudsjett for 2003 slår nemlig daværende landbruksminister Lars Sponheim fast at skogreisningsperioden er forbi og at det ikke lenger gis midler over statsbudsjettet til skogkultur. "En epoke er over", skriver Norsk Skogbruks redaktør i lederen[4]. Ikke bare er en 140-årig tradisjon avviklet i og med bortfallet av statstilskuddene til skogkultur, slik redaktøren påpeker. Brått blir hele aktiviteten og meningsforståelsen knyttet til skogplanting som nasjonsbygging (Almås 2002) politisk radert ut på nasjonalt plan. Reaksjonene er sterke og mange. Jeg kan nevne noen. Norsk Skogbruk har en rekke oppslag om saken[5]. Det har også Norges Skogeierforbund både i Skogeieren og på nettsiden[6]. Offentlige ansatte skogbrukssjefer undertegner opprop til Stortinget mot forslaget[7]. Det blir skrevet innlegg i aviser[8]. Skogeiere i Nordland stenger E6 i protest[9]. Så irriterte på statsbudsjettet er skogeiersamvirkets tillitsvalgte, påpeker Skogeieren, at de for første gang i historien aksjonerer foran Stortinget[10]. Ikke alle er like negative til landbruksminister Sponheims forslag. Norskog er mer tilbakelente, og ser med blandede følelser på statsbudsjettet[11]. Glommens styreleder, Torstein Opdahl, går i Nationen ut og sier at en skal slutte å syte og påpeker at et tilskuddsfritt skogbruk er bra og positivt[12]. Opdahls utsagn kommenteres av både en fylkesskogsjef i Nord-Trøndelag[13] og av redaktøren i Norsk Skogbruk[14]. Begge er av den oppfatning av bortfallet av statstilskudd til skogkulturtiltak vil få store konsekvenser for aktiviteten og de langsiktige investeringene i skogen. I Det norske

---

[1] Landbrukskontorene på Hedemarken (2003).
[2] For gjennomgang av tilskuddsordninger, lovhjemler og endringer på nasjonalt nivå, se Bergseng og Solberg (2005). Vennesland m.fl. (2006) hevder at de fleste endringene i forskrifter om tilskudd til bygging av skogsveier, drift i vanskelig terreng, skogkultur, førstegangstynning og skogbruksplanlegging som er gjort de senere årene, er knyttet til økte krav til miljøhensyn.
[3] Midlene via Landbrukets utviklingsfond (LUF) kommer over Jordbruksavtalen.
[4] Norsk Skogbruk 10/2002a.
[5] Eksempelvis Norsk Skogbruk 10/2002b, 11/2002 og 1/2003.
[6] Eksempelvis Skogeieren 10/2002, 11/2002a og 12/2002. For nettoppslag eksempelvis Norges Skogeierforbund (udatert c, 2.10.02, 3.10.02 og 24.10.02).
[7] NRK Troms (9.10.02).
[8] I Nationen eksempelvis Gudbrand Gulsvik (17.10.02) og Kontaktutvalget for skogbruk i Steinkjer (22.10.02).
[9] Nationen (16.10.02).
[10] Skogeieren 11/2002b.
[11] Norskog (18.10.02).
[12] Opdahl utdyper sine utsagn i Nationen i Glommen 4/2002.
[13] Mathias Sellæg (14.10.02).
[14] Norsk Skogbruk 10/2002a.

Skogselskap[1] er en også svært bekymret. Det er ikke særlig å undres over all den stund skogselskapene helt fra oppstarten i 1894 med Romsdal Amts Skovplantingsselskap, har hatt en sentral rolle i skogplantingen (Almås 2002) — noe det opprinnelige navnet vitner om. I dagens skogbruksverden inngår eierskapet til og drift av planteskoler i de oppgaver fylkesskogselskapene gjør. Ifølge Olav Kaveldiget, direktør i Det norske Skogselskap, vil det å fjerne tilskudd til skogkultur føre til nedleggelser av planteskoler og reduksjon i de tilhørende skogfaglige kompetansesentrene[2].

Det stormet i den norske skogbruksverdenen på grunn av bortfallet av tilskudd til planting over statsbudsjettet. Det finnes imidlertid ikke noe vitnesbyrd om det i mine skogeier-informanters beretninger. Det er bare Anne som så vidt nevner at Mjøsen (som hun er medlem av) har "drevet med tilskudd, eller manglende tilskudd da"[3]. Det sier hun når hun og jeg sitter og blar i et nummer av Skogeieren og hun ser et referat fra årsmøtet i Mjøsen hvor dette går frem[4]. Ellers er det knyst om stormen. Den mest vesentlige forklaringen på dette er trolig at det ikke vedgår skogeierinformantene mine. De tilhører nemlig et område i landet hvor tilskudd til nyplanting ikke var gitt de siste 10 årene[5]. Videre ble bortfallet i statstilskudd til planting ledsaget av en forbedret skogavgiftsordning. Den økte skattefrie andelen ville kunne slå positivt ut for skogstrøkenes skogeiere som gjerne hadde penger på skogavgiftskontoen fra tidligere hogst. Dermed kunne endringen Sponheim foreslo og gjennomførte presenteres med en positiv valør. I informasjonsbladet fra landbrukskontoret i Våler kommune, formuleres det slik[6]:

> På grunn av den nye skogsavgiftsordningen, vil det i år i praksis bli gitt et tilskudd for planting. Årsaken til dette er at den skattefrie andelen har gått opp fra 35% til 60%.

En vesentlig motsetning og strekk i skogbruksverdenen manifesterer seg med gjennomføringen av Sponheims politikk. Den kommer til syne også på Skogeiertinget skogeiersamvirket arrangerer på Elverum sommeren 2003[7]. Men skogeierinformantene mine var ikke til stede, og etter hva jeg kan finne blant det jeg har hatt tilgang på av informasjons-materialet fra Mjøsen og Glommen, har stormen vært høyst beskjedent behandlet der. Og det å følge med i næringsorganisasjonenes publikasjoner og på deres nettsider, lese Nationen og aviser fra andre strøk av landet, kan en trolig ikke forvente at de gjør. Dermed kan de rett og slett forholde seg til hva som eventuelt måtte gis av tilskudd og hva som har skjedd av eventuelle endringer, uten å vite om den effekten Sponheims forsøk på å lage mer "robuste" økonomiske rammevilkår[8] for skogbruket har for samholdet i skogbruksverdenen for øvrig.

---

[1] Det norske Skogselskap er en ideell organisasjon som helt fra begynnelsen av da det ble stiftet i 1898, har vært, ifølge Halberg (2001:11), "foreningen der alle skogelskere var velkomne". Den norske Skogselskap og fylkesskogselskapene arbeider for å øke kunnskapen om skog og skogbruk blant skogeiere og allmennhet. I 2005 begynte et arbeid for å vurdere Det norske Skogselskaps organisering og arbeidsoppgaver fremover (Skog og Miljø 2/2005).

[2] Skog og Miljø 4/2002.

[3] Intervju 3.9.03 s. 24.

[4] Skogeieren 5/2003.

[5] Intervju med Liv Marit Strupstad, fylkeskogsjef i Hedmark, 11.03.03 s. 7. Etter den tid har stillingen skiftet betegnelse til "seksjonssjef næringsutvikling" (Det norske Skogselskap 2003 og 2005). Strupstad var den første kvinnen som fikk stilling som fylkesskogssjef i Norge. Den fikk hun i 2000 (Skogeieren 10/2000b).

[6] Landbruker'n 1/2003.

[7] Eksempelvis påpeker en representant fra landets nordligere områder at "vi har ikke behov for slike utspill" som en representant fra Glommen kommer med om "tilskuddsskogbruket". En representant fra Norges vestlige fylker sier i sitt innlegg: "Jeg vil minne om at skogreisningsstrøk også er en del av Skogs-Norge" og at "vi trenger hjelp en stund til før vi kan stå på egne ben". Og en tredje fremmøtte omtaler en representant fra Glommen som "Nord-Norges og Vestlandets største fiende". (Feltarbeidsnotater 20.6.03.)

[8] Landbruksdepartementet (3.10.02).

Det er Asbjørn som synes å være mest oppdatert på at det er skjedd endringer av de offentlige tilskuddene til skogkulturtiltak. "Dem er falt så å si helt bort nå", sier han ett sted[1]. Ett annet sted snakker han om tilskudd til ungskogpleie[2]:

GF: Men er det noe på det området her som du/dere synes er påtrengende å få gjort?

Asbjørn: Nei. Egentlig ikke. Vi har vært relativt flinke til å følge opp hele veien altså. Vi kjørte en skikkelig runde nå for en 5, 6 år siden, da var vi helt oppi, et år så fikk vi faktum en 40 prosent tilskudd til ungskogpleie. Da kjørte [?jeg?] 2 år etter hverandre rundt 200 mål, med rydningsag og ungskogpleie altså, for det var jo veldig stimulerende.

GF: Det var statstilskudd det?

Asbjørn: Det var statstilskudd, ja. Så det viser hvordan, da fikk jeg full effekt av det. Jeg har så absolutt benyttet meg av det, da det gikk an. Men den muligheten er der ikke nå lenger altså.

Dorte påpeker at "nå er det ingen ting" å få av statstilskudd til kunstig kvisting[3], men at da hun gjorde dette på bjørk fikk hun "50 prosent i statstilskudd for å kviste"[4]. Eli vet også at det er skjedd endringer. Det vet hun imidlertid fordi hun får vite at hun er ett år for seint ute til å bruk dem når hun begynner å få tanke for avstandsregulering[5]. Bernt på sin side forteller at det nettopp har vært en skogdag hvor temaet var endringer i tilskuddssatser for tiltak i skogbruket[6]. Så selv om han ikke deltok fordi han drev på med sprøyting av åkeren og heller ikke "gadd" å bruke en hel dag på noe han ville få vite ved å ta en telefon til skogbruks-kontoret[7], vet han i alle fall at det er skjedd endringer om ikke nødvendigvis hva de går ut på. Hva de går ut på, kan jeg få oversikt over ved å se på hvilke tilskudd som ble gitt til skogkultur for skogeierinformantenes områder før 1. januar 2003. Det er snakk om syv tiltak: Markberedning, treslagsskifte ved råte, såing, suppleringsplanting, ungskogpleie, stammekvisting og stubbebehandling mot råte ved tynning av gran. Oversikten fra Fylkesmannen i Hedmark[8] viser at fem av disse skogkulturtiltakene har hatt tilskudd i hele perioden oversikten inkluderer. Det vil si fra og med 1993 til og med 2002.[9] Med andre ord skjedde det pr. 1. januar 2003 bortfall på tilskudd til syv tiltak, hvorav fem hadde vart i 10 år. Hvordan kan det ha seg at dette ikke gjenspeiler seg i opphissede kommentarer og slår ut på fremtidige planer for skogen fra skogeierinformantenes side? Det er ganske visst ikke fordi skogavgifts-systemets skattefordelssats ble øket samtidig. Det er ingen av dem som sier at frafallet av tilskudd til skogkulturtiltak kompenseres fullt ut eller delvis av det. Videre synes de ikke helt å ha fått forbedringen med seg. Mitt forslag til forklaring er at de forholder seg til statstilskuddene til skogkultur høyst pragmatisk, litt nærsynt og relativt nåtidig: Er det tilskudd å få eller er det ikke det på de av de skoglige tiltak jeg kan tenke meg og som er relevante i min skog for øyeblikket? Er det det, så tar en dem med seg, som Fredrik sier i forhold til statstilskuddene generelt. Er det det ikke, vel, da er det ikke så mye en som skogeier kan gjøre med det.

---

[1] Intervju 19.9.03 s. 30.
[2] Intervju 19.9.03 s. 31. Han kommer tilbake til dette også s. 47 og intervju 21.11.03, del 2, s. 7.
[3] Kunstig kvisting (også omtalt som "stammekvisting") dreier seg om å fjerne grønne og/eller tørre kvister med snekkersag eller spesielle sakser for derigjennom å produsere kvistfritt sagtømmer (Skogbrukets Kursinstitutt 1998a). Begrepet "kunstig kvisting" forteller at det også skjer en naturlig kvisting. Det er den oppkvistingen skogen selv gjør.
[4] Intervju 6.8.03 s. 32.
[5] Intervju 10.9.03 s. 70.
[6] Intervju 22.7.03 s. 26-27.
[7] Intervju 22.7.03 s. 26-27.
[8] FMLA Hedmark (udatert).
[9] Tiltaket treslagskifte ved råte hadde ikke tilskudd i 1993. Stubbebehandling mot råte ved tynning av gran hadde det ikke i 1993 og 1994. I 2002 var det 20 prosent tilskudd av utgiftene til de syv oppramsede tiltakene, året før var det 30 prosent for alle unntatt stammekvisting som hadde 50 prosent.

Å få viten om økonomiske virkemidler

Hvordan får skogeierinformantene vite om bestemmelser om og eventuelle endringer av skogavgiftsordningen og offentlige tilskudd[1]? Svaret er via en rekke kilder. Uten å hevde at skriftlig informasjon er den mest betydningsfulle, kan jeg nevne det først. Espen gir en helt generell betraktning om dette. Der går det også frem at hvis han ikke er informert om skogavgift og tilskudd, så er det etter hans mening verken det private eller det offentlige veiledningsapparatet sin skyld[2]:

GF: Men følger du med hva slags offentlige tilskudd du kan få til forskjellige ting?
Espen: Nei, jeg er itte så veldig flink på det.
GF: Hvis du skulle fått visst om det, hvem ville du tatt kontakt med da?
Espen: Nei, men det gis informasjon om disse skattebestemmelser og tilskuddsordninger og skogavgiftsregler. Så detta er det jo jevnlig bulletiner gjennom de fagblada vi har prate om da. Og da kan du i tilfelle bruke internett au og hjemmesider tel.
GF: Så du trenger ikke å ringe til noen?
Espen: Nei. Nei, den informasjonen får vi. Så det kan vi itte bortforklare, trur jeg. For den gis gjennom [skogeierforeningens informasjonsblad] eller Skogeieren. Og den offentlige forvaltningen òg. Landbrukskontor lokalt i kommunen bruker jo tidvis å sende ut noen informasjon blant annet om sånt.

Det Espen snakker om er informasjon av typen som gis i eksempelvis informasjonsbladet "Landbruket i Elverum" utgitt av Elverum kommune[3]. Det kan videre være nettoppslag som det hos Mjøsen om "tilskudd til manuell førstegangstynning i hkl III"[4]. Det kan også være i blader som Glommen hvor Landbruksavdelingen ved Fylkesmannen i Hedmark høsten 2003 hadde satt inn en halv side med informasjon om høstplanting, tilskudd til skogsveier og manuell førstegangstynning[5]. Hva gjør en med informasjonen etter at den eventuelt er lest? Trolig vil det variere. Hans lagrer det han er interessert i[6]:

GF: Men vet du hva du i dag får tilskudd til, er det sånn som du følger med det eller?
Hans: Du kan jo si at vi får jo et skriv i fra Glommen stadig vekk.
GF: Er det Glommen-nytt eller?
Hans: Ja. Og det går jo inn i mappa, og når noe da er aktuelt så går jeg dit og [?ser?] hva har vi i år. (Han ler litt.)
GF: Så det er Glommen-nytt du orienterer deg om tilskuddssystem?
Hans: Ja. Og i fra landbrukskontoret. Vi får jo også et skriv der en, eller to ganger i året.
GF: Som dreier seg om tilskudd?
Hans: Ja du, det er jo både landbruk og skogbruk da, men der kan det også komme tilskudd, sånne hint om at det og det bør vi gjøre.
GF: For at det kommer til å komme da?
Hans: Mm [bekreftende].
GF: Men vet du hva som kommer til å komme nå da?
Hans: Ja, hvis jeg fant fram papirene, så ville jeg finne det.
GF: Åh ja, sånn, så hvis du, "nå skal jeg finne ut hva det er", og så går du i de der papirene, men du vet det ikke sånn

---

[1] Via LUF var det i 2003 tilskudd for førstegangstynning, skogbruksplanlegging inklusive miljøregistrering i skog, miljøtiltak i skog, skogsveier og drift med taubane/utkjøring med hest. (Informasjon fra Liv Marit Strupstad mottatt 15.7.03.)

[2] Intervju 28.7.03 s. 31.

[3] I "Landbruket i Elverum" 1/2003 står det blant annet om nye regler i skogavgiftsordningen i 2003 og om tilskudd til motormanuell førstegangstynning. Begrepene "motormanuell" og "manuell" førstegangstynning er to ord for den samme praksisen: En hogger tømmeret ved bruk av motorsag. At "motor" er fjernet i det siste og at ordet opphører å være et retronym, peker trolig på den faktiske endringen i arbeidspraksisen. Foretar en i dag hogst manuelt, gjør en det ved bruk av motorsag og ikke med håndsag. Motsatsen til manuell hogst, er hogst med hogstmaskin. Innen skogbruksverdenen omtales det som maskinell hogst.

[4] Mjøsen (5.8.03). I nettoppslaget er uttrykket "hkl III" benyttet. Det er en forkortelse for hogstklasse 3. Hogstklasse er betegnelse på bestandets utviklingsalder, og det er snakk om fem klasser. Hogstklasse 1 er snau mark, hogstklasse 2 er ung skog, hogstklasse 3 er tynningsmoden skog, hogstklasse 4 er middelaldrende skog, og hogstklasse 5 er hogstmoden skog (Skogbrukets Kursinstitutt 2000a).

[5] Glommen 3/2003b.

[6] Intervju 4.8.03 s. 34.

Hans: Nei. Du kan si, jeg har skummet igjennom, og inn i mappa.

Andre måter å få vite om skogavgift og tilskudd på, er via regnskapsføreren. Alle med unntak av en av skogeierinformantene har regnskapsfører, og den siste av dem arbeider selv på regnskapskontor og fører sitt eget regnskap[1]. Om prosentandelen som bruker regnskapsfører er særskilt høy for mine skogeierinformanter, vet jeg ikke. Jeg kjenner ikke til noen undersøkelse som viser hvor mye regnskapsførere er brukt i skogbruket eller i kombinasjonen av jord- og skogbruk — en kombinasjon som brorparten av mine skogeierinformanter utøver. Regnskapsførerne er i så måte en slags grå masse, unevnt, i bakgrunnen og tilsynelatende uten særlig betydning. Det siste er selvfølgelig ikke tilfellet. Som Porter advarer:

> We must be wary of dismissing [accounting] as routine and unoriginal. The reputation of accounts and statistics for grayness helps to maintain their authority. Considered as a social phenomenon, accounting is much more powerful and problematical than scholars and journalists generally realize. (Porter 1995:51)

Ifølge Norskog viser erfaringen "at alt for mange stoler blindt på regnskapsføreren"[2], og organisasjonen drar på skatteturné i distriktene i 2005 for å informere om påkomne endringer i skattesystemet med inkluderte betraktninger om skogavgift og statstilskudd. Gitt nivået på presentasjonen til Norskog[3] og hva en skogeier tilsynelatende skal sette seg inn i hvis en ikke skal stole blindt på regnskapsføreren, er det ikke å forvente annet enn at den jevne skogeier har regnskapsfører og overlater en del og kanskje det meste til henne/ham. Som Dorte sier for hennes situasjon i dag: "Det er veldig all right å ha en regnskapsfører, for da vet jeg at da treng itte jeg å konsentrere meg om alt", og da "kan jeg konsentrere meg om å lære å bli bonde uten å tenke på at jeg må føre regnskap og sette meg inn i alle mulige skatteregler og slike ting"[4]. Uansett om regnskapsfører gjør mye eller lite for en, er det en kilde til opplysninger om skogavgift og tilskudd. Det går sterkt frem hos Hans. Som tidligere nevnt viser Hans til ham når jeg lurer på hvor mange prosent skattelette han får ved opprusting av skogsveien, og det er ham Hans tenker på å ringe for å finne ut om det er skattefordel på rydding av veikanter. Regnskapsføreren "sitter inne med ganske mye kunnskap", sier Hans, "han får jo inn alle dataene for hva som er gyldige regler i år". Når jeg så spør om regnskapsføreren er en støttepilar for ham, svarer han[5]:

Hans: Ja, ja, ja, det er det. For altså, jeg får jo disse her papirene om hva jeg, og enkelte ganger så ser jeg jo selv at nå er det det og det som gjelder, og jeg skal da oppruste en vei så da er det jo greit. Men det er ikke bestandig at det står sånn i klartekst at jeg ser at det kan gavne meg, men andre som da sitter inne med litt mer om dette her, de sier at "ja, men hei, hei, her kan du hente noe". Eller at jeg har tenkt det og glemt det helt, og så kommer det da på årets slutt og sier at [lager plystrelyd]

GF: Ja, det her skulle du ha

Hans: Ja.

Det eksempelet Hans gir på hva som kan skje ved årets slutt, er at regnskapsføreren plukker ut regningen på sprøyteveske og sier at det er kommet tilskudd på den "på grunn av billeåret"[6]. Dermed sender "vi", som Hans sier, den regningen til skogbrukssjefen — underforstått for å få tilskuddet utbetalt.

Også skogbruksleder, naboer/andre skogeiere og de kommunalt ansatte med ansvar for skogbruket, er noen som kan informere skogeierinformantene om skogavgift og tilskudd[7]. Jeg skal i fortsettelsen vie tid til de sistnevnte personene, og da fortrinnsvis skogbrukssjefen.

---

[1] For å beskytte anonymiteten til informanten, gir jeg ikke noen flere opplysninger om personen.

[2] Årringer 46/05.

[3] Norskog (2005).

[4] Intervju 6.8.03 s. 40. Hun sier videre at etter hvert som hun er blitt sikrere på seg selv og har lært mer, vil hun begynne å ta noe av regnskapet selv.

[5] Intervju 26.8.03 s. 5.

[6] Intervju 26.8.03 s. 4.

[7] At skogbruksleder informerer om skogavgift og tilskudd, går frem eksempelvis hos Eli (intervju 10.9.03 s. 70) og

Skogbrukssjef/skogoppsyn

Som jeg allerede har latt empiri fra Bente vitne om (side 69), er skogavgiftsordningen noe hun forbinder med skogbrukssjefen. "Det er jo han og kontorfolka hans som har alle de reglene. De administrerer og godkjenner uttak", sier hun som forklaring på at det er skogbrukssjefen hun vil spørre hvis det er noe hun lurer på i forbindelse med skogavgiften. Geir benytter også skogbrukssjefen i forbindelse med skogavgiften[1]. Når jeg spør Anne om hvordan hun bruker skogbrukssjefen, svarer hun: "Ikke så veldig mye. Søknaden om skogavgift må jo sendes til han", og så må hun i den sammenhengen ha noe kontakt med ham pr. telefon eller e-post for å få skjemaene hun skal fylle ut[2]. Også hun vil gå til skogbrukssjefen hvis det er noe hun lurer på med skogavgiften, og hun oppgir samme grunn som Bente[3]. I samtalen med Bernt er vi kommet et stykke ut samtalen rundt skogbrukssjef og andre kommunalt ansatte med et visst ansvar for skogbruk, når følgende utveksling skjer[4]:

GF: […] Vet du, jeg har en sånn opplevelse at [skogbrukssjef, skogoppsyn] er totalt, altså dem er ikke-instanser for deg.

Bernt: Ja, dem er det [bekrefter GFs påstand]. Jeg er i kontakt med dem hvis jeg skal, hvis jeg har for mye innestående på skogavgiftskonto, eller jeg ønsker å redusere satsen, eller skal betale regninger over skogavgift eller levere inn produksjonssøknadspapirer på jordbruket.

Dorte på sin side begrunner bruken av den kommunale tjenesten til hjelp rundt skogkulturarbeidet med at det er der hun leverer regningen når hun planter[5]. Hun ser ingen annen grunn til at det er dem hun diskuterer kulturarbeid med, enn at det er lettvint da det er de samme personene det er snakk om. Hun kunne ha fått hjelp til dette fra skogeierforeningen også, påpeker hun, men som hun sier: "De rår jo ikke over skogavgiftskontoene. Det er det det kommunale som gjør"[6]. Og Espen viser til at det er skogbrukssjefen som "har oversikt på hva som skjer knyttet til skogavgift" og som dermed har oversyn over alle skogeierne i kommunen og hva de gjør av skogbruksaktiviteter. Skogeierforeningen sitter med samme viten kun om sine medlemmer[7]. Hans forteller om det å få "tredd ned over hodet" hvilke skogavgiftsandel han må avsette fordi det offentlige mener han er tilknyttet skogsbilveier som trenger opprustning[8]. Dermed går det frem at skogavgift er noe han knytter til skogbrukssjefen. Empirien tyder altså på at skal en som skogeier få vite noe om skogavgiften og en vil gå til den beste og mest oppdaterte kilden og en vet om denne, er det skogbrukssjefen en vil gå til. De offentlige tilskuddene generelt synes ikke i samme grad som skogavgiften å være primært assosiert med skogbrukssjefen/de kommunalt ansatte med ansvar for skogbruk. Ett unntak finnes. Det er tilskudd til skogsbilveier. Det fremstår som uomtvistelig assosiert med det kommunale apparatet[9]. Trolig skyldes dette at skogsbilveier kan innebære store utgifter, Hans snakker om en opprusting av en 8 km lang vei som kom seg

---

Hans (intervju 26.8.03 s. 3-4). At naboer/andre skogeiere informerer om slik, går frem eksempelvis hos Geir (intervju 22.9.03 s. 24).

[1] Intervju 5.11.03 s. 31.

[2] Intervju 3.9.03 s. 8.

[3] Intervju 3.9.03, s. 11.

[4] Intervju 22.7.03 s. 17. Når Bernt i sitatutsnittet sier det han gjør om å ha for mye innestående på skogavgiftskonto, forklarer han det senere med at det er "dumt å ha mer penger der enn det du trenger for å betale de regningene som naturlig kommer inn under ordningen" (intervju 22.7.03 s. 17-18). Dette er igjen knyttet til at skogavgiftskontoen ikke gir renter som skogeier kan benytte. Bruken av de pengene som forrenter seg på alle skogeiernes skogavgiftskonto, er hjemlet i lov og egen forskrift og den vanlige skogeier har ingen innflytelse på bruken.

[5] Intervju 3.12.03 s. 32. Hun leverer regningen for eget plantearbeid i egen skog dit fordi arbeidet er noe hun kan bruke skogavgiftskontoen til for å lønne seg selv.

[6] Intervju 3.12.03 s. 32.

[7] Intervju 28.7.03 s. 43.

[8] Intervju 26.8.03 s. 3. For skogsbilveier som går over flere eiendommer dannes det gjerne veiforening bestående av de aktuelle skogeierne. Det er derfor Hans er "tilknyttet" skogsbilveier.

[9] Eksempelvis går dette frem hos Geir (intervju 22.9.03 s. 24 og 5.11.03 s. 31), Espen (intervju 2.10.03 s. 21) og Hans (intervju 4.8.03 s. 37).

på 120 000 kroner[1]. Gitt slike beløp er det svært interessant hvem som, med Hans sin formulering, ”sitter på en pengesekk”[2]. Så mens tilskudd til veiprosjekter er noe en assosierer med det kommunale skogbruksapparatet og trolig henvender seg fortrinnsvis til om dette, synes det som om tilskudd for øvrig er noe en like gjerne kan få informasjon om via eksempelvis skogbruksleder eller regnskapsfører.

Skogavgift, offentlige tilskudd og da særlig til vei — hva mer er skogeierinformantene i kontakt med skogbrukssjefen om? Hvilke andre funksjoner enn informasjonsgiver og pengebesitter i så måte har hun/han? I et intervjuutsnitt fra intervjuet med Bente kommer to funksjoner til frem. Det er å være rådgiver og kontrollør[3]:

GF: Men du, jeg tror at jeg spurte deg siste gangen om hvordan du benyttet skogbrukssjefen. I hvert fall så nevnte du at dere brukte han når dere skulle spørre om skogavgift.

Bente: Ja. Og så har vi kontaktet han, ikke han som er nå, for han har ikke vært her så lenge. […] Men han som vi hadde før, han er her i fra bygda. […] Han kjører jo forbi her når han skulle til og fra arbeid. Så hvis det var noe vi lurte på, for eksempel, ja, vi lurte litt på om vi burde tynne eller ikke. For det var ett bestand som egentlig hadde gått, vi mente det kanskje hadde gått litt for langt, og vi lurte på hva vi skulle gjøre med det. Da bare stakk han oppom og gikk opp i skogen.

GF: Og da fortalte han hva han mente?

Bente: Hva han syns, ja. Men han gamle skogbrukssjefen, han var jo kjent over alt. Han kunne jo navn og alt mulig. Så hvis jeg sier... jeg kunne si ”oppe ved [veiskillet]”, så hvis vi pratet om et eller annet og jeg sa ”oppe ved [veiskillet]”, så visste han hvor det var i skogen vår. Helt utrolig. Han hadde klisterhjerne på navn og steder og sånt, så det var veldig lettvint. […]

[…]

GF: Men da hører jeg at dere brukte han faktisk som en slags rådgiver, diskusjonspartner, på sånne skogfagspørsmål?

Bente: Ja. Sånn har skogbrukssjefen blitt brukt.

GF: Men dere bruker ikke han [den nye skogbrukssjefen] på...?

Bente: Nei, for det at nå har vi ikke hatt noen spørsmål (litt latter). Det er derfor.

GF: Men ellers så hadde dere kommet til og tatt kontakt med han?

Bente: Ja, ja, ja.

GF: Hva kan det dreie seg om det da hvis du for eksempel...?

Bente: Nei, det ville vel blitt noe av det samme som med han [den tidligere skogbruksjefen] tenker jeg, hvis det var noe vi lurte på om: Skal vi, skal vi ikke? Jeg vet ikke akkurat hva jeg skal si det kan være for slags spørsmål, men. Ja, det måtte bli noe lignende altså, hvor vi liksom var i tvil om hva som var gunstig å gjøre.

GF: Økonomisk eller biologisk?

Bente: Ja, det henger jo sammen egentlig. Er det gunstig biologisk, så er det som regel gunstig økonomisk òg.

[….]

GF: Men andre folk i bygda, [den tidligere skogbrukssjefen] fôr ut på sånn oppsøkende, eller hva man kalle den virksomheta, til andre også?

Bente: Ja, hvis noen spurte han, så gjorde han jo det. Og de skulle jo ut og se på disse vegtraséene som ble stukket ut og godkjenne dem på forhånd.

GF: Oppi til dere her nå?

Bente: Ja, nei. Han skal jo det, for han sitter jo og bestyrer tilskuddskronene hvis det er noen, og du får ikke brukt skogavgifta hvis ikke du har bygd etter en bestemt klassifisering heller. […]

[…]

Bente: Så han var nok ute og godkjente alt på forhånd, ja, for å se at dette var innafor regelverket, for ellers så hadde han ikke noe særlig lyst til på å godkjenne det.

[…]

Bente: Nei, for du får ikke tilskudd da hvis du ikke bygger innenfor de rammene som er lagt for å kunne få tilskudd. Og da er det jo en fordel at han har vært ute og sett på det på forhånd, så hvis han syns at dette

---

[1] Intervju 4.8.03 s. 30. Prisen på veier om det så er nybygging, oppgradering eller vedlikehold, kan variere meget. Naturlig nok er dette avhengig av lengden på veien, men også grunnforhold, topografi etc. Eksempelet fra intervjuet med Hans er kun gitt for å anskueliggjøre at veiprosjekter kan være en stor kostnad.

[2] Intervju 4.8.03 s. 29.

[3] Intervju 17.9.03 s. 19-21.

ikke akkurat er innafor, så sier han bare i fra med en gang, så da må du bare justere det. Og dessuten skal du jo nå òg søke om traktorveger fordi du skal ta hensyn til landskapet.

GF: Men er det til han du søker da da?

Bente: Søker kommunen, og da er det han som behandler det. Næringsetaten. Det er han som behandler det.

[…]

Bente: […] for det første så skal da vegen være godkjent av miljøhensyn, og så skal den være innafor de rammene som den vegklassen skal ha for at du skal kunne få tilskudd.

Skogbrukssjef tjener som rådgiver og kontrollør. Rådgiver for Bente slik tilfellet var også for Asbjørn (side 41) og Dorte (side 75). Kontrollør for Bente, men også for flere av de andre skogeierinformantene. Kontrollfunksjonen har tre aspekter. I intervjuutsnittet med Bente over er det snakk om kontroll i forbindelse med bygging av vei. Når Espen og Hans berører kontroll av vei, er det relatert til opprettholdelse av veiens "sunnhetstilstand"[1]. De har begge fått krav fra det offentlige om vedlikehold av veien[2]. Riset bak speilet er, som Espen sier, at "hvis det ikke blir gjort noe, så kunne statsbidraget bli krevd tilbakebetalt"[3]. En annen form for kontroll skogeierinformantene snakker om, er kontroll av foryngelse etter hogst. Eksempelvis Anne, Bernt og Hans nevner det[4]. Er ikke foryngelsen tilfredsstillende, da vil en kunne få beskjed om å supleringsplante, antyder Anne[5]. "Straffe"-utmåling og -idømming er ett aspekt ved funksjonen som kontrollør. Det andre er *gatekeeper*-aspektet. Det er som *gatekeeper* skogbrukssjefen i utsnittet fra intervjuet med Bente over, opptrer når han eventuelt gir tillatelse til og på forhånd går over veitraséene og muligens godkjenner veiprosjektet ut fra miljøhensyn og standardkrav. En "får ikke lov til å snu ei torvtue uten å ha fått godkjenning for det", er Fredriks ordsetting av egen veisøknadsprosess[6]. Skogbrukssjefen må slippe skogeierne og deres aktivitet gjennom nåløyet. Det er slik skogbrukssjef/kommunalt skogbruksansvarlig opptrer når den offentlige ansatte og Dag går gjennom teigene Dag har tenkt å tynne. Det må kontrolleres at det er tynningsbehov i skogen og at det er minst tre kubikk på dekaret før tynningstilskuddet kan gis[7]. Geir nevner en annen mulig grunn til at *gatekeeperen* må utøve sin aktivitet. Hvis tilskuddet er til førstegangstynning, må det kontrolleres før hogst at det ikke eksempelvis er en annengangtynning "som det passer veldig godt for meg å kalle en førstegangstynning"[8]. Det tredje aspektet ved kontrollfunksjonen er å verifisere. Verifikasjonsaspektet manifesterer seg via sertifikat gitt for kunstig kvisting. Både Asbjørn og Dorte har stammekvistet. For Asbjørn er det snakk om et furufelt og for Dorte bjørk[9]. I begges tilfelle har den offentlige tjenestemannen vært og kontrollert feltet og registrert de aktuelle bestandene[10]. Videre snakker begge to om et skriv som ligger oppbevart på landbrukskontoret som verifikasjon på at dette er gjort. Asbjørn kaller det "sertifikat" på at det "ble kunstig kvistet da den skogen hadde den og den alderen det og det året og hvilket bestand som er kunstig kvistet"[11]. Det er "en slags verdipapir"[12], sier han også. At det blir til

[1] Espen (2.10.03 s. 21).
[2] Espen (2.10.03 s. 21) og Hans (4.8.03 s. 29-30).
[3] Intervju 2.10.03 s. 21.
[4] Anne (3.9.03 s. 14-15), Bernt (22.7.03 s. 15) og Hans (26.8.03 s. 18). At foryngelsen skal være tilfredsstillende etter hogst, er hjemlet i den nye loven med virkedato fra 1. januar 2006 slik det var i loven som virket før denne datoen. Hva "tilfredsstillende" skal være å forstå som, kan imidlertid være gjenstand for diskusjon blant næringsaktører og også avhengig av en viss skjønnsvurdering fra det offentliges side.
[5] Intervju 3.9.03 s. 15.
[6] Intervju 15.8.03 s. 45.
[7] Intervju 17.10.03 s. 19 og 23.
[8] Intervju 22.9.03 s. 23.
[9] Asbjørn (21.11.03 s. 26) og Dorte (3.12.03 s. 25).
[10] Asbjørn (19.9.03 s. 24) og Dorte (3.12.03 s. 28).
[11] Intervju 19.9.03 s. 24.
[12] Feltarbeidsnotater 19.9.03.

verdipapir, er fordi kvistfritt virke kan bli til finertømmer og at neste generasjon kan hente ekstra gevinst på grunn av det[1].

Skogbrukssjef/kommunalt skogbruksansvarlig gir altså informasjon om skogavgift og tilskudd, og er pengebesitter, rådgiver og kontrollør. Skogeierinformantene forteller også om andre grunner til kontakt eller andre funksjoner hun/han har[2]. Bente har fått vite hvem de kan få til å utføre manuell hogst. Anne har fått tak i luktestoff til barkebillefellene der. Dorte har fått hjelp til salg av tømmer, fått vite om kurs og skal skaffe seg kunnskap om juletreproduksjon[3] ved å henvende seg dit.[4] Og flere av dem snakker om skogtaksering — selv om det kan fremstå noe uklart for dem om det er takstselskapet, skogeierforeningen, det offentlige eller andre som står bak henvendelsen om det[5].

En skal ikke la seg forlede av presentasjonen av skogeierinformantenes bruk av skogbruks-sjef/kommunalt skogbruksansvarlig, til å tro at hun/han er en fremtredende samarbeidspartner for dem. For enkelte er det snakk om at hun/han er det i større grad enn for andre, men det er likevel slik at totalt sett fremstår skogbrukssjef som mer perifer og skogbruksleder mer nær. Høyst sannsynlig er det store variasjoner kommuner imellom når det gjelder hvor aktivt det offentlige veiledningsapparatet er (Follo m.fl. 2006). Det er imidlertid ikke til å legge skjul på at selv i kommuner hvor skogbrukssjef/kommunalt ansvarlig for skogbruk fremstår som aktive i skogeierinformanters beretninger[6], presenteres også den forståelse at det er blitt mindre samhandling med dem. ”Nå er det som sagt ei stund siden jeg tala med han [skogbrukssjefen]”, forteller Asbjørn. Han fortsetter: ”Det har blitt mindre å prate om”[7]. Utsagnet kommer i forbindelse med at han påpeker bortfallet av tilskuddet til tynning i ”tidlig treer, ung treer” og at skogbrukssjefs kontrollfunksjon i så måte ikke lengre er nødvendig. Asbjørn har flere tiårs erfaring som skogeier. Det har også Espen. Han er mer utdypende i sakens anledning. Følgende intervjusekvens kommer etter at jeg har spurt ham om kontakten hans med skogbrukssjef og han har fortalt at han omgås ham privat[8]:

Espen: Men sånn som fagperson, så har vi mye mer kontakt med [skogeierforeningen].

GF: Men har det vært annerledes før? Var skogbrukssjefene mer ute før?

Espen: Ja. Det er en utvikling som har skjedd både på jord og skog. […] Både jord- og skogbrukssjefene var liksom mye mer, det var dom som var liksom rådgivingsinstansen før, detta med landbrukskontoret. Og det var jo fagdager mye, både i jord og skog, så var det dom som ofte sto bak med støtte for eksempel ta Bondelaget eller Skogeierlag og slikt. Nå er det heller motsatt, at det er faglag og sånne nærings-institusjoner, og skogeierforeningen for å ta skog da, som er liksom drivkrafta, og så blir detta herre, jeg holdt på å si, påstrøere i en del sammenhenger. At dom kan ha innspell. Når vi har årsmøte i skogeierlaget, altså skogeierforeningen eller skogeierlag, så leverer jo skogbrukssjefen òg en slags årsrapport på sånn statistisk aktivitet. […] [Og] skogbrukssjefen er jo som regel med på når vi prater om fagdager og noe sånn, ut i skogen, og kan ha innspell der. Så det er klart, faglig sett så skal jo han være tyngre da enn skogbruksledere.

GF: Du smiler litt når du

---

[1] Intervju 19.9.03 s. 24.

[2] Enkelte av informantene snakker om skogbrukssjef som representant for forsikringsselskapet Skogbrand, det eneste selskapet som forsikrer skog i Norge. Dette er imidlertid ikke en funksjon skogbrukssjefen har som skogbrukssjef.

[3] Juletreproduksjon forstås gjerne ikke som skogbruk, men som fallende innenfor praksis- og teorifeltet hagebruk (Skogeieren 1/2005a).

[4] Bente (2.9.03 s. 18-19), Anne (13.8.03 s. 42) og Dorte (6.8.03 s. 40 og 45 og 3.13.03 s. 21)

[5] Vanskene med å vite hvor henvendelsen kommer fra, gir seg uttrykk hos Anne (3.9.03 s. 43), Bernt (22.7.03 s. 30) og Dag (17.10.03 s. 18).

[6] At skogbrukssjefen fremstår som aktiv, er for Asbjørns del i Asbjørns egen beretning eksempelvis i forbindelse med rådslagning. For Espens del fremstår den aktuelle skogbrukssjefen som aktiv i en annen informants beretninger.

[7] Intervju 19.9.03 s. 47. At skogfondsordningen nå er tilgjengelig på internett og skogeier kan gjøre en del av arbeidet med ordningen selv (Skogeieren 10/2005a), vil trolig være et bidrag til at det blir enda mindre å prate om.

[8] Intervju 28.7.03 s. 42-43.

Espen: Neida, neida, jeg smilte itte på grunn tå, for det er en realitet. Det er det. Men skogbruksledera er jo mye mer ute i skogen. Dessa herre byråkratene er jo blitt kontorfolk stort sett de, vet du.

GF: Byråkratene, er det det offentlige veiledningsapparat du tenker på?

Espen: Ja.

Litt senere utdyper Espen den reduserte samhandlingen. Dette er ikke personavhengig etter hans oppfatning. Det er institusjonen over tid som har blitt slik at dens ansatte har blitt papirflyttere. Hans forklaring på det er tosidig. På den ene siden er det en prosess "som dom har vørti innvikle i ubedt på grunn av at byråkratiet er slik". På den andre siden er det at "det private veiledningstjenester da eller institusjoner har overtatt mye ta den derre praktisk rettede biten". Det er ikke det at skogeierforeningen ikke har mye papir de skal håndtere, sier Espen, men ansatte der må ut gitt at en i løpet av de to siste årene har fått at enhver drift skal befares. Etter hvert tar Espen også opp hva denne endringen i retning av papirflytting har for skogeiere som ikke er med i samvirke[1]:

GF: Men betyr det at man skulle ha ønsket at skogbrukssjefen som instans hadde vært mer ute, eller er man fornøyd med det skogbruksleder som instans gjør?

Espen: Ja, men jeg blir jo subjektiv, jeg, for jeg er medlem i en institusjon som jeg får den hjelpa og den utadrettede virksomheten gjennom [skogeierforeningen]. Men hadde jeg itte være medlem i Skogeiersamvirke, så hadde jeg kanskje kunne svart ansles. Da ville jeg ha svart at: Jada, jeg savner den biten. For dom vil itte kanskje gå.., for det er mange det som har et antiforhold tel alt som heter samvirke, og da vil dom jo naturligvis itte bruke det apparatet. Og i hvert fall her i bygda da, som itte har noe konkurrerende apparat som dom har tidvis andre steller, så blir det skogbrukssjefen. Men det er klart han er med ute på befaringer. Detta er itte svart-hvitt. Så det blir jo han som blir instansen for de som itte tilhører et samvirke her. Så det er mulig dom får den hjelpa dom trenger. Men jeg tør ha dekning for det at utviklingen har være slik som jeg har prate om.

Den utviklingen Espen snakker om i siste setning, er primært at det offentlige veiledningsapparatet har trukket seg inn på sine kontor med de konsekvenser det har for samhandling med skogeiere. Eli har ikke vært særlig aktiv i forhold til skogeiendommen før relativt nylig, men ett synes hun å ha fått med seg. Det er at det muligens ikke er tid lengre for skogbrukssjefen å gi faglig assistanse[2]. Den nedbyggingsprosessen jeg her lar Asbjørn, Espen og Eli bevitne, har jeg kort nevnt tidligere i kapitlet. Norsk Skogbruk har tatt temaet opp og bladets redaktør har omtalt det som at "skogoppsynet smuldrer"[3]. Andre har påpekt at det på det kommunale nivå er reduksjon i antall fagstillinger, og at det er en tendens til at skogekspertisen settes til andre arbeidsoppgaver enn hva som er sentralt for skogbruk[4]. Skogmeldingen viser til at det på kommunalt nivå trolig er snakk om en[5]:

> reell bemanningsreduksjon i størrelsesorden 20% over 3–4 år [etter 93/94], dels som følge av nedbemanning, men først og fremst som følge av at de skogbrukstilsatte er tillagt andre oppgaver.

Prosentoverslaget i sitatutdraget baserer seg på tilbakemeldinger fra fylkesmennene og kommunene rundt bemanningssituasjonen. I FAO (2006) går det imidlertid frem til at antallet ansatte ikke er gått særlig ned siden 1986. Da var det 435 ansatte, mens det i 2006 var 425. Antallet ansatte er dog en ting, det sier verken noe om stillingsprosenter eller arbeidsoppgaver. Den fortellingen og forståelsen som finnes om skogoppsynet pr. dato, er at det er redusert aktivitet fra deres side — og mindre samhandling med skogeierne[6].

---

[1] Intervju 28.7.03 s. 45-46.

[2] Intervju 10.10.03 s. 32.

[3] Norsk Skogbruk 2/2004.

[4] Johan Henrik Bakken (2005).

[5] St meld nr. 17 1998-99:99.

[6] Muligens kan kommunereformen i landbruket bidra til at aktiviteten og samhandlingen økes. Fra 1. januar 2004 ble myndighet på landbruksområdet overført fra stat og fylke til kommune. De økonomiske virkemidlene som kommunene etter den dato fikk vedtaksmyndighet for, er blant annet det som fra den tid heter "Nærings- og miljøtiltak i skogbruket". Dette inkluderer tidligere ordninger med tilskudd til skogkultur, skogsveier, drift i vanskelig terreng og førstegangstynning (Forbord, Holm og Meistad 2005). Det er bare Fredrik som nevner den kommende endringen i intervjuene (12.9.03 s. 10). En av grunnene til at de øvrige skogeierinformantene ikke nevner dette, kan være at intervjuene ble gjort før det ble publisert noe særlig om temaet.

Skogoppsynet (skogbruksstyresmaktene) har vært en del av skogbrukets faggrunnlag lenge. Når den nåværende offentlige skogadministrasjonen ble opprettet, er imidlertid en definisjonssak. Var det i 1857 da de to første forstmestrene, Barth og Mejdell, ble ansatt i statens tjeneste eller var det i 1860 da ordningen ble permanent (Frivold 1999)? Uansett kom den første "moderne" norske lærebok i skogbruk ut noen år tidligere (Svendsrud 2005). Det var P. Chr. Asbjørnsen (1855) sin *Om Skovene og om et ordnet Skovbrug i Norge*. Fagutdanningen fikk Barth, Mejdell og Asbjørnsen i Tharandt i Sachsen[1]. Når en i skogbruksverden i dag snakker om "fag" og "det faglige", er kimen til dets vektlegging pr. dato formodentlig fra denne tiden. Det faglige ble trolig styrket ved opprettelsen av Det norske Skogforsøksvesen[2] i 1917, Skogbrukstellingen og Landsskogtakseringen som startet opp rundt 1920 (Vevstad 1992), vedtaket om Lov om skogvern i 1932, samt opprettelsen av Skogbrukets Kursinstitutt i 1958 (Skogbrukets Kursinstitutt udatert b) og etableringen av opplæringstilbudet Aktivt Skogbruk i 1977 (Skogbrukets Kursinstitutt 2002)[3].

I mine skogeierinformanters beretninger er "det faglige" sterkere forankret hos skogbruks-sjefen enn hos skogbruksleder. Dette går eksempelvis frem i intervjuutsnittet med Espen på side 78 hvor han sier at "faglig sett så skal jo han væra tyngre da enn skogbruksleder". Det manifesterer seg også i at en vil gå til henne/ham ved såkalte kritiske avgjørelser vedrørende skogen[4], og at en vil høre på skogbrukssjefen hvis det er faglig uenighet og en selv ikke har svaret[5]. Det som trekkes frem er skogbrukssjefens høyere utdanning og det at hun/han er nødt til å være oppdatert faglig. I selve den sosiokulturelle forankringen av det faglige hos skogoppsynet, inngår også kunnskapsoverføring fra fylkesmannsembetet til skogeierne på skogkvelder/-dager[6], at skogbrukssjef verifiserer og da er tillitsgarantist[7] for sertifikatet for kunstig kvisting, har ansvar for oppfølging av skoglov og har oversikt og ansvar for skogavgiftsordningen. Videre forankres det faglige hos skogoppsynet via dets ansvar for offentlige tilskudd. Det siste er tilfelle i den grad faglige vurderinger ligger til grunn for prioritering og skogoppsynet har en vesentlig innflytelse på prioriteringen av midlene. Begge deler antar jeg gjør seg gjeldende. For Hedmark skjer prioriteringen på fylkesnivået, av skogoppsynet i nær tilknytning til "Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark". "Der sitter fagmiljøet", forklarer fylkesskogsjef Strupstad meg[8]. Mer eller mindre pr. definisjon skulle da det som dette fagmiljøet bestemmer, bli "faglig" hvis de holder seg til sitt mandat og skoglig fokus. Når det gjelder skogoppsynets innflytelse på prioriteringene, forventer jeg at Fylkesmannens Landbruksavdeling (FMLA) har en sterkere hånd på rattet enn de øvrige deltakerne i kontaktutvalget. Det rett og slett fordi midlene er offentlige og det er fylkesmannens skogansatte som presumptivt skal besitte den beste og mest omfattende forstkunnskapen (hvis en ser bort fra forskere). Eksempel på en faglig forvaltning av de økonomiske virkemidlene, får jeg av Strupstad. Et tema som ble drøftet i kontaktutvalget var

[1] Frivold (1999) for Barth og Mejdell, Svendsrud (2005) for Asbjørnsen.
[2] Skogforsøksvesenet skiftet navn i 1973 til Norsk Institutt for Skogforskning (NISK) (Vevstad 1992). I 2006 ble NISK og Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) slått sammen til Norsk institutt for skog og landskap.
[3] Aktivt Skogbruk ble etablert av Norges Skogeierforbund og Skogbrukets Kursinstitutt ble bedt om å være operatør (ansatt i skogeiersamvirket, skriftlig meddelelse 20.8.07).
[4] Espen (28.7.03 s. 50) og Bente (17.9.03 s. 33).
[5] Hans (26.8.03 s. 17), Espen (28.7.03 s. 43) og Bente (17.9.03 s. 24-25). Også Eli sier at hun ville ha hørt på skogbrukssjef, men det er fordi skogbrukssjef som offentlig person kan ha myndighet over henne i det potensielle tilfellet (planteantall) — og ikke fordi hun forstår ham som faglig sterkere (10.10.03 s. 44-45).
[6] Asbjørn (21.11.03 s. 30), Anne (13.8.03 s. 24-25) og feltarbeidsnotater fra skogdag 19.10.03.
[7] Term fra Tian Sørhaug, muntlig overlevering (20. mai 2006).
[8] Intervju 11.3.03 s. 2. I dette kontaktutvalget sitter representanter for Fylkesmannen i Hedmarks sin landbruksavdeling, skogeierorganisasjonene, Skogselskapet i Hedmark, Jenter i Skogbruket og en undervisnings-/forskningsinstitusjon (Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark udatert b).

om en skulle fortsette å gi tilskudd til manuell førstegangstynning[1] i perioder av 2003 hvor planting heller kunne ha vært utført. Det som gjør en slik vurdering til "faglig", er at foryngelsen i området ikke var tilfredsstillende i forhold til hva som er optimalt biologisk. Det burde ha vært plantet mellom 8 og 9 millioner planter, påpeker Strupstad, men det plantes bare 5,5 million[2]. Imperativet i "burde" er innen skogbruket knyttet til tanken om det å få opp ny skog når gammel skog er hogd — det er fremtidsskogen som skal sikres. I skogbruksverdenen er det i høyeste grad noe som faller inn i "det faglige".[3]

Kollektive aktiviteter

Har den mulige leser som fra før ikke kjente til skogbruket, skimtet et ukjent praksisfelt? Jeg har antatt det. Det er derfor jeg hittil har ført en form for dobbel samtale: En i selve teksten og en i fotnotene. I fotnotene har jeg presentert forklaringer på skogbruksinterne uttrykk som produktivt skogareal, bestand og hogstklasse, utdypet hva som inngår i praktiske arbeidsoppgaver som skogkultur, markberedning og tynning, kort fortalt om instanser som Skogoppsynet og gitt opplysninger om skatteforhold som gjennomsnittslikning. Videre har jeg brukt en stor del empiriske referanser som høyst sannsynlig var ukjente kilder: Glommen, Mjøsnytt, Norsk Skogbruk, Skogeieren, Skog og Miljø, Årringer etc. Det spesielle det må redegjøres for og de ukjente kildene samt det øvrige som formodentlig en ikke-innvidd ikke evner å begripe eller se rekkevidden av, underbygger min påstand om at det finnes en egen skogbruksverden. Den består av grupper av mennesker som samarbeider for å produsere fortrinnsvis tømmer og treprodukter. Skulle jeg ha fulgt Beckers oppskrift for å gi et mer fullstendig bilde av verden, skulle jeg ha tatt utgangspunkt i dem jeg allerede har nevnt og presentert andre som også er nødvendig for produksjonen. Det være seg de mer åpenbare som alle aktørene senere i verdikjeden eller de mer usynlige som frøsankere, datateknologiutviklere, maskinreparatører og forbrukere som kjøpere av produktene. Det er "cooperating network that radiates out from the work in question" som er av interesse i Beckers inngang til "verden", og denne verdenen eksisterer i "the cooperative activity of those people" (Becker 1982:35).

Min presentasjon av denne verden er mangelfull. For det første har jeg, som nevnt, kun omtalt noe av samhandlingsnettverkene og -aktivitetene. For det andre er mine skogeierinformanter medlemmer av skogeiersamvirket. Jeg har dermed ingen data som viser hvordan denne skogbruksverdenen kan fortone seg hvis en ikke er organisert[4]. For det tredje er det begrenset hva mitt datatilfang kan utsi om denne skogbruksverdenen. Eksempelvis har jeg ikke hatt inngang til hva som skjer og ikke skjer i de styrende organer og administrative ledelse innen skogeierorganisasjonene. Jeg har kun data fra det Skogeierforbundet og Norskog velger å presentere via sine nettsider og medlemsblad. Det er ikke alltid dekkende for hva som foregår. Hva var det som skjedde da noen kvinnelige ansatte måtte gå i forbindelse med nedbemanningen i Skogeierforbundets administrasjon i 2004-2005? Saken er behandlet i Norsk

---

[1] Det var snakk om LUF-midlenes post til "ekstra skogkultursatsing". For 2002 var tilskuddet til manuell førstegangtynning en egen post, men ble for 2003 slått sammen med posten for ekstra skogkulturtiltak. Det var opp til Fylkesmannen å avgjøre om tilskudd til tynning skulle prioriteres i forhold til skogkulturtiltak (Norges Skogeierforbund 5.11.02).

[2] Intervju 11.3.03 s. 6. Stikkprøvekontroller siden 1994 viser at 15-25 prosent av foryngelsesarealet var forsømt (FMLA Hedmark 2003a). Disse stikkprøvekontrollene er det Anne, Bernt og Hans nevner som kontroller av foryngelse etter hogst.

[3] Argumentet mister ikke kraft ved at tilskudd til manuell førstegangstynning kan være gitt ut fra faglige betraktninger.

[4] Studier fra USA (Rickenbach m.fl. 2006) og Sverige (Lidestav og Nordfjell 2005, Berlin 2006) viser at medlemskap i en skogeierorganisasjon spiller en rolle. Det gir grunnlag for å stille seg åpen til at det kan det gjøre i Norge også.

Skogbruk og nevnt så vidt i årsrapporten til Norges Skogeierforbund 2004[1]. Ingen av stedene går det frem at noen måtte gå blant den engere krets av skogfaglig utdannede kvinner som var ansatt. Derimot skriver Skogeierforbundets styre i sin årsberetning noen små avsnitt under, at "både styret og organisasjonens ledelse arbeider bevisst for å fremme likestilling i organisasjonen". Sett med kjønnsbriller og vilje til å ta organisasjonens likestillingsønske seriøst, blir kvinnenes fratreden og den taushet dette var omgitt med, relativt underlig for meg[2]. Det foregår noe *backstage* som en må ha andre data enn jeg har, for å kunne si noe om. Det samme er tilfelle med hensyn til Åse Marie Bues verv som leder av styret i Skogeier-forbundet. Hun var styreleder i 3 år, sa så fra seg gjenvalg,[3] og ble erstattet av Helge Evju sommeren 2005[4]. Da hun ble valgt, hadde hun kun vært 2 år som medlem av styret i Norges Skogeierforbund. Hun "har således hatt en kometkarriere som tillitsvalg", påpeker Skogeierforbundet i et nettoppslag ved innstillingen til vervet[5]. Skal en forstå hvorfor Bue sa fra seg gjenvalg og karrieren ble kort, må det trolig ses nøyere på samspillet mellom tillitsvalgte på nasjonalt og regionalt nivå og mellom dem og administrasjon sentralt i Norges Skogeierforbund. Det de nevnte manglene i avhandlingen peker i retning av, er at mye i skogbruksverdenen er uutforsket. Mens skogressursen vies en god del forskningsmidler og -fokus, er det ikke tilfellet i samme grad for menneskeressursen.

Utfordringer til skogbruksverden gitt av det kollektive

I forskningsforstand utfordrer den empirigitte nødvendigheten av å ta i betraktning kollektive forbindelser, mye av det arbeidet forskeraktørene i skogbruksverdenen har gjort på skogeiere. Dette fordi forskningen gjerne er så individualistisk: En fokuserer på individet, en fokuserer på avgjørelser som dette individet angivelig tar eller holdninger hun/han har. Et typisk eksempel på genren er Lönnstedt (1989). Trolig er ikke dette nødvendigvis knyttet til en bevisst tilslutning til individualisme. Trolig er det, for det første, mer relatert til at mye forskning nasjonalt og internasjonalt på vestlig skogbruk synes skje med økonomers øyne. Og økonomi er "the social science where a humane kind of individualism has been most thoroughly deployed" (Hollis 2000:115)[6]. Det vil si en individualisme hvor de menneskelige agentene har ønsker, forestillinger og opptrer på måter som gjør rede for det som skjer, men like fullt en individualisme. For det andre er fokuset på individet presumptivt relatert til at mye forskning på vestlig skogbruk synes å være utført av skogbruksutdannede forskere. Det kan innebære vansker med å ta i bruk samfunnsvitenskapelige, mer holistiske perspektiver, og da særskilt av typen forståelses-innganger[7]. Det ligger ikke til deres naturfaglige skolering å ta de relativt lange sprangene fra evidens til fortolkning som fordres. Det er i prinsippet ikke noen nødvendig motsetning mellom et metodisk utgangspunkt i individet og et forskerfokus på det overindividuelle. Det er fullt gjennomførbart med en bevissthet om forskjellen mellom metode og gjenstand (Gullestad 1989a). Det gjøres bare ikke, og det ender opp mer i retning av, for å bruke Geertz (1973) sin formulering av Thoreau, "å telle katter i Zanzibar": Ikke får en tak i konteksten informantene er i, ikke får en tak i meningsinnholdet i forståelsene deres, og ikke får en grep om samhandlingene de inngår i. Jeg lar meg da også fascinere over Karppinen (2005) sin empiriske uttesting av "the theory of planned behavior" for finske

[1] Norsk Skogbruk 12/2004c. Norges Skogeierforbund (2005a).
[2] I ettertid har jeg fått vite at nedbemanningen var et sted mellom fire og fem årsverk, hvorav to var kvinner.
[3] Norges Skogeierforbund (9.5.05).
[4] Norges Skogeierforbund (8.6.05).
[5] Norges Skogeierforbund (15. 5.02).
[6] Den menneskelige versjonen av individualisme er av Hollis satt opp som motsats til en mer mekanisk versjon. Eksempel på det siste er John Stuart Mill som hevder at vi har å gjøre med "'the laws of nature of individual man' and that 'the phenomena of human thought, feeling and action are subject to fixed laws'" (Hollis 2000:112).
[7] En inngang hvor en søker å forstå og gi basis for at andre skal kunne forstå, er noe annet enn å søke forklaring (ifølge eksempelvis Hollis 2000).

skogeiere, en uttesting tilsynelatende grunnet i forståelsen at "the objectives of forest ownership guide forest owners' behavior" (Karppinen 2005:398). Helt ufortrødent fortsetter Karppinen uttestingen av denne individorienterte tilnærmingen til tross for at 53 prosent av respondentene "considered that they should use natural reforestation […] because important referents think so" (Karppinen 2005:399) og "motivation to comply […] was high indeed" (Karppinen 2005:407). Ikke et spørsmål er stilt ved de større samhandlingsnettene skogeierne er en del av. Videre er det gjerne innen en tankegang om det individuelle, at en lager typologier av skogeiere uten å ta inn trekk ved deres samhandlinger (for eksempler og gjennomgang av skogeiertypologier, se eksempelvis Emtage, Herbohn og Harrison 2006 og under trykking, Jennings og van Putten 2006, Boon og Meilby 2007).

De av aktørene i skogbruksverdenen som ikke er forskere, blir utfordrer på andre vis av den empirigitte nødvendigheten av å se skogeieren som del av kollektive aktiviteter. Som brukere av den ovenfor nevnte forskningen, kan de få vansker på vitenskapelig grunnlag å se ut over det individuelle. Videre kan det, som nevnt på side 38, med utgangspunkt i den empirigitte nødvendigheten stilles spørsmål ved hva det innebærer at skogeier er beslutningstaker, hva som skal forstås med uttrykket "frihet under ansvar", og hva som vil skje med skogbruket hvis en ikke får reversert nedbyggingen av veiledningsapparatet. Det er også grunn til å spørre, slik jeg gjorde på side 51-52, om hvem det er som er "aktiv" i uttrykket "forvaltningsaktiv": Er det skogeier eller skogbruksleder? Den gangen viet jeg ikke fokus til den dikotomien "aktiv" inngår i og dikotomiens andre ledd, nemlig "passiv"[1]. Det skal jeg gjøre nå.

Det er ikke nevneverdig vanskelig å finne empiriske eksempler innen skogbruket på bruken av aktiv-passiv-dikotomien. På en skogdag senhøstes står jeg hutrende rundt ett av de store bålene.[2] Det er en til-og-fra-samtale som foregår: Noen kommer til, andre går, sosialt sett er det ingen problem med å være helt taus og bare drikke den serverte kaffen og spise de utdelte bollene. To representanter for skogoppsynet på kommunalt nivå står også der. Jeg kjenner dem fra tidligere. Den ene kommenterer noe om at doktorgrads-arbeidet mitt skal dreie seg om forvaltningsaktive skogeiere. Han begynner så å snakke om skogeiere som "tar en telefon og overlater alt til skogeierforeninga". Så fortsetter han om at skogeiere ikke er med ut og viser hva som skal gjøres, eventuelt ikke gjøres. Ei heller er de med ut og viser hvordan de ønsker at noe skal gjøres, eventuelt ikke gjøres. Den andre fra skogoppsynet følger på. "Jeg skulle ha kontroll"[3], forteller han, "og spurte skogeieren om han ville være med ut. 'Åh nei', svarte han, 'det er 80 år til det kommer opp, og da er jeg død for lenge siden'". Jeg har en klar opplevelse av at begge to forsto dette som negativt. Senere på dagen, og da nok en gang rundt et bål og nå med sodd og ingefærøl, spør en av dem meg: "Hva med passive skogeiere? Det er jo det som er problemet." En skal ikke ha tatt mye del i skogbruket før en får en forståelse av at skogeiere som overlater alt til skogeierforeningen og ikke er med ut, aspirerer til den negativt konnoterte kategorien "passive skogeiere". Et annet eksempel på bruk av aktiv/passiv er fra Årringer hvor de "nye skattereglene for skogbruket" blir behandlet. Der står det å lese[4]:

---

[1] Dikotomien jeg snakker om er "aktiv/passiv", og ikke "forvaltningsaktiv/forvaltningspassiv". Innen skogbruksverdenen er det pr. i dag nemlig ikke "forvaltningspassiv" som er "forvaltningsaktiv" sin motpart i en dikotomi. Det er det "egenaktiv" som er. Å være egenaktiv innebærer at en utfører det praktiske skogsarbeidet selv. Å være en rendyrket forvaltningsaktiv skogeier innebærer at en ikke utfører noe av det praktiske skogsarbeidet selv. Mine skogeierinformanter er stort sett en form for ikke-rendyrkede forvaltningsaktive skogeiere.

[2] Feltarbeidsnotater 9.10.03.

[3] Trolig er det snakk om kontroll av foryngelse.

[4] Årringer 26/05. De nye skattereglene er knyttet til innføring av foretaksmodell og skjermingsmetode. Tidligere hadde en delingsmodellen. Den kom med skattereformen i 1992 og den innebar at en fikk et skille på beskatningen

> Eksempelet viser en øking i skattebelastning på 45 % fra situasjonen i 2004 hvor en har benyttet seg av 300-timers regelen (passiv eier) til situasjonen i 2006. For skogeiere som har blitt lignet som aktive eiere [o.s.v.]

Det tredje eksempelet henter jeg fra Statistisk sentralbyrå. I et SSB Magasinet og med utgangspunkt i tall fra Landbruksundersøkelsen 2004, heter det:

> Skal en sjå nærare på skogbruket som næringsveg, er gjennomsnittstal for alle skogeigarar mindre interessant. Då gir det meir meining å sjå på næringsinntekta til aktive skogeigarar med noko større eigedommar. Vi har denne gongen valt å setje ei grense ved 500 dekar produktivt skogareal. (Steinset og Snellingen Bye 2005:2/3)

Det fjerde og siste eksempelet er fra den skandinaviske forskningslitteraturen. I en artikkel av Lönnstedt i *Scandinavian Journal of Forest Research* om svenske NIPF-eiere, skriver han: "The results show that usually the active owner wanted to make the decision on whether to cut or not by himself or herself". På siden etter kan en lese at "the involvement of a non-active forest owner varied. At one extreme was the owner who wanted to decide everything himself or herself" (Lönnstedt 1997:306, 307). Hva er forskjellen mellom en angivelig aktiv og en angivelig ikke-aktiv skogeier her? Ut fra det Lönnstedt skriver er det vanskelig å forstå at aktiv/ikke-aktiv er basert på et skille i det empiriske materiale. Hva Lönnstedt legger til grunn for dikotomien, er ikke presentert. Jeg kan derfor spørre: Er Lönnstedt og de to refereene så vant til bruken av dikotomien aktiv/ikke-aktiv (dvs. passiv), at ingen alarmklokker ringer når uttrykket benyttes uutdypet?

Hva innebærer det å være "passiv" skogeier innenfor den norske skogbruksverdenen? Når jeg spør de to mennene fra skogoppsynet om hva "passiv" er der vi står rundt bålet, får jeg ikke noe svar. De har tydelige vansker. Å bruke retronymet "skattemessig passiv eier"[1] slik det var mulig frem til delingsmodellen ble tatt bort fra og med inntektsåret 2006, kan i første omgang synes å være en definitorisk løsning ettersom en da i alle fall hadde tre vilkår som måtte være oppfylt for å bli skattemessig aktiv eier. Det er bare det at det ene vilkåret gikk på at skogeieren måtte ha utøvet en arbeidsinnsats på over 300 timer pr. år, og at denne arbeidsinnsatsen rommet både det å være til stede fysisk, delta i møter, utføre hjemmearbeid, forvalte eierinteresser etc. Spissformulert kan en si at et visst snev av tankevirksomhet med sprette mellomrom kunne ha tilfredsstilt kravet til å være skattemessig aktiv (hvis det var det en ønsket). Det ville dermed trolig ikke ha løst vanskene de to ved bålet har med å utdype hva "passiv" skulle være å forstå som. Dette ettersom denne formen og graden av "skattemessig aktiv" like gjerne kunne ha vært "skattemessig passiv". I tillegg tenderer trolig det å være "aktiv" slik, til å være "passiv" i deres forståelse. At det skulle være som Steinset og Snellingen Bye indikerer, at eiendomsstørrelsen på minst 500 dekar produktiv skog er det som er bestemmende for "aktiv", ville sannsynligvis ha vært en fallitterklæring for de to fra skogoppsynet ettersom det bare er en knapp fjerdedel av alle skogeierne som har så store eiendommer (Steinset og Snellingen Bye 2005). I varmen fra bålet er det rom for å bruke noe tid på spørsmålet, og den ene fra skogoppsynet foreslår etter hvert at "aktiv" er hvis en gjør ungskogpleie. Å gjøre sluttavvirkning eller foryngelse er ikke den samme parameteren, etter hans mening, ettersom det er penger å hente i det første og en kan bli sanksjonert i det andre ut fra foryngelsesplikten som ligger i lovverket. Den andre representanten gjør en innvending, og sier noe om at skogeieren "kan jo ha gått ut og sett og ha kommet frem til at det ikke skal gjøres noe der, og da er det bevisst, og da er skogeieren aktiv"[2]. Med det siste utsagnet har vi fått inn ikke-aktivitet som noe som kan være "aktivt" gitt at fravær av handling er bevisst. Hva "passiv" skal være å forstå som, er overlatt til en utledning av negasjonen av "aktiv".

---

av såkalt kapital- og personinntekt (Almås 2002). Personinntekt var inntekt av personlig utført arbeid og pensjon, og den var grunnlag for å beregne toppskatt og trygdeavgift.

[1] Severin Myrbakken (14.6.05).

[2] Feltarbeidsnotater 9.10.03.

Med påpekningen om "bevisst" synes vi uomtvistelig igjen å vende tilbake til den individualiserte inngangen til skogeieren. La oss se på hva den mer dyptgående utforskningen til fire representanter for norsk skogbruk, forteller.

I det første referansegruppemøtet for doktorgrads-prosjektet ber jeg Grøndahl, Hjorth, Kvaal og Strupstad dvele rundt spørsmål som: Hva vil det si å ha et bevisst forhold til eiendommen og eierskapet; hvis skogbruket er en næring for skogeieren, hvordan tenker og opptrer hun/han da; hva vil det si at skogeier "driver skogen sin"? Alle tre spørsmålene er basert på forståelser og utsagn som florerer i norsk skogbruk. La meg presentere noe av det disse fire med bred, lang og dyp erfaring fra skogbruket kommer frem til i deres felles utforskning. Ut fra deres presenterte forståelser er det å ha skogbruk som næring noe annet enn å ha et bevisst forhold til eiendommen og eierskapet. De ordsetter disse to aspektene svært forskjellig. Det første dreier seg om "å leve av eiendommen", noe som igjen kobles til at det må være et økonomisk utbytte og da slik at det er snakk om et betydelig tilskudd til husholdsinntekten hvert år. I dette ligger det også "at det skal være aktivitet" på eiendommen, og muligens deltakelse i tillitsmannsapparatet eller på andre relevante arenaer[1]. Når de utdyper "bevisst forhold", er derimot økonomisk inntjening lite til stede. Da snakker de om at skogeier har gjort seg noen tanker om hva en vil oppnå med eierskapet, at en har et formål med eierskapet sitt. Samtidig påpekes det imidlertid at det er like mange måter å være bevisst en skogeiendom på, som det finnes skogeiere[2]. I utforskningen av og diskusjonen rundt hva "bevisst" skal være å forstå som, foretar de visse grensedragninger. Ved å trekke noen av dem sier de også noe om hva "bevisst" kan være ved hva det ikke er. I denne *ad negatio* konseptualiseringen foretas det et skille mellom det å være "bevisst" og det å ha fagkunnskap. Fagkunnskap kan en hente fra andre steder, og det å sette bort alt til "fagfolk" kan være et meget bevisst og godt valg[3]. Videre er aktivitet på eiendommen og "bevisst" ikke nødvendigvis sammenfallende. En kan ha et bevisst forhold til eiendommen og ha ingen aktivitet der (slik min bålkamerat nevnt ovenfor også berører); en kan ha et relativt ubevisst forhold til eiendommen og ha aktivitet der, men da følger en råd og oppfordringer fra eksempelvis skogeierforeningens ansatte[4]. Dette ordsettes også som en grenseoppgang mellom "aktiv skogeier" og "bevisst skogeier"[5]. Videre er det å ha et perifert forhold ikke nødvendigvis det samme som å ha et ubevisst forhold[6]. I grensedragningene referansegruppa gjør, foretar de også noen involuerende distinksjoner innen fenomenet "bevisst" selv: (i) Å være bevisst i forhold til avkastning av skogen versus å være bevisst eiendommen som areal, skog, skogskjøtsel, (ii) å være bevisst på eiendomsnivå versus å være bevisst eiendomsinterne trekk/aspekter, (iii), å være bevisst "skogbiten" versus å være bevisst andre verdikjeder, og (iv) å være bevisst ved eiendomsoverdragelse versus å være bevisst hva en skal bruke eiendommen til når den er kommet i ens eie, (v) å foreta bevisste valg hvor tanke på skoglige konsekvenser inngår versus bevisste valg uten denne konsekvenstankegangen[7]. Uttrykket "å drive skogen" er for disse fire representantene for skogbruket tett knyttet til "kubikkmeter" og kulturarbeid, det vil si at det hogges for salg og at det sørges for foryngelse[8]. Med andre ord synes ordsettingen av "å drive skogen" som noe annet enn både "å ha skogbruk som næring" og "bevisst forhold". Med utgangspunkt i hva referansegruppa sier, kan oppsummeringen være: Skal en ha skogen som næring, må en drive skogen, men en kan godt drive skogen uten

[1] Referansegruppe 23.10.03, s. 13, 14, 16 og 20.
[2] Referansegruppe 23.10.03, s. 1 og 4.
[3] Referansegruppe 23.10.03, s. 3 og 12.
[4] Referansegruppe 23.10.03, s. 5, 6 og 8.
[5] Referansegruppe 23.10.03, s. 8.
[6] Referansegruppe 23.10.03, s. 4.
[7] Referansegruppe 23.10.03, (i) s. 3, (ii) s. 8, (iii) s. 22-23, (iv) s. 10, (v) s. 11.
[8] Referansegruppe 23.10.03, s. 23 og 24.

å ha skogen som næring; skogen som næring/ikke-næring og bevisst/ikke-bevisst forhold er to forskjellige ting og kan ha ulike sammensetninger, og det er tilfellet også for det å drive skogen/ikke drive skogen og bevisst/ikke-bevisst forhold.

Det referansegruppa kommer frem til i utforskningen, er instruktivt på flere vis[1]. For det første pulveriserer det med all tydelighet det legitime grunnlaget for en skogbruksintern enkel, udefinert og ubevisst bruk av "aktiv"/"passiv". For det andre går det frem at hva "bevisst forhold" skal være å forstå som, langt fra har noe entydig svar. Og sist, men i mitt ærend her ikke minst, viser svarene deres at de kollektive forbindelsene, kollektive aktivitetene og skogbruksverdenen inngår i det hele.

Når jeg skal redegjøre for det kollektives tilstedeværelse i betraktninger rundt aktiv/passiv, bevisst etc., skal jeg inkludere beretningene til de to bålkameratene mine fra skogoppsynet. Ser en på hva som sies rundt bålet, kan en legge merke til at overindividuelle forhold er vesentlige element: Skogeieren tar en telefon til skogeierforeningen, det er ved oppsøkende virksomhet skogeier avslår å være med ut, og det er ved å gjøre ungskogpleie en blir "aktiv" — en aktivitet som krever eksempelvis utvikling og produksjon av ryddesag og verneutstyr, et begrepsapparat som gjør det mulig å begripe og gripe skogen, trolig et kartverk som kan gi en oversikt, og kan hende andre som kan gjøre arbeidet faglig forsvarlig hvis en selv ikke utfører det. Tilsvarende ser en også for referansegruppa. Når gruppa bretter ut "skogbruket som næring" og "å drive skogen", trekkes økonomisk utbytte og hogst for salg inn. Ikke noen av delene er mulig å realisere uten at andre skogbruksaktører utfører en eller annen, stor eller liten, tilpassende aktivitet. Videre: Når bålkameraten min snakker om at ikke-aktivitet kan være bevisst og at skogeier da er "aktiv", er dette ikke en hvilken som helst ikke-aktivitet. Derimot er det en ikke-aktivitet som følge av at en har "gått ut og sett" og kommet frem til at det ikke skal gjøres noe der. "Ut å se" er, som jeg skal komme tilbake til i neste kapittel, et vesentlig aspekt ved skogbruksverdenens forståelser. Videre er det ikke hva som helst en ser etter når en er der ute. En ser etter de skogbruksrelevante forholdene, og de er gitt av det forstlige begrepsapparatet og skogbruksverdenens forestillinger og konvensjoner. Evner en ikke å foreta "ut å se" på denne måten, klassifiserer det ikke som det i skogbruksverdenen, og den foreslåtte løsningen vil trolig være at en da heller må få med seg en som kan se for en. Det må nødvendigvis bli en skogbrukskyndig, og dermed en person som er deltaker i skogbruksverdenen. Paralleller til dette finnes også fra referansegruppas utforskning av "bevisst holdning". Det å sette bort alt til fagfolk som et bevisst valg, forutsetter fagfolkene og dermed skogbruksverdenen. Når det gjelder gruppas påpekning om et bevisst forhold og ikke-aktivitet, er det det samme som bålkameraten min tar opp og som jeg redegjør for over. Forskjellen er bare at gruppa ikke sier noe om at en er ute og ser. For å få tatt beslutningene om ikke-aktivitet uten å være ute og se, må en ha noe å tenke med for å tenke på, samt at en må ha ett eller annet planverktøy som gjør det mulig å gripe og begripe skogen på distanse. Alt sørger skogbruksverdenen for, også en skogbruksaktør som kan bistå en hvis det skulle være slik at begrepsapparat, forestillinger, konvensjoner og planverktøy ikke er noe en besitter. Og skogbruksverdenens relevans i det tilfellet at skogeier har et relativt ubevisst forhold til skogen sin og likevel har aktivitet i skogen, gir seg selv ettersom en da, jevnfør referansegruppa, følger råd og oppfordringer fra eksempelvis ansatte i skogeierforeningen.

Hvor fører dette så meg? Jo, til en mulighet å påpeke at skogbruksaktører ordsetter skogeier individualistisk; når en gjør det, plasserer en henne/ham innen konteksten av skogbruks-verden; men når en attribuerer karakteristikken "aktiv/passiv", er det det individualistiske som

[1] I tillegg til at svarene deres også åpner opp spørsmålene og gir flere nyanser å spørre ut fra.

igjen vinner frem. Det aktive/passive blir et trekk ved personen og en ser bort fra skogbruksverdenen sitt bidrag i produksjonen av det aktive/passive. Slik må det ikke nødvendigvis være teoretisk sett. Riktignok er jeg av den oppfatning at skogbruksaktører skal ha vansker med å ikke kontekstualisere skogeier innenfor rammen av skogbruksverdenen, men det er fullt mulig å ta et mer kollektiv-orientert syn både på skogeieren og karakteristikken "aktiv/passiv". Gjør en det, vil en kunne se at aktiv/passiv er en karakteristikk ved forbindelsen mellom skogeieren og skogbruket, og dermed innser en at trekket "aktiv" må produseres og reproduseres. Denne produksjonen og reproduksjonen er det skogbrukets ansatte og instanser som må stå for, og ikke skogeierne (Follo m.fl. 2006). Dette er igjen å si at skogbruket har så mange såkalte aktive skogeiere som skogbruket til enhver tid greier å produsere. Å ta inn over seg dette, er en politisk, økonomisk, sosial og kulturell utfordring for skogbruksaktører ettersom "skyld"-spørsmålet ikke lenger kan deplasseres og utgiftene eksternaliseres til Per og Kari Hvermansen-skogeier.

Hvorfor bruke Becker og med hvilke implikasjoner?

Hvorfor bruke Becker sin redegjørelse for kunstverdenen som utgangspunkt for å si noe om kollektive aktiviteter og kollektive forbindelser når det finnes så mange andre vitenskapelige innretninger som gjør det samme? Svaret er pragmatisk: Inngangen hans er høyst enkel. Denne enkelheten tjener flere formål. For det første gir den en liketil oppskrift for hvordan jeg kan organisere en overflate-redegjørelse for norsk skogbruk. Det gjør jeg ved eksempelvis å svare på: Hvem er det som utfører hvilke aktiviteter med hvem? Hva trengs? Hvilke rolle spiller estetikk og staten? Hvem er eiere og hva eier de? Denne redegjørelsen er nødvendig for å kunne gi ikke-skogbruksinnvidde økt mulighet til å forstå det som presenteres senere i avhandlingen. For det andre bruker Becker ord og uttrykk som en ikke trenger samfunnsvitenskapelig bakgrunn for å begripe ettersom de gjerne er en del av vanlig norsk tale. Fraværet av fagsjargong gjør det lettere for ikke-samfunnsforskere å fatte budskapet om det kollektive. For det tredje innebærer Beckers inngang ikke noe som i forsknings-sammenheng er kontroversielt pr. i dag. At tømmer hogd/produsert er sosialt i sin væren, skapt av mennesker som handler sammen, får ingen til å heve øyenbrynene innen nåtidens samfunnsvitenskap. Det har vært et poeng ettersom det empiriske innholdet og de allerede presenterte konklusjonene ville kunne ha forsvunnet i støyen fremprovosert av en uvant og muligens omstridt teoretisk inngang. Det skal nemlig ikke særlig store refleksjoner til for å se at skogbruket kunne ha vært grepet med Latours versjon av aktørnettverkteori[1]. Den er benyttet til å gripe både fiskeren (Johnsen 2002) og norsk rødt fe (Risan 2001, 2003), og at skogbruk er en teknovitenskapelig naturkultur hvor ting, symboler, mennesker, trær, politikk, vitenskap, økonomi, etc. inngår i nettverkene, skaper ikke vansker. Det gjør derimot begrepsbruken, de underliggende premissene og deres implikasjoner. Det krever sitt for å bli inneforstått med termer som "aktant" og "immutable mobiles" (Johnsen 2002:46, 59). Videre skal en gå noen runder med sin epistemologiske og ontologiske[2] grunntro før en kan slutte seg til, forkaste eller justere premisset at alle fenomen som inngår i nettverkene er like virkelige og like viktige i dannelsen av dem og at eksempelvis fiskeren ikke har egen ontologisk status. Og sist, det at juksahjul, melkemaskin og motorsag har motivasjon[3], virker bare fremmed-

[1] Johnsen (2002) påpeker at aktørnettverksteori ikke preges av noe helhetlig, teoretisk perspektiv, men Latour har stått sentralt i utvikling av teori og metodologi. Den norske skogbruksverdenen ville også kunne ha vært grepet ved å benytte industriell nettverksteori slik tilfellet er for melkeprodukter (Forbord 2003) og da uten tilsvarende grad av vanskeligheter som heftes ved aktørnettverksteori. Ulempen ved industriell nettverksteori er at den primært er knyttet til firma/bedrifter, det passer ikke med mitt fokus på de private, personlige skogeierne og deres levde virkelighet.

[2] Epistemologi er teorien om kunnskap og vedrører blant annet kunnskapens opprinnelse og omfang. Ontologi er studiet av og teori om væren og eksistens.

[3] Den motivasjonen en snakker om innen aktørnettverksteorien, er ikke en intensjonell motivasjon. Derimot er motivasjonen de nedfelte krav som ligger i eksempelvis juksahjulet (Johnsen 2002).

gjørende før en har grepet aktørnettverksteorien. Ikke har jeg i dette kapitlet hatt noe ønske om å fremmedgjøre, ei heller har jeg hatt defamiliarisering[1] (Marcus og Fischer 1986) som mål. Derimot har jeg hatt ønsker om å gi en enkel, uproblematisk, lett fattbar presentasjon av norsk skogbruk.

Det har sine omkostninger å benytte Becker. Dette fordi han er opptatt av å beskrive kunst som kollektiv aktivitet. Dermed er det ikke noen dyptgående bidrag til utvikling av teoretiske perspektiv eller problematisering av eksempelvis ”sosial organisering” eller ”sosial struktur”. Det er ingen utdypninger av differensieringsakser eller utgreinger om epistemologiske og/eller ontologiske aspekter ved de kollektive aktivitetene. Leseren skal legge merke til Beckers bruk av ordet ”aktivitet”. Det Becker nemlig ikke behandler, er at det er snakk om kollektiv handling og at så vel handling (”action”) som kollektiv handling (”collective action”) er egne forskningsfelt med et vidt spekter av forskningsinnretninger. Hadde jeg latt empirien min ”danse med” noen av disse teoriene, hadde presentasjonen blitt annerledes og innholdet og fokuset justert[2]. Noen slik dans skal jeg ikke foreta. Derimot skal jeg hente inn noen innsikter fra enkelte av forskningsinnretningen som kan indikere noe av det jeg ikke har fått presentert ved å bruke Becker. Det vil dreie seg om kreativitet, motsetninger og lojalitet.

Med Beckers fokusering på rutinisert samhandling som det som konstituerer verdenens eksistens (side 33), kan den fremstå som stivnet. Det kreative aspektet er ikke viet stort fokus[3]. Det er det derimot i Joas’ bok *The creativity of action* (1996). Der går Joas til angrep på etablerte sosiologiske handlingsteorier[4], og hevder at ”a third model of action should be added to the two predominant models of action, namely *rational* action and *normatively oriented* action” (Joas 1996:4, kursiv i original). Den tredje modellen er en som inkluderer den kreative karakteren til menneskelig handling. I hans argumentasjon presenteres Herders ekspressive språkteori og ekspressive antropologi og Marx’ teorier om produksjon og revolusjon, som idéer om kreativitet. Det siste med god hjelp av Merleau-Ponty og Arendt sine arbeider. De tre metaforene til kreativitet (”expression”, ”production”, ”revolution”) har imidlertid den svakheten, ifølge Joas, at ”they all attempt to grasp the creativity of action by attributing creative features to a certain concrete type of action” (Joas 1996:116). To tilnærminger som imidlertid ikke gjør det, er ”Lebensphilosopie” fra Europa og den amerikanske pragmatismen. I Schopenhauers inngang til vilje, som Joas benytter i forbindelse med ”livsfilosofien”, er imidlertid kreativiteten gitt en posisjon på et for dypt nivå. Det vil si på en posisjon dypere enn menneskelig handling. Dermed må vi, påpeker Joas:

> insist not only, in opposition to the reductionist outlook of utilitarian and normativist approaches, on the *creativity* of action, but also, in opposition to the philosophy of life, on the creativity of *action*. (Joas 1996:71, kursiv i original)

Ikke uventet, gitt Joas’ arbeider med amerikansk pragmatisme, er det den han ender opp med som fundament for handlings kreativitet. Den pragmatiske konseptualiseringen av kreativitet ligger i pragmatikernes forståelse av menneskelig handling i seg selv. Denne forståelsen er et dreiepunkt for en hel rekke av begreper som ofte opptrer i deres arbeider, skriver Joas. Det er

---

[1] Defamiliarisering dreier seg om å gjøre det kjente ukjent for derigjennom å hente nye innsikter.

[2] Hvor forskjellig presentasjon og innhold ville kunne ha vært med ulike ”danser” mellom teori og empiri, går frem av Feldman (1995). Der foretas fire ulike ”danser”: Med etnometodologi, semiotisk analyse, dramaturgisk analyse og dekonstruksjon.

[3] Det innebærer imidlertid ikke at Becker hevder verdenen(e) er uforanderlig. Han vier da også et helt kapittel til endringer. Til tross for dette er ikke kreativitet utforsket. Videre faller han hele tiden tilbake til premisset om at rutiniserte samhandlinger er det konstituerende for verdenen. Det er det å ”cooperate in regular ways” som er Becker (1982:301) sin grunnforestilling.

[4] ”Sosiologisk handlingsteorier” er her i motsetning til økonomisk, psykologisk og filosofisk handlingsteori. ”Sosiologisk” står med andre ord ikke i motsetning til ”antropologisk”.

snakk om konseptualisering av problem og problemløsning, idéer om intelligens og rekonstruksjon, og begreper om abduksjon og konstituering av mening. Det å forankre kreativitet i handling gir pragmatikerne mulighet til å oppfatte kreativitet som frigjøring av kapasitet til nye handlinger. Med Deweys ord om at dette er selve kjernen i pragmatismen, drar Joas sitt poeng hjem: ”Pragmatism is, put succinctly, a *theory of situated creativity*” (Joas 1996:133, kursiv i original). Med en slik inngang til forståelse av kreativitet, er det ikke lenger snakk om å tilføre enda en type handling, nemlig kreativ handling, til listen over mulige handlingstyper. Derimot er det å si at det er en kreativ dimensjon i all menneskelig handling, og at denne tredje modellen er overbyggende for både ”rational action”-modellen og ”normatively oriented action”-modellen. Ifølge Joas er det bare ved å introdusere begrepet handling med den kreative dimensjon, at det vell av begreper som er involvert i handlings-begrepet kan defineres konsistent og på en måte som yter rettferdighet til hva de er ment å uttrykke. Det være seg begrep som eksempelvis intensjon, norm, identitet, roller, situasjonsdefinisjon, institusjoner — og rutiner. Rutiner er resultat av kreativitet, er ett av Joas’ budskap. Det er ikke noe utdypet poeng hos Becker, ei heller i min presentasjon av skogbruket. Det er da også et ubesvart empirisk spørsmål hvordan styrkeforholdet er mellom kreativitet og rutine, og hvordan de spiller seg ut og påvirker hverandre. Spørsmålet kunne ha vært besvart både ved mikro- og makrososiologiske studier basert på handlingsteori. En tentativ hypotese ut fra kjennskapet mitt til norsk skogbruk av i dag, er at kreativiteten har relativt trange kår og at rutinisering innad i skogbruket forstås som både rasjonelt, effektivt og økonomisk gunstig. Dermed ligger det godt til rette for at rutinene vinner frem og forsteines.

Joas berører også temaet ”kollektiv handling”. Det fører meg over til at Becker ikke har gitt meg mulighet til å si noe om motsetninger. Joas påpeker at kollektive handlingsprosesser i stigende grad er blitt et fokus for samfunnsvitenskapelig forskning. Det empiriske grunnlaget for denne økningen er ”the current boom in the topic of ’new social movements’” (Joas 1996:199). Etter en kortere presentasjon av temaet under kapitteloverskriften ”Creative Democracy”, forlater han det mer eller mindre med en konklusjon om at en kreativitets-orientert handlingsteori også kan reise langtrekkende makrososiologiske påstander med hensyn til kollektive handlinger. Å si noe om selve fenomenet kollektiv handling, er ikke hans ærend. Uttrykket ”new social movements” Joas benytter, viser til bevegelser i så vel Europa som USA. I en oversiktsartikkel fra 1975, ”Strands of Theory and Research in Collective Behavior” av Marx og Wood, får en ett innblikk i hva det her er snakk om av sosiale bevegelser. Det er ”movements of a protest and ’rights-seeking’ nature”, ”student political activists and black urban rioters”, men også ”crazes, panics, fashion, rumor, and behavior in disasters” (Marx og Wood 1975:364, 388). Selv om det påpekes i artikkelen at det har skjedd teoretiske tilnærminger med hensyn til disse formene for kollektiv atferd og konvensjonell gruppeatferd slik at begge deler kan konseptualiseres innen samme rammeverk, hevdes det også at ”social movements can be defined as noninstitutionalized group attempts to produce or prevent social change” (Marx og Wood 1975:376). Med en slik definisjon av sosiale bevegelser og dermed av den kollektive handlingen, skiller dette seg ut fra Becker. Det institusjonaliserte vil hos ham kunne ha en fremtredende plass gitt vektleggingen av rutiner. Videre er det nettopp det vedvarende den kollektive atferden forutsetter og som gjør verdenen mulig. Det forhindrer ikke at jeg kan hente innsikter fra studiene av opprør, opptøyer og deres like. Her skal jeg kun trekke frem spenningen mellom heterogenitet/homogenitet i forestillinger og motivasjon. Det hevdes med basis i empiriske funn at ”heterogeneity versus homogeneity in beliefs among protestors often depends on the level of abstraction involved, type of protest, and stage of the movement” (Marx og Wood 1975:383). Hvis jeg ser bort fra skogbruksverdenens ”stage” og dermed livsforløp, blir de interessante spørsmålene knyttet til deltakerne i skogbruksverdenen. Hvor homogen er de når det gjelder forestillinger og

motivasjon? Hva er eventuelt motsetningene? Én motsetning har jeg faktisk nevnt: Den som viste seg da tilskudd til planting over statsbudsjettet falt bort med statsbudsjettet for 2003. Jeg ønsker videre å påpeke at den ideologiproduserende kraft ikke er gitt den menige skogeier, det verken alene eller flere sammen. Derimot sitter kraften i sterkt mon hos de øverste lederne av skogeierorganisasjonene, det være seg på lands- eller regionalt nivå hos skogeiersamvirke, på landsnivå for Norskog. Jeg antar at andelslagssaken innen skogeiersamvirket vil være en nylig og god case for å belyse hvordan forståelsene og motivasjonen til de sentralt og høyt hierarkisk plasserte aktørene vinner frem.

Dermed er jeg inne på et teorifelt som er totalt fraværende hos henholdsvis Becker, Joas, Marx og Wood: Samvirketeori og dets aspekt lojalitet. Sett fra norsk virkelighet kunne slik teori ha vært dratt inn ettersom det i Norge i de siste 150 årene er "vokst frem en betydelig virksomhet basert på samvirke som organisasjonsform" (Johnstad 1998:328). De fem store samvirkesektorene i 1996 var landbrukssamvirket, fiskersamvirket, forbrukersamvirket, boligsamvirket og forsikringssamvirke. I tillegg hadde en også samvirke eller samvirkeliknende organisering innen sjøforsikring, håndverk, transport, rådgivning, reiseliv og annen service. I 1996 omsatte de fem store samvirkesektorene for 87 milliarder kroner, det var nesten på størrelse med Statoil. Det norske skogeiersamvirke er del av landbrukssamvirket sine salgssamvirker[1] sammen med blant annet meierisamvirket, kjøttsamvirket og eggsamvirket. Samvirke er en økonomisk forening som forener elementer fra økonomisk virksomhet og interesseforeninger (Johnstad 1998). En interesseforening er en forening som arbeider for å fremme medlemmenes nytte og mål i vid forstand. Med andre ord har samvirke både en økonomisk og en sosial side. Så tett vevd sammen er dette, at det ikke går å oppfylle de økonomiske målsetningene uten å oppfylle de sosiale, eller omvendt (Rønningen 1992).[2] Samvirket skal drive virksomhet for brukerne (dvs. skogeierne), men også ivareta medlemmene (dvs. skogeierne) sine interesser. Det er dette som er samvirkets dualistiske natur (Draheim 1955 og Jonnergaard 1991 referert hos Johnstad 1998). Det skaper noen særpregede problemstillinger blant annet knyttet til spørsmål rundt den demokratiske medlemskontrollen og lojalitet til samvirkeorganisasjonen. Lojalitetsproblematikken er det som står på min agenda. Med den sterke tilstedeværelsen av skogeiersamvirket både når det gjelder markedsandeler av tømmeromsetningen, medlemsorganisering, veiledning, ideologisk kraft, politisk makt, økonomiske og menneskelige ressurser etc., vil det være en rekke faktorer som løfter skogeierne inn i samvirket og som virker lojalitetsfremmende. Det innebærer ikke nødvendigvis at skogeiersamvirket har det lett med hensyn til å få skogeiere til å være lojale som tømmerleverandører eller kjøpere av andre tjenester, men presumptivt har samvirket det atskillig lettere enn hva det ville ha vært uten de lojalitetsfremmende elementene. Hadde dette vært radikalt annerledes, ville også den norske skogbruksverdenen sett ganske annerledes ut.

Om Beckers inngang til og presentasjon av kunstverdenen utelater mangt, er ett trekk svært til stede: Instrumentalitet. En skal produsere noe. Det er det som gir eksistensen til de beckerske kollektive handlinger og linker. Det er også med det utgangspunktet han snakker om konvensjoner, kunnskaper og ferdigheter, ideologier, estetikk og forståelser. Alt dette er rettet

[1] Samvirkeorganiseringen har ikke vært uproblematisk i Norge etter 1. mai 2004 da den nye konkurranseloven trådte i kraft (Lov 2004-03-05 nr 12, Lov om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger). Loven innebærer at deler av samarbeidet som finnes innen skogbruket i utgangspunktet synes å være forbudt. Vinter 2006/07 ble det behandlet et forslag til forskrift om at skogeiere og organisasjonene deres skulle ha rett til konkurranseavgrensende samarbeid om produksjon og omsetning av landbruksprodukt (Landbruks- og matdepartementet 26.10.06).

[2] I forbindelse med andelslagssaken innen skogeiersamvirket har det vært foretatt en del grenseoppganger med hensyn til hva økonomisk forening, aksjeselskap, andelslag og ansvarlig selskap er (eksempelvis Norges Skogeierforbund 2004). Andelslagsordningen blir forstått som innbefattet i samvirke som organisasjonsform.

mot og forbundet med produksjonen av kunstverk. Slik kan den overfladiske fremstillingen av skogbruksverdenen også fremstå: Som om aktørene kun er ute etter å produsere tømmer. Det er de imidlertid ikke. I tillegg til konvertering av tømmer til penger, er de også opptatt av de gamle trærne, de spesielle trærne, den store skogen — det som er *beyond* både penger og dem selv. I tillegg til å være opptatt av skogen, er de også opptatt av familien. Det og mer til skal neste kapittel innbefatte. Kapitlet vil fokusere på forståelser. Også det er Becker grunn på. Ikke får vi vite noe om forståelser som fenomen, og ikke blir vi presentert for særlig mye empirisk materiale som formidler noe om hvordan kunstverdenens aktører forstår seg selv og den verdenen de etablerer og spiller seg ut i. I kapittel 3 vil jeg dra veksel på Lakoff og Johnson (1981, 1999) og Lakoff og Turner (1989) sin inngang til metaforer for å gjøre de implisitte forståelsene i skogbruksverdenen eksplisitte. Det er imidlertid ikke før i kapittel 5 at metaforer som fenomen blir utdypet og drøftet. Det vil utfordre Beckers uproblematiserte instrumentalitet gitt at instrumentalitet ikke kan være hele historien. Dette er ytterligere å understreke at selv om jeg har vunnet en del ved å benytte Becker for å si noe om skogbruksverdenen, har jeg også gått glipp av mye.

Kap. 3 Å gjøre implisitte forståelser eksplisitte

Jeg vil gjøre skogbrukets implisitte forståelser eksplisitte. Det fremstår for meg som svært nødvendig ettersom jeg ikke har sett den øvelsen gjennomført. Det er nødvendig slik at andre ikke-skogbruksaktører kan ha lettere for å fatte hva skogbrukets aktører "are up to" (Geertz 1973:9), som Geertz sier i forbindelse med Cohen, denne saueieren med sine tapte sauer, sjeiken og Kaptein Dumari i det pastorale drama av handelsvirksomhet, forsvar av ære og etablering av dominans. Det vil gjøre det mulig å skille blinket fra blunket. Det vil gjøre det mulig å fatte de skogbruksinterne forståelsene som gir skillet mellom det å fysisk fjerne trær til det å sluttavvirke til det å slakte skogen, mellom det å hakke et hull i bakken og sette et lite tre nedi til det å forynge. For skogbruksverdenen er også en meningsverden, full av høyst særpregede forståelser, konvensjoner og handlingsregler. Det er bare når en kjenner dette at en vet at "rød" skog innebærer at den er full av råte[1], kjenner til at "hogstmodent" teller for at tilveksten ikke lenger er tilstrekkelig og forstår grunnlaget for at en skal investere mest på best mark. I antropologisk fagforstand blir kapitlet naivt slik det forrige var. Der var jeg ikke interessert i teoretiske utgreiinger om hvordan gripe det kollektive, men i å få frem betydningen av det kollektive. Slik skal jeg heller ikke her studere mening, forståelser, symboler eller tegn som fenomen, men presentere skogbruksverdenens tatt-for-gitt-heter og underforståttheter. Noen av dem vil være så selvfølgelige for skogbruksaktører som eventuelt måtte lese dette, at de kan spørre: Er dette noe å fortelle? Andre vil ikke være fullt så åpenbare for dem. Det er imidlertid bare ved å kjenne skogbruket, at en kan si om det er det ene eller det andre. Mens kapitlet da blir teoretisk grunt og kan hende empirisk dypt for antropologer, blir det kan hende teoretisk dypt og empirisk grunt for skogbruksaktører. For å hjelpe de sistnevnte med å gripe hva antropologer og andre samfunnsvitere måtte mene med mening og tilknyttede begreper, må jeg innledningsvis ha en liten innføringssekvens.

Det er ingen enkel og enhetlig teoretisk inngang til mening, og den antropologiske fag-litteraturen er rik på ulike presentasjoner og angrepsmåter. D'Andrade henter imidlertid et eksempel fra Schank og Abelson fra 1977 som kan være god i illustrasjonsøyemed. Først presenteres en historie, så gis visse spørsmål:

> Roger went to the restaurant. He ordered *coq au vin*. The waiter was surly and the table was right next to a cash register. Roger left a very small tip. (D'Andrade 1993:103)

Spørsmålene lyder:

> What did Roger eat? To whom did Roger give his order? Where did Roger sit? Did Roger like the restaurant? Who was the tip for? (D'Andrade 1993:103)

Trolig vil leseren ikke ha vansker med å svare på spørsmålene. Når hun/han gjør det, benyttes kulturell informasjon ettersom svarene på spørsmålene ikke er eksplisitt gitt i historien. Den kulturelle informasjonen dreier seg om, hevder D'Andrade:

> the facts that one normally gets to eat what one orders, one normally gives one's order to the waiter, one normally sits at a table, one normally indicates satisfaction with food and service by the size of the tip, one is normally not satisfied if the waiter and the surroundings are not pleasant, and normally tables right next to the cash register are not pleasant. Furthermore, readers expect, in the absence of other explicit factors, what happened was what one would normally expect to happen. Without this additional information and the normality assumption, one could not answer the questions above and the story could not be understood. (D'Andrade 1993:103)

Dette innebærer at mening, i D'Andrade sin inngang, er et komplekst samspill mellom hva som er presentert og hva den aktuelle personen tilfører det som er presentert. Det er ut fra dette komplekse samspillet leseren vil forstå det som foregår i historien. Tilsvarende gjelder innen skogbruksverdenen. Skogbrukets aktører forstår det som foregår, det de ser og opplever, ut fra visse meningsrammer. Disse meningsrammene er ikke gitt de som ikke er innvidd i verdenen.

[1] Skogsråten kan være både lys og mørk. Det er den mørke som ser rødlig ut (Allskog 4/2006a).

I det lille eksempelet med Roger på restauranten er det skjult mange vitenskapelige problemstillinger: Hvor er mening lokalisert? I hodene til folk eller i fortellingen? I hodene til folk eller i verden "der ute"? I forståelser eller i handlinger? Hvordan er forholdet mellom mening og forståelse? Videre er fortellingen en representasjon, det vil si en beretning om hva som angivelig skal ha foregått. Da reises spørsmål som: Hvordan er forholdet mellom representasjon og virkelighet? Det er et spørsmål som også kan ordsettes som: Hvordan er forholdet mellom tegn og betegnet? Videre får en utdypninger om hva tegnet er å forstå som, spørsmål om språkets betydning og symbolers plass. Hele dette problemkomplekset vedrører også hva det er mulig for mennesket å vite om verden, å utsi om virkeligheten og med hvilke utsagnskraft og sannhetsgehalt. Det er store spørsmål uten entydige svar fra forskerverdenen. Det skal jeg la ligge her. T. Larsen foretar imidlertid en oppsummering for antropologien som sådan som får holde i denne omgangen. Han påpeker at antropologien har levert en grunnleggende kritikk av den klassiske epistemologien. Den inneholder, ifølge eksempelvis Benhabib (Benhabib 1984 referert hos T. Larsen 1993), tre elementer: Subjektet, objektet og representasjon. Den klassiske epistemologien hevder at det erkjennende subjekt får kunnskap om sin gjenstand gjennom adekvate representasjoner. Larsen skriver videre:

> I sin kritikk av subjektet har antropologien hevdet siden sin barndom at det ikke er en passiv tilskuer, men en aktiv produsent av den virkeligheten den forsøker å forstå. Kunnskap stammer ikke så mye fra umiddelbare sansedata som den er et produkt av vår deltagelse i en livsform. Mennesket som erkjennende subjekt er også kilden til mening, ikke blott og bart dens mottaker.
>
> I sin kritikk av representasjonen eller tegnet, har antropologer hevdet at representasjonen ikke er et nøytralt medium for gjenstanden. Representasjoner konstituerer like mye som de avspeiler verden, og signifikasjon er derfor en verdensskapende aktivitet […].
>
> Endelig, i sin kritikk av objektet, sier antropologien at det ikke er tilgjengelig for oss i en umiddelbar forstand, men at det alltid fremstår kulturelt formidlet. (T. Larsen 1993:66)

Når jeg nå skal forsøke å gjøre de implisitte forståelser i skogbruksverdenen eksplisitt, lar jeg Larsens redegjørelse for subjektet (om det så er meg som forsker og skribent, leseren som leser og fortolker eller skogbrukets aktører som handlende, tenkende og fortolkende mennesker), representasjonen (om det er min eller skogbrukets aktører sin) og objektet (det være seg skogen, mennesker, skogbruksaktiviteter) ligge som et epistemologisk og ontologisk bakteppe uten problematisering. Det er likevel en mer klargjørende posisjon enn hva tilfellet var for kapittel 2 ettersom den slags problematikk der ikke var kommentert overhodet.

Forståelser vedrører konvensjoner selv om det aspektet er relativt lite fremme hos Becker. I *Art Worlds* vier han konvensjoner mye, men spredt oppmerksomhet. Selve termen "kunstverden" slik han har brukt den, hviler på konvensjoner gitt hans påpekning om at han har benyttet "kunstverden":

> to denote the network of people whose cooperative activity, organized via their joint knowledge of conventional means of doing things, produces the kind of art works that art world is noted for. (Becker 1982:x)

Det konvensjonelle og konvensjoner er hos Becker fortrinnsvis produksjonskonvensjoner. Det er de som gjør den kollektive handlingen for å produsere kunstverket mulig, de som koordinerer samhandlingen og gjør den "simpler and less costly in time, energy, and other resources" (Becker 1982:369). Det er konvensjoner som gjør at en kan "perform interchangeably" (Becker 1982:78), det vil si at en person kan erstattes av en annen innenfor samme kategori aktør. Således gir konvensjoner muligheter. De gir imidlertid også begrensinger:

> They are particularly constraining because they do not exist in isolation, but come in complexly interdependent systems, so that one small change may require a variety of other changes. A system of conventions gets embodied in equipment, materials, training, available facilities and sites, systems of notation, and the like, all of which must be changed if any one component is. (Becker 1982:32)

Selv om konvensjoner ikke nødvendigvis er enkle å forandre, er de dog ikke uforanderlige. De gir nemlig på den ene siden rom for fortolkning, på den andre siden muligheter for forhandlinger. Det vil da også skje en dag-til-dag-revisjon av arbeidskonvensjonene som styrer rutinearbeid. Disse hverdagsrevisjonene innebærer at en som ikke deltar i det daglige arbeidet, ikke vil være oppdatert på de små justeringene av konvensjonene. Becker er klar på at det er gjennom regelmessig deltakelse i arbeidet en lærer seg de nåværende konvensjonene. Slik er det fordi prosedyrer og regler er innbefattet i konvensjonene og samarbeidsmønstrene som en gjennomfører rutinehandlinger med, og fordi konvensjonene er innarbeidet i fysiske rutiner og utstyr. Noe teoretisk utdyping av fenomenet konvensjon, gir ikke Becker.

Konvensjonsteorien Becker bygger på er D. K. Lewis sin publikasjon *Convention: A Philosophical Study* fra 1969. Ifølge Becker er konvensjon for Lewis ”the means everyone adopted to solve the problem of coordination” (Becker 1982:56). Andre peker på at Lewis har en smal forståelse av konvensjoner ved at han definerer dem som uformelle regler (Lazega og Favereau 2002 og Gomez og Jones 2000 referert hos Stræte 2006). Det argumenteres for at ”*konvensjoner er en tolkbar komponent i alle slags regler*, og altså ikke bare er en av flere typer regler” (Stræte 2006:62, kursiv i original). Stræte har en gjennomgang av konvensjonsteori. Konvensjonsteori er en teori om å forstå praksis og en tilnærming til praktiske og handlingsorienterte problemstillinger gjerne knyttet til økonomiske transaksjoner. Den er en kritikk av nyklassiske økonomi- og markedsforståelser som eksempelvis *rational choice*-teori. En forkaster da også den rasjonelle agentmodellen fordi en der ikke tar hensyn til normer i mellommenneskelige relasjoner. I konvensjonsteori hevdes det videre at handling gjerne krever legitimering, det vil si en form for rettferdiggjørelse eller begrunnelse. Ved at bestemte typer handlinger gjentas, forsvinner dog behovet for en uttalt begrunnelse og den bestemte handlingen forventes i den gitte situasjonen. Over tid blir da begrunnelser til konvensjoner. Ut fra dette kan en få en definisjon av konvensjon som ”a sort of ’agreement’ about what is to be done – in the sense that what each person does meet the expectations of the others on whom he or she depends” (Storper og Salais 1997 referert hos Stræte 2006:66). Konvensjonene er således bærere av både praksis og rettferdiggjørelse. Rettferdiggjøring er det vesentlige elementet i Boltanski og Thévenot sin *On Justification. Economies of Worth* (2006) (se også Boltanski og Thévenot 1999). En handling rettferdiggjøres ved at den finnes verdig, påpeker Stræte (2006) i sin presentasjon av inngangen. Boltanski og Thévenot har konseptualisert seks forskjellige ”orders of worth” og ledsagende seks ”worlds” deriblant ”the domestic world”, ”the civic world”, ”the market world” og ”the industrial world”. Jeg har ikke vansker med å se at de nevnte ”worlds” er relevante for skogbruket. For å vise det må jeg imidlertid først få redegjort for de forståelser som finnes i skogbruksverdenen og få på plass en argumentasjon rundt ”Familien”. En nærmere presentasjon av ”orders of worth”/”worlds” gis derfor i kapittel 4.

Som tilfellet er for Becker forsvinner ”forståelse” som noe å fokusere på også i Strætes presentasjon av konvensjonsteorien. Dette uttrykkes eksplisitt. Stræte sier: ”Konvensjoner setter praksis i fokus, det vil si man er opptatt av handling og ikke av holdninger, meninger og tanker” (Stræte 2006:63). Videre fremfører han det syn at konvensjoner utgjør en praksis som kan observeres. Etter min vurdering innebærer det første at en velger å se bort fra at handling stort sett er forståelser levd, og det andre at en ser bort fra ikke-handling etablert som konvensjon. At handling — og konvensjoner — er manifestasjoner av forståelser, medfører at forståelse er relevant inngang også hvis en vil vie oppmerksomhet til konvensjoner. At fravær av handling kan være konvensjonalisert, medfører på sin side at en må se på den større betydningsverden, meningsverden, ikke-handlingen foregår innenfor. Det er bare hvis en gjør det en kan ”se” fraværet av handling som en handling. Videre tilslører alt fokuset Becker og

konvensjonsteori gir konvensjoner tilknyttet handling, at òg forståelser kan være konvensjoner og konvensjonalisert, det vil si etablert som rådende forestillinger og som noe en ikke setter spørsmålstegn ved eller diskuterer. Mening er et spørsmål om blant annet konvensjoner, påpeker da også Searle (1982) i sin argumentasjon rundt regulative og konstitutive regler. Videre, selv om begge typer regler kan være konvensjoner, viser grenseoppgangen mellom dem en vesentlig distinksjon som konvensjonsteori (jevnfør Stræte 2006) tilsynelatende ikke drøfter. Distinksjonen går frem hos Searle:

> Regulative rules regulate a pre-existing activity, an activity whose existence is logically independent of the existence of the rules. Constitutive rules constitute (and also regulate) an activity the existence of which is logically dependent on the rules. (Searle 1982:139)

De regulative reglene regulerer noe som allerede er etablert. Eksempelvis regulerer etiketteregler mellommenneskelige relasjoner, men de mellommenneskelige relasjonene eksisterer uavhengig av etikettereglene. De konstitutive reglene derimot etablerer det de utsier noe om. Fotballreglene regulerer ikke bare fotballspillingen, de skaper også muligheten for eller definerer selve aktiviteten. Derfor vil de konstitutive reglene gjerne fremstå som tautologiske. Det er imidlertid bare snakk om en form for kvasi-tautologi som en nødvendig konsekvens av at de er konstitutive regler, hevder Searle. De konstitutive reglene regulerer etableringen av fenomen på et grunnleggende plan, gjerne bygd opp i formen ”X teller for Y i kontekst K”: Å si ”ja” i en kirke ”teller for” å bli gift. Det er dog mye heftet ved, slik D’Andrade påpeker:

> To agree that something will count as something else is more than simply knowing about it, although knowing about it is a necessary precondition. The *agreement* that something counts as something else involves the *adherence* of a group of people to a *constitutive rule* and to the entailments incurred by the application of the rule. (D’Andrade 1993:91, kursiv i original)

Og det som innbefattes hvis en anvender reglen, kan være i tilfellet ekteskapsinngåelse: Familie, barn, svigermor, arv, skilsmisse, hjem, skattelovgivning, familiejul, giftering, etc. De konstitutive reglene vil være mer fundamental for det d’andradeske meningssystemet enn hva de regulative er, men regulative regler vil også inngå der. Konstitutive og regulative regler kan anskueliggjøres med skogbruket som case. Den dypeste, mest omfattende og implikasjonsrike konvensjonen der er: Å omgjøre skog til tømmer til penger, ”teller for” skogbruk. Det er en konstitutiv regel, den konstituerer selve handlingen skogbruk og også skogbruksverdenen. Det er slik tømmerproduksjon blir skogbrukets prototypiske trekk (side 46). Konvensjonen om at ”hogstmodent” teller for at tilveksten ikke lenger er tilstrekkelig, er ett element i denne større verden som bretter seg ut gitt den førstnevnte konvensjonen. Den er også konstitutiv ettersom den etablerer hva det er som skal være å forstå med ”hogstmodent”. Handlingsregelen ”hogg når skogen er hogstmoden”, er derimot en regulativ regel: Den særskilte skogen eksisterer uavhengig av handlingsregelen.

”Teller for” er et vesentlig uttrykk i Searles konstitutive regler. Både i ordvalg og umiddelbart meningsinnhold likner det ”står for”. Dermed er koblingen til metaforer også gitt, i alle fall hvis en slutter seg til det syn at metafor som fenomen i sin mest generelle form rett og slett ”involves comprehending some entity from the point of view, or perspective, of another” (Tilley 1999:4). At livet er en lek, er en metafor hvor vi forstår livet ved hjelp av det vi forstår lek som. Lek ”står for” livet. Fenomenet metafor skal jeg vie behørig oppmerksomhet i kapittel 5. Her skal jeg kun slå fast at metaforer ikke bare er poetisk, ei heller utelukkende lingvistisk, konseptuelt eller kognitivt, men også kan være hverdagslig (Lakoff og Johnson 1981, 1999) eller materielle gjenstander som kropp, hus og landskap (Tilley 1999). Videre er ikke alle metaforer konvensjonelle og alle konvensjoner metaforer. Det finnes metaforer som ikke er allment utbredt, og ja, muligens høyst idiosynkratiske. Og konvensjoner kan godt være etablert på et grunnlag hvor noe ikke står for noe annet. Handlingsregler er av en slik type.

Med dette avslutter jeg innføringssekvensen jeg innledningsvis sa jeg ville gi skogbruksaktører. Jeg skal nå gå over til å presentere forståelser som finnes i skogbruksverdenen. Da skal jeg la alle de ovenfor nevnte grenseoppgangene og nyansene stort sett ligge, og la forståelsene fortelle seg frem uten at å bedrive noen form for Prokrustes-aktivitet[1]. Ikke noe vold mot virkeligheten skal jeg utføre for å få forståelsene til å passe inn i begreper som metafor og konvensjon, regulative og konstitutive regler etc. Jeg organiserer presentasjonen rundt skogen, verdikjeden og familien. Det er tre store tema som skogbruksverdenens forståelser graviterer omkring, for å låne og parafrasere Berg Eriksens ord (2003), det som er nervetrådene i forståelsene, fyrtårnene i det forståelsesmessige landskapet. De er bundet tett sammen: Skogen til familien, skogen til verdikjeden og familien til verdikjeden. De inngår i den sømløse sammenhengen som på forståelsesplanet utgjør skogbruket (se figur 4). I det kulturelle fellesskapet som skogbruksverdenen er, synes dette være den syntetiserte fremstilling av hva normalitet innbefatter. I så måte og på dette nivået av abstraksjon, skulle det dermed presumptivt ikke være vansker med etableringen av emisk enighet om den minimale fellesvirkelighet (Solvang 2006 referert hos Eriksen 2006).

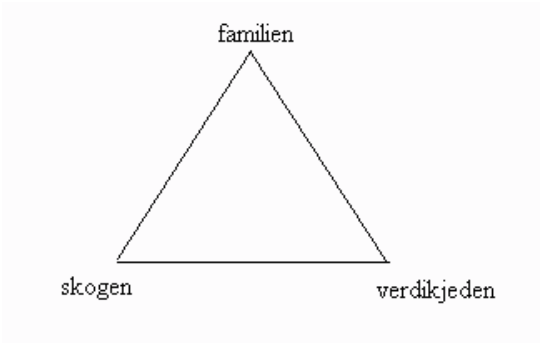

Figur 4: De tre fyrtårnene i skogbruksverdenens forståelser

Jeg skal starte med forståelser av skogen. Det gjør jeg ettersom jeg tidligere knapt har omtalt skogen selv om skogbruket ikke vil kunne eksistere uten den. Deretter følger forståelser tilknyttet verdikjeden, og til slutt forståelser relatert til familien. At familien kommer etter verdikjeden, er ikke grunnet i noen form for nedtoning av familiens betydning. Derimot er det av presentasjonsmessige forhold: Det er visse aspekter jeg ønsker å få presentert før jeg behandler familien. Mens det for skogen vil gå frem at den muligens lider av visse identitetsvansker, er et vesentlig trekk ved verdikjeden at den fremstilles med en asymmetrisk maktkonstellasjon. Familien på sin side er både den menneskelige slektskapsbaserte familien og fellesskapet av aktører, men også den, la meg her kalle det, familiære relasjonen en har til skogen. De to siste aspektene ved familien vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

Skogen

Den norske skogen har mange identiteter. Noen av dem er langt mer eksplisitt uttrykt enn andre. Under overskriften ”Skogen” skal jeg vie fokus til tre eksplisitt uttrykte. Det er skogens avskogings-identitet, skogen som bærer av biologisk mangfold, og skogen som telt, målt og modellert. Skogens mer skjulte identiteter er dens varianter som konteiner, som stor, endring og aktør. Skog er også penger. Det er en meget eksplisitt uttrykt identitet. Ettersom den er

[1] Prokrustes (gr. ”strekkeren”) er i gresk mytologi tilnavn til røveren Polypemon (Damastes). Et sagn forteller at han holdt til i Elevsis-trakten sammen med andre voldsmenn og pinte veifarende til døde ved å strekke dem ut i en seng hvis de var for korte til sengen eller ved å hugge av dem armer og ben hvis de var for lange (Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07, 17.11.07).

knyttet til verdikjeden, presenteres identiteten nettopp i overgangen mellom to av fyrtårnene i skogbruksverdenens forståelsesmessige landskap: Helt innledningsvis under overskriften ”verdikjeden”.

De allerede klart uttrykte identiteter

Skogens avskogings-identitet

Skogen inngår som del av internasjonalt forankrede prosesser knyttet til overvåking over og forsøk på begrensning av avskoging i global sammenheng. I *Global Forests. Issues for Six Billion People* skriver Laarman og Sedjo (1992:12) at da Zon og Sparhawk i 1923 publiserte en redegjørelse for verdens skoger, påpekte også de ødeleggelse av skog. Imidlertid var ”virtually the entire focus of their analysis […] production, consumption, and trade of timber and wood products”. Noen få miljøaspekter ble berørt, eksempelvis effekten av skog på vannforsyning og jordbruk. Ut over det var saker som står høyt på dagens globale miljøagenda, ikke særlig anerkjent som problematikker. Avskoging har en ganske annen internasjonal oppmerksomhet i dag. Det går frem hos Rudel, Flesher, Bates, Baptista og Holmgren (2000) sin bibliografi over publikasjoner om avskoging i tropene. Bibliografien teller 825 kvalifiserte publikasjoner på engelsk, fransk, spansk og portugisisk over temaet siden begynnelsen av 1990-tallet. Årsakene til avskogingen er mange. Laurance peker på fire nøkkeldrivere. Det er ”human population pressure, weak government institutions and poor policies, increasing trade liberalization, and industrial logging” (Laurance 1999:109). Det hevdes at i Brasil i 2002 og 2003 ble et område tilsvarende 11 fotballbaner avskoget pr. minutt (Laurance, Albernaz, Fearnside, Vasconcelos og Ferreira 2004:1109). Opptattheten av avskoging og det beslektede temaet ”bærekraftig skogbruk”, reflekteres i etablering og drifting av en rekke organer og prosesser på høyt internasjonalt nivå (se eksempelvis Castañeda 2000, Ruis 2001, Lindstad m.fl. 2004). Denne global-politiske virkelighet bidrar til å gi den internasjonale rammen som forklarer formuleringen Landbruks- og matdepartementet har i et nettoppslag som forteller at volumet i norsk skog øker. Departementet skriver: ”Dette gir en kraftig volumøkning i skogen, og viser at Norge ikke går på akkord når det gjelder å utnytte framtidige ressurser […]”[1]. Gitt det globale fokus på avskoging, blir det et poeng å informere om at dette ikke skjer i Norge. Det er ikke avskoging som er problemet i Norge. Derimot er det angivelig gjengroing (tilskoging[2]). Imidlertid skjuler spørsmålet om avskoging og tilskoging en av skogens andre identiteter. Det er som bærer av biologisk mangfold.

Skogen som bærer av biologisk mangfold

Spørsmålet om biodiversitet er langt mer fremme i den samtalen den norske skogbruks-verdenen har med sine nasjonale omgivelser enn hva tilfellet er for skogens avskogings-identitet. Det går også frem når det blir slått opp i media at forskere har kommet frem til at ved å regne annerledes, er muligens den globale avskogingen ikke så omfattende som før beregnet[3]. Da går nemlig Erik Tunstad, redaktør av ”forskning.no”, til det skritt å presisere i en kommentar at[4]:

> den nye modellens fokus på tømmervolum, biomasse og karbonopptak - i tillegg til areal - gir mening i forhold til økonomi og klimaspørsmål (hvilket selvfølgelig ikke er uviktig), men gir i noe mindre grad mening i forhold til […] biodiversitet.

---

[1] Landbruks- og matdepartementet (29.3.05).
[2] En av skogbrukets forskeraktører, Bernt Håvard Øyen ved datidens Skogforsk, omtaler gjengroing som ”tilskoging” (Øyen 11.4.05).
[3] Nettavisen (14.11.06).
[4] Erik Tunstad (15.11.06). Innenfor et biodiversitetssynspunkt forstår Tunstad tap av tropisk regnskog som mer alvorlig enn tap av boreal granskog.

Biodiversitetsdebatten finnes skjult i en pågående strid om hvordan en best og mest dekkende skal definere den norske skogen. Er den plantasjeskog eller urskog? Er den kultur eller natur? Hvordan ordsettes den norske skogen? Blant miljøorganisasjoners aktører er skogen i Nordmarka omtalt som "striglede industriskoger"[1], mens "granåkre"[2] og "plantefelt"[3] er benyttet om den norske skogen mer generelt. Den retoriske ordbruken peker i retning av skogen som i stor grad kultur, og ordbruken spiller sammen med forståelser av plantasjer. Store deler av den norske skogen er da også plantasje hvis en tar i bruk Sedjo (2001) sin forståelse: Den skogen som er plantet, er plantasje. En slik inngang til plantasje reduserer imidlertid kraftig FAOs definisjon av "forest plantation". Den er gitt for bruk i "The Forest Resources Assessment Programme" og lyder:

> Forest stands established by planting or/and seeding in the process of afforestation or reforestation. They are either of introduced species (all planted stands), or intensively managed stands of indigenous species, which meet all the following criteria: one or two species at plantation, even age class, regular spacing. (FAO 2004:28/36)

Gitt definisjonen følger en biologisk virkelighet ordsatt som monokultur, og den står i motsetning til biodiversitetsaspektet. Innen norsk skogbruk synes en å distansere seg fra termen plantasje. En oppfatter gjerne ikke den norske skogen som det. Dette til tross for at hyppigheten av planting, at skogen drives, at gran og furu har stor plass, at gran har innvandret Norge og annen gran er plantet[4] og at enalderheten til bestandsskogbrukets skog, presumptivt faller inn i FAOs definisjon. Det eneste definisjonskriteriet som ikke er aktualisert, er "regular spacing". I tillegg innebærer den hogsten blant annet mine skogeierinformanter utfører ved hogstmodenhetsalder, at andel grovt dødt virke reduseres i skogen. Andelen grovt dødt virke er trolig den enkeltfaktoren som bidrar mest til å redusere det biologiske mangfoldet sammenliknet med en urskogtilstand (Siitonen 2001 referert hos Rolstad, Gjerde, Nilsen og Storaunet 2006). Uansett mengde død ved og dens gitte betydning — jeg har vansker med å tro at skogeierinformantene ville forstå skogen sin som plantasje i FAOs definisjon. Den eneste som benytter termen plantasje om egen og andres skog, er Hans. Da er det Sedjos snevre inngang til plantasjer han anvender ettersom han sier at det er plantasjer fordi "vi planter igjen hogstflatene våre"[5]. Det er imidlertid ingen ting i Hans sin beretning om dyre- og planteliv, skoglige prosesser og biologisk liv som forteller meg at han ville ha samstemt i en beskrivelse av hans skog som monokultur og som plantasje i FAO-forstand. Å få frem dette, er ingen ren akademisk øvelse for meg. Det er heller ikke bare for å være sann mot empirien. Derimot er det en redegjørelse nødvendiggjort av Scott og Shiva sine presentasjoner av moderne, vestlig skogbruk.[6]

Både Scott og Shiva bruker termen "vitenskapelig" i sine utlegninger om skogbruket. Det blir utelukkende fremstilt negativt. I *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed* (1998) bruker Scott såkalt "scientific forestry" og dens historie som en metafor for den formen for kunnskap og manipulasjon som er karakteristisk for mektige institusjoner med klart definerte interesser. De mest fremtredende eksemplene på slike mektige institusjoner er, skriver Scott, statlig byråkrati og store kommersielle firma.

---

[1] Gjermund Andersen, leder i Naturvernforbundets skogutvalg, gjengitt i Aftenposten (14.11.06).
[2] Truls Gulowsen, leder i Greenpeace Norge, gjengitt i Nationen (7.11.06).
[3] Steinar Lem, spaltist i bladet Folkevett, 2005.
[4] Dagbladet (8.1.05) intervju med Per Holm Nygaard ved Norsk institutt for skogforskning. Her er "norsk gran" nevnt, men også sitkagran og lutzii.
[5] Intervju 9.9.03 s. 9.
[6] Hva "plantasje" er å forstå som, er også relevant for en eventuell komparasjon mellom Japan og Norge med hensyn til skogbruk. Knight (1996, 1998) sin utlegning om familieskogbruk i fjelllandsbyer i Japan kan være grunnlag for sammenstilling mellom dette skogbruket og det norske familieskogbruket. Imidlertid omtaler Knight det skogbruket han skildrer som plantasjeskogbruk. Det nødvendiggjør at en foretar en granskning av innholdet i hans begrepsbruk og i den faktiske skoglige aktiviteten som inngår hos japaneserne.

Dette vitenskapelige skogbruket Scott omtaler og benytter, er det som kom fra Preussen og Sachsen og som vokste seg frem sent på 18. hundretallet. Jeg har nevnt det tidligere og vil komme tilbake til det senere. Ifølge Scotts presentasjon av dette skogbruket, er det et skogbruk hvor en forsøkte å:

> create, through careful seeding, planting, and cutting, a forest that was easier for state foresters to count, manipulate, measure, and assess. The fact is that forest science and geometry, backed by state power, had the capacity to transform the real, diverse, and chaotic old-growth forest into a new, more uniform forest that closely resembled the administrative grid of its techniques. […] The tendency was toward regimentation, in the strict sense of the word. The forest trees were drawn up into serried, uniform ranks, as it were, to be measured, counted off, felled, and replaced by a new rank and file of lookalike conscripts. (Scott 1998:15)

Denne skogen var en "'one-commodity machine'", en "monocropped forest" som var "a disaster for peasants who were now deprived of all the grazing, food, raw materials, and medicines that the earlier forest ecology had afforded" (Scott 1998:19-20). Og:

> The instrument, the knife, that carved out the new, rudimentary forest was the razor-sharp interest in the production of a single commodity. Everything that interfered with the efficient production of the key commodity was implacably eliminated. Everything that seemed unrelated to efficient production was ignored. (Scott 1998:21)

Videre hevder Scott at det den vitenskapelige skogbruker drømte om, var:

> a perfectly legible forest planted with same-aged, single-species, uniform trees growing in straight lines in a rectangular flat space cleared of all underbrush and poachers. (Scott 1998:82)

Muligens var det tyske skogbruket av en slik karakter som Scotts presentasjon angir. Han bruker Lowoods bokkapitel "The Calculating Forester: Quantification, Cameral Science, and the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany" (1990) som primærkilde. For min egen del har jeg vansker med å lese inn de samme dype og altomfattende praktiske konsekvenser i Lowoods redegjørelse som Scott gjør og som jeg har presentert ovenfor. Et annet aspekt som imidlertid er mer alvorlig etter min oppfatning, er at han lar dette skapte bildet bli stående også som representasjon for dagens skogbruk i den vestlige verden. I sitt forsøk på å dra sine argumentative poeng hjem, foretas det lite nyanseringer: Det er monokultur mot polykultur (og da biodiversitet), og det er monokultur over alt hvor det drives moderne, vestlig skogbruk.

Også Shiva opprettholder den binære motsetningen mellom mono- og polykultur i bokkapitlet *Colonialism and the evolution of masculinist forestry* (1993). Hennes ærend er, som tilfellet var for Scott, en samfunnskritikk av Vesten basert på negative konsekvenser av vitenskapeliggjøring og økonomisk utviklingsfokus. Scott ser det fra USA, Shiva fra India. I tillegg har Shiva et kvinneperspektiv og er feministisk orientert. I motsetning til Scott er det menn Shiva ser som den drivende kraften i den uønskede utviklingen, og ikke staten slik det primært er hos Scott. Fremstillingen av det vitenskapelige skogbruket er imidlertid like negativt og unyansert. Da britene koloniserte India, "they first colonised her forests" og "reduced this primary source of life into a timber mine" (Shiva 1993:306). I 1865 kom "the first Indian Forest Act", og:

> this legislation marks the beginning of what is called the "scientific management" of forests; it amounted basically to the formalisation of the erosion both of forests and of the rights of local people to forest produce. Commercial forestry, which is equated with "scientific forestry" by those narrow interests exemplified by Western patriarchy, is reductionist in intellectual content and ecological impact, and generates poverty at the socio-economic level for those whose livelihoods and productitivity depend on the forest. Reductionism has been characteristic of this forestry because it sunders forestry from water management, from agriculture and from animal husbandry. Within the forest ecosystem it has reduced the diversity of life to the dead product, wood, and wood in turn to commercially valuable wood only. A commercial interest has the primary objective of maximising exchange value on the market through the extraction of commercially valuable species—forest ecosystems are therefore reduced to the timber of such species. (Shiva 1993:308)

Det er snakk om en "capitalist and patriarchal reductionist forestry"; "a forestry of destruction"; en forstvitenskap som har redusert alle arter til en, alle behov til ett (det til masseindustrien) og all kunnskap til en. Som følge av dette er skoger "single-species, single-commodity production plantation" (Shiva 1993: 309-311). Shiva sier ikke noe om hvor dette vitenskapelige skogbruket kom fra, bare at det kom fra Vesten og Europa. Uansett hvor det i faktisk levd liv var, tilhører dagens norske skogbruk det vitenskapelig baserte skogbruket. Det innebærer dog ikke at det og skogen faller helt inn i den virkelighet Shiva retorisk skildrer.

I den norske skogbruksverdenen blir skogen generelt i Norge forstått verken som helt kultur eller helt natur. Som sagt tviler jeg på at noen av mine skogeierinformanter vil forstå skogen sin som plantasje. Plantasje slik FAO definerer det, er trolig det nærmeste en kan komme kultur. Heller ikke er det sannsynlig at noen av skogeierinformantene ville ha hevdet at deres skog var utelukkende natur. Det ettersom det blant annet blir hogd tømmer der og bedrevet det som i skogbrukssammenheng omtales som "kulturarbeid". Termens "kultur" er knyttet til kultivering. All kultivering er også kulturering. I sin dypeste forstand er denne koblingen mellom kultur og natur ingen annen enn den Geertz skildrer for mennesket: Det som fremstår som menneskets "nature" er ikke løsrevet fra det kulturelle ved det. I den menneskelige evolusjon var derimot:

> culture, rather than being added on, so to speak, to a finished or virtually finished animal, […] ingredient, and centrally ingredient, in the production of that animal itself. (Geertz:1973:47)

Mine skogeierinformanters skog er en slik natur-kultur, hvor det kulturlige er tett innebygd i det naturlige via den interagering de selv og andre har hatt til den respektive skogen. Like lite som mennesket er bare kultur, er skogen deres bare kultur; like lite som mennesket er bare natur, er skogen deres bare natur[1]. Noen områder av den spesifikke skogen kan imidlertid bli forstått som mer natur enn andre. Bernt har satt av et område, et bestand. Der lar de "liksom naturen styre da, så det nærmest er urskog"[2]. Her får den såkalte "naturen" mer spillerom og er gitt friere tøyler enn hva ellers tilsynelatende er vanlig, og den beveger seg over til å bli kategorisert som "urskog". Det er dog kun en høyst kulturell versjon av urskog, både fordi den aktuelle skogen trolig har den kulturelle ingrediensen nevnt ovenfor, men også fordi Bernt forstår "urskog" som noe som ikke er drevet av mennesket på nåværende tidspunkt. Det vil ikke nødvendigvis falle inn under andres definisjon av det samme.

For den som vil kategorisere den norske og andre nasjoners skog, hvilke muligheter står åpne? Svaret er utallige, ikke entydige, ikke omforente. La meg tenke dette som et kontinuum fra natur til kultur, og la meg starte med noe av utvalget for betegnelsene som trekker mot natur. Det er minst 10 forskjellige begrep som tar for seg det naturlige ved skogs økosystemer, hevder Gundersen. Det er eksempelvis "old-growth, virgin, natural, ancient, untouched, undisturbed, primeval, or old forest remnants". Selv kaller han dette "natural forests" (Gundersen 2005a:4). Andre bruker: (1) "Unmanaged or natural forests", (2) "primary forests", (3) "urskog", (4) gammelskog, (5) "villmarkspreget naturskog" og (6) "native woodlands"[3]. På den andre siden av kontinuumet er trolig: (i) Klonskogen i Debios

---

[1] Se Rolstad, Framstad, Gundersen og Storaunet (2002) for en diskusjon rundt hva en innen litteraturen forstår med "naturlig". Ellen (1996) presenterer antropologisk empirisk materiale som viser de tette koblingene mellom det som eventuelt måtte våre å forstå som respektive natur/naturlig og kultur/kulturlig i ulik grad og i forskjellige varianter. Et relevant spørsmål jeg kan stille i denne sammenhengen vil være: Hvor slutter det naturlige og begynner det kulturlige ved nattlengdemanipuleringer av planter på planteskolene?

[2] Intervju 22.7.03 s. 29.

[3] (1) Ruis 2001:8. (2) Korten 1992:5. (3) NRK.no, Østlandssendingen 28.6.05; Arve Elvebakk 14.9.05; Direktoratet for naturforvaltning 1998 referert hos Aasetre 2002:2/5. (4) Arve Elvebakk 14.9.05; deltakere på Skogoppsynslaget i Nord-Trøndelag sin studietur til Canada i 2002, feltarbeidsnotater 13.8.02. (5) Nettavisen 6.11.06. (6) Norsk Skogbruk 1/2005a.

”klonskogbruk”, (ii) ”genskog”, (iii) plantasjer, og (iv) trefarmer[1]. Ett eller annet sted imellom natur og kultur ligger sannsynligvis: (a) ”Kulturskog”, (b) ”produksjonsskog”, (c) ”secondary forests”, (d) ”naturlig produksjonsskog”, (e) ”annengenerasjons produksjonsskog”, (f) ”commercial forests”, (g) ”managed commercial forests”, (h) ”semi-natural forests”, (i) ”næringsmessig forvaltede skoger”, (j) ”moderne skog”, og (k) ”menneskeskapt skog”[2]. Med all tydelighet skulle det kunne gå frem av eksemplene at ordbruken er mangfoldig og alternativene utallige. Hvilken definisjon en eventuelt gir på den enkelte term, varierer også. Eksempelvis ”opfattes begrebet naturskov ret forskelligt i alverdens lande, selv i Norden”, påpeker Møller (1999:176). Rolstad m.fl. (2002) presenterer da også 29 forskjellige definisjoner på begreper benyttet på den skogen som angivelig befinner seg på natur-siden av kontinuumet. At plantasjer har forskjellig definisjon, har jeg allerede vært inne på. Og bare for å være eksplisitt på det, emisk sett inngår ikke de oppramsede uttrykkene i den samme diskursen som uttrykkene ”tømmerskog”, ”elgskog” (Campbell 1936 referert hos Frykman og Löfgren 1994), soppskog og vedskog. De tilhører en diskurs hvor den vesentligste ingrediensen vedrører ulik bruk av skogen, og ikke en hvor ”naturlighet” er det essensielle. I det nevnte kontinuumet natur-kultur er en bevegelse fra ”vill” til ”åker” ett aspekt. Det er det som ligger til grunn for, som nevnt ovenfor, å kalle den norske skogen for granåker. Da er den blitt så tam (i betydningen temmet), at den blir til avling og noe en høster slik en høster korn eller poteter. En skal ikke kimse av den potensielle forståelsesjusteringen hvis den slår gjennom og oppnår hegemoni. Her kan en hente forsøksvise innsikter fra Døving (1998) sin studie av oppdrettsfisk. Han finner at den blir forstått som ikke-ordentlig fisk, som pløset, dvask, fet. Fisken er blitt deanimert og omformet til en kulturgjenstand, og dermed også som mindre positivt konnotert som mat. Ut fra en slik inngang kan en spørre om de vansker kulturgrana[3] på Vestlandet angivelig måtte ha med å bli anerkjent i tømmermarkedet[4], er knyttet til den kategoriforskyving og endrede relasjon til menneske det innebærer å bli ”kulturgran” og ikke bare være ”gran”. Aspektet med kulturgranas for liten tetthet er nemlig besnærende analogt til oppdrettsfiskens pløsethet og dvaskhet.

Hva den norske skogen kategoriseres som, synes avhengig av ståsted og definisjonsinnhold. Den norske skogbruksverdenens egne forskere (datidens Skogforsk) i samarbeid med forskere fra Norsk institutt for naturforskning gir følgende oppsummering for den norske skogen og dens naturlig-kulturlighet:

> En gjennomgang av den historiske utnyttelsen av skogarealene viser at en stor del av skogarealet er sterkt påvirket av mennesker. Likevel har skogen i Norge i dag en betydelig grad av naturlige strukturer og sammensetninger. Skogstatistikken viser at det er gradvise strukturelle overganger fra kulturskog til naturskog, og det er således ikke funnet faglig grunnlag for å sette en konsistent grense som entydig skiller disse to fra hverandre. Arealomfanget av naturskog vil følgelig avhenge av hvor strenge krav til naturlighet, eller urørthet, som legges til grunn. (Rolstad m.fl. 2002:3)

Med andre ord blir den norske skogens naturlighet ”et definisjonsmessig spørsmål” (Rolstad m.fl. 2002:35). Til tross for definisjonens innflytelse på det endelige resultat, dette er langt fra en beskrivelse som passer inn i Scott og Shiva sin karikerte fremstilling av den skogen som ledsager det vitenskapelige skogbruket — nemlig FAOs plantasjeskog realisert i sitt monokulturelle, økonomisk-funksjonelt maksimale ytterpunkt.

---

[1] (i) Debio 2006. (ii) Kristen Fretheim 3.7.06. (iii) Er omtalt tidligere i teksten. (iv) Greenpeace International 1993 referert hos Sanness 2003:75.

[2] (a) Skogeieren 3/2004c; Direktoratet for naturforvaltning 1998 referert hos Aasetre 2002:2/5. (b) Del av punkt (d) og (e). (c) Zúñiga 2003:33. (d) Sanness 2003:40. (e) Sanness 2003:30. (f) Ruis 2001:8. (g) Nordic Family Forestry 25.9.05. (h) Gill 2003:75. (i) og (j) NRK.no, Østlandssendingen 28.6.05. (k) Gill 2003:68.

[3] Uttrykket ”kulturgran” er en høyst vanlig benyttet benevnelse innen skogbruket. Se eksempelvis Skog og Miljø 3/2005.

[4] Norsk Skogbruk 4/4B/2004.

Skogen som telt, målt og modellert

Den tredje identiteten til skogen som er klart uttrykt innen skogbruksverdenen, er skogen som telt, målt og modellert. I min presentasjon hittil har dette vært en del av et underkommunisert aspekt. Det har imidlertid inngått i eksempelvis presentasjonen av hvor stor andel av Norges landareal som er dekket av skog, hvor mye skog skogeiere eier og etableringen av Landsskogtakseringen og dens aktivitet. I sin identitet som abstrahert modell, er ikke all skog inkludert. Det er fordi ikke all skog tilfredsstiller definisjoners etablering av skog. I *Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon* er skog definert som alt land med mer enn 100 trær pr. hektar og hvor trekronene dekker mer enn 10 prosent av arealet (Moen 1998 referert hos Gundersen 2005a). FAOs definisjon av skog bærer på sin side preg av behov for større presisjonsnivå gitt verdens skogers store mangfoldighet. Den lyder:

> Land spanning more than 0.5 hectares with trees higher than 5 meters and a canopy cover of more than 10 percent, or trees able to reach these thresholds *in situ*. It does not include land that is predominantly under agricultural or urban land use. (FAO 2004:17/36, kursiv i original)

FAOs definisjon viser at det er spørsmål om areal, kronedekning og trehøyde både pr. dato og det som er mulig på stedet. I seks forklarende noter spesifiseres så blant annet at det også er snakk om fravær av annen fremherskende bruk av området, og videre at områder med bambus og palmer under visse forutsetninger kan inngå[1]. Det siste peker på enda et moment FAO har tatt inn: Type vekst. Gitt de undergitte premisser Landsskogtakseringen benytter, er den norske skogen telt, målt og oppsummert som følger:

> Det produktive skogarealet under barskoggrensa er ca 74 100 kvadratkilometer. I tillegg kommer 17 100 kvadratkilometer uproduktivt skogareal, slik at det i alt er 91 200 kvadratkilometer skogkledd areal under barskoggrensa. Totalt skogkledd areal i alt er 120 000 kvadratkilometer. (Statistisk sentralbyrå 2006b)

Denne skogen er presentert på ymse vis. I kakediagrammet i figur 5 er det treslagsfordelingen for produktivt skogareal som inngår. Som søylediagram kan det se ut som i figur 6. Der er den produktive skogen fremstilt ut fra fordeling av det skogbruket omtaler som "alderssammensetning" og omsatt til hogstklasser.[2] På skogens ferd mot fullstendig abstrahert modell, er reduksjonen av hva som inngår og reduksjonen til tall-presentasjon kun ett aspekt. Dagens visuelle fremstilling er i høyeste grad også en informasjonsuttynnet artefakt. Figur 7 viser et utsnitt av en skog slik det kan fremtre på de skogbruksplaner skogeierinformanter eventuelt benytter hvis planen er fra midt på 1990-tallet. Selv om dette såkalte økonomiske kartverket høyst trolig innebærer en kraftig endring fra da den første driftsplanen i Norge ble laget i 1875 (Bygland 1999), spørs det om ikke de satellittbaserte reduksjonene innebærer en enda større justering. Figur 8 viser hvordan en skog kan se ut når den er gitt en representasjon via satellittbilde og omdannet datateknisk til klassifiserte enkelttre etter treslag[3]. I en beskrivelse av dataproduksjonsprosessen av Knut Johansson, er reduksjonen av skogen som følger av figur 9[4].

---

[1] I biologisk forstand er ikke bambus og palmer trær. Hva de er i folkelig klassifikasjonssystem, kan imidlertid være noe ganske annet enn hva biologisk definisjoner tilsier (se eksempelvis Ellen 1998).

[2] Innholdet i begge figurene er hentet fra Statistisk sentralbyrå (2006b).

[3] Norsk institutt for skog og landskap (udatert).

[4] Knut Johansson (8.11.06).

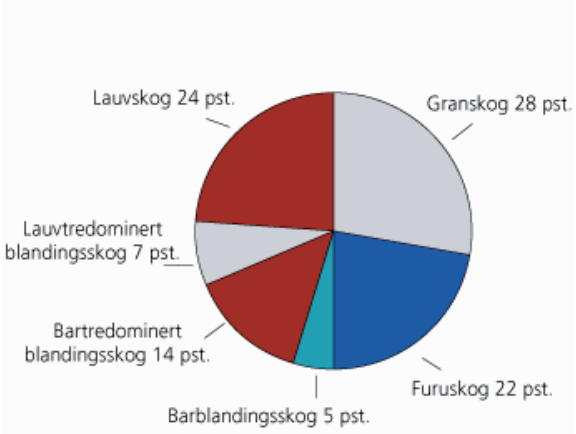

Figur 5: Produktivt skogareal etter treslag. 2001-2005. Prosent (Statistisk sentralbyrå 2006b)

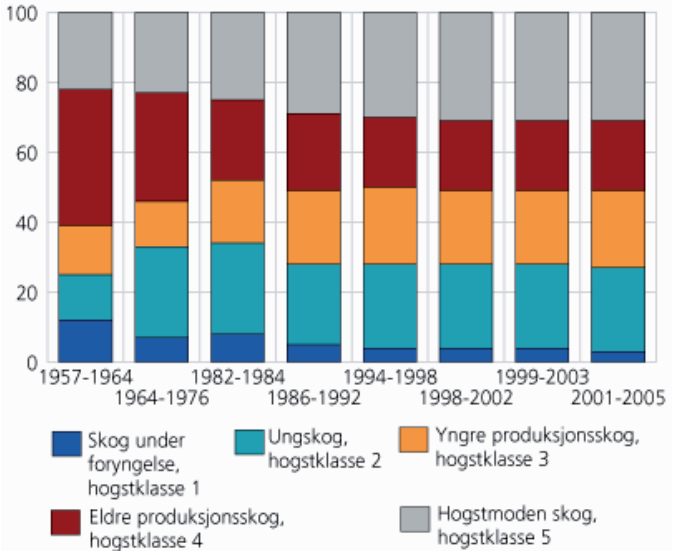

Figur 6: Alderssammensetningen i den produktive skogen. 1957-2005. Prosent. Bare fylkene Østfold, Akershus, Hedmark, Oppland, Buskerud og Vestfold er med i alle refererte takster (Statistisk sentralbyrå 2006b)

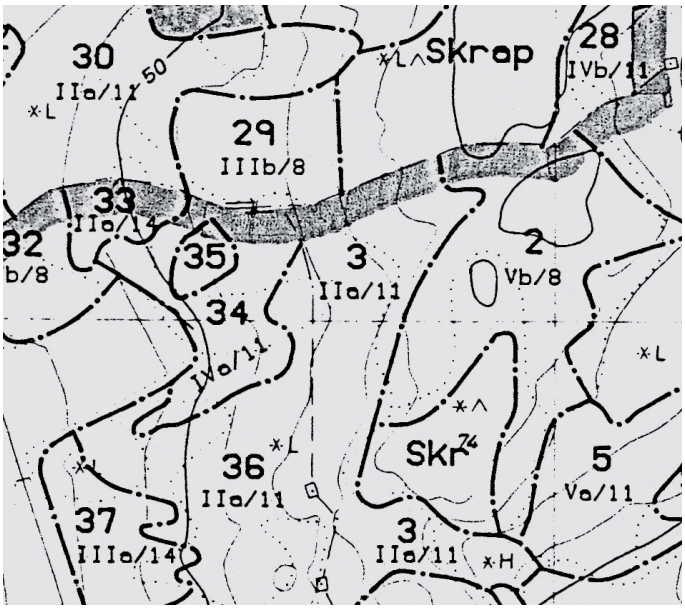

Figur 7: Utsnitt av økonomisk kart i skogbruksplan (brukt i perioden 1995-2005)

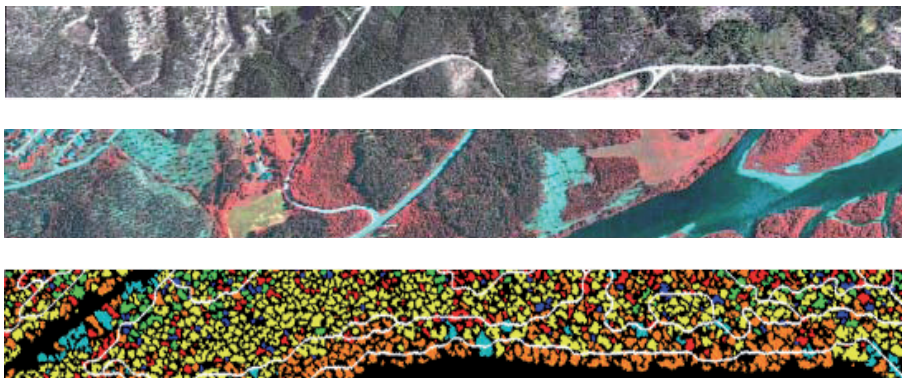

Figur 8: Skog ut fra satellittbilder. Øverst: Satellittbilde med vanlige farger. Midten: Satellittbilde med infrarødt. Nederst: Innholdet i et satellittbilde omdannet via dataprogram og hvor en har klassifisert enkelttre etter treslag (foto fra invitasjon til seminaret "Skog og Satellitt" arrangert av Pinus A/S og Norsk Romsenter 21. november 2006)

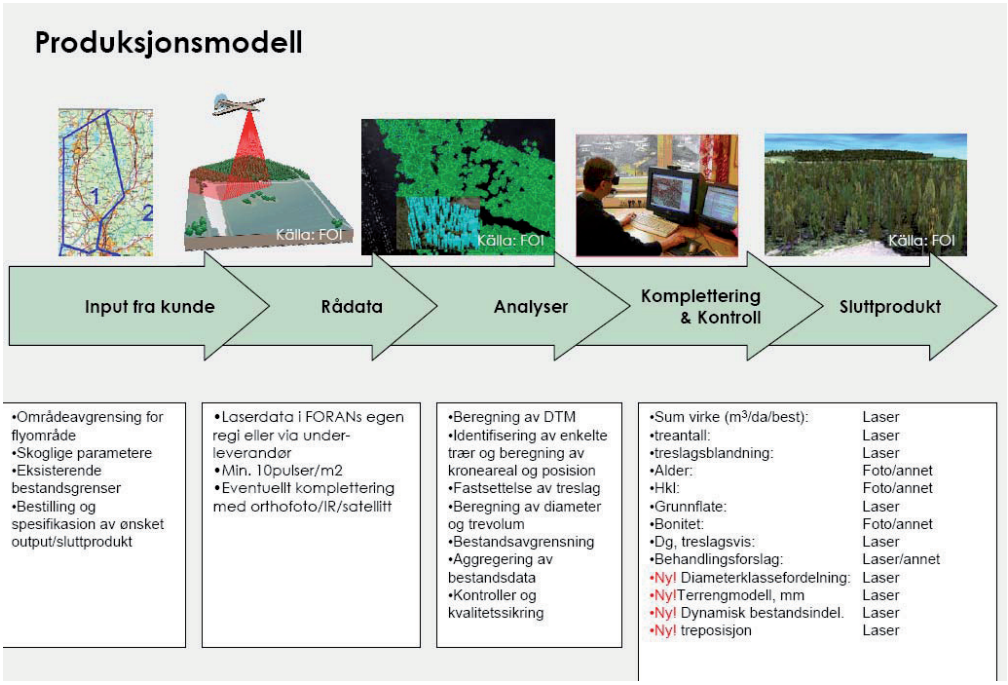

Figur 9: Produksjonsmodell for en reduksjon av skog frem til visualisert re-produksjon (Knut Johansson, Foran Group. Foredrag på Norsk Skogforum 8. november 2006)

Fra den spede begynnelse der ute i virkeligheten, enten til fots i skogen eller i luften over den, til slutten med dens såkalte ”visualiserte” reproduksjon av den reduserte modellversjonen for å få den til å ”likne” den faktiske skogen, er det skjedd utallige matematiske beregninger, teknologiske tilpasninger og skjønnsmessige vurderinger. Like fullt som den sosio-tekno-epistemologiske konstruksjonen av fosteret ved ultralydundersøkelser (Saetnan 2000) og oljereservoar ved blant annet seismiske undersøkelser (Almklov 2006), kunne skog-etableringen ha vært undersøkt i tråd med Latour og Woolgar (1986:40) sitt nådeløse spørsmål: ”What, if any, are the differences between the construction of facts and the construction of accounts?” Er den skogen som er reprodusert mer avhengig av forskernes og teknologenes ”cycle of credibility”, med cyklenes konvertering mellom penger, data, prestisje, kreditiver, problemområder, argument og publiseringer (Latour og Woolgar 1986) enn av skogen der ute? Konstruerer en ikke fakta om, men kun redegjørelser for en kompleks virkelighet? Hvordan mer spesifikt gjøres i så fall det?

Skogens identitet som kvantifisert/modellert kan svært lett plasseres inn under ”det rasjonelle”. Dermed faller det også inn under ”det vitenskapelige skogbruket” slik Scott, Shiva — og Harrison oppfatter det. I *Forests. The Shadow of Civilization* (1992) representerer skoger for Harrison ”an opaque mirror of the civilization that exists in relation to them” (Harrison 1992:108). Det er fortrinnsvis litterære verk fra antikken og frem til i dag, han benytter i sin samfunnsdiagnose og for å vise ”the role forests have played in the cultural imagination of the West” (Harrison 1992:IX). Skogen som rasjonelt grepet er speilet som snakker om opplysningstiden. I den selverklært selektive utvelgelse av litteratur er norsk litteratur ikke gitt plass. For opplysningstiden er det den franske *Encyclopédie* redigert av Diderot i det 18. århundre, Harrison ser epoken gjennom. Skogen — og ved analogisk

parallell også samfunnet — kan da avleses via de ”symptomer” Harrison lar komme til uttrykk ved de utsnitt han henter fra oppslagsverket:

> Under the entry for the word *forêt* in the encyclopedia, the warden of the Park of Versailles, Monsieur Le Roy, provides a typically enlightened definition of forests which we want to examine in depth here. [...] A forest, he writes, is a wide expanse of woodlands as opposed to the smaller areas called woods […]. In Le Roy's definition the forest is reduced technically to ”vert,” the greenery. The forest is no more than a conglomerate of trees. Thus Le Roy indicates that a large forest is almost always composed of trees of all ages and species [...] Le Roy indicates that present practices in France are still largely unvigilant and uneconomic when it comes to forests. By wasting the timber resource through negligence and ignorance, the present regime of forestry remains blind to the future. It does not look forward enough, failing to consult the oracle of reason which proposes long-term strategies for preserving the national timber resource well into the future. […] The issue, then, has to do with the correction of ignorance in matters of forestry. The restoration of forests is a long-term project that demands the most rigorous empirical knowledge. Forest management calls not merely for preventive laws but above all for expertise, well-informed judgment, and long-term perspectives that can see beyond the horizon of a single generation. […] Le Roy, then, characterizes the enlightened forester as someone who derives his knowledge from observation and experience, basing his judgments not on speculative principles but rather on the empirical nature of varying local conditions. As he declares in his criticism of the inflexible forest laws of the past, ”economy must continuously respond to changing circumstances.” The forester is a man of economy par excellence. His knowledge of different terrains, the growth characteristics of various species, climatic conditions, etc., serves to refine his judgment with regard to his single most important task, namely the prescription of the right *time frames* for the cutting of trees. In questions of forestry, all is in the timing. (Harrison 1992:115-119, kursiv i original)

Hva de utvalgte sitatene av Harrisons presentasjon av Le Roy viser, både for skogen og samfunnets del, er ”the gost of irony”. Ironi er den tropen[1] som ”holds sway over the post-Christian era as whole. Irony is the trope of detachment” (Harrison 1992:108). Og det en skiller seg fra, er fortiden: Ironi demystifiserer fortidens dogmer om tro og besynger kritisk refleksjon. Harrison begrenser seg ikke til utsagn om det rasjonelle skogbruket, det vitenskapelige skogbruket, sett i forhold til opplysningstiden. Han gjør innholdet i Le Roys artikkel til manifestasjon av ”the mentality that comes to dominate the future of forest management in Europe and the United States”. Denne mentaliteten var og er en opplyst humanisme, en hyperhumanisme, hvor skog og natur for øvrig blir gjenstand for ”human mastery and possession” og en får en reduksjon av skogene til nytte (Harrisson 1992:121). Rett etter at Le Roy skrev sin artikkel, påpeker Harrison, kommer et enda mer tingliggjort begrep. Det er skogen som et kvantifisert volum av brukelig (og skattbart) trevirke. Begrepet kommer fra det før omtalte skogbruket i Tyskland på den tid. Igjen er Lowood (1990) kilden. Og ut fra Harrisons fortolkning av Lowood, og trolig også av hans forståelse av moderne vestlig skogbruk av i dag, blir det vesentligste fokus for skogbruksvitenskapen skogens vedvarende maksimale tilgjengelighet og kontinuerlige fornyelse.

Det er først og fremst de skogbruksutdannede fra Landbrukshøgskolen på Ås som vil være skogbruksvitenskapens representanter i Norge. Jeg antar ut fra dem jeg har møtt i norsk skogbruk, at de vil si seg enige i at skogens vedvarende maksimale tilgjengelighet og kontinuerlig fornyelse er viktig. Jeg antar imidlertid også at de vil si at det ikke er alt skogen står for for dem. Det peker på et problemet i Harrisons representasjon. Han setter opp en motsetning mellom to ulike forståelser av skogen, riktignok i USA, men like fullt avklarende med hensyn til hans inngang. Han skriver:

---

[1] ”Ironi” er av Harrison benyttet slik ”tragedie” og ”komedie” er. Han redegjør ikke for hva han legger i disse uttrykkene eller hvordan han forstår ”trope” i forhold til dem. Trope er vanligvis forstått som billedlig uttrykk. Det er en retorisk form som fungerer på innholdssiden i — la meg her kalle det ”ordet” — og ikke på uttrykksiden av det (Heradstveit og Bjørgo 1987). Det er hva ordet betyr og i forhold til hva, som er det vesentlige, og ikke hvordan ordet plasseres i forhold til andre ord (som for eksempel i rim eller ordspill).

> We could say that a war is being waged today in the United States between Monsieur Le Roy and John Manwood. The war is between two fundamentally opposed concepts of the forest. One is the concept of the forest as resource; the other of the forest as sanctuary.
> These opposing concepts are presently confronting one another over the issue of the spotted owl in the old-growth forests of the Pasific Northwest. (Harrison 1992:123)[1]

Når jeg hevder dette er avklarende, er det for det første fordi han skaper en dikotomi (reflektert i bruken av "a war"). Innen Harrisons dikotomiske modell er det ikke plass for deltakere i skogbruksverdenen som er opptatt både av skogens vedvarende og kontinuerlige fornyelse og av tema beslektet med "the spotted owl"[2]. For det andre er det avklarende fordi Harrison så utvetydig viser hvilken side han sympatiserer med. Sett fra mitt norske ståsted blir hans inngang svært amerikansk. Det vil si at han følger i sporet av det miljøhistorikeren Sandberg omtaler som det nordamerikanske skogbrukets "utmärkande drag med en tydlig uppdelning på antingen intensivt industriellt skogsbruk eller använding som syftar till at bevara skogen" (Sandberg 1999:291). Det er en romlig fordeling mellom på den ene siden skoger brukt til råvarer for sagbruk- eller masseindustrien, og på den andre siden skoger brukt som parker eller reservat for rekreasjon eller bevaring. Denne romlige fordelingen er mer tydelig i Nord-Amerika enn i de fleste europeiske land, hevder Sandberg, og det forblir den til tross for amerikanske henvisninger til mangesidig utnyttelse og økologisk innrettet skogbruk. "Den nordiske flerbruksmodellen" er et uttrykk Sanness (2003) anvender for å ordsette en særskilt måte å benytte skogen på. Med uttrykket mener hun at det utøves skogbruk på en vesentlig del av arealet, at visse arealer underlegges spesielle hensyn og at kun et begrenset areal totalfredes[3]. Når hun uttrykker det slik, er beskrivelsen kontrastert til "intensiv produksjon på begrensede arealer, mens resten av arealet fredes" (Sanness 2003:233). Slik sett kan den nordiske flerbruksmodellen stå i motsetning til den romlige fordelingen i Nord-Amerika Sandberg omtaler. Dette innebærer at et forskerblikk fra USA (Harrisons) og et forskerblikk fra Norge (mitt eget) vil ha to forskjellige utgangspunkt: Han med en enten-eller-modell, jeg med en både-og-modell — det vil si en modell hvor det er mulig å ha en skog som både produserer tømmer og tar vare på sjeldne fuglearter av typen "spotted owl". Min både-og-modell innebærer ingen forherligelse av denne praksisen. Den vil trolig kunne ha negative konsekvenser for så vel tømmerproduksjon som ugleliv. Det er andre mer kompetent enn meg å vurdere. Uansett hva de eventuelt måtte komme frem til er det slik i den norske skogbruksverdenen at det rasjonelle er til stede samtidig som "sanctuary" (jevnfør sitatet fra Harrison ovenfor) snakker seg frem.

Min empiri setter ben over den kløften Harrison har gravd mellom det rasjonelle og det mer non-rasjonelle ved den reduksjonismen han selv tilkjennegir med enten-eller-modellen og dens implikasjoner. Den fremste manifestasjonen på dette er tilstedeværelsen av metaforen "skog er stor" i den norske skogbruksverden. Den har aspekter som er episke, lyriske og bejublende slik det går frem av "Skog-sang".

---

[1] Ifølge Harrison levde Manwood i England rundt 1590. Han var jurist, viltvokter i Waltham Forest, og skrev en lovavhandling på en tid da skogene i England ble raskt degradert. Det er denne publikasjonen Harrison bruker som utgangspunkt for å dra sammenhengen mellom Manwood og "the forest as sanctuary".
[2] Se eksempelvis Carroll (1995) om denne fuglen og kontroversen i USA.
[3] Sanness personlig meddelelse (17.11.07).

Skog-sang (tekst: Erling Eide)

Kom, kamerater, og stem i
så synger vi skogens sang.
Den følger hjertets melodi
hos hver som går skogmanns gang.
Vi som har hjemstavnsrett vunnet derinne
fjernt ifra dagens kiv,
føler vårt kall som et solstreif i sinnet,
vårt skogmanns liv.

Skogen har skjerpet hver en sans,
for det som gir livet verd.
Derfor får øyet øket glans
så titt på en ensom ferd.
Skog som en hall, eller bølgende lier,
storfugl og vingebrus
øret kan fatte med fryd melodier
i skogens sus.

Vel kan vi bryte skogens fred,
når stortrærnes dag er slutt.
Men i de falne kjempers sted
slår ungdom sin fane ut.
Vei til vårt arbeid og vei til vår kirke
går under kroners tak.
Måtte det spire og gro av vårt virke
for skogens sak.

Sangen ble fremført unisont på Skogoppsynslaget i Nord-Trøndelag sin studietur til Canada i 2002 hvor jeg var med. Og sangen ble vist til av Bue, daværende leder i Norges Skogeierforbund, under årsmøtemiddagen 2003[1]. "Måtte det spire og gro av vårt virke for skogens sak", var det hun hentet fra den. Skogens sak og skogens sang, hjertets melodi og vårt kall — det ligger et godt stykke fra det utelukkende rasjonelle Harrison tilskriver aktørene i det moderne, vestlige skogbruket. "Skog er stor" tilhører de mer skjulte identiteter skogen har. De øvrige er dens variant som konteiner, endring og aktør. De identitetene er i større grad kroppsliggjorte, levende og rike enn hva de tre ovenfor nevnte var.

Skogens mer skjulte identiteter

Jeg skal ordsette de mer skjulte identiteter som metaforiske uttrykk i Lakoff og Johnson (1981, 1999) og Lakoff og Turner (1989) sin form. Dette innebærer dog ikke noen full tilslutning til deres teori og dens ontologiske og epistemologiske forutsetninger. Metaforer slik Lakoff og Johnsen uttrykker dem, er av formen "A"→"B". Det innebærer at A "legges over" B og at B dermed forstås ut fra trekk som overføres fra A. A "står for" B. I eksempelet på metafor jeg benyttet på side 96 vil det at "livet er en lek" bli notert slik: Lek→Livet[2]. Lek er det såkalte kildedomenet, det noe kommer fra. Livet er det såkalte måldomenet, det noe skal til. Pilen indikerer overføringen mellom de to domenene. Lakoff og Johnson (1999:58) omtaler denne overføringen som "cross-domain mapping". At det er to forskjellige domener involvert, er en forutsetning for at det skal kunne være snakk om metafor ettersom nettopp dette er et vesentlig skille for dem mellom metafor og metonym (Lakoff og Johnson 1981, Lakoff og Turner 1989)[3]. For å gjøre metaforen lettere å lese etter deres oppfatning, presenterer de den som eksempelvis "Livet Er Lek". Det er da subjektet i setningen som utgjør måldomenet. Selv finner jeg det lettest å umiddelbart fatte hva som er henholdsvis kilde- og måldomene i den først nevnte notasjonsformen. Høyst trolig er dette fordi jeg med øyebevegelsen fra venstre mot høyre intuitivt leser Lek→Livet som om "lek" legges over "livet". I erkjennelse av at mennesker er forskjellige, skal jeg presentere begge deler når det er aktuelt og klart presisere hva som er kilde- og måldomene.

"→"/"Er" i notasjonene er høyst vesentlig i vitenskapelig tenkning rundt metaforer. De ulike innganger til fenomenet metafor skiller seg gjerne ad med hensyn hvordan de besvarer spørsmål som: På hvilken måte "er" noe noe annet? Hvilken status har dette kopulaet "er"?

[1] Feltarbeidsnotater 19.6.03.
[2] Denne metaforen er behandlet hos Lakoff og Turner (1989).
[3] Metonymi innebærer kun ett domene, og noe i dette domenet "står for" et annet fenomen i det domenet eller for hele domenet (Lakoff og Turner 1989).

Hvordan er forbindelsen[1] mellom eksempelvis ”Lek” og ”Livet”? Hva er det forbindelsen gjør? På hvilket nivå er det forbindelsen gjør noe? For Lakoff og Johnson er ”→”/”Er” bare et uttrykk for ”the mapping”. Det vil se et uttrykk for en virkelighet på enten det nevrale eller det konseptuelle nivå. Det er ved denne plassering av kopulaet i det kroppslige, at Lakoff og Johnson har bygd opp en egen tilnærming til metafor. I *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought* (1999) presenterer de en langt mer dyptgående redegjørelse for hva denne kroppsligheten innebærer enn hva de gjør i *Metaphors We Live By* (1981) og Lakoff og Turner gjør i *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor* (1989). Når så Tilley (1999) i sin gjennomgang av ulike tilnærminger til metaforer presenterer Lakoff og Johnson under overskriften ”Metaphor and Thought”, er overskriften ikke fyllestgjørende. Riktignok bruker Lakoff og Johnson funn fra kognitiv vitenskap som basis for sine påstander, og riktignok er uttrykk som ”begrep” og ”kognisjon” allestedsnærværende. Like fullt er deres prosjekt ”the embodied mind”, ”embodied cognition” samt mennesket i interaksjon med sine omgivelser. I publikasjonen fra 1981 omtales dette som ”the experientalist alternative” og da som alternativ til objektivisme og subjektivisme (Lakoff og Johnson 1981:226). I publikasjonen fra 1999 betegnes det som ”embodied realism” (Lakoff og Johnson 1999:25-26)[2]. Videre hevder Tilley under kommentarer til deres inngang at metaforer er kulturelt spesifikke og at det ”are relatively few universal quintessential human experiences of the world that can embody the mind” (Tilley 1999:34). Muligens er dette Tilleys eget ståsted. Det synes i alle fall ikke å falle inn i Lakoff og Johnson (1999) sin dype overbevisning om at det er evolusjon og menneskets agering i sine omgivelser som menneske med nervesystem, sanseapparat og kropp som er grunnlag for utviklingen av metaforer og som gir de metaforer ”vi lever ved”. Såkalte ”primære metaforer” har en stor plass i teorien til Lakoff og Johnson. De primære metaforene er del av det kognitivt ubevisste, og vi tilegner oss et stort system av dem automatisk og ubevisst rett og slett ”by functioning in the most ordinary of ways in the everyday world from our earliest years” (Lakoff og Johnson 1999:47). En gjenkjenner overbevisningen om det universelle aspektet i deres forståelse av metaforene som ligger til grunn for de abstrakte idéene ”events, causation, time, the self, the mind, and morality”. Disse metaforene er:

> typically *not* arbitrary, culturally specific, novel historical accidents, or the innovations of great poets or philosophers. Rather, they tend to be normal, conventional, relatively fixed and stable, nonarbitrary, and widespread throughout the cultures and languages of the world. In addition, they are not purely abstract but, rather, are based on bodily experience. (Lakoff og Johnson 1999:134, kursiv i original)

Muligens har ikke Tilley vært kjent med den dype kroppsligheten Lakoff og Johnson legger til grunn og dens implikasjoner for utbredelsen av de aktuelle metaforene. Tilley (1999) og *Philosophy in the Flesh* kom nemlig ut samme år, og Tilley har da heller ikke referert til den.

Hva mer spesifikt dreier denne kroppsligheten seg om? Lakoff og Johnsons primære ærend i *Philosophy in the Flesh* er ikke å utdype ”embodied realism” eller metaforer, men å gjenåpne vestlige, grunnleggende filosofiske spørsmål. En skal derfor lete i den 600 siders lange boken etter en syntetisert presentasjon av deres posisjon i forhold til metaforer. Den mest substansielle redegjørelsen synes å være i appendikset. Der presenteres det jeg oppfatter som det mest grunnleggende elementet i Lakoff og Johnsons ”kroppslighet”. Det er her en får vite mer om såkalt ”existence proof” for at vår ”neural capacities for motor control *can* be used to carry out abstract reasoning. The same neural circuitry that can move the body can be used to

---

[1] ”Kopula” kommer fra latin og betyr bånd, forbindelse. Kopula er betegnelsen for ordet ”være” i dets ulike varianter når det forbinder subjekt og predikativ i en setning (Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07, 30.11.06).

[2] Lakoff og Turner (1989) bygger helt klart på Lakoff og Johnson sitt tidligere arbeid, men det sies lite om på hvilken måte eller om det er skjedd noen videreutvikling av inngangen. I Lakoff og Turner (1989) er det det konseptuelle og språk som er i forgrunnen.

reason with" (Lakoff og Johnson 1999:583, kursiv i original). Grunnlaget for å hevde at det muligens er de samme nevrale mekanismene som blir brukt til både bevegelse, persepsjon og abstrakt tenkning, kommer fra Regier, Bailey og Narayanan sine nevrale modelleringer. Modelleringene innebærer at det konstrueres en bevegelses- eller perseptuell mekanisme, og at denne mekanismen også blir brukt til tankevirksomhet i form av konseptuell virksomhet. De konseptuelle oppgavene er av to typer. Den første typen innebærer å lære strukturen til et semantisk felt av leksikalske elementer slik at relasjonene blant de leksikalske elementene blir rett. Den andre typen består i å foreta abstrakte slutninger. I Regiers modell blir lingvistiske og konseptuelle kategorier skapt ved bruk av det perseptuelle apparatet fra det visuelle systemet, og språk blir nøyaktig lært for disse begrepene. I Bayleys modell lærer systemet verb slik at det kan gjenkjenne en handling, benevne handlingen rett og utføre den rette handlingen hvis det blir presentert for verbet. Her er det trekk ved bevegelsessystemet som spiller de fundamentale begrepsmessige rollene for å få til de riktige lingvistiske distinksjonene mellom verbene. Bayley viser ikke at bevegelsesskjema virkelig kan utføre abstrakte, konseptuelle slutninger. Det gjør imidlertid Narayanan. I hans modellering kan det generelle systemet som kontrollerer eksempelvis håndbevegelser, også foreta abstrakt tenkning om hendelsers sin struktur. (Regier 1996, Bailey 1997 og Narayanan 1997 referert hos Lakoff og Johnson 1999:572-583.) På dette nevrale nivå er tanke og kropp ikke to forskjellige ting, jevnfør Lakoff og Johnson (1999), men tvert om ett og det samme.

Lakoff og Johnsons "kroppslighet" blir mer utdypet i deres kapittel 4 i *Philosophy in the Flesh*. Det er viet primære metaforer. Da kommer også det sensomotoriske, og dermed "kropp" i interaksjon med dens omgivelser, mer klart frem sammen med det nevrale. Innledningsvis i kapitlet gir Lakoff og Johnsen en kortversjon av teorien. Jeg skal gjengi det de skriver i fulltekst og på engelsk. Det gjør jeg for å unngå å miste distinksjoner og for å ikke legge til/endre konnotasjoner ved å oversette. Den generelle teorien om primære metaforer bygger på disse fire delene:

> *Part 1:* [C.] Johnson's *theory of conflation* in the course of learning. For young children, subjective (nonsensorimotor) experiences and judgments, on the one hand, and sensorimotor experiences, on the other, are so regularly conflated—undifferentiated in experience—that for a time children do not distinguish between the two when they occur together. For example, for an infant, the subjective experience of affection is typically correlated with the sensory experience of warmth, the warmth of being held. During the period of conflation, associations are automatically built up between the two domains. Later, during a period of *differentiation*, children are then able to separate out the domains, but the cross-domain associations persist. These persisting associations are the mappings of conceptual metaphor that will lead the same infant, later in life, to speak of "a *warm* smile," "a *big* problem," and "a *close* friend."
>
> *Part 2:* Grady's *theory of primary metaphor*. All complex metaphors are "molecular," made up of "atomic" metaphorical parts called *primary metaphors*. Each primary metaphor has a minimal structure and arises naturally, automatically, and unconsciously through everyday experience by means of conflation, during which cross-domain associations are formed. Complex metaphors are formed by conceptual blending. Universal early experiences lead to universal conflations, which then develop into universal (or widespread) conventional conceptual metaphors.
>
> *Part 3:* Narayanan's *neural theory of metaphor*. The "associations" made during the period of conflation are realized neurally in simultaneous activations that result in permanent neural connections being made across the neural networks that define conceptual domains. These connections form the anatomical basis of source-to-target activations that constitute metaphorical entailments.
>
> Briefly, an entailment at the neural level in Narayanan's theory occurs when some sequence of neural activations, *A*, results in a further neural activation, *B*. If *B* is connected to a neuronal cluster, *C*, in the network that characterizes another conceptual domain, then *B* can activate *C*. In the theory, this constitutes a metaphorical entailment: The activation of *B* is a literal entailment; *C* is "metaphorically" linked to *B*, since it is in another conceptual domain; there-fore the activation of *C* is a metaphorical entailment.
>
> *Part 4*: Fauconnier and [M.] Turner's *theory of conceptual blending*. Distinct conceptual domains can be coactivated, and under certain conditions connections across the domains can be formed, leading to

> new inferences. Such "conceptual blends" may be either conventional or wholly original. Grady suggests that conventional blends are the mechanism by which two or more primary metaphors can be brought together to form larger complex metaphors. (C. Johnson 1997, Grady 1997 og 1998, Narayanan 1997 og M. Turner og Fauconnier 1995 og 1998 referert hos Lakoff og Johnson 1999:47-48, kursiv i original)

Lakoff og Johnson bruker metaforen "More Is Up" som empirisk eksempel på hva dette kan innebære (alternativ notasjon er Up→More, Up er kildedomenet):

> In *Metaphors We Live By*, we gave evidence that conceptual metaphors are mappings across conceptual domains that structure our reasoning, our experience, and our everyday language. We pointed to the existence of *experientially grounded mappings*, for example, More Is Up, as in "Prices rose" and "Stocks plummeted." In More Is Up, a subjective judgment of quantity is conceptualized in terms of the sensorimotor experience of verticality.
>
> This correspondence between quantity and verticality arises from a correlation in our normal everyday experiences, like pouring more water into the glass and seeing the level go up. Early in development, Johnson hypothesizes, such correlations are "conflations" in which quantity and verticality are not seen as separate, and associations between them are formed. After the conflation period, according to Grady, the associations between More and Up and between Less and Down constitute a cross-domain mapping between the sensorimotor concept of verticality (the source domain) and the subjective judgment of quantity. Conventional linguistic metaphors like "Prices fell" are secondary manifestations of the primary cross-domain mapping. (C. Johnson 1997 og Grady 1997 referert hos Lakoff og Johnson 1999:47-48, kursiv i original)

Lakoff og Johnson (1999) fornekter ikke eksistensen av begreper som er ikke-metaforiske, men de hevder at de primære metaforene er gjennomgående. Videre er det dem de mer komplekse metaforene kan bygge på, og disse igjen kan være grunnlag for enda mer komplekse metaforer. I notasjonene til Lakoff og Johnson (1999) har "→"/"Er" det ovenstående innholdet — både det jeg har referert fra de nevrale modellene og det jeg har presentert vedrørende primære metaforer. Slik presenterer Lakoff og Johnson "kroppsligheten", og det er fra dette kroppslige mange andre empirisk forefinnende metaforer vokser frem.

Jeg har ikke grunnlag for å hevde at alle de mer skjulte av skogens identiteter tilfredsstiller den lakoffske/johnsonske formen for kroppslighet basert på nevrale forbindelser og småbarnsalderens konflatering. Dermed må jeg etablere en alternativ notasjon for å vise forskjellen mellom hva kopulaet skal være å bety. Metaforene "Skogen Er Konteiner" (Konteiner→Skogen, Konteiner er kildedomenet) og "Skog Er Stor" (Stor→Skog, Stor er kildedomenet) faller utvetydig inn blant metaforer Lakoff og Johnson behandler. De får beholde sin enkle pil og sitt "Er". Metaforene som ikke faller utvetydig inn, blir skrevet i tilsvarende form, men da med dobbelt pil og "ER". Dette gir at jeg eksempelvis får følgende notasjoner: "Skog ER Endring" (Endring⇒Skog, Endring er kildedomenet), "Skog ER Aktør" (Aktør⇒Skog, Aktør er kildedomenet), "Skog ER Penger" (Penger⇒Skog, Penger er kildedomenet). Med "⇒/ER" sier jeg ikke at forbindelsen ikke kan være av den lakoffske/johnsonske varianten. Jeg sier bare at jeg ikke har grunnlag for å hevde det. Videre ligger det utenom denne avhandlingens målsetning å skulle undersøke det.

Jeg har tidligere skrevet at skogens mer skjulte identiteter i større grad er mer kroppsliggjorte, levende og rike enn hva tilfellet er for skogens identitet som avskoging, bærer av biodiversitet og kvantifisert/modellert. At de er mer kroppsliggjorte, er basert på det kroppslige ved de lakoffske/johnsonske metaforene og den kroppslighet som er involvert i de øvrige: Metaforene er forståelser skogbrukets aktører opplever og realiserer med sin kropp i handling. Når skogens mer skjulte identiteter er mer levende, er dette relatert til kroppsligheten. Det er imidlertid også knyttet til det mer rike ettersom denne rikheten bidrar til at identiteten blir mer levende. Hvis jeg benytter Lakoff og Johnson sitt begrepsapparat for å si noe om rikheten, ligger den i aspekter ved kildedomenet som overføres til måldomenet. For å holde meg til et

eksempel jeg antar er lett å fatte, nemlig Livet Er Lek (Lek→Livet, Lek er kildedomenet). Det som overføres fra kildedomenet kan være elementer (eksempelvis lekekamerat, leke), relasjoner (eksempelvis mellom lekekamerater, mellom en selv og en leke), egenskaper (eksempelvis emosjonell tilstand, livsmot), kunnskap som gjør det mulig for personen å trekke slutninger om livet (eksempelvis at livet er bra) (Lakoff og Turner 1989). Kildedomenet Lek vil være rikt av innhold som en kan trekke på for å begripe og leve livet. Det er derimot ikke de forståelser som er knyttet til avskoging, biodiversitet og tall/modellering. Deres effekt er å redusere skogen, fortynne dens identitet.

I den kommende redegjørelsen for skogens mer skjulte identiteter skal jeg fortrinnsvis benytte sujettet av Lakoff og Johnsons inngang til metaforer. Det innebærer at jeg tar i bruk den ovenfor nevnte notasjonen og deres innsikter om at ulike aspekter kan overføres fra kildedomenet til måldomenet. Ut over det velger jeg å være mer fri i presentasjonen enn hva deres (Lakoff og Johnson 1999) stringente oppsett tilsier. Dette blant annet for å kunne vise uttrykkenes lokale meningsfylde slik antropologiens prosjekt om kulturoversettelse lover (Eriksen 2003). Fra det lokale som forefinnes i skogbruksverdenen, starter jeg her med ”Skogen Er Konteiner” (Konteiner→Skogen, Konteiner er kildedomenet). Fortsetter så med ”Skog Er Stor”, ”Skog ER Endring” og til slutt ”Skog ER Aktør”.

Skogen Er Konteiner

Den mest åpenbare indikator på at skogen er konteiner[1], gis av ”inn i” i uttrykket ”gå inn i skogen”[2]. Det finnes på ett eller annet nivå noe en kan gå inn i. Lakoff og Johnson tar utgangspunkt i mennesket som konteiner i sin redegjørelse for konteiner-metaforer. Mennesket er fysiske vesener, avgrenset og skilt ut fra resten av verden ved hudens overflate. De hevder at vi opplever resten av verden som utenfor oss[3]. Hver enkelt av oss er en konteiner med en avgrensende overflate og med en inn-ut-orientering. Ifølge dem projiserer vi denne inn-ut-orienteringen på andre fenomener det være seg eksempelvis fysiske objekter med og uten materielle avgrensinger som hus og landskap (Lakoff og Johnson 1981). Det er snakk om et ”Container Schema” som inneholder en bestemt struktur: En innside, en grense og en utside. Strukturen er en gestalt gitt at delene ikke gir noen mening uten det hele, og den er topologisk i den forstand at grensen kan gjøres større, mindre eller fordreid og fremdeles være grensen i et konteinerskjema. Konteinerskjemaet er konseptuelt, men kan være fysisk instantiert. Konteinere som rene begrepsmessige skjema har andre egenskaper enn konteinere som er fysiske matrialiteter (Lakoff og Johnson 1999). Eksempelvis vil det luftrommet en forestiller seg finnes når en flyr, gi mindre følelse av ”tranghet” enn hva et lite rom i et hus gjør hvor de materielle veggene og taket trykker seg inn mot ens kropp. For den norske skogen sin del er konteinerskjemaet trolig både et begrepsmessig og et fysisk instantiert ett[4]:

---

[1] I den vitenskapelige utforskningen av metaforer ville ikke nødvendigvis uttrykkene ”skogen er konteiner” og ”skogen er som en konteiner” ha blitt forstått som det samme. Ricoeur (2003) argumenterer sterkt for at dette er to forskjellige ting. For ham er det første en metafor, det andre en simile. Han hevder at det er to forskjellige former for ”sammenlikning” som skjer, og at metaforens sammenlikning har dynamikk, mens similiens ikke har det. Forholdet mellom metafor og simile er også diskutert av Heradstveit og Bjørgo (1987).

[2] Ansatt i det kommunale veiledningsapparat på skogdag 9.10.03, feltarbeidsnotater 9.10.03.

[3] Muligens er påstanden til Lakoff og Johnson noe etnosentrisk. Det kan trolig stilles spørsmål om hvor gyldig påstanden er for all verdens folks ulike opplevelser av seg selv. At den er gyldig generelt for mennesker i Norge av i dag, tror jeg imidlertid ingen antropologer vil bestride.

[4] Dette er et generelt utsagn om den norske skogen som sådan. Her finnes det trolig grenseoppganger. Mens skogholt er noe som kan være konteiner i begge henseende, har jeg vansker for å forstå at en kantsone på samme vis kan være det. Det innebærer imidlertid ikke at kantsonen ikke kan være konteiner i andre høve som for eksempelvis for dyr eller lav. Videre vil etniske nordmenn som ikke deltar i den norske skogbruksverdenen sannsynligvis også bruke Skogen Er Konteiner. Jeg har imidlertid ingen formening om mennesker andre steder i verden gjør det. Muligens er dette knyttet til trekk ved den fysiske skogen og bruk av den. Vil eksempelvis garrigue-vegetasjonen kypriotere

Det er noe en forestiller seg, men det er også noe fysisk en kan bevege seg inn i med sin kropp.

At skogen er konteiner, manifesterer seg på mange vis. I skog-sang (gjengitt på side 109) går det frem av uttrykk som "derinne", "skog som en hall" og "kroners tak". I forbindelse med informasjon om ungskogpleie snakkes det om "å gå inn i tette og fine ungskoger"[1]. Konteinermetaforen viser seg også i det skogeierinformantene beretter. Asbjørn snakker om "utdriftsveiene"[2], Anne om hva hun skal gjøre "i skogen" av skogbruksgjøremål og om å "gå en tur i skogen"[3]. Bernt forteller om å la idrettslaget kjøre "løyper gjennom skogen" hans[4], Dag om faren for vindfall fordi han "får vind inn"[5]. Og Dorte påpeker at det er tyngre å felle og kviste "enn å kjøre ut", og snakker om å "liste [seg] inn med traktor" i ungskogen[6]. Når skogen er konteiner, kan det i forståelser spilles på andre fenomen som er konteiner og på mer spesifikke trekk ved konteiner generelt. Da kan skogen være rom som "karbonlagre"[7] eller "katedral"[8], og en får "skogsinteriør"[9] slik tittelen på fotoet i figur 10 er. Videre har konteiner-skogen en bunn[10]. Den har også et tak som i skog-sangens "kroners tak" og i uttrykk som "kronetak"[11].

Figur 10: Foto, "skogsinteriør" (Norges Skogeierforbund 4.5.05)

For mennesker generelt vil trekk ved grunn/bunn og tak ha innflytelse på hvordan en forstår og opplever dem. Skogbunnen er naturgulvets overflate, forteller en kvinnelig kunstner meg i et eksplorerende intervju i forbindelse med hennes bruk av tre i sin kunstneriske virksomhet[12]. Hun refererer blant annet til Thiis-Evensen sin *Arkitekturens uttrykksformer* (udatert). Han hevder at naturgulvet oppleves som en sammenstilling av to deler: En overflate som er vårt egentlige gåplan, og en masse under den. Det er overflaten som leder våre bevegelser og som

---

forstår som skog, være konteiner for dem når vegetasjonstypen ikke er mye høyere enn middels store norske einebusker (Aasetre og Skår 2006)? Og vil skogen være konteiner for kvinnene i Afrika når de kun får benytte det som er til overs etter at menn har tatt sitt og de bare har tilgang til "in-between' spaces" (Rocheleau og Edmunds 1997:1355)?

[1] GlommenNytt Odalen 2005.
[2] Intervju 21.11.03 s. 25.
[3] Intervju 13.8.03 s. 53 og 3.9.03 s.29.
[4] Intervju 22.7.03 s. 40.
[5] Intervju 17.10.03 s. 14.
[6] Intervju 6.8.03 s. 39 og 3.12.03, del 2, s. 22.
[7] FMLA Hedmark (26.4.06).
[8] Olav S. Haugse (2003).
[9] Fotoet er benyttet av Norges Skogeierforbund (4.5.05). Når en klikker på bildet, kommer tittelen "Skogsinteriør" frem.
[10] Espen i intervju 28.7.03 s. 40.
[11] Svein Solberg og Erik Næsset (2006).
[12] Intervju 17.12.03, tellerverk 094.

er uttrykk for stedlige varianter og særtrekk. Massen har derimot en lang mer bunden og permanent betydning: Den er fast og tung, den er det som gir trygghetsfølelse. Det er samspillet mellom overflaten og massen som gir naturgulvets stemningsinnhold. Er bevegelsesplanet på bakken (overflaten på massen) gir det en annen stemning enn hvis bevegelsesplanet er nedi bakken (overflaten nedi massen). Også takets utforming og egenskaper påvirker våre opplevelser av det. Opplevelsen er avhengig av takets forhold til himmelen og omgivelsenes egenskaper. Således kan taket både ordne, true, gi, opphøye og kjempe med dettes implikasjoner for menneskets opplevelser.[1] Ut over de opplevelsesmessige kvaliteter skogens bunn og tak har i skogbruksverdenen, har de også aspekter som er mer særpreget knyttet til skogbruk. Det er skogens bunn som rommer den mineraljorden som blant annet Geir påpeker er så vesentlig for foryngelsen (side 40). Videre er boniteten knyttet til bunnen. "Bonitas, altså godhet", som Bente utdyper det med[2], er skogsmarkas evne til å produsere trevirke. Og en bruker vekster på bakken som indikatorer og navngivere til ulike vegetasjonstyper[3]. Røsslyng-blokkbærskog som en vegetasjonstype for barskog, er ett eksempel. Blåbærskog, småbregneskog og lågurtskog andre.[4] Når det gjelder skogens tak, inngår kronetaket som del av FAOs definisjon av skog gjengitt på side 103. Det fordres at "a canopy cover of over more than 10 percent" av landområdet. Og en utglisning av kronetaket brukes ved flybåren laserskanning til å avsløre skogskader[5]. Videre benyttes trekk ved trekronen som indikatorer på at trær er hogstmodne[6] eller at tynning er nødvendig. Det siste går frem hos Fredrik som redegjør for det når vi går og ser på skogen[7]:

Fredrik: Altså hvis den grønnkrona er mindre enn halve trehøyden, så taper du volumproduksjon.
[…]
Fredrik: […] Så her kryper det oppover, ser du, for det står for tett.
GF: Ja, hvor langt ifra skulle de ha stått da?
Fredrik: Nei, kunne ta ut sånn at de får mer plass til å vide ut krona si.
GF: Men er det for lite lys, er det derfor det blir sånn, eller?
Fredrik: Det blir for liten plass.
GF: Plass, ja. Fysisk plass.
Fredrik: Det er liten fy.., du ser de driver og gnisser mot hverandre. Og så blir det tett i taket, og da blir det ikke lys under. Og så kryper krona oppover.

Skogen i sin konteiner-identitet er fortrinnsvis et spatialt fenomen. Videre kan Skogen Er Konteiner ha en viss stivnethet gitt de konnotasjoner som konteiner har som kildedomene. Denne stivnetheten er ikke et aspekt skogbruksverdens aktører trolig vil se gjelder for deres tilnærming til skog. Riktignok vil den faktisk eksisterende skogen som en kan gå inn og ut av, være stivnet i den forstand at den har en romlig utstrekning og med bunn, tak og et visst interiør, men der slutter formodentlig også deres tilslutning til det stivnede. Det tror jeg er knyttet til at det er en forskjell mellom skogen og skog. Ut fra det empiriske materialet vil jeg nemlig hevde at skogen

[1] Ifølge Thiis-Evensen blir det bygde taket og gulvet umiddelbart sett i forhold til naturtaket og -gulvet: Det arkitektoniske taket/gulvet er referanse for det naturlige taket/gulvet og motsatt. Jeg antar at de særskilte aspektene som ligger i taket/gulvet inngår i del av det som gir et sted dets ånd, *genius loci* (Norberg-Schulz 1980).
[2] Intervju 2.9.03 s. 30.
[3] De ulike vegetasjonstypene forteller blant annet noe om jordsmonnet og produksjonsevnen (Norges Skogeierforbund udatert d).
[4] Larsson, Kielland-Lund og Søgnen (1994). Å være opptatt av skogsmarkas produksjonsevne og å benytte vegetative indikatorer, er tilsynelatende ikke noe som bare gjelder for moderne, vestlige skogbruksaktører. Det synes å være trekk også hos indianere i Amazonas i deres utnyttelse av skogen (Moran 1996).
[5] Svein Solberg og Erik Næsset (2006). Prinsippet er grunnet i at jo mindre blader/barnåler det er igjen på grunn av skade, jo flere laserpulser klarer å trenge gjennom kronetaket og blir reflektert fra bakken.
[6] Dette var den første indikatoren jeg lærte da jeg begynte å forske på skogbruk. En vennlig og serviceminded skogbruksleder fra skogeierforeningen i Sør-Trøndelag forklarte om og viste hvordan bartrær får en mer buet form i toppen når trærne når hogstmodenhetsalderen.
[7] Intervju 31.10.03, del 2, s. 12.

som står der har det skog innbefatter, men denne skogen er bare skog virkeliggjort og materialisert synkront og på stedet. Skog er derimot så mye mer og noe annet. Blant annet er skog endring. Det pulveriserer stivnetheten. Skogen som står der er bare den særskilte varianten skog ble realisert som av alle de potensielle muligheter som skogs egenskaper innebærer. Det jeg med dette indikerer er at det er betydningsbærende når Asbjørn sier han er "genuint interessert i skog"[1], Dorte at hun "liker jo skog"[2] og Espen at han "er veldig bøtti tel skog, altså"[3] — og de alle bruker ubestemt form på det som angivelig er et substantiv. Dette er ikke kun et spørsmål om språklig form.

Skog Er Stor

Metaforen Skog Er Stor (Stor→Skog, Stor er kildedomenet) har tre betydningselementer. Det er innholdet i disse som utgjør hva det er i Stor som legges over Skog. Betydningselementene spiller opp til hverandre, men kan også utledes hver for seg. Det er skogens størrelse, at skog er *beyond*[4] mennesket og skog er høyere-ordens-nivå.

Når jeg tidligere har hevdet at Skog Er Stor utvetydig faller inn under de metaforer Lakoff og Johnson behandler, er dette knyttet til skogens størrelse. Skogen Er Konteiner sier ikke særlig mye om skogens faktiske størrelse. Det eneste metaforen sier er at skogen må være så stor at det er mulig for et menneske å bevege seg inn i den eller også tenke seg at hun/han kan gjøre det. Det innebærer at dens minstemål kan hende vil tilsvare en konteiner på noen kubikk-meter. Skogens omfang innbefattet i Skog Er Stor, er av en ganske annen størrelsesorden. Da dekker skogen naboeiendommen, brer seg ut i neste kommune, over fylkesgrenser, over til Sverige og enda lengre. Da blir den til det euro-asiatiske barskogbeltet, "jordklodens grønne skjerf" som Rolf Jacobsen (1990) kaller taigaen fra den norske kyst via Sverige, Finland og helt til Stillehavet. Da "kjenner [den] ingen grenser", slik Bernt påpeker i et litt annet høve[5]. I denne størrelsesorden blir mennesket lite. "Alt vi ser og opplever rundt oss", hevder den tidligere omtalte kvinnelige kunstneren[6], "ser vi i relasjon til oss selv for det er størrelsen vi har med oss". Hun leder meg til Brochmanns *En bok om stygt og pent* (1994) og hans påstand om at kroppens mål er vesentlig for gjenstanders utforming, dimensjonering og vår opplevelse av dem. Opplevelse er viktig også for Lakoff og Johnsons inngang. Hos dem er det snakk om "bodily experience" i "interactions with our environment" som gir "experientially grounded mappings" fra det ene domenet til det andre (Lakoff og Johnson 1999:4,17, 47): Det er opplevelsen av ens kropp i skogen som bidrar til å etablere Skog Er Stor. Lakoff og Johnson har meg bekjent ikke snakket om metaforen Skog Er Stor. Det innebærer høyst trolig at det kun er et prioriteringsspørsmål fra deres side. Dette antar jeg ettersom Skog Er Stor så lett faller på plass innenfor deres tankegang.

Dannelsen av Skog Er Stor kan ha begynt allerede i småbarnsalderen da en fant sine gjemmesteder under en grankvist og et hemmelig rike blant furutrærne (se figur 11[7]). På den tid var ens store skog kan hende ikke særlig stor i voksenøyne, ja, kan hende ikke mer enn et lite skogholt. Dypt i de nevrale forbindelser og småbarnets konflatering mellom det

---

[1] Intervju 21.11.03, del 2, s. 28.
[2] Intervju 6.8.03 s. 43.
[3] Intervju 28.7.03 s. 18.
[4] Et norsk ord for *beyond* er "hinsides". For meg har "hinsides" noen negativt fargede konnotasjoner jeg ikke ser er relevant i forhold til det empirien forteller. Jeg velger derfor å benytte *beyond*.
[5] Intervju 22.7.03 s. 18. Han sier dette i forbindelse med eiendomsgrenser og skog som brer seg ut over både hans og naboenes.
[6] Intervju 17.12.03, tellerverk 605.
[7] Foto benyttet av Tor Morten Solem, fylkesskogsjef i Sør-Trøndelag, ved avslutningen av fagdag under "Treuka 2006" i Trondheim 4.5.06. Fotoet er tatt av Ole Johan Sætre, skogforvalter i Trondheim kommune.

sensomotoriske og det som ikke er det (se side 109-113), ble det imidlertid lagt et grunnlag for den kroppslige opplevelsen og den kroppslig-forankrede tanken at Skog Er Stor. Når en som voksen da opplever å kunne gå og gå uten at denne skogen opphører, da har en en kroppsliggjort erfaring av skog som stor i dag i resonans med barndommens etablerte metafor. Når skogen er så stor som dette og blir til Skog Er Stor, snakker størrelsen til det som er *beyond* mennesket rett og slett ut fra sine proporsjoner.

Figur 11: Foto, barn og trær (fra Solems avslutning av fagdag under "Treuka 2006" i Trondheim 4.5.06)

At skog er *beyond* mennesket, er det uttrykket jeg best kan benytte for å si at aktører i skogbruksverdenen nærmeste kan ha et religiøst forhold til skog uten å si at det er nettopp det de har. Hva religiøsitet kan være å forstå som, har ikke noe entydig svar. Det går meget klart frem hos blant annet Morris (1987) og Tambiah (1990). Like fullt ønsker jeg å være forsiktig med å konseptualisere dette som religiøsitet. Det er av to grunner. For det første har jeg ikke hørt skogbruksaktører i den offentlige sfære, ansikt til ansikt og i muntlig tale omtale dette aspektet av sitt forhold til skog som et religiøst forhold. For det andre, og det er den mest vesentlige grunnen her, har ikke datainnsamlingen min vært rettet spesifikt mot dette aspektet ved aktørenes forhold til skog. Det hadde aspektet fortjent sammen med en langt bredere og dypere analyse enn hva jeg har muligheter for å gjøre i denne avhandlingen. "Fortjent" fordi dette aspektet taler svært sterkt mot Scott, Shiva og Harrison sine fremstillinger av det moderne, vestlige skogbruket. Skulle en forske mer på dette og innenfor rammen av temaet religiøsitet, peker mine data i retning av at Jungs inngang kan være en fruktbar tilnærming. For ham er religion "a numinous experience that seizes and controls the human subject" (Jung 1938 referert hos Morris 1987:167) og forstått som knyttet til det kollektive ubevisste. En annen tilnærming med store potensialer i denne sammenhengen, vil kunne være å bruke "participation" slik Tambiah presenterer det:

> Participation can be represented as occuring when persons, groups, animals, places, and natural phenomena are in a relation of contiguity, and translate that relation into one of existential immediacy and contact and shared affinities. (Tambiah 1990:107)

Dataene indikerer at det kan være snakk om virkeliggjøringen av aspekter i den opprinnelige mening i det latinske ordet *religio*: "The existence of a power outside to whom man was obligated; and the feeling of *piety* man had towards that power" (Tambiah 1990:4, kursiv i original).

Hva slags empiriske funn kan jeg legge frem som underbygger at et betydningselement i Skog Er Stor, er at skog er *beyond* mennesket? Ett er det jeg vil kalle en relativt utstrakt bruk av dikt. Ett annet visse utforminger av foto og bruk av dem. Ett tredje er hvordan en kan snakke om skog. Ett fjerde et eksplorerende intervju rundt et bestemt dikt. Jeg presenterer det i nevnte rekkefølge. Bruk av dikt kan være ren retorikk eller kan brukes for å skape en stemning hos tilhørerne eller leseren. I skogbruksverdenen mener jeg dog det avspeiler det forhold en kan ha til skog. Selv har jeg overhørt flere diktdeklameringer i skogbruket[1]. Det er da også med hensikt at jeg i avsnittet ovenfor har benyttet en sekvens fra et dikt av Jacobsen og et foto fra et evenement i skogbruket. Diktet av Jacobsen er vel kjent av skogbruksverdenens aktører og er benyttet i flere sammenhenger[2]. Og med presentasjonen av fotoet fulgte diktet "Under det gamle furutreet" av Haldor Skard[3]. Dikt inngår i brosjyrer[4] og på visittkort[5]. Videre skal en legge merke til fotoet i figur 10 og fotoet i den senere figur 13. I begge fotoene har lyset som kommer ned fra trekronene, en vesentlig plass. Ifølge Mathisen (udatert) har lyset alltid vært den mest nærliggende metaforen for å beskrive bevissthet, og i religiøs sammenheng viser det guddommelige seg som lys. I min formulering danner da lyset en bro mellom mennesket og det som er *beyond*. Det er da trolig heller ikke tilfeldig at Skogeierforbundet benyttet fotoet "Skogsinteriør" i forbindelse med en sak med overskriften "Kirken vil ha markedspris for skog til vern". Også Skogeierforbundet forstår dette lyset og dette skogsrommet som knyttet til det sakrale. Det er slike andektige følelser som gjør at Olav S. Haugse i et debattinnlegg i Norsk Skogbruk skriver[6]:

> I denne opne, mektige søylehallen med det levande grøne taket føler du deg liten og audmjuk over det Vårherre og mennesket har skapt i fellesskap. Med tid og stunder vert det mange slike katedralar på Vestlandet.

Videre snakkes det om "kjærlighet til naturen"[7], og det sies at en skal bli "litt myke i hjertet" av å se på et maleri av en skog[8]. I et intervju med en skogeier lar Nationens Halvor S. Torgersen dette spille seg helt ut. Ifølge teksten i avisen lurer han på om kjærligheten til skog er inntakt, den han har møtt hos gubber som elsket sine skoger. Om hva den unge kvinnen kan vite om gamle trær, om vinden og skogduene og fargene? "Er det fortsatt kjærlighet? Har opplevelsen av skog overlevd?", spør han i sin ingress (uthevet i original). På turen i skogen svarer hun på hans undring ved å snakke om skogens og naturens magi, om farger som er våte, om sommerskogens overdådighet og vinterskogens stillhet. "Skogskjærlighet" omtales

---

[1] Eksempelvis ble dikt brukt av årsmøteordfører Lars Fredrik Stuve under åpningen av Norges Skogeierforbunds årsmøte juni 2003 (Elling Solheims "Folket og skogen") (feltarbeidsnotater 19.6.03); av daværende administrative leder av Norges Skogeierforbund, Ivar Korsbakken, under Skogtinget i forbindelse med årsmøtet juni 2003 (Skjæraasens linjer om "Skogen er alt je minnes") (feltarbeidsnotater 20.6.03); av daværende fylkesskogsjef i Hedmark, Liv Marit Strupstad, under gaveoverrekking til Glommen under jubileumsfeiringen deres (et dikt av Børli) (feltarbeidsnotater 20.6.03); av daværende styreleder i Glommen, Torstein Opdahl, under tale på jubileumsfest på Osen (Skjæraasens "Gran og furu") (feltarbeidsnotater 16.8.03); av møteleder Merete Furuberg ved åpning av Jenter i Skogbruket sitt årsmøte august 2003 (blant annet et dikt av Børli) (feltarbeidsnotater 22.8.03); av skogeier (og ordfører i Grong kommune) Erik Seem ved åpning av skogkveld i Grong (egne notater av 11.4.05, notatene sier det var dikt av Ola Julstad).

[2] En kvinnelig ansatt i skogoppsynet, intervju 16.2.04 s. 5. Hun selv har benyttet det i forskjellige sammenhenger.

[3] Egne notater fra fagdag under "Treuka 2006" i Trondheim 4.5.06.

[4] Eksempelvis i Norges Skogeierforbund (1995).

[5] Visittkort til skogeierandelslaget Allskog sine ansatte. Dette er et dikt av Børli (personlig meddelelse fra ansatt i Allskog 13.12.06).

[6] Olav S. Haugse (2003).

[7] Eksempelvis Torstein Opdahl i representantskapsmøte til Glommen 4.12.03 (egne notater). Glommens visjon inneholder dette uttrykket. Visjonen lyder: "Med kjærlighet til naturen og mennesket i sentrum skal vi sammen skape større verdier" (Glommen 2003b).

[8] Feltarbeidsnotater 20.6.03. Utsagnet er fra en representant for Moelven.

den som i oppslag.[1] Og for meg som leser og en som har vært i kontakt med mange aktører i skogbruksverdenen, fremstår ikke dette kjærlighetspratet, de poetiske vendingene og hyllesten underlig i det hele tatt. Det virker bare sant og treffende. Hadde Bay Haugen (1999) og Syse (2000) foretatt en ny gjennomgang av sitt antropologiske/etnologiske materiale fra eksempelvis informantene Jon (Bay Haugen) og Håvard (Syse), ville de trolig ha funnet dette som jeg her omtaler som *beyond* gitt det de skriver. Innholdet i det eksplorerende intervjuet rundt diktet "Tanker ved Ånestadkrysset", gir muligens vesentlige innsikter i hva *beyond* kan være å forstå som. Jeg skriver "muligens" ettersom dette fordrer mer forskning. Diktet er i sin helhet gjengitt under. Jeg velger å presentere relativt mye fra intervjuet slik at leseren selv kan vurdere hva dette kan dreie seg om.

Tanker ved Ånestadkrysset (Rolf Jacobsen 1990)

Skogguden Pan, han med fløytespillet i trærne,
Finner vi ham på Hedemarken? Tror ikke det.
Prøv lenger øst.

Bortafor Ånestadkrysset, der langskogene tar til.
Gjennom Elverum og Trysil helt til Botniska viken
kan du høre sangen i trekronene, lyden
med eventyr i.

For ved Ånestadkrysset i Løten begynner taigaen.
(Visste du det?) Det euro-asiatiske barskog-beltet,
jordklodens grønne skjerf rundt halsen.
Som ikke ender før i Stillehavets bølger,
ved Vladivostok.

Tenk over det, neste gang du ser elgskiltene,
at nå er det treskygge, skogsfugl og maur halve
jordkloden rundt. Pans rike. Vårsøget i trekronene.
Lengselsfullt, ofte hissende. Det drar i deg.

Men her ved Mjøsa, i lyset fra innlandsfjorden
har vi en annen trollmann. Fargenes Maestro.
Han med paletten og tubene. Og nå ved påsketider, når
dette skrives, står han klar til å klemme dem ut.
For vår og sommer. For det store fargeskiftet
over bygd og bakker.

Etter snehvitt bruker han grått og svart. Så lysegrønt.
og slag i slag: Mørkegrønt og gult og gyllen silke.
Ingensteder i landet ses det så mektig som her, rundt
innlandshavet med det store lyset.

Så vi trives her. Selv uten Pan. Men det er ikke langt
til Ånestadkrysset heller. Fra farger til musikk.
Fra penselsstrøk til fløytespill i baret.
Men pass deg for elg.

Utforskningen av Jacobsens dikt gir meg det fjerde funnet som underbygger min påstand om at skog er *beyond* mennesket for aktører innen skogbruksverdenen. Utforskningen skjer ved hjelp av en kvinnelig ansatt i skogoppsynet[2]. Den sentrerer seg om de fire første versene i Jacobsens dikt ettersom det er disse kvinnen liker best og de hun responderer mest på i diktet. Jeg spør henne hvorfor hun liker det så godt, og hun svarer at det er fordi "det beskriver det der store. Storheten". Det er ikke alle detaljene, men det som ligger i ordet "taigaen" hun husker på: "Det store, det enorme som det her er en del av", det som begynner ved Ånestadkrysset og som ikke ender før i Stillehavets bølger. Jeg spør om det er stort i utstrekning hun tenker på. Hun repliserer at det jo er i utstrekning det står, "men det symboliserer det store og den der helheta". Hun fortsetter: "Og da kommer vi inn på den der dimensjonen, som måten å forholde seg til det her med skog på da", "det som ligger så djupt inni deg som skogbruker". I gamle dager ville en ha kalt det "skogsaken", påpeker hun og fortsetter med å si at det er det samme det dreier seg om. Jeg lurer på om hun kan greie å si

[1] Nationen (8.12.06). Dette kjærlighetspratet som presenteres i oppslaget, kunne like gjerne ha vært formidlet ved å benytte en mannlig skogeier. Jeg vil våge den påstanden at innen skogbruksverdenen er fenomenet ikke kjønnsspesifikt, noe også Torgersen underbygger i avisen ved å vise til "gubber som elsket sine skoger". Etter min vurdering bidrar da oppslaget ikke til å særprege kvinnelige skogeiere. Derimot bidrar det til å alminneliggjøre dem som skogeiere (Follo 2001).
[2] Intervju 16.2.04.

noe mer om storheten. Jeg minner henne også på at hun har sagt noe om helheten og spør om hva slags helhet det er. Hun prøver å sette ord på hva det er:

Kvinne: […] Det symboliserer forholdet til skog, at det her er noe stort, og at det er noe spesielt, og det er nesten det der religiøse (hun ler litt) forhold til det. […] Storheta, helheta egentlig symboliserer det som ligger i det, og det her på en måte tar inn det med jordklodens grønne skjerf. Det viser jo noe av det positive i det. Du har det der med CO_2 som eksempel på det. Det er ikke noen konkrete ting, men det er på en måte mange sånne småe brikker som gjør det at du har et sånt forhold til det med skog. Og jeg tror noe av det kanskje de der naturvernerne har i forhold til skog òg, men dem ønsker å ta vare på, konserver det, og sånne ting, mens jeg har et annet forhold til det. Jeg mener at det å ta vare på det der, skog og det biologiske og alt det her, men jeg mener samtidig at det går an å bruke det på en fornuftig måte. Forholdet tror jeg kan være det samme, til det. Og det er det jeg mener med helheta, at det ikke er ein ting. Det er ikke det at det er fint, eller at det er enkelt-trærne, eller at det er CO_2. Det er mange brikker som gjør at det her blir noe spesielt. For du legger så mye mer i det.

Pan symboliserer det samme, forteller hun, den religiøse inngangen til det. Hun synes det er litt rart å si religiøst, fortsetter hun, for det er egentlig ikke sånn. Jeg spør om det hun mener er at det ikke er forankret til noen guddom. Hun bekrefter det, og sier: ”Nei, det er ikke sånn det er. Men du har et sånt, forhold til det, det er noe stort. Det er vanskelig å sette ord på”. Jeg fortsetter etter hvert:

GF: Det her er så stort sier du, ordet taiga som står for noe sånn kjempestort, men hvordan er du i forhold til det her da?

Kvinne: Jeg er ikke i forhold til det.

GF: Du er ikke, nei?

Kvinne: Nei. Det har ikke sånn. Jeg gjør ikke noe med, eller, jeg er ikke i den. Det her er noe som ligger der.

GF: Uavhengig av deg, liksom?

Kvinne: Ja. […] Men det er der. Og det er enorme skogområder, det er trærne, alt det som lever der, og det som er der i, på en måte, den helheten. Økologien og, altså som hører til, og på en måte er i skog. Og det er ressurser der.

GF: Økonomiske ressurser eller

Kvinne: Ikke øk..,

GF: naturressurser eller

Kvinne: Ja, naturressurser i utgangspunktet. Så når jeg tenker på det, […], når jeg tenker på det så tenker jeg ikke på de økonomiske ressursene. Jeg tenker ikke økonomisk på det, at du på en måte må bruke det eller gjøre noe med det eller noe sånt. Men det er flott! Kjempeflott!

Jeg søker etter sammenlikninger for å få noen distinksjoner som gir meg innsikt, og spør om denne storheten er annerledes enn storheten ved eksempelvis Peterskirken i Roma. Det er det får jeg til svar: ”Det her er ikke menneskeskapt”. Menneskene klarer ikke å lage dette, og det her er noe ”vi ikke klarer å kontrollere. Vi klarer å ødelegge det, men det her er noe annet”. I sin granskning av seg selv kommer så kvinnen på et annet poeng som er element i denne storheten. Det er at vi i Norge kun er i ytterkanten av denne store skogen. Hun fortsetter:

Kvinne: Vi synes jo det er mye skog her, og svært. Og de svenske skogene, dem er jo, vi er jo bare en tiendepart, på det meste i forhold til det svenske skogbruket. Og det er òg bare ytterkanten. Vi er bare en liten, bare ytterst, ytterst i det her, og så går de her enorme områdene. Det er en del av det her, ja.

GF: Av storheta?

Kvinne: Ja. I det her er vi bare ytterkanten.

GF: Så det vi ser er bare bittelite liksom? Og da må det andre være så digert?

Kvinne: Ja [bekreftende]. Og så vet du òg at gjennom dette her, og det her er kanskje noe av de der selvfølgene som jeg ikke sier [?til så mange?], når vi snakker om at vi ser på en skog, så ser jeg mye bilder i det. Men det som på en måte ligger i ytterkanten, og når jeg tenker på det, så tenker jeg òg på alle de store variasjonene og forskjellene som du er gjennom. Både sånn klimatisk og topografisk, og måte å drive på. Det er òg en del av det her da. Kanskje ikke så mye å drive på. For det her dreier seg kanskje mer om naturen i det.

Jeg spør om hun forholder seg til andre ord i diktet og hvordan hun opplever visse ord. Hun svarer:

Kvinne: […] Og så hadde du det med ”sangen i trekronene, lyden med eventyr i”. Ja. Det er òg det samme. Ja. Det er ord om som bygger opp under det.

GF: Under hva?

Kvinne: Det er det som kanskje er litt artig med [diktet] da, det er jo det at det får det ned på trærne.

GF: Åh, ja, ned på enkeltrærne?

Kvinne: Ja, her er det ned på trærne igjen, sant? Da er det, du har det store, taigaen, kjempesvære, og så plutselig så dukker du ned i trekronene. […] For sangen i trekronene er jo mer den der følelsen av når du står i en skog, og det å være i en skog, som er den spesielle følelse. […] Da ser du ikke det grønne beltet igjen?[1] Da er du plutselig inne i skogen. Og som på en måte er en del av alle de brikkene? Og når du leser det her, så er det mange, mye inntrykk som fær gjennom hauet på kort tid. Og da er jeg inne i skogen igjen. Og det å være i en stor skog, hogstklasse 5, med grønne fine kroner og den storheta, du kan føle det å stå mellom trekronene og føle deg liten da.

GF: Men det er hogstklasse 5? Med fine trær? Det er ikke en hvilken som helst skog som det suser i trærne i?

Kvinne: "Sangen i trekronene, lyden med eventyret i", da er det hogstklasse 5, altså. Flott gammelskog. (Hun ler.)

GF: Er det det?

Kvinne: Da er jeg litt kubikk, da. (Hun ler.)

GF: Da er det litt kubikk og penger da?

Kvinne: Nei, ikke penger. Det er ikke det.

GF: Når du sier "flott" da?

Kvinne: Jeg synes det er fint, jeg, med sånn gammel, fin, stor skog.

GF: […] Så når du sier fin, da tenker jeg, for hvis den er sånn fin, gjerne fin gammelskog, hogstklasse 5, med rette stammer, innebærer gjerne mer klingende mynt òg.

Kvinne: Det er sikkert en lært finhet, ja. […]

GF: Er det trærne i seg selv som er fin? Det er ikke det at de gir så mye penger, men dem er vakker å se på?

Kvinne: Ja. Men klart at det er jo, jeg innrømmer jo at det antakeligvis er noe rundt det, men jeg ser ikke pengene i det når jeg ser det, nei. […] Men det er jo det samtidig langt baki, antakeligvis. Det er derfor jeg mente at det kanskje er lært finhet. Men det er jo flott med store, høge trær. Sant?

Jeg kommer tilbake til uttrykk Jacobsen har brukt i diktet:

GF: Men det der med suset i trækronene. Det gjør ikke noe? Eller "sangen i trekronene, lyden med eventyr[…] i"?

Kvinne: Nei. Det er bare sånn som gjør det litt mystisk det.

GF: Men det trenger ikke du å ha inn i skogforståelsen din? Mystisk?

Kvinne: Nei. Det er kanskje en bitteliten brikke. Av alle de brikkene er det ikke det det dreier seg om. Tror jeg ikke.

GF: "Treskygge" da? "Skogsfugl og maur halve jordkloden rundt"? "Vårsøget i trekronene. Lengselsfullt, ofte hissende. Det drar i deg".

Kvinne: "Det drar i deg". Den liker jeg.

GF: Åh ja, den (vi ler litt). Du dras til skogen, liksom? Eller?

Kvinne: Mm [bekreftende]. Ja. Det gjør noe med deg. Det er det det sier. Det her gjør noe med deg. Alt det her, som er alt fra elgskiltene, til maur til at det er så svært, det med jordkloden rundt, det drar i deg. Den liker jeg.

GF: Mm. "Lengselsfullt, ofte hissende"?

Kvinne: Det er sånn, mer ord.

GF: For å utdype det liksom, det der med drar i? Eller er det noe annet det dreier seg om?

Kvinne: Jeg har ikke noe forhold til de der ordene. De bare er der.

GF: Enn "Vårsøget i trekronene" da? Det er heller ikke noe som du har

Kvinne: Det er en del av beskrivelsen. Men våren i skogen er kjempeherlig da, det er den fineste tida. Da er det ordet "vår". Akkurat når snøen holder på og smelter og bekkene bruser og. Har du sett når bjørka holder på og får grønne blader mens hu ennå står i snøen?

GF: Det er fint det. Ser det på deg.

Kvinne: Ja, det er vakkert. (Hun ler.) Det er ikke ofte du opplever, men det er vakkert.

Jeg vil advare mot å redusere dette til estetikk selv om den siste passusen er en skildring av det vakre. Jeg vil også fraråde at en griper dette innen termene "natursyn" eller "kulturlandsskapsforståelse"[2]. Dette dreier seg verken kun om estetiske vurderinger, "syn" eller forståelser. Derimot vedgår det noe mer fundamentalt hvor mennesket går i samhandling med

[1] Tonefallet i utsagnet tilsier at dette er et spørsmål. Trolig innebærer det at kvinnen på et vis spør seg selv: Kan det være slik det er? Tilsvarende gjelder for spørsmålstegnet to setninger senere.

[2] For en gjennomgang av natursyn og kulturlandsskapsforståelser i Norge opp gjennom tidene, se K. Daugstad (1999).

noe og gjør det med hele sin totalitet. Å ha dette forholdet til skog antar jeg kan være "overskridende" i den betydningen Turner (2003) gir ritualer: Gjennomføringen av ritualer genererer noe nytt og transformerer selve gjennomføringen. Det ligger skjult en transformativ kapasitet i det å utføre ritualet. Tilsvarende antar jeg det vil være når en har et skog-er-*beyond*-forhold til skog og en opplever det realisert: En overskrider seg selv, sin plass i det som måtte være skog og skogen, og skog/skogen/en-selv blir gitt plass i kosmos med eller uten en egen opplevelse av religiøsitet. Når jeg sier til kvinnen i intervjuet over at jeg presenterer dette under metaforen Skog Er Stor, repliserer hun[1]: Det er en underlig måte å si det på. Hun ville heller ha sagt "Skog er stort!" — som om det skulle være mindre underlig? Det ville imidlertid ha vært like dekkende for det jeg prøver å ordsette. Det passer bare ikke inn i den formen for presentasjon jeg her har valgt.

Skog er høyere-ordens-nivå er det tredje betydningselementet i Skog Er Stor. Jeg antar det vedrører den helheten kvinnen i intervjuet ovenfor prøver å utdype. Hun sier nemlig et sted at det ikke er en ting som gjør "at det her blir noe spesielt". Det er ikke enkelt-trærne eller CO_2 etc. Jeg tror ikke at dette poenget hennes dreier seg om hvorvidt det er fem eller hundre element. Derimot formoder jeg at hun snakker om de utallige enkeltstående fenomen i samspill med hverandre — og at det nettopp er samspillet som er hennes vektede fokus. Det tror jeg fordi samspill, sammenheng, relasjoner, forhold er så sterkt til stede i andre deler av min empiri. Det er da også dette jeg mener med at skog er høyere-ordens-nivå. Jeg kan tentativt illustrere dette ved hjelp av et matematisk uttrykk. Det får holde i denne omgang, selv om det ikke er helt dekkende. I algoritmen til logaritmen $g^x=a$ er x logaritmen til a med grunntallet g. Forandres ett av elementene i algoritmen, forandres også de øvrige. Det er samspill mellom de tre elementene, de befinner seg på flere nivå og noe ensidig fokus på ett av elementene er ikke tilstrekkelig. Parallellen blir eksempelvis: Det er ikke treet/trærne en er opptatt av, men det er samspillet mellom trærne. Høyere-ordens-nivå-fokuset har vært en del av det jeg allerede har presentert. Eksempelvis er ikke vegetasjonstypene interessante i seg selv. Derimot er de indikatorer på foryngelsesforholdene. De er indikatorer for foryngelsen av treslagene i forhold til det vegetasjonstypene sier noe om.[2] Jeg ber leseren legge merke til min bruk av "i forhold til", uttrykket peker mot høyere-ordens-nivået. Videre gjenspeiler vegetasjonstypene "både konkurranse med andre planter, næringstilgang, humustykkelse og fuktighetsforhold"[3]. "Konkurranse" er ikke annet enn uttrykk for forhold, relasjoner, sammenheng og samspill. I mitt empiriske eksempel med Fredrik som bruker trekk ved trekronen som indikator på at tynning er nødvendig (side 115), ser en også dette tatt inn: Trærne gnisser mot hverandre, det blir tett i taket, dermed ikke lys under og kronen kryper oppover. Elementene betraktes i forhold til hverandre og ut fra deres innvirkning på hverandre. En liten knippe eksempler fra andre skogeierinformanter illustrerer òg dette. Bente forteller om at bjørk i rålente områder drenerer marka[4]. Anne snakker om at gress legger seg over plantene og kveler dem[5]. Dorte om at det er så bløtt et sted så skogen ikke blir så grov, men at det blir fort råte der[6]. Espen om trær som kues av hverandre[7]. Geir om gran som vokser på furubonitet med effekten det har på vedens hardhet[8]. Og Hans forteller om oppfrostens implikasjoner for plantens mulighet for å forankre seg når den på høsten "har fått beskjed om å gå i dvale", og om den avflekkede barkens betydning for næringstilførsel til

[1] Samtale 12.12.06.
[2] Solbraa (1996).
[3] Solbraa (1996:128).
[4] Intervju 17.9.03 s. 39.
[5] Intervju 3.9.03 s. 2.
[6] Intervju 3.12.03, del 2, s. 21.
[7] Intervju 2.10.03 s. 20.
[8] Intervju 29.7.03 s. 21.

gjenstående trær etter hogst[1]. Dette fokuset på høyere-ordens-nivå har skogeierinformantene til felles med de vitenskapelige aktørene i skogbruksverdenen. Solbraa er allerede nevnt. Eksempel på andre er Hanssen i en publikasjon om lukkede hogster og foryngelse[2]. Hun anbefaler at før en bestemmer seg for lukket hogst og naturlig foryngelse, bør en vurdere bestandsstruktur, mulighet for frøfall, vegetasjonstype og humustype og -tykkelse. Hennes utdyping av dette viser sterkt hvordan samspillet mellom disse elementene vektlegges, men det blir for langt å gjengi for meg. Noen enkel oppskrift for å finne ut hva en som skogeier skal gjøre, gis imidlertid ikke. Her spiller nemlig så mangt sammen. Selv i lovformuleringer tilkjennegis det samme høyere-ordens-nivå-fokus. I forskrift om bærekraftig skogbruk blir "tilfredsstillende foryngelse" definert som "etablert når konkurransen frå annan vegetasjon minkar og konkurransen mellom planter av ønskja treslag gjer seg gjeldande"[3]. Tilfredsstillende foryngelse er altså ikke definert ut fra eksempelvis antall planter på et visst areal, plantenes størrelse eller liknende, men ut fra det relasjonelle og da samspills prosessnivå. At skog er høyere-ordens-nivå, viser seg videre i hvordan en tenker rundt og forstår de inngrep en som menneske gjør i skogen. Asbjørn greier ut om at når "det blir fristilte trær, så er dem mer utsatte enn dem har vært før. Kommer det enten sterk vind eller store snømengder, så kan det knekke"[4]. Og i Skogeieren heter det at "all tynning påvirker utvikling i et bestand. Gjenværende trær innretter seg i forhold til hvordan konkurransen mot nabotrær endres"[5]. Ja, hele tankegangen rundt tynning og økt tilvekst er knyttet til en utnyttelse av endring i samspillet mellom de skoglige fenomenene: Å ta ut noen trær øker tilveksten på de gjenstående via økt tilgang på lys, næring og plass. Det en gjør har effekter på, la meg her kalle det, hvordan skogen oppfører seg. "Effekter" er samspill, sammenheng, relasjoner, forhold, og disse effektene er igjen avhengig av de egenskaper skog har.

Skog er høyere-ordens-nivå er ikke noe en kan se romlig eksisterende foran sine øyne. For de som har tilegnet seg evnen til å gripe skog som høyere-ordens-nivå, er det presumptivt snakk om at en i skogbildet[6] leser samspill, sammenhenger, relasjoner og forhold mellom enkeltfenomen som pågår på stedet. Dette er ingen overflateregularitet, men en form for orden innkapslet i naturens iboende egenskaper. Det kreves forståelse og interaksjon for å gripe skogen slik. Det kreves forståelse av skog og det kreves samhandling med skogs manifestasjon som den skogen en er i. For en må presumptivt være på stedet — i skogen — i alle fall av og til skal dette kunne utvikles. Det er da også i denne samhandlingen at Skog Er Stor finner grobunn for etablering i det aktuelle mennesket. Det er da en kan oppleve skogens størrelse, fornemme det ved skogen som går utover en selv, samt oppdage skogs egenskaper spille seg sammen ut over tid. For i denne måten å gripe skog og skogen på ligger implisitt en annen av skogens identiteter. Det er Skog ER Endring.

Skog ER Endring

Jeg står og ser på et hogstfelt i British Columbia, Canada. Skogsmaskinene holder fremdeles på. Det ser "sådd" ut, tenker jeg, og enda verre enn det første feltet til firmaet vi så på. En av de andre deltakerne på Skogoppsynslaget i Nord-Trøndelag sin studietur kommer bort til meg. Om jeg opplever dette som "katastrofeområde", spør den ansatte i skogoppsynet meg. Jeg

[1] Intervju 9.9.03 s. 29 og s. 17.
[2] Hanssen (2005).
[3] Forskrift 2006-06-07 nr. 593: § 8.
[4] Intervju 19.9.03 s. 23.
[5] Skogeieren 9/2005.
[6] Uttrykket "skogbilde" er helt vanlig å benytte innen skogbruksverdenen. Også skogeierinformantene gjør det (eksempelvis Bente i intervju 2.9.03 s. 48, Fredrik i intervju 15.8.03 s. 44 og Geir i intervju 3.12.03, del 2, s. 31 og 39).

bekrefter det. Han sier: ”Et av de viktigste ordene du har lært deg, er suksesjon”. Dette feltet er på langt nær så ille som etter et vindfall, påpeker han. En må forstå, fortsetter han etter hvert, at det å ikke gjøre noe også har sine konsekvenser blant annet for skognaturen.[1] Jeg visste ikke nevneverdig mye om suksesjon på den tiden. Og jeg visste slett ikke hvor mye skogbruksverdenens aktører kunne vektlegge det, prosesser og dynamikk. Suksesjon, prosess og dynamikk gir Skog ER Endring (Endring⇒Skog, Endring er kildedomenet).

Ordet ”suksesjon” brukes om den naturlige forandringen som skjer i vegetasjonen, forteller Skoleskogen oss. Skogen går gjennom forskjellige utviklingstrinn og forskjellige plante- og dyresamfunn følger etter hverandre.[2] En kan få dette utdypet mer på annet hold. Det snakkes om at det er forutsigbare forandringer det dreier seg om, og at hver ”vegetasjonstype har sin karakteristiske suksesjonsrekkefølge av arter som etter hvert kan komme inn”[3]. De første artene som kommer opp etter storskala forstyrrelser som storm, brann, insektsangrep eller hogst[4], er pionerartene. Blant plantene er dette de som er lys- og næringskrevende og raske til å etablere seg. På mark med god bonitet kan dette innebære at en først får ettårige planter (då-arter), så flerårige flatedominanter (smyle), deretter låge busker (bringebær) og høge busker (selje) før så lauvtre (bjørk) kommer[5]. Beretninger om gress-, bringebær- og lauvoppslag finnes det en rekke av i intervjuene med skogeierinformantene. Eksempelvis kan mark-beredningsflekker vokse så fort igjen at sjølfrøingen ikke lykkes[6], og, som allerede nevnt, gress kan kvele planter. Det er viktig å få opp skog igjen slik at det ikke gror til med bringebær og kratt, hevdes det[7]. Espen omtaler det som bringebærfenomenet[8]:

Espen: På litt høg bonitet, er det god bonitet, så er det jo bringebærfenomenet som kommer med en gang det blir hogd et felt da. Og den bringebæra den rager en meter opp i været og kuer alt som prøver å komme opp under. Men jo før en får plantet. En unngår ikke at du får den der bringebærskjermen likevel ved å plante, men de klarer seg plantene da altså. De kommer.

GF: Må du gå og ta bort bringebæra?

Espen: Neida. Normalt så går det greitt det. Men du ser liksom ikke plantene de første 7-8 årene omtrent da.

Etter pionerartene kommer de mer skyggetålende artene inn. I laugskogbeltet sør i landet er det snakk om de skyggetålende lauvtrærne. Andre steder er det bartrærne som overtar. Dette er de såkalte klimaksartene. Det påpekes at dagens skogbruk fører til at mesteparten av arealene er i relativt unge suksesjonsstadier. ”Ung” er i forhold til de to-tre hundre årene som skal til før det blir dannet kontinuitetsskog med gamle trær og mye død ved.[9] Vedvarende behøver dog ikke denne kontinuitetsskogen få lov til å bli. Vind og ild[10] kan gjøre sitt, og dermed begynner hele prosessen på nytt[11] — hvis da ikke hogst allerede har forkortet den mer langvarige suksesjonen. Det er klimaksarter skogeierinformantene mine er interesserte i i skogbrukssammenheng. Gitt deres lokalisering i landet, er dette gran og furu.

I suksesjon inngår prosesser og dynamikk, men prosesser og dynamikk er også del av det mer kortsiktige og samtidige. Mangt av det jeg har presentert under skog er høyere-ordens-nivå, kan inngå her. ”Konkurranse” er også prosess og dynamikk, ikke bare forhold, relasjoner etc.

---

[1] Feltarbeidsnotater 9.8.02.
[2] Skoleskogen (udatert).
[3] Anderaa, Rolstad og Søgnen (1996:40).
[4] Rolstad m.fl. (2002) og Levende Skog (1998a).
[5] Larsson m.fl. (1994).
[6] Asbjørn i intervju 21.11.03, del 2, s. 21.
[7] Dorte i intervju 3.12.03, del 2, s. 23.
[8] Intervju 2.10.03 s. 5.
[9] Anderaa m.fl. (1996).
[10] Norge har et såkalt kjølig brannregime. Det vil si at det fra naturens side brenner ganske lite. Nittito prosent av årsakene til brann i de norske skogene er resultat av menneskers agering (Norsk Skogbruk 7/8/2006).
[11] Dermed ser en også at sirkularitet inngår i det prosessuelle bildet.

At bjørk drenerer våt mark, likeså. Og tynningseffekter er ikke noe unntak. Samspill er prosess og dynamikk, og det er gjerne prosessuelle sammenhenger, relasjoner og forhold det snakkes om. Så når Asbjørn har sin rådslagning gående med skogbrukssjef og skogbruksleder om den eventuelle tynningen (side 41), mener skogbrukssjef at det ikke er nødvendig fordi[1]:

Asbjørn: For de trærne som er for mange, får du si, som jeg ville gått inn og regulert vekk - […] de blir [?underkuet?] uansett. […] Før eller senere så vil de da dø ut, rett og slett, altså de blir stengt helt ute, gjennom at de andre overtar fullstendig veksten der.

Og Geir beretter om nødvendigheten av å ha ungskogpleie på steder "hvor rett og slett bjørka har gått opp og passert grana og dominert den så den har stått og pisket"[2]. Skulle jeg våge å snakke om skogs essens selv om jeg ikke har hørt skogbruksverdenens aktører snakke slik, vil jeg si at skogs essens ikke er materialitet/substans. Det blir det ikke før skog er blitt materialisert og redusert til skogen på stedet, og denne skogen igjen er redusert til trær[3]. Derimot er skogs essens dobbeltheten av det (mer) evig varende og det endrende, der skogen regenereres dynamisk gjennom sin endring.

Denne vektleggingen av endring reflekteres i den argumentasjon skogbruksverdenens aktører bruker i forhold til utenforstående. "For å danne oss et riktig bilde av den boreale skogens økosystemer er det viktig med et dynamisk perspektiv", heter det i en publikasjon som omhandler skog i Norge[4]. Det er verd å legge merke til bruken av "riktig". Det er nemlig dette riktige bildet en forsøker å implementere hos andre. I et avisinnlegg med tittel "Skogsdrift i byskogen" påpeker landbrukssjef Bjørnar Bergh at det er viktig hva en fokuserer på og formidler til barn. Og det en skal bibringe dem er at skogen "er levende og dynamisk, og forblir aldri slik i framtida som den er i dag, enten man hogger i den, eller ikke"[5]. Tilsvarende formulering har angivelig Trondheim kommunes skogforvalter, Ole Johan Sætre, ifølge et oppslag i Adresseavisen. "–Problemet er at skog er et komplisert økosystem som utvikler seg hele tiden. Det er nytteløst å tro at Bymarka ennå i dag kan være akkurat som den var på 1950-tallet", er han tillagt å ha sagt.[6] Parallelle argumenter blir benyttet i forhold til miljøorganisasjoner. I en leder i SkogeierNytt skriver administrativ direktør i daværende Skogeierforeninga Nord, Ole H. Bakke, i forbindelse med fredning av kystgranskogen i Trøndelag og Helgeland[7]:

> Vi som lever i og med skognaturen ser at naturen faktisk er dynamisk. Granskogen på Trøndelagskysten er den yngste naturlige granutbredelsen i Norge. Kystgranskogen har etablert seg de siste 1500 åra, etter at grana kom vestover fra Sverige. På de sørligste delene av Trøndelagskysten har grana enda ikke etablert seg. Slik er skognaturen dynamisk, og ikke statisk, som enkelte miljøvernere og biologer synes å tro. Skognaturen endrer seg i artssammensetning i løpet av 1000 år, i løpet av 100 år, ja sågar i løpet av 1 år, uten at vi driver menneskelig påvirkning. Det går ikke an å frede et skogbilde, og tro at det vil være frosset i 100 år.

Lederen til Bakke har nettopp tittelen "Skognaturens dynamikk". I årsrapporten til Norges Skogeierforbund 2004 er det "teoretikere" en posisjonerer seg i forhold til. Det skjer i en argumentasjon rundt planlov og naturmangfoldslov. I årsrapporten står det å lese[8]:

> Utfordringen blir her å forsvare tanken om bærekraftig utnyttelse av fornybare ressurser mot teoretikere som drømmer om en statisk natur hvor det knapt nok er plass for næringsvirksomhet.

---

[1] Intervju 21.11.03 s. 41.
[2] Intervju 3.12.03 s. 41.
[3] Dette er en ikke-konstruksjonistisk reduksjon ettersom det på det enkelte nivå er mer og annet enn hva som finnes på det lavere nivået i reduksjonskjeden (Nørretranders 1992). En kan ikke konstruere skog ved å bevege seg i motsatt retning av reduksjonen.
[4] Rolstad m.fl. (2002:23).
[5] Bjørnar Bergh (8.12.06).
[6] Adresseavisen (13.12.06).
[7] SkogeierNytt 4/2003b.
[8] Norges Skogeierforbund (2005a).

Under de retoriske poeng Bakke og Skogeierforbundet her søker å oppnå i en næringspolitisk debatt, finner en nettopp vektleggingen av endring. Imidlertid er endringer også forskjellige, noe Bente berører i en intervjusekvens når jeg spør henne om hvordan hun tenker om vern av skog[1]:

Bente: Jeg tenker vern på den måten at du ikke skal forringe næringsgrunnlaget og vekstgrunnlaget for det som vokser der. Du må kunne bruke det uten å forbruke det. Det er vel der jeg har den største uenigheten, for det, jeg syns mange av disse vernerne, de skal ikke bruke i det hele tatt.

GF: Det skal stå og verne seg selv liksom?

Bente: Ja, på en måte. Det skal være urørt. Og de fleste som har prøvd og gått i en skog som ikke har vært brukt i det hele tatt, de vet at du kommer ikke fram etter noen år, for trærne dør jo, og de detter jo bare ned. Men det er klart du får en helt spesiell biotop der, så sånn sett kan det være interessant, men alt forandres jo over tid. Du kan ikke sementere en bestemt tilstand.

Slik Bente formulerer seg her, blir dette et spørsmål om å bruke skogen til tømmerproduksjon eller ikke. Dermed blir det også et spørsmål om hvilken endring en primært ønsker hvor i skogen: Den endring som skog produserer i skogen med eller uten inngripen av mennesket. At skog produserer endring, vedrører metaforen Skog ER Aktør.

Skog ER Aktør

"The snake Nidhoggr in Nordic myth", hevder Hageneder i *The Heritage of Trees. History, Culture and Symbolism* (2001:130), tjener til å "underline the miraculous power of regeneration in nature". Skogbruksverdenens aktører viser ikke til Nidhoggr, ei heller er "mirakuløs kraft" en frase jeg har hørt dem bruke. Det innebærer imidlertid ikke at skog i deres forståelse ikke har kraft eller det som på engelsk betegnes "agency"[2]. Skog er en handlende instans, og jeg velger å ordsette dette som Skog ER Aktør (Aktør⇒Skog, Aktør er kildedomenet). Innenfor denne metaforen er kraften ett betydningselement, at skog/skogen er seg selv ett annet. La meg benytte Dortes beretninger innledningsvis for å gi mer kjøtt på benet til dette.

Dorte driver innen både jord-, hage- og skogbruk, og vi sitter og snakker om forskjellene mellom de ulike produksjonsformene når uttrykket "naturen ordner dette sjøl" etter hvert kommer. Det er stor forskjell på produksjonene, sier hun og fortsetter[3]:

Dorte: For at skogen er mye mer langsiktig. På jordet så får vi resultater om vi gjør ting riktig eller galt. Så når vekstsesongen er over, hvert år så kan vi jo justere. I skogbruket så får en kanskje justert en gang.

Hun snakker om en gang i løpet av ens tid som skogeier. Vi går så over til å snakke om foryngelsesformer. Hun tar opp betydningen det vil ha hvis hun velger sjølfrøing og ikke planting[4]:

Dorte: Og så går jeg og ser at nei, huff-a-meg, her skulle jeg ha plantet. Og da er det jo de som kommer etter meg som får svi for den feilen jeg gjorde ved at jeg ikke plantet.

GF: Er det ikke noe å gjøre med bringebærene da?

Dorte: Jo altså, de kan, de sprøyter, kan jo sprøyte det ned. Men det kommer nok aldri jeg til å gjøre i min skog.

GF: Fordi at?

Dorte: Miljømessig sett så syns jeg det er helt tullete å sprøyte skog. Men dette er bare slik følelsesmessig. I gamle dager så hadde de jo husdyr som gikk og beitet, og som holdt det litt i sjakk. Men et område som det er bare bringebær på, det er vanskelig å gjøre noe med hvis en ikke sprøyter det. Slik jeg ser det. Så i mine øyne så er det jo litt tapt, men at det vil jo komme, om 100 år så er det skog der.

GF: Ja. Mm. Da har den vunnet over bringebæra, liksom?

Dorte: Ja, da har jo på en måte naturen ordnet dette sjøl.

---

[1] Intervju 17.9.03 s. 35.

[2] Når jeg trekker frem det engelske ordet, er det fordi *agency* er en term som er bredt og dypt undersøkt både teoretisk og empirisk innen feministisk orientert forskning. Det vil dermed kunne være innsikter å hente derifra hvis en ville gå nærmere inn på dette aspektet ved skog.

[3] Intervju 3.12.03 s. 34.

[4] Intervju 3.12.03 s. 35

I "naturen ordnet dette sjøl", er naturen gitt kraft til å ordne noe selv. Tilsvarende tilskriving av kraft har hun litt tidligere i intervjuet gitt furua. Det kommer frem i følgende utsagn: "Altså furua frør seg jo sjøl, sjøl om jeg ikke markbereder" [1]. Og andre gangs kvisting av bjørk skal tas når "den har fått lagt på seg litt til og vokst lenger"[2]. Furua og bjørka er her subjektet. Videre er skog/skogen så klart seg selv. Eksempelvis snakker Dorte om: (i) En femmer-teig og at det kan godt hende at "den tåler å stå i 10 år til" uten å tørke ut, (ii) at "granskogen tåler itte så godt at vi kjører oppå", og (iii) om at "så tåler a [dvs. bjørka] jo itte at vi kvister helt opp med en gong"[3]. Det er da heller ikke alt mulig en kan gjøre i forhold til skog/skogen. Det er ikke bare å "plante oppi bergj der [en] ser at det itte blir noe"[4]. Der skogen er slik at det ikke blir noe, der blir det nemlig ikke noe uansett hvor mye en planter. Det bestemmer skogens beskaffenhet og skogs egenskaper. Og hva en kan gjøre i forhold til kvalitet på tømmeret, er begrenset får jeg vite når jeg spør. Det er mer eller mindre gitt[5]:

GF: Men tenker du mye kvalitet på trærne? På tømmeret?
Dorte: Ja, men en får ikke gjort så fryktelig mye. En kan legge ting til rette, altså at en kan gå med ungskogpleie og luke ut de trærne som man ser blir dårlige. Og en kan luke ut i forhold til tynning. Men så er det på en måte ikke så mye mer en får gjort. Da er det åssen jorda er. Noen jordtyper er mer råte-, altså det er lettere at skogen får råte enn andre.
GF: På bunnen, tenker du på?
Dorte: Det er altså sammensetning i jordtypen.
GF: Å ja. Nei, det vet jeg ikke noe om.
Dorte: Nei, akkurat. Så de sier jo at det er noe jord de kaller for rødmold, og der blir det råte.

Er det noe spesielt med Dorte som gjør at hun snakker slik om skog/skogen? Som gjør at hun tilskriver skog kraft og legger så stor betydning på at skog/skogen er seg selv? Hun er jo svært opptatt av å la dyra gå fritt omkring, la dem være ute, at de skal få utfolde seg litt og bruke instinktene sine[6]. Og kan det å være jordbruker muligens prege hennes tilnærming til skogen også? Mitt svar er nei. Jeg tror ikke dette er knyttet til Dortes personlighet, hennes person eller hennes praksis som bonde. I det empiriske materialet fra skogeierinformantene er dette til stede hos andre også. Hans som ikke er bonde og heller aldri har vært det, har utsagn som: (i) "Så har skogen slått seg opp", (ii) "nå får den [dvs. skogen] prøve å ta seg igjen" etter litt ekstensiv drift, og (iii) han har foretatt kunstig kvisting "hvor jeg synes at den ikke er flink nok til å kviste opp sjøl"[7]. Videre: (a) Det "kommer helt an på skogen" hva en hogger av spesialvirke og annet, (b) har en "god, nesten muldjord, frisk fuktighet, det blir aldri tørt", da er det gran, og (c) det er "helt beroende på hva slags jordbunn det er snakk om" for om en planter og antall planter en eventuelt bruker[8] — dette er implisitt å si at respektive skogen og jordbunnen bestemmer. Bernt bruker da også ordet "bestemme": "Vi mener at det er naturen som bestemmer det". Han snakker om hogstformen som benyttes på eiendommen[9]. Som et apropos vil jeg fremme den påstanden at et bidrag til at det eventuelt går noe sent med å få en overgang til mer lukkede hogster[10], nettopp er grunnet i at skogen bestemmer. Gitt at overgangen til bestandsskogbruket skjedde i Norge på 1930-50-tallet, og at ensartede bestand var mål (Frivold 1999), har en hatt årtier med flatehogst og mulighet til å produsere ensjiktet skog. Når skogen bestemmer og når den er ensjiktet, da er hindre lagt for lukkede hogster. Det

[1] Intervju 3.12.03 s. 32.
[2] Intervju 3.12.03 s. 27.
[3] (i) intervju 6.8.03 s. 33, (ii) intervju 6.8.03 s. 35, og (iii) intervju 6.8.03 s. 33.
[4] Intervju 6.8.03 s. 42.
[5] Intervju 3.12.03 s. 36.
[6] Intervju 6.8.03 s. 23.
[7] (i) intervju 4.8.03 s. 15, (ii) intervju 4.8.03 s. 25, og (iii) intervju 4.8.03 s. 32.
[8] (a) intervju 26.8.03 s. 15, (b) intervju 4.8.03 s. 13, og (c) intervju 26.8.03 s. 19.
[9] Intervju 22.7.03. s. 9.
[10] Levende Skog-standardene innebærer at en skal vurdere om lukkede, og ikke åpne, hogster skal foretas (Levende Skog 1998b og 2006). At det går noe seint med å få mer lukkede hogster, går frem i Årringer 7/07.

er da også symptomatisk at en fra skogfaglig eksperthold hever at det ligger "en stor utfordring i å konvertere bestand i hkl. 2 og 3 til Kontus", og at en påpeker at tidsperspektivet en snakker om for de store arealene er "ett omløp"[1]. Skogen bestemmer ut fra at skog/skogen er seg selv.

La meg gi noen flere empiriske eksempler på at skog har kraft, at skog/skogen er seg selv og da at Skog ER Aktør. Dette for å vise hvor alminnelig det synes å være blant skogeierinformantene og på hvilke måter "aktør" kan reflekteres. Jeg gjør da ikke noe poeng av distinksjonene ettersom det er relativt hårfine grenseoppganger som må foretas for å skille de to betydningselementene fra hverandre: At skog har kraft er tett knyttet til at skog/skogen er seg selv. For Bernt har "skogen […] jo vøkse opp med [faren] på en måte"[2]. Espen snakker om trær som skal være med å "kaste frø"[3], og Geir om "frøkasting av skogen rundt"[4]. For sistnevnte tas andre gangs tynning i skog som er høy med små kroner først når "den har stabilisert seg"[5]. Fredrik på sin side bruker uttrykk som: (i) "Nå kommer det bestandet", (ii) "nå begynner dem [dvs. granene] liksom å skyte i været", og (iii) "at skogen har behov"[6]. Det viser seg også at skogen har trivsel. Det går frem i dette intervjuutsnittet[7]:

Fredrik: Jeg er for sent ute på mange bestand. Det skulle ha vært tynnet for ti år siden, og oppkvistinga [?går òg?]. Men det er som du sier, det er ikke noe krise om du ikke gjør det for så vidt heller. Det er litt sånn marginalt, men du øker omsetningen, og jeg syns det øker trivselen mye bedre.

GF: Din trivsel, eller skogen sin?

Fredrik: Nei, min og skogen.

Asbjørn lar et bestemt felt kunne bruke eiendomspronomen: Etter siste gangs tynning skal et felt "få stå der resten av sin"[8]. Han fullfører ikke setningen, men trolig er det "sin omløpstid" han mener. Når jeg spør ham, bekrefter han nemlig at er snakk om til bestandet blir sluttavvirket. Og rundt en betraktning om fordeler med blandingsbestand, viser Skog ER Aktør seg flere ganger i det Asbjørn sier[9]:

Asbjørn: Og for det andre så, litt av skogen har slik jordtype så det kan gå råte på det etter det går en del år. Men i mellomtida så er både gran og furu med og kviste hverandre opp. Og da har det ofte vært slik at vi har tatt ut grana, etter hvert i tynning så har vi tatt ut grana. Den er [i] bra vekst, bevare meg vel, men altså, den har aldri greid å gå helt fram. Men i mellomtiden har den vært med og kvistet opp, og har hatt noenlunde jevn, fin avstand, slik at kvaliteten har stort sett vært inne på mye av den furua som da gjenstår. Og det er jo den som får kjøre løpet helt ut da, så er det furua som blir stående.

GF: Og da er det på grunn av råte i den grana, eller?

Asbjørn: Ja. Fordi, råte på furu det ser du nesten ikke.

Legg merke til koblingen mellom jordtype og råte — råten er implisitt bestemt av jordtypen. Videre sies det at gran og furu kvister hverandre opp, grana har aldri greid å gå helt frem, furu får kjøre løpet helt ut og råte i furu ser du nesten ikke. Det siste er jo fordi furu er seg selv. Det er da også fordi skog er seg selv at det "vil bli mye rart", det vil si virkesfeil, hvis en planter furu på områder med gode vekstmuligheter for gran, slik Geir nevner[10]. Det er også derfor en får furu som kun kan brukes til gyngestoler eller slikt hvis en planter furu av en type

---

[1] Ukjent (21.6.03). "Et omløp" er det samme som "omløpstid", det vil si "den tid det tar mellom to sluttavvirkninger på samme areal", skriver Hofstad (2002:1/2). Det gjør han i det som er et motinnlegg til og en utvetydig skolering av Solstad og Skonhoft (2001) som ut fra sitt presumptive ikke-kjennskap til fagsjargong, har omtalt det som "hogstrotasjon".

[2] Intervju 22.7.03 s. 6.

[3] Intervju 28.7.03 s. 40.

[4] Intervju 29.7.03 s. 28.

[5] Intervju 5.11.03 s. 28.

[6] (i) intervju 12.9.03 s. 16, (ii) intervju 31.10.03, del 2, s. 17, og (iii) intervju 15.8.03 s. 36.

[7] Intervju 12.9.03 s. 16.

[8] Intervju 21.11.03 s. 17-18.

[9] Intervju 21.11.03, del 2, s. 22.

[10] Intervju 3.12.03 s. 6.

som det ikke er klima for på stedet[1]. Dag har kappet ned det, forteller han. Anne sier det er ett alternativ for den fremmede gransorten også, den som ikke er "fra samme høgdedraget som det er her", og som har implisert at "den har sprøkki mye ta det"[2]. "Klima-raser"/"provenienser" er det forstlige faguttrykket for det Dag og Anne snakker om. At Skog ER Aktør i så måte, går uttrykt frem i en liten brosjyre om konglesanking. Der står det å lese[3]:

> Treslaga våre har gjennom generasjonar tilpassa seg veksestaden. Trea har utvikla klimarasar, også kalla proveniensar. Noreg er delt inn i sankeområde og høgdelagssoner for frøsanking (provenienskart). Feil bruk av proveniensar kan føre til klimaskadar på trea. Furua toler særleg dårleg flytting utover sankeområdet.

Som en ser, treslagene har tilpasset seg, trærne har utviklet klimaraser, og furu tåler dårlig flytting.

I skogbruksmessig samhandling med skogen slik skog har materialisert seg, synes det empirisk å være tre instanser med kraft/*agency*. Det er mennesket, skog/skogen og fenomener som vind, snø, tørke. Mennesket blir emisk forstått som humant, levende og med intensjoner, skog/skogen som levende og ikke-intensjonelt, mens vind, snø, tørke heller ikke er levende. Så selv om en del trekk synes lik fremmede stammers forhold til skog/skogen, synes andre å ikke være det[4]. Eksempelvis er natur (og da skog) noe som, ifølge Bird-David, "seems to be a set of agencies" for de skogtilknyttede jegerne/sankerne Nayaka i Sør-India, Mbuti i Zaire og Batek fra Malaysia. Videre tilskriver de liv "to natural phenomena, including the forest itself" (Bird-David 1992:29). Dette er besnærende sammenfallende med hva aktører i den norske skogbruksverdenen gjør. Det som ikke er sammenfallende, hvis jeg da antar rett, er at fremmede stammer tilskriver intensjonalitet til trær/skogen. Når jeg antar at det er tilfellet, er det fordi de tre allerede nevnte utenlandske grupperingene sier at skogen og deler av den har "consciousness" (Bird-David 1992:29). Andre stammer kan nevnes. For folkegrupper på nordvestkysten av Nord-Amerika har[5] trær "a sentient life, they have a 'soul', and are capable of feelings and thoughts just like people" (Boas 1921, 1927, 1966 og de Laguna 1972 referert hos Mauzé 1998:239). Videre er "forest […] as parent" for Nayaka (Bird-David 1990:190) og trær "proper people" for Bella Coola (McIlwraith 1948 referert hos Mauzé 1998:239). I min vestlige, moderne forståelse ligger det ut fra dette snublende nær å anta at disse folkegruppene også forstår trær og skog som formålsrettet. Ukjent for vestlig tankegang er ikke dette. Tidligere tiders europeere forsto natur som noe med intensjonalitet (jevnfør den endring av mentalitet og identitet jeg skisserte i begynnelsen av kapittel 2). Det var presumptivt naturs formålsrettethet som gjorde det mulig for intellektuelle fra flere land å reise kritikk av jordskjelvet i Lisboa i 1755, et jordskjelv som ga 30 000 døde. Kritikken var i form av et protestskriv mot jordskjelvet som naturkatastrofe, påpeker Kaarhus (1997).[6] Hun hevder at en slik kritikk var mulig fordi en ennå ikke hadde fått det store skillet mellom natur og samfunn/kultur. Dermed kunne naturen og det naturlige kritiseres på lik linje med mennesker og samfunnsmessige forhold. Med mine ord: Det er kun det som er tilskrevet intensjoner, en

---

[1] Intervju 17.10.03 s. 33.
[2] Intervju 13.8.03 s. 24.
[3] Det norske Skogfrøverk og Møre og Romsdal Skogselskap (2002). Brosjyre tatt på Skogfrøverkets stand på De Nordiske Jakt- og Fiskedager 2003 på Elverum 9.8.03.
[4] Det er grunn til å understreke "synes" ettersom det her kan være snakk om effekt av det Shweder og Bourne (1993) omtaler som "universalism": En vektlegger generelle likheter og overser spesifikke forskjeller, og/eller en undersøker kun deler av evidensen.
[5] Mauzé bruker her såkalt antropologisk presens. Det innebærer at "har" ikke sier noe om at det er slik i dag. Det sier bare at det var slik da det empiriske materialet ble samlet inn. Med andre ord må en se på referansen for å finne ut tidspunktet for dette presens. For Boas sitt materiale må det da ha vært før 1921.
[6] Kaarhus drar her veksler på Longva (1996) sin kategori "det kritikkverdige". Kaarhus anvender kategorien på et helt annet forhold enn hva utgangspunktet er for Longva. Longvas artikkel dreier seg om to måter antropologer oppfatter annerledeshet hos studiesubjektene på: Via det eksotiske eller via det kritikkverdige.

kan reise kritikk i forhold til. I den norske skogbruksverden av i dag, kritiserer en da heller ikke skogen. Det forhindrer ikke at skogbruksverdenens aktører forholder seg til skog/skogen og andre ikke-intensjonelle fenomen. Det gjør en gjennom sin aktive agering i forhold til skog/skogen og vind og vær, og via det at en er re-aktiv på disse fenomenenes aktive agering som fenomenene gjør i kraft av å være det de er. Skog er slik det er med sine biologisk baserte prosesser, skogen er slik den er gitt hva skog har gitt den mulighet til å bli på stedet og i et eventuelt samspill med menneskelig inngripen. Når stormen feier inn over skogen, treffer den en skog med visse trekk ut fra hva den er, den forårsaker endringer ut fra egen og skog/skogens kraft, skog/skogen reagerer i kraft av det den er og potensialet for hva som kan bli, og mennesket reagerer ut fra sin kraft.

For mennesket og skogs/skogens del spiller kraft/*agency* seg ut i en adapsjonsprosess. Vind, snø og tørke vil jeg pr. dato i så måte ikke ha noen formening om. Adapsjonsprosessen kan ordsettes via det begrepsapparatet Piaget benytter for kognitive tilpasningsprosesser (Piaget referert hos Evenshaug og Hallen 1973), en konseptualisering han nettopp henter fra biologien. Piaget snakker om to delprosesser som inngår i adaptasjonen[1]. Det er akkomodasjon og assimilasjon. Akkomodasjon betegner den delprosessen hvor en tilpasser seg til omgivelsene. Assimilasjon betegner den delprosessen hvor en tilpasser omgivelsene til seg selv. Når skogeier besørger at vindfelt tømmer fjernes, er det å akkomodere. Når hun/han besørger tynning, er det å assimilere. Når skogen hogges, akkomoderer den til menneskets handling. Når jordbunnen bestemmer treslaget, assimilerer skogen. Piaget snakker også om "organisasjon", og organisasjon fungerer i nær sammenheng med adaptasjonen. Når en tilpasning skjer, forutsettes det at det samtidig skjer en integrering av den spesifikke tilpasningen i systemet av tidligere adaptasjoner. Det er denne integreringen Piaget omtaler som "organisasjon". Når mennesket sørger for å plante etter vindfelling, og når pionerartene slår seg opp etter en flatehogst, inngår dette som del av adaptasjoner foretatt tidligere både fra menneskets og skogs/skogens side.

Er forefinnelsen av Skog ER Aktør resultat av at det er noe spesielt ved skog/skogen eller forteller det mest om kvaliteter ved samhandlingen mellom skog/skogen og mennesket? Svaret er her ikke det viktigste, derimot er det vesentlige at spørsmålet peker på tre hypoteser. For det første, skulle det være slik at det er noe ved skog/skogen som gjør at den blir aktør, da skulle skog/skogen være aktør også for eksempelvis jegere/sankere verden over rett og slett fordi skog/skogen er det/den er. Er det mulig at en ikke har sett dette fordi en har vært for opptatt av rollen til "tree symbolism in life cycle rituals and community politics" og bruken av "trees and forests to signify environmental health and social vitality" (Rival 1998:3, 16)? At en har vært for opptatt av tre som gode å tenke med fordi "they are good substitutes for humans" (Bloch 1998:40), og av tre som gode metaforer for liv (Giambelli 1998)? En slik inngang er den motsatte av hva tilfellet er for Skog ER Aktør. Det kommer klart frem hvis jeg notifiserer dette. Skog ER Aktør er Aktør⇒Skog med Aktør som kildedomenet. Tre-symbolismen vil ha blitt skrevet "Skog/Trær⇒X" hvor Skog/Trær er kildedomenet og det som legges over X hva nå enn denne X måtte være. For det andre, hvis forefinnelsen av Skog ER Aktør er forankret i kvaliteter ved samhandlingen, vil skog/skogen kan hende ikke fremtre slik hvis samhandlingen ikke har de aktuelle trekk. Og for det tredje, muligens vil en ikke kunne se Skog ER Aktør hvis en som forsker ikke fokuserer på nettopp samhandlingen. For å vende tilbake til den kritikken Scott, Shiva og Harrison har reist mot moderne, vestlig skogbruk: Det vil være vanskelig å få med seg en slik samhandling hvis skogbruket på

[1] I Evenshaug og Hallen sin gjengivelse av Piaget benyttes "adaptasjon" og ikke "adapsjon".

forhånd er forstått som utelukkende maksimal pengegenerering og at det vesentlige eksisterende forholdet er det mellom mennesket og penger.

Et spørsmål gjenstår før jeg forlater Skog ER Aktør: Hvorfor har jeg ikke benyttet Lakoff og Johnsons notafikasjon og skrevet Skog Er Aktør (Aktør→Skog)? Lakoff og Johnson (1999) behandler nemlig den ”general metaphor in which natural phenomena are conceptualized as human agents” (1999:212). Om denne sier de blant annet:

> We see this in sentences such as ”The wind *blew* open the door,” and ”The waves *smashed* the boat to pieces.” Since Causes Are Forces, human agents exert force, and Natural Phenomena Are Human Agents, natural causes are conceptualized metaphorically as forces exerted by a human agent. Consequently, verbs expressing actions by a human agent—*bring, send, push, pull, drive, thrust, propel, give, take*—can express causation by natural phenomena. […] According to this metaphor [dvs. The Nature As Human Agent Metaphor], the natural event of the door opening in the wind is conceptualized as follows: The wind is a natural phenomenon, which is a metaphorical agent. The force exerted by that agent is a natural cause. The natural event of the door opening in the wind is metaphorically seen as an effect of that force exerted by the agent (the wind). This metaphorical process is so commonplace it is barely noticed. (Lakoff og Johnson 1999:212, kursiv i original)

Grunnen til at jeg ikke har benyttet Lakoff og Johnsons notifikasjonssystem, er at jeg ikke kan høre i beretningene til skogbruksverdenens aktører at de går veien om noen ”human agent” når de snakker om skog/skogen. Jeg hører det ikke eksplisitt uttrykt eller implisitt forstått. Det er ikke noe mellomledd via ”Natural Phenomena Are Human Agents”. Derimot er skog/skogen gitt slik *agency* via kraften det/den er forstått å ha og via det at skog/skogen er seg selv. Jeg vet ikke hvilket empirisk grunnlag Lakoff og Johnson (1999) har for å si at Natural Phenomena Are Human Agents kommer inn for å kunne redegjøre for utsagn som at vinden blåser opp døren. Verken i *Metaphors We Live By*, *Philosophy in the Flesh* eller i *More than Cool Reason* er Lakoff, Johnson og Turner nevneverdig ivrig etter å presentere sitt empiriske belegg. Videre er presentasjonen i alle tre publikasjonene slik at det er vanskelig å følge den teoretiske konstruksjonen av elementenes interne relasjoner og sammensetninger. Dermed sitter jeg igjen med den antakelsen at inkluderingen av Natural Phenomena Are Human Agents er utløst av forhold ved den teoretiske innretningen og dens systematikk og logikk, og ikke ut fra hva som måtte forefinnes i den levde virkelighet. En har begynt å utvikle tilstedeværelsen av distinksjoner, prosesser og enheter systeminternt. Det er ikke nødvendigvis noe galt i det, og det kan være fruktbart både i teoretisk forstand og for å kunne se nye aspekter ved levd virkelighet. Her treffer det imidlertid ikke det empiriske materialet, og jeg ser heller ingen grunn til å inkludere metaforen Natural Phenomena Are Human Agents av andre årsaker. Dermed har kopulaet i Skog ER Aktør et annet innhold enn hos Lakoff og Johnson (1999) — hvilket da gir notasjonen ”ER” og ”⇒” (og ikke ”Er” og ”→”).

0 – 0 – 0

Det er spenninger til stede i materialet jeg har presentert under overskriften ”Skogen”. Det er spenninger mellom skogens ulike identiteter: Skogens avskogings-identitet; som bærer av biologisk mangfold; som telt, målt og modellert; Skogen Er Konteiner; Skog Er Stor; Skog ER Endring; Skog ER Aktør. Spenningene gis av det unike ved den enkelte identitet, det vil si det som gir forskjelligheten. Skogen har således visse identitetsvansker. Også den enkelte identitet berører spenninger. Eksempelvis er det spenning mellom det skogen blir som telt, målt og modellert og det skogen er i sitt utgangspunkt før den ble telt, målt og modellert. Det er òg spenning mellom Skogen Er Konteiner og mennesket i denne konteineren, mellom Skog ER Endring og det som er vedvarende, og mellom det at Skog ER Aktør og at mennesket er det. Videre rommer det enkelte betydningselement i metaforene spenning. For eksempel finnes det en spenning i at skog er *beyond* mennesket (i metaforen Skog Er Stor). Denne bør nevnes eksplisitt ettersom spenningen sannsynligvis er et vesentlig aspekt ved metaforen selv

og den forståelse metaforen ordsetter. Spenningen kan uttrykkes som en kontrast: Det lille mennesket med sitt korte liv versus det store ved skog/den store skogen/de store trærne med sitt/sine lange liv. Redwood-skog[1] er muligens det paradigmatiske eksempelet på skog og trær som for aktører innen den norske skogbruksverdenen fremprovoserer en opplevelse av denne spenningen[2]. Det er i alle fall redwood-skog en skogeier ved det samme frokostbordet som meg drar frem der vi sitter i forbindelse med et møte[3]. Hun og hennes følge kommer kjørende inn fra motorveien, forteller hun fra en tur til Amerika, og så er det redwood på alle sider. "Så store", sier hun om trærne. "En blir så liten", fortsetter hun og tilføyer at når en tenker på hvor gamle de er, "så blir en enda mindre på et litt annet vis". I det eksplorerende intervjuet med den kvinnelige kunstneren, utforsker kunstneren og jeg dette nærmere. Hennes inngang til hva det er som skjer i møte med redwood er: "En får veldig erkjenning filosofisk på hvor liten man er og hvor kort tid man er på jorda her og hvor lite man har å bety i sammenhengen". Hun vet ikke, svarer hun når jeg spør, om dette har noe med religiøsitet å gjøre. Hun vil imidlertid si at det i hvert fall er forbundet med tankevirksomhet, refleksjon. "En begynner å reflektere når man blir stilt ovenfor en sånn ting. Det setter i gang tankeprosesser"[4]. Jeg antar at en forståelsesmessig figur-bakgrunn-vending vil kunne være fruktbar som en mulig teoretisk inngang til hvorfor dette vil kunne sette i gang tankeprosesser. Refleksjonen vokser frem i vendingen mellom (1) og (2):

1) En er der og opplever med sin kropp (figur 1) i en skog med svært store og gamle trær (bakgrunn 1)
2) skogen med de svært store og gamle trærne (figur 2) og ens lille kropp med det 70-80-årige livsspenn (bakgrunn 2).

Proporsjonenes ulikheter presser en over til den andre versjonen av figur-bakgrunn og en tvinges til også å se seg selv utenfra i størrelsesrelieff og tidsperspektiv. Forståelsen fluktuerer mellom figur-bakgrunn 1 og figur-bakgrunn 2. En slik opplevelse bæres så videre som kroppsliggjort minne og som noe en kan trekke frem på senere tidspunkt slik kvinnen ved frokostbord-fellesskapet gjør.

Spenningene jeg har nevnt har ulik karakter. Uansett må de "leves" og håndteres av det enkelte menneske. Når jeg nå straks skal behandle "verdikjeden" som det andre av fyrtårnene i skogbruksverdenens forståelsesmessige landskap, vil flere spenninger komme til syne. Verdikjeden er knyttet til reduksjonen av skog til skogen til trær. I sin reduserte form som

---

[1] Her bruker jeg uttrykket "redwood-skog" høyst upresist og ikke som utsagn om skogens vesentligste art. Dette gjør jeg fordi jeg antar at "redwood-skog" i allminnelig, om enn ikke i forstlig, forstand er en sekkebetegnelse som innbefatter så vel *sequoiadendron giganteum* ("giant sequoia", mammuttre) og *sequoia sempervirens* ("californian redwood", redwood).

[2] Skog med svært store og gamle trær finnes en rekke steder. Som del av datainnsamlingen til denne avhandlingen, har jeg selv opplevd sequioa i Yosemite National Park og Sequoia National Park (California, USA) og douglas fir og rød cedar i Cathedral Grove (British Columbia, Canada). Ifølge Anders Often m.fl. er det eldste treet som er funnet i verden et "individ av metusalemfuru ['bristlecone pine'] *Pinus longaeva*" (Often m.fl. 2006). Det er aldersbestemt til 4 862 år. Sammenliknet med dette er det eldste treet jeg har opplevd, mammuttreet "General Sherman" i Sequoia National Park, ikke gammelt ettersom det er mellom 2 300-2 700 år. Stort var det imidlertid, og det er anslått til å være det største i verden i volum med sin 84 meters høyde, 11 meter i diameter ved roten og ca. 1 500 kubikkmeter i volum (private notater fra besøket). I høyde er det dog ikke størst. Eksempelvis er redwood-treet "The Founder's Tree" (*sequoia sempervirens*) 111 meter høyt (Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07, 3.1.07). Store og gamle trær er også en del av museumsutstillinger verden over, men da muligens med ulik tilskrevet betydning (Kaldal 2005).

[3] Feltarbeidsnotater 5.12.03.

[4] Intervju 17.12.03, bånd 1 side B, tellerverk 605. Kvinnens egen religiøsitet (Jehovas vitner) gjør, ifølge henne selv, at tidsdimensjonen ikke har innflytelse på hvordan hun eventuelt hadde kommet til å oppleve redwood ettersom hun tror det kan være mulig å leve evig. Dermed tenker hun at hun skulle ha plantet et slikt tre i hagen og se det om tusen år (bånd 2, side A, tellerverk 388). Hennes bemerkning om dette peker på et problemkompleks som ikke er drøftet i avhandlingens tekst: Forskjellige minoriteters mulige divergerende forståelse av skog/trær.

”trær”, er det to vesentlige typer. Mellom disse er det spenning. Det er den typen trær som har spesiell status og som er eller blir løftet ut av produksjonsskogbrukets sfærer. Det kan være snakk om navngitte trær som Goliat, Blåtjerngrana, Jomfrua og Furukongen[1]. Eller det kan dreie seg om såkalte formidable trær som det i Masfjorden i Hordaland. Avisoppslaget forteller at det rager ”46 meter over bakken og har en diameter i brysthøyde på 1,33 meter”. Ifølge avisoppslaget har eieren bestemt at det og fire andre trær i samme feltet skal få stå i fred for hogst.[2] Slik tenker også Geir. Han snakker om ”ei diger, flott gammel furu”, selve ”majesteten” i skogen, og at slikt rører en ikke[3]. Eller det kan også være særskilte områder med karakteristika som gjør at trærne der løftes ut av produksjonsskogbrukets sfærer. Geir omtaler òg det. Det er veldig flott oppå den ryggen med de store og gamle furuene, forteller han[4], det er ”litt sånn trolsk furuskog” og det ”er veldig spesielt”. Konklusjonen hans er da også[5]:

Geir: Mye av det der sånn, det skal ikke røres. Det har jeg bestemt meg for. Sjøl om det er verdt aldri så mye kroner og øre, det spiller ingen rolle, for akkurat den plassen, den er litt spesiell.

Det var den ene typen trær i reduksjonen av skog til skogen til trær. Den andre typen innbefatter trær som omdannes til tømmer på vei inn i verdikjeden[6]. Spenningen mellom de to typene skyldes ikke bare forskjelligheten mellom dem, men også muligheten for at trær med spesiell status kan bli flyttet til kategorien trær som tømmer på vei inn i verdikjeden. Hvis pengesummen en kan få for de spesielle trærne er svært høy, vil en da gå til det skritt å hogge dem?

Trær som tømmer på vei inn i verdikjeden, snakker til metaforen Skog ER Penger. Det er tilstedeværelsen av denne metaforen innen moderne, vestlig skogbruk som trolig ligger til grunn for Scott, Shiva og Harrison sin negative forståelse. I en for meg tenkt outrert variant blir all skog til penger, alt i den aktuelle skogen blir til penger, og penger blir det heles målestokk. Denne varianten manifesterer seg ikke mitt datamateriale. Det innebærer imidlertid ikke at det ikke er spenning mellom eksempelvis Skog Er Stor, Skog ER Aktør og Skog ER Penger. Det vil også være spenning mellom Skog ER Penger og aspekter knyttet til ”familien”, det tredje fyrtårnet i det forståelsesmessige landskapet. Det kommer jeg tilbake da. Først skal jeg se på metaforen Skog ER Penger og andre elementer som inngår i det jeg omtaler som ”verdikjeden”.

Verdikjeden

Innen skogbruksverdenen er verdikjeden(-e) et svært sterkt fokus for de sentralt og hierarktisk høyt plasserte aktørene. Trolig er det blant disse at denne avhandlingen eventuelt måtte få en leserkrets blant brukerne. Jeg finner det derfor nødvendig å minne om at avhandlingen ikke er en studie av verdikjeden(-e). Det jeg kommer til å presentere under overskriften ”verdikjeden”, er derfor hvordan verdikjeden for tømmerproduksjon manifesterer seg i forståelser og ledsagende handlinger når en befinner seg i skogbruksverdenen. For å benytte en analogi fra astronomien: Jeg studerer ikke Melkeveien, men hvordan stjerner og planter

---

[1] Goliat er omtalt en rekke steder, blant annet i Norsk Skogbruk 9/9B/2005a. Blåtjerngrana er omtalt i Romerikets Blad (10.10.05). Jomfrua er omtalt i Glommen 1/2005b. Furukongen er omtalt i Glommen 2/2005.

[2] Nationen (14.10.05). Uttrykket ”brysthøyde” reflekterer tidligere tiders avhengighet av kroppsstørrelser som mål (Porter 1995). Innen skogbruksverdenen er ”brysthøyde” en helt vanlig benyttet enhet fremdeles. I meter tilsvarer brysthøyde 1,3 meter over bakken (Eriksen, Tomter og Ludahl 2006).

[3] Intervju 5.11.03, del 2, s. 26-27.

[4] Intervju 29.7.03 s. 18.

[5] Intervju 3.12.03, del 2, s. 30.

[6] Differensieringen mellom de to typene trær er høyst grov. Ved, flis, tømmer etc. til eget forbruk inngår i den typen som omdannes til tømmer på vei inn i verdikjeden. Dette ettersom det er snakk om trær uten spesiell status som kunne ha vært konvertert til penger ved salg.

blir forstått når en står på jorden og hvordan en lever sin plass i Melkeveien. En rekke fenomen med tilknytning til tømmerproduksjon er relevante under overskriften. Ett er metaforen Skog ER Penger og mekanismen naturXøkonomi som metaforen er en del av. Noe annet er andre grunnleggende forståelser som er basis for tømmerproduksjonen og som mekanismen spiller seg ut gjennom og sammen med. Inkludert i de sist nevnte forståelsene er hvordan industrien fremstår og influerer, det være seg om det er eksempelvis Norske Skog, Moelven eller det lokale sagbruket[1]. Det skisserte innholdet i "verdikjede" innebærer at figur 4 sin plassering av verdikjeden i ett av trekantens hjørner, er empirisk misvisende. Dette ettersom en kan få et visuelt inntrykk av at verdikjeden står for seg selv. Det gjør den ikke. Derimot er den dypt inne i figurens hjørne "skogen". Derfor er det en heltrukket linje mellom de to hjørnene, og derfor er dette sømløse sammenhenger.

Mekanismen naturXøkonomi

Tidligere i denne avhandlingen har jeg hevdet at det er i tømmermålingsøyeblikket at tømmerstokker blir omregnet til volum og skogen omgjort til faktisk pengeverdi. Det er da skog er redusert til skogen som igjen er redusert til trær forstått som tømmer og konvertert til penger i en verdikjede. Dette er det helt åpenbare i at skog kan være penger. Å tro at det er alt som skjuler seg i Skog ER Penger (Penger⇒Skog, Penger er kildedomenet), er imidlertid å være like uinnvidd naiv som jeg var de første årene jeg forsket på aktører innen norsk skogbruk — inklusive feltarbeidet i 2003. Med andre ord reflekteres denne naiviteten seg delvis i intervjuene med skogeierinformanter. At uttrykket "hogstmodent" ikke dreide seg om trær som ikke vokste mer, reflekterte jeg ikke på enda jeg på et annet nivå visste at grantrær kan vokse mangfoldige år mer enn de omtrentlige 70-80 årene de får før de ble hogd som hogstmodne[2]. At det tok sin tid før jeg fattet at skogbruksverdenens aktører tenkte helt motsatt av meg med hensyn til hvor en fortrinnsvis skulle investere innsats og penger i skogen, tilskriver jeg en form for maksimin-tenkning (Shrader-Frechette 1991) fra min side. Jeg tok det for gitt at en skulle maksimere innsatsen i det skogområdet hvor det var minimalt å bygge på slik at det dårligste skogområdet fikk mest mulig hjelp ettersom det var så dårlig i utgangspunktet. Isteden viste det seg at den emiske grunnkonvensjonen er at en skal investere mest på best mark. Det vil si en form for maksimaks-strategi. Og for meg var skogen og trærne natur, farger, lukter, lyder. Dermed strevde jeg med å få grep om skogeier-informantenes forståelse av det, og trodde at inngangen for meg var å finne en ekstra tillagt

[1] Etter at Norsk Skog Union (Skien) ble lagt ned i 2006 (med stor turbulens i den norske skogbruksverden og da særlig innen skogeiersamvirket), er mesteparten av treforedlingen i Norge lokalisert til seks store fabrikker. Det er Norske Skog Saugbruks (Halden), Norske Skog Skogn (Skogn), Norske Skog Follum (Follum), Borregaard (Sarpsborg), Peterson (Moss) og Södra Cell Tofte (Tofte). Trelastindustrien består av flere, men mindre produksjonsenheter selv om strukturutviklingen over de siste 30 årene har gitt et redusert antall og større enheter. Det er konsernene Moelven og Bergene Holm som eier mesteparten av kapasiteten (Vennesland m.fl. 2006). Den norske skog- og trenæringen er ikke noen sterk næringsklynge (Jakobsen, Vikesland og Holst 2001). Det er imidlertid betydelige regionale forskjeller hvor fylker som Hedmark og Nord-Trøndelag skiller seg ut (Ørbeck og Vikesland 27.8.03). Hedmark har 3 200 arbeidsplasser innen tremekanisk industri og håndverk (eksklusive vanlig husbygging og skogsdrift) fordelt på omkring 240 bedrifter (FMLA Hedmark 2003b). I den oversikten Vikesland, Dirdal og Ørbeck (2003) gir, er det Glåmdalsregionen av Hedmarks fire regioner som har flest av arbeidsplassene i skog- og trenæringen. Glomdålsregionen består blant annet av Nord-Odal, Sør-Odal og Våler. Det vil si tre av de kommunene jeg henter mine skogeierinformanter fra.

[2] Manglende refleksjon rundt dette skyldes delvis en manglende viten om trær: Om deres livs-og dødsprosesser og hva det er som inngår i dette. At et furutre i biologisk forstand kan leve i 500 år og dø i 500 år og at ulike treslag eldes og dør på ulikt vis (Haugan 2005), var eksempelvis ukjent for meg. At det kan være gjenstand for debatt hvor levende et levende tre er all den stund det kun er omtrent 1 prosent av det som lever (Internasjonal Paper Company 2002), og at treet på ett vis kan sies å være mer levende som liggende død ved (gitt at det er levested for andre arter) enn det var i sin stående tilstand med et virksomt kambium, gir grunnlag for en mulig videre utforskning av det levende ved trær (se Rival 1998).

forståelse av skog og trær som de hadde. Min jakt var på "natur + ?". Det manifesterte seg blant annet i spørsmål rundt natur og økonomi som om dette var to forskjellige fenomen som ble betraktet særskilt. Så til tross for at Asbjørn tidligere i samme intervju påpeker for meg at det "rent biologiske" og "det økonomiske" "er en del av samme faget"[1], spør jeg ham senere om han "skiller mellom forstlig og biologisk og økonomisk"[2]. Svaret hans er at det henger sammen. Det jeg vet nå som jeg ikke visste da, er at forstkunnskap ikke dreier seg om et fenomen pluss et annet fenomen. Derimot er det snakk om ett fenomen med to sider som vender seg og omslutter hverandre gjensidig. Det kan ordsettes som "naturXøkonomi". Det er denne formelen som uttrykker at skog er naturressurs, og mekanismen naturXøkonomi er tømmerproduksjonens logikk. Metaforen Skog ER Penger er en del av mekanismen og da logikken.

Skog ER Penger

Et vesentlig betydningselement i Skog ER Penger, er skog forstått og omtalt som bank eller andre uttrykk knyttet til bank og pengetransaksjoner. Dag sier at hvis det kommer naboteiger på salg, så er det klart han kjøper det, det "er jo kanskje en liten sparegris"[3]. Bernt bruker uttrykket "sparebøssa som er grønn"[4]. Espen påpeker at for mange er situasjonen at skogen blir brukt "som en slags, kall det bank"[5]. Fredrik hevder, når vi går og ser på skogen hans, at hvis en ikke trenger penger så "kan du like gjerne ha bankboka di stående her som en anne[n] plass"[6]. En annen skogeier viser utover mot skogen og sier til meg: "Det er jo banken min det her"[7]. Så allment kjent er uttrykket "penger på rot" tilsynelatende antatt å være, at Norges Skogeierforbund bruker uttrykket i spørreskjemaet til skogeiere i sin undersøkelse "Skogeier-undersøkelsen 2003"[8]. Uttrykket inngår i et batteri med påstander, og påstanden lyder: "Jeg betrakter skogen som 'penger på rot' og bestemmer meg for å avvirke skog når jeg trenger mye penger på en gang". Banktankegangen gjør at en kan si at en ikke har hogd blant annet fordi en "ikke har hatt behov for de penga da"[9], eller også at en i faktisk handling kan ta ut innestående eksempelvis når en måtte trenge det.

Bird-David har benyttet metaforen "nature is a bank" (1992:33) for å ordsette visse moderne jeger-sankersamfunns forhold til skogen[10]. Forsøket og de ledsagende reaksjonene fra andre som er tatt inn som del av artikkelen, er interessant av flere grunner. For det første gjør hun dette for å lette vestlige "ecologically oriented professionals" sin forståelse av det hun mer empirinært har omtalt som metaforen "the natural environment is a sharing partner" (Bird-David 1992:45). Bankmetaforen er et heuristisk hjelpemiddel hun tar i bruk fordi hun er bekymret for at den siste metaforen ikke snakker så sterkt til dem som bankmetaforen som hun mener er nærmere deres termer. For det andre viser dette at en kan ordsette en empirisk virkelighet ved hjelp av ulike metaforer. Her skal da "bank" og "sharing partner" stå for det samme. For det tredje påpekes det av andre at hva "bank" er forstått å være, er høyst kulturspesifikt og at bankmetaforen av den grunn ikke er god. Blant annet viser Burch Jr. (i Bird-David 1992) til at for Iñupiat-eskimoene vil bank så langt fra bestå av vennlige

[1] Intervju 21.11.03 s. 42.
[2] Intervju 21.11.03, del 2, s. 6-7.
[3] Intervju 17.10.03 s. 12.
[4] Intervju 22.7.03 s. 37.
[5] Intervju 2.10.03 s. 4.
[6] Intervju 31.10.03, del 2, s. 26.
[7] Intervju 10.3.03 s. 11.
[8] Spilling og Grotle (upublisert). Spørsmål 19 i spørreskjemaet.
[9] Bernt i intervju 22.7.03 s. 7.
[10] Artikkelens primære siktemål er imidlertid et oppgjør med og en oppdatering og rekonseptualisering av Sahlins' klassiker *Stone Age Economics* (1972).

bankansatte som deler noe med dem — noe som ville ha vært i tråd med "sharing partner"-metaforen. Gudeman minner da også på at i det eksempelet han og hans kolleger:

> presented of the "forest as a savings account" in the highlands of Colombia, we took pains to describe our initial confusion and how we came to see the metaphor as being like and unlike our own notion of savings. We came to understand it by seeing how it was used by the people in a very large complex of material activities and how it fit and did not fit our own notions. (Gudeman i Bird-David 1992:40)

Det jeg har hentet ut fra Bird-Davids artikkel her, er relevant for meg på flere vis. Hele utdraget vedrører antropologiens store spørsmål om oversettelse. Min utfordring i så måte ligger presumptivt ikke i hva "bank" eller "penger" skal være å forstå som ettersom informantene og den mulige lesekretsen befinner seg innen den samme kulturkrets som meg og hverandre. Utfordringen er å presentere innholdet i metaforen Skog ER Penger slik at aktører utenfor skogbruksverdenen kan fatte hva de innenfor legger i det, og slik at aktører innenfor verdenen kan få et distansert, refleksivt forhold til det slik at de ser hva det er de holder på med. Videre vedrører det jeg har benyttet fra Bird-David, det påtrengende nødvendige ved å utdype hva metaforer rommer. Hva en ser i avsnittet ovenfor, er nemlig en aksentuering av at en kan ha et empirisk innhold som er likt, men med forskjellig ordsetting (Bird-David) — og at en kan ha et empirisk innhold som er forskjellig, men som ordsettes likt (Burch Jr. og Gudeman). Det er da på den ene siden bare ved å presentere innholdet i Skog ER Penger at det er mulig eventuelt å vite i hvilken grad det er likt/forskjellig innholdet i metaforene "nature is bank"/"the natural environment is a sharing partner" og "forest as a savings account"[1]. Det er på den andre siden bare ved å gi metaforen Skog ER Penger substans jeg kan forebygge en mulig lettvint slutning om at innholdet i metaforene kan være likt fordi de metaforiske uttrykkene er svært like. Jeg skal ikke foreta noen komparasjon her. Jeg skal bare nøye meg med å berede grunnen for en slik sammenlikning ved å utdype Skog ER Penger. Når jeg gjør dette, vil det gå frem at ordsettingen "Skog ER Penger" er mer empirisk dekkende enn hva "skog er bank" ville kunne ha vært. Dette er nettopp knyttet til mekanismen naturXøkonomi.

I metaforen Skog ER Penger inngår det empiriske faktum at bankrenter og skogens forrentning parallellføres. Det går frem eksempelvis i forbindelse med uttak av den før omtalte "sparebøssa som er grønn". Hos Asbjørn ligger det underforstått idet han snakker om en større investering som skulle gjøres på gården[2]:

Asbjørn: Det er klart det, med det rentenivået som ennå var da òg, så var det mer lønnsomt for meg og så ta ut [?dessa?] skjult kapital, i form av tømmer altså.
GF: Ja. Det som står ute i skogen du tenker på?
Asbjørn: Ja.

Hos Espen viser parallellføringen seg i uttrykket "betale rentene til deg sjøl" her hvor han snakker på generelt grunnlag[3]:

Espen: […] hvis du skal foreta noen investeringer, så er jo det med å ta ut en del av trekapitalen i stedet for å gå i banken og låne penger, og da er jo det der en absolutt mulighet da å gjøre det på den måten. I stedet for at du går og betaler rentene til banken, så kan du betale rentene til deg sjøl eller... (små-ler) […]
[…]
Espen: Ja, hvis du trenger kapital så er det liksom en sikkert mye mer gunstig ordning enn å gå [i] en bank og låne pengene. Det er jo helt opplagt.

---

[1] I Bird-David (1992) har ikke Gudeman noen referanse til hvor metaforen "forest as a savings account" er presentert. Jeg har funnet den omtalt i Gudeman og Rivera sin bok *Conversations in Colombia. The domestic economy in life and text* (1990). Slik "forest as a savings account" er presentert der, er "saving" i lokal forståelse knyttet til "house". Gudeman og Rivera inkluderer "house" i modellen for "domestic economy", og denne står i motsetning til og interagerer med "the corporate model" i et økonomisk samspill mellom periferi og sentrum.
[2] Intervju 19.9.03 s. 20.
[3] Intervju 2.10.03 s. 5-6.

Mer eksplisitt kobles banks og skogs renter hos Fredrik når han snakker om nedbetaling av gjeld han har fått i forbindelse med overtakelse av eiendommen[1]:

Fredrik: Jeg kunne jo valgt å ha hatt en slakkere nedbetalingsplan og spart mer skog. Det hadde antakelig lønt seg nå når renta har blitt så lav for skogen forrenter seg jo med en 2, 3 prosent realrente, og nå, hvis lånerenta kommer ned på 4, 5 prosent nominelt, så lønner det seg faktisk for meg å ha mer gjeld, og ikke nedbetale gjelda. Sånn som det var da jeg tok over, så var det sånn 50-50.

"Skogen forrenter seg" er det uttrykket Fredrik bruker. Andre snakker om å "la tømmeret forrente seg på rot"[2].

Betydningen av uttrykket "hogstmodent" er skjult i forholdet mellom bankrenter og skogens forrentning. Slik kommer dette frem i et intervju med Dorte[3]:

Dorte: Ja altså, hvis en skal definere hva jeg mener med hogstmoden skog så mener jeg treet. Men en skog kan være hogstmoden i flere år. Og da kan jeg også komme inn på dette her som du prater om nå, med økonomisk -

GF: Men da dreier det seg ikke bare om prisene på tømmeret, men da dreier det seg om det lønner seg å hogge nå og så starte en ny produksjon?

Dorte: Ja. I forhold til på en måte å kunne ha de pengene i banken istedenfor å ha dem stående ute i skogen.

Og når jeg spør Geir om hva han mener med "hogstmodent", svarer han at det er en diskusjon fordi "det kommer veldig mye an på hvilket rentekrav du har som skogeier"[4]. Jeg tilkjennegir at jeg ikke har forstått det med rentekrav, og han forklarer:

Geir: Ja, si det slik at et tre, det vokser, ikke sant. Det vokser saktere og saktere. Det har en rask vekst opptil 30 cm i brysthøyde, bare for å ta det som et eksempel. Ut over det så vokser treet litt saktere til det er 35. Men det vokser enda saktere til det er 40. Så kommer du da inn på hvilken forrentning i forhold til renta har treet ifra 30 til 35 eller fra 25 til 30?

GF: Det der må du gjenta. Hva sa du, cm i brysthøyde?

Geir: I brysthøyde, i diameter. [...] La oss si det slik at treet forrenter seg raskere, forrenter seg mer i forhold til bankrenta ifra 25-30 enn fra 30-35. Og så er du så forgjelda som skogeier, at det blir dyrere for deg, du taper penger på å la treet stå.

GF: I forhold til bankrenta?

Geir: Ja. Blant annet.

Jeg forstår fremdeles ikke dette med rentekrav, og han gjør et nytt forsøk:

Geir: La oss si at jeg betaler 4, 5 prosent rente da. Så har det treet en tilvekst ifra 25-30 som ligger på 6 prosent, men fra 30-35 så har det treet en tilvekst på, la oss si, 2 prosent.

GF: Ja. Og da er det kommet under det kravet, renta du må betale?

Geir: Riktig. Derfor så er det lønnsomt og økonomisk for meg å ta det treet på 30 cm kontra å vente til det er 35.

Formelle definisjoner av "hogstmodent" ordlegger seg noe annerledes, men det er den samme grunnleggende parallellføringen mellom pengers verdi/forrentning og skogens ditto som ligger til grunn. Kursboken *Ressurser og forvaltning* skriver at et bestand er "hogstmodent når det er mer å vinne på å hogge bestandet og starte et nytt omløp, enn å la bestandet vokse videre"[5]. En annen definisjon er: "Et tre er økonomisk hogstmodent når verditilveksten er mindre enn avkastningskravet"[6]. At en i den siste definisjonen bruker "økonomisk hogstmodent" innebærer bare et høyere presisjonsnivå. Innenfor den norske skogbruksverden er "hogstmodent" den høyst alminnelige forkortelsen for "økonomisk hogstmodent". Det økonomiske kommer også sterk frem i en forskningsrapport hvor det noe flytende i bankrenter trekkes inn[7]:

> Dersom trekapital sammenlignes med andre finansieringskilder vil rentenivået i teorien påvirke hogstmodenheten ved at den representerer alternativrenten til den avkastning skogen gir mens den står på rot. Høy rente på for eksempel lån vil gjøre skogen mer hogstmoden.

---

[1] Intervju 15.8.03 s. 35.
[2] Kristian Skjølaas (2005).
[3] Intervju 3.12.03 s. 23.
[4] Intervju 5.11.03, del 2, s. 7.
[5] Skogbrukets Kursinstitutt (2000a:12).
[6] Duerr m.fl. 1956 referert av Nils Lexerød (2006).
[7] Storø og Kveli (2002:22).

Det fenomenet som kobler hogstmodenhet og parallellføringen mellom bankrenter og skogens forrentning, er at skog/trær vokser. Det er ordsatt som "tilveksten". Det er tilveksten som gjør at den før omtalte "sparebøssa som er grønn" også blir rentabel og kan sammenliknes med bankrenter. Tilveksten øker for så å minke, slik Geir påpeker ovenfor i sitt forsøk på å få meg til å fatte dette. Og som han også sier: Tilveksten vil øke mer i visse faser av treets liv. Den såkalte "forrentning på rot" er tilveksten omformulert til penger via betraktninger rundt pengerenter og deres forrentning. Det er altså tilveksten som er transformasjonsinngangen mellom natur og økonomi i mekanismen naturXøkonomi. Det er i fenomenet tilveksten at de to sidene i mekanismen, natur og økonomi, vender seg — at biologisk liv og økonomi innflettes i hverandre på det mest fundamentale plan. Det er via tilveksten at siden "natur" kan omslutte siden "økonomi" og siden "økonomi" kan omslutte siden "natur".

Tilveksten er gitt stor betydning innenfor tømmerproduksjonstankegangen. På side 64 har jeg påpekt hvordan tynning dreier seg om å få tilveksten over på færre trær og da på de trærne en antar vil gi best økonomisk utbytte ved senere hogst. Vektleggingen av tilveksten viser seg også i fokuseringen på det å ha skog i vekst og den positive evalueringen av det. Asbjørn snakker således om (i) skog "som er i bra, fin vekst", (ii) om skog med "vekstmonn" og (iii) "ung skog i veldig godt vekst"[1]. Det blir da også et poeng "å få i gang veksten igjen", slik Hans påpeker for et felt med furu som har stått for tett[2]. Geir snakker på sin side om "å få liv i dette igjen" og omtaler da et felt som "bare står og sturer og stagnerer og kommer ikke videre"[3]. Det er med andre ord ikke dødt eller døende i biologisk forstand, han mener. Da ville det nemlig ha vært umulig å få liv i det igjen. Derimot er det fravær av liv innenfor tankegangen om tilvekst: Tilveksten er for liten. Gitt at trær faktisk også dør, blir det imidlertid vanskelig å vite hva Fredrik mener når han sier at "noe står og dauer og er allerede dødt"[4], og at han har hogd noe gammel gran som "ikke vokste i det hele tatt, som var hel- eller halvdødt" og også hogd "et bestand til som var i ferd med å dø"[5]. På hvilken måte er det dødt eller døende? Og på hvilken måte er det den skogen han nå vil konsentrere seg om å hogge, "ikke vokser"[6]? Er det biologisk ikke-voksende eller er det rett og slett "en femmer [som] står og sturer"? Uttrykket er Dags. Han ordlegger seg slik i forbindelse med det han mener er idealfordeling av hogstklasser i skogen. Det beste er å ha mye tre og firere for da produserer du mest tømmer[7], er hans oppfatning.

Innenfor tankegangen om tilvekst må en hogge for å holde veksten mest optimalt i gang. Med andre ord må det uttak til skal den best mulige reproduksjonen skje. Det er det som for tynning gjør at Fredrik snakker om en "tilvekstreaksjon" etter hogsten som varer "en 10-15-20 år"[8], og at han planlegger "å produsere mer tømmer" ved heller å ta mer tynning enn sluttavvirkning[9]. Det er repetisjonen av hogst, den temporære handlingssirkularitet, som optimaliserer produksjonen av tilveksten og da vekst. Det er i så måte en reproduktiv økonomi. Det er det som gjør at en får uttrykk som "foryngelseshogst"[10]: En hogger for å

[1] (i) intervju 19.9.03 s. 30, (ii) intervju 21.11.03 s. 12, og (iii) intervju 21.11.03 s. 15.
[2] Intervju 4.8.03 s. 11.
[3] Intervju 5.11.03 s. 27-28.
[4] Intervju 31.10.03 s. 10.
[5] Intervju 31.10.03 s. 18.
[6] Intervju 31.10.03 s. 8.
[7] Intervju 17.10.03 s. 34.
[8] Intervju 31.10.03 s. 9.
[9] Intervju 31.10.03 s. 33.
[10] Brukt av blant annet Helge Braastad (2005b). Uttrykket "foryngelseshogst" er et alternativ uttrykk for slutthogst (eller også sluttavvirkning). Braastad mener "foryngelseshogst" er mer dekkende for det som faktisk foregår: Det er ikke snakk om avvikling av skog, men "en høsting som også legger til rette for en nye [*sic*] generasjon av trær og

forynge skogen, for å holde tilveksten og veksten oppe istedenfor å la den reduseres. Det går frem hos Asbjørn når jeg spør ham hva han forstår med "hogstmodent". Etter å ha fortalt om ulike andre aspekter ved det, sier han[1]:

Asbjørn: Nå er det andre ting som kan komme inn, slik som råte på skog, for eksempel. Det kan også være med og gjøre at du bør ta skogen før den egentlig er i det som vi kaller hogstmodent. Altså, det er fem hogstklasser. […] Og for eksempel å avvirke i hogstklasse 4, det kan da være aktuelt. Det kan være lønnsomt å gjøre da. For da kan du få berget skogen før, forhåpentligvis da, før det har blitt råte av betydning på den. Og i tillegg så kan du da også få sette i vei, [?med det samme den?] er avvirket, så kan du få plantet skogen helst og få igang et nytt omløp. På den måten produserer skogen der mye, mye mer.

Å få hogd skogen, så sørge for foryngelse — da produserer skogen "mye, mye mer". Dette innebærer at skogen ikke "tømmes" når den brukes. Det er ved ikke-bruk skogen tømmes og da for tilvekst og vekst. En får såkalt negativ tilvekst. Når uttak av trær skjer, fylles derimot skogen med tilvekst og ny skog. Skog reproduserer skogen. Skogs evner i så måte er knyttet til at skog har kraft og at Skog ER Aktør. Uttaket må imidlertid skje på visse og begrensede vis. Ved bruk som tar hensyn til dette, genereres mer produksjon. Ved å ikke ta slikt hensyn, forbruker en skogen og reduserer skogs mulighet til produksjon av ny skog. Det er blant annet en påminning om dette som ligger i uttrykket "skogen skal brukes — ikke forbrukes"[2] og Bentes utsagn om at du skal bruke skogen, men ikke forringe den[3].

Tilvekst og hogstmodenhet er emisk sett knyttet til boniteten. Det går frem i den ovenfor nevnte utgreiingen Asbjørn har for meg vedrørende hogstmodenhet. Han begynner med å si at det er alder som tilsier når noe er hogstmodent, men korrigerer så seg selv[4]:

Asbjørn: Nei, det er ikke riktig å si at det er en bestemt alder som tilsier når det er hogstmodent. For det er avhengig av kvaliteten på jorda. Det er det jo. For dess bedre jorda er, dess bedre, hva skal jeg si, ja, ikke bare biologisk, men også at alle ting stemmer, slik at den jorda er mer fruktbar, desto raskere kan den skogen vokse. […] I løpet av 60 år, 50-60 år, så kan det på enkelte boniteter, det er kvalitetsgraderingen, det da, så kan skog bli moden, hogstmoden, som vi sier. Mens på andre områder så kan det kanskje være det dobbelte i alder før den blir hogstmoden.

Jo bedre bonitet, jo tidligere kan skogen/trærne bli hogstmodne. Det er Asbjørns budskap. Boniteten vil kunne variere fra sted til sted i skogen, men den vil være uforandret på det spesielle stedet. Hogstmodenhet kan således også innebære at skogen ikke lenger utnytter markas produksjonsevne så godt som boniteten gir rom for og som skogeier ønsker.

Ett element til ved hogstmodenhet er nødvendig å nevne. Det er tømmerets størrelse. Også her skal jeg bruke Asbjørns redegjørelse for meg for å gi det empirisk innhold. Han påpeker at[5]:

Asbjørn: Når det gjelder økonomi så er det jo, altså desto grovere virket er, desto bedre får du betalt for det. Altså inntil en viss grad da. Blir det for stort og for grovt så er det nesten så det ikke er så lønnsamt, igjen.

Det Asbjørn omtaler som "grovt virke" er oftest sagtømmer. Sagtømmer er bedre priset enn såkalt massevirke som går til blant annet papirindustrien. Massevirke er gjerne mindre grovt virke (eller også dårligere virke). At tømmeret er mindre grovt, henger sammen med bonitet, alder, tilvekst. Mindre grovt virke gir mindre penger tilbake ved salg, og det er således direkte knyttet til betraktninger rundt bankrenter og skogens forrentning.[6]

---

bestand".

[1] Intervju 21.10.03 s. 10-11.

[2] Uttrykket er benyttet som tittel på et hefte (Norges Skogeierforbund, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Skogsindustrierna, Svensk Skog, Skogsindustrin rf, Finska Forstföreningen og Nordic Timber Council 1994). For en del år tilbake ble frasen også benyttet på teskjorter fra datidens Inn-Trøndelag Skogselskap.

[3] Intervju 2.9.03 s. 44.

[4] Intervju 21.11.03 s. 9-10.

[5] Intervju 21.11.03 s. 10.

[6] Den norske skogen er slik at en gjerne får både sagtømmer og massevirke med når en hogger. Det vil være en prisspenning mellom disse to, og denne prisspenningen kan også inngå i skogeieres betraktninger rundt hogstmodenhet. Dette vil igjen kunne være relatert til betraktninger vedrørende den mulige sammensetningen av sagtømmer og massevirke det kan ende opp med å bli i den aktuelle skogen som skal hogges.

Natur og økonomi som vender seg i og omslutter hverandre

Min redegjørelse for metaforen Skog ER Penger viser hvordan natur og økonomi vender seg i hverandre gjennom overgangen som er gitt av tilvekst. Redegjørelsen er høyst overfladisk ettersom utallige forskere både nasjonalt og internasjonalt nettopp undersøker hvordan en best mulig skal kunne vende økonomi i natur og natur i økonomi. En skal heller ikke ha snakket særlig lenge med forstutdannede mennesker før en ser det grunne i det jeg har formidlet. Det jeg har presentert skal likevel kunne vise at Skog ER Penger ikke bare dreier seg om å få penger for det tømmeret en selger. Videre skal det kunne gå frem at skogen kan fungere som en form for bank, men at en metafor som "skog er bank" ikke ville ha vært dekkende for det som foregår: At natur og økonomi vender seg i hverandre, og at dette er del av begrepsapparatet, forestillingsverdenen og det en handler ut fra. Penger blir i denne forbindelsen mer vesentlig enn hva bank ville kunne være. Jeg skal i det kommende utdype noe hvordan det manifesterer seg at natur og økonomi vender seg i og omslutter hverandre gjensidig.

Vekslingen mellom natur og økonomi gjør at en ubesværet kan snakke som om det ikke er skille mellom skog, penger og bank. Fredrik sier eksempelvis i forbindelse med mulige avvirkningsstrategier og da den som er knyttet til avkastningskrav: Hvis skogen ikke kaster så og så mye av seg, så "da kutter de det ned og får det inn på kontoen"[1] — som om skogen/trærne kan settes direkte inn på en bankkonto. Videre påpeker Fredrik også at er en presset økonomisk, "så er det jo viktigere å se på bestand hvor det er masse penger"[2]. Hans snakker på sin side om å ha "skog å rutte med"[3] som om det er penger en har å rutte med, og han bruker uttrykket "å få ut penger av skogen"[4]. Vekslingen og da knytingen mellom natur og økonomi gjør videre at det av og til ikke er mulig å vite om det er skog, penger eller bank det er snakk om. For eksempel bruker Fredrik også "sparer" og da i utsagnet: "Og så sparer jeg heller mer senere"[5]. Hva det er han sparer, penger eller skog, er det umulig å vite av utsagnet og det som kommer før og etter i intervjuet. Og i en orienteringsbrosjyre for Kontus kan en lese[6]:

> Dersom skogeiers rentekrav blir høyere enn 5% vil Kontus sannsynligvis føre til flatehogst fordi uttaket blir større og verdien på restbestandet lavere slik at det ikke er i stand til å gi høy nok forrenting.

Men er det forrentningen ut fra tilveksten eller er det pengers forrentning det er snakk om? Tilsvarende kan en spørre når skogforsker Bernt-Håvard Øyen bruker uttrykket "forrentningen som skjer i restbestandet"[7]. Gitt det jeg har presentert om Skog ER Penger, er slike spørsmål selvfølgelig galt stilt. Det er ikke et enten eller, men et både og. Skogens forrentning og pengers forrentning tilhører den samme tanken, og de to forrentningene spiller sammen og blir forstått i ett og samme grep. Innenfor denne vekslingen mellom natur og økonomi, vil penger kunne befinne seg der ute i skogen og skog kan settes inn på bankkonto. Dette dreier seg ikke bare om muligheten for å motta penger ved salg av tømmer, men også om at skogen på ett vis faktisk er penger[8].

---

[1] Intervju 12.9.03 s. 18.
[2] Intervju 12.9.03 s. 9.
[3] Intervju 26.8.03 s. 22.
[4] Intervju 26.8.03 s. 36.
[5] Intervju 31.10.03, del 2, s. 19.
[6] Ukjent (21.6.03:3).
[7] Øyen (2005:17).
[8] Om skog er penger på ett vis (og penger skog på et annet), innebærer ikke det at skog er penger på alle vis (eller penger skog på alle vis). Hadde det vært tilfelle hadde skog og penger ikke vært to fenomen, men ett (jevnfør Gudeman 1986 sin påpekning om at selv om "yams are people" for Dobu, så er yams også ikke-folk). Eksempelvis er skog både stor, endring etc. Og penger på sin side er den største metaforen vi har i den forstand at penger i sin form som byttemiddel kan bli til og være det meste — og ikke bare skog.

I mekanismen naturXøkonomi slik jeg har ordsatt den, ligger det at jo høyere faktorer på hver side av multiplikasjonstegnet, jo høyere produkt. Innenfor tømmerproduksjonstankegangen er en ute etter høyest mulig produkt. Dette innebærer at jo bedre de naturlige forhold er for tilvekst, jo mer penger og innsats er det verd å investere. Det er det jeg tidligere har omtalt som en form for maksimaks-strategi. Det er essensen i denne som runder av hele kursboken *Ressurser og forvaltning*[1]:

> Det skal ikke brukes for mye penger for å få et godt resultat uansett bonitet og skogforhold. Kostnadene skal stå i forhold til nytten. Innsatsen skal være størst der det er mest å hente biologisk og økonomisk.

Denne grunnregelen for investering manifesterer seg blant annet rundt betraktninger om foryngelsesmetoder på ulike boniteter. Det er igjen forbundet med omløpstiden. Dette går frem hos Espen. Han forteller at i det meste av skogen hos ham er det "nokså bra bonitet"[2] og at planting så å si har vært gjort bestandig. Så når markas produksjonsevne er høy, da:

Espen: […] da er det god vekst og gode vekstforhold. Så du har ei raskere omløpstid i fra plante til tømmerstokk, for å si det sånn.

GF: Og da lønner det seg å plante?

Espen: Ja, hvis du har en god bonitet, for det koster nokså mye å plante i forhold til markberedning.

Han påpeker at en har en ytterlighet med ingen foryngelse og en annen med planting. Det første er "liksom nullutgift" og det siste "størst utgift", markberedning kommer midt imellom. Hva som lønner seg, er knyttet til lengden på omløpstiden. Den blir kortere jo bedre boniteten er. Han utdyper[3]:

Espen: Og så har du dette her med at markberedning er mest aktuelt på midlere og dårligere boniteter da, og det har sin årsak i at der har du lengre omløpstid og det ene med det andre, så du kan si forrentinga på denne planteinvesteringa blir liksom en (ler litt)

GF: Langt uti?

Espen: Veldig langt uti (ler litt). Vi pratet jo om, på en god bonitet her. Oppi her er det jo omløpstid på en 70 år. Og går vi på en dårlig bonitet, så prater vi kanskje om 120 […] 100-120.

Herved er det implisitte i rentebetraktninger svært eksplisitt tilkjennegitt: Tiden er et vesentlig element i hvordan en tenker innenfor mekanismen naturXøkonomi. Omløpstiden er knyttet til boniteten, og omløpstiden har innflytelse på når ens investering eventuelt kan høstes. Det er imidlertid ikke det hele. Det jeg i intervjuutsnittet ovenfor trolig forhindrer Espen i å nevne ved å si "langt uti", er nemlig tanken om at jo lengre tid som går før en kan hogge, jo dyrere blir investeringen gitt den forrentningen de investerte pengene er forstått å ha i eksempelvis bank over det samme tidsforløp. Dette kommer klart frem hos Asbjørn i et intervjuutsnitt hvor han forteller at det blir både markberedt og plantet der på eiendommen, og jeg spør ham om markberedning er kostbart[4]:

Asbjørn: Ja, hvor mye var det det kostet da? Jeg kommer neimen ikke i hau hvor mye det var jeg. (Han ler litt.) Ja, det er for så vidt kostbart. Det er det. Og spesielt da for oss som plante[?t/r?] i tillegg da, så det er klart, det koster jo. Og skog er jo langsiktig. Da vi gjør en innsats nå og så vet at de pengene vi brukte til dette her isteden for å sette dem i en bank, så kunne jeg altså. Gjennom den forrentningen der gjennom 80 år for eksempel [?som vi prate om?], da er det klart, da er det en kolossalt mye penger det her har kostet oss slik sett.

På "midlere og dårligere boniteter", slik Espen sier, blir det derfor bedre med markberedning enn med planting fordi investeringen ikke er så stor. Hadde en plantet på de samme boniteter, hadde det større beløpet penger forrentet seg like lenge som det mindre beløpet hadde gjort, og differansen mellom de forrentede utgiftene fra plantingen og markberedningen hadde økt for hvert renteår som gikk.

---

[1] Skogbrukets Kursinstitutt (2000a:61).
[2] Intervju 2.10.03 s. 6.
[3] Intervju 2.10.03 s. 8.
[4] Intervju 19.9.03 s. 29.

Jo kortere omløpstid en kan få til, jo mindre kostbar er ens investeringer. Det er da også et poeng hos Espen at selv om det koster "nokså mye å plante i forhold til markberedning", så "får [du] en raskere start da"[1]. Den raskere starten han snakker om relaterer seg til at en ikke trenger å vente på sjølfrøingen skal finne sted, samt at plantene en setter ut enten er ett- eller toårige og således har et temporært forsprang på det som måtte frø seg selv. Den raskere starten er høyst trolig også knyttet til det han omtaler som "bringebærfenomenet" (side 124). Det er om å gjøre å forhindre at bringebærbusker kuer planter og motvirker deres vekst. I et intervjuutsnitt fra Geir kommer både foryngelse på ulike boniteter, omløpstiden og aspekter ved Espens "bringebærfenomen" frem[2]:

Geir: Nei, vi planta rett og slett for å holde graset unna, for å få i vei plantene før graset ble for dominerende.

GF: Men hvor mye betyr det økonomiske oppi dette her da, når du vurderer de forskjellige foryngelses-metodene?

Geir: Du kan si det økonomiske, det går rett og slett i den påregnelige forutsetning for at foryngelsen skal bli vellykket. La oss si det slik at du bruker masse penger på å plante på en lav bonitet. Altså, det er ikke sikkert at de plantene du setter ned der vil kunne vokse og trives noe særlig. Det vil gå veldig smått. Men på et bestand med god bonitet, så vil økonomien bestå i at du får i veien skogen, du får i veien produktivitet istedenfor at det vokser igjen med gras, og det aldri blir noe mer rede på det, det blir bare kratt og kjerr.

Å få i vei plantene før gresset blir for dominerende, dreier seg om å få kortest mulig omløpstid og forebygge den muligheten at plantene dør. Det siste vil innebære at han ikke får noen avkastning på investeringen. Å bruke masse penger på å plante på lav bonitet, er ikke lurt da det vil gå "veldig smått". Det innebærer at omløpstiden vil være lang og forrentningen av investeringen stor.

Hvor dyr dyre investeringer ender opp med å bli, er avhengig av hva som kan hentes ut ved hogst senere. Jo dårligere/bedre kvalitet en kan forvente på tømmeret, jo mindre/mer verd blir det å bruke mye penger. Asbjørn nevner den første muligheten. Det kommer frem når han snakker om en skog som ligger mye høyere enn hans egen skog. Hans skog ligger på ca. 170 meter, den andre på et sted mellom 350 og 650 meter. Han sier[3]:

Asbjørn: Det blir markberedt der fordi det er for dyrt, du har mindre att for å plante skogen der. Derfor har dem gått mer og mer på markberedning. Dem bare kjøre igjennom og så rote opp og så skal skogen forynge seg sjøl, og så skal det ikke plantes noen ting. Slikt blir mer og mer brukt da ut fra det at skogen der ligger så høyt slik at du kan sannsynligvis regne med at kvaliteten blir aldri så god som lenger ned i bygda. Ut fra det så får du mindre kroner att pr. dekar. Ut fra det att så må det altså investeres mindre pr. dektar allerede under [?får i vei?] en ny bestand.

Litt senere i samme intervjuet kommer han tilbake til denne skogen som ligger så høyt. Da kommer det også mer tydelig frem hva "kvaliteten" er å forstå som[4]:

Asbjørn: Og desto høyere du kommer, desto mer tvilsom kvaliteten på det vil bli da. Det området jeg taler på her nå, der er det relativt utsatt for snø og. Jeg har sett områder dem har høggi. Ja, det er trær så grove altså, det er skikkelig kaliber på det, men.

GF: Omtrent en meter i diameter [?på det?].

Asbjørn: Ja. Så grove og lange, og har stått der kanskje i 150 år for alt det jeg vet, men 70 prosent går i slip. Det er det tragiske. Og da er det, risikoen er så stor for at du får en slippris for det, da er det enda mindre lønnsomt å plante dyrt, vet du.

Av det jeg har presentert ovenfor kan en se at det emisk knapt er mulig å si hvor det "natur"-lige slutter og det "økonomi"-ske begynner og vice versa. Skog er penger og penger er skog. Det empiriske materialet jeg har brukt her, vedrører fortrinnsvis foryngelse. Tilsvarende tankeganger finnes imidlertid for andre tiltak i skogen. Det er som økonomi svelger natur, natur svelger økonomi, samtidig som økonomi og natur består. Det fortæres og bevares. På

[1] Intervju 2.10.03 s. 6.
[2] Intervju 5.11.03 s. 29.
[3] Intervju 19.9.03 s. 28.
[4] Intervju 19.9.03 s. 52-53.

analytisk modellnivå er prosessen analog til hva som er knyttet til ourobourus-slangen i fremmede folkeslags kosmologi eller Kleinflasken i moderne vestlig vitenskap: Det svelger seg selv. Det kan ordsettes noe annerledes. La oss si en forsøker å gripe "natur" slik natur fremstår innenfor tømmerproduksjonstankegangen. Det vil vise seg at det ikke er mulig uten at økonomi hefter fast. La oss så si at en prøver å gripe "økonomi" innenfor tømmer-produksjonstankegangen. Også her vil en se at det er umulig, men nå er det natur som hefter fast. La oss så si at det er to nivå av henholdsvis natur og økonomi: Et høyere nivå (nivå A) som inkluderer flere fenomener på et lavere nivå (nivå B). Da vil det som befinner seg på det høyere nivået kunne heftes ved det som finnes på det lavere nivået slik at "naturA" heftes ved "økonomiB" og "økonomiA" heftes ved "naturB". På det lavere nivået vil så de aktuelle fenomenene kunne heftes sammen, la oss si, i motsatt rekkefølge av hva som skjer på det høyere nivået: Ikke naturBXøkonomiB, men økonomiBXnaturB. Disse sammenheftingene på samme nivå og mellom nivå, er aspekter som er iboende i det at økonomi svelger natur og vice versa. Empirisk kan eksempelvis skogbunn som naturB heftes ved tetthetsgrad som økonomiA. Og rekkefølgen på samme nivå er ikke nødvendigvis uten empirisk betydning. Det kan være snakk om hva slags fokus betrakteren har (hva som er hovedfokus og hva som følger etter som vedheftet), eller også at rekkefølgen sier noe om tilskrevet kraft til respektive natur/økonomi. Økonomi vil omslutte natur, og natur vil omslutte økonomi. Mekanismen naturXøkonomi stabiliseres ved den faktiske konverteringen av skog til penger som skjer ved målingsøyeblikket. Det er i det øyeblikket mekanismen mest påfallende og håndgripelig reproduseres: Det er da skogen blir til penger i pengers form som betalingsmiddel. Imidlertid reproduseres mekanismen naturXøkonomi hver gang tømmerproduksjon vurderes og gjennomføres. Og tømmerproduksjon skjer ikke kun til visse tider, men derimot i alle faser av den aktuelle skogens omløpsliv. Det er derfor symptomatisk når jeg får høre av skogeierinformantene at alt det praktiske skogsarbeidet er like viktig[1]. Hos eksempelvis Bente tilkjennegis dette slik[2]:

GF: Men skjønner du noe av det praktiske skogsarbeidet som mer vesentlig enn noe annet? Altså hvis du tenker på det hele fra sluttavvirkning til foryngelse, til løvrydding, tynning og sånn, er det noe du opplever som mer vesentlig?

Bente: Jeg holdt på å si du må jo ha med alt. Men for å få produsert mest mulig virke og best mulig virke, så er det veldig viktig å følge med bestandet, slik at det har best mulig vilkår, og så avstandsregulere og eventuelt tynne ut, følge opp med det. Det er veldig viktig, altså. Og det å få plantene opp så de ikke blir utkonkurrert av bringebær og sølvbunke og alt sånt noe, som kan fort kvele. […] Jeg klarer liksom ikke å vektlegge, for du må liksom passe på hele vegen egentlig.

Hans sitt svar på spørsmålet mitt er at "alt er like viktig". "Det er akkurat som en kjede. Det er det svakeste leddet. Alle [de praktiske skogsarbeidsoppgavene] er like viktige", sier han[3]. Tilsvarende responderer Geir: "Ingen ting er mer vesentlig enn noe som helst annet. Fordi alt sammen er en del av en helhet. Fjerner du ett ledd i helheten så mister du noe vesentlig"[4]. Og Dorte: "Så alt er jo viktig på en måte, for å komme fram til et bra resultat til slutt"[5]. Asbjørn begynner med å snakke om betydningen av "å få lagt grunnlaget", det vil si foryngelsen, men går så over til også å inkludere det øvrige[6]. Espen begynner med foryngelsen og avstands-reguleringen og hevder at hvis en ikke blir à jour på avstandsreguleringen, greier en ikke hente

[1] Det er bare Fredrik som svarer noe annerledes av de skogeierinformantene jeg stilte dette spørsmålet. Han svarer at hva det er som er vesentligst, "kommer veldig an på hvilken økonomisk situasjon du er i og hvilken strategi du på en måte har på eiendommen". Ser han bort fra dette, legger han vekt på foryngelsen. Det gjør han for å holde produksjonen på eiendommen oppe. (Intervju 12.9.03 s. 2-3.)

[2] Intervju 17.9.03 s. 9.

[3] Intervju 9.9.03 s. 25.

[4] Intervju 3.12.03, del 2, s. 4.

[5] Intervju 3.12.03 s. 24.

[6] Intervju 21.11.03, del 2, s. 13-15.

det inn igjen. Det tar imidlertid ikke lang tid før han snakker også om tynning[1]. Oppsummert kan jeg da si: Alt av det praktiske skogsarbeidet er like viktig; det praktiske skogsarbeidet er en investering av penger, eventuelt tid og innsats; investerte penger blir til skog og skog til penger; naturXøkonomi spiller seg ut og blir reprodusert.

"Det er ganske suverent", sier Geir om at han kan "investere og høste samtidig" når han plukkhogger i flersjiktet skog. Han "fristiller yngre, sprek, frisk skog. Det øker tilveksten i seg sjøl", og det gjør han i samme stund som han hogger tømmer for salg[2]. Det suverene er gjemt i koblingen mellom natur og økonomi forstått i øyeblikket og betraktet i langtidsperspektivet. På det mer fundamentale plan ligger det suverene dog i den fordums utviklede muligheten for å gripe skog som volum og vekst kvantitativt.

Lowood og "the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany"

Hvor mye tømmer blir det av trærne som står på et område i skogen? Problemet er ikke fortrinnsvis å få dem telt og antallet fastslått. Problemet er å bestemme volumet. Vanskene ligger i at noen trær er tykke, andre tynne, noen høye, andre korte, noen smaler sterkt mot toppen, mens andre er mer jevn. Innen skogbruket finnes det "gammelkarer", som en skogeier[3] kaller dem, som har det blikket at de evner å se hvor mye volum det er som står der. Ikke nok med det, de kan også greie å se hvor mye gran og furu det er og hvor mye skur- og sagtømmer. Det er etter å ha stått for "ørten skogsdrifter i mange år" at det skjønnet er opparbeidet, påpeker hun. Andre kan ta i bruk relaskopet[4] eller klaven og så kalkulatoren, muligens benytte skogbruksplanens presenterte tall eller kan hende selv beregne det hele ut fra grunnflate og middelhøyde ved hjelp av bestandsvolumtabeller[5]. Uansett er det mye matematikk som forutsettes. Det er ikke særlig fremmed for oss. Vi er vokst opp med matematiske beregninger anvendt på det meste, og noen av oss har til og med hatt en viss faglig opplæring i det. Og det vi ikke selv evner av matematisk grunnede kalkuleringer, det gjør eller har andre gjort for oss. Det vi stort sett trenger i dagliglivet, om det så er i skogen eller ellers, har allerede blitt omsatt til matematiske termer og gjort gripbart og begripelig for oss i det minste som en form for sluttprodukt. I boken *The Quantifying Spirit in the 18th Century* (Frängsmyr, Heilbron og Rider 1990) presenterer imidlertid det store mentale og praktiske kvantesprang det var da matematiske metoder ble utviklet og tatt i bruk i Europa. Bokens overordnede inngang er vitenskapshistorie. Lowoods bidrag er kapitlet "The Calculating Forester: Quantification, Cameral Science, and the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany". Kapitlet fokuserer på hvordan kvantespranget skjedde innen skogbruket i Tyskland — den vestlige forstvitenskapens vugge.

Lowoods utgangspunkt er andre halvdel av det 18. århundrede og den tysktalende del av sentral-Europa. Utviklingen av forstvitenskapen knytter han sterkt til fremveksten av kameralvitenskap og statsstyring. Uttrykket kameralvitenskap kommer fra *Kammer* (kammer) hvor prinsens rådgivere tradisjonelt vurderte saker vedrørende økonomi, finans og politikkområder som gruvedrift, landbruk og handel. På den tiden var det få yrkesgrupper som gjorde styresmaktenes representanter rangen stridig når det gjaldt fokuset på tall. De studerte intenst data for befolkning, import og skatter. Det var data som et voksende fiskalt apparat produserte i mengder ikke sett tidligere. Syvårskrigen (1756-63) resulterte i akutte og omfattende ødeleggelser og neglisjering. Det gjorde at:

---

[1] Intervju 2.10.03 s. 19-20.
[2] Intervju 3.12.03, del 2, s. 65.
[3] Intervju 10.3.03 s. 7.
[4] Omtalt i Glommen 3/2005 og hos Norges Skogeierforbund (17.11.05).
[5] Steinset (1999).

> The specter of shortages of wood fuel caught the attention of a small group of conscientious foresters and enlightened bureaucrats, who saw evidence that the deterioration of the woodlands, reported here and there since the Middle Ages, had dramatically accelerated. (Lowood 1990:318)

Tilstanden til de tyske skogene nådde sitt bunn-nivå akkurat da herskere som Fredrik den store søkte befolkningsvekst og industri- og handelsekspansjon. Dette ville skjerpe behovet for trevirke og andre skogprodukt. Å øke tilførselen av trevirke ble forstått som den beste løsningen for å tilfredsstille behovet. Imidlertid oversteg det komplekse problemet med rett skogforvaltning de magre kvalifikasjonene til den store majoriteten av skogansvarlige på lokalt nivå. De første forstvitenskapelige skribentene var da også:

> led by men trained in the cameral sciences–financial officials and chief foresters who expected economic disaster if the condition of the forests continued its downward slide. (Lowood 1990:320)

Den første av mange bøker om skogbruk rettet direkte mot kameralister, kom i 1757. Og enhver kameralist lærte om skogadministrasjon.

Før volumberegninger av skog ble etablert, var arealbaserte betraktninger benyttet. I det sentrale Tyskland hadde det Lowood omtaler som samvittighetsfulle skogansvarlige, fastsatt den årlige hogsten i tråd med enkle regler basert på arealoppdelinger av skogen:

> After demarcating and measuring the acreage covered by the woods under their supervision, [they] estimated the number of years that the dominant types of trees should be allowed to grow between clearings or cuttings. They then partitioned the forest into a number of divisions equal to the number of years in this growth cycle, from which they proposed to derive equal annual yields, assuming that equal areas yield equal amounts of wood for harvest each year. (Lowood 1990:323)

Slik arealbasert skogforvaltning var imidlertid ikke tilstrekkelig for:

> the fiscal or forest official imbued with *Wissenschaft*. The crude assumptions underlying the traditional areal division of the forest proved wholly unsatisfactory for the cash crop of forestry—the long-lived high timber, or *Hochwald*; the older the trees, the greater the variation in the timber produced by each of the divisions of the forest. Furthermore, the irregular topography and uneven distribution of German woodlands confounded ocular estimation of area without the aid of instruments. (Lowood 1990:324, kursiv i original)

Det var imidlertid andre fundamentale problem som også hjemsøkte arealbasert skog-forvaltning:

> First, a division of the forest into equal cutting areas did not provide the most useful information to those responsible for fiscal planning and management. They needed to know the *amount* of firewood or lumber. Correlation of acreage with actual distribution of lumber and firewood required principles not formulated and measurements not routinely executed under the old forestry. Second, the prudent forester could not easily respond to inevitable quirks of nature over the many decades in a single forest cycle, because the area-based system did not provide a flexible method for directly adjusting the harvest from year to year, let alone predicting annual yields over the long cycle from the outset. (Lowood 1990:325, kursiv i original)

Etter 1750 erstattet en tilnærming til skogøkonomi basert på mengde eller volum[1] gradvis de arealbaserte systemene. Den første fremtredende talsmannen for "wood-mass as the quantitative basis for sound forestry" var den skogansvarlige Johann Gottlieb Beckmann:

> Beckmann's deep concern for preserving the wood supply led him to construct a system of forest economy that rested on a practical technique for measuring the quantity of standing wood in the forest. Beckmann instructed his team of assistants, whom he supplied with birch nails of various colors, to walk side by side through the forest at intervals of a few yards. Each member of the formation fixed his gaze to the same side and noted every tree he passed. He made a quick estimate of the size category in which the tree fell and marked it with a nail of the appropriate color. At the end of the day, unused nails were counted and subtracted from the original supply to indicate the number of trees in each category. The forester and his assistants knew from experience the approximate yield of wood from trees in each size category; with multipliers thus assigned, the number of nails used could be converted through a simple calculation into the quantity of standing wood in the forest. (Lowood 1990:325)

[1] Den engelske frasen Lowood bruker er "the mass or volume". Jeg antar at "mass" skal bety mengde og ikke masse ettersom det ikke er noe i Lowoods publikasjon som tilsier at det var masse en fokuserte på.

Rundt 1760 begynte Beckmann å propagandere for skogøkonomi basert på mengde trevirke, og innen få år fulgte matematisk orienterte skogbruker i samme retning. Det å bestemme "'the mass of wood, which is to be found for a given place at a given time'" (Späth referert hos Lowood 1990:326), ble identifisert som den vesentlige variabelen for skogbruk. Ifølge Lowood setter denne identifiseringen scenen for kvantitativ skogforvaltning.

Den videre utviklingen av de kvantitative tilnærmingene til måling og regulering av skogen, innebar teoretiske beregninger av trevolum, oppfinnelsen av særskilt utformede passere til å måle tres høyde og tykkelser[1], og utarbeidelse av volumtabeller, *Erfahrungstabellen.* Disse tabellene:

> provided data organized by classes of trees under specified conditions. A small number of variables governed the forester's choice of one or another of these tables. For example, the wood mass of the typical sixty-year-old pine on good soil was given as a function of its height and circumference. (Lowood 1990:329)

Ved slutten av det 18. århundrede hadde tyske skogforvaltningsforfattere arbeidet frem trinn for å bestemme, predikere og kontrollere "wood mass". Lowood fremhever Heinrich Cottas *Systematic instruction for the assessment of woods* fra 1804 som den klareste og mest leste fremstillingen av disse trinnene. Lowood skriver:

> In his method, the "geometric survey" of the woods supplied the *Taxator* with information about the extent of his forests. The next step required calculations of wood mass of individual trees, then of stands, and finally of the forest as a whole; growth rates were computed for each level of organization. […] Finally, Cotta's forester qua cameralist linked the forest balance sheet to the monetary budget by determining the value of the yield. […]
>
> If the standing forest is capital and its yield is interest, the forester can complete the chain of conversions from wood to numbers to units of currency: an estimate for the worth of the forest can thus be used to predict income, calculate taxes, assess the worth of the forest, or determine damage to it resulting from a natural disaster. For Cotta, the fundamental problem of forestry management was determining the "standing value" of a forest, given uninterrupted maintenance costs and full harvest some 100 to 150 years hence. […] Cotta's forestry science thus consisted of sound methods for inventory and prediction. (Lowood 1990:330, kursiv i original)

Fra trær på flater, via volum av trær og skog, til vekst/vekstrater. Selv i Lowoods atskillig lengre presentasjon av utviklingen enn hva jeg har oppsummert her, går det ikke frem hvor mye tvil, tro, søken, forsøk, spekulasjon og trolig maktspill som ligger bak. Ei heller er det lett å forestille seg den mengde praktisk og teoretisk arbeid som lå til grunn. I den forstand er Lowoods redegjørelse atskillig mindre verdifull enn Schiffs *Fire and Water. Scientific Heresy in the Forest Service* (1962) hvor nettopp disse aspektene blir brettet ut. Da gjelder det amerikansk forstvitenskaps forsøk mer enn hundre år senere på å få grep om branners betydning for overlevelsen av "longleaf pine". Schiffs redegjørelse viser vitenskap "in the making", uforstilt og rått. Lowoods fremstilling er en retrospektiv gjengivelse tilpasset et annet format og sett uten- og ovenfra. Det er imidlertid tilstrekkelig for å gi et innblikk i hva det er som ligger til grunn for Geirs mulighet til å si at "det er ganske suverent" (side 144) at han kan investere og høste samtidig. Det forutsetter kunnskap om hogstens betydning for ny vekst. Videre må betraktninger rundt tilveksten og dennes kobling til økonomi, være etablert. For å parafrasere Lowood i sist presenterte sitatutsnitt ovenfor: Det igjen forutsetter konvertering fra skog til tall til pengeenhet innenfor mekanismen naturXøkonomi. Skog og penger blir ikke bare konvertibelt og kommensurabelt, de blir hverandres forutsetning og innkapsling.

Tiden er kommet til et mer fundamentalt oppgjør med Scott og Harrison sin bruk av Lowoods publikasjon (se side 99-100 og 106-109). Jeg skal ta opp tre aspekter. For det første glemmer

[1] Jeg antar dette er forløperne for dagens klaver.

Scott og Harrison tilsynelatende konteksten til den publikasjonen Lowoods redegjørelse er en del av. Lowoods kapittel inngår i et vitenskapshistorisk verk som ønsker å si noe om utviklingen av tallfokuset som slo gjennom i Europa rundt 1760. Forfatternes ene mål for arbeidet var, for å sitere fra introduksjonen, ”to study quantification and mathematization in the 18th century” (Frängsmyr, Heilbron og Rider 1990:vii). I så måte er to aspekter ved skogforvaltning relevant for kvantifiseringsånden:

> One is the amount of quantitative dog work *Forstwissenschaft* demanded. The manuals set out exemplary tables—paradigms in the true sense—to be filled in with details about the location, type, and yield of every commercial species grown in the forest. […] The second aspect of interest is the compulsion to remake the forest to place the different species where they grew best so as to maximize not only the harvestable wood mass but also its quality and hence its value. Nature and custom prevented the full realization of this plan, but its design suggests what the mathematical landscaper might do when given a free hand. (Heilbron 1990:15, kursiv i original)

I verket forsøker en å få grep om det 18. århundrede hvor ”mathematics both shone as an example and served as an instrument”, som Rider sier i et annet kapittel, en matematikk som på en og samme tid var ”rational, universal, certain, precise, unambiguous” (Rider 1990a:113). Det var en tid hvor to dype filosofiske strømmer møttes: ”Advocacy of the method of analysis in all domains of thought and the desire to perfect language” (Rider 1990a:120). I verkets etterord minner Rider om hva kvantifisering lovte:

> useful comparisons whatever the scale, informative models without measurement, precision (clarity, distinctness, intelligibility) rather than a close fit with the real world. (Rider 1990b:386)

Det er denne kvantifiseringen Lowood vier oppmerksomhet, eller for å bruke Heilbrons uttrykk i sitatet ovenfor: Det er hva ”the mathematical landscaper” kan greie å planlegge og eventuelt forestille seg praktisert. Det er ikke verken “fit with the real world” eller for den del praktisk skogbehandling. For det andre koster Scott og Harrison helt ubesværet over 200 års utvikling i vitenskapelig skogbehandling under teppet. For det tredje forbigår Scott og Harrison den konteksten de matematisk orienterte aktørene befant seg i. Den virkelighet Lowood plasserer sine mennesker i, er en hvor skogen var overavvirket. Lowood bruker og siterer uttrykk som (i) ”deterioration of the woodlands”, (ii) ”’woods in places so ruined that …hardly a single bird can fly from tree to tree’”, (iii) skog som kunne fortsette ”its downward slide” og (iv) ”’depleted, abused woods’” (Lowood 1990:318, 320, 342). Utviklingen av forstvitenskapen var i alle fall delvis motivert ut fra det å berge stumpene. Dette ser en også i den omtalen Harrison gir fra Le Roy, sitert hos meg på side 107,: Det er snakk om ”restoration of forests”. Både Scott og Harrison ser bort fra dette elementet i sin argumentasjon rundt skog som respektive ”one-commodity machine” og ”the razor-sharp interest in the production of a single commodity” (Scott 1998:19-21), ”hyperhumanism” og ”usefulness” hvor ”lurking in the concept of course is the idea of profit” (Harrison 1992:120-121). Muligens kan begges forforståelser fanges inn i Harrisons egen formulering:

> Lurking in the concept of course is the idea of profit—forests as a source of revenue and taxation—and we know that considerations of profit would soon come to dominate the entire European enterprise of forest mangement by the state as well as by the particular forest owners. (Harrison 1992:120)

Det er ”profit” og de tanker og assosiasjoner Scott og Harrison har rundt det, som synes å være arnestedet for den negative forståelsen av vitenskapsbasert skogbruk. Når så Harrison sier at det vesentligste fokus for skogbruksvitenskapen blir skogens vedvarende maksimale tilgjengelighet og kontinuerlige fornyelse, er det under forståelsesrammen av profitt. At skogbruk vedrørte og vedrører det å omdanne skog til penger, skulle gå frem av min tekst under overskriften ”Mekanismen naturXøkonomi”. Her står vi således ikke mot hverandre. Det Harrison, og Scott, imidlertid ikke vektlegger, er opptattheten av at skogen ikke skal overutnyttes. Forstvitenskapen søkte innsikter for å bevare og å bruke i ett og samme grep. Den vedvarende tilgjengelighet og fornyelse som Harrison snakker om, baserer seg på bevarelse innenfor en ramme av bruk som gjør bevarelse mulig. Det setter begrensninger for profitt-maksimering for hvem det måtte være som har et langsiktig perspektiv på sin

virksomhet. Begrensningen kan uttrykkes som prinsippet om balansekvantum. Som Lowood skriver, ”sustained yield” (balansekvantum) var i sin rudimentære form til stede i en av de tidligste tekster i forstmatematikk (Johann E. Vierenklee i 1767), og en generasjon senere inngikk det som hjørnesteinen i Georg Hartigs dogmatiske system for skogforvaltning. Og etter det? Vel, påstanden er Lowoods: ”The grail of sustained yield has guided the quest for rational forest economy ever since” (Lowood 1990:338). Muligens har Scott og Harrison med sin basis i USA vansker med å se dette, se innholdet i begrepet ”balansekvantum” og betydningen av det? I alle fall påpeker Thirgood i sine inntrykk fra en konferansesesjon om begrepet blant amerikanske og europeiske skoghistorikere:

> It is perhaps revealing, particularly for North Americans, to realize that there was a forestry ”frontier” in nineteenth century Europe and extending well into the twentieth century in Scandinavia, and that European sustained yield concepts are not fixed and immutable.
>
> If I may be excused a personal comment, although North Americans sometimes seem to have difficulties with the precise meaning of sustained yield, it is perhaps because they have been overimpressed by the emphasis on order and regularity that they believe to be characteristic of much of the forestry of nineteenth century middle-Europe and have come to assume a rigidity and narrowness that in reality is not inherent in the sustained yield concept. […] In truth, these critics [av begrepet] most often are labouring under their own misconception of the essentials of sustention and are attacing a strawman that themselves have constructed out of their lack of real understanding of the practical applications. (Thirgood 1984:xi)

Mangel på virkelig forståelse av de praktiske anvendelser av begrepet ”balansekvantum”; misoppfatning av essensialitetene ved ”sustention”[1]; for preget av den vekt på orden og regularitet som antas å være karakteristika ved mye av fordums skogbruk i Europa. Thirgood utdyper det ikke. Uttalelsen gir imidlertid enda en grunn for å anta at virkeligheten ser annerledes ut fra andre siden av Atlanterhavet slik jeg tidligere har påpekt i forhold til Harrison og hans enten-eller-modell med hensyn til bruk/ikke bruk av skog (side 108). For ham er det bevaring ved ikke-bruk. For aktører innen den norske skogbruksverden som lever i tråd med denne verdens konvensjoner, er det å balansere uttaket selvfølgeligheter. Det er bevaring og bruk. At skogbruk er balanse, inngår i forståelser som er grunnleggende for tømmerproduksjon i Norge i dag.

Øvrige grunnleggende forståelser for tømmerproduksjon

Jeg skal endre noe på fremstillingsformen i resten av denne bolken under overskriften ”Verdikjeden”. Det for å forsøke å presentere det kompliserte ved det komplekse i lesbar form. Jeg skal gjøre det ved å ha en mer punktvis oppstilling, og da slik at det særskilte punkts innhold blir eksemplifisert og enkelte linjer trukket til noen andre funn. Hvert enkelt punkt er imidlertid knyttet til en rekke andre fenomener i den norske skogbruksverden. Med de begrensninger som finnes i skriftlig fremstilling som også skal være lesbar, er det verken gangbart eller fruktbart å vise alle knytningspunktene som eksisterer. Det opplistede preget kaster således vrak på de tette koblingene som forefinnes i den empiriske virkeligheten. At skogbruk er balanse; at en har stedslokalavhengighet; forståelsen av tid som en langsom produsent; at en må ut å se; slutthogst som et mulig brudd; og gjensidig avhengighet i verdikjeden, — alt er tett vevd sammen med hverandre og annet. En kunne ha begynt å nøste forbindelser i hvilken som helst av punktene og kommet hvor som helst i de andre og i andre funn som presenteres i denne avhandlingen.

---

[1] Jeg kjenner ikke til det norske ordet for ”sustention”. Videre har jeg vansker med å finne ordet i engelske ordbøker. Det også tilfellet for ordbøker, leksikon etc. som tar for seg skogbruksuttrykk. Jeg har funnet det som synonym til ”maintenance”. ”Sustention” er knyttet til ”sustained yield”, og jeg forstår det som ”opprettholdelse”, ”vedvarendhet”. Skogbrukere jeg har spurt foreslår ”utholdende” og da som del av uttrykket ”utholdende skogbruk” (personlig meddelelse 14.2.07).

Skogbruk er balanse

Jevnfør det empiriske materialet er det to vesentlige former for balanse. Det er det balanserte uttaket fra skogeiendommen, og det er balansen som knyttes til tømmermarkedet.

Det balanserte uttaket dreier seg om å ikke hogge mer enn hva den aktuelle skogens reproduktive kraft tilsier. Den ideelle fordring er, slik Bente ordsetter den, at "skogen skal ikke forringes"[1]. Espen på sin side viser til skogloven. I henhold til den skal enhver skogeiendom drives etter et overordnet mål om at "du skal itte tære på, jeg holdt på å si, skogegenkapitalen"[2], påpeker han. Det har han forsøkt å etterleve de omtrent 20 årene han har drevet selv om det kan hende høres "veldig fromt og ideelt ut"[3]. Hans sammenlikner det med tømming og fylling av vannmagasin. Skal en ha stabil vannstand, kan en ikke selge ut mer enn det som kommer inn av vann. Og stabil skogstand er det han prøver å holde[4]. Også blant eiere til skog i Trøndelag kommer betydningen av det balanserte uttak frem som vesentlig for tenking rundt hogst (Follo m.fl. 2006). Der påpekes det at en kanskje skal kalle dette for "følg-skogbruks-plan-strategien" ettersom det synes å være derifra skogeierne primært får vite størrelsen på balansekvantumet. Balansen i "balansekvantumet" innebærer, ut fra Espen, at en "balanserer mellom uttak og tilveksten i skogen"[5]. Det er et stabilt volum i skogen en er ute etter, sier han, men skal en få til det må en huske på at balansekvantumet rommer både det en tar ut ved sluttavvirkning og tynning[6]. At bark[7], kvist og topper òg inngår, gjør at den presise balansen kan være noe vanskelig å gjennomføre i praktisk handling. I kursboksammenheng blir da også balansekvantumet omtalt som "en rettesnor for hogstkvantumet på eiendommen"[8], og ikke mer enn det. Fredrik og Geir stiller spørsmål ved balansekvantums-beregningen i skogbruksplaner. Det er det årlige balanserte uttaket som er angitt der. Hvorfor er det ingen beregninger over hva som vil skje hvis en samler opp balansekvantumet og hogger 5 000 kubikk og så ikke hogger på 20 år? Spørsmålet er Fredriks[9]. Geirs kritikk tar en litt annen retning. Balansekvantumberegningene er foretatt ut fra bestandsskogbruket og ikke den hogstformen en driver pr. i dag. Ifølge ham er det en hogstform "hvor vi plukker og peller ut trær" og ikke et konsekvent bestandsskogbruk og kun flatehogst[10]. Fredrik og Geir berører de vansker en teknologisk og vitenskapelig har med å svare på de spørsmålene Lowood reiser i forbindelse med utviklingen av balansekvantumbegrepet:

> How much wood can the forest deliver over a century or two? How should this yield be harvested in one year so as to ensure that the same yield will still be available 100 years hence? (Lowood 1990:338)

Vansker eller ikke vansker, forestillingen om det balanserte uttak som ikke forringer, finnes der. For noen er balansekvantumet hjelpemiddelet, andre bruker kjennskapet til skogen som basis.

Det balanserte uttaket vedrører blant annet "skogens avskogings-identitet" (blir det mer eller mindre skog); "skogen som telt, målt og modellert" (hvordan gjøre dette på best mulig måte); og "Skog ER Endring" (tilvekst er en form for endring). Av senere presenterte funn vedrører

---

[1] Intervju 2.9.03 s. 44.
[2] Intervju 28.7.03 s. 39.
[3] Intervju 2.10.03 s. 4.
[4] Intervju 4.8.03 s. 20.
[5] Intervju 2.10.03 s. 5.
[6] Intervju 2.10.03 s. 5.
[7] Fredrik i intervju 15.8.03 s. 36.
[8] Skogbrukets Kursinstitutt (2000a:26).
[9] Intervju 12.9.03 s. 18.
[10] Intervju 3.12.03, del 2, s. 63-64. Selv om Geir har sine ord i behold i og med at han sier det ikke er et konsekvent bestandsskogbruk og kun flatehogst, synes bestandsskogbruket og flatehogsten å være svært dominerende i Norge av i dag.

det balanserte uttaket eksempelvis ”tid er en langsom produsent” (det balanserte uttak er bunnet til tilvekst over tid); og ”familien” (det ”å kjenne skogen” snakker til det å ha et nært og familiært forhold til den).

Den andre vesentlige formen for balanse, er den som knyttes til tømmermarkedet. En kan således eksempelvis ha ”ubalanse” i dette[1] eller hevde at ”virkesbalansen i Østersjøområdet er inne i en gunstig utvikling”[2], og at ”import vil alltid fungere som balanse”[3]. En mulig studie av forståelsen av markedet vil trolig vise at andre begrepsfestinger også eksisterer blant de av skogbruksverdenens aktører som primært arbeider i forhold til tømmermarkedet. Høyst tentativt og uten å ha fokusert på det, antar jeg at alle de markedsforståelser Lien (1997) finner for en norsk matvareprodusent, vil kunne gjenfinnes. Hun snakker om marked som territorialt rom, som kamparena, som et område for naturlig seleksjon og som en endringsflyt. Uansett begrepsfesting av dette markedet, det er balansen mellom tilbud og etterspørsel som fremstilles som avgjørende for skogeiers mulighet for å få levert sitt tømmer og til hvilken pris.

Balansen i tømmermarkedet vedrører blant annet ”Skog ER Penger” (leveringsmuligheter og pris for tømmer gitt av balansen). Av senere presenterte funn vedrører balansen i tømmer-markedet eksempelvis ”stedslokalavhengigheten” (balanse i det regionale tømmermarkedet influerer på leveringsmuligheter og pris for tømmer); og ”gjensidig avhengighet i verdikjeden” (balanse mellom tilbud og etterspørsel i verdikjeden).

Stedslokalavhengighet

Stedslokalavhengigheten jeg skal omtale er den som er forbundet til skogs produksjon av skog og menneskets tilpasning til dette. Jeg skal også nevne lokaliseringens økonomi.

Planter skal være tilpasset voksested og høyder; skogen vokser mer på bedre boniteter; gran vokser best og gir best kvalitet på granmark og furu vokser og gir best kvalitet på furumark. Proveniens, høydeklasser, boniteter, treslag, markslag — alt er begreper innrettet mot det differensierte. Som abstrakte begrep er de generaliserte og gjør sammenlikning mellom eksempelvis proveniens forskjellige steder mulig. Emisk sett er imidlertid det partikulære det essensielle. Det abstrakte begrep skal fylles med lokalt innhold gitt av skogen på stedet. Det svaret jeg en gang får av Anne er således symptomatisk. Jeg spør henne om hun skjønner åpen eller lukket hogst som bedre eller dårligere enn det andre. Hun responderer: ”Hvis en har terreng og slikt som passer til det, så er det vel ikke noe som er bedre eller dårligere enn det andre egentlig”[4]. Det er det lokalt forekommende som er det bestemmende. Det er da heller ikke noe å undres over at Dorte sier hun kan lese Skogeieren til hun ”blir gul og blå”, men at det hjelper lite så lenge hun ikke ”kan tenke tilbake på det at, ja, slik er det jo, det har jeg jo sett i min skog”[5]. Det hele må relateres til det som finnes der, og hun vil da også bli kjent i sin skog. Ut fra dette snakker hun varmt om ”denne her private fagdagen i min skog” hun av og til opplever at hun har med skogbruksleder[6]. Det er ikke det at den er ”min” som eiendom hun poengterer. Det er derimot at det er der det spesifikke, lokalt forekommende utspiller seg. Nærmere er det ikke mulig å komme hvis en vil ha skolering i ”the real thing” som ikke kan finnes annet sted enn nettopp der det finnes. Lokalkunnskap og -kjennskap er viktig.

---

[1] Norsk Skogbruk 1/2005b.
[2] Glommen (2005).
[3] Leder ved Norske Skog Skogn på skogveld i Grong 11.4.05 (private notater).
[4] Intervju 3.9.03 s. 10-11.
[5] Intervju 3.12.03 s. 3.
[6] Intervju 3.12.03 s. 2-3.

Innen skogbruksverdenen fremmes det syn at det såkalte stedstilpassede skogbruket i Norge kom på begynnelsen av 1990-tallet[1], og at det inngikk i en gradvis utvikling fra flatehogst-ideologien og via blant annet tanker rundt flersidig skogbruk og biologisk mangfold[2]. En definisjon på stedstilpasset skogbruk lyder[3]: "Et skogbruk tilpasset voksestedet. Alle tiltak som tar sikte på jordbunns- og bestandspleie, skal gjennomføres under hensyn til naturgitte forutsetninger". Norges Skogeierforbunds Organisasjonsutvalg trekker inn at dette var skogbruk "basert på ny innsikt i skogøkologiske sammenhenger"[4]. Uttrykket "stedstilpasset skogbruk" er da også gjennomgående til stede i *Rapport 9d Standardutredninger fra Levende Skog*[5]. Jeg skal ikke ha sagt noe om utviklingsprosesser i rådende ideologi, men likevel tilkjennegi at jeg antar stedslokalavhengigheten har vært et aspekt ved skogeieres forestillingsverden i lang tid. Det er det som gjør at skogeiere kan bygge på egne og andres ervervede innsikter om hva som fungerer på stedet. Det å følge tradisjoner slik Anne synes å gjøre for visse forhold[6], er innenfor en slik tankegang svært rasjonelt. Det er det også når Dag i forbindelse med foryngelse sier om sjølfrøing: "Det har blitt sagt at det skal gå" og så viser til at "alle andre gjør det" av folk omkring[7].

Lokaliseringens økonomi[8] har allerede vist seg: Det betyr noe hvor det lokale er lokalisert for hva en kan påregne av inntekter og utgifter. Er de lokale forhold slik at naturlig foryngelse fungerer tilfredsstillende, har dette betydning for den økonomiske sluttsum (jevnfør min tidligere omtale av ulike foryngelsesformers tilskrevne kostnader på side 141-142). Planter tilpasset stedet er forventet å gi det beste resultat, om enn ikke nødvendigvis når det gjelder tilslaget, så i alle fall på lang tømmerproduksjons-sikt. Tilsvarende gjelder for andre lokale og lokaliserte forhold som er gitt bestemmelseskraft for tømmerproduksjonen. Å ikke ha hogst på myrområder i barmarksesongen fordi det ødelegger[9], vil innebære at en går glipp av det barmarkstillegget tømmerforhandlere gjerne gir. Å velge et bestandsgående tynningssystem istedenfor et stikkveisbasert ut fra bestandet[10], vil kunne influere på hogstentreprenørens tidsbruk og dermed pengekrav til skogeier. Ligger skogeiendommen slik til at stor andel av den har høy bonitet, er produksjonskapasiteten større og mulig økonomisk gevinst maksimalisert. Ligger den slik til at hogst kan foretas sammen med den på naboeiendommen, blir hogstutgifter kan hende redusert. Er eiendommen plassert innen Mjøsens distrikt, kan en få økonomisk bonus ved tømmerlevering gjennom dem[11]. Befinner skogen seg i Glommens område, er det lite bonus å hente hvis de kjøper tømmeret av en[12]. Ligger eiendommen langt fra massevirkeindustri, blir en trolig utsatt for soneprisordninger en kommer dårligere ut av enn hva de gjør som har eiendommen liggende nærmere. Skogbruksverdenens egne uttrykk "økonomisk nullområde" og "impediment" snakker direkte til lokaliseringens økonomi. Det

---

[1] Eksempelvis hos Norges Skogeierforbund (2004).
[2] Ansatt i det offentlige veiledningsapparatet (personlig meddelelse november 2004).
[3] Larsson m.fl. (1994:131).
[4] Norges Skogeierforbund (2004).
[5] Levende Skog (1998a).
[6] Eksempelvis intervju 13.8.03 s. 15-17 om planting og da vårplanting.
[7] Intervju 17.10.03 s. 32.
[8] Uttrykket "lokaliseringens økonomi" er hentet fra Scott (1998) sin presentasjon av "central place theory".
[9] Asbjørn i intervju 19.9.03 s. 16.
[10] Peter Svendsrud, daglig leder i Glåmdal Skogservice, i intervju i Norsk Skogbruk 9/9b/2004b. Ifølge bladet mener han at "det er viktig å bruke det systemet som passer best i det aktuelle bestandet".
[11] Mjøsen hadde bonusordninger på det tidspunket jeg gjorde feltarbeidet (andre halvår 2003) (Mjøsnytt 4/2003). Mjøsen har fremdeles det (Mjøsnytt 5/2006).
[12] På det tidspunktet jeg gjorde feltarbeidet (andre halvår 2003), var det ingen bonuser i det hele tatt hos Glommen (intervju med Jo Petter Grindstad 12.03.03 s. 19-20). Pr. våren 2005 hadde de fått bonus for store partier levert (Størdal og Lien 2005).

første innebærer at rånettoen ved hogst på stedet er negativ[1], det andre at skogens produksjonsevne på stedet er så liten at arealet ikke tas i betraktning i tømmerproduksjons-sammenheng[2].

Stedslokalavhengigheten vedrører blant annet at "Skog ER Aktør", og da både det at skog har kraft og at skog/skogen er seg selv (det skog er, er det skog har hatt kraft til å bli på stedet). Det vedrører også "Skog ER Penger" (det skog er hvor, influerer på hvor mye penger en kan få ved salg av tømmer). Av senere presenterte funn vedrører stedslokalavhengigheten eksempelvis "familien" (stedslokalavhengigheten forankrer skog/skogen og handlinger relatert til den, og forankringen i grunnen spiller sammen med familiers stedstilhørighet). Stedslokalavhengigheten vedrører også "ut å se" (for å vite hva som faktisk er på stedet, fordres det at en går ut og ser etter).

Tid er en langsom produsent

Ser og lytter en etter det, finner en at utsagn om skogbrukets langsiktighet florerer i skogbruksverdenen. Det gir seg eksempelvis til kjenne hos Dorte i hennes sammenlikninger mellom jord-, hage- og skogbruk (side 126). Skogen er mye mer langsiktig, er hennes vurdering. Det langsiktige går også frem slik som her i et sitatutsnitt fra Norges Skogeierforbund[3]:

> I flere sammenhenger oppfatter næringens utøvere at Skogeierforbundet ikke – tiltross for at det er nedlagt et betydelig arbeid – har oppnådd de ønskede resultater, og vilkårene for skogeierne er blitt dårligere. Det gjelder for eksempel manglende forståelse for næringens langsiktige karakter og grunnlaget for investeringer i bl.a. planting, veier og nødvendig infrastruktur etc. […] Næringens langsiktighet og det faktum at i skogbruk er produkt og produksjonsmiddel det samme, blir ikke hensyntatt.

Det primære grunnlag for å si at skogbruk er langsiktig, er at skog/skogen vokser sakte. Ettersom skog/skogen er gitt bestemmelsesmulighet, er det ikke stort annet å gjøre enn å hjelpe til i prosessen ved eventuelt å bidra til en optimal forkortet omløpstid. Å få foryngelsen i gang fortest mulig og å utnytte boniteten, inngår her. I forhold til dagens moderne, raske økonomier, fortoner skogens økonomi seg som knapt i bevegelse. Tidens produkt gir seg til kjenne i blant annet trærs årringer. Historiens gang kan avleses som spatialt avstand: Som millimetre hvert år. At en skal kunne forlange en høy pris for seintvoksende furu "skulle bare mangle", ifølge Asbjørn, "den har vokst forferdelig sent"[4]. Slik sett får floskelen "tid er penger" et nytt innhold. Videre er trær her nå, men var virkelig også der da — før en som skogeier forholdt seg til dem — og de vil være der når en selv har levd sitt liv. Det er to ikke-synkroniserte biologiske livsløp. Deres fravær av takt gir at det en som skogeier eventuelt måtte investere i skogen i dag, er noe stort sett andre får høste av. Moralske pekefingre kan med det utgangspunktet heves. Jeg lar det ordsettes med Peter Friis Møller, en dansk forstkandidat, sine ord i forbindelse med skogbruk i Danmark. Innholdet i det han sier er helt parallelt til hva som finnes av forståelser i den norske skogbruksverden[5]:

> Kortsigtede handlinger kan have endog meget langsigtede følger og ikke kun i skoven. Skovbrug kræver høj moral og en meget lang horisont, også økonomisk. Enhver kan finde ud af at tømme skoven

---

[1] Denne forståelsen av økonomisk nullområde benyttes eksempelvis i prosjektsammendraget til forskningsprosjektet "Nullområder i skogbruket" (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste 23.1.07). Sagt noe annerledes lyder dette: "Nullområder defineres som et skogområde der tømmerets brutto salgsverdi ikke dekker omkostningene forbundet med hogst og framdrift til leveringssted" (Bollandsås, Hoen og Lunnan 2004).

[2] Det Landsskogtakseringen kategoriserer som "uproduktiv skog", er det markslaget som tidligere er blitt "benevnt trebevokst impediment eller skrapskogmark" (Eriksen m.fl. 2006:Appendix). I tømmerproduksjonssammenheng er det det produktive skogarealet som er av interesse, altså ikke impediment.

[3] Norges Skogeierforbund (10.3.06).

[4] Intervju 21.11.03 s.24.

[5] Møller (1999:180).

> for værdier og det tager ikke lang tid også at sætte såvel naturværdier, som den langsigtede produktionsevne over styr. Skoven kan nok bedre end meget sammenlignes med eventyret om hønen, der lagde guldæg. Holdes den ved magt, vil den fremdeles kunne lægge guldæg. Slagtes den er resultatet blot et slattent kadaver. Egentlig har mange skove generelt så mangeartet og vidtrækkende en betydning, at de ikke rigtig egner sig til traditionel kasseapparattænkning.

Å slakte høna er analogien til "å slakte skogen"[1]. Når en slakter skogen, tar en ikke høyde for imperativet om langsiktighet og den sakte vekstens fremprovoserte betydning av menneske-generasjoner og overføringer dem imellom. Å ta vare på skogen er å opprettholde høna som legger gullegget for de som kommer etter. Når en så da hogger, kan "egoistisk" være karakteristikken en får hvis en ikke sørger for foryngelsen. I et avisnettoppslag er skogbrukssjef i Larvik, Rolf Gjølberg, referert på følgende[2]:

> Det er mange som ikke lenger føler plikt til å plante nytt og sikre god avvirkning til kommende generasjoner, om 50, 60, 70 år. Det er en kostnad ved å plante som mange ikke vil ta, fordi de mener at de ikke ser igjen pengene de legger i planting. Men de som hogger nå høster av det som forrige generasjon plantet og tok kostnaden med […] - Det at flere vegrer seg for å plante nytt er et utslag av ren egoisme […].

At dette kan bli til egoisme, hviler på forståelse av tiden — den lange tiden, tiden som langsom produsent.

Tiden er sterkt til stede for aktører i skogbruksverdenen. Lowood (1990) hevder at det var med innføringen av begrepet balansekvantum, tiden entret forstvitenskapen. Med det mener han trolig at den lange tidshorisonten ble en del av det analytiske apparat. For dagens aktører er tiden uttrykt via de uttalelser de kommer med, i norsk tale/skrift kan en ikke unngå å uttrykke tid (Uri 2004). Tiden uttrykkes også via forestillingene om endring, suksesjon, tilvekst, balansekvantum og generasjonsoverføring. I samfunnsvitenskapelig forskning hevdes det at tiden òg er opplevelsene av dette. Tiden er ikke bare den som kommer til uttrykk som mekanisk klokketid: Den homogene tiden som er den samme for alle slags aktiviteter hvor hen de enn måtte foregå, denne tiden som er kontinuerlig og hvor "noe" flyter gjennom den og mellom handlingene og strekker seg ut omkring dem (A. Johansen 1989). Adam (1994a og b) advarer mot den slags reduksjoner. "Time for us is not exhausted by the clock-time measure" (Adam 1994b:508), hevder hun. Den abstrakte, kvantifiserte og spatialiserte tiden til klokker og kalendre er bare ett aspekt ved meningskomplekset knyttet til vestlig tid. Klokkens tid er den industrialiserte tid, sier hun også i samme publikasjon, og den "tiden som teknologien og industriproduksjonen baserer seg på, er en annen tid enn naturens og kroppens tider" (Adam 1994a:5). Munn og Lakoff og Johnson sine innganger til tid er noe annerledes. For Munn er tid en symbolsk prosess kontinuerlig produsert i hverdagspraksis, og mennesker "are 'in' a sociocultural time of multiple dimensions (sequencing, timing, past-present-future relations, etc) that they are forming in their 'projects'" (Munn 1992:116). Hos Lakoff og Johnson (1999) er tid konseptualisert via metaforer og metonymer, det være seg eksempelvis metaforene Moving Time, Moving Observer eller metonymet Event-for-Time. For både Lakoff og Johnson, Munn og Adam er dog hovedbudskapet det samme trass i øvrige forskjeller: Klokketid gir ingen fyllestgjørende inngang til tid. At tid er en langsom produsent kan riktignok verifiseres i form av borprøver (se figur 12[3]) og omløpstiders innhold av antall kalenderår. Imidlertid viser borprøvens årringsbredder både treets reproduserende kraft og livsbetingelser på det særskilte stedet i skogeiers skog, med eller uten innsats og tilsyn av en kvinne/mann som lever sitt liv mens kalenderårenes gang manifesterer seg som opphoping av antall fødselsdager. Den levende tiden, den levde tiden, den tiden en bærer med seg som menneske med en kropp på et sted i handling, forteller også en historie om tiden som langsom

[1] Uttrykket er eksempelvis brukt av skogbruksleder Åge (feltarbeidsnotater 28.10.03).
[2] Østlandsposten (26.2.05).
[3] Kringlebotn og Strupstad (2006).

skogprodusent: Det går så sakte i forhold til eget liv. Det går så sakte at eget liv ikke rekker langt nok.

Figur 12: Foto, borprøve, treet, stedet, tiden, menneske (foto fra Kringlebotn og Strupstad 2006)

At tid er en langsom produsent, vedrører "Skog Er Stor" (den sakte veksten gjør at den er *beyond* mennesket); "Skog ER Penger" (det tar sin tid før skog kan bli til penger); og "skogbruk er balanse" (jo senere skog/skogen vokser, jo mer utsatt blir uttaket som tilveksten gir rom for). Av senere presenterte funn vedrører det eksempelvis "gjensidig avhengighet i verdikjeden" (det ens forfedre la grunnlag for og som en selv høster, må etterspørres av industrien i dag, og det en selv legger grunnlag for må etterspørres om flere tiår). At tid er en langsom produsent, vedrører videre "familien" (diskrepansen mellom lengden på eget liv og træs tømmerproduksjonsliv, gir at fortidig og fremtidig generasjon mennesker har betydning).

Ut å se

"Skogbruk foregår stort sett ute". Skogeiersamvirkets mann refererer til en av skogbruksverdenens skikkelser som opphavsmann til den lakoniske oppsummering av praksisfeltet. Trolig er det ment som en form for poengtert og humørfylt realitetsorientering der vi på en skogdag søker skjul for hagl[1]. "Ut å se" er en del av det at skogbruk stort sett foregår ute: En skal ut og en skal se. Dette har vært til stede i noe av den empirien jeg allerede har presentert. Eksempelvis sier Espen at markberedning "ble i grunnen anbefalt av skogbruksleder en vår når vi drev og så på dette feltet" (side 39), og Fredrik ville ha med han kameraten sin "ut og se på" et bestand han var usikker på hva han skulle gjøre med (side 45). Ut å se synes helt fundamentalt. Alle skogeierinformantene berører dette i intervjuene. En liten knippe empiri viser at Hans søndagen før et av intervjuene var ute og sjekket et plantefelt[2]; at Dag forteller at han prøver å gjøre seg en tur hver høst "i all fall, gå gjennom dette her"[3]; og at Eli har hatt "inspeksjonsrunde" i sine teiger[4]. Helt eksplisitt kommer "ut å se" frem hos Anne idet jeg spør om hun har andre redskap enn skogbruksplanen når hun holder på som skogeier. Svaret hennes lyder: "Nei, det er vel egentlig berre at du går og ser sjøl med det blotte auge"[5]. Mitt spørsmål og Annes svar fanger i all hovedsak kvintessensen av "ut å se": Planverkets (og kartverkets) plass, en går på sine ben, en ser med "det blotte auge", og en må nødvendigvis se det stedet en ser når en går der en går.

---

[1] Feltarbeidsnotater 9.10.03. Opphavsmannen til uttrykket er, ifølge notatene, Ivar Samset.
[2] Intervju 9.9.03 s. 29.
[3] Intervju 17.10.03 s. 28.
[4] Intervju 10.9.03 s. 30.
[5] Intervju 12.8.03 s. 37.

”Ut å se” og kartkonvensjonen utfyller hverandre. Det ene er ikke tilstrekkelig. ”Du får liksom ikke sett noe med å bare gå ut”, påpeker Fredrik i forbindelse med en skog som er til salgs, ”du må stole på de tallene som fins fra driftsplaner og det som står der”[1]. Eli ordsetter vanskene med å gripe og begripe skogen i litt andre vendinger.”Hvordan griper du an en skog hvis du ikke har noen form for plan?”, spør hun. Det er ikke bare å gå ut i den og si: ”Hei trær, hopp frem”[2]. Skogens utstrekning, høyde, levetid, antall levende enheter og komplekse prosesser fordrer en informasjonsreduksjon skal skog/skogen bli håndterbar for mennesket. I skogbrukssammenheng er planverkets reduksjon virkeliggjort som blant annet økonomisk kartverk. Det vil si det kartverket en nær sagt kan ”lese økonomien ut av”[3]. På den andre siden er ikke planverket fullgodt alene. En må ut og se forandringene. Det får jeg vite av en skogeier ansatt i det offentlige veiledningsapparatet[4]. Det kan være snakk om forandringer knyttet til tidspunkt for hogst, slik Hans omtaler. En må gå og følge med for å vite hvor lenge en eventuelt kan vente med å hogge[5]. Ser en av barken at treet fortsatt er i fin vekst og skuddenes lengde tilsier det samme, da går en bare videre og sier: ”Ok, jeg kommer tilbake om 5 år”[6]. Den slags forandringer går ikke frem av planverket og dets kart. Planverket/kartet er et ”nå”, et forstlig presens forsøkt temporalisert ved hjelp av blant annet hogstklassers inndeling og de fremskrevne forandringer klassene rommer. Og hvordan en har lyktes med praktiske skogsarbeidsoppgaver utført etter at planverket har satt sin nåtid, har planverket ikke svar på. Vær og vind er heller ikke inkludert, og ”det er helt naturlig” for Asbjørn å gå og se etter at det har vært storm[7]. Videre er det i skogen en primært kan få innsyn i hva slags tiltak som trengs ut fra de forandringer som planverket ikke fanger opp. Så Asbjørn går en del runder i skogen i løpet av året[8], og Dorte påpeker at de er mye ute og ser[9]. En ser skogen både ovenfra og nedenfra, via både et system av abstrakte kategorier og den mer erfaringsnære, helhetlige og kroppslige forståelsen (jevnfør A. L. G. Christensen 1991 referert hos A. L. Christensen 2002). Planverk og kart gir rom for den distanserte forvaltning av skogen. ”Ut å se” fordrer tilstedeværelse.

Å være ute å se gjør skogen til samtalepartner. Riktignok i stor grad en stum en, det er mennesker med det innvidde blikket som kan la skogen tale til seg. At synet har så stor plass, er ikke annet å forvente ettersom det visuelle har en dominerende stilling i vestlig erkjennelse. Som Tilley uttrykker det:

> In Western culture, since the Enlightenment, the sedimented importance of the visual in language is linked with a culture that can be called ”ocularcentric”, dominated by vision (Jay 1993:4), in which vision becomes the ”noblest of the senses” (Descartes 1965:65) and knowing becomes indelibly connected with seeing. (Tilley 1999:21)

Lakoff og Johnson viser for sin del til Sweetser fra 1990 for å belegge nedslagsfeltet for metaforen Knowing IS Seeing:

> For example, she provides extensive evidence for the existence of the Knowing Is Seeing metaphor over the whole range of the Indo-European languages, going as far back into antiquity as is possible. Her data includes a myriad of cases from various branches and times in which words from the domain of vision change to acquire additional meanings in the domain of knowledge. (Lakoff og Johnson 1999:85)

---

[1] Intervju 15.8.03 s. 13.
[2] Intervju 10.9.03 s. 44.
[3] Intervju 6.2.03 s. 18.
[4] Notater fra privat besøk sommer 2003.
[5] Intervju 4.9.03 s. 19.
[6] Intervju 4.8.03 s. 40.
[7] Intervju 19.9.03 s. 12.
[8] Intervju 19.9.03 s. 12.
[9] Intervju 6.8.03 s. 38.

Hva er det så skogen forteller de som er innvidde i forstvitenskapen og/eller i den særskilte skogens hemmeligheter? Der jeg småløper etter skogbruksleder Åge, krotende på jottingslappen, undres jeg virkelig[1]. Han sveiper med blikket over det nærmeste området, konfererer stundom med kartet han bærer med seg. Av og til kommenterer Åge noe, av og til skogeieren. Vi kommer til det en av dem omtaler som orderskog, men som for meg er kratt. "Her er det håpløst, kanskje, å ta ut?", spør skogeieren. "Hadde en fått færre trær på målet, så hadde du kanskje fått mer ut av det", svarer Åge. Vi beveger oss inn i det jeg opplever som svært tett granskog. Åge sier noe om godt plantearbeid. Noe senere på et annet sted påpeker han: "Du får aldri bra skog her". Jeg antar det har noe med beitende dyr å gjøre og ledsagende råte, men vet det ikke. Det blir ikke forklart. Det bærer videre. Jeg har ingen mulighet til å se eller på annen måte vite om vi er i det Åge og skogeier ville ha kalt det samme bestandet eller om vi er i et nytt. "Diameter i brysthøyde er veldig variert", sier skogeier. Et lite stykke senere: "Her er det jevnere". Trolig er det fremdeles brysthøydediameter han snakker om, men hva er det ment å bety? Jeg spør Åge i flere sammenhenger hva det er han ser etter når han er ute og ser.[2] Før vi drar til denne skogeieren, forteller Åge at han ser etter hvordan tilstanden er, hvor mye arbeid det er, og hvordan det best kan gjøres. Kanskje det kan stå fordi det ikke er kvaliteter der for det har stått for lenge, er også en betraktning. For den skogen som er til salgs og som han skal være med en skogeier ut å se på, er det fremtidsmuligheter og generell tilstand han fokuserer på. Svarene hans gjør meg ikke klokere. I annen sammenheng, med andre mennesker, opplever jeg samme uforståelighet.[3] Eieren til skogen hvor en har foretatt en prøvehogst etter Kontus-prinsippet, sier: "Jeg liker ikke bildet av bestandet". Det er tatt ut for mye i forhold til hva han ønsker, tilkjennegir han. Jeg forstår ikke hvorfor han og de andre på denne skogdagen er så opptatte av størrelsen på det de kaller åpning i skogen. Jeg ser opp i tretoppene, og jeg ser rundt meg på trestammene som omkranser oss. I mine øyne er det ei glenne og kun som om det er kommet litt lys ned i skogen. Ikke noe mer enn det. Hva er det egentlig de innvidde ser når de ser? Kan hende kan de ikke sette ord på det, kan hende er det en kunnskap som ikke likner språk i den forstand at den ikke har en "sentential logical form" (Bloch 1991:190)? Noe er jeg imidlertid overbevist om at de ser. Det er hvordan tid spiller seg ut på sted og hvordan sted spiller seg ut over tid: Hvordan tid krysser med sted. I den samfunnsvitenskapelige faglitteraturen er "space-time" en kjent tilnærming. Både Munn (1992) og Lakoff og Johnson (1999) sin inngang til tid inkluderer tid som spatialt fenomen. Tilley har sitt utgangspunkt i "sted" når han hevder at "space and time are contained in places that have their own space-time" (Tilley 1999:178), og når han stiller spørsmålet: "What time is this place?" (Tilley 1999:258). Innen naturvitenskapen er tid og rom for lengst koblet, og da primært innen relativitetsteori. Likevel er det ikke en kobling av tid og sted på slikt grunnleggende nivå jeg tenker på når jeg påpeker de skogbruksinnviddes kryssing av tid og sted. Derimot er det betraktninger rundt, på den ene siden, forhold mellom det fortidige, det nåtidige, det fremtidige. Det som gjør at det fortidige ikke er det fortidige, men det nåtidige: Det som er, er det som var. Det som gjør at det fremtidige ikke blir det fremtidige, men det nåtidige: Det som kan bli, er det som er. På den andre siden er det betraktninger rundt alt det som er spesifikt for den særskilte skogen på stedet: Alderssammensetning, treslag, vekst, tetthet etc. Den lange tiden og stedslokalavhengigheten inngår når en som innvidd er ute og ser, og da ser en det i ett og samme blikk.

Ut å se vedrører blant annet "skogen som bærer av biologisk mangfold" (når en er ute og ser, ser en også rev, lavskrike, skogstjerner, kjuker, sopp og lav); "skogen som telt, målt og modellert" (det en ser på stedet sammenholdes med det planverk og kart innbefatter); "Skog

[1] Feltarbeidsnotater 28.10.03.
[2] Feltarbeidsnotater 28.10.03.
[3] Feltarbeidsnotater 21.6.03 fra skogdag i Åmot.

Er Konteiner" (en går inn i skogen); og "Skog Er Stor" i alle dets tre betydningselementer (når en er i skogen opplever en skogens størrelse, kan en fornemme det ved skogen som går ut over en selv, samt se skogs egenskaper spille seg sammen ut over tid). Av senere presenterte funn vedrører det eksempelvis "familien" (tilstedeværelse i skogen gjør skogen familiær for en).

Slutthogst som brudd?

Ikke noen handling er så fylt med meningsinnhold som slutthogsten. Slik hogst foretas i den norske skogbruksverden i dag, er det slutthogsten som genererer de største volumene tømmer og gir mest penger konvertert. Det er ikke tynningsdrifter (Statistisk sentralbyrå 2005e). Det er dermed slutthogsten som primært holder økonomisk liv i verdenen. Det er penger herfra som går til skogeiere, men også eksempelvis til tømmerforhandlere som skogeiersamvirket og andre (inntekt fra tømmersalget), skogsentreprenører (inntekt fra gjennomføring av hogsten), tømmerbileiere (inntekt fra transport), og til en rekke lag, organisasjoner og instanser (tildelte rentemiddelpenger fra skogavgiftsordningen/skogfondsordningen). Hogstvolumet bestemmer antall stemmer skogeierforeninger har i årsmøtet til Skogeierforbundets representantskap[1]. Videre er skogeiers tømmeromsetning gjennom skogeiersamvirket over en bestemt periode, et element som styrer størrelsen på tildeling av individuell andelskapital ved overgangen til andelslag[2]. Slutthogsten influerer på stort og smått.

Slutthogsten er på mange vis dynamoen i skogbruksverdenen. Det inkluderer imidlertid også at slutthogsten "åpner opp" og gjør "brudd" mulig. Det er gjerne i slutthogsten en kan ta ut for mye i forhold til tilvekst. Det er slutthogsten som åpner opp for den lovbestemte plikt til foryngelse og den mulige moralske indignasjon hvis en ikke ivaretar det langsiktige som ligger i regenereringen. Da kan for lavt plantetall omtales som "unnasluntring", og foryngelse kan bli noe en ikke skal "slippe unna"[3]. I daværende fylkesskogmester Hans Bjaanes sin formulering lyder det slik[4]:

> Dynamikken og den store tregheten i en slik langsiktig produksjon, gjør […] at en kan "flyte" lenge på det som er gjort selv om skogen etter hvert skulle bli forvaltet dårligere. I tråd med intensjonene i en bærekraftig forvaltning, må imidlertid skogressursene vedlikeholdes på en forsvarlig måte hvis disse på sikt ikke skal falle tilbake til "den grønne løgn" og "barnløse skoger" som de i sin tid ble bygd opp i fra. Mer treffende kan kanskje en mer moderne floskel være med bekymring for "den nakne sannhet" (uforyngete snauflater).

Slutthogsten i sin versjon som flatehogst, er den største oppåpneren. Det er der det er størst sjanse for at det blir "bare kratt og kjerr" og at "det aldri blir noe mer rede på det", slik Geir ordlegger seg i intervjuutsnittet på side 142. Når området er "hugget og ikke plantet", er det markert hvitt på Hans sine kart. Og når det er hvitt, "da er det ingen ting"[5]. For Geir kan det tilsynelatende bli alt mulig. Han tenker nok da fortrinnsvis ut fra tømmerproduksjonen og at den brytes. Det er imidlertid ved slutthogst at også det stygge gjør sin entré. Geir minnes samtaler med faren om flatehogster, syntes det så ut som "potetjorde": "Åh, fytterakker'n, jeg syns det var stygge greier"[6]. Estetikken sniker seg innpå en: Sporskader, snauheten og hvor "hustrig" det kan være "når du ser de hvite stubbene som lyser" (Follo m.fl. 2006:133). Og

---

[1] Vedtektenes § 6 (Norges Skogeierforbund 2003a). Også etter overgangen til andelslag har en en slik ordning i samme paragrafnummer (Norges Skogeierforbund 2006b).
[2] Eksempelvis i Skogeiernytt 2/2005 og 3/2005.
[3] Norsk Skogbruk 7/8/2005. Det er Norskogs Gaute Nøkleholm som snakker om unnasluntring, og da i det refererte utsagnet: " – Såpass til krav må vi forvente og kravene er ikke så lave at det er noe problem med unnasluntring". "Slippe unna" er det Skogeierforbundets Nils Bøhn som siteres på: "Med en tabell med lave minstekrav kan skogeiere som ikke vil gjøre noe, lettere slippe unna".
[4] FMLA Hedmark (2003a:8).
[5] Intervju 4.8.03 s. 13.
[6] Intervju 22.9.03 s. 48-49.

ikke er det bare en selv som skogeier som eventuelt måtte reagere i det øyeblikket. Ifølge Gobster (1995 referert hos Gundersen 2005a) synes det vanskelig for mennesker mer generelt å akseptere dramatiske endringer og hendelser i skogøkosystemet. Flatehogst med eller uten frøtrær er da også blant de minst foretrukne skogstrukturene (Gundersen 2005a). Ved flatehogst er det vanskelig å unngå tanken om maskiners inntog og teknologiens endevendelse av det en muligens antok var den rene natur. Om ikke til andre tider når en ser og opplever den norske skogen, vil skogen nå kunne bli mer unatur/ikke-natur/ødelagt natur. Ut fra de avisoppslag jeg har samlet gjennom en årrekke, har jeg da også det inntrykk at det primært er ved flatehogst at allmennhetens offentlige vrede kommer til uttrykk. Det legger grunnlag for et brudd mellom skogeier og øvrige Hvermansen'er i det norske samfunn: Den ene eier og råder over hva som skal gjøres med skogens vekst, de andre må bare forholde seg til det og har liten innflytelse. Andre har mer å si, og presumptivt er det slutthogster som først og fremst vekker miljøorganisasjoners engasjement og referering til miljøinformasjonsloven. Det er ved denne type hogst at miljøsertifiseringen virkelig gjør seg gjeldende og sertifiseringsorganene Veritas og Nemko relevante. I verste fall kan tømmerforhandler miste sertifikatet med de brudd på tømmerkjøp og -salg det måtte innebære. Ved slutthogst legges således mye åpent: Skogen, etikken, estetikken, lovetterfølgelse, relasjoner og hvilke meningsystemer som skal gjøres gjeldende. Det hele settes i spill før det om mulig lukker seg og igjen faller til ro i seg selv.

Ett brudd holdes alltid åpent. Det er bruddet mellom skogbruket og det resterende av verdikjeden. Slutthogst bryter med verdikjedens øvrige ledd fordi hogsten innebærer at den aktuelle skogen ikke lenger er relevant for dem. Der det er sluttavvirket er det, for å bruke Hans sine ord, ingen ting. Det er ikke noe der som er av interesse i industriell sammenheng. Skogen må lukke seg i seg selv og skog produsere ny skog over flere tiår, før den igjen får fokus fra industriens aktører. Dens aktualitet som råstoffprodusent er nullet ut for decennier. Ettersom den enkelte skogeier og skogeierne tilsammen har atskillig mer skog som kan hogges enn det som til enhver tid gjøres, opphører ikke interessen for skogeierne og deres skog. Imidlertid skilles skogeier og industri når ens bidrag til virkesstrømmen[1] blir utliknet med industriens pengestrøm i motsatt retning. Skogeiere vender seg mot "skogen" som fenomen og meningssystem, industrienes aktører mot "fabrikken"[2]. Ovenfor benytter jeg termen råstoff slik også aktører i skogbruksverdenen gjør. Ut fra mitt syn er råstoff ikke et produkt. Det er noe som kan bli til et produkt. Termen råstoff fordrer at det skjer en foredlende prosessering. Det er kun i forhold til prosessering at noe kan være råstoff, og uten videre behandling blir råstoffet bare sitt eget ikke-oppfylte løfte. I termen råstoff ligger at det bare "er" uten at det kreves særlig mye kompetanse eller for den del innovative handlinger for å gi det eksistens.[3] Med skogeiere som råstoffleverandør får vi enda en reduksjon gjort gjeldende for det skogeier eier: Fra skog til skogen til trær — og ikke til produkt, men til råstoff. Skog i all sin velde, storhet, kompleksitet er redusert til noe som ikke er noe annet enn det som kan bli noe ved prosessering. Skogbruket blir det første leddet[4] i verdikjeden. Metaforen "ledd" peker på det brutte forholdet mellom skogbruket og det andre leddet hva enn dette måtte være. Verdikjeden slik den ordsettes består ikke av en ubrutt helhet. Gitt det jeg har skrevet ovenfor, innebærer slutthogst brudd med verdikjeden fordi den aktuelle skogen

[1] "Virkesstrøm" er benyttet blant annet av en ansatt i skogeiersamvirket (personlig meddelelse 13.3.03).
[2] Fabrikken som kulturhistorisk fenomen er studert av Andersen, Borgersen, Brandth m.fl. I forbindelse med Norske Skogs nedleggelse av fabrikken i Skien 2005, ble en av forfatterne, Eliassen, intervjuet på forskning.no (12.8.05).
[3] Tankene om "råstoff" er hentet fra T. Sørhaug (muntlig overlevering, "Antropologikonferansen 2005", 22-23. september 2005 i Oslo).
[4] Innen skogbruket er det vanlig å tenke verdikjede som leddet og at skogbruket er det første leddet (eksempelvis i Skogeieren 2/2005b).

ikke er relevant lengre for andre ledd, fordi overføringen mellom første og andre ledd utliknes med det kontante oppgjør, og fordi det skog har produsert blir redusert til råstoff og ført inn i verdikjeden som akkurat det.

Slutthogst som brudd vedrører blant annet "den norske skogbruksverdenen" (ved slutthogsten vender skogbruket tilbake i seg selv); "Skog ER Penger" (slutthogsten gir tømmer som konverteres til penger); og "skogbruk er balanse" (muligheten for å ta ut for mye, for lite eller passe er særs sterkt til stede da). Av senere presenterte funn vedrører det eksempelvis "gjensidig avhengighet i verdikjeden" (videre prosessering fordres hvis de hogde trærne skal bli til noe mer); og "familien" (slutthogsten genererer penger til skogens egen konto, noe som støtter opp under langtidssyklusen i den moralske økonomi).

Gjensidig avhengighet i verdikjeden

Verdikjeden henger sammen til tross for det bruddet som er skissert ovenfor. Det er nettopp det sammenhengende som ligger innbakt i ordet "kjede". Verdikjeden henger sammen ved hjelp av "verdi" og dens økning. Det uttrykkes da også eksplisitt av skogbruksverdenens aktører. Hos Mjøsens styreleder, Even Mengshoel, tilkjennegis koherensen eksempelvis slik[1]:

> […] skogpolitikk må behandles under ett i hele verdikjeden skog – fra stubbe, via transport, gjennom industri til det ferdige produktet når markedet. Vårt utmerkede råstoff er rett og slett uten verdi dersom kjeden ikke henger sammen helt fram til markedet har betalt for produktet.

At verdien øker, går frem av følgende definisjon på "verdikjede"[2]:

> Verdikjede: Har vi brukt om de prosesser, funksjoner, bearbeiding og ulike aktører som tømmeret må passere på sin vei fra stubbe til sluttbruker. Det er når tømmeret passerer langs denne kjeden at verdien gradvis øker.

Verdikjedens vesentligste attributt er denne verdien som beveges oppover i kjeden og forstørres ved denne forflytningen. For skogbrukets aktører blir det da interessant å forsøke å hente ut noe av den verdiøkningen som angivelig finner sted. I årsmøtetalen 2003 til Åse Marie Bue, daværende leder i styret til Norges Skogeierforbund, finner en igjen dette[3]:

> Vi omsetter råstoff, men samtidig ønsker vi å engasjere oss lenger ut i verdikjeden både for å sikre avsetning og råstoffpris, men også for å hente verdier fra foredlingen.

Det å sikre avsetning og pris har lang tradisjon innen skogbruksverdenen. I historiker Paul Tage Halbergs presentasjon av "Norges Skogeierforbund 1913-2003" står det[4]:

> I 1952 fattet Skogeierforbundet et prinsippvedtak som åpnet for industrireising i egen regi. I løpet av 1950-årene ble Skogeierforbundets industripolitikk tydeligere utkrystallisert. Bedre priser og lettere avsetningsforhold var et gammelt grunnmotiv, som var fremme i debatten allerede under hjemkjøpet av Borregaard i 1917.

Prinsippvedtaket fører etter hvert til etableringen av Nordenfjelske Treforedling og byggingen av papirfabrikken på Skogn i 1966. Ut av denne vokste så Norske Skog. Halberg avslutter sin presentasjon med følgende passus:

> En av bærebjelkene i skogeiernes eventyrlige industrireising var den enkle, men likevel viktige erkjennelse, at ingen kan drive skogindustri uten tilgang på virke.

Skogeierne må ha avsetning for sitt virke, og industrien må ha tilgang på virke. I dette ligger den emisk forståtte gjensidige avhengigheten mellom råstoffleverandørene og senere verdikjedeledd. Da Norsk Industri, Treindustrien, Fellesforbundet, Skogeierforbundet og Norskog presenterte sitt felles "Næringspolitiske program" i 2006, fremmer således Skogeierforbundets styreleder, Helge Evju, det synspunkt at det var en enkel sak å få organisasjonene til å samle seg bak et fellesprogram for skog- og trenæringen. Det var det fordi en er så

[1] Mjøsen (26.4.06).
[2] Skognæringa i Trøndelag (2005:19).
[3] Norges Skogeierforbund (7.6.03).
[4] Halberg (2003).

”avhengige av hverandres eksistens”[1]. På annet sted formulerer han seg slik: ”På samme måte som industrien er avhengig av norsk tømmer, er skogbruket helt avhengig av at man har en industri å levere tømmeret til”[2].

Noen enkel situasjon for råstoffleverandørene gir ikke den gjensidige avhengigheten nødvendigvis. Geir snakker i annet høve om at en skyter seg selv i foten hvis en tar en vedpris som er for høy[3]. Tilsvarende balansegang synes å være til stede i tømmerprisforhandlinger mellom tømmerforhandlere og industri nettopp ut fra tanken om den gjensidige avhengigheten: I sine prisfordringer må en ta høyde for at neste ledd også skal kunne opprettholde sin virksomhet[4]. Verdikjedeleddenes interne avhengighet gjør at en får ansvar for hverandre. Det går eksempelvis frem i uttalelser etter at den flere måneders lange tømmer-konflikten mellom Bergene Holm Nesbruket i Mosjøen og Skogeierforeninga Nord om tømmerpris, er avsluttet. Ifølge et avisoppslag oppfordrer skogeierforeningens representant skogeierne til full innsats for å sikre sagbruksbedriften på Halsøya virke, mens representanten for Bergene Holm Nesbruket siteres på at[5]:

> - Bedriften har strukket seg langt for å møtekomme skogeiernes priskrav, og det bør de nå også kunne kvittere for med å øke innsatsen for å sikre bedriften virke.

Ut fra §1 i den virksomme skogbruksloven på det tidspunktet, hadde skogbruket og da skogeiere en plikt til å sikre effektiv og jevn råstofftilførsel til industrien. Dermed kunne fordringen om å ”sikre bedriften virke” ha hatt et juridisk grunnlag å bygge på. Vel så viktig var presumptivt argumentet om at skogeiere skulle yte til gjengjeld. Dette er en argumentasjon som høyst trolig blir benyttet også etter at ny lov trådde i kraft fra 1. januar 2006, en lov uten analog formulering om forsyningsansvar[6] i formålsparagrafen.

En forståelse av en maktmessig asymmetri synes å være til stede samtidig med forestillinger om å yte til gjengjeld og gjensidig avhengighet. Asymmetrien lar jeg Espen sette ord på. ”Det er liksom førsteleddet som blir utsatt for det største presset som regel”[7], er hans formulering. Annet sted i intervjuet ser en at det ikke bare er snakk om pris for tømmer. Det kommer frem når han snakker om endringer i skogbruket de siste årene[8]:

Espen: Men for bare å prate litt historie da. Vi skal itte gå lenger bakover enn fire-fem år kanskje, ja, fire-fem år sida og bakover, da var det alltid etterspørsel etter tømmer. Og det gjorde at det var sagbruk nok og. Det var itte noe problem å få levert. Som selger eller som skogeier, vi hadde skogkvelder hvor kjøpere, altså sagbrukseiere, kom og, holdt på å si, baud på tømmer. Det var liksom etterspørsel etter tømmer bestandig. Og i hovedsak så var det jo vinterdrifter, og bruka kjøpte stort sett alt tømmeret, og det vart høggi ned gjennom vinteren og lagt på tomt og skøri tå det hele sommar'n. Og så begynte liksom den nye årssyklusen igjen på høsten. Mens nå er det jo detta her med kravet tel ferskhet på virket. Industrien, for å ta massevirke da, så vil jo stort sett itte industrien ha eldre, vi prater om fjortendagers-syklus nesten fra stubbe tel produksjon i industrien. Og detta med lager er jo, innafor enhver industri i dag, så er detta med å ha ting på lager, det er jo død kapital. Så denna der lagermengden skal heile tida ned og ned, så det er liksom i fra hånd til munn heile tida. Og det vil si at nå går driftene hver dag heile året. Og det gjer at den derre syklusen med at vi, ja, [på] høsten, da begynte vi å tenke tømmer. Da var det høgstsesongen begynte. Mars, april, mai, ja, da begynte vi å tenke på plantinga og så ungskogpleie.

---

[1] Norges Skogeierforbund (7.6.06).
[2] Norges Skogeierforbund (6.6.06).
[3] Intervju 3.12.03, del 2, s. 53.
[4] Hva som faktisk foregår i tømmerprisforhandlinger, gjøres ikke kjent for den alminnelige skogeier. Jeg har da heller ikke data fra annet enn det som blir valgt formidlet i blader, på nettsteder og i møter. Slik tømmerprisforhandlinger fremstår for meg, er det mulig at denne formidlingen inngår som del av selve posisjoneringen knyttet til forhandlingene. Posisjoneringen kan være i forhold til industrien, men også i forhold til skogeierne.
[5] Helgeland Arbeiderblad (24.10.05).
[6] ”Forsyningsansvar” er en term benyttet av blant annet ansatt i SB Skog (personlig meddelelse 20.8.04).
[7] Intervju 28.7.03 s. 51.
[8] Intervju 28.7.03 s. 33.

> Og detta henger jo litt igjen enda, for detta her vi jo hatt i mange år i egen kropp da. Men nå når en har sett det bort, jeg får jo meire avstand nå tel skogen enn jeg hadde før, for det at du itte gjer det sjøl fysisk og sette bort driften og planlegging og alt samma tel [skogeierforeningen] i større grad enn jeg gjorde før. Og jeg har mindre påvirkningskraft på tidspunkt når detta skal gjerast, ut i fra det jeg har prate om nå. Det skal telpasses i en større plan for [skogeierforeningen], som har sine avtaler videre tel industrien. Så det er itte sånn fast sånn syklus: I januar-februar så er det slik, i mars-april så er det slik. Ei drift nå den kan komma like gjerne i november som i august som i mars. Sjøl om jeg kan ha ønsker om det, så. Det primære er når tid jeg vil egentlig ha høgsten, altså hvilket år. Så må i grunnen jeg berre overlate ballen tel skogeierforeningen. Så legger dom inn detta herre i sin plan igjen, og da må dom, for dom har gjort detta herre litt bevisst. Dom gir ofte kanskje litt priskompensasjon fordi at dom får lov tel å ha det ansvaret, eller dom får lov tel å disp.., at du overlater liksom en del ta den sjølbestemmelses-retten tel dom med et avvirkningstidspunkt. Så kan dom oppnå, eller det vil jo tel sjuende og sist falle tebars att på leverandør, altså skogeier, på prisen på tømmeret. For industrien, for at dom vil gi en pris, sjøl om vi syns den er dårlig, så sier dom at: Ja, da vil vi væta at vi får det kvantumet stabilt hver dag, eller vi skal ha 10 000 kubikkmeter hver måned det året på tomt, og det er [skogeierforeningens] ansvar hvis dom bruker [skogeierforeningen] som leverandør. Og det sier [skogeierforeningen] ja tel, og da velter dom det over på oss. Eller itte velter over, men det blir jo et samspill her i fra skogeier og omsetningsledd og sluttkjøper.

Espen nevner her ferskhetskravet, drifter hele året og at han har mindre påvirkningskraft på tidspunktet for hogst. Noe senere i intervjuet legger han ut om en frustrasjon han opplever som skogeier: Om det praktiske som går på akkord med hva en lærer på kurs som Rikere Skog. Han utdyper[1]:

> Espen: Dessa krava som blir stilt da heile tida, som jeg sa, i fra industri, leveringsplaner, hurtighet i kjeden, og det skal drives helårsbasis altså mer og transporten skal foregå hver dag hele året, uansett vær og vind.

Kravene fra industrien presenteres gjennom tømmerforhandler. Det er gjennom dem at ferskhetskrav og industriens forståelse av tømmer på lager som død kapital, kanaliseres. Skogeierforeningen har imidlertid også egne fordringer gitt av dens avtaler med industrien. Da velter skogeierforeningen det over på oss, sier Espen først. Så korrigerer han seg selv. Kanskje tar han høyde for det han sier rett forut: At den prisen han som skogeier får, er avhengig av at skogeierforeningen greier å levere det som er avtalt til rett tid og på rett sted. Det blir et samspill, ender Espen opp med å si, et samspill "i fra skogeier og omsetningsledd og sluttkjøper".

Espens vanskelige posisjon kan gripes som en sirkulær dynamikk, og da en som bidrar til at den såkalte verdien kan beveges oppover i verdikjeden og øke. I denne sirkulære dynamikken bidrar han selv til sin egen underordning. Jeg vil antyde en modellformulering av den maktmessige asymmetrien som den sirkulære dynamikken rommer[2]. Ut fra mitt kjennskap til skogbruket hevder jeg at asymmetrien spiller seg ut i forholdet mellom skogeier og tømmer-forhandler. For forholdet mellom tømmerforhandler og industri hypotetiserer jeg at den gjør det. Grunnlaget for hypotesen er skogbruksverdenens tilkjennegitte fremstillinger av relasjonen. La meg kalle et element i verdikjeden for N (eksempelvis skogeier), og det neste elementet for N+ (eksempelvis da tømmerforhandler). I verdikjeden er det en N+-dominans og en N-underordning. Det er en maktmessig asymmetri slik at makten utspilles fra N+ til N (N+ utøver makt overfor N). Realiseringen av denne asymmetrien kan uttrykkes slik: For å oppnå enighet og fungerende samhandling må N bidra med relativt større innlevelse i N+ og tilpasning til N+ sin tilstand enn N+ gjør overfor N. Denne innlevelsen og tilpasningen fra N sin side kan dreie seg om å la hogsten gå når tømmerforhandler finner det optimalt, å vise måtehold i prisforlangende, ect. Innlevelsen og tilpasningen blir forstått som at en viser ansvarlighet, noe som er positivt konnotert. I denne relasjonen mellom de ulike parene av N

---

[1] Intervju 28.7.03 s. 39.

[2] Modellen bygger på det abstraherte modellmessige innhold i Holmberg sin redegjørelse for hvordan en i heterofile parforhold skaper kjærlighet (Holmberg 1993 referert hos Haavind 2000b). Uttrykket "maktmessig asymmetri" er også derifra.

og N+, går makt og verdikjede sammen og er to sider av samme sak. Utspillingen av den maktmessige asymmetrien innebærer at N og N+ skaper "verdikjeden" og det er som en plass i verdikjeden de opplever seg. Maktbruken og den større innlevelsen/tilpasningen behøver ikke å bli opplevd verken som maktbruk eller større innlevelse/tilpasning, men bare som selvfølgelig, ikke noe å gjøre med, eller også som nødvendig fordi en befinner seg i en verdikjede. Det innebærer dog ikke at det ikke forhandles i spenningsfeltet mellom N og N+. Forhandles gjør det eksempelvis når skogeiere spiller tømmerforhandlere ut mot hverandre, når tømmerforhandlere benytter leveringsstopp ovenfor industri, og så videre. Like fullt går den overordnede dominansen nedover i kjeden slik verdikjeden pr. dato er realisert. Fordi verdikjeden sier noe om hvem som står i ens nærmeste relasjon, bestemmer den òg hvem en kan utøve makt over, forhandle om makt med, hvem en må innleve seg i og tilpasse seg til. Det er bare det siste elementet i kjeden som ikke har noen som øver makt over en ovenfra, og det er bare det første elementet i kjeden som ikke har noen å utøve makt over nedover.[1] Innen den tankerammen som den maktmessige asymmetri mellom N og N+ gir, betaler en en "pris" for økningen av verdien når verdi beveger seg oppover i verdikjeden: Det er en stadig stigende opphoping av innlevelse og tilpasning. Det er denne investeringen som gjør det mulig å forflytte verdi langs verdikjeden og skape verdis økning.

Den maktmessige asymmetriens logikk, slik den ser ut fra skogbruksverdenen, bygger på den forståelsen at hvis skogeier skal få levert tømmer, er en avhengig av neste element. Det er det som skaper muligheten for maktutøvelse nedover og nødvendigheten av større innlevelse/tilpasning og ansvarsforpliktelse oppover. Går en enda dypere inn i logikken, ser en at asymmetrien på det helt fundamentale plan er grunnet i to aspekter. Det ene er at skog skal omdannes til penger og da optimalt med penger. Det andre aspektet er det fundamentale faktum at skog er forankret til grunnen. I forbindelse med debatten rundt nedleggelsen av Norske Skog Union (Skien) kommer dette til syne hos styreleder i Mjøsen, Even Mengshoel, slik[2]:

> Vår rolle som skogeierorganisasjon er å sikre pris og avsetning for medlemmenes virke. Så enkelt, og så vanskelig. En betalingsdyktig papirindustri er viktig for å nå dette målet. [...] Vårt fortsatt tunge finansielle engasjement i Norske Skog, er tuftet nettopp på denne kunnskapen om sammenhengene i verdikjeden. [...] Etter mitt syn defineres vår oppgave ut fra den virkeligheten at skogeierne ikke kan ta med seg trærne sine og flytte. Og da trenger vi en livskraftig og betalingsdyktig treforedlingsindustri i Norge - både på kort og lang sikt.

En ser at skogeier ikke kommer unna skogs forankrede egenskap. Alternativet til å leve den maktmessige asymmetrien, synes å være at skogeier ikke hogger. Ikke-hogst fordrer nemlig ingen verdikjede.

Gjensidig avhengighet i verdikjeden vedrører "den individualiserte skogeier (en skogeier skal være ansvarlig både i verdikjeden og ut fra frasen "frihet under ansvar"); estetikk for tømmer

---

[1] Alle modeller er forenklinger. Også denne. For eksempel er det her bare snakk om en horisontal maktutøvelse. Jeg har ikke tatt høyde for vertikal maktutøvelse som den som eventuelt måtte forefinnes mellom massevirke- og sagtømmerkjøpere. Ifølge det næringspolitiske programmet til Norsk Industri, Fellesforbundet, Treindustrien, Norges Skogeierforbund og Norskog (2006), er det avhengighet mellom disse. Under overskriften "Gjensidig avhengighet" kan en lese:

> Avsetning for alle tømmerkvalitetene som utløses ved ett og samme hogstinngrep er en forutsetning for økonomien i skogbruket. Hvis ett sortiment er tapsbringende, faller ofte forutsetningene for hogsten bort. De beste kvalitetene anvendes i trelastindustrien, mens lavere kvaliteter brukes i treforedlingsindustri (papir eller plater). Trelastindustriens økonomi er igjen avhengig av lønnsom avsetning for sine biprodukter til treforedlingsindustrien. Skogbruket og trelastindustrien er derfor helt avhengig av en konkurransedyktig treforedlingsindustri.

Gitt dette er det mulig å forvente at det også her finnes sirkulære dynamikker med maktmessig asymmetrier.

[2] Mjøsnytt 3/2005.

(det er det verdikjeden kan håndtere som har mulighet til å bli vakkert tømmer); og Skog ER Penger (uten prosessering blir tømmer kun råstoff). Av senere presenterte funn vedrører det eksempelvis "større vektlegging av verdikjeden?" (en slik mulig endring i det medierende triangel vil gi avhengigheten andre kår); "skogen som hjem" (skogen som hjem står i en viss motsetning til den gjensidige avhengigheten i verdikjeden).[1]

Familien

Familien er det tredje store tema som skogbruksverdenens forståelser graviterer omkring. De to andre fyrtårnene i det forståelsesmessige landskapet var skogen og verdikjeden. I dette kapitlet er det den menneskelige slektskapsbaserte familien som skal omtales. To andre aspekter som inngår i "familie" slik jeg vil behandle termen i denne avhandlingen, utsettes til kapittel 5: Fellesskapet av aktører som en form for sosialt etablert storfamilie, og den familiære relasjonen en har til skogen. Det første aspektet nevnes relativt kort, det andre gis mer utdyping. Av avhandlingens kapitler vil kapittel 5 være mest utfordrende for meg fordi det vil dreie seg om hvilken status "familie" i skogbruksverdenens term "familieskogbruket" har. Svaret søkes gitt via en fordypning rundt spørsmålet: Hva er det "er" som gjør/kan gjøre at det norske skogbruket "er" familieskogbruk? Spørsmålet kan også uttrykkes slik: Hva er innholdet i og statusen til "er" i setningen "skogen er familie"? Som ingrediens i dette inngår det empiriske faktum at den norske skogen pr. dato fortrinnsvis eies av de statistisk, registerdefinerte "private, personlige eierne" også omtalt i statistisk sammenheng som "enkeltperson". I levd virkelighet innebærer det enheter som ikke er det offentlige eller

---

[1] I overgangen til familien som det tredje fyrtårnet er det verd å påpeke at kapitallogisk funderte studier av verdikjeden og familien ville kunnet ha belyst deres samspill på et fruktbart vis og på et fundamentalt nivå. Kapitallogikk er betegnelsen på en formreflektert, begrepslogisk eller annen-ordens økonomisk teori særskilt presentert og utviklet av den sene Marx, Bunzel (1979, 1988) og S. E. Johansen (1986, 1993). Hovedstrøms sosialøkonomi sett i lys av kapitallogikken er å betrakte som relativt primitiv teori. Ifølge S. E. Johansen (24.4.07) er kapitallogikken en samforståelse av de to hovedformene for økonomiske systemer: Kapitalsystemet og det arbeidstids-kalkulerte systemet. Kapitalsystemet kan kort beskrives som en omseggrepet pengeøkonomi. Det finnes randsoner av kapitalsystemet hvor noe tilsvarende kan gjelde som for "primitive" samfunn (dvs. samfunn forut for vare/pengesystemets fremvekst). Eksempelvis trenger ikke penger å være så viktig for å forstå meningsdannelse og -flyt i enkelte familie-hushold. Johansen antar at for norsk skogbruk finnes det trolig graderinger av dette fra det mer familiære og oppover. Kapitallogikken har utviklet et begrepsapparat på et høyt distinksjonsnivå som i en mer økonomisk orientert avhandling enn denne, kunne ha vært anvendt også mer spesifikt for verdikjeden, det andre av skogbruksverdenens forståelsesmessige fyrtårn. Eksempelvis kan kapitallogikken ifølge Johansen (24.4.07) oppløse og utlegge den konflateringen som i normal språkbruk (også hos mine skogeierinformanter og hvordan jeg har presentert empirien) skjer mellom bruksverdi-flyten i en produksjonskjede med bytteverdi-flyten (penge-flyten) og også med verdi-flyten (som er av annen orden). Gitt spesifiserte betingelser er det visse korrelasjoner slik at visse bruksverdiegenskaper ved naturstoffet (skogen/tømmer) vil være mer prissignifikante enn andre. Slike korrelasjoner har mye av ansvaret for den generelle sammenblanding av bruksverdi og verdi. Johansen hevder at metaforen Skog ER Penger er en metafor som kortslutter dette, men som samtidig har en selvvirkende effekt slik metaforer mer eller mindre alltid har. For "Penger er skog" gjelder det samme motsatte vei, og kortslutningen befestes ved at den fordobles. Innenfor kapitallogikken vil videre de to sidene i mekanismen naturXøkonomi ikke være sideordnet og det vil presiseres at det ikke er "økonomi", men "kapital-økonomi" det er snakk om. Det aktive, omformende moment utgår fra kapitalen. Kapitalen opererer på bruksverdi-grunnlag av naturstoff og arbeidskraft, og har en tendens til å suge mest mulig av bruksverdi-grunnlaget opp i seg gjennom sin autonome kreft-liknende kybernitikk. Når vare/pengesystemet er implementert i et samfunn, da rommer det også en kraftfull utviklingslogikk inn i historien og som tendensielt overstyrer omgivelsene for øvrig. Dette gir at selv om det i en viss forstand er riktig at innføring av penger ikke kan forutsettes å ha bestemte effekter, slik avhandlingens tekst senere siterer Bloch og Parry (1989) på, er det på en annen side ikke riktig ifølge Johansen "for så vidt som penge/vare-økonomien per sin blotte FORM innebærer et tildriv i retning av økt monetarisering og etter hvert kapitalisering" (Johansen 24.4.07, majuskler i original). Det er en formlogikk som angir en evolusjonær retning selv om hastigheten vil variere med visse kulturspesifikke treghetsfaktorer. Johansen er av den oppfatning at de fleste samfunnsforskere har liten forståelse av den autonome mening som ligger i pengeformen som sådan, og dens radikale potensiale for omforming av samfunn, økologi og bevissthet.

selskaper og som i tillegg må være i live: Det vil si mennesker som inngår i familier. Det er disse menneskene som er den faktiske realisering av familieskogeierne. I det kommende skal jeg utdype hva det kan innebære å være stedforankret og eiende, og hvordan den moralske økonomi gjør seg gjeldende for familieskogeiere.

Den stedforankrede, eiende familien

Alle mine skogeierinformanter er såkalte familieskogeiere. Ser en litt mer på hva de forteller om eiendommene, kan en begynne å få en anelse om hva termens "familie" kan implisere for dem. I kapittel 2 påpekte jeg at det kun er en av dem som ikke har overtatt eiendommen etter foreldrene sine. Personen har overtatt etter en onkel. Eiendommen har imidlertid vært i slekten i flere generasjoner. Dette kan få litt mer empirisk kjøtt på bena, og de andre skogeierinformantene kan også bli presentert. For å sikre anonymiteten deres skal jeg imidlertid gjøre dette uten å bruke pseudonymene deres og referanser til intervjudatoer. Jeg fjerner også eventuelle dialektangivelser i sitater.

Informant 1 har overtatt eiendommen etter foreldrene, og personen er vokst opp på stedet. Eiendommen har vært i familiens eie siden 1905. Informanten husker steder faren hogg på 60-tallet, forteller om det å stå slalåm i sporene etter tømmerlastet, og sier i annet høve at "nå er jeg, holdt på å si, nesten født i denne jorden".

Informant 2 er 17. generasjon som har eiendommen. Informanten kommenterer i den forbindelse at "det blir tilhørighet av slik[t]". Personen vokste opp her. Bygningen vi sitter i er 300 år. Informanten snakker om å ha kjøpt tilbake en eiendom blant annet fordi det er "litt følelser i forbindelse med at det der har jo opprinnelig hørt eiendommen til. Det er jo bare de siste 50 årene at det ikke har gjort det".

Informant 3 forteller at oldeforeldrene kjøpte eiendommen i 1926. Jeg får høre at bygget vi sitter i er fra begynnelsen av det 19. århundrede, mens gårdens navn er enda flere hundre år gammelt. Personen forteller om planting som er gjort sammen med faren, og sier at "du får en egen følelse inni deg, når du går i skogen og ser på at dette er mitt og... ja, det er litt sånn uvirkelig at jeg kan eie dette". Personen vokste opp her.

Informant 4 sin familie overtok eiendommen for 300 år siden, og informanten har overtatt den etter sine foreldre. Personen vokste opp her. Det gjorde faren også, men om ham forteller informanten at "han kjenner jo, skogen har jo vokst opp med han på en måte da".

Informant 5 er den personen som overtok etter sin onkel. Den eiendommen vi er på når intervju gjennomføres, drev søsknene til farmoren. Personen vokste ikke opp her. Personen er opptatt av å legge grunnlaget for de som kommer etter slik onkelen har gjort for informanten.

Informant 6 sine fortellinger er mettet av uttrykt familiehistorie. Det er snakk om "familiehovedsete", tippoldeforeldre, "rett nedstigende linje" og et sted som er "belagt med veldig mye familiehistorie". Jeg får se foto av tidligere generasjoner. Jeg vet ikke om personen vokste opp her, men antar det ut fra hva personen forteller.

Informant 7 sin eiendom er "farsgården", og personen vokste opp her. Det var bestefaren som kjøpte eiendommen. Informanten forteller om planting som småbarn sammen med bestefar og far. "Jeg har fått den som arv", sier personen. Når jeg spør om det kommer på tale med salg av skogen, får jeg vite at det gjør det ikke. Grunnen er nettopp dette med arven.

Informant 8 har foreldrene sine boende på kår tett inntil seg. Personen er vokst opp her, og har overtatt etter dem. For informanten har eiendommen i voksen alder vært et bosted, men også det som har gitt personen levebrødet.

Informant 9 er den 13. generasjonen som har eiendommen. Personen snakker om at "vi" kjøpte tilbake noe skog. Det er imidlertid faren som gjorde det før informanten ble

eier. Personen vokste opp her, og når vi ser på kart peker informanten et sted og sier: ”Dette bestandet her var det første jeg plantet for eksempel”. Det var i ungdomsårene. Informanten forteller at ”husene rundt her har gårdsnummeret hjemme, da”.

Informant 10 har overtatt etter foreldrene sine. Jeg vet ikke om informanten vokste opp på stedet. Når personen snakker om medlemskap i skogeiersamvirket, er det ”vi” som ikke var det før. Trolig er det forrige generasjons eiere personen snakker om.

Informant 11 sin eiendom var tidligere en skogeiendom uten hus. Personen er således ikke vokst opp på stedet, men det har ikke vært en sommer informanten ikke har vært her. Slekten er fra gården der jeg snudde, får jeg vite etter å ha kjørt for langt. Personen har overtatt etter sin far som overtok etter sin far. Når jeg spør om mulige skader etter maskinell hogst som personen har snakket om, begynner svaret med: ”Da min bestefar var smågutt, var dette myr”. Så får jeg høre om håndgrøfting og mulige grøfter som kan ødelegges av skogsmaskiner. En gang diskuterer vi yrkesvalg. Personen sier at det å ”glemme skogen” er en umulighet. Det utdypes med følgende: ”Jeg er oppvokst med denne skogen fra jeg så vidt klarte å gå i tyttebærlyngen sammen med bestefar. Så det ligger i blodet kan du si. Det er innpodet”.

Familietilknytningen vokser seg ut av intervjutranskripsjonene og stemningsleier til stede i lydbåndversjonene. Jeg får høre om foreldre, søsken og andre slektninger som bor i nærheten eller med hytter på stedet. Om partnere, barn og foreldregenerasjon som deltar i arbeidsøkter i skogen. Det er fint at sønnen er med ut i skogen, får jeg vite av en informant, ”det blir hans en gang i tiden”. Om å håpe at ens smårolling vil ta over. Om å bli tatt med i tidlig ungdomsalder for å lære grensene, om å gå dem på sine ben. Om å ønske særeie på eiendommen i tilfelle parforholdet går over styr — å risikere at en skal være nødt til å gå fra det fordi en ikke greier å betale ut den andre, det vil en ikke. Om å la fars ønske om lav skatt ved overtakelse bestemme at en setter mye inn på skogavgiftskontoen ettersom den følger eiendommen og ikke personen. Om det å ikke tenke på å utparsellere tomter på det som opprinnelig hørte til, mens en ikke tillegger det tilkjøpte de samme restriksjonene. Om gamle koier en fikk som ungdom, om steder i skogen en var, om hendelser som skjedde der. Jeg ber den mulige leser ha i mente at det ikke var familie og slektstilknytning/-opplevelser som var dreiepunktet for intervjuene (jevnfør intervjuguiden). Det siver ut likevel, metter fortellingene og de mer nøkterne redegjørelsene. Skogeierinformantene griper seg selv og sin eiendom gjennom familien som mental referanseramme.

Det er ikke bare eiende familie det er snakk om. Det er en stedbundet en. Som to av skogeierinformantene sier: Den ene er nesten født i denne særskilte jorden (informant 1), og den andre har skogen innpodet og som en del av blodet (informant 11). Om ikke de øvrige uttaler seg slik, er det indikasjoner på at skogeierinformantene er en moderne, vestlig variant av autoktoner. Vanligvis er fremmedordet oversatt til å skulle bety det samme som ”urinnvåner”. Det kommer imidlertid fra ”auto” og det greske ordet for sted, land, og betyr i utgangspunktet ”steddannet”. Det vil trolig være grader for hvor mye steddannet det enkelte menneske er og om en i så måte faller vel på plass innenfor termen ”autokton”. Eksempelvis har jeg ingen opplevelse av at jeg i min beretning om og konstruksjon av meg selv har noe som tilsvarer det stedforankrede som skogeierinformantene synes ha[1]. De er mer ”vokst opp av jorden” enn hva jeg noen sinne har vært og hva jeg noen sinne kan bli. Jeg er meget overbevist om at det er knyttet til at verken jeg eller generasjonene før meg har eid skog/jord. Det er da også presumptivt bare med et mentalt rammeverk som det eide stedet, en kan si slik Dorte gjør når hun peker på kartet: ”Der er det skogen her er” for senere å si at en ikke ser

[1] At jeg likevel har stor grad av stedforankring, opplevde jeg de 10 månedene jeg var i Michigan, USA, i forbindelse med doktorgrads-arbeidet. Det jeg trodde var en relativ grunn forankring fremsto som dyp sett i forhold til det jeg fornemmet at de bosatte der hadde.

skogen som hører ”hertel herifrå”[1]. Utsagnene innebærer nemlig at denne ”skogen her” ikke er her i stedlig forstand. Den ligger derimot et stykke borte, så langt borte at en ikke kan se den. Den språklige og forståelsesmessige konteksten i det deiktiske[2] ”her” er det eide som en eier. Det er eierskapet som er den ”indexical framework in which the act of reference takes place” (Hanks 1992:51). Eierskapet gjør at diskrepansen mellom på den ene siden det stedlige ”her” hvor vi befinner oss i det aktuelle øyeblikket Dorte sier ”skogen her”, og på den andre siden skogen som nødvendigvis må være ”der” på det stedet utenfor vårt synsfelt, ikke blir en meningsbærende motsetning. Det stedlige der blir her. Der og her blir ett og det samme via eierskapet. Den stedlige diskrepansen slukes av eierskapet og opphører. Og jevnfør det jeg tidligere har sagt om familietilknytningen, er også ”familien” inkludert i her/der — familien ”er” i her/der og i eierskapet ettersom sted, eierskap og familie synes uløselig knyttet til hverandre.

G. Daugstad (1999a og b, 2001) har sett på hva blant annet slektskap betyr på gårdsbruk i en vestnorsk bygd. Innen antropologien har studier av slektskap tradisjonelt hatt en sentral plass. Så sentralt har det vært at Fox hevder at slektskap er for antropologien det logikken er for filosofien og aktmodellen for kunsten (Fox 1967 referert hos A. K. Larsen 1996). I sin presentasjon av nyere synspunkt på studiet til slektskap, viser A. K. Larsen (1996) imidlertid at en fra 1970-tallet begynte å stille spørsmål ved de benyttede universelle slektskaps-modellene. En spurte også om hva begrepet ”slektskap” egentlig innebar og om det i det hele tatt var et fruktbart begrep. De teoretiske diskusjonene innen antropologisk slektskapsforskning dreide seg deretter gjerne rundt forutsetningene for studiefeltet. En fikk oppgjør med den faglige etnosentrisme som lå i den mulige bruk av vestlige, biologisk forankrede slektskapsforståelser og ukritisk anvendelse av kjønnsstereotyper. I sin opp-summering skriver Larsen at hun ikke tror at slektskapsstudienes tid er over. Hun får rett i det, også for Norges del. Den studien G. Daugstad gjennomførte inngikk i forskningsprosjektet ”Kinship – *Quo Vadis*? Meanings of kinship in Norway and beyond”. Prosjektet resulterte i en bokutgivelse, *Blod tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge* (Howell og Melhuus 2001). Det var den første utgivelsen som primært omhandler slektskap i Norge fra et sosialantropologisk perspektiv. Tittelfrasen ”blod tykkere enn vann” henspeiler på det Schneider omtaler som den europeiske folketro, en folketro han hevder er premisset også for antropologiske slektskapsstudier: Blod er tykkere enn vann (Schneider 1984 referert hos Smedal 2001). I denne troen er blodsbåndet definert i biologiske termer, og blodsbåndet baserer seg på idéen om at individ deler substans gjennom befruktning og fødsel. Denne substansen er ”blodet”. Barnet deler dermed foreldrenes blod: Halvparten av den biologiske substansen kommer fra mor, andre halvpart fra far. Videre blir de personene en tenker seg en deler biogenetisk substans med, til ”slektninger”. Imidlertid kan ”blodet” også utvannes, og ut fra det kan nære og fjerne slektninger skilles (Schneider 1980 referert hos G. Daugstad 1999a). Også hos Daugstads gårdbrukere er blod forstått som tykkere enn vann. Hennes informanter snakker om slektninger ut fra forestillingen om blodsbånd, og omtalen deres viser at blodsbåndet ikke kan opphøre. De aktuelle menneskene er og forblir ens slektninger selv om en ikke har møtt dem og heller ikke kommer til å gjøre det. Videre blir egenskaper og trekk ved personer forstått som noe som kan gå i arv gjennom blodet, det være seg eksempelvis musikalitet eller stahet (G. Daugstad 1999a). Det delte blodet (Daugstad 2001) gjør det mulig å forestille seg en stamfar/stammor i en avgrenset, nedadstigende relasjon (G. Daugstad 1999a). I sin diskusjon vedrørende odelsrett hevder Daugstad at det er denne

[1] Intervju 6.8.03 s. 6 og 16.

[2] Deiksis er et studiefelt for språkvitenskapen og vedrører ulike former for pekere som ”her”, ”der”, ”han”, ”jeg”, ”nå” etc. Hva det er som er det aktuelle deiktiske uttrykket sin referanse og ramme, vil variere etter situasjonen. Deiktiske uttrykk er vesentlig for å definere konteksten for det som sies når vi snakker.

forestillingen som spiller seg ut i odelsloven. Stamfaren/stammoren blir den som først fikk odelen på bruket. Senere generasjoner kan få odelsrett ut fra en genealogisk nærhet til denne odleren og hans/hennes blodsbånd-etterkommere som på det aktuelle tidspunkt er eier. Daugstad påpeker at blodsbåndsforestillingen går igjen i norsk arvelov generelt. Slektninger arvlater kan spore blodsbånd til, blir prioritert fremfor andre arvinger. Således kan eksempelvis en arvlater ikke velge bort å gi såkalte livsarvinger en del av arven, og barn og barnebarn tilhører arvlaters "første arvegangsklasse" (Knoph 1993 referert hos G. Daugstad 1999a). Dette er å si at forestillingen om blodsbåndet har sin juridiske realisering også utover det feltet odelsloven representerer.

For G. Daugstads gårdbrukere er det som oftest ikke mulig å snakke om slektninger og forfedre uten samtidig å snakke om bruket, ei heller å snakke om historien til bruket uten å snakke om slektninger. Slektskap, jord og arv er tett vevd sammen. Jorden er ingen hvilken som helst jord, men den jorden som tilhører bruket. Videre er denne jorden knyttet til bruket via forfedrene, og jorden er blitt forfedrenes sin jord gjennom det arbeidet og slitet de har lagt ned. Gårdsbruket er "ein plass i stadleg og romleg forstand, og eit samlingspunkt for døde og levande slektningar i symbolsk forstand", skriver G. Daugstad (1999a:102). Og selv om det har vært endringer både med hensyn til bruk av jorden og i bygningsmasse, blir bruket forstått som det samme. Det fungerer som et referansepunkt som blir oppfattet som permanent over tid for et sett av slektninger. Hun fortsetter:

> Bruket er eit symbol på sosial kontinuitet gjennom generasjonar, og ved å overlate bruket til ein arving garanterer ein kontinuitet i slektslinja og jorda. Slik vert menneska som fell ifrå erstatta med nye menneske, og ein sikrar kontinuitet i eininga. Utifrå materialet frå Vintervik vil eg argumentere for at mine informantar knyter saman historia til ei slekt og historia til eit bruk, både gjennom bruk av ulike namn, ei forestilling om blodsband, arvegods med affeksjonsverdi, men også gjennom ei aktiv gjenforteljing og konstruksjon av historia. (G. Daugstad 1999a:108)

Gårdsbruket er et forfedrested. Det vil si et materielt symbol på båndene mellom tidligere og fremtidige generasjoner. For G. Daugstad (1999b) blir gårdsbruket således et sted der personer har sine røtter og kommer fra. Ordbruken hennes aksentuerer personenes plantethet i jorden, så vel som at de har vokst ut av den.

I Smedal (2001) sine øyne synes blodet for G. Daugstads informanter å være særs meningsbærende tykt gitt relasjonene til jorden. Det kommer frem når han sammenlikner Norbye (2001) sin studie av familiebedrifter og Daugstads om odelseiendommer. Riktignok er det mangt som er likt. Eksempelvis den dype forpliktelsen til å ivareta verdier, materielle som immaterielle, og at det er snakk om næringseiendommer, som er familiedrevet, og som har en lang fortid. Likevel er det en vesentlig forskjell, hevder Smedal: "I odelsretten er det et sus av *Blut und Boden*" (Smedal 2001:25, kursiv i original[1]). Odelsloven innebærer en regulering av overføring av jordeiendom og en beskyttelse mot oppdeling. Andre næringseiendommer er ikke tilsvarende beskyttet mot vilkårlig salg, fiendtlig oppkjøp etc. Og i motsetning til det lovverket som regulere næringsvirksomhet, er det ett utgangspunkt for odelsloven. Det er slektskap. Videre kan familiebedrifter godt flytte til annet sted uten at identiteten opphører. Slektsgården ligger imidlertid der den ligger og er definitivt knyttet til ett sted, sier han. Slektskap har alltid vært en sfære hvor "natur" og "kultur" møtes, minner Smedal om. For mennesker på gårdsbruk, eller for den del for eiere av rene skogeiendommer, blir familieeiendommen et dobbelt møte mellom natur og kultur: Mellom slektskapets innkapsling av natur-kultur og de aktuelle menneskenes kultivering av mark, eng og skog. Det doble møtet mellom natur og kultur forankrer seg i og manifesterer seg gjennom jorden og skogen.

[1] Uttrykket "Blut und Boden" (blod og jord) ble benyttet som slagord i propagandaen til den tyske nasjonalsosialismen. Muligens medfører det at leseren får bestemte assosiasjoner. Jeg kan ikke se at slikt ligger i Smedals bruk av uttrykket.

Den korte og den lange syklus: Den moralske økonomi

Under overskriften ”Tid er en langsom produsent” har jeg hevdet at for skogbruksverdenens del er det to ikke-synkroniserte biologiske livsløp som spiller seg ut. Det er trærs og menneskets. Jeg berørte også der at skogs/skogens sakte vekst fremprovoserer betydningen av menneskegenerasjoner og overføringer dem imellom. Det gir en moralsk økonomi bestående av et samspill mellom en kort og en lang syklus for produksjon, forbruk, sirkulering og bytte. Denne moralske økonomien fordrer ikke at familieskogeierne kan vise til tidligere tiders generasjoner som eiendomsbesittende på stedet. Det fordrer derimot en forståelse av at hva en gjør i dag, får innvirkninger på hva andre senere har å forholde seg til. Det være seg for blodsbånd-etterkommere eller andre. Det fordrer videre en tanke om at en ikke skal forbruke slik at de som kommer etter ikke får noe å bruke, og det fordrer foryngelse når en har ”brukt”. Den korte syklusen bestående av slikt som planting, tynninger og uttak av skogen i egen levetid, innebærer dermed fordringen om det balanserte uttaket. Presumptivt vil forestillingen om at en selv kommer etter far slik datter kommer etter en selv, innebære at fordringen om det balanserte uttaket lettere slår inn i tanken. Når det er ens kjødelige foreldre og/eller barn som inngår i det ”vi” en tar i betraktning som grunnlag for handling, gis en ekstra dimensjon til det at ”skogen skal brukes — ikke forbrukes”. For å være eksplisitt på det: Med dette hevder jeg ikke at det bare er de private, personlige skogeierne av de norske eierkategoriene som trolig tar hensyn til det balanserte uttaket. Jeg antar imidlertid at det vil være en ekstra motivasjon for dem å gjøre det.

Forestillingene om de to ikke-synkroniserte livsløpene og generasjonsoverføringer rommer visse forståelser av tid og liv jeg ikke tidligere har omtalt. For menneskets del kan jeg benytte innsikter fra Strathern (1992) selv om hun snakker om forståelser hos dagens engelskmenn. Gitt mitt eget kjennskap til norsk *mainstream* kultur generelt og hva Daugstad forteller fra bygda Vintervik mer spesielt, synes noe av Stratherns analyser og funn også å være gyldige for vår egen virkelighet og skogbruksverdenens aktører. Det gjelder for det første at ”the downward flow of time is also the downward flow of life” (Strathern 1992:62). Måneder følger etter måneder, år etter år. Barn følger etter foreldre og foreldregenerasjon etter besteforeldregenerasjon. Prosessen går i bare en retning. Uansett hvordan en må gripe, begripe og oppleve tiden vil en ikke få februar til å komme før januar og barn til å avle sine foreldre. For det andre er det en irreversibel prosess. Når januar er gått, er januar gått og en må begynne på februar. Når barnet er født, er barnet født og kan ikke bli ufødt. Hva februar medfører kan ikke få innflytelse på hva sist januar medfører. Barnets biogenetiske substans kan ikke få innflytelse på fars sådan. Tiden flyter i bare en retning og det uopphørlig. Det gjør livet også. En får en irreversibel generasjonssuksesjon (Strathern 1992). For det tredje påpeker Strathern forestillingen om at biologisk liv har en viss varighet. En får ”punctuation into individual units” (Strathern 1992:66). Ens mor ble 67 år, ens far ble 83. Når 365 dager er gått, har en levd ett år lengre. For det fjerde innebærer denne oppdelingen i enheter at en får mer av dem. Når en sporer opp sine forfedre, får en flere og flere av dem jo lengre bakover i tid en søker. Videre blir det flere og flere mennesker i verden jo flere mennesker som fødes. ”Since persons are never de-individualised, the result is perpetual increase”, skriver Strathern (1992:65). Og for det femte, ”babies are new rather than old persons” (Strathern 1992:87). Det er grunnet i forestillingen om at foreldre reproduserer individer som får sin egen tid, en ny tid, en tid som varer et visst livsløp og som en er på begynnelsen av ved fødselen. Strathern defamilariserer engelskmennenes forståelse av dette ved å vise til andre kulturer som har en annen inngang til det hele. Eksempelvis er trobriander-babyer ”old people, not new ones. That is, they are ancestors re-appearing as spirit-children” (Weiner 1976 referert hos Strathern 1992:59). De må bli gjort ”ny” ved at de skaper ”afresh the diverse connections that establish their own social presence”. Denne innovasjonen må gjennomføres ettersom ”newness does

not inhere in the newborn" (Strathern 1992:59). Hadde engelskmenn (og nordmenn) reprodusert sosiale relasjoner ut fra den idé at slektskap er den sosiale konstruksjonen av sosiale relasjoner, og ikke reprodusert individer ut fra den idé at slektskap er den sosiale konstruksjonen av naturlige fakta, ville også vi fått at sønner kunne føde fedre.

De fem innsiktene fra Strathern om mennesket synes å være gjeldende for forståelsene til aktørene i skogbruksverdenen med hensyn til skog, skogen, trær og skogplanter. Tid og liv flyter i bare en retning: Frø fra frøtrær gir planter som kommer etter frøtreet. Skyggetålende treslag kommer etter pionerartene. Prosessen er irreversibel: Når frøet er sluppet, kan det ikke vende tilbake til sin plass i konglen. Frøets genetiske karakteristika kan ikke influere på frøtreets. En har en oppdeling i individuelle enheter, og det biologiske liv får en viss varighet: En plante fra en planteskole er 1 eller 2 år, et tre er 20 år eller 2000. Oppdelingen gir at det blir flere av enhetene: Uansett hvor lenge et frøår kommer etter det siste, gir det alltid flere frø. Når trær hogges og nye kommer opp, øker det totale antallet trær som har vært. Og sist, et avkom er alltid nytt: Planten er et nytt tre og ikke et gammelt ett. En anvender den samme konseptualiseringen for skog som en gjør for mennesket. Jeg antar at dette er en forutsetning for å etablere forestillingen om to ikke-synkroniserte livsløp. Denne parallelle konseptualiseringen ligger da som et premiss for den emiske tanken om overføringer mellom generasjoner og dens moralske implikasjoner.

Moralske økonomier er belyst og drøftet i boken *Money and the morality of exchange* (Parry og Bloch 1989). Den er samtidig et oppgjør med hvordan vestlig samfunnsvitenskap opp gjennom tiden har forstått og analysert penger som fenomen. I introduksjonen til boken påpeker Bloch og Parry at "our own cultural discourse about money has inhibited a proper appreciation of the variability in its cross-cultural construction" (Bloch og Parry 1989:2). Uansett om tankene rundt penger kommer fra Aristoteles, Thomas Aquinas, Marx, Adam Smith eller Simmel, synes tankene å ha det til felles at "money acts as an incredibly powerful agent of profound social and cultural transformations" (Bloch og Parry 1989:4). Eksempelvis for både Marx og Simmel er penger "associated with, and promotes, the growth of individualism and the destruction of solidary communities" (Bloch og Parry 1989:3). Videre er penger blitt forstått å effektuere et skille mellom personer og ting ettersom penger gjør det mulig å eie på avstand. Ut fra dette har det da vært en tendens til å postulere et fundamentalt skille mellom ikke-monetære og monetære økonomier (og til og med samfunn). Denne motsetningen har blitt utvidet med en rekke andre dikotomier. Det være seg tradisjonell og moderne, prekapitalistisk og kapitalistisk, gaveøkonomier og vareøkonomier, produksjon for bruk og produksjon for bytte. I dette har penger blitt fremstilt som vesentlig katalysator for den "store" transformasjonen mellom dem eller i det minste som en fortellende indeks for den. Bloch og Parry mener at dette har gjort at en har blitt blind for betydningen av penger i mange såkalte "tradisjonelle", før-kapitalistiske økonomier. En har heller ikke grepet kompleksiteten i årsaksfaktorene som virker når kulturer har blitt dratt inn i den kapitalistiske markedsverdenen. Det gjelder blant annet L. og P. Bohannan sine klassiske utlegninger om endringen i Tiv-befolkningens ikke-monetære subsistensøkonomi da den møtte vestlige penger (P. Bohannan 1955, 1959 og Bohannan og Bohannan 1968 referert hos Bloch og Parry 1989). Sentralt i Bohannans analyse er den innflytelse vestlige penger hadde på å endre Tivs byttesfærer og på å konvertere deres multisentriske økonomi inn i en angivelig unisentrisk[1]. Det som faktisk hendte, påpeker Bloch og Parry, var at denne folkegruppen i Nigeria ble utsatt for et nytt sett av bytterelasjoner de måtte forholde seg til: "The heavy armour was not

[1] At en har en multisentrisk økonomi innebærer at økonomiske ressurser distribueres etter forskjellige prinsipper, mens unisentrisk innebærer at det kun er ett prinsipp gjeldende (Eriksen 1993a).

money but the new set of exchange relations" (Bloch og Parry 1989:16).[1] Den grense-oppgangen Bloch og Parry her gjør, mellom penger og bytterelasjoner, er en påpekning om at en ikke skal se seg blind på teknologien og la seg henfalle til teknologisk determinisme. Innføringen av penger eller pengers tilstedeværelse i en økonomi kan ikke forutsettes å ha bestemte effekter, ifølge dem. En tilsvarende distinksjon gjør Bloch og Parry i kritikken av Kopytoff sitt bokkapittel "The cultural biography of things: commoditization as process" fra 1986. Da er grensedragningen imidlertid mellom penger og kapitalisme. Bloch og Parry hevder det er kapitalismen og ikke penger som er årsak til den dramatiske veksten i kommodifiseringen (vare-liggjøring) som Kopytoff omtaler.

Bloch og Parry sitt budskap er at det er nødvendig å skifte fokus: Fra betraktninger om pengers betydning til betraktninger om meningene ved hele transaksjonssystemer. Det er videre nødvendig å vie oppmerksomhet til transformative prosesser i systemene. Gjør en det, kommer den korte og den lange syklusen i transaksjonssystemet muligens frem slik det gjør for alle casene i *Money and the morality of exchange*:

> Each of our case studies, we argue, reveals a strikingly similar concern with the relationship between a cycle of short-term exchange which is the legitimate domain of individual – often acquisitive – activity, and a cycle of long-term exchanges concerned with the reproduction of the social and cosmic order; and in each case the way in which the two are articulated turns out to be very similar. This suggests something very general about the relationship between the transient individual and the enduring social order which transcends the individual. (Bloch og Parry 1989:2)

Casene i boken er fra områder med statsutstette pengeenheter som tjener som allment byttemiddel eller, for de to casene fra Andesfjellene, med symbolismen til verdifulle metaller og deres relevans for produksjons- og bytteideologi i det aktuelle samfunnet. De ideologiene boken omtaler er imidlertid i stor grad blitt utviklet utenfor kapitalismens sentre, påpeker Bloch og Parry. Når de skal gi empirisk kjøtt på bena til påstandene i sitatet over, blir det fra det som for oss i Norge er fremmede kulturer. La meg bruke casen Merina, befolknings-gruppen på Madagaskar som Bloch selv har studert, som eksempel. For dem er den langtids transaksjonelle orden knyttet til behovet for å bevare forfedregraven:

> The fundamental principle of the morality of Merina transactions could […] be represented as the need to maintain the tomb and to regroup the undivided ancestral substance in it so that the fetishised fertility of the descendants may be maintained by the avoidance of dispersal of this substance. (Bloch 1989:177)

Denne opptattheten av opprettholdelse og regruppering er basis for aktiviteter som det å returnere døde kropper til familiegraven, og som å ha endogame[2] ekteskap som sikrer at folk og forfedrejord ikke blir spredt. I Merinas forståelse av avstamning ligger det at gruppen i graven er en udifferensiert gruppe. Graven rommer mennesker som bokstavelig talt er blitt redusert til sin forfedresubstans, en substans som derfor er identisk med den til de andre kroppene og som den da ikke kan bli skilt fra. I motsetning til dette står den korttids transaksjonelle orden som rommer en utskilling av individet, eksempelvis ved individuell handelsvirksomhet og flytting. Individueringen er en trussel mot Merinasamfunnet:

> Individuation is a thing of this life which in the end must be relinguished if the descent group is to endure through the passing on of blessing from the tomb.
> Individuation is therefore anti-descent. (Bloch 1989:179)

Det å tilegne seg *harena*, det vil si ikke-forfedregods som penger, etc., er ikke betraktet som moralsk forkastelig hvis det bare blir distribuert til fellesskapet før en dør. Problemet oppstår

---

[1] Når Eriksen (1993a) presenterer og drøfter Tiv-fortolkningen til Bohannan og Bohannan samt F. Barths tolkning av Fur i Sudan, en annen klassiker innen antropologiske studier av økonomi, gjør Eriksen det ut fra et skille mellom analytisk fokus på eksogene og endogene faktorer. Dermed blir Tiv-analysen presentert som en som legger vekt på faktorer utenfor samfunnet selv, mens Fur-analysen blir fremstilt som en som legger vekt på de innen samfunnet (Bohannan og Bohannan 1953, P. Bohannan 1959 og F. Barth 1981 referert hos Eriksen 1993a). Leser en imidlertid F. Barth (1967) sin presenterte empiri med de øyne Bloch og Parry ønsker, ser en at Fur-casen sannsynligvis kan gripes ved hjelp at det Bloch og Parry omtaler som den lange og korte syklusen i den moralske økonomien.

[2] At et ekteskap er endogamt, innebærer at en gifter seg innen slektsgruppen.

hvis individueringen og personlig glede over ervervelse av *harena* truer med å bli permanent og dermed stopper den udifferensierte retur til den fetisjerte livgivende graven. Ut fra dette er det forbudt å plante frukttrær som varer lengre enn individets liv. Det ville nemlig ha etterlatt noe av det individuelle permanent og stoppet "the re-unification with the undifferentiated dead in the stone tombs which is the only legitimate continuity" (Bloch 1989:179-180). Bloch og Parry understreker at bevaringen av langtids-ordenen er både pragmatisk og konseptuelt avhengig av den individuelle ervervsaktiviteten som skjer i korttidsordenen. Ikke bare sørger det siste for mye av det materielle som er nødvendig for å reprodusere den større orden, den større ordenen kan opprettholde seg selv kun via de biologiske og økonomiske aktivitetene til individer. De to syklusene er organisk essensielle for hverandre ettersom forholdet deres danner basisen for den symbolske løsningen på problemet gitt av "the fact that transcendental social and symbolic structures must both depend on, and negate, the transient individual" (Bloch og Parry 1989:25). Ut fra sine empiriske case hevder Bloch og Parry videre at langtidssyklusen alltid er positivt assosiert med den gjeldende morals sentrale begrep, mens korttidssyklusen kan være moralsk ubestemt. Dersom det som erverves i den korttids individualistiske syklusen kan konverteres slik at det tjener reproduksjonen av langtids-syklusen, blir det ervervede forstått som moralsk positivt.

Jeg hevder at mønsteret med den korte og den lange syklusen slik Bloch og Parry har presentert det, kan benyttes på den norske skogbruksverdenen. Bloch og Parry sier at selv om de mener mønsteret er typisk for et vidt spekter av samfunn, kan det hevdes at en moden kapitalistisk ideologi er eksempel på noe totalt annerledes. Ifølge Bloch og Parry foreligger dog også en annen mulighet. Det er at den vestlige ideologi har lagt så stor vekt på det særpregede ved de to syklusene at en ikke greier å forestille seg de mekanismene som forbinder dem. En ser ikke den moralske økonomien som ligger i forbindelsen mellom korttids- og langtidssyklusen. En ser heller ikke moralen som sådan, den som går ut over individuell transaksjonsaktivitet og nåtidig pengegenerering. Muligens har Scott (1998) og Harrison (1992) hatt vansker med å se langtidssyklusen når de har kritisert moderne, vestlig skogbruk. Har de sett seg forblinde på pengekonverteringen i den korte syklusen, i den hvor blant annet Skog ER Penger, mekanismen naturXøkonomi og fordums tysk forstkunnskap spiller seg ut? Har de ikke skilt mellom tilstedeværelsen av penger som teknologi og penger som aspekt ved tenkningen på den ene siden, og på den andre siden kapitalismens og markedssektorens bytterelasjoner, -krav og mulige profitt på den andre? Det er fullt mulig å ha det første uten å gi fullstendig etter for det andre. Videre er det mulig å leve i et forbrukssamfunn uten av den grunn å gå på akkord med fordringene i den lange syklusen. Det blir dermed unyansert når Moran (1996) trekker inn fravær av forbrukersamfunn som forklaring på hvorfor innfødte i skogen i Amazonas tar vare på skogen som omringer dem. Han skriver:

> If they are conservationists, they practice an utilitarian version of it […]. Most groups conserve because they still interact closely enough with their physical environment to understand that they have to be concerned with the impact of their actions upon the long-term productivity of their habitat. Unlike us, they have not become entirely dependent on imports from distant regions to support their current levels of consumption, a procedure that allows us to overlook the impact that consumerism may have on those distant habitats from which we get our materials. […] Thus, if they clear less land, it may be because they do not yet share our consumerist assumptions, our access to capital, and our distance from ecosystem production and regeneration. (Moran 1996:535-536)

Muligens er det hold i Morans argument for disse innfødte sin del, men det er ikke nødvendigvis hold i det som ligger i bunnen av hans argument: At mennesker med "consumerist assumptions", med avhengighet av import for å opprettholde forbruket, med tilgang til kapital, etc., ikke tar vare på habitatets langtidsproduktivitet. Det er ingen nødvendig forbindelse mellom dette. I den norske skogbruksverdenen er skog gjerne penger

for familieskogeierne, men det innebærer ikke fullstendig ettergivenhet for markeds-forståelser/-etterspørsel eller eget forbruk og konsumsamfunnets mulige forlokkelser.

Det som i den norske skogbruksverdenen forbinder den korte og den lange syklusen, er først og fremst foryngelsen av skogen. Det er dette som tilsvarer de prosedyrene Bloch og Parry omtaler for sine case, "procedures which include the 'drinking' of cash in Fiji, the 'cooking' of money in Langkawi, and the 'digesting' of the pilgrims' gifts by the Brahmans of Benares" (Bloch og Parry 1989:25). Det er fortrinnsvis ved foryngelsen at det som er ervervet fra korttidssyklusen konverteres inn i den langtids transaksjonelle orden. I norsk skogbruksverden er det penger som er ervervet. For å benytte Fredriks uttrykk om det for investeringer i skogen generelt, det dreier seg om å ha "penger å plante ned i det"[1]. For den kortids transaksjonelle orden, den som er det legitime domenet for individet, er slutthogsten den transaksjonsaktiviteten som gir mest penger. Penger herifra, men også trolig fra inntektsbringende arbeid utenfor skogbruket (jevnfør side 33), kan føres tilbake til skogen som eksempelvis betaling av utgifter til markberedning, planting. Den sosiale og kosmiske orden, den vedvarende orden som går ut over det individuelle og som skal bevares, er henholdsvis "skogen", "familien" og muligens skogbruksverdenen og det større samfunn. Det er ikke å legge skjul på at reproduksjonen av denne ordenen er utfordret — slik det også er hos Bloch og Parry. Det er derfor skogoppsynets ansatte kan snakke om uforyngede snauflater som den nakne sannhet en må ta inn over seg og bekymre seg for (side 157). Det individuelle tar sin plass og krever sin rett. I Norge er imidlertid overgangen mellom den korte og den lange syklusen hjulpet av at skogen har sin egen bankkonto og er støttet opp av juridiske virkemidler. Skogavgiftsordningen/skogfondsordningen sørger for at en viss sum penger alltid står til rådighet for langtidssyklusen og dens ingrediens skogen. Det er skogens egen penger, penger generert av hogst for salg og dermed ved bruk, ført tilbake til en konto som ikke følger eier ved eiendomsoverdragelse, men som forblir ved eiendommen. Det er penger som ikke kan skilles fra skogen verken ved pantsetting eller annet[2]. Så vesentlig er foryngelsen forstått å være av lovgiverne, at det offentlige er gitt juridisk mulighet for å sørge for foryngelsen på stedet og dekke kostnadene av skogens egne penger[3]. Med foryngelsens mulige fravær av realisering, forlater en skogeiers styringsrett over de aktuelle midlene. Også skogen tar sin plass og krever sin rett.

0 - 0 - 0

Jeg skal avslutte denne bolken under "familien" og hele dette kapitlet med tre foto. De er benyttet av skogbruksaktører. Fotoene gjør noe og sier noe. Fra skogbruksaktørenes side har de formodentlig vært brukt pragmatisk som nyttige og gode illustrasjoner eller uttrykk. Kan hende har det også vært snakk om intenderte forsøk på å etablere og reprodusere en forståelse av seg selv som skogbruksaktør og den tilhørende virksomheten. Det fotoene på denne måten kanskje har "gjort", skal jeg ikke vie tid her. Derimot skal jeg bruke dem ut fra hva jeg mener de sier. Og det de for meg sier er en større sannhet enn hva den særskilte bruken av dem rommer. De sammen kan anvendes for å uttrykke koblingen mellom kort- og langtidssyklusen og de tre fyrtårnene i det forståelsesmessige landskapet, det vil si skogen, verdikjeden og familien. Dette er helt upåvirket av at fotoene trolig er arrangerte.

[1] Intervju 31.10.03, del 2, s. 25.
[2] I § 47 i loven som var virksom før 1. januar 2006, i § 14 i loven som er virksom etter den datoen.
[3] I § 17 i loven som var virksom før 1. januar 2006, i § 6 i loven som er virksom etter denne datoen.

Figur 13: Foto, skogen og barnet

Det første fotoet (figur 13) er benyttet av Levende Skog-prosjektet på deres forskjellige publikasjoner[1]. Det er også brukt av Ivar Korsbakken, daværende administrative direktør i Norges Skogeierforbund, blant annet i innledningen til Skogeiertinget på Skogeierforbundets årsmøte i 2003. Da hadde fotoet fått en tekst i venstre hjørnet som lød: "Historien om et fellesskap!" Under visningen av dette bildet snakker Korsbakken blant annet om at "familie-skogbruket er et fellesskap over generasjoner"[2]. Det jeg ser dette fotoet sier noe om, er:

- Familieskogbruket. Barnet (det er en gutt) indikerer "familie". I norsk sammenheng er barn stort sett gjennomgående en del av en familie.
- Generasjonsaspektet. Barnet er den neste generasjonen.
- Det fremtidige. Fremtiden er antydet ved at et barn er noe som vokser til. Fremtiden er også indikert ved at barnet er vendt innover til høyre i bildet. I vestlig forståelse av bilder vil "fremtid" ligge til høyre i bilder på grunn av leseretningen.
- Den drevne skogen. Det synes å være en skogsbilvei barnet står på selv om den nå nesten er dekket med gress og mose. Skogsbilveien peker igjen på hogst og foryngelse.
- Det fortidige. Den drift som eventuelt er utført i skogen på bildet, må være gjort i fortiden. Det indikerer skogens beskaffenhet og mosen/gresset på veien.
- Skog som "hjem" — noe trygt. Dette går frem av at barnet er avslappet og hvilende i seg selv. Kroppen viser ikke noe tegn til redsel, anspenthet eller liknende. Videre er bildet tatt inni skogen, det er et bilde av et skogsinteriør. "Interiør" snakker til "hjem".
- Skogen som "katedral", skog som *beyond* mennesket. Solstrålene gjennom trekronene som bro mellom himmel og Gud. De høye, rette trestammene som katedralens pilarer.

[1] Eksempelvis på forsiden av en rapport (Levende Skog 1998c) og på baksiden av et informasjonshefte (Levende Skog 1998b).
[2] Feltarbeidsnotater 20.6.03. Foto oversendt av Korsbakken 29.4.04.

Figur 14: Foto, et gammelt og et ungt menneske på tømmerlunne

Det andre bildet (figur 14) er benyttet av Ivar Korsbakken i en powerpoint-presentasjon med tittelen "Forest based tourism as an example of developing the full economic potential of forest holdings". Presentasjonen ligger på den felles nettsiden til de nordiske skogeier-foreningene, *Nordic Family Forestry*.[1] Et foto av den samme mannen og jenta og med de samme "rekvisita", er brukt av Landbruksdepartementet på omslagene til St meld nr. 17 1998-99, "Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren"[2]. Det jeg vil påpeke i dette bildet, er:

- Sammenhengen mellom hogst og foryngelse. På den ene siden kan en forstå plantene nede i venstre hjørnet som det som gir tømmer en gang i fremtiden. Det fremtidige tømmeret er representert ved det tømmeret som ligger til høyre og oppe på fotoet. Dette blir "fremtidig" gitt plasseringen i bildet. På den andre siden kan en forstå plantene som foryngelsen som følger etter hogst. At det har vært hogst, går frem av tømmerlunnen mannen og jenta sitter på.
- Familieskogbruket. Den gamle mannen og den unge jenta er en bestefar og et barnebarn. Dette ut fra alderen, men også fordi de sitter svært tett, med kroppskontakt, og de ser i en skogbruksplan. En skogbruksplan er for en bestemt eiendom, ikke for en hvilken som helst en. Planen er for den eiendommen som det er hogd på, som det skal plantes på, og som bestefar og barnebarn tilhører.
- Det faglige. Det faglige er gitt av skogbruksplanen, men også av at en sørger for foryngelse etter hogst.
- En er ute og ser i kombinasjon med bruk av planverket. Når en er ute, konsulterer en den faglige planen om hva den kan si en.
- En har overføring mellom generasjoner. Jenta kan høyst trolig verken "se" på skogbruks-måten eller fatte hva skogbruksplanens ord og tegn er ment å bety.
- Det sosiale. De to menneskene er fokusert på det samme der de titter i og holder på den samme planen. En kniv er brukt, og noe er drukket[3]. Det er tid for tilstedværelse og nærhet.

---

[1] Ivar Korsbakken (19.4.06). Presentasjonen gir Korsbakken som ansatt i Norges Skogeierforbund.
[2] Landbruksdepartementet (1998a og b).
[3] På ett av fotoene Landbruksdepartementet brukte (Landbruksdepartementet 1998b), går det frem at den lyse

Figur 15: Foto, tømmerlunne og penger

Det tredje fotoet (figur 15) er benyttet på forsiden til Mjøsen-utvalgets rapport "Forslag til omdanning av Mjøsen Skogeierforening til andelslag"[1]. Det er kun ett aspekt jeg vil påpeke ved dette fotoet. Det er konverteringen av tømmer til penger. Verken mer eller mindre. Dette er korttidssyklusen manifestert i rendyrket form.

Figur 16: Foto, de tre fotoene samlet, det store samspillet

Ingen av fotoene i figur 16 viser "jeg", dagens eiende generasjon. Hun/han er den som "ser" det disse fotoene indikerer: Skogens lange syklus og familiegenerasjonenes ditto. Overføringer mellom generasjoner som er nødvendiggjort. Det skogfaglige å forholde seg til og få hjelp av. Skogens stedforankrethet og familiens stedstilknytning. Den korte syklusen med pengegenereringen for seg selv i samspill med det å ikke forbruke med tanke på neste generasjon. I samspill med skogs storhet og skogs kraft. Det er mangt å tenke på, mangt å vite, mangt å ta hensyn til. Det er ikke nødvendigvis enkelt for den "jeg" det dreier seg om. Det er mange avveininger som må tas.

---

gjenstanden plassert ved kniven er en drikkekopp av tre.
[1] Mjøsen (2005).

Kap. 4 Skogbruket, skogeiere og kjønn

I 1983 kastet skogbrukerjentene barten. Det skjedde med Egeland, Jakobsen, Kinderås, Ruderaas, Sanness og Strupstad sin artikkel "Skogbrukerjentene kaster barten" i Norsk Skogbruk[1]. Det innvarslet at kjønn skulle bli et tema i norsk skogbruk slik det også er i dag. Riktignok hadde det vært kvinner i norsk skogbruk lenge: "Ho Tømmer-Brynnel", Brynhild Maria Olsdatter, var skogdriver i Vefsn i årene 1874-78/79 (K. Jacobsen 1996). Hun tok over tømmerdriften da ektemannen døde. Abelone Hansdatter Enden var den første brannvakten på den første brannvaktstasjonen i landet. I perioden fra 1895 til 1923 hadde hun denne oppgaven på Månseterkletten i Stor-Elvdal[2]. Som tidligere nevnt i kapittel 2, var Marthe Walmsness med under etableringen av skogeiersamvirket i 1903. Skogskokka kom på begynnelsen av 1900-tallet da skogsarbeidere ikke lenger tok med egne måltider til skogs (Aune 2000). I 1959 fikk Yrkesskolen for skogsarbeidere på Sønsterud sin første kvinnelige elev med Inger Berit Klaussen (Halberg 1993). 5 år senere ble Tertit Johnsen, nå Hørstad, uteksaminert som den første kvinnelige skogbrukskandidaten fra Landbrukshøgskolen på Ås[3]. Og på planteskolene hadde den sesongbetonte barrotproduksjonen som gjorde seg gjeldende til litt ut på 1970-tallet, vært et tradisjonelt kvinnearbeid (Halberg 1993). Tilstedeværelse av kvinner er imidlertid noe ganske annet enn å vie oppmerksomhet til kjønn og kjønns betydning. Skogbrukerjentenes offentlige annonsering om fjerning av egen, fiktiv bart, manifesterer at også skogbruket beveget seg over til et refleksivt stadium med hensyn til kjønn[4].

I det kommende skal jeg fortsette noe mer om skogbrukerjentene og deres bidrag til synliggjøring av kjønn i skogbruket. Det var noen av disse skogbrukerjentene som utførte det første forskningsprosjektet vedrørende kjønn i norsk skogbruk. For dem var det et poeng å vise at det faktisk fantes kvinnelige skogeiere i Norge. Etter det pionerarbeidet er det ikke lenger så påtakelig nødvendig å vise akkurat det. Jeg kan dermed friere diskutere hva tall om kvinners deltakelse, både kvinnelige skogeiere og andre, kan si og muligens innebærer. Etter å ha gjort, og etter å ha påpekt at det er nytten gjemt i kvinners forskjellighet fra menn som er den bærende idéen for å få kvinner med i skogbruket, tilkjennegir jeg at jeg ikke har noe konsist og enkelt svar på hva kjønn er. Det er imidlertid ikke nødvendig for at skogbruks-aktører skal kunne utnytte den angivelige forskjelligheten. Selv foretar jeg en stilltiende avtale med leseren om at vi lar hele spørsmålet om hva kjønn er, ligge ubesvart. Dermed kan jeg bevege meg over til temaet "fenomen som gjør kjønn gjeldende". Når jeg utvikler de argumentene, er dette også i effekt å gjøre kjønn synlig. Dermed slutter kapitlet der det begynte, og folder seg inn i seg selv, ved nettopp synliggjøringen av kjønn.

---

[1] Egeland m.fl. (1983).
[2] Hørstad (2001).
[3] Dette skjedde i 1964. Det skulle gå 12 år til neste gang.
[4] For skogindustriens del er det grunn til å anta en forlot det ikke-refleksive stadiet noe tidligere. I 1975 ble nemlig samtlige 13 kvinnelige ansatte ved Våler Skurlag, Norske Skogs fabrikk på Braskereidfoss, oppsagt. Med velsignelse fra kvinnenes egen fagforening, så bedriften bort fra ansiennitetsprinsippet ved oppsigelser. Argumentet var at kvinner ble forsørget, at det nye, avanserte anlegget burde betjenes av de dyktigste folkene, og at mennene med mindre ansiennitet var potensielle familieforsørgere. Kvinnene protesterte og påpekte kvinnediskrimineringen. Flere tusen underskrifter ble samlet inn til støtte for kvinnene, og de mottok hundrevis av støttebrev fra organisasjoner, lag og fagforeninger i hele landet. Etter sterkt press trakk bedriften oppsigelsene og gikk tilbake til ansiennitetsprinsippet. Dette var den siste gangen i Norge at den offisielle grunnen til oppsigelser av kvinner var at de var kvinner (Storvik 2003).

Synliggjøring av kjønn

Kvinners tilsynekomst i skogbruket

Det er ikke å undres over at skogbrukerjentene sin artikkel i 1983[1] kom på det tidspunktet den kom. I Norge var 1970-årene nemlig et tydelig vannskille i et kjønnshistorisk perspektiv, og rammene rundt kvinneliv endret seg sterkt. En rekke elementer inngikk i dette (Blom 1999). Det ble færre barn pr. kvinne, barneomsorgen varte kun en relativt kort del av livet, og selv om flere kvinner fikk barn, fikk en dem senere. Utdanningsrevolusjonen blant kvinner hadde startet. Denne revolusjonen uten opprør og det selvfølgelige ved det hele (Frønes 1996), står i skarp kontrast til den "husmoriseringen" av norske kvinner som var fremtredende i første halvdel av det 20. århundre (Melby 1999). På videregående skole viste kvinnenes inntog på utdanningsarenaen seg allerede i 1950-60-årene, og den forplantet seg til de høyere utdanningsinstitusjonene særlig etter 1970. Eneforsørger-økonomien var kraftig svekket allerede decenniet tidligere, og i 1979 hadde 70 prosent av beskattede ektepar to skattbare inntekter (Blom 1999). Kvinnebevegelsen, nyfeministene og Kvinnefronten, reiste sterk kritikk mot den herskende forståelsen av kvinnelighet og mannlighet, og krevde endringer i kjønnsrelasjonene både i familien og samfunnet. I det politiske liv hadde Venstre og SV tatt opp kjønnskvotering av stortingsrepresentanter allerede tidlig på 1970-tallet, Arbeiderpartiet kom etter i 1981 (Blom 1999). Videre ble den omstridte loven om likestilling mellom kjønnene lagt frem i 1975 og vedtatt 3 år senere (Skard 11.5.05). Dette medførte opprettelsen av et likestillingsombud og en klagenemnd for likestilling (Kilden 11.5.05). Blom (1999) hevder at 1970-årene og første halvdel av 1980-årene var en tid preget av oppbrudd og forandring med hensyn til forståelsen av kjønn. 70-tallsfeminismen var en mangfoldig, men innflytelsesrik bevegelse (Kilden 16.3.07). Med all denne endringen som skjedde utenfor skogbruket, var det således pregnant at skogbrukerjentene spurte: Hvorfor går det så seint med å få flere kvinner på skogbruksutdanningen, når "vi ellers i samfunnet har hatt en rivende utvikling mot stadig større likestilling mellom kjønnene"[2]? Selv var de de eneste kvinnene blant omtrent 100 skogbruksstudenter som på den tid gikk andre til femte studieår på Landbrukshøgskolen.

Å kaste barten var å gjøre seg synlige som kjønn, som kvinner. Også synliggjøringen var i tråd med det som skjedde i samfunnet for øvrig. Kvinneforskningen nasjonalt og internasjonalt hadde et selvstendig bidrag i så måte med sin vektlegging av og argumentering for at kvinner måtte med i survey-utvalgene og i grunnlaget for tolkning av forskningsresultatene (Broch-Due 1991). I kjønnsforskningens presentasjon av seg selv, sin fortid og inngang til kjønn, omtales denne perioden som tiden da kjønn var betraktet som "variabel" (Gunnerud Berg 2002). Kvinner, og dermed menn, ble kategorier det kunne stilles særskilte spørsmål om inn i datatilfanget.[3] For sosialantropologiens del hadde kvinner alltid vært en del av det empirisk innsamlede materialet, primært ut fra fagets tradisjonelle opptatthet av

---

[1] Egeland m.fl. (1983).
[2] Egeland m.fl. (1983:21).
[3] Jeg går her ikke inn på de eventuelle epistemologiske distinksjonene mellom kjønn som variabel og kjønn som kategori. At det innen kjønnsforskningen har vært foretatt slike grenseoppganger, går frem hos Saarinen (1992). Hun påpeker at begrepet "gender" på tidlig nitti-tall ble benyttet på tre fundamentalt forskjellige måter: "In humanistic feminism as an empirical variable; in gyno/gender-centric feminism as a theoretical and analytical category; and in post-modern feminism as a category that needs to be deconstructed" (Saarinen 1992:48). På 1970-tallet var det ikke distinksjonen mellom variabel og kategori og teori- og begrepsutvikling som sto i fokus, men synliggjøring av kvinner (Gunnerud Berg 2002, Saarinen 1992). Ut fra dette er det symptomatisk at den samme utviklingsperioden innen kjønnsforskningen kan omtales som da kjønn var kategori (Broch-Due 1991) og da kjønn var variabel (Gunnerud Berg 2002).

slektskap og ekteskap[1]. Synliggjøringsfasen innen antropologisk kjønnsforskning besto dermed, ifølge Moore (1988), mer i å dekonstruere en tre-lags struktur av mannlig *bias*: Et lag gitt av antakelser om og forventninger til forholdet mellom kvinner og menn som forskeren brakte med seg inn i forskningen. Et lag to bestående av skevheter i det ikke-egne samfunnet som ble studert, skjevheter som trolig ble kommunisert til den utforskende antropologen. Og det tredje laget fra skevheter som var iboende i vestlig kultur. Det siste laget gjorde at selv om mer egalitære forhold mellom kvinner og menn eksisterte, kunne forskerne være ute av stand til å forstå den potensielle egaliteten fordi en insisterte på å tolke "difference and asymmetry as inequality and hierarchy" (Moore 1988:2). Ved å utfordre den tidligere kjønnsblindheten og ved å få innsikt i kvinners verden, kunne mulige forskjeller mellom kvinner og menn ordsettes, vurderes og eventuelt justeres. Den feministisk orienterte grenen av rural-forskningen i Norge på den tiden, var i denne sammenheng intet unntak (Gunnerud Berg 2004). Det skulle imidlertid gå noe tid før skogbruk ble gitt kjønnsmessig forskningsfokus. Det var jordbruksdelen av landbruket som fikk oppmerksomheten (Egeland 1988), og det er da også lite i så måte å finne om norsk skogbruk hos Brandth (2001) og Lyrén (2006).

Ut fra det ethos og forståelse av kjønn som rådet, er det betegnende at de kvinnelige skogbrukerstudentene brukte frasen "kaste barten" som markering av sin kjønnede grensemarkering. Det er betegnende på flere vis. For det første innebærer fjerningen av barten at en blir kvinne ved å ta bort noe som er mannlig. En blir ikke kvinne i kraft av å være kvinne, men ved å være noe annet enn menn. Det er å si at en blir kvinne ved å markere seg som annet enn den dominerende enhet[2]. For det andre er det tidstypisk at et biologisk bunnet kroppselement, barten, anvendes[3]. I datidens inngang til kjønn lå det nemlig en forståelse av at kjønn er noe en er, og at det er en uavhengig av hvilke situasjon og sammenheng en er i (Gunnerud Berg 2002). Kjønn var kort og godt biologi, og da fantes det to typer[4]. Den ene hadde bart, den andre hadde ikke. Dermed var det mulig for skogbrukerjentene å bruke barten som metonym for menn, og ved en utvidelse som metafor for det maskuliniserte skogbruket. For det tredje medfører den differensierende handlingen et forskjellsfokus, og det gikk inn i den utbredte særartstenkningen som har stått langt sterkere i Norge enn land som Sverige, Danmark og Finland (Borchorst, Cristensen og Raaum 1999). Det å kaste barten var å si at de ikke lenger var som alle andre menn. De ble iøynefallende, spesielle og forskjellige fra menn. Det var den prisen de var nødt til å betale for å bli synlige som kvinner.

Mer synlige skulle de kvinnelige skogbruksstudentene fra Ås bli. I august 1986 etableres organisasjonen Jenter i Skogbruket (JiS) på en samling på Kongsberg. I den konstituerende gruppa bestående av kvinnelige skogteknikere, forstkandidater og studenter/elever[5], var også

---

[1] For en gjennomgang av kjønnsforskningen i antropologien, se Moore (1988) og Eriksen, Fagertun og Ødegaard (2007). For en presentasjon av Moores egen feministiske antropologi, se Gressgård (2007).

[2] Det innebærer imidlertid også at en konseptuelt ikke kan rive seg løs fra det en definerer seg som annerledes enn. Når kjønn forstås som variabel/kategori, er kvinner i begrepsmessig forstand fanget i sin egen løsriving. Tilsvarende *catch* finner en for kvinneaktivismen. Eduards påpeker at når kvinner forsøker å bedre kvinners situasjon ved å opptre samlet, da risikerer en å konsolidere nettopp de kjønnskategoriene en også ønsker å frigjøre seg fra (Eduards 2001 referert hos Brandth, Follo og Haugen 2004). Til tross for dette dilemma mener Eduards (1997) at kvinners kollektive handling er en fruktbar teoretisk og politisk idé.

[3] I tillegg bidro trolig den dype forankringen skogbruksutdanningen har i naturvitenskapelig forskning, til at det ble benyttet et biologisk bunnet kroppselement.

[4] At den biologiske typebestemmelsen ikke nødvendigvis er entydig gitt, influerer ikke på denne generaliserte påstanden. Verken manglende samsvar mellom kjønnskromosomer, indre og ytre kjønnsorganer og/eller mer sekundære kjønnskarakteristika som hårvekst, muskelmasse etc., slik en eksempelvis finner ved adrenogenitalt syndrom og androgent insensitivitets syndrom (Willerman 1979), forhindrer forestillingen om at en har to biologiske kjønn.

[5] Røhmen, Jakobsen, Hansen, Larsmon og Kinderås (2001) og Jenter i Skogbruket (2005b).

de seks skogbrukerjentene som 3 år tidligere hadde kastet barten. Etableringen skyldtes et sammenfall av en rekke omstendigheter (Brandth, Follo og Haugen 2004). Blant disse inngikk det ovenfor nevnte kulturelle klima, men også en kampanje for økt kvinnelig rekruttering til skogbruksutdanningen, samt et regjeringsskifte. Frem til 1985 hadde bare 14 kvinner tatt skogbruksutdanningen på Ås. Våren 1985 kontaktet ledelsen ved skogbruksskolene Landbruksdepartementet om saken, og påpekte at blant fremtidens skogeiere kom ca. halvparten til å være kvinner. Dette gitt endringen av odelsloven i 1974.[1] Med den ble nemlig kvinner født etter 1. januar 1965 odelsrettslig likestilt med menn. Det eldste barnet i søskenflokken, uansett kjønn, fikk best rett (Landbruks- og matdepartementet 18.12.03). Tidligere hadde kvinnene ikke bare kommet etter sine yngre brødre, men også etter deres etterkommere (NOU 2003:26). I 1986 fikk så Arbeiderpartiet regjeringsmakten. Det var en regjering som i kvinnerepresentasjonens historie frem til da var eksepsjonell med sine omtrent 40 prosent kvinnelige statsråder (Blom 1999). Gunhild Øyangen ble den første kvinnelige landbruksminister i Norge. Hun var, ifølge Almås (2002), ung og uerfaren, men med klare sympatier blant annet for likestilling og distriktene. Statsrådsskiftet ble viktig både symbolsk og økonomisk for oppbyggingen av JiS (Almås 2002). Øyangens betydning for organisasjonen manifesteres ved at hun i 1987 mottok dens høyeste æresbevisning, neverluren, da den for første gang ble utdelt[2]. Det ble klart at det trengtes en formell interesseorganisasjon for kvinner i skogbruket som myndighetene kunne ta kontakt med i likestillingsspørsmål, en organisasjon som kunne delta i næringens arbeid for økt likestilling mellom kjønnene (Brandth m.fl. 2004). Kampanjen for økt kvinnelig rekruttering til skogbruksutdanningen startet opp våren 1986, og da med deltakere både fra Landbruksdepartementet, skogeierorganisasjonene, ungdomsorganisasjoner og skogbruksstudentene[3]. Jenter i Skogbruket så dagens lys halvåret etter. Berit Sanness ble leder med Ann Merete Furuberg Gjedtjernet som sekretær (Halberg 1993).[4]

Til tross for likestillingsfokuset var ikke, og er ikke, JiS en organisasjon med noe radikalt, feministisk image. Helt fra begynnelsen har organisasjonens strategi vært å søke allianser med menn og deres organisasjoner i skogbruket (Brandth m.fl. 2004). Konfrontasjonslinjen har ikke vært valgt. Organisasjonens formål er "å motivere og stimulere jenter i alle aldre til deltakelse og engasjement på alle plan i skogbruket, og vektlegge samhold og samarbeid"[5]. Selv om en retter seg spesielt mot jenter og kvinner, er medlemskap mulig for alle med interesse for skogbruk. Det være seg både menn, organisasjoner, institusjoner og bedrifter[6]. JiS har medlemmer fra hele landet, men har de senere år opplevd en nedgang i medlemstallet. I 1991 hadde en over 600 medlemmer (Halberg 1993), ved årsskiftet 2005/2006 var det 395[7]. Hvilke innflytelse Jenter i Skogbruket har hatt på likestilling og økt kvinneandel i skogbruket, er vanskelig å fastslå ettersom det er mange parallelle krefter som kan virke inn. I en studie av Skogeierens årganger 1976, 1986, 1996 og 2003 er dog konklusjonen:

> This study has shown that JiS has succeeded to a certain extent in making women more visible within forestry. Judging from the forestry press, which is an important source of communication in Norwegian forestry, women are visible in a greater number of subject positions, and there are articles in which women tend to be represented on more equal terms. (Brandth m.fl. 2004:471)

---

[1] Røhmen m.fl. (2001).
[2] Jenter i Skogbruket (2006a).
[3] Røhmen m.fl. (2001).
[4] Halberg (1993:541) hevder at det forut for dannelsen av Jenter i Skogbruket var en "beinhard og vond ideologisk strid" blant skogbruksjentene på Ås. Ifølge Halberg tapte "den radikale Kvinnefronten" til fordel for fløyen "av kvinner med borgerlige idealer" . Halberg oppgir ikke referansene sine til dette. Ut fra det som har blitt fortalt meg om etableringen av JiS fra de som deltok, synes påstanden om den sterke konflikten å være overdrevet.
[5] Jenter i Skogbruket (2006a).
[6] Jenter i Skogbruket (2006a).
[7] Jenter i Skogbruket (2006b).

Videre er det nødvendig å ha i mente den kontrafaktiske vurderingen: Hva hadde skjedd dersom JiS ikke hadde eksistert?

Det første norske forskningsprosjektet vedrørende kjønn i skogbruket, fortsatte synliggjøringen av kvinner. De som utførte prosjektet kom fra gruppen av skogbrukerjenter som kastet barten i 1983 og fra grunnleggerne av JiS i 1986. Forskningen føyer seg inn i det generaliserte bildet Holter gir: Forskning av, om og for kvinner (Holter 1996 referert hos Gunnerud Berg 2004), og da med den presiseringen at det ikke bare var kvinner, men skogbruksutdannede kvinner det var snakk om[1]. Forstkandidat Åse Egeland gjennomførte i 1988 forprosjektet "Kvinner i skogbruket". Formålet var blant annet å utarbeide et detaljert arbeidsopplegg med konkretisering av problemstillinger og metoder for prosjektet "Kvinner som skogeiere". Et gjennomgående tema i rapporten fra forprosjektet[2] er at en har lite kunnskap om kvinner og skogbruk. Selv om det er grunnlag for å hevde at en i Norge av i dag også har det[3], var kunnskapsmangelen i 1988 tilsynelatende av en mer outrert variant. En hadde heller ikke samme datakilder som nå: Skogavgiftssystemet var stort sett uten personnummer, og det medførte at kjønn på oppført eier var vanskeligere å få slått fast. Videre antar Egeland at det var flere kvinnelige hjemmelshavere enn hva både Landbruksundersøkelsen 1979, skogavgiftsystemet og produsentregisteret[4] viste. Dette fordi en ofte brukte den som var ansvarlig for driften som oppgavegiver i Landbrukstellingen, og at en i skogavgiftsystemet og produsentregisteret gjerne la inn persondata om hovedbrukeren — og dette var gjerne en mann. Skogbrukskandidat Liv Marit Strupstad var den som gjennomførte selve undersøkelsen[5]. Både hos Egeland og Strupstad finner en igjen ønsket om å synliggjøre kvinnene[6]. Egeland har ikke datamateriale å bruke i synliggjøringen. Strupstad har større forskningsmessig grunnlag når hun argumenterer sterkt for kvinnenes tilstedeværelse. Det er et poeng for henne å vise at skogeieren ikke nødvendigvis er en mann. Således påpeker Strupstad eksempelvis at hun har kommet til at "**nærmere hver 5. skogeier er kvinne!**" og at det "faktisk finnes kvinnelige skogeiere, sjøl om de er lite synlig"[7]. Når hun så kan vise at det var "**9 100** kvinner (av totalt 50 310) som eier en skogeiendom som er av økonomisk betydning"[8], kommenterer og spør hun retorisk: "Myten om at skogeierstatus er forbeholdt menn slår dermed store sprekker. Kanskje den er moden for fall?"[9].

Talls tale

Pr. 2007 er det ikke samme behov for å vise at det finnes kvinnelige skogeiere i norsk skogbruk som det var rundt 1990. Etter det pionerarbeid Egeland og Strupstad utførte, var det slått fast at de fantes. Kvinners tilstedeværelse også i andre sektorer av skogbruket, kom frem i Aslaug Marie Alfnes (1990) sin hovedoppgave fra Landbrukshøgskolen, *Kvinner og praktisk*

[1] For å underbygge dette, vil jeg i de kommende par sidene presentere fornavn på forskere/forfattere.
[2] Egeland (1988).
[3] Som det meste annet er dette relativt. På den ene siden har Sverige langt større innsikt i skogbruket i et kjønnsperspektiv enn hva vi har, noe som er knyttet til Sveriges Lantbruksuniversitet og da kretsen rundt Gun Lidestav. På den andre siden synes Norge å besitte mer kunnskap om dette enn hva eksempelvis tidligere østblokkland gjør (jevnfør FAO 2006).
[4] Upresist sagt er produsentregisteret et register over gårdbrukere som søker om produksjonstilskudd til et gårdsbruk. Det er jordbruksdriften av et gårdsbruk som innbefattes. Så lenge skogeiere også driver jord og søker om produksjonstilskudd, vil en kunne finne skogeiere via dette registeret. Med økende andel skogeiere som ikke driver jordbruksproduksjon, minsker nytten av produksjonsregisteret som grunnlag for tilgang til og innsikt om skogeiere.
[5] Strupstad (1990).
[6] Egeland (1988), Strupstad (1990, 1991 og 1993).
[7] Strupstad (1990:94 og 105, uthevet i original).
[8] For at eiendommen skulle være av økonomisk betydning, måtte den ifølge Strupstad (1991) være større enn 250 dekar. Jeg antar det er snakk om produktivt areal ettersom hun benytter tall fra Landbrukstellingen 1989.
[9] Strupstad (1991:17, uthevet i original).

skogsarbeid,[1] og Olav O. Evju (1992) sin prosjektoppgave i sosialpedagogikk, *Skogbruk - noe for deg? - en undersøkelse blant jenter som har tatt skogbruksutdannelse*. Videre kom bidrag til synliggjøring av kvinner gjennom de kvinnemobiliserende og -rekrutterende prosjektene skogbruket gjennomførte i årene som fulgte etter 1990. Det være seg (i) "Kvinneprosjektet i Sør-Trøndelag Skogeierforening", (ii) "Flere kvinner i skogbruket", (iii) "Prosjekt kvinnesatsing i Nes", eller (iv) "Kvinnelige skogeiere i Nord-Trøndelag"[2]. Jenter i Skogbruket har spilt vesentlige roller i dem alle. Og av rapportforsidene til to av prosjektene (figur 17) indikeres det at barte-fjerning som symbolsk handling for å etablere seg som synlig, var et tilbakelagt stadium.

Figur 17: Forsidefigurer på rapportene til kvinneprosjektene "Flere kvinner i skogbruket" og "Kvinnelige skogeiere i Nord-Trøndelag"

Talls tale er tvetydig. Det er de for det første fordi det kommer an på hva en betrakter dem ut fra. Er 9 100 kvinnelige skogeiere av 50 310 eiere med over 250 dekar produktiv skog, slik Strupstad finner i Landbrukstellingen 1989, mange skogeiere? Andelsmessig utgjorde disse kvinnene 18 prosent av de omtrentlig femti tusen. Hvis utgangspunktet er at kvinnelige skogeiere ikke har vært synlig slik tilfellet var for Strupstad, blir 18 prosent mye ettersom kvinnene er akkurat så mange prosent mer enn ingenting. Hvis utgangspunktet er at en forventer at det skal være omtrent halv om halvt, slik ledelsen ved skogbrukskolene påpekte muligheten for ut fra endringen i odelsloven (se side 180), blir andelen derimot beskjeden. For det andre er talls tale tvetydig fordi det alltid vil være et spørsmål om hva det er de egentlig forteller. Var disse 18 prosent kvinner eksempelvis de som faktisk tok beslutninger vedrørende skogen? I Strupstads egen undersøkelse viser det seg at blant de av kvinnene som lever i etablerte parforhold, er det bare en av 10 kvinner som tar hovedansvaret. Det er videre ingen forskjeller i kvinnenes egenaktivitet ut fra hvordan de kom til eiendommen: "Kvinnene som sjøl har hjemmelsretten er her like lite aktive innenfor drifta av skogeiendommen, som de kvinnene som har giftet seg med odelsgutten" (Strupstad 1991:33). Det innebærer at 18 prosent kvinnelige eiere betyr at det er 18 prosent kvinnelige eiere, men heller ikke nødvendigvis noe mer.[3] For det tredje er talls tale tvetydig fordi det er et spørsmål om hva tall

[1] At Alfnes hadde Furuberg Gjedtjernet til veileder, verifiserer det jeg har påpekt tidligere: De som sto bak den forskningsbaserte viten om kvinner i norsk skogbruk, kom fra de som kastet barten i 1983 og/eller dannet JiS i 1986. Furuberg Gjedtjernet tilhørte den sist nevnte grupperingen.

[2] Prosjekt (i) ble gjennomført i 1990-1993 (Ukjent a udatert). Prosjekt (ii) ble gjennomført i 1992-1995 (Skogbrukets Kursinstitutt 1995). Prosjekt (iii) ble gjennomført i 1994-1995 (Ukjent b udatert). Prosjekt (iv) ble gjennomført i 1995-1997 (Ukjent c udatert). Det er kommet flere kvinnerettede prosjekt etter dette.

[3] Tilsvarende kan en se innen jordbruket. I en studie av personer som overtok gård i perioden 1993-1997, viser Tviberg og Haanes (1999) at det blant "de nye bøndene" er relativt færre kvinner som har hovedansvaret for driften

faktisk kan gripe av levd virkelighet. Muligens forteller ikke antall kubikkmeter hogd eller tømmerkontrakter underskrevet av kvinnehender, særlig mye. Kan hende hadde det vært mer fruktbart å ta temperaturen på kjønnsforholdene i skogbruket ved å avdekke hvor legitimt kvinner oppfatter at det er å snakke om skogen og skogbruket, og i hvilken grad det er selvfølgelig å bli lyttet til? Eller kanskje det er den formodentlig ureflekterte bruken av det personlige pronomenet "han" om skogeiere[1], som er den mest talende parameteren?

Til tross for all tilkjennegitt tvil om hva tall kan si noe om, skal jeg presentere en del tall — og da inkludert tall for mer enn skogeiere. Jeg starter imidlertid opp med dem. Deretter går jeg over til den større skogbruksverdenen.

Økning av andel kvinnelige skogeiere, men i hvilken grad er en på rett vei?

Som tidligere påpekt i kapittel 2, viser Landbruksundersøkelsen 2004 at kvinnelige skogeiere i 2003 utgjør 22,6[2] prosent av de personlige skogeierne i Norge som har minst 25 dekar produktiv skog. I 1989 var andelen 17,1 prosent (Statistisk sentralbyrå 1992a). Det gir en økning på 5,5 prosent på 14 år.[3] For de som ønsker at andelen kvinnelige skogeiere skal vokse, innebærer det da at en er på rett vei? I et avisinnlegg advarer Ryste (3.1.05)[4] mot forestillingen at en hele tiden er på vei mot mer likestilling — som en reise der en til slutt vil komme i mål. Hun påpeker at vi i Norge oppfører oss som om likestilling er en lineær aktivitet: Riktignok er det kanskje langt frem, og en opplever muligens tilbakeslag, men en har kommet et stykke og en beveger seg mot målet. Innlegget advarer mot å tro at en vil kunne nå det eventuelle likestillingsmålet uten å vie oppmerksomhet til problemet og en viss innsats for å løse det. Å anta at en er "på vei" kan innebære redusert oppmerksomhet og innsats. Statistisk sentralbyrå er muligens tatt av forestillingen om den selvfølgeliggjorte bevegelsen i retning av større andel kvinnelige skogeiere. I publikasjonen hvor de viser at det ifølge Landbruksundersøkelsen 2004 var 22,6 prosent kvinnelige skogeiere, hevder de nemlig i en overskrift at "ein av fire skogeigarar er ei kvinne" (Statistisk sentralbyrå 2005b). Grunnlaget for overskriften er kan hende at SSB har forhøyet 22,6 prosent til 25 prosent[5]. Forhøyningen synes utilbørlig. På den ene siden fordi 22,6 prosent er 0,2 prosent fra å gi at en

---

enn det er kvinner som tar over gård. Isteden kan de la ektefelle eller samboer ha dette ansvaret. Det er selvsagt også mulig at kvinner er mer deltakende enn antallet og andelen kvinnelige skogeiere tilsier. I parforhold hvor partner står som formell eier, kan kvinner på ulikt vis være med både i beslutninger og i praktiske oppgaver. Det er imidlertid mulig at det underkommuniseres. Eksempelvis hevder kvinner/jenter i Trysil og Nord-Värmland at de vel aldri var med i skogen i årene etter 1930, selv om det viser seg at de faktisk var det — om enn uten nødvendigvis å delta i de samme oppgavene som menn/gutter (Kaldal 2000). Videre finner en at kvinner som ikke kjører traktor, kjører traktor (Bolsø 1994).

[1] Eksempler på bruk av "han" om skogeiere: (a) Severin Myrbakken 14.6.05. (b) Norges Skogeierforbund 24.6.05 og det vedheftede oppslaget som er et brev til Rikstrygdeverket. Brevet er undertegnet av Inge Fjalestad. (c) Norsk Skogbruk 10/2005. Formodentlig er dette ført i pennen av Kai Tilley. (d) Skogeieren 10/2005a. Anders Hals er forfatteren av dette oppslaget. Muligens kan det hevdes at bruken av "han" er knyttet til at "skogeier" er hankjønnsord. Ut fra mitt kjennskap til norsk skogbruk tror jeg lite på den forklaringen.

[2] I akkurat dette avsnittet bruker jeg prosentsatser med desimal da det er av betydning i argumentasjonen.

[3] Antallet kvinnelige skogeiere med minst 25 dekar produktiv skog var i 1989 20 557 viser Landbrukstellingen 1989 (Statistisk sentralbyrå 1992a). Ettersom Landbruksundersøkelsen 2004 viser at det i 2003 var 26 300 kvinner (Statistisk sentralbyrå 2005b), er det snakk om også en økning i antall kvinner.

[4] Ryste bygger på Skjeie og Teigen sin bok *Menn i mellom* fra 2003. Brandth berører det samme temaet. Hun hevder at forestillingen om fremskritt er en implisitt antakelse i mye forskning om kvinner i landbruket, men at antakelsen om "more equitable gender relations" er "shaky" (Brandth 2001:21).

[5] Muligens har Statistisk sentralbyrå foretatt denne forhøyningen med bakgrunn i at Landbruksundersøkelsen 2004 var en utvalgsundersøkelse og med ledsagende antakelser om at utvalget innebar skjev kjønnsfordeling i forhold til populasjonen. Om det er det SSB har gjort, går imidlertid ikke frem verken i den nevnte publikasjonen (Statistisk sentralbyrå 2005b) eller hos Steinset m.fl. (2006). (En hadde lovpålagt opplysningsplikt på denne undersøkelsen slik at brutto- og nettoutvalg ideelt sett skal være det samme.)

av fem skogeiere er kvinner hvis en skulle ha brukt tilsvarende avrundingspraksis den andre veien. På den andre siden er den utilbørlig ettersom forhøyningen innebærer en økning på 2,4 prosent, det vil si en regneteknisk økning som utgjør nesten halvparten (43,6 prosent) av hele økningen i andelen kvinnelige skogeiere fra 1989 til 2003. Prosentforhøyningen tilslører at endringstakten må kunne sies å være beskjeden. I den grad skogbrukets aktører forholder seg til Statistisk sentralbyrås forståelse at en av fire skogeiere er kvinne, kan dette gi et selvstendig bidrag til forestillingen om å være på vei — med de implikasjoner det eventuelt måtte ha på egen proaktive, kvinnerettede aktivitet.

Det er imidlertid ikke bare at prosentendringen er liten som gjør det betimelig å spørre om i hvilken grad en er på rett vei med hensyn til kvinnelige skogeiere. Det gjør også det såkalte "enkefenomenet", det vil si eldre kvinners overtakelse av skogeiendommen når ektefelle dør. Fenomenet synes allment kjent av skogbrukets aktører. Meg bekjent finnes det ingen forskning som viser andelen eldre enker blant skogeierne. Jeg må derfor nøye meg med å sannsynliggjøre deres plass. Ser en på kjønnsfordelinger etter alder blant personlige skogeiere, kan en skimte dem: Hele 32 prosent av skogeierne (begge kjønn) som er 70 år eller mer, er kvinner (Statistisk sentralbyrå 2005b)[1]. Nå kan det hevdes at dette ikke indikerer noe om enkefenomenet ettersom en finner omtrent tilsvarende prosentandel (31 prosent kvinner) for skogeiere som er yngre enn 30 år. Aldersfordelingen blant de kvinnelige skogeierne viser imidlertid at kvinnene i denne yngste alderskategorien utgjør en forsvinnende liten andelen av alle de kvinnelige skogeierne (slik tilfellet er for de mannlige). Dette går frem av figur 18.

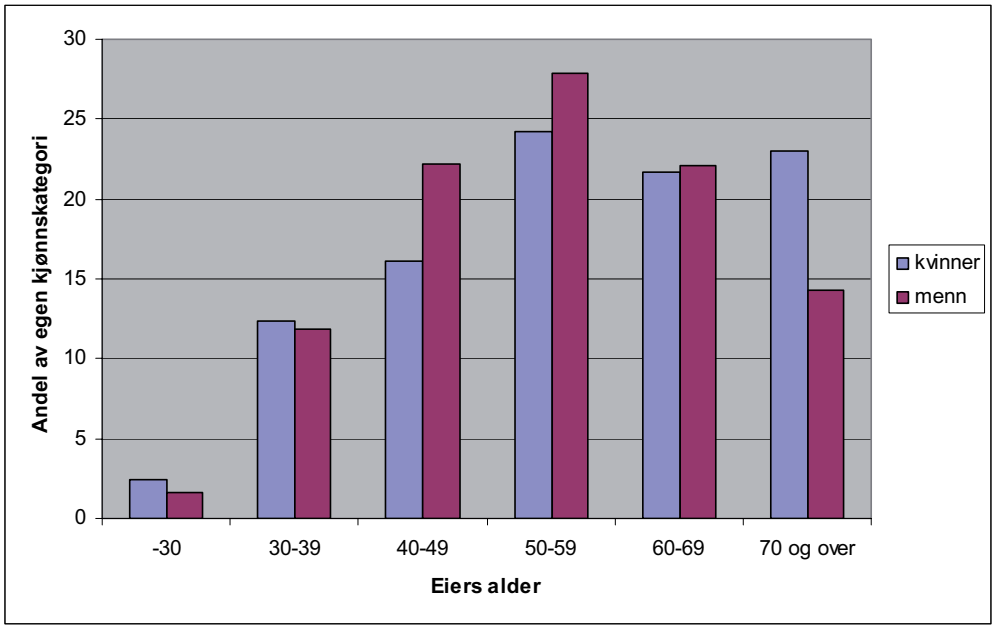

Figur 18: Personlig eide skogeiendommer etter prosent av eiers kjønnskategori samt alder (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)

[1] I Statistisk sentralbyrå (2005b) står det: "Halvparten av skogeigarane på over 70 år er kvinner". Tabellen som følger med, viser imidlertid noe annet. Det er tabellens tall som er korrekt (Trond A. Steinset, SSB, personlig meddelelse 10.8.05).

Hos kvinnene utgjør de opp til 30 år 2 prosent av alle kvinnene. Kvinner på 70 år eller mer utgjør imidlertid 23 prosent av alle kvinnene. Summeres de to eldste alderskategoriene går det frem at 45 prosent av alle kvinnene er 60 år eller eldre. (For mennene utgjør den yngste alderskategorien 2 prosent av alle mennene, 14 prosent av mennene er 70 år eller eldre, og 36 prosent er 60 år eller eldre.) Av figuren ser en hvordan søylen for alderskategorien for 70 år og eldre skiller lag for kvinner og menn. Det er mulig å tenke seg at heller ikke dette underbygger påstanden om enkefenomenets tilstedeværelse. Det kan jo rett og slett være at kvinnelige skogeiere lever lengre enn sine mannlige kolleger slik tilfellet er for resten av den norske befolkning[1]. En indikasjon om at det i alle fall ikke er hele svaret, får en ved å se på tall som viser alderen på overtakere av eiendom. For de som overtok landbrukseiendom fra mai 1999 til mai 2001, med eller uten skog, hagebruk, jord, med eller uten odel, var gjennomsnittsalderen for de mannlige, nye eierne 43 år, for de kvinnelige var den 53 år (Rogstad 2002). Det er et *understatement* å si at jeg formoder at enker bidrar til å heve gjennomsnittsalderen for kvinner slik at den ligger 10 år over mennenes. Hvorfor er jeg så opptatt av enkene? Jo, fordi forskning antyder at de kan være fanget i en firedobbelt *catch*. Høy alder er negativt forbundet med skogbruksaktivitet. Eksempelvis hogger eldre mennesker mindre/sjeldnere enn yngre (Follo m.fl. 2006, Størdal m.fl. 2006:8, Lien, Størdal og Baardsen 2007) og har sjeldnere planer om å hogge (Follo m.fl. 2006). Å være i skogeierskapets overdragelsesfase (Törnqvist 1995) innebærer på sin side muligheten for at en avventer aktivitet i skogen for å la neste generasjon gjennomføre den. Og det er et uomtvistelig faktum at jo eldre en blir, jo nærmere kommer det tidspunkt hvor eiendommen er nødt til å overdras andre. Videre har kvinner en kjønnsbasert ulempe i og med at den skoglige aktiviteten fortrinnsvis har vært menns domene, med de konsekvenser det har på kvinners kunnskap og øvrige kompetanse om skogbruk. (Dette er et tema jeg kommer tilbake til senere i kapitlet.) Og sist, egen livsfase innebærer ikke nødvendigvis god fysisk helse og stor psykisk kraft. For eldre kvinner som i dag overtar eiendommen etter ektemannen, kan alle disse fire elementene slå inn. De tilhører en kohort hvor det var "han som gjorde det, selvfølgelig" og hvor en selv ikke vet noe om skogbruk (Follo m.fl. 2006:103). En kohort hvor det var han som "hadde oversikten på det området" — for hvem sin eiendom det blir et skogbruksmessig vakuum ettersom en selv ikke engasjerer seg etter at ektemannen døde og hvor det bare er et tidsspørsmål før en overdrar eiendommen til sine barn[2]. Eldre skogeiende menn er ikke tilsvarende fanget ettersom de presumptivt har vært med i skogbruket lenge. Oppsummert: 23 prosent av alle personlige skogeiere er kvinner, 45 prosent av kvinnene er 60 år eller eldre. Hvor mange av dem er enker som lar skogeiendommen være i en form for transgenerasjonell "på vent"? Denne andelen gir et begrenset bidrag til det å være på rett vei.

Kvinners mindre eiendommer — og logikken om storhetens fortrinn

Kvinnene er ikke bare færre og eldre enn menn, eiendommene deres er også mindre. Dette kan uttrykkes på mange vis. Eksempelvis har kvinnene 37 prosent av sine blant de som eier skogeiendommer i spennet 25≤X‹100 dekar produktiv skog, mens mennene har 29 prosent av sine der. Kvinners mindre eiendommer går videre frem av andel kvinner i de ulike skogeiendomsstørrelsene: Mens det er 27 prosent kvinnelige eiere blant de 35 536 som eier 25≤X‹100 dekar produktiv skog, er det 15 prosent kvinnelige eiere blant de 61 som eier 20 000 dekar produktiv skog eller mer. En tredje måte å anskueliggjøre kvinners mindre eiendommer på, går frem i figur 19.

[1] Pr. 2005 var forventet levealder for kvinner 82,5 år og for menn 77,7 år. Forskjellen i levetid mellom kvinner og menn er redusert. Kun på 1950-tallet var forskjellen i levetid dem imellom mindre (Statistisk sentralbyrå 2006c).

[2] Ikke-publisert materiale fra forskningsprosjektet "Den nye skogeieren. Hvordan øke avvirkninga i Trøndelag?" Ekstraskjema sendt inn fra respondent nr. 7921.

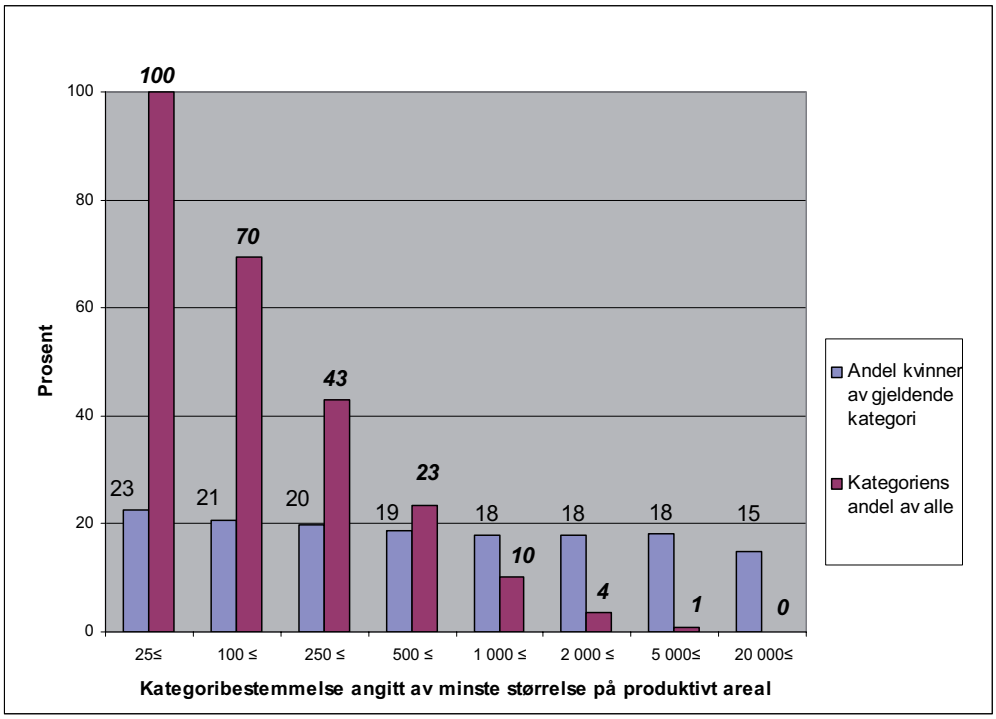

Figur 19: Andel eiere og kvinner ved visse eiendomsstørrelser (etter Statistisk sentralbyrå 2005b)

I figur 19 ser en hvordan kvinneandelen synker med stigende produktivt areal på de eiendommer en tar i betraktning: Fra 23 prosent hvis en tar i betraktning alle som eier minst 25 dekar produktiv skog, til eksempelvis 18 prosent hvis en tar i betraktning bare de som har minst 1 000 dekar produktiv skog. Hvis en ikke skal betrakte "eiendommer under 100 dekar som ordinære skogeiendommer", slik Skogeierforbundet ved Kvaal har hevdet[1], medfører dette at andelen kvinnelige skogeiere reduseres til 21 prosent. Det innebærer videre at det blir et skogbruksinternt spørsmål om de 9 605 kvinnene som ble forståelsesmessig skrelt bort, skal betraktes som bidragsytere til "å være på vei" mot økt andel kvinnelige skogeiere. Hvis ikke, har en igjen 16 695 kvinnelige skogeiere som skal oppfattes slik.

Spørsmålet om størrelsen på skogeiendommene er et vesentlig aspekt i norsk skogbruk. Diskusjonen rundt det gagnbare ved dagens eiendomsstruktur, har et svært fremtredende trekk. Det er den økonomisk-motivasjonelle logikk om storhetens fortrinn. I sin modellversjon ser logikken ut som i figur 20.

[1] Norges Skogeierforbund (8.1.07).

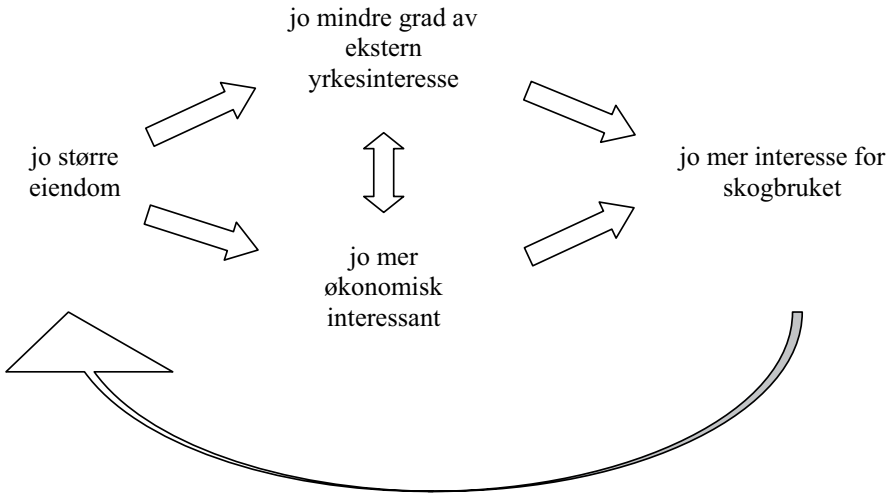

Figur 20: Modell av den økonomisk-motivasjonelle logikk om storhetens fortrinn

En kan begynne å "lese" modellen fra hvilket som helst element som inngår, men la meg her begynne med elementet "jo større eiendom". Resonnementet i en rendyrket versjon av dens empiriske manifestasjoner, er som følger: Jo større eiendom skogeier har (fortrinnsvis i produktivt skogareal), jo mer økonomisk interessant er det for henne/ham og jo mindre grad av interesse for å ha arbeid/inntekt utenfor skogbruket/eiendommen, og jo mer interesse har hun/han for skogbruket. Logikken slutter seg i seg selv ved at jo mer interesse for skogbruket skogeier har, jo mer interessert er hun/han i å få tak i mer skogareal. Innen denne logikken er det en tett kobling mellom elementene "jo mindre grad av ekstern yrkesinteresse" og "jo mer økonomisk interessant". De to elementene fremstår som to sider av samme mynt.

Det er fortrinnsvis Norskog som eksplisitt budbærer forestillingen om storhetens fortrinn og den økonomisk-motivasjonelle kraft som ligger i økt eiendomsstørrelse[1]. Eksempelvis står det å lese i en kommentar Benthe Løvenskiold Kveseth, styreleder i Norskog, gir i forbindelse med konsesjonsloven[2]:

> Det har aldri stått større virkesvolum i norske skoger. Allikevel blir det hogd mindre og mindre for hvert år som går, noe som rammer en av landets viktigste verdikjeder. Hovedårsaken er at skog-eiendommene i Norge generelt er for små til at eieren har tilstrekkelig økonomisk interesse av eierskapet. Situasjonen skyldes i hovedsak langtidsvirkningene av konsesjonsloven. […] Loven hindrer kompetente skogeiere fra å kjøpe opp tilstrekkelig areal til å drive profesjonelt skogbruk. På denne måten blir eiendommene gjennomgående små, i en tid da arealbehovet for økonomisk drift er stort og økende. Dette forholdet degenererer næringens muligheter. […] Situasjonen er at norske skogeiere bare høster omtrent halvparten av det drivverdige potensialet årlig. Den fremste forklaringen er at dagens skogeier jobber med helt andre ting enn skog, og ikke ser på skogen sin som en faktor i den personlige økonomien. Skogen er avhengig av et engasjert eierskap med et minimum av faglig kunnskap for å utfylle sin rolle som fornybar verdiskaper. […] I Norge finnes det rundt 125.000 skogeiendommer. Av

[1] At Norskog er sterkt argumenterende for å få mer skog på færre personers hender, går frem av de mange offentliggjorte synspunkter om dette de har. Eksempelvis i tillegg til de jeg nevner i teksten er Årringer 42/05 og Gaute Nøkleholm (19.4.05). Norges Skogeierforbund synes mer forsiktig med å fremme tilsvarende synspunkt. Muligens er det knyttet til at det ikke er god tone innen skogeiersamvirket å snakke om å få mer jord/skog på personers hender (ifølge styreleder i datidens Skogeierforeninga Nord, Halvor Bjørken, under et foredrag på Norges Skogeierforbunds årsmøte 2003. Feltarbeidsnotater 20.6.03). At det ikke er god tone, er høyst trolig forbundet med at det er mange innen skogeiersamvirket som ikke eier så veldig mye skog.

[2] Benthe Løvenskiold Kveseth (udatert).

> disse er det bare rundt 250 (!) av en størrelse som gir rom for akseptabel inntekt for en heltidsutøver i næringen. […] Basisen for en konkurransedyktig skogindustri er og blir et sikkert tilfang av råvarer. Det langsiktige grepet er å fjerne konsesjonsloven, slik at vi over tid oppnår en eiendomsstruktur som sikrer høy aktivitet i skogbruket

Tilsvarende argument er ført i marken i forbindelse med jordloven og da særskilt §12 sitt forbudt om deling av areal — det såkalte delingsforbudet. Også der påpeker Norskog behovet for flere heltidsutøvere, mer kompetanse hos grunneier og "bedret eiendomsstruktur og mer rasjonelle bruksenheter"[1]. En opphevelse av delingsforbudet ville ha bidratt "til å skape en grunnstamme av rasjonelle enheter for profesjonelle heltidsbrukere", profesjonelle yrkesutøvere — og: "Mens øvrig næringsliv over flere tiår har tilpasset eierstrukturen for å presse kostnader og øke effektiviteten, har landbrukets eiendomsstruktur vært lovmessig konservert i femti år"[2].

I tillegg til Norskogs argumentering har den økonomisk-motivasjonelle logikken om storhetens fortrinn ymse annet som bidrar til å holde liv i den. Helt generelt er det gigantonomien i den moderne verden av i dag gjennom hvilken det kvantitative blir en spesiell kvalitet og således en bemerkelsesverdig form for storhet (Heidegger 1977). Løsningen på ens vansker blir kvantifisering og mer av det fenomen det gjelder. En annen bidragsyter er forskning og statistikk som viser sammenheng mellom økende størrelse på det produktive skogareal og eksempelvis økt interesse for og kunnskap om skogbruk, og oftere hogst og større inntekt fra skogen (Amdam m.fl. 2000, Blekesaune 2005, Statistisk sentralbyrå 2006a, Follo m.fl. 2006, Størdal, Lien og Baardsen 2006, Vennesland m.fl. 2006). Det er forskere som foreslår å løse for lav økonomisk utnyttelse av eiendommer ved å lette regelverket for salg slik at eiendommer kan bli større (Lien m.fl. 2007)[3]. Det er videre tidskriftledere som den som påpeker at "Noe må gjøres!" og da med eiendomsstrukturen. Og det må gjøres noe ettersom "skogbruksinntekten i snitt bare representerer 6% av inntekten til de ca 27.000 eierne som innehar mer enn 500 daa produktiv skog". Ifølge lederen er det da "ikke å undres over at interessen er laber"[4]. Bidrag yter også tømmerlogistikkens økonomisk-funksjonelt baserte krav om større leveringer: Krav som gjøre store volum, store leveranser, store skogeiendommer til det som er det foretrukne — krav som impliserer at de mindre volumene, de mindre leveransene, de mindre skogeiendommene velges bort. Og for tømmerforhandlere er det omkostninger knyttet til antallet skogeiere, så jo mer den enkelte skogeier eier, jo mindre omkostninger blir det: Jo færre skogeiere må en forholde seg til for å oppfylle leveringsavtaler med industrien; jo mindre administrative utgifter blir det; jo lettere blir planlegging og gjennomføring av drifter, logistikk og samordning av hogstentreprenører. Og jo mer skogeier eier, jo større interesse for skogbruk sier logikken at en har og dermed også mer skogbrukskompetanse. Og jo mer trolig er det, for å bruke denne avhandlingens tidligere formuleringer, at skogeier er innvidd i konvensjonene, de implisitte forståelsene og hva det hele går ut på. Det er også en redusert omkostning for tømmerforhandler. Et siste nærende bidrag til den økonomisk-motivasjonelle logikken om storhetens fortrinn, må nevnes: Større eiendommer synes forstått som og assosiert med "utvikling". Ikke bare med endring/forandring, men det mer positivt konnoterte og det angivelig mer ønskelige, mer

[1] Norskog (1.11.05).
[2] Gaute Nøkleholm (17.2.06).
[3] Selv mener jeg det er seks måter en kan løse problemet med eiendomsstørrelse på (Follo 15.5.07). I tillegg til å gjøre noe med eiendomsstrukturen, er det: (1) Å få mer av aktive incitament, det vil si å få mye mer av og mer spesifikt skogeiertilpassede tiltak hvor en baserer seg på proaktiv, oppsøkende virksomhet, (2) å arbeide frem passive incitament (skatt, tilskudd, pris etc.) som er mer tilpasset ulike skogeierkategorier enn hva tilfellet er i dag, (3) å innføre driveplikt, (4) å endre eierformstrukturen slik at en får en mindre andel eiere som er private, personlige skogeiere, og en større andel som er private, upersonlige, og (5) å endre bruksstrukturen ved å få til felleshogster, danne overbyggende enheter av mindre enheter, legge til rette for utleie av skog, etc.
[4] Norsk Skogbruk 9/9B/2005b.

moderne, det mer fremtidsrettede. Logikken henter kraft fra disse assosiasjonene. En kan finne det igjen i invertert form i de ovenfor presenterte utdragene av Norskogs argumentasjon: Det negative ved at landbrukets eiendomsstruktur har vært konservert i 50 år. Gitt forestillingen om storhetens fortrinn i næringsøyemed, er det symptomatisk at ECON (udatert) lar endring av eiendomsstruktur være en vesentlig ingrediens i scenarioet "Skippertaket". Av de tre fremtidsbildene ECON presenterer i *Scenarier for skogsektoren: tømmer, rekreasjon eller kapital?*, er "Skippertaket" det scenariet hvor nettopp verdiskaping står i høysetet. Innbefattet i scenariet er tanken at hvis en skal kunne greie å utnytte det uforløste verdiskapingspotensialet i skogen, så[1]:

> er det behov for en målbevist satsing på å øke avvirkning opp mot balansekvantumet, som settes til 75 prosent av tilveksten. Det er en almen [*sic*] oppfatning at dette ikke lar seg gjøre uten at eiendomsstrukturene endres i retning større og mer rasjonelle eiendommer - som i Sverige.

Den såkalte "framtidsrettede strukturpolitikken" scenariet rommer, medfører at antallet "små skogeiendommer blir halvert på 20 år"[2]. Det må sies å være en drastisk endring av eiendomsstrukturen.

ECONs fremtidsbilde om det uforløste verdiskapingspotensialet i skogen er blitt svært aktualisert, og da på høyt politisk nivå. Det manifesterte seg som Stortingets anmodningsvedtak nr. 574, "Stortinget ber Regjeringen utvikle nasjonale strategier for økt avvirkning av skog", som kom under behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett for 2005[3]. Anmodningsvedtaket er i ettertid fulgt opp av Landbruks- og matdepartementet med blant annet drøftingsmøte med ulike aktører i skogsektoren[4], utarbeidelse av den forskningsbaserte rapporten *Skogressursene i Norge 2006. Kunnskapsdokument i arbeidet med en ny nasjonal strategi for økt avvirkning* (Vennesland m.fl. 2006), og konferanse om nasjonale strategier for økt avvirkning av skog[5]. Landbruks- og matminister Terje Riis-Johansen uttaler at en har "rent ressursmessig mulighet til å **øke avvirkningen med bortimot 50%** om markedet kan ta i mot slike kvanta" (uthevet i original)[6]. Økt bruk av tre og bioenergi er videre behørig omtalt i Landbruks- og matdepartementet sin budsjettproposisjon for 2007[7] og i dets strategi for næringsutvikling i årene 2007-09[8]. Næringsaktørene snakker også om økt bruk av tre og bioenergi, og andre tilknyttede tema i dagens Norge er biodiesel og rensing av gasskraftverks klimagasser ved hjelp av flisfyrte biokraftverk.

Vil forløsning av verdiskapingspotensialet kunne bidra til å motvirke økningen en ser av kvinnelige skogeiere? To aspekter sett isolert indikerer at svaret er "ja". Det ene aspektet dreier seg om høynet eiendomsstørrelse, det andre om tiltakende inntjeningsmuligheter. Skulle realiseringen av verdiskapingspotensialet gjøre at den økonomisk-motivasjonelle logikk om storhetens fortrinn vinner sosio-kulturell og retorisk kraft, vil presset i retning av eiendomsstrukturendring vokse og trolig effektueres. Og jo større eiendom, jo mer økonomisk interessant er det — også for brødre til odelsberettigede kvinner. Rått og brutalt sagt: Konkurransen om overtakelsen kan bli hardere. Tilsvarende og med samme effekt: Realisering av verdiskapingspotensialet vil sannsynligvis innebære tiltakende inntjening på den enkelte eiendom gitt større etterspørsel etter det råstoff skogen der gir[9]. Det resulterer

---

[1] ECON (udatert:18).
[2] ECON (udatert:19).
[3] Landbruks- og matdepartementet (5.12.05).
[4] Landbruks- og matdepartementet (2.1.06).
[5] Landbruks- og matdepartementet (27.4.06).
[6] Landbruks- og matdepartementet (7.6.06).
[7] Landbruks- og matdepartementet (2006).
[8] Landbruks- og matdepartementet (2007).
[9] Innen skogbruket synes "knapphet" å bli forstått som et svært sterkt prisdrivende element. At fremtidig knapphet på

presumptivt også i en forhøyet økonomisk interesse. Høyst trolig vil det her kunne være snakk om terskelverdier slik at eiendomsstørrelsen og inntjeningsmuligheten må vokse opp til et visst nivå før prosessen om økt økonomisk interesse slår ut. Videre vil prosessen formodentlig ikke slå ut når eiendomsstørrelsen og inntjeningen allerede er på et svært høyt nivå. Disse påstandene er generaliserte og de er mine. Fullt så generalisert er ikke en av Eldbys konkluderende utsagn fra studien rundt odelsgutters og odelsjenters valg om overtakelse. I tillegg er utsagnet empirifundert. Hun skriver:

> Som vi har sett er […] gutter mer interesserte i de større brukene, og dette kan innebære at et av elementene i forklaringen [på hvorfor jenter søker de små brukene] er at jentene møter større konkurranse fra yngre brødre på større bruk. (Eldby 1996:108)

Også Sand og Hedlund (2003:30) er inne på lignende betraktninger om størrelsens betydning, men da basert på tall fra Jordbrukstellingen 1999: "Disse tallene indikerer at det er svært vanskelig å oppnå høyere generell kvinneandel i landbruket i en tid preget av økende bruksstørrelse". Påstanden deres bygger på tilsvarende observasjon som jeg har gjort i forhold til skogeiere: Jo mindre eiendom, jo større andel kvinner. Jeg brukte dekar produktivt skogareal, Sand og Hedlund benytter dekar jordbruksareal i drift. Selv om jeg tidligere i denne avhandlingen (side 65-66) har hevdet at skogbruk og jordbruk skiller seg ad på flere områder, tror jeg dette skillet er lite relevant her. Isteden hypotetiserer jeg at det er snakk om en mer allmenn tendens: Jo bedre økonomiske muligheter, jo mer interesserte vil gutter/menn være i å delta — og gjør det. Det er den omvendte prosessen av kvinners innpass i "'tomme' eller 'krympende' sosiale institusjoner" (Holter 1996:32). Holter påpeker at hypotesen hennes om krympende institusjoner ikke er en hypotese i hypotetisk-deduktiv forstand, men mer en måte å se verden på. Og ser en verden slik, da ser en at når en næring er på vei ned, da tømmes den for menn og etterfylles av kvinner. Når en næring derimot er på god vei opp, fylles den av menn. Forløsning av verdiskapingspotensialet kan på den ene siden motvirke økningen i antallet kvinnelige skogeiere. På den andre siden kan forløsningen gi økt andel av kvinnelige eiere hvis det totale antall eiere synker på grunn av høynet eiendomsstørrelse og antallet kvinnelige eiere er uforandret. Jeg antar at dette vil innebære et økt gap mellom størrelsen på eiendommer eid av henholdsvis kvinner og menn.

Ingen ting opptrer og virker isolert. Det gjør heller ikke aspektene vedrørende høynet eiendomsstørrelse og tiltakende inntjeningsmuligheter. Kanskje vil kvinners mulighet, vilje og evne til å komme til eierskap av skog, stå imot aspektenes utfordringer. Det er blant annet avhengig av hvordan skogbruksverdenens ulike aktører opptrer, legger til rette og stimulerer. Det innebærer at det fortrinnsvis er menn som må gjøre det — for skogbruksverdenen og dens tilknyttede skogindustri består først og fremst av menn som ledende aktører. Det avdekkes i "Skognøkkelen".

"Skognøkkelen" som inngang til kjønnsstatus

"Finn frem ved hjelp av 'Nøkkelen'", skriver utgiver, Det norske Skogselskap, i sin nettreklame for "Nøkkelen til skogbruket og skogindustrien 2007". Ifølge egenreklamen er Nøkkelen "et adresseregister med alle etater, bedrifter og organisasjoner i skogbruket"[1], og den "er ment å være et nyttig oppslagsverk for alle i verdikjeden fra stubbe til produkt"[2]. Til tross for den pretensiøse ambisjonen om å gi en oversikt over "alle etater, bedrifter og organisasjoner", tar jeg Det norske Skogselskap til troende at de faktisk makter det. Dette både fordi Nøkkelen oppdateres årlig, en blir bedt om å melde endringer fortløpende, den er

---

råstoff er en tenkt mulighet, går frem hos Bjarne Fluto, administrerende direktør i Forestia, i et foredrag på en bioenergikonferanse (Fluto 28.2.07).

[1] Det norske Skogselskap (udatert).

[2] Det norske Skogselskap (2007a).

utgitt i en årrekke (2007-utgaven er den 30. utgaven) — og fordi dens ulike utgaver har fungert godt for meg i de årene jeg har forsket på norsk skogbruk. Presumptivt skulle Skognøkkelen dermed inkludere de instanser, bedrifter og personer som skogbruksinternt forstås som mest vesentlig av alle de som måtte kunne være relevante. Hva Skognøkkelen tilkjennegir om kvinners tilstedeværelse er dermed opplysende, selv om den ikke gir noen dekkende oversikt over alle menneskene i skogbruksverdenen. Det være seg kvinner eller menn. I så henseende viser jeg til statistikk presentert i den tidligere prosjektrapporten "Forglem meg ei" (Skogbrukets Kursinstitutt 1995) og den nyligere utgitte *Time for action. Changing the gender situation in forestry* (FAO 2006). Der gis tall for total kjønnsfordeling for en rekke instanser og aktivitetsområder.

Skognøkkelen rommer blant annet en presentasjon av ulike instanser og bedrifter tematisert under åtte hovedoverskrifter, samt et alfabetisk personregister. Nøkkelen er bygd opp slik at personnavn som finnes i presentasjonen av ulike instanser og bedrifter, gjenfinnes i personregisteret og *vice versa.* De åtte temaene er: (1) Offentlig administrasjon, (2) Skogeiernes organisasjoner, (3) Forskning og utdanning, (4) Organisasjoner, (5) Industri, (6) Maskiner og utstyr, (7) Tjenester, og (8) Tidsskrift. Blant dem som er tatt med under de forskjellige tema, er både dem en lett kan få øye på når en betrakter skogbruksverdenen, og dem en må søke etter ved å følge de "cooperating network that radiates out from the work in question" (Becker 1982:35). At eksempelvis Mattilsynet er relevant for skogbruket, er fordi Mattilsynets seksjon for plantevernmidler vedrører ugressbekjempelse før foryngelse og råtebehandling etter hogst[1]. At kulturminneforvaltningen og Riksantikvaren er aktuelle, er knyttet til vern av kulturminner i skog og utmark[2]. I min studie av Skognøkkelen har jeg tatt utgangspunkt i personregisteret, funnet kvinnene der og gjenfunnet dem i den tematiserte oversikten. For å sjekke at samtlige kvinner er med i personregisteret, har jeg så begynt i den tematiske oversikten, funnet kvinner der, og gjenfunnet dem i personregisteret. Der det har vært mangler i det ene eller det andre, har jeg innarbeidet kvinnene i den relevante grupperingen[3]. Selv om enkelte kvinner er nevnt flere ganger, har jeg inkludert dem kun en gang[4].

Hva Skognøkkelen verifiserer, er mannsdominansen. Av de totalt 1250 oppførte i personregisteret, er 153 kvinner. Det vil si at 12 prosent av de synliggjorte aktørene via navn, instans-/bedriftstilknytning og ofte stillingsbetegnelse og/eller tillitsvervsposisjon, er kvinner. I Skognøkkelen fordeler de seg under de ulike hovedoverskriftene slik som tabell 1 viser.

[1] Jevnfør Skogbrukets Kursinstitutt (1998b og c).
[2] Jevnfør Skogbrukets Kursinstitutt (2000b).
[3] Tilsvarende er ikke gjort for menn.
[4] Dette gjelder åtte kvinner. De er inkludert slik: Sonya Despard under "Tidskrift"; Anne Haneborg under "Skogeiernes organisasjoner" sin underoverskrift "Kommuneskoger"; Trude Hagen Hansen under "Offentlig administrasjon" sin "Fylkesmannens Landbruksavdeling"; Gerd Bente Jakobsen under "Offentlig administrasjon" sin "Kommunale skogbruksansvarlige"; Kjersti Kinderås under "Offentlig administrasjon" sin "Fylkesmannens Landbruksavdeling"; Wenche Ravlo under "Skogindustri" sin "Treforedling"; Anette Caroline Sand under "Skogeiernes organisasjoner" sin "Kommuneskoger"; Line Venn under "Tidsskrift".

Tabell 1: Kvinner i Skognøkkelen 2007 etter dens hovedoversikter. Antall og prosent av kvinner

Skognøkkelens hovedoverskrift	Antall	Andel
Offentlig administrasjon	83	54
Skogeiernes organisasjoner	8	5
Forskning og utdanning	11	7
Organisasjoner	16	10
Skogindustri	15	10
Maskiner og utstyr	5	3
Tjenester	5	3
Tidsskrifter	10	7
Sum	153	99

Skognøkkelens synliggjorte kvinner viser også sin versjon av det større norske fenomenet med et kjønnssegregert arbeidsliv hvor det offentlige gjerne er kvinners inngang til arbeidslivet, mens menn i større grad enn kvinner jobber i privat sektor (Håland og Daugstad 2003). Denne horisontale segregeringen er manifestert ved at over halvparten (83 stykker) av kvinnene kommer inn under hovedoverskriften "Offentlig administrasjon", mens kun 15 kvinner befinner seg i det som uomtvistelig må kunne betegnes "privat sektor". Da er alle bedriftene under hovedoverskriften "Maskiner og utstyr" innbefattet (fem kvinner), de fleste under hovedoverskriften "Skogindustri" (10 kvinner), samt alle bedriftene i "Tjenester" som er oppførte under underoverskriften "Skogsentreprenører" (ingen kvinner)[1]. Hva som skal innbefattes i termen "privat sektor", er i stor grad et definisjonsspørsmål og lettere å differensiere på stort samfunnsmessig skalanivå enn hva tilfellet er når en befinner seg på Skognøkkelens mer mikroempiriske nivå. I tillegg kommer det an på om en velger å beholde gråsonene i et kontinuum, eller om en foretrekker å benytte en dikotomi og presse alle instanser/bedrifter inn i en av dikotomiens to kategorier. Gitt de empiriske forståelsene som synes å eksistere i skogbruksverdenen, går jeg for det første alternativet. Da vil skogeiersamvirket og Norskog/Nortømmer være tett opp til kontinuumets pol "privat sektor"[2]. Blant de navngitte personer Skognøkkelen oppgir for ansatte i Norges Skogeierforbund, i de regionale enhetene, i Norskog og Nortømmer, er det totalt fire kvinner. Videre vil aktivitetsområdet forvaltning av andres eiendom, ligge tett opp til polen "privat sektor" gitt at forvaltningen er salg av tjeneste. Her er det også fire navngitte kvinner. Under hovedoverskriften "Skogeiernes organisasjoner" er da underoverskriftene "Allmenninger", "Kommuneskoger" og "Store skogeiendommer" inkludert. Under hovedoverskriften "Tjenester" er underoverskriftene "Drift og forvaltning av skog" og "Rådgiving og verdsetting" tatt med. Innbefattes de instanser/bedrifter som er i gråsonen nær kontinuumets pol "privat sektor", er antallet kvinner synliggjort i Skognøkkelen nå blitt 23. Det er langt igjen til de 83 som befinner seg i den her rendyrkede offentlig sektor.

Det norske kjønnssegregerte arbeidslivet inngår som element i det såkalte norske likestillingsparadokset: I komparative studier viser det seg at Norge har et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkedene blant 25 industrialiserte land (Charles 1992 referert hos Teigen 2006), men også en av de høyeste andelene kvinner i lønnet arbeid generelt (Solheim og Teigen 2006). Hansen har fremmet en forklaring på segregeringen fundert på at den henger

[1] Valgte posisjoner har jeg sett bort fra. For "Skogindustri" er følgende ikke innbefattet: De instanser som er satt opp under underoverskriften "Industriens organisasjoner" og Nortømmer.
[2] Tilsvarende kunne ha vært gjort for polen "offentlig sektor".

sammen med den sosialdemokratiske velferdsstaten (Hansen 1995 referert hos Teigen 2006). Hennes tese om den offentlige sektors tiltrekning bygger på antakelser om lønn og omsorgsansvar. Mens menn i privat sektor har høyere lønn enn menn i offentlig sektor, tjener kvinner i offentlig sektor i gjennomsnitt bedre enn kvinner på samme nivå i privat sektor. Tiltrekningen mot det offentlige styrkes formodentlig i den grad offentlig sektor tilbyr bedre arbeidsforhold og betingelser for å kombinere familie og arbeid. I tillegg viser Hansens analyse ingen sammenheng mellom omsorgsansvar og lønn i offentlig sektor, mens omsorgsfratrekket er størst i mannsdominerte yrker innenfor privat sektor. Det vil si et fratrekk som innebærer at jo høyere omsorgsbelastninger, jo lavere forventet lønn. Solheim og Teigen påpeker på sin side at det kjønnssegregerte arbeidslivet i dagens Norge "først og fremst opprettholdes gjennom *menns* utdannings- og yrkesvalg, og i mindre grad gjennom at kvinner velger kjønnstradisjonelt" (Solheim og Teigen 2006:10, kursiv i original). Videre stiller de samme sted spørsmål ved om det faktisk er lønnsnivået som er den viktigste forklaringen på at menn "i stor grad klumper seg sammen i de samme yrkene, mens kvinner i større grad sprer seg utover hele yrkesstrukturen". Ifølge Solheim og Teigen er imidlertid det norske arbeidslivets kjønnssegregerte strukturer mangelfullt utforsket, og det har i liten grad vært et prioritert tema både for kjønnsforskningen og innen likestillingsdebatten.

Ut fra mikroverdenen av Skognøkkelens navngitte personer, kan jeg spørre: Hvor hadde kvinnene innplassert under "Offentlig administrasjon" vært hvis de ikke hadde arbeidet nettopp i det offentlige? Hvis ikke muligheter hadde gitt seg der, hadde de da gått til den private sektoren jeg har presentert? Til noen av instansene/bedriftene i gråsonene? Til andre næringer? Ut av yrkeslivet? En litt annen inngang er å stille spørsmålet: Hvor befinner de omtrent 150 kvinnene som har skogbruksutdanning fra Landbrukshøgskolen på Ås seg (FAO 2006)? Hvilke karrieremuligheter og -valg har de hatt, fått og tatt? Disse spørsmålene gir meg sjansen til å dra veksler på ytterligere to argumenter fra Solheim og Teigen (2006). For det første er den offentlige muligheten samt segregeringen mellom offentlig og privat sektor, to forhold som gjensidig impliserer hverandre. For å parafrasere Solheim og Teigen: Det kjønnsdelte mikroarbeidsmarkedet reflektert i Skognøkkelens kvinnefordeling er langt på vei et resultat av kvinners deltakelse i næringen, samtidig som det er en viktig forutsetning for deres sysselsetting der. Det er samtidig å si at jeg betrakter det som lite sannsynlig at kvinnene oppført under "Offentlig administrasjon", faktisk hadde kommet til å være blant Skognøkkelens oppføringer for private sektor hvis de ikke hadde vært i den offentlige. For det andre viser det jeg har presentert at kjønnsintegrering og -segregering innen ett og samme yrkesområde kan finne sted samtidig. Kvinners integrering kan skje samtidig som kvinner og menn sluses inn til ulike type stillinger og posisjoner. Når kvinnenes andel av ansatte i det offentlige skogoppsynet er økt fra 1 prosent i 1986 til 11 prosent i 2006 og det med omtrent stabilt antall ansatte totalt (FAO 2006), formoder jeg at økningen er resultat av slik innslusing.

Skognøkkelens innhold er ikke bare opplysende når det gjelder den horisontale kjønnssegregeringen. Det er den også for den vertikale, det vil si hvordan kvinner og menn plasserer seg i hierarkiske posisjoner med ulik grad av makt og innflytelse. Ledere vil toppe en slik rangering, "håndlangere" av ymse varianter vil komme langt ned på stigen. Slik tilfellet var for innholdet i termen "privat sektor", må jeg bruke en del skjønn samt viten fra det empiriske skogbruksfeltet for å kunne definere en persons posisjon som leder. Hvis jeg ikke inkluderer eksempelvis fylkesskogmestre og skogbruksansvarlig i kommunene, men innbefatter eksempelvis landbruksdirektører og andre varianter av direktører og underdirektører, eiere til sagbruk og daglige ledere, kommer jeg frem til at 59 av de 153 kvinnene synliggjort i Skognøkkelen må kunne sies å være ledere. Sett isolert er en formidabel andel av kvinnene da ledere. Andelen er selvfølgelig ikke dekkende for den

faktiske situasjonen. Skognøkkelen inneholder, ifølge dens omslag, nemlig 1100 bedrifter/institusjoner. Disse 1100 skal ha en eller annen form for leder. 59 av 1100 er 5 prosent. Det er en enda lavere andel enn hva en i Norge finner mer generelt (Birkelund 2002). I 2000 var kvinners andel av ledergruppen i det norske arbeidslivet på 25 prosent, og mer spesifikt utgjorde kvinnene 13 prosent av de administrerende direktørene.

Hvordan er forholdet mellom den horisontale og den vertikale kjønnssegregeringen? Solheim og Teigen hevder at de er tett knyttet sammen. De skriver:

> Også når det gjelder ledelse, er det grunn til å anta en nær sammenheng mellom yrkessegregering og rekruttering til lederposisjoner, ikke bare fordi mange bedrifter følger bestemte tradisjoner når det gjelder lederes utdannelse og yrkesbakgrunn, men også fordi interne karriereveier generelt er knyttet sammen med spesifikke stillingskategorier, kompetanseprofiler og arbeidsområder. Dette betyr at den horisontale og vertikale kjønnssegregeringen innen den enkelte arbeidsorganisasjon er nært sammenkoblet, og i realiteten ikke kan skilles fra hverandre (Solheim 2002b). Disse sammenhengene er særlig tydelige i privat sektor, hvor det eksisterer mindre formaliserte regler for opprykk og forfremmelse, og hvor deltakelse i spesielle arenaer og uformelle nettverk er viktig for utvelgelse til lederposisjoner. Så lenge kvinner og menn systematisk rekrutteres til forskjellige jobber og stillingskategorier som gir ulik tilgang til slike arenaer, er det derfor rimelig å anta at underskuddet på kvinnelige ledere vil fortsette. (Solheim og Teigen 2006:8-9)

Dette er en problemfremstilling jeg vil komme noe tilbake til mot slutten av dette kapitlet, og da i forbindelse med skogeiersamvirket. Her vil jeg kun kommentere den særskilte grupperingen skogsentreprenørbedrifter. Ettersom det ikke finnes en eneste kvinne oppført blant alle de 133 skogsentreprenørbedriftene som er oppført i Skognøkkelen, finnes det heller ikke oppførte kvinnelige ledere av en eller annen variant. Skal en starte opp skogsentreprenør-virksomhet, må tre fordringer tilsynelatende tilfredsstilles samtidig (Follo 2001): (i) En må ha lang og bred erfaring fra praktisk skogbruk, (ii) en må ha en privat livssituasjon som lar seg forene med lange arbeidsdager og eventuelt lengre tids fravær fra hjemmet, og (iii) en må finne seg en nisje innen entreprenørvirksomhet eller det må finnes et umettet marked når det gjelder det tilbudet som allerede gis. Ut fra mitt kjennskap til skogbruket, vil jeg hevde at det ikke finnes mange kvinner i dagens Norge som kan imøtekomme disse kravene. Det er eksempelvis bare fem jenter blant de 750 som kjører skogsmaskiner[1], og mannsdominansen er så stor at det ble slått opp som nyhetssak i skogbruket da den første kvinnen tok fagbrev som skogsmaskinfører i 2005[2]. Med det beskjedne antallet kvinnelige maskinførere, og med tendensen til kvinner mer generelt å velge ganske så kjønnstradisjonelt når de etablerer seg som næringsdrivende (Falnes-Dalheim, Sandnes og Vartdal 2004), er Skognøkkelens fravær av kvinnelige ledere av skogsentreprenørbedrifter ikke til å undres over. Det underbygger bare Solheim og Teigen sin argumentasjon.

Som kvinne må en forholde seg til menns store numeriske overvekt. En reagerer imidlertid forskjellig på alle disse mennene som skogbruksverdenen er så full av. Når jeg spør Bente om det har betydd noe for henne at det er så få kvinner i skogeiersamvirket[3], svarer hun at det er helt greit. "Jeg har jo støtt arbeidet i sånne mannsdominerte miljøer, så jeg tenker ikke så veldig mye over det", sier hun[4]. Hun beretter så om å være fire jenter og 17-18 gutter i klassen på gymnaset, tre jenter av ca. 30 elever på neste utdanningstrinn, alene jente blant over 30 elever på siste trinnet, for så å ende opp på jobben hvor "det er hun som vasker, det er

---

[1] Norsk Skogbruk 11/2006.

[2] Eksempelvis gikk Maskinentreprenørenes Forbund ut med pressemelding (Maskinentreprenørenes Forbund 5.7.05). Noen dager senere hadde Landbruks- og matdepartementet (14.7.05) et nettoppslag om saken.

[3] Hvor mange kvinner som er organisert i skogeiersamvirket, sitter jeg ikke med kunnskap om. I en undersøkelse fra Trøndelag viser det seg imidlertid at andelen av kvinner som er organiserte i daværende Skogeierforeninga Nord, er lavere enn andelen av menn som er det (Blekesaune 2005).

[4] Intervju 17.9.03 s. 31.

kontordama og meg"[1]. Eli responderer tilsvarende: Det har ikke betydd noe for henne, og også hun viser til at hun er vant til det fra tidligere yrkeskarriere[2]. Anne og Dorte har dog en noe annen inngang, og de er også mer utbroderende om sine erfaringer og tanker. Jeg holder på og fritter ut Anne om skogkvelder og hva som foregår der, når jeg spør henne[3]:

GF: Men er det mange kvinner der da?
Anne: Mange er det nok ikke. Fire-fem kan det vel være [av ca. 30].
GF: Spiller det noen rolle for deg antallet, fordeling av kvinner og menn?
Anne: Nei. Men det er jo koselig hvis det i hvert fall er ei til. Du føler deg litt sånn utafor, hvis du er alene i hvert fall.
GF: Hva det går på den utaforheten da?
Anne: At du føler deg ikke så tilpass.
GF: Inni kroppen?
Anne: Ja.
GF: Rolig, man blir litt roligere når?
Anne: Ja.
GF: Og der spiller det ikke noen rolle om du kjenner de kvinnene eller ikke, det er bare at de er kvinner?
Anne: Ja.

Selv om Anne her sier at det ikke spiller noen rolle for henne at det er lite kvinner, og selv om hun litt senere i intervjuet avkrefter at hun lar være å engasjere seg fordi det er lite kvinner i skogeiersamvirket[4], kan en legge merke til at det betyr noe for henne om det er andre kvinner til stede. Tilsvarende finner en hos Dorte. Det kommer opp i forbindelse med at jeg spør henne om skogdager og om det er mange kvinner som møter. Det er noen, forteller hun, men det er flest menn[5]. Antallet varierer jo, fortsetter hun, og[6]:

Dorte: Og hvis det er 10 så er det kanskje tre damer.
GF: Ja, OK. Og dere kjenner hverandre, eller?
Dorte: Ja, det syns jeg nå, men ikke alle. Men det blir jo til at en bli jo kjent. Når det møter tre damer så blir det jo til at en i hvert fall sier hei, synes jeg.
GF: Men er det sånn at det er lettere å si hei til de kvinnene fordi at de er kvinner, eller er det fordi de -
Dorte: Ja.
[…]
Dorte: Det er jo litt rart, og jeg vet ikke hvorfor det er slik. Men jeg ser at det er lettere å hilse på hvis det står to damer og prater som jeg ikke har sett før, på en skogdag, eller om det står to menn jeg aldri har sett før. Men jeg bruker som regel å i hvert fall nikke.
GF: Til mennene?
Dorte: Ja. Mens det er lettere å gå bort og si konkret hei hvis det står to damer og prater.
[…]
Dorte: Men jeg har nok blitt på en måte flinkere til å ikke, altså at menner kan også godt hilses på.
GF: Ja (ler).
Dorte: Det er ikke noe problem. Jeg blir ikke slått ned selv om jeg sier hei til menn heller. I hvert fall etter at jeg har vært i dette her i noen år så syns jeg det er viktig å ta vare på damene også.
GF: Å ja, spesielt eller?
Dorte: Nei altså, det er dette her at, ikke at en skal rotte seg sammen, det er et forferdelig ord, jeg liker det ikke i det hele tatt. Men dette her at vi er verdt noe, vi også. Altså, vi har noe på en skogdag å gjøre, vi også, sjøl om vi er damer. Jeg tenker litt slik at det er kanskje lettere å få litt støtte av hverandre da. Nå er jeg inne på en, jeg vet ikke helt, jeg har aldri sett på meg som en sånn veldig kvinnesakskvinne, men jeg er det nok innerst inne.
GF: Du mener å gi hverandre støtte på det, liksom?
Dorte: Ja.
GF: Og det er sånn du er sånn derre kvinnesakskvinne?
Dorte: Ja, jeg tror det. For at det er veldig mye menner i dette her.

---

[1] Intervju 17.9.03 s. 31.
[2] Intervju 10.9.03 s. 50.
[3] Intervju 3.9.03 s. 18.
[4] Intervju 3.9.03 s. 20.
[5] Intervju 3.12.03 s. 44.
[6] Intervju 3.12.03 s. 44-45.

Jeg understreker at det ikke er noe i det Anne og Dorte forteller som viser at de opplever å bli behandlet negativt av mannlige skogbruksaktører. Dorte uttrykker det eksplisitt idet hun påpeker at "jeg føler at jeg har blitt tatt vel imot av både menn og damer i dette her"[1]. Det er bare det at hun "liker at det er flere damer på skogbruksdager"[2].

Det er sannsynligvis menns overveldende tallmessige dominans som gjør at Anne blir mindre utilpass når andre kvinner er der og Dorte lettere tar kontakt med kvinnene. Mennene behøver ikke å gjøre annet enn å være til stede, før overvekten kan krype inn i en som en kroppslig opplevelse. Min egen første bevisste erfaring fra dette, er vanskelig å glemme. Den kom bardust ettersom jeg på forhånd aldri hadde forestilt meg at et rent antall av menn skulle kunne virke slik på meg. Det skjedde på en skogkveld i 2001 hvor jeg skulle foredra for et skogeierlag. Det var meg, den kvinnelige lagslederen — og 24 menn[3]. Det var som en massiv, maskulin vegg, som en fremmed verden jeg betraktet utenfra og ikke kunne trenge inn i. Det kjentes høyst påtakelig at jeg ikke var mann. Aldri har jeg følt meg som mer kvinne uten at seksualitet var en del av det. Aldri har jeg følt meg mer som kvinne ut fra det jeg ikke var, nemlig mann. Jeg ble kvinne som den inverterte varianten av menn, og søkte styrke fra relasjonen med henne jeg vurderte som tilhørende samme variant. Den likhet jeg opplevde vi hadde, vår makenhet (Vike m.fl. 2001), bunnet ikke i annet enn rekylen fra denne massive muren av menn: Min persepsjon av dem slo tilbake i meg selv og gjorde meg og lagslederen lik. Ut over det som eksisterte der og da, trengte jeg ikke å vite mer om henne. Det var nok at heller ikke hun tilhørte denne muren av menn. I ettertid har jeg flere ganger erfart tilsvarende det Dorte forteller om hvor lett det er å hilse på kvinner i disse mannsdominerte sammenhengene. I mine forsøk på å bruke meg selv som informant, har jeg opplevd å måtte anstrenge meg for ikke å ta kontakt med tilstedeværende kvinner. Så sterkt har ønsket vært om nettopp å gjøre det.[4] Det er som en trekkes til dem, som om en har lyst å klumpe seg sammen og finne hvile i hverandres situasjonsbestemte kjønnede likhet. Men hva slags hvile er det? Er det den kjønnsinterne homososialiteten med sine mindre omkostninger? Den menn i mannsdominerte sammenhenger konstant kan hvile i uten engang å være bevisst at det er det de nettopp gjør. Er det å slippe minoritetsposisjonens innvevde annerledeshet? Er det å legge fra seg den byrde det er å være så synlig (Follo 2001)? Eller er det, paradoksalt nok, slik at en i kvinnegrupperingen frir seg fra kvinneligheten fremprovosert av all mannlig tilstedeværelse, og kan bli seg selv som legemliggjort menneske med en unik samling av erfaringer og ikke bare være et menneske kjønnet på et bestemt vis (Moi 1998 referert hos forskning.no 1.8.98)?

Forskjellighet og nytten av kvinners deltakelse

Skogbruket har aldri kommet ut av retorikken rundt kvinners forskjellighet som ble trukket opp da skogbrukerjentene i 1983 kastet barten, denne forskjelligheten som var forutsetningen for at de skulle bli synlige som kvinner (se side 179) Trolig er det primært fordi den skogbruksinterne argumentasjonen rundt kvinners deltakelse, er sterkt knyttet til nytten av deres medvirkning. Nytteargumentet finner en igjen eksempelvis i Organisasjonsutvalget i Skogeierforbundet sin rapport "Eier i eget hus"[5], og hos Sanness i hennes bidrag i *Time for action*. Hun hevder der i forbindelse med skogbruksorganisasjoner at det "is still a need to

[1] Intervju 3.12.03 s. 46.
[2] Intervju 3.12.03 s. 46.
[3] Feltarbeidsnotater 14.2.01.
[4] Feltarbeidsnotater 4.12.03.
[5] Norges Skogeierforbund (2004).

increase the understanding of the business reasons for improved gender balance"[1]. Behovets grunnlag presenteres noe senere slik i oppsummeringen for samtlige land inkludert i studien[2]:

> It is clear that […] there are deeply rooted cultural and societal values that continue to blind decision makers – almost exclusively men – to the significant benefits to be achieved for their organizations (and society as a whole) through more balanced gender structures.

Nytteverdien ved kvinner manifesterer seg også i presentasjonen Lars Henrik Sundby, nestleder i styret i Viken Skog, hadde under seminaret "Gender and Forestry" i Sverige sommeren 2006[3]. En av årsakene han oppgir til det da pågående kvinneprosjektet i skogeier-andelslaget, er at "we could not afford not to benefit from all human resources available. To avoid 50 per cent of the competence – what kind of business can afford that?" Og Even Mengshoel, styreleder i Mjøsen Skog, påpeker i sin årsmøtetale i 2007[4]:

> Det er ingen tvil om at det er kamp om å få tak i de dyktigste jentene fra flere organisasjoner. Taper vi den kampen, så mister vi viktige ressurser og utviklingsmuligheter for Mjøsen. Og det har Mjøsen rett og slett ikke råd til!

Videre ser en nytten ved kvinners deltakelse uttrykt i en resolusjon fra JiS, men da som blant annet ambassadører for bruk av tre[5]. Det denne nytteargumentasjonen i bunn og grunn baserer seg på, uttrykkes av en kvinnelig skogeier i et avisoppslag: "Vi kvinner ser saken fra en annen vinkel og bidrar til å skape et annerledes miljø"[6]. Kort sagt: Kvinner kan bidra med noe annet enn menn fordi kvinner er annerledes enn dem, og forskjelligheten gagner skogbruket.

"Forskjellsfeminismen" har vært en del av det generelle feministiske prosjektet helt fra starten (Kilden 9.3.07). Om denne skriver Teigen blant annet:

> Begrunnelser for likestilling basert på kjønn som forskjell har i hovedsak form av en påstand om at "samfunnet går glipp av kvinners erfaringsgrunnlag, som er forskjellig fra menns" (Hernes 1982, 1987). Det er de samfunns- eller organisasjonsmessige fordelene ved likestilling det argumenteres for. Fordi det er forskjell på menns og kvinners verdier, interesser og prioriteringer vil flere kvinner på mannsdominerte områder bidra med nye perspektiver og problemløsninger. Argumentet er at en jevnere kjønnsfordeling vil virke effektivitets- og produktivitetsfremmende og bedre beslutningsgrunnlaget (Hernes 1987). Argumentasjonen er direkte konsensusorientert. Forskjellsargumentasjonen framføres ikke som en kritikk av "mannssamfunnets verdier", "kvinners bidrag" gjøres til et supplement. Likestilling framstilles som en vinn-vinn-situasjon, hvor kvinnenes karrieremuligheter forbedres samtidig som organisasjonene utvider sin kompetanse og handlingskapasitet ved et større mangfold av menneskelige ressurser. (Teigen 2003:31)

Teigen påpeker videre at diskrimineringsargumenter har veket plassen for forskjells-argumenter, og da ut fra en strategisk vurdering om hva som vil ha gjennomslag. At kvinner diskrimineres, sies her bare som undertekst uten at det blir eksplisitt uttrykt.

Beskrivelsen av forskjellsfeminismen generelt er svært treffende for det som skjer i skogbruket i dag mer spesielt. Termen "diskriminering" vet jeg ikke å ha sett i noen nylig publikasjon i skogbruksverdenen. Tidligere ble ordet brukt offentlig i det minste av og til[7]. Videre kjenner en igjen argumentet om forskjellighetens bidrag og likestilling som en vinn-vinn-situasjon. Det nye innen skogbruket er at menn i sentrale posisjoner i større grad enn før argumenterer for nytten av å ha kvinner med. Det har sine årsaker. Det går frem hos Sundby som jeg refererte kun delvis fra ovenfor[8]:

> I should admit that it is not by accident that Viken Skog put gender issues on the agenda in 2003. This was the year when the Norwegian Government put forward a new act that was said to be in force by the

[1] FAO (2006:56).
[2] FAO (2006:87).
[3] Sundby (2007:54).
[4] Mjøsen (16.4.07).
[5] Jenter i Skogbruket (15.9.06).
[6] Gudbrandsdølen Dagningen (30.4.05).
[7] Eksempelvis i et intervju med Ann Merete Furuberg Gjedtjernet i Magasinet for fagorganiserte 6/7/1990.
[8] Sundby (2007:54).

> end of 2005, in case the large stock exchange companies in Norway did not achieve 40 per cent women in their Board of Directors voluntarily by this date.
> This treat brought the gender issue on the board's table in a number of companies and organizations, including Viken Skog.
> We do not appreciate new regulations. We prefer to implement changes on a voluntarily basis.

Frivillighetsaspektet finner en igjen Skogeierforbundets høringsuttalelse til Justis-departementet sitt forslag til regler om kjønnsrepresentasjon i styret i samvirkeforetak m.v. Der skriver en at skogeierorganisasjonen har lang tradisjon for å oppnå endringer gjennom frivillighet, og at en anser lovregulering i utgangspunktet som unødvendig gitt klare mål i organisasjonen om bedre kjønnsrepresentasjon. Målet er å øke den kvinnelige andelen i styrene i skogeierforeningene til 40 prosent innen 2009.[1] Med andre ord: Under trusselen om lovpålagt kvinnerepresentasjon, fatter en et vedtak bygd på ideologien om frivillighet (Follo 25.4.05). Frivillighetsideologien og dens kraft er dermed satt i spill. Oppnår en det en sikter mot, vil kvinner vinne på det i og med at det blir flere kvinner i skogbrukets posisjoner. Skogeiersamvirket vil også vinne på det fordi, som argumentasjonen går, en får tilgang til flere menneskelige ressurser. Men skogeiersamvirket vil vinne på det òg fordi, og det er et ikke-talesatt moment, forestillingen om frivillighetens styrke og effekter kan opprettholdes.

Farene som skjuler seg i forskjellsargumentasjonen, er ikke gjenstand for offentlig debatt i skogbruket. Muligens er ikke det så rart ettersom skogbrukets aktører er langt mer forankret i pragmatiske sider ved kjønnsspørsmålet enn i samfunnsvitenskapelig forankrede vurderinger om argumentasjonens problemer. Det er ikke et diskusjonstema at forskjellsargumentasjon kan "bidra til en forsterket kodifisering av 'det kvinnelige' og 'det mannlige'" (Skjeie 1999 referert hos Teigen 2003:33), og at en "løper en risiko for å klistre enkeltkvinner til generaliserte forestillinger om 'det typisk kvinnelige' og til kjønnsbestemte væremåter" (Kvande 1999 og Billing og Alvesson 2000 referert hos Teigen 2003:33-34). Like stille er det om det vedvarende nyttekravet som forskjellsargumentasjonen kan innebære (Jonasdottir 1991 referert hos Teigen 2003). Det er en nytte som ved etterprøving kan vise seg ikke blir virkeliggjort, en manglende realisering som i neste instans kan bli et argument for utelukkelse (Jonasdottir 1991 og Skjeie og Siim 2000 referert hos Teigen 2003). Det synes imidlertid ikke å røre ved skogbrukets forskjells- og nytteargumentasjon at Strøm og Bøhren (2005) viser en negativ sammenheng mellom styrers kvinneandel og verdiskapning[2]. Når det ikke gjør det, kan det bunne i en oppfatning om at funnet ikke er gjeldende for skogbruksverdenens styrerom eller også at undersøkelsen har visse mangler. Jeg tror dog at grunnen er en annen: Det vesentlige er å få flere kvinner med, nytteaspektet går bare dette ønskets ærend. Det er dermed ikke nødvendig å ty til den løsning Guldvik (2005) peker på og som sikrer likestillingsargumentene trygg grunn: Rettferdighetsbegrunnelse. Det uansett om det er Rawls' rettferdighet som rimelighet[3], anerkjennelse som rettferdighetsprinsipp[4] eller et kontekstuelt rettferdighetsperspektiv[5].

---

[1] Norges Skogeierforbund (16.3.05).

[2] Strøm og Bøhren påpeker at problemet med bedriftsøkonomisk lønnsomhet like gjerne kan skyldes kjønnsblanding og ikke kjønnstype. Dette kan de ikke undersøke ettersom datagrunnlaget deres ikke inneholder rene kvinnestyrer.

[3] Guldvik bygger her på Rawls' *A Theory of Justice* fra 1971. Ifølge Føllesdal (1993) revolusjonerte Rawls forrige århundres moralfilosofi ved å gi et kontraktteoretisk alternativ til utilitarismen. Rawls sin inngang til rettferdighet er behandlet av Fjørtoft i hennes omtrent samtidige doktorgradsarbeid, *Rom for rettferdighet – Liberale utfordringer i grenseland mellom basisstruktur og bakgrunnskultur.* Fjørtofts doktorgradsarbeid er presentert hos Universitetet i Tromsø (26.6.06) og hos Kilden (13.3.07).

[4] Guldvik bygger her på Youngs *Justice and the Politics of Difference* fra 1990.

[5] Guldvik bygger her på Frasers *Justice Interruptus. Critical Reflections on the 'Postsocialist' Condition* fra 1997 og Frasers kapittel "Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation" i Fraser og Honneth sin *Redistribution or Recognition? A political-philosophical exchange* fra 2003. I et oppslag hos Kilden (30.10.06) går det frem at Fraser arbeider med en ny bok. Der videreutvikler hun teorien presentert i *Redistribution*

Forskjell eller likhet mellom kvinner og menn? Det er likestillingsdebattanters ulike retoriske grunnlag og det feministiske prosjekts hovedspor (Teigen 2003). Forskjellsfeminismen og dens nytteargumentasjon er ett spor, likhetsfeminismen og dens rettferdighetsargumentasjon et annet. Forskjell og likhet som kjønnsforskningens teoretiske sjakkmatt (Brandth m.fl. 2004) og kvinneheterogenitetens tilslører (eksempelvis Skjeie 1991, Moore 1993)[1]. Men er forskjell og likhet nødvendigvis en dikotomi? Ikke ifølge Guldvik. Hun skriver:

> Fra siste del av 1980-tallet har trenden innen internasjonal kvinneforskning vært å løse opp forestillinga om likhet og forskjell som motsetninger (Scott 1988, Holli 1997, Dahlerup 2001). Det ligger ingen motsetning i å kreve likhet i muligheter, dvs. likebehandling, og samtidig hevde kvinners forskjellighet i forhold til menn. Det er ingen motsetning fordi likhet og forskjell er en falsk dikotomi. En rekke kjønnsforskere har lansert alternative begrepspar til dikotomien likhet og forskjellighet. Det motsatte av *likhet* er *ulikhet* og handler om den sosiologisk-politiske og dermed den strategiske dimensjon. Det motsatte av *forskjell* er *ensartethet* og handler om menneskets væren og vesen, dvs. den ontologiske dimensjon (Dahlerup 2003). Likhet og forskjell retter seg altså mot ulike nivåer og sier ikke noe om det samme. […] Likhet sikter mot å beskrive kvinners posisjoner, dvs. rettigheter og muligheter, mens forskjellighet tar sikte på å beskrive kvinners egenskaper og karakter. Kravet om likhet opptrer derfor ikke vekselvis med, men derimot sammen med, forestillinger om forskjellighet mellom kjønn (Scott 1988, Melby 1997). (Guldvik 2005:118-119, kursiv i original)

Med andre ord kan den ontologiske dimensjonen (væren og vesen) brukes i en forskjells-argumentasjon for å oppnå likhet i den sosiologisk-politiske/strategiske dimensjon. Uensartetheten i den første kan nyttes pragmatisk for å endre ulikheten i den andre. Det løser opp motsetningsparet forskjell-likhet. For argumentet om kvinners nytte gir det imidlertid kun en ny innpakning bestående av høyere begrepsmessig presisjon. De faktiske forhold endres ikke: Det er fremdeles kvinners forskjellighet fra menn som er den bærende idé. Spørsmålet blir hva forskjellighetens ontologiske status er. Det igjen er koblet til spørsmålet om hva kjønn er.

Hva er kjønn?

Jeg ser ingen grunn til å holde det skjult for den potensielle leser: Jeg har ikke noe konsist og enkelt svar på hva kjønn er. Det tilkjennegis ved at jeg kunne ha supplert spørsmålet i overskriften med to andre: Hvor er kjønn? Når er kjønn?

Ett aspekt ved kjønn, slik jeg ser det, er at kjønn også er kropp og natur. Det uansett hva kjønn ellers måtte være. Teigen (2003) forfekter det syn at forskjellsargumentets nyvunnede styrke i praktisk liv, paradoksalt nok, tidsmessig har falt sammen med at en innen kvinne- og kjønnsforskningen har hatt oppgjør med kjønnsessensialistisk tankegods. Gitt Teigens referanse til blant annet Butler fra 1990 og West og Fenstermaker (1995a), er det ikke til å undres over påstanden. Men selv om den nåværende strømmen av publikasjoner i dette forskningsfeltet måtte bære tydelig preg av poststrukturalistiske og sosialkonstruktivistiske innganger, finnes det de som langt fra har forlatt kropp og natur som vesentlig element ved kjønn. Paglia er angivelig ett eksempel, Paglia som ifølge Helseth (2.4.07) er en av 1990-tallets fremste feministikoner. Med tale om kvinners urkraft, om oppfordring til å hylle kvinnekroppens skjønnhet og ikke la seg dupere av kroppsdekonstruktivistene i akademia, skulle det stå til troende at Paglia så langt ikke har gjort det. Irigarary er et annet eksempel på feministiske storheter som ikke har forlatt kropp og natur. At mennesket fødes enten som mann eller kvinne, er den mest grunnleggende og universelle forskjellen på mennesker, hevder hun. Ut fra Irigararys oppfatning har den seksuelle forskjellen alltid eksistert, den vil alltid gjøre det, og vi kan ikke overkomme den fordi den er utgangspunktet for selve livet. Og,

---

or Recognition? samt tar hensyn til noe av kritikken hun har blitt møtt med.

[1] Og mannsheterogeniteten tilsløres samtidig.

som Kilden (11.1.07) påpeker videre i sin presentasjon av henne, den vestlige filosofien har ikke klart å ta inn over seg at subjektet er kjønnet. Er subjektet faktisk det, hjelper det ikke hvor mye Staunæs drar veksler på poststrukturalistiske og sosialkonstruktivistiske begrep som "subjectification, social categories, subject positions and troubled subject positions" (Staunæs 2003:102) for å kunne si noe blant annet om kjønn. Det vil være noe fundamentalt som glipper. Staunæs er god å bruke for å antyde hvordan en trass i sine bestrebelser på å holde kropp og natur borte, ender opp med å være nødt til å ta det inn — om enn som en implisitt forutsetning. I sitt forsøk på å utvikle begrepet interseksjonalitet, benytter Staunæs blant annet Wetherell (1998)[1] sin inngang til "troubled subject positions". Det gjør hun for å gi nye analytiske redskaper for å forstå meningsskapende prosesser på subjektnivå og for å gripe "the complexity and changing nature of lived experience" (Staunæs 2003:103). Etter min vurdering kan ikke levde opplevelser forekomme uten nettopp kropp, og da natur. Wetherells egen fokusering på "talk-in-interaction" (Wetherell 1998:395), er gjenstand for samme betraktning: Snakk-i-samhandling forutsetter kropper. Er en i verden og agerer en i verden, er en vanligvis i verden med en kropp. Det er det empiriske faktum. For å låne Iversens utsagn: Det er ikke mulig, verken praktisk eller filosofisk, fullt ut å ta konsekvensen av absolutteringen av det diskursive og språklige (Aas 1999). I så måte er det talende at Søndergaard (1995) må falle tilbake på "tegnet på kroppen" som det "stabile" identifiserbare fenomen på kulturelle aktørers kropper i sin redegjørelse for kjønnskonstruksjonens komposisjon. Hva tegnet på kroppen skal være å forstå som innen Søndergaards forståelsesramme, har jeg ikke evnet å gripe (Follo 2001). Det har heller ikke Solheim (Solheim og Søndergaard 1996). Solheim undres: Er tegnet på kroppen en kode — en grunnleggende betydningskonstruksjon som setter rammer og gir mening til mulige kjønnede betydninger langs de øvrige av Søndergaards kjønnskomponenter? Kan det være snakk om en symbolsk kjønnsmatrise og ikke "ett" kroppstegn, spør hun senere[2]. Søndergaards svar er at tegnet på kroppen er det opprinnelige tegn i tolkningsprosessen, og da opprinnelige i den forstand at "det er det tegn, der må være der som et påskud for at holde de kønnede konstruktions-processer i gang – for at kønnet vedblivende kan cirkuleres og citeres"

---

[1] Wetherells artikkel er et oppgjør med Schegloffs "conversation analysis", og da fortrinnsvis Schegloffs angivelige fordring om at alle analytiske påstander skal være empirisk grunnet til den grad at:

> It should be possible to "point" to the data and make visible the moments when things happen. The analyst must be able to show that participants had the orientation claimed for them and should be able to demonstrate how participants' subsequent behaviour in the turn by turn organization of talk *displays* this understanding. (Wetherell 1998:392, kursiv i original)

Schegloff er dypt fokusert på de språklige interaksjonelle forholdene som spiller seg ut i samtaler mellom mennesker, på folks handlinger, praksiser og forståelser (Schegloff 1992, 1998). Uavhengig av hva Schegloffs egen forståelse av tematikken måtte være, må det være slik at mennesket som inngår i hans studier også er kropp og natur.

[2] Solheims spørsmål innvarsler hennes senere publikasjon *Den åpne kroppen. Om kjønnssymbolikk i moderne kultur* (1998). Der argumenterer hun for eksistensen av en kjønnsfigurasjon, den åpne kroppen, som en kroppslig gestalt. Hun undersøker en spesiell kodifisering av den biologiske forskjell mellom kvinner og menn, og da med kroppens seksuelle anatomi som endelig referanseramme. Selv om det heteroseksuelle samleiet er et fundamentalt element, er det en bestemt symbolikk ved kvinnekroppen Solheim er opptatt av: Kvinnekroppen som grensemangel, grenseløs, som det som ikke har eller skal ha egne grenser. Det går an å bli beskjemmet over å ikke gjennomskue Solheims formodentlig essensialistiske kjønnsforståelse, vedgår Bolsø (2005). Bolsø begynner straks å bearbeide skammen. Det resulterer i en analytisk sammenstilling og utnyttelse av Solheim og Butler over temaet "penetrasjon" i ordets seksuelle betydning. Bolsø påpeker at Solheim har distansert seg fra den mest språkorienterte poststrukturalismen. Det gjør Solheim (1999) eksplisitt i artikkelen "Finnes våre kropper i våre hoder?" Når hun svarer "ja" på artikkelens spørsmål, er dette imidlertid ikke fordi hun slutter seg til en form for idealisering av kroppens "egne" erfaringer, en teoretisering hvor kropp og følelser blir til språkets og fornuftens antitese. Derimot er det fordi vi i den grad vi er symbolskapende (tenkende) vesener, så finnes våre kropper i våre hoder som bilder, figurasjoner som betyr noe. "Kroppen er nettopp *meningsløs* uten den virksomhet som foregår i våre hoder – 'in the mind'", skriver hun (Solheim 1999:30, kursiv i original). Og det er nettopp det at vi ikke er identiske med våre fysiske kropper, som gjør oss til mennesker. Gitt dette er det et spørsmål hvor kjønnsessensialistisk Solheim skal tilskrives å være — hvis essensialisme er et emne som opptar en.

(Solheim og Søndergaard 1996:54). Vegringen mot å analytisk ta i kjønn som materialitet, det være seg som livmor, penis eller annet, reflekteres i en senere publikasjon av Søndergaard (2000). I redegjørelsen for poststrukturalismen hun slutter seg til, påpeker hun at essensialisme som epistemologisk fenomen alltid betraktes som et normativitetslegitimerende diskursivt redskap. Livmor og penis med sin kroppslige materialitet blir da her en form for essensialitet redusert til et normativitetslegitimerende fenomen. Det er dette en har oppnådd via oppgjøret med kjønnsessensialistisk tankegods[1]. Det er trolig denne normativitets-legimerende effekten en ønsker å kvitte seg med, og den er presumptivt lettere å radere ut enn kroppslig materialitet. Feminisme har alltid vært et politisk prosjekt (Eduards 1997). Det slår også ut teoretisk.[2]

Svaret på spørsmålet om hva kjønn er, er: Kropp og natur — og mye annet. Kjønn er arketypiske relasjoner hvor nivåene av "Being" har forskjellig innhold for kvinner og menn, men like fullt er komplementære og initierer hverandre (Palmer 1998). Kjønn er språk. Det være seg som "skilnad på uttrykksmåten hos gutar og gjenter", slik det i kjønnsforskningens spede begynnelse ble uttrykt (Gruda Skard 1932:35); som voksnes kommunikasjon (Pedersen 1980a og b); eller som tekstkorpusers italesettelse av kvinnen som fragmenter av egen kropp (hår, øyne etc.) og mannen i høyere grad som totalitet og "helstøbt operator i den samfundsmæssige diskurs, den diskurs hvor åndsformerne dannes og alle beslutninger træffes" (Scheuer 1995:253). Kjønn er metaforer virksomme i politisk agitering (Thaiss 1978) og vitenskapelig forståelse av sædcellers aktivitet og eggcellers passivitet (E. Martin 1997). Kjønn er fysisk ytelse om det er som motormanuell hogst (Hagen 1990, Berger 2000); å være hjelpetrengende og -ytende "in the end" når jenter ikke lenger er sterke nok for praktiske arbeidsoppgaver i skogen (Follo 2002b); eller som sportsytelser i verdensrekordklassen (Ransdell og Wells 1999). Kjønn er sosial agering. Det være seg som jenters tilpasning til gutters aktiviteter blant skolegårdens hest- og gorilla-lek (Gulbrandsen 1994); som mannlige studenter sin interaksjonsform "mandehørm" (Søndergaard 1995); som sømmelig atferd (Kantzara 1999); muliggjorte arbeidsvalg (Madge og Bee 1999), etablert arbeidsdeling (Melhuus 1989), utnyttelse av den kjønnsspesifikke termen "vaskekjerring" i bedrifters omstillingsprosesser (Skilbrei 2002); eller som seksuell praksis med ledsagende definisjon

---

[1] Men mens Kvande (1999) påpeker at en må unngå å definere kvinnelige og mannlige subjekt med grunnlag i kvaliteter, evner eller biologi da dette er essensialistisk, forfekter J. R. Martin at "just as essence talk is not necessarily about biology, biological talk is not necessarily about essence" (J. R. Martin 1994:634). Ifølge Martin er det ikke essens-prat *per se* som er problemet, men hvordan den brukes.

[2] De seneste årene er Holst trolig den innen norsk feministisk forskning som sterkest har påpekt nødvendigheten av å stille spørsmål ved koblingen mellom politisk ideologi og feministisk basert teori og forskning. Det var en del av hennes doktorgradsarbeid *Feminism, Epistemology & Morality* (Kilden 28.12.05), og det var Holst (25.6.05) som trakk opp en diskusjon i Klassekampen med innlegget: "Er det mulig å drive god vitenskap med utgangspunkt i en -isme? Forskning i feminismens navn". Den debatten som deretter ble presentert i avisen, innbefatter et vidt spekter av problemfelt knyttet til vitenskapsteori, vitenskapsetikk, epistemologi og ontologi. (Se Klassekampen 7.7.05, 8.7.05, 9.7.05, 13.7.05, 14.7.05, 16.7.05, 21.7.05, 26.7.05, 29.7.05 samt Bjerrum Nielsen 15.7.05, Wærness 19.7.05, Skilbrei 26.7.05 og Næss 27.7.05.) Debatten i Klassekampen kom en del år for sent til at Colbjørnsen (2003) kunne la seg informere av dens nyanser. I en kommentar til Ellingsæter og Solheim sin *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv* (2002) er hans hovedinnvending til antalogien at den "forteller mer om forskeres tenking om kjønnsrelasjoner i arbeidslivet enn den sier om kvinner og menn i arbeidslivet". Grunnen til det er en "ganske utbredt skjevhet i måten teoretiske betraktninger og empiriske funn gjennomføres og tolkes på" (Colbjørnsen 2003:556). Som ingrediens i sin sluttsats, skriver han: "De fleste av forfatterne ser imidlertid ut til å ha bestemt seg på forhånd for at kjønnsmakt betyr mest [av det som kan bety noe], for at kvinner alltid har det verst, og for at alle indikatorer på det motsatte bare er tilsynelatende" (Colbjørnsen 2003:558). Det er denne type kritikk som er så lett å reise med den åpenbare koblingen mellom politisk ideologi og feminstisk basert teori og forskning, en kritikk som Holst-diskusjonen åpner opp for å nyansere. Ellingsæter og Solheim (2003) imøtegår selv kritikken. Imøtegåelsens innhold kan fruktbart inkluderes som et ekstra bidrag til distinksjonene og påpekningene som diskusjonen i Klassekampen avstedkom to år senere.

som *xanith*, det tredje kjønn, (Wikan 1982)[1]. Kjønn er "kroppsteknikker" (Mauss 1992), det være seg spesifikke intrakulturelle samleiestillinger eller interkulturelle måter kvinner går på. Kjønn er kroppsombyggingsprosjekter som anorektikerens iscenesettelse av kroppen (Solheim 1998) eller ulike silikonskulpturer, kosmetisk kirurgiprodukter og deres like (Davis 1998, 1999). Kjønn er forventninger, eksempelvis om faglige kvalifikasjoner eller fysisk størrelse (Valian referert hos Kilden 24.1.06). Kjønn er artefakter. Håndriller kan åpnes, mens håndmiksere ikke kan det (Oudshoorn, Saetnan og Lie 2002), traktorer er store, sterke og innebærer kontroll (Brandth 1995), og datamaskiner har intellektuell kapasitet og evne til abstrakt tenkning (Lie 1997). Og for å ta det til slutt, kjønn er kontekst. Riktignok er Hyde (2005) sitt vesentligste bidrag styrkingen av "the gender similarities hypothesis", men hun indikerer samtidig at kjønn er kontekst. I metaanalysen av forskning gjort på det Hyde omtaler som psykologiske kjønnsforskjeller, viser det seg, for å sitere fra Anja M. Jensen (27.10.05) sin presentasjon av studien, at: "Mænd kan kaste hurtigere og længere end kvinder. Det er sådan cirka den største forskel på mænd og kvinder". Helt presis er ikke Jensens ingress med hensyn til hva Hyde fant, men det får her så være. For meg er det mer vesentlig at Hyde presenterer en rekke studier som finner at kjønnsforskjeller "depend on the context in which measurement occours" (Hyde 2005:581). For å nevne to studier. I en situasjon hvor forsøkspersonen er fratatt sin individuelle identitet, forsvinner den ellers så sedvanlig verifiserte kjønnsforskjellen i aggresjon: Menn slipper ikke flere bomber enn kvinner, heller tvert om. Og for det å smile: Vet deltakerne at de blir observert, er kjønnsforskjellen større enn hvis de ikke vet det. (Henholdsvis Lightdale og Prentice 1994 og LaFrance, Hecht og Paluck 2003 referert hos Hyde 2005:588-589.)

Ut fra ovenstående skal det kunne gå frem at kjønn er mye. Kjønn er overalt og ingen steder. Det er realisert, men også bare som et potensialet. Når kjønn er, er et empirisk spørsmål. Den potensielle leser vil muligens hevde at det jeg har presentert i avsnittet over, ikke er kjønn. Dette er bare uttrykk for, effekter av og tilpasninger til kjønn. Da er min respons at leseren tilskriver kropp for stor betydning. Hun eller han samler kjønn rundt kroppens beskaffenhet. Hvorfor skulle ikke kontekst kunne være kjønn slik penis i bevegelse er det? Spørsmålet er kun retorisk, og det selvfølgelige svaret er at det er vanskelig å forestille seg. Og for å redegjøre for hvorfor det er vanskelig, kan jeg dra nytte av visse deler av Butlers performative teori om kjønn[2]. Hun forstår performativitet ut fra Derridas kritiske reformulering av Austins talehandlingsteori, og da som en gjentatt og siterende praksis gjennom hvilken diskursen produserer de effekter den vanligvis sies å benevne (Stormhøj 1999). "Sitering" viser til det forhold at enhver måte å representere kjønnet på, siterer, det vil si refererer til kjønnets kulturelt forståelige form, omriss og karakter, med andre ord den måten kjønnet oppfattes på i den kulturelle konteksten. Og med mine ord: Grunnen til at det er vanskelig å forestille seg at kjønn er kontekst, er fordi vår kulturs sitering sier at kjønn er kropp. Til tross for alt det kjønn er, som jeg har utbrodert over, ender vi opp med at kjønn er kropp og alt det andre dens epifenomen.

---

[1] Vandeskog påpeker at *xanith* omtales som om det er en kjønnskategori, og stiller spørsmål ved om det faktisk er det. Grunnlaget for spørsmålet er utfordringen vi står ovenfor når vestlige kjønnsbegreper synes å være "anvendelige i vår beskrivende analyse av 'de andres' kjønnsbegreper", men hvor de ikke nødvendigvis er det (Vandeskog 2007:150). Mitt poeng er ikke epistemologisk oversettelsesproblematikk. Mitt poeng er å påpeke at seksuell praksis inngår i "kjønn".

[2] Den innebærer ikke at Butler "[is] doing away with" kropper og deres materialitet. Isteden er det snakk om å dekonstruere begrep og "to free it from its metaphysical lodgings in order to occupy and to serve very different political aims" (Butler 1992:17). Butler mener at vi ikke har noen prediskursiv adgang til kroppsmaterialiteten, og kroppen materialiseres i den diskursive praksisen (Stormhøj 1999). Selv om jeg ikke nødvendigvis slutter meg til Butler, er også jeg av den oppfatning at mennesket kun har en fortolket tilgang til virkeligheten (Follo 2002a). Det gjelder òg for andres og egen kropp.

Ettersom denne avhandlingen slett ikke skal dreie seg om hva kjønn er, stopper jeg min redegjørelse for det med dette. Heretter betrakter jeg kjønn som forklarende prinsipp tilsvarende instinkt og gravitasjon (Bateson 2000): Noe som kan forklare det en ønsker å forklare uten at en kan forklare det forklarende prinsippet selv. Da blir kjønn en betegnelse på det som kjønn er antatt å gjøre, om enn ikke en forklaring på hvordan kjønn gjør det. Da kan jeg la det upresise og komplekse ved kjønn forbli gjemt i den batesonske "black box" og gå videre som om jeg visste alt det som kunne ha vært visst om kjønn. Det kjønn er, fra kropp og natur til arketypiske relasjoner og kontekst, og alle de ulike sammenkoblinger mellom kjønns fasetter, forflytter jeg inn i "the black box" i en stilltiende overenskomst mellom den potensielle leser og meg om at vi heretter ikke rører ved boksens innhold. Det innebærer at det blir et ubesvart spørsmål hvilken ontologisk status forskjelligheten har (jevnfør side 199), den forskjelligheten mellom kvinner og menn som er den bærende idé i skogbrukets argumentasjon rundt kvinners deltakelse.

En trenger ikke å ha avklart den ontologiske statusen for å utnytte den angivelige forskjelligheten. Empirisk kan forskjellighet utgjøre et maktgrunnlag, slik likhet kan brukes som argument ved konkurranse om ressurser (Vike m.fl. 2001). Ellingsæter og Solheim retter oppmerksomheten mot det usynlige maktspill som, ifølge dem, foregår ved at begge kjønn "er engasjert i en kontinuerlig reforhandling omkring hva som skal regnes som 'kjønnsbestemte' egenskaper, og hvilke maktressurser dette gir" (Ellingsæter og Solheim 2002:51). Innen skogbruket synes det imidlertid ikke å være de "kjønnsbestemte" egenskapene en reforhandler om. Det er å gå lenger enn det som empirisk finner sted. Det det derimot forhandles om, er med hvilken kraft og fra hvilken posisjon en skal agitere for forskjelligheten. Dette innebærer at kvinners forskjellighet er en maktressurs kun så lenge skogbrukets ledende og innflytelsesrike menn ser det gagnlig å argumentere for den. Slutter de å gjøre det, faller grunnlaget for ressursen. Det gir at det er et åpent spørsmål hvilken maktressurs kvinner faktisk besitter.

Fenomen som gjør kjønn gjeldende

Det er mulig å tenke seg to "bevegelsesretninger" i studier hvor kjønn inngår. Den første tar utgangspunkt i kvinner og menn. Så ser en på hvilke implikasjoner det har å være henholdsvis kvinne eller mann. Den andre tar utgangspunkt i fenomener. Så ser en på om fenomenenes tilstedeværelse har implikasjoner for kvinner/menn og hva det i så fall er snakk om. Distinksjonen er et vesentlig moment i Ellingsæter og Solheim sin overbyggende og teoretiserende innledning til boken *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv* (2002), en publikasjon fra Makt- og demokratiutredningen som de er redaktører for. Om den beskrivelsen de skal gi av endringer innen arbeidslivets organisering, skriver de:

> Et viktig poeng ved denne beskrivelsen er å antyde hvordan prosesser som tilsynelatende ikke har noe med kjønn å gjøre, likevel inngår i mer eller mindre systematiske meningsforbindelser med en implisitt kjønnskarakter. Dette betyr ikke at vi mener at "alt er kjønn", men at de ulike prosessene vi fokuserer på, nettopp kan sies å ha en rekke kjønnsmessige *implikasjoner*. (Ellingsæter og Solheim 2002:38, kursiv i original)

Denne inngangen til fenomen som eventuelt måtte gjøre kjønn gjeldende, vektlegger det kontekstuelle sterkt. Det kommer til uttrykk blant annet hos Solbrække i hennes kapittel om kjønn som implisitt maktstruktur i reklamebransjen. Ifølge Solbrække er det nødvendig å betrakte kompetanse og kjønn som tilkoblet "det sosiale feltet de i realiteten er vevd inn i", og da dette feltets "helt spesifikke kulturelle og sosiale defineringsprosesser" (Solbrække 2002:364).

Jeg har valgt å følge Ellingsæter, Solheim og Solbrækkes "bevegelsesretning". Det er primært fordi datamaterialet så sterkt indikerer vektleggingen av det kontekstuelle via den gitte

empiriske betydningen av de kollektive forbindelsene skogeierne inngår i. I avhandlingen manifesterer det kontekstuelle seg i form av ett presentert kapittel om skogbruksverdenen og ett om forståelser i denne verdenen. Sekundært er valget tatt ut fra hva jeg som forsker føler meg mest bekvem med. Selv om jeg er overbevist om at kjønn spiller en eller annen rolle i nær sagt alle sammenhenger hvor mennesker inngår — det er ikke uten grunn at Hannerz (1980:317) tar inn kjønn blant det han kaller "role-discriminatory attributes" — vil kjønn kunne ha ulik grad av betydning. Og av og til vil kjønn slett ikke være det som gir best forklaring på eller størst forståelse av det en måtte studere i den levde virkeligheten. Ettersom denne avhandlingen hadde som bestilling fra oppdragsgiverne at kjønn (kvinner) skulle inngå som analytisk ingrediens og være en del av den ferdige presentasjonen, har jeg naturlig nok ikke inkludert fenomen som i beskjeden grad gjør kjønn gjeldende. Det innebærer at selv om jeg har valgt å følge bevegelsesretningen til Ellingsæter, Solheim og Solbrække, vil ikke dette nødvendigvis gå tydelig frem av presentasjonen.

I det kommende vil kompetanse, en mulig større vektlegging av verdikjeden, miljøvennlighet og fordringer implisitt i næringsorganisasjonsarbeid, være de fenomen jeg vier fokus til. De er alle skogbruksinternt eksisterende fenomen.

Forvaltningsaktivitet og kompetanse

Med basis i Gibbs er forvaltning "the administrative and regulatory process whereby the policies and objectives established for a forest property are attained" (Gibbs 1975 referert hos Ingemarson 2004, paper II:218). Strupstad (1991) deler de administrative og de praktiske oppgavene til en skogeier inn som følger:

Administrative oppgaver	Praktiske oppgaver
Planlegge, forberede sluttavvirkning	Hogst
Planlegge, forberede skogkulturtiltak	Fremdrift av tømmer
Veiplanlegging	Planting
Innkjøp og investeringer i skogbruket	Rydding, ungskogpleie
Regnskap, budsjettering, lønninger	Vedlikehold av skogsutstyr
Daglig administrasjon av personell	

Det er de administrative oppgavene mine skogeierinformanter angivelig gjør i og med definisjonen av "forvaltningsaktive skogeiere" (se side 21). De praktiske oppgavene skulle de pr. definisjon sette bort alt eller deler av. Det var på det grunnlag de ble foreslått som informanter for meg. At de ikke gjorde alt skogsarbeidet selv, ble verifisert i intervjuene. Det krevde imidlertid gjerne både oppklarende spørsmål og senere sammenstilling av ulike intervjusekvenser, for å få det fastslått om det var de selv som utførte skogsarbeidet eller ikke. De kunne nemlig si at "jeg har hogd" eller "jeg har plantet" eller liknende, selv om arbeidsstykket var bortsatt[1]. Skiftet av subjekt antar jeg er knyttet til den referanserammen som det private eierskapet gir: Det er "jeg" som hogger selv om det er andre som faktisk gjør det.

Redusert innsats i det praktiske skogsarbeidet og overgang til mer ren forvaltningsaktivitet?

Det er mulig å tenke seg at kvinnelige skogeiere kan få økt innpass i skogbruket hvis en får en bevegelse i retning av mer utelukkende forvaltningsaktivitet. Dette fordi kravene til kroppsfysikk som de praktiske arbeidsoppgavene i skogen innebærer, kan være en faktisk eller forestilt barriere for kvinner. Menn har kroppslig fortrinn når det gjelder hard og

[1] Eksempelvis Bente i intervju 2.9.03 s. 15, Eli i intervju 10.9.03 s. 15, Fredrik i intervju 15.8.03 s. 30.

vedvarende intens hogst med motorsag (Hagen 1990, Berger 2000). Det er først og fremst biologiske forskjeller som ligger til grunn for forskjell i ytelsene. At det her dreier seg om at menn i gjennomsnitt er fysisk sterkere enn kvinner og at dette ikke betyr at alle menn er sterkere enn alle kvinner, forhindrer ikke at dette kan bli generalisert til at (alle) menn er fysisk sterkere enn kvinner. En slik generalisert forståelse tar ikke hensyn til store individuelle variasjoner, og kan bidra til en form for biologisk determinisme det ikke er grunnlag for. Det er videre en utbredt forestilling i Norge at skogsarbeid er fysisk tungt, og det så vel blant folk utenfor skogbruket[1] som innenfor. Denne forestillingen blir uttrykt blant kvinner som arbeider i skogen (Alfnes 1990), hos mannlige og kvinnelige skogeiere (Strupstad 1990), hos jenter og gutter på videregående skoles tilbud i skogbruk, hos deltakere og instruktører på Aktivt Skogbruk-kurs, samt hos kvinner og menn som arbeider i skogen (Follo 2001). Det er her to forståelser som kan kobles sammen: Menn er sterkere enn kvinner, og skogsarbeid er fysisk tungt. Dette kan resultere i en generalisert forestilling om at skogsarbeid er for tungt for kvinner, til tross for at kvinner har motbevist det gjennom deltakelse i skogsarbeid. På et overordnet nivå er det snakk om at myten "skogsarbeid er for tungt for kvinner", kan ha stor negativ innflytelse på kvinners motivasjon for og aktive deltakelse i den praktiske delen av skogbruket.

Skulle det være slik at en reduksjon i egenaktivitet i skogen gjør det lettere for kvinnelige skogeiere å få innpass, har kvinner i noen deler av landet det atskillig enklere enn hva andre har. Det er nemlig store regionale variasjoner når det gjelder mekaniseringsgrad og det å sette bort det praktiske skogsarbeidet til andre. I tabell 2 er mekaniseringsgrad uttrykt via andel felt og kvistet med hogstmaskin. Tallene er for 2003, og de inkluderte fylkene er oppført med økt andel[2].

Tabell 2: Avvirkning for salg, andel utført med hogstmaskin, for enkelte fylker og hele landet (Statistisk sentralbyrå 2006a)

Fylke	Avvirkning for salg i alt, m^3	Felt og kvistet med hogstmaskin, prosent
Rogaland	27 544	22
Møre og Romsdal	67 088	23
Hordaland	65 504	56
Sør-Trøndelag	201 467	82
Nord-Trøndelag	442 023	82
Akershus/Oslo	656 626	92
Buskerud	775 347	92
Hedmark	1 924 989	93
For hele landet	7 173 012	85

Omfatter eiendommer med minst 25 dekar produktiv skog.
Inkluderer alle eierformer.

Av tabellen går det frem at ikke bare er antall kubikkmeter hogd for salg svært varierende, det er også andelen som er utført med hogstmaskin. At hogsten er utført med hogstmaskin, innebærer at arbeidsstykket utføres av andre enn skogeier selv. Det vil være høyst unntaksvis at hogstmaskinfører er skogeier som hogger i egen skog. Ser en på foryngelse kommer også

[1] Skogbrukets Kursinstitutt (1995) og Ukjent a (udatert).
[2] Fra skogbruksaktører i Rogaland har det blitt hevdet ovenfor meg at prosentandelen for deres fylke ikke kan være korrekt. Det går da også frem av Steinset m.fl. (2006) at Statistisk sentralbyrå har mottatt tilbakemeldinger fra brukere om at prosentandelene stemmer dårlig med virkeligheten i visse fylker.

de store regionale variasjonene frem. Det både når det gjelder dekar plantet eller sådd, og andel utført av skogeier selv eller ulønnet familiemedlem (tabell 3). Her er de inkluderte fylkene oppført med økt andel egenaktivitet. Tallene er fremdeles for 2003.

Tabell 3: Areal plantet eller sådd, andel utført av hvem, for enkelte fylker og hele landet (Statistisk sentralbyrå 2005d)

Fylke	Areal plantet eller tilsådd, dekar	Areal utført av hvem, prosent		
		Skogeier og ulønnet familiemedlem	Lønnet arbeidshjelp	Entreprenør eller andre som tok på seg arbeidet til avtalt pris
Akershus/Oslo	10 373	18	44	38
Hedmark	42 925	23	32	45
Nord-Trøndelag	22 962	37	33	30
Buskerud	18 997	43	28	29
Sør-Trøndelag	11 457	45	17	38
Hordaland	1 068	76	22	3
Sogn og Fjordane	2 503	78	11	11
Troms/Finnmark	1 208	96	0	4
For hele landet	201 181	35	26	39

Omfatter eiendommer med minst 25 dekar produktiv skog.
Inkluderer alle eierformer.

Mine kvinnelige skogeierinformanter kommer fra det området i landet hvor stort fravær av egenaktiv innsats i skogsarbeid skal kunne optimalisere deres innpass. Ikke bare har Hedmark det klart største volumet hogd for salg — i 2003 var det 1 924 989 m^3, det vil si over 900 000 m^3 mer enn Oppland som har nest mest (Statistisk sentralbyrå 2006c). Fylket har også den største andelen som er hogd med hogstmaskin[1]. Videre har Hedmark det største arealet plantet eller tilsådd av samtlige fylker med sine ca. 43 000 dekar, samtidig som det har nest minst andel planting/såing utført av skogeier eller ulønnet familiemedlem (Statistisk sentralbyrå 2005d). Og for å understreke Hedmarks særstilling ytterligere kan en annen arbeidsoppgave tas inn: Fylket har det klart største arealet hvor det er utført ungskog- eller gjenvekstpleie, men den klart laveste andelen utført av skogeier selv eller ulønnet familiemedlem. Av det ca. 56 500 dekar store arealet slik pleie er utført på i 2003, har skogeier/ulønnet familiemedlem gjort kun 30 prosent (Statistisk sentralbyrå 2005d). Sannsynligvis er det variasjoner også innad i Hedmark, men presumptivt vil ikke kommunene Elverum, Våler, Nord- og Sør-Odal og Stange være de som i særlig grad drar ned Hedmarks totale tall. Til det er hjemkommunene til mine informanter altfor mye en del av Hedmarks eget skogbruksmessige smørøye.

Hedmark ligger trolig i fronten av skogbruksmessige endringsprosesser som mekaniserings-grad/egenaktivitet. Det innebærer at funn fra en studie av skogeierinformanter i det hedmarkske smørøyet, kan generaliseres til hva fremtiden vil kunne bringe også for skogeiere andre steder i landet. Det er en generalisering til en spesifikk situasjon ut fra hva "what may be". Schofield (1990) snakker om tre situasjoner/domener kvalitative studier kan generalisere til med utgangspunkt i hvordan de er designet: "What is", "what may be" og "what could be". Det første refererer seg til å studere det typiske, det generelle, det vanlige, og så generalisere til det som skjer mer allment i samfunnet. Det andre refererer seg til å studere det som trender

[1] Det hadde Hedmark også tidligere. I 1988 var noe under 50 prosent av kvantumet avvirket i Hedmark utført med hogstmaskin. Tallet for hele landet var da på 33 prosent. Det har vært en rivende teknologisk utvikling. I 1978 var kun 3 prosent av den totale hogsten utført med hogstmaskin (Statistisk sentralbyrå 1992b).

sier at fremtiden kommer til å bringe, og så generalisere til dette fremtidige. Det tredje refererer seg til å studere det som anses for å være det ideelle eller eksepsjonelle, og så generalisere til det ideelle eller eksepsjonelle. Schofield poengterer at selv om funn kan være klart forbundet med særegne trekk ved den empiriske sammenhengen data kommer fra, og dermed kan ha veldig begrenset generaliserbarhet til andre situasjoner, så kan de "nonetheless be important in demonstrating what is possible, even if not what is generally likely" (Schofield 1990:220). For mekaniseringsgrad/egenaktivitet er ikke bare tendensen i Hedmark mulig for andre områder av landet, jeg våger den påstand at den også er sannsynlig. Hva mine skogeierinformanter beretter og implisitt formidler om deltakelse i og synet på praktisk skogsarbeid, har således større signifikans.

Det er ingen av mine kvinnelige skogeierinformanter som tilkjennegir at deltakelse i det praktiske skogsarbeidet er et *must*. Ikke er det det for dem slik de selv oppfatter arbeidet og seg selv. Og ikke synes de å oppleve at det er et *must* i andres øyne at de selv skal gjøre det. Eli er den av kvinnene som gjør minst av praktisk skogsarbeid. Det "eneste jeg har vært med på sånn fysisk", sier hun, er å gå sammen med en som skulle rydde i skogen for å vise ham hvordan han kom seg dit[1]. Og når det er snakk om den mulig påkomne ryddingen som skal skje, kommer det implisitt frem elementer som kan ligge til grunn for at egenaktivitet i skogen ikke fremstår som noen nødvendighet for henne. Hun påpeker at slik rydding dreier seg om å gjøre valg og sette igjen de riktige trærne. Det er ikke bare å ta blindt og la det eksempelvis være 2,5 meter mellom, men en må "se på trærne og så ta ut de som ikke er de beste". Det kan ikke hun gjøre, både "fordi jeg ikke har kompetansen og ikke kreftene heller eller tida"[2]. Anne for sin del pakker snøveier[3], det Anne omtaler som å kjøre "med traktor tidlig på høsten, så tælan sett seg så det blir fint for hogstmaskinen"[4]. Hun planter og suppleringsplanter også. Det har hun tid til, sier hun, det er bare noen timer nå og noen timer da over en måneds tid omtrent. Videre kan hun bruke penger fra skogavgiftskontoen til å lønne seg selv for arbeidet. Og plantingen er "litt koselig", hun gjør det bare i godvær,[5] og det er "stille og godt å være i skogen" med fuglekvitter, elg og rådyr[6]. Gress har hun ryddet rundt planter[7], men om hun skulle ha hatt noe avstandsregulering, hadde hun kommet til å sette det bort. En "må ha litt krefter for å bruke" den ryddeøksa hun lærte å bruke på ungskogpleiekurset hun deltok i, og ryddesager "er itte laga tel for damer". Hun synes det er tungt, og fordi hun er "såpass stutt, så blir det for digert" for henne, og selen gnager over brystene. I tillegg er hun litt skeptisk til ryddesag fordi hun tror den er farlig[8]. Hun hevder imidlertid at "det er berre å lære [seg] tel å bruke maskiner og slikt"[9] — slik som hun holder på med opplæring av seg selv på korntreskeren[10]. Så selv om hun aldri har brukt motorsag[11] kunne det ha "vært litt artig å prøve det òg". Hun kommer nok ikke til å bli noen "slik fæl tømmerhogger"[12], sier hun, en slik en "som hogger mye og driver mye i skogen"[13]. Det å kunne bruke motorsag og gjøre litte granne som "i hvert fall pynte opp att de [trærne] som har falt ned"[14], betrakter Anne imidlertid helt klart som positivt. I dette ligger det overhodet ikke noe

[1] Intervju 10.9.03 s. 27-28.
[2] Intervju 10.9.03 s. 18-19.
[3] Allskog 4/2006b.
[4] Intervju 13.8.03 s. 33.
[5] Intervju 3.9.03 s. 1-2.
[6] Intervju 3.9.03 s. 8.
[7] Intervju 13.8.03 s. 28.
[8] Intervju 13.8.03 s. 29.
[9] Intervju 13.8.03 s. 30.
[10] Intervju 13.8.03 s. 19-20.
[11] Intervju 13.8.03 s. 30.
[12] Intervju 3.9.03 s. 25.
[13] Intervju 3.9.03 s. 27.
[14] Intervju 3.9.03 s. 25.

tilkjennegitt sosiokulturelt press om økt innsats i hogsten. Tvert om sier hun helt tilforlatelig uten noen form for nødvendiggjort beklagelse eller rettferdiggjørelse, at det for henne passer best å drive det sånn som nå. Hun er, ifølge henne selv, nemlig "ikke særlig bygd for å drive som noen tømmerhogger"[1]. Dorte synes heller ikke å aspirere til å være tømmerhogger i Annes forstand. Dorte påpeker at hun ikke er "sterk nok tel å mase" når hun hogger frøtrærne sammen med den eldre mannen hun har med seg på hogsten. Hun må "ta det litt sakte og pent" når hun skal "jobbe tungt".[2] Hun utdyper i et senere intervju[3]:

> Å romantisere skogbruket, det er sånn som jeg kan si at jeg driver, med at vi har kaffebål hver dag. Altså å-ha-det-bra-faktoren er ganske høy der, men det er fordi at jeg er ikke avhengig av å hogge så og så mye pr. dag. Men for de som driver som hoggere, [?også?] manuelle hoggere, så tror jeg det er - jeg vet ikke hvor mye kos som er att der. Jeg tror det er et hardt arbeid, som det har vært støtt.

Til tross for den angivelige romantiseringen av skogbruket, er ikke kaffebålet bare for kosens del. Også det mer praktiske spiller inn, for, som Dorte sier, "hvis en skal sitte og ete, så blir en fort kald"[4]. Den store mengden av tømmer overlater hun til andre å hogge, "vi er itte så arbeidsmaur at vi går på alt sjøl". Jeg spør så om det er tidsbruk som gjør at de ikke gjør det, og Dorte svarer[5]:

Dorte: Ja, altså for at skulle vi ha høgd ut for eksempel 3-400 kubikk sjøl […].
GF: Med motorsag?
Dorte: Ja. For nå vil jo sagbruka ha mengde og pluss at dom for eksempel slipen, den vil dom ha fersk. Det er itte lenge den skal bli liggende før at dom syns at den er for gammal. Så hvis vi skulle høgd sjøl, så hadde det på en måte ha tie for lang tid.
GF: I forhold til ferskhetskravet?
Dorte: Ja. Og så pluss at skulle vi hatt... altså bila kjæm jo itte helt ut og henter før det er et lass, så da hadde vi itte røkki...
GF: Å få til det lasset?
Dorte: Ja.
GF: Innenfor den ferskhets... Vet du hvor ferskhetskravet er på [?henting?] da?
Dorte: Nei, det har jeg itte i huet, men det er itte så lenge det skal ligge. Jeg trur kanskje det skal itte væra mer enn en måned. Men detta herre kan du godt arrestere meg på, for detta derre klarer jeg itte å si eksakt. Men jeg trur itte det skal ligga så fryktelig mye mer enn det.

Hadde hun vært mann og den eldre mannen vært yngre, sier hun videre, da hadde de kanskje klart det hvis de hadde drevet skikkelig på[6]. Det er ingen ting i samtalene med Dorte som peker på at det er i den drevet-skikkelig-på-retningen hun vil bevege seg. Ikke hører jeg noe om at det er et ytre press om noen slik praksis, og ikke hører jeg at hun selv mener det er noe hun ønsker, burde eller må. Derimot sier hun eksplisitt at når den eldre mannen ikke lenger vil drive i skogen, da kommer heller ikke hun til å fortsette[7]. Riktignok ser hun for seg at hun om 10 år vil være like interessert som det hun er nå, og at planting og ungskogpleie er noe hun har fortsatt med, men den tunge avvirkningen antar hun at hun da er ferdig med. Den er tung både i fysisk og i psykisk forstand: Det tar på når en hogger de "erverdige gamle trærne", ler hun litt[8]. Om den kunstige kvistingen[9] er en aktivitet hun tror vil vedvare for hennes del, sier hun ikke noe om. Bente har gjort noe skogsarbeid tidligere. Hun gikk selv og markberedte med krafse i sine yngre år[10], hun har beiset mye tømmer opp gjennom årene og tømmersaksa lærte hun å bruke effektivt[11]. Og motorsag var "grådig morosamt å bruke" selv om hun aldri har vært

---

[1] Intervju 3.9.03 s. 36.
[2] Intervju 6.8.03 s. 29.
[3] Intervju 3.12.03, del 2, s. 13.
[4] Intervju 3.12. 03, del 2, s. 13.
[5] Intervju 6.8.03 s. 34.
[6] Intervju 6.8.03 s. 35.
[7] Intervju 6.8.03 s. 28.
[8] Intervju 3.12.03, del 2, s. 30.
[9] Intervju 6.8.03 s. 29.
[10] Intervju 2.9.03 s. 31-32.
[11] Intervju 17.9.03 s. 48. Ifølge Bentes utdyping samme sted, innebærer det å beise tømmer at en fjerner barken.

noe flink til det"[1]. Det har imidlertid vært ektefellen som stort sett har stått for de praktiske gjøremålene i skogen, og noen deltakelse i planting, den aktiviteten som kvinner synes å ha vært mest aktiv i (Strupstad 1991), har ikke vært særlig aktualisert som mulighet for Bente ettersom de "planter svært lite på den marka" de har[2]. Hun skulle imidlertid gjerne har kunnet arbeide i skogen selv, men helsen har satt en stopper for det[3]. Det irriterer henne at hun er hemmet, og det gjør det fordi "det er ting jeg gjerne vil ha gjort"[4]. Når jeg spør henne om hun tror det er viktig i andre sine øyne at hun gjør skogsarbeid, følger denne sekvensen[5]:

Bente: Nei, det tror jeg ikke andre folk ville bry seg med hva jeg gjorde og ikke gjorde, for de er liksom vant med at jeg drev med mye arbeid som andre kvinnfolk ikke drev med, fra jeg var lita. Nei, folk legger ikke merke til hva jeg driver med, for det er ikke noe sånn at de bryr seg om det nå lenger, nei.
GF: At du ikke gjør skogsarbeid, eller at du gjør...?
Bente: Nei, at jeg driver med det som tradisjonelt er karsarbeid på gården da.
GF: Det bryr de seg ikke noe om?
Bente: Nei, det er det ingen som reagerer på.
GF: Du kjenner jo ganske mange skogeiere, er det sånn at det er noe sånn pre eller positivt vurdert at man gjør skogsarbeid sjøl?
Bente: Ja, men det er det, slik som det er nå, så virker det for meg som om det går veldig mye over til det at noen kjører sjøl, og så setter de bort hogginga. Det er det mest lønnsomme.
GF: Å kjøre sjøl, kjøre ned hvor? Ned til velteplassen?
Bente: Kjører lastebæreren sjøl for eksempel.
GF: Sånn, ja. Og så andre som hogger?
Bente: Ja. Det er det en del som gjør. Og noen ganger så blir det også... hvis de har lastebærer sjøl altså.
GF: Er det mange som har det da?
Bente: Ja, de store skogeierne har en del utstyr.

Denne intervjusekvensen med Bente er informativ på flere vis. For det første påpeker hun at det ikke er noen som ville ha brydd seg med om hun gjorde "karsarbeid" på gården, og det ville de ikke ha gjort fordi de er så vant til at hun har drevet slik. Hun svarer her ut fra det som har vært "tradisjon" å spørre om når det gjelder kvinner og gårdsarbeid. Hun svarer ikke på det jeg mener at jeg faktisk spør om. For det andre svarer hun ut fra "hogginga" når jeg spør om det er positivt vurdert å gjøre skogsarbeid selv. At skogsarbeid rommer en rekke med ulike arbeidsoppgaver, tas ikke inn. Det peker på hogstens betydning i skogbruket, noe jeg var inne på på side 157. For det tredje viser hun indirekte til at det skjer en normalisering av det å ikke utføre avvirkningen selv. Det gjør hun med sitt utsagn om at det virker som om en mer setter bort hoggingen. For det fjerde viser hun til det lønnsomme ved å sette bort hogging og ta fremkjøringen selv. Lønnsomhetsbetraktninger synes å bli tillagt stor retorisk gjennomslagskraft i skogbruket, og en ikke-lønnsom aktivitet må bæres opp av andre årsaks-forklaringer alene. Det gir et ekstra bidrag til normalisering av det å ikke gjennomføre hogsten selv. Og for det femte: En leter forgjeves i dette intervjuutsnittet etter noe som kan tyde på at Bente opplever deltakelse i praktisk skogsarbeid som et *must*. En finner det ikke andre steder i intervjuene med henne heller. Hun er irritert fordi hun ikke får gjort det hun gjerne ville ha hatt utført av praktiske arbeidsstykker i skogen. Det er noe ganske annet enn at skogsarbeid i seg selv er et *must*.

Hva så med de mannlige skogeierinformantene? La meg slå det fast med en gang: Alle med unntak av Bernt har en forhistorie hvor de har utført motormanuell hogst. Det er i hele spennet fra å selge motormanuell hogst som tjeneste og å arbeide som ansatt skogsarbeider, via det å

[1] Intervju 2.9.03 s. 19.
[2] Intervju 17.9.03 s. 2.
[3] Intervju 2.9.03 s. 19.
[4] Intervju 17.9.03 s. 11.
[5] Intervju 17.9.03 s. 11.

være "yrkesaktiv skogeier"[1], til å hogge noe på gården og skjære selvhogd tømmer selv i forbindelse med fjøsbygging. Bernt derimot slår utvetydig fast at han aldri har vurdert at han skulle hogge selv med motorsag[2]. For de seks andre mennene er det da slik at deres forhistorie forteller at de kan utføre tømmerhogst selv både ut fra det å ha tilstrekkelig praktiske ferdigheter, skogfaglig innsikt, fysisk styrke og utholdenhet. At de kan gjøre det, innebærer imidlertid ikke at de pr. dato nødvendigvis gjør dette arbeidsstykket selv. Asbjørn forfekter det syn at toget er gått for egenhendig å ta slutthogsten — hogstmaskinen er kommet for å bli[3]. Når jeg spør ham om det er viktig i hans øyne om han gjør praktisk skogsarbeid eller ikke, svarer han[4]:

Asbjørn: Jeg hadde sikkert funnet større tilfredsstillelse hvis jeg kunne ha gjort det sjøl. Men det er liksom en grense for hva jeg kan rå med. Jeg skal administrere en relativt stor gård, og drive den produksjonen jeg driver attåt, […] da har skogen blitt det som har blitt skjøvet -

GF: Skjøvet bort. Ja.

Asbjørn: Og litt på grunn av at det også ... en kan få gjort det arbeidet uansett, gjennom den mekaniseringa som har skjedd. Og det skal i sannhet sies at prisleiet på leid arbeid i form av maskinell sluttavvirkning eller tynning, den har ikke økt så forferdelig mye, altså.

Også Dag tar inn øvrig arbeid på gården i sin redegjørelse for hvorfor han ikke gjør skogsarbeid. Han rekker det ikke, sier han. Og så lenge han har nok å drive med på gården betyr det ikke noe for han om han faktisk gjør det praktiske skogsarbeidet. Det viktige for ham er at skogen blir skjøttet. Videre lønner det seg ikke i forhold til den øvrige produksjonen, påpeker han. Skulle han ha hogd selv, ville den produksjonen ha blitt forringet.[5] Heller ikke Hans og Espen finner tid til hogst. Det er imidlertid lønnsarbeid som stjeler deres tid. Hans har drevet tynning de siste årene, men[6]:

Hans: Ja, altså vi kan si at tynningen har jeg jo satt bort, de store tynningsarealene. Og det blir jo en dyr form for hogst, men jeg hadde ikke klart å rå med det alene.

GF: Hvis du skulle fysisk ha gått ut og gjort det?

Hans: Ja. Men derimot å ta små, da sånne frøtrær, som jeg sier, og enkeltbestand, enkelttrær som skiller seg ut i et bestand, eller vindfall som jeg da oppdager ligger der, de har jeg jo tid til og har da kapasitet til å ta sjøl.

Espen budbærer tidsknipen og tidsprioriteringens harde bud når jeg spør ham om han nå gjør noe praktisk skogsarbeid[7]:

Espen: Nei, det har vørte lite det nå, altså. Det har dessverre det. Jeg rødde jo litt... vi har jo litt rundt garden her og tar ut litt ved og sånn da. Og det hender jeg får tatt og kjørt ut noe vindfall og slikt som kan ha vørte etter høgging på ein tå desse andre teiga. Men jeg får jo itte liksom drive noe i skogen jeg nå, manuelt.

GF: Er det på grunn av tid?

Espen: Ja, på grunn av tida, ja. Itte på grunn av løsta og evnen. Men... jo, det er evnen det står på. Viljen er der, men (små-ler) ikke evnen.

GF: Evnen, går det på tid da?

Espen: Tida, ja. […] Jeg kunne jo drive helgjer da, men man har familie og man har masse andre sånne daglige sysler knyttet tel bolig og garden au. Så sånn er det.

Ei heller Fredrik har særlige ambisjoner om å delta i noen slutthogst. Det er i tråd med det han forfekter er det mest grunnleggende en for tiden lærer i skogøkonomien: Kjøp deg ryddesag, plant, gjør alt det, men hold deg unna sluttavvirkningen[8]. Bernt har en tilsvarende betraktning om relativ inntekt, men den gjelder for alt skogsarbeid: Han tjener bedre på at andre gjør

---

[1] Betegnelsen "yrkesaktiv skogeier" er gjerne forstått som en gårdbruker som lever av det som egenaktiviteten i skog og på jord kan gi av utkomme. Betegnelsen synes å være mindre i bruk nå enn tidligere.
[2] Intervju 22.7.03 s. 26.
[3] Intervju 21.11.03, del 2, s. 18.
[4] Intervju 21.11.03, del 2, s. 16.
[5] Intervju 17.10.03 s. 41-42.
[6] Intervju 4.8.03 s. 21.
[7] Intervju 28.7.03 s. 35.
[8] Intervju 15.8.03 s. 14.

skogsarbeidet uansett hva det måtte være, og at han selv gjør andre ting. I tillegg synes han det andre er artigere.[1] Det er bare Geir av de syv mannlige skogeierinformantene som holder fast på det å ta hogst selv. Ikke all hogst riktignok, for det rekker heller ikke han med. Det er rett og slett for mye som skal hogges, og han er fullt sysselsatt.[2] Det blir mye å gjøre som selvhoggende og administrerende skogeier når en nettopp er ferdig med en drift, er midt oppi den andre, planlegger en tredje og forynger den fjerde[3]. Når Geir gjør det han makter med av hogst, er det, som han sier, fordi dette er jobben hans og det er dette han kan[4].

Slik tilfellet var for de kvinnelige skogeierinformantene, tilkjennegir heller ikke de mannlige at det er noe *must* å utføre skogsarbeidet egenhendig. Riktignok gjør de fleste av dem noe også på det tidspunktet jeg intervjuer dem. Som det går frem av avsnittet over, kjører Espen ut noe vindfall, og Geir hogger. Videre har Asbjørn eksempelvis nylig plantet, suppleringsplantet og tatt ned noen frøtrær[5]. Fredrik planter selv nå hvis det er "små-akkorter". De større setter han imidlertid bort for å få det gjort. Også han er nemlig gjenstand for den tidsprioriteringen jeg ovenfor lar Espen uttrykke: Skal Fredrik plante i helgen eller skal han være sammen med familien og gjør det som alle andre familier gjør?[6] Litt ungskogpleie forsøker han også å få gjort[7]. Og Hans henter ut nedblåste furuer med traktoren sin[8], foretar noe kvisting på trær som trenger en form for "make-up"[9], og tok selv det lille feltet med 250 planter i fjor[10]. Å igjen plante 5 000 planter slik han kunne gjøre tidligere[11], synes verken å være mulig gitt at han bare har helgene til å utføre arbeidsstykket på[12], ei heller er det nødvendig gitt at tynningshogst er det som nå foregår på eiendommen[13]. Selv om de fleste av de mannlige skogeierinformantene gjør noe skogsarbeid, synes det å være relativt beskjedent. Det eneste unntaket er Geir. Hva svarer de så når jeg spør om det er viktig å gjøre skogsarbeid selv? Litt av Asbjørns svar er presentert ovenfor. Det vedrører om det er viktig for ham selv å gjøre det. Senere spør jeg ham om han tror det er viktig i andres øyne at han gjør arbeidet selv. Svaret hans lyder: Ved å gjøre skogsarbeid selv vil en kanskje lettere kunne forsvare eiendomsretten, da vil en kan hende greie å stå imot press som eksempelvis vern av flere og flere områder. Hadde en vist at en som skogeier hadde arbeidsplassen sin i skogen, hadde det kanskje vært litt lettere å få forståelse.[14] For Asbjørn er det ikke snakk om noe sosiokulturelt press om å skulle gjøre skogsarbeid selv. Derimot dreier svaret hans seg om hva som kan være næringspolitisk lurt å gjøre. Også Dags svar har jeg delvis gjengitt allerede. Når jeg spør ham om det betyr noe i lokalmiljøet rundt ham om en skjøtter skogen sin, responderer han ved å si at han ikke tror det. Det er for ham det betyr noe, ikke for andre.[15] Og som tidligere påpekt: At skogen skjøttes, innebærer ikke at han må gjøre skogsarbeidet. Geir fremmer det syn at det "knapt nok er akseptert" å gjøre skogsarbeid selv. "For enkelte så er det ansett som negativt", hevder han.[16] Jeg antar det er hogstinvolveringen han her tar

[1] Intervju 22.7.03. s. 44.
[2] Om at det er for mye hogst som skal skje: Blant annet i intervju 22.9.03 s. 1 og 22-23; intervju 5.11.03 s. 42.
[3] Intervju 3.12.03, del 2, s. 36.
[4] Om at dette er Geirs jobb: Blant annet i intervju 22.9.03 s. 12.
[5] Intervju 19.9.03 s. 12 og 22.
[6] Intervju 15.8.03 s. 33-34.
[7] Intervju 15.8.03 s. 43.
[8] Intervju 4.8.03 s. 20.
[9] Intervju 4.8.03 s. 33.
[10] Intervju 4.8.03 s. 28.
[11] Intervju 9.9.03 s. 32.
[12] Intervju 9.9.03 s. 28.
[13] Intervju 4.8.03 s. 27.
[14] Intervju 21.11.03, del 2, s. 17-18.
[15] Intervju 17.10.03 s. 41.
[16] Intervju 3.12.03, del 2, s. 41.

utgangspunkt i. Det antar jeg fordi han senere utdyper hvorfor dette skulle være negativt ved å si at det å drive i skogen er "ensbetydende med at 'jasså, du kom ikke lenger enn som tømmerhogger', liksom". Ifølge ham er dette knyttet til skolegang og utdannelse — noe han ikke har prioritert. Andre som arbeidsfolk eller entreprenører, har imidlertid en annen oppfatning. De ser det, hevder Geir, "så å si alltid som positivt at du driver i skogen sjøl".[1] Når jeg spør Fredrik om det betyr noe for ham om han gjør praktisk skogsarbeid eller ikke, følger denne lille passusen[2]:

Fredrik: Betyr noe for...?
GF: For deg personlig.
Fredrik: Om jeg gjør praktisk arbeid eller ikke?
GF: Ja.
Fredrik: Jeg ønsker jo gjerne å gjøre mest mulig.
GF: På grunn av?
Fredrik: Nei, det er dyrt å leie, og da får du det som du vil ha det hvis du gjør det sjøl. Men jeg har jo bare krøpet til korset og sett at hvis jeg skal få gjort det, så må jeg leie. Men hadde jeg hatt mer tid, så hadde jeg gjort mer.
GF: Men da er det økonomien og det at du får det sånn som du vil altså?
Fredrik: Ja. Og samtidig så er det jo trivelig arbeid. Kjempetrivelig å drive på egen eiendom å surre. Dette er jo akkurat omtrent som å drive i sitt egen gulrotbed og luke litt og se at de andre blir bedre det. Eller sin egen jordbæråker... og steller en den bra, så blir det bra. Jeg er helt sikker på det, å drive på egen eiendom det er vel noe av det mest trivelige man kan drive med det.

Umiddelbart etter spør jeg om han opplever at det er viktig i andres øyne at han gjør noe på eiendommen. Svaret er et avkreftende "nei" med oppfølgingen: "Nei, jeg bryr med ikke om hva andre synes om meg eller mine disponeringer"[3]. Hva andre måtte mene om det, får vi altså ikke noen indikasjoner om ettersom Fredrik ikke bryr seg om det. I Hans og Espen sine svar inngår imidlertid andre mennesker. Når jeg spør Hans om det betyr noe for ham å gjøre praktisk skogsarbeid, svarer han at "enhver som har gjort en jobb, har vel en liten stolthet av det man har gjort". Han eksemplifiserer ved å nevne at han samme dag fikk ut åtte vindfelte trær uten å lage for mye skade på det som skal stå igjen. Bygdefolket innlemmes når jeg følger opp utsagnet hans[4]:

GF: Men oppfatter du det som viktig i andre sine øyne da at du gjør skogsarbeid?
Hans: Nei. Det er mitt eget.
GF: Det er ikke sånn at man må gjøre skogsarbeid for å bli regnet med?
Hans: Nei. Men samtidig så vet jeg at hvis jeg ikke får det ut, så får jeg høre det på bygda dette her: Du bare lar disse trea ligge der og råtne! (Ler.)
GF: De sier det? Sier de det i den tonen der eller?
Hans: Ja, bortimot.
GF: Og da er det litt negativt?
Hans: Da er det negativt selvfølgelig. Så det er jo litt sånn... må jo holde hodet over vannet, kan du si.
GF: I det sosiale?
Hans: Sosiale, ja.
GF: Så dette er litt sånn sosiale sanksjonsmetoder at man faktisk sier det...?
Hans: Ja, du vet, her er man ikke skåret for tungebåndet.
GF: Men hva er det da som er verst hvis du ikke gjør noe... altså på bygda? Hva er det verste du ikke kan gjøre med skogen? Hvis de sier: å, nei, du tar det ikke ut, nei... du rydder ikke opp eller...
Hans: Ja, du kan si at... ja, hva er det verste? Nei, det er jo det at du lar skogen forfalle.
GF: Og det er hva for noe?
Hans: Ja, for eksempel da å ikke ta fatt på vindfall, billeangrep og få ryddet opp i tørrgrans... hvis du får ose med tørrgran.
GF: Vil de si noe hvis du ikke gjør noe med foryngelse?

---

[1] Intervju 3.12.03, del 2, s. 46.
[2] Intervju 12.9.03 s. 8.
[3] Intervju 12.9.03 s. 9.
[4] Intervju 9.9.03 s. 35-36.

Hans: Sannsynligvis ikke, for de fleste oppdager det ikke. Tenker ikke over det. Så sant det ikke går veldig mange år og det ikke kommer opp en grønn... annet enn lauvkratt.
GF: Da begynner de...?
Hans: Da liksom: Har du ikke plantet der da? Da kommer spørsmålet, sannsynligvis, for det har jeg ikke opplevd.

Som det går frem av intervjuutsnittet, er det også for Hans slik at det ikke er viktig i andres øyne at han gjør skogsarbeid. Det han forteller om av eventuelt sosiokulturelt press, er ikke at han må gjøre skogsarbeid. Det han forteller om er at det må gjøres skogsarbeid der: Skogen må ikke forfalle. Han må sørge for at den ikke forfaller. Det innebærer ikke at han selv nødvendigvis må gjøre arbeidet som gjør at skogen ikke forfaller. Espen strever litt mer med at han ikke gjør skogsarbeid. Han påpeker at han får mer avstand til skogen nå når han ikke gjør arbeidet fysisk selv, nå når han setter "bort driften og planlegging og alt samma til [skogeierforeningen] i større grad enn jeg gjorde før"[1]. I et senere intervju kommer vi tilbake til dette[2]:

GF: Men betyr det noe for deg sjøl om du gjør skogsarbeid eller ikke?
Espen: Ja, det gjør det jo for sjølfølelsen.
GF: Hvordan da?
Espen: Jeg har likt meg liksom så godt å drive i skogen. Jeg syns det var... det var medaljens bakside ved å måtte kutte ut det for å begynne i et annet yrke […] Fikk jeg i all fall ikke drive sjøl.
GF: Men hva er det med å drive sjøl da? Når du sier å drive sjøl...?
Espen: Jeg liker meg veldig godt å... det fascinerer meg det å drive i skogen, å få drive litt med motorsaga og få brukt kroppen litt da.
GF: Fysisk?
Espen: Ja, det òg. Men jeg ser jo... jeg merker jo det at jeg har litt dårlige knær og jeg blir jo ikke yngre, altså du får en del sånne momenter, så det er ikke å komme bort i fra at det har tatt litt på det her å hogge med motorsag og stampe i snø. […]
[…]
GF: Men hva var det med sjølfølelsen da, hva dreide det seg om det da, når du sa at... om det betydde noe, så sa du sjølfølelsen.
Espen: Jo, for det at når jeg drev heime på fulltid, så kunne jeg jo gå inn og... jeg fikk jo fulgt med mer da i skogen, sjøl om jeg ikke drev der til enhver tid. Det er ikke det jeg mener. Men en sånn blåsefull høstdag og jeg kunne liksom ta og reise en dag og titte og se... og hadde det blåst over to busker, da reiste jeg og tok dem kanskje. Fikk kvistet opp og kjørt dem fram og... Altså den biten får jeg ikke tatt nå.
GF: Du får ikke skjøtta nok?
Espen: Får ikke fulgt opp så godt. Det ligger jo i sakens natur det altså. Så det har litt med... ja, sjølfølelsen. Eller samvittigheten. Det følte jeg var en litt sånn egen styrke eller en forse at jeg hadde den muligheten til å ta noe når behovet var der ved å rydde litt og ordne opp i... ja, i det hele tatt. Som jeg nå har måttet gi slipp på da. Nå må jeg liksom tåle å se at: Jammen har det reist et... Jeg kan jo reise en lørdag og hogge det, men problemet er at prioriteringa blir så betydelig hard når en får litt færre... mindre tid å bruke, så da er det liksom det du ser fysisk (ler litt) som du må ta altså, det som da ligger... Et vindfall fem kilometer unna, det blir vel da liggende fort.

Det er ikke store mengder vindfall Espen har, og han trøster seg selv med at vindfall skal ligge igjen jevnfør Levende Skog-standardene. Det skal "råtne ei buske, og det skal tørke ei buske nå da. Nå har det blitt en sunnhetsfaktor"[3]. At de evighetstrærne som ble satt igjen en gang har blåst ned, synes han ser forferdelig ut. Han "gremmes av å se slik som det står og tørker eller har blåst overende". Jeg spør ham så om han tror det betyr noe i andres øyne om han gjør skogsarbeid eller ikke[4]:

Espen: Jeg føler at andre syns det er fælt å se at han [Espen] liksom lar dette her... Han har da liksom kanskje prøvd å rydde opp dette før og... Nå ligger det noen sånne vindfaller i teigen hans som han ikke tar vare på. Det er ikke pent da.

---

[1] Intervju 28.7.03 s. 33.
[2] Intervju 2.10.03 s. 22-23.
[3] Intervju 2.10.03 s. 22.
[4] Intervju 2.10.03 s. 23.

GF: Nei, (ler litt) det skjønner jeg at du ikke syns.
Espen: Det er ingen som sier det.
GF: Det er ingen som sier til deg at nå har du...?
Espen: Du har jo dette bygdesladderet, vet du.
GF: Bygdedyret. Tenk, han [Espen] han tar ikke og rydder lenger han nå... (ler litt).
Espen: Det er tydelig å se at nå har han fått andre ting å tenke på, vet du. Neida, jeg kan ikke si... jeg sover om natta.
GF: Men skjøtter de andre all de der...?
Espen: Neida. Altså nei... jeg kan ikke si det da. Men det er jo ikke mange lenger nå som driver fysisk sjøl lenger, tar motorsag og traktor og reiser til skogs. Det er jammen ikke mange i bygda. Så det er klart at hoveddelen av skogeierne de har sånne vindfall liggende eller noe sånn smårusk.

Espen skulle gjerne ha tatt de vindfallene, få ryddet opp. Det sliter på samvittigheten og selvfølelsen. Han forestiller seg at andre tenker sitt om ham. Om de faktisk gjør det, vet vi ikke. Om de gjør det, må de imidlertid tenke slik om hoveddelen av skogeierne i bygda ettersom de også har slikt "smårusk" liggende. Jeg antar at Espens forestilte sosiokulturelle press vil reduseres når han selv mer fullgodt greier å forlate det han ble opplært til på 70-tallet: At alt slikt skulle ryddes[1]. En skal legge merke til at det er oppryddingen av vindfallet som er viktig, ikke at han selv må gjøre det. Det er ikke, for å låne noe fra intervjuet med Hans, slik at en må gjøre skogsarbeid selv for å bli regnet med[2]. At han egenhendig eventuelt skulle ha tatt det vindfallet, ville bare ha vært den mest praktisk-økonomiske løsningen på det. Det innebærer ikke at egenhendig skogsarbeidet i seg selv er et *must*. Espen budbærer imidlertid det jeg antar er tilfelle for mange mannlige skogeiere som tidligere har utført hogsten selv: En sorg over fraværet av det å bruke kroppen sin i skogen, oppleve forskjellig vær, bli litt sliten, oppleve "helheten i det", som Espen sier[3].

Oppsummerer jeg hva mine skogeierinformanter formidler om deltakelse i og synet på praktisk skogbruk, er det fremtredende trekket at de ikke ser det som nødvendig å gjøre det selv. En kan ønske å gjøre mest mulig, en kan oppleve et savn, etc., men hovedkonklusjonen er at det å utføre hogsten selv er på vei ut. Det er slik de vurderer det i forhold til seg selv og slik de vurderer hva deres menneskelige omgivelser måtte mene. Ut fra min empiri fra det skogbruksmessige smørøyet i Hedmark, er det sosialt og kulturelt legitimt å sette bort hogsten. Jeg hører heller ikke at det er "fysj" å sette bort foryngelsen, ungskogpleien, tynningsdrifter eller øvrig mulige praktiske skogsarbeidsoppgaver. Dette innebærer formodentlig at det vil bli lettere for kvinnelige skogeiere å få innpass i skogbruket. Lytter jeg etter hva slags argumenter skogeierinformantene bruker for det å selv ikke utføre skogsarbeid, kan dette grovt listes opp som syv moment i en ikke-rangert liste:

- En kan ikke fordi en mangler utstyr
- En kan ikke fordi en ikke har de praktiske ferdighetene
- En kan ikke fordi en ikke har kroppsfysikk
- En kan ikke fordi en ikke har de forstfaglige ("teoretiske") innsiktene
- En kan ikke fordi en ikke har tid
- Det lønner seg ikke
    - å utføre hogsten selv i forhold til det å bruke egen innsats på annet skogsarbeid
    - å utføre noe skogsarbeid i forhold til det å bruke egen innsats på skogbruks-ekstern virksomhet
- En ønsker ikke fordi

[1] Intervju 2.10.03 s. 22.
[2] Innen norsk antropologi er egenhendig innsats versus ikke-egenhendig sådan trolig mest kjent via Sørhaug (1996) sine betraktninger rundt de sosiale og kulturelle føringer om foreldres egenhendig bakte kake til musikkorpsets lotteri og de mer eller mindre subtile korrektiver det medfører hvis en kommer med kjøpt kake eller konfekt.
[3] Intervju 2.10.03 s. 35.

- det ikke er lystbetont
- annet er mer lystbetont

Som en ser, det er et kobbel av ulike moment som kan dras inn. Når det er slik, og når egenhendig skogsarbeid ikke betraktes som et *must*, er det samtidig å si at mine skogeierinformanter ikke kan definere seg som skogeiere ut fra deltakelse i de praktiske skogsarbeidsoppgavene. Det er forvaltningsaktiviteten som i så måte må ha mest betydning. Det er dog en klar forskjell mellom de kvinnelige og de mannlige skogeierinformantene: Alle de syv mennene med unntak av Bernt, har allerede den kompetansen som skal til for å utføre et allsidig sett av praktiske skogsarbeidsoppgaver — inklusive hogst. Fredrik hevder, når jeg spør ham, at det ikke betyr noe for ham at han kan vise til at han kan praktisk skogbruk og har erfaring fra det. Han tror heller ikke at det betyr noe for andre mennesker.[1] Dette er i overensstemmelse med at det ikke er noen nødvendighet å gjøre skogsarbeid selv. Imidlertid er det et osean av forskjell mellom på den ene siden å ikke gjøre skogsarbeid selv når en faktisk kan tilstrekkelig til å gjøre det, og på den andre siden å ikke gjøre skogsarbeid når en faktisk ikke kan nok til å gjøre det. Det er ikke knyttet til selve skogsarbeidet, men til hvilke innsikter en må sitte inne med for å få til det praktiske skogsarbeidet. Det være seg innsikter en besitter på forhånd og innsikter en høster under arbeidets gang. Deltakelse i praktisk skogsarbeid er skogfaglig kunnskapshevende. Når deltakelse i praktisk skogsarbeid minker, reduseres også den kunnskapsopprettholdelse eller -oppbygging gjøremålet innebærer. For de mannlige skogeierinformantene er det fortrinnsvis redusert kunnskapsopprettholdelse minsket egenaktivitet i skogen vil innebære. For de kvinnelige skogeierinformantene er det fortrinnsvis redusert kunnskapsoppbygging. Kvinner og menn sitt utgangspunkt for forvaltningsaktivitet basert på innsikter fra praktisk skogbruk, synes å være på forskjellig nivå. Jeg vil i det kommende argumentere for at det også gjelder innsikter hentet fra annet enn skogsarbeid.

To forvaltningsmodeller: Tillit og diskusjon

Hvordan utøver kvinnelige og mannlige forvaltningsaktive skogeiere forvalterrollen? Svar: I samspill med andre! Dette var hovedpoenget i første del av kapittel 2 om skogbruksverdenen. Andre skogbruksaktører deltar i skogeiers beslutningsprosess. Hva fordres for å være en skogeier som i stor grad deltar i skogbruksverdenen? Svar: Kompetanse, mye kompetanse! Det kommer i tillegg til de sosiale relasjonene som er nødvendige. Jeg vil her minne på at jeg med utgangspunkt i skogeierinformant Fredrik har hevdet at selv han som besitter så mye kompetanse, er avhengig av andre aktører i skogbruket (se side 48-50). Jeg vil også aktualisere kapittel 2 og 3: Alt det de inneholder er aspekter en skogbruksinnvidd skogeier er mer eller mindre kjent med. En vil også kjenne disse aspektene på et slikt vis som jeg etter hvert har tilegnet meg: En kan ha startet med et hvilket som helst aspekt og nøstet forbindelser til et hvilket som helst annet. En kjenner til eksistensen av fenomen A, en kjenner til at fenomen A henger sammen med fenomen B på visse vis, sammen med fenomen C på andre vis, og disse igjen sammen med andre fenomen. En vet at fenomen A kan utgjøre en kontekst (ramme) for B i visse høve, B for A i andre. En er vel vant med at ordet P er det ”samme” som ordet R, og hvordan det ikke er det, ikke helt — og en er inneforstått med hvilke distinksjoner det vedrører. En kjenner skogbruksverdenens konvensjoner og forståelser, tilhørende ideologier og estetiske betraktninger, verdenens sosiale og materielle organisering (jevnfør side 33). En kjenner dens motsetninger og indre spenninger, dens håp, gleder og mål. Og har en vært med lengre enn meg, eller har et større ønske om historisk bakgrunn eller også hang til kunnskapsarkeologi av den foucaultske varianten (Schaanning 1993), vil skogbruksverdenens fortidige vektlegginger og forståelser òg lettere inngått. Ett ord

[1] Intervju 31.10.03 s. 26.

sagt, en setning ytret, og ens mentale apparat spinner på det. Mesteparten av det skjer presumptivt ubevisst skal vi tro Lakoff og Johnson sin presentasjon av funn fra kognitiv vitenskap, den vitenskapsdisiplinen som studerer begrepssystemer. Det er ubevisst i den forstand at det skjer under nivået for kognitiv bevissthet, det er utilgjengelig for bevisstheten, det går for fort til at det kan fokuseres på. Lakoff og Johnson utdyper hva som skjer på det ubevisste plan når en deltar i en samtale. De snakker generelt. Jeg snakker spesielt. Det de omtaler kan like gjerne dreie seg om en samtale innen skogbruksverdenen:

> Here is only a small part of what you are doing, second by second [when you are in a conversation]:
> Accessing memories relevant to what is being said
> Comprehending a stream of sound as being language, dividing it into distinctive phonetic features and segments, identifying phonemes, and grouping them into morphemes
> Assigning a structure to the sentence in accord with the vast number of grammatical constructions in your native language
> Picking out words and giving them meanings appropriate to context
> Making semantic and pragmatic sense of the sentences as a whole
> Framing what is said in terms relevant to the discussion
> Performing inferences relevant to what is being discussed
> Constructing mental images where relevant and inspecting them
> Filling in gaps in the discourse
> Noticing and interpreting your interlocutor's body language
> Anticipating where the conversation is going
> Planning what to say in response. (Lakoff og Johnson 1999:10-11)

Alt dette evner en, og det gjør en ubevisst. Eller mer presist: Det evner en hvis en er innvidd i skogbruksverdenen. Er en ikke det, kan det stoppe opp på mange vis: Hvilke minner skal en kunne hente frem hvis en ikke forstår ord som sies? Hvilke slutninger skal en kunne trekke, hvis en ikke evner å begripe innholdet i det som uttrykkes? Hvilke antesipasjoner kan en ha om hvilke retning samtalen vil bevege seg hvis en ikke har fattet det som gikk forut i praten?[1]

Det er grader for hva en evner og ikke evner. Det er knyttet til hvilke ferdigheter, kunnskaper og kvalifikasjoner ens kompetanse (Solheim 2002:116) rommer. Det er eksempelvis fullt mulig å kjenne godt til hvordan skogavgiftssystemet/skogfondssystemet virker uten at en har tilegnet seg de siste endringene i det. Noe ganske annet er det å ikke assosiere systemet med sin egen skog og de aktiviteter som foregår og kan foregå der. Det er en ting å ikke være helt sikker på hvor lenge hogd tømmer kan ligge uten at en går ut over ferskhetskravet. Noe ganske annet er det å ikke vite at slikt krav eksisterer. Når noe må være gjort — det er helt bestemte forordninger som inngår i skogbruksverdenens kollektive handlinger. Skal en ha hogst, må en først gjøre…, så må en gjøre…., og så…. og det må gjøres før….. Skal en plante, må en først…, så… og …, og det må gjøres før…. Og gjør en det ikke i rett rekkefølge eller tidsnok, vil det slingringsmonnet en hadde lukke seg. En kan utsette en planting så og så lenge, men gjør en det ikke før gresset har tatt overhånd, holder det gjerne ikke bare å plante. Får en ikke ut tømmeret før telerestriksjoner gjøres gjeldende, blir tømmeret liggende på velteplass. Da sanerer ferskhetskravet det som salgbart virke, eller annen vederstyggelighet setter en stopper for dets transformasjon i verdikjeden. Og får en ikke hogd tømmeret før det begynner å råtne på rot, før det tørker, før det…, hjelper det lite at en i utgangspunktet hadde mange år en kunne gjøre det på uten at det var for sent. "Not only do we know when we must be finished", påpeker Becker (1982:203) om de som måtte være innvidde, "but we can also construct a time table, working backward from that date, specifying when the various elements of the work must be done". Andre som ikke er like innvidde, har presumptivt atskillig større vansker med å ta utgangspunkt i eksempelvis fastsatt dato for en eller annen ferdigstillelse, og så ha oversikt over hva det innebærer av tidligere

[1] For redegjørelser for hvordan slike antesipasjoner og andre tilsvarende minutiøse samtaleprosesser kan foregå, se Goodwin og Goodwin (1992), Schegloff (1992), Gumperz (1992) og Kendon (1992).

gjøremål. Og for de som virkelig besitter kompetansen om skogsbruksverdenen og dens innhold, vil sjongleringen med biologisk slingringsmonn, privatøkonomisk ditto og det tømmerlogistikken gir en av muligheter, utføres like selvfølgelig som at en i en samtale ubevisst planlegger hva en skal si i respons til det andre sier. Når noe må være gjort, vedrører skogbruksplaners bruk av "kan", "bør", "må" for de behandlingsforslag den skogfaglige ekspertise har gitt for den aktuelle skogen. Skogeierinformant Anne bemerker at planens råd om at det spesielle bestandet "bør høgges i 1998", ikke rommer noen bestemt *deadline* for å få det gjort[1]. For planens uttrykte "må" er det imidlertid annerledes, "da må en"[2]. Det er påpekt ovenfor meg at selv "må" i skogbruksplaners bruk av modale hjelpeverb er diskutabelt[3]. En må ikke selv om skogbruksplaner sier "må", ble det hevdet. Dette ettersom skogbruk ikke er noen matematisk vitenskap, men en biologisk produksjon. At en kan diskutere styrken i skogbruksplaners "må", fordrer imidlertid blant annet at en besitter nok kompetanse til å kunne vurdere dette "må". Gjør en ikke det, må en på annet grunnlag forkaste dets imperative kraft eller også la seg veilede av de ulike styrkegradene de modale hjelpeverbene signaliserer om nødvendigheten av tiltakene i skogen. Det siste krever igjen at en har skogbruksplan. Langt fra alle norske skogeiere har det. I 2003 hadde 29 prosent av de med minst 25 dekar produktiv skog, en plan for hele eller deler av skogarealet (Statistisk sentralbyrå 2005e)[4]. Videre ser det ut som det kan være kjønnsforskjell med hensyn til det å ha skogbruksplan. Blant private, personlige eiere til skog i Trøndelag med 100 dekar produktiv skog og mer, har 58 prosent av kvinnene og 72 prosent av mennene slik plan (Blekesaune 2005).

I tillegg til den hittil indikerte kompetansen en kan eller faktisk besitter og som det kan være fruktbart å besitte som deltaker i skogbruksverdenen, skal en kjenne skogen. Det må en gitt at innen skogbruksverdenen er skog endring (side 123), skog er en handlende instans og aktør (side 126), samt gitt verdenens vektlegging av stedslokalavhengigheten og skogs produksjon av skog på stedet (side 150). En må kjenne skogen fordi skog/skogen er gitt bestemmelsesmulighet (side 152). Det er ikke mulig å hogge furu hvis skogen består kun av gran. Det er ikke mulig å ta ut tømmer til spesialsortimentet "stolper", hvis skogen ikke rommer den kvaliteten. Det er ikke mulig å hogge tømmer hvis en ikke har skog i hogstklasse 4 eller 5 eller hogstmodne trær i flersjiktet skog. Det en videre må "kjenne" er hvordan skogen oppfører seg i forhold til aspekter som er interessante i skogbrukssammenheng — og dette dreier seg ikke om å vite hvor blåbærene kommer først og hvor revene yngler når. Det er i en slik sammenheng at det blir moralsk fysj for skogeiere "å ikke kjenne grensene" (jevnfør side 31). Det å ikke en gang kjenne grensene, er nemlig det ultimale fravær av kjennskap til skogen ettersom det innebærer at selv dens omriss er ukjent for en. Det er idet en kjenner skogen, en virkelig kan gå i dialog med den og la den bli ens samtalepartner (side 155). Når en er ute og ser i den skogen en kjenner og med det innvidde skogbruksblikket, da snakker skogen til en om det som forefinnes på stedet og da også om det som er som var og det som kan bli som er (side 156). "Å kjenne skogen" er et honnøruttrykk i skogbruksverdenen. Det er således en positiv evaluering Asbjørn gir av skogbruksleder når han sier at skogbruksleder kjenner skogen hans ganske godt (side 40). Det er en positiv evaluering Bente gjør av ektefellen når hun sier at han kjenner skogen mye bedre enn henne[5], og det er en tilsvarende negativ vurdering av seg selv som ligger i Bernts utsagn: "For å bli en bedre skogbruker, så

[1] Intervju 13.8.03 s. 23.
[2] Intervju 13.8.03 s. 26.
[3] Skogbruksaktør, muntlig overlevering (14.3.07).
[4] Det er snakk om skogbruksplaner som er utarbeidet i løpet av de siste 15 årene (Steinset m.fl. 2006). Alle eierformer er inkludert. Det er store regionale variasjoner.
[5] Intervju 2.9.03 s. 10.

burde jeg absolutt ha blitt bedre kjent i skogen"[1]. På Asbjørn og Fredrik prøver jeg ut gehalten i deres kjennskap til skogen i en form for barthesk "punctum"-elaborering av artefakter: Detaljens mulighet til å lokke frem analogier og assosiasjoner (Barthes 1982 referert hos Tilley 1999)[2]. Jeg setter blyantspissen et vilkårlig sted på kartet, et kart av den typen som er gjengitt i figur 7, og spør Asbjørn om han vet hvordan det bestandet ser ut[3]:

Asbjørn: Ja. Dette vet jeg veldig godt hvordan ser ut.
GF: Ja. Få hør. Bare sånn at jeg vet
Asbjørn: Ja. For det første. Det der er i ei myr.
GF: Det er den [et bestandsnummer]?
Asbjørn: Ja. Dette er myr. Dette er en skog med gran underskog som kommer veldig fint, men det er en del gammal furu over. Og den furua den har ikke den aller beste kvaliteten. Og siden det her har skjedd, så har jeg faktisk gått inn her og tynnet ut den furua her. Og det her er jo drenert, her er jo ja [antall] mål myr cirka. Han far var jo en veldig interessert skogeier sjøl han, og han fikk jo grøftet ganske mye av areala her, med traktorgraver i sin tid, så det vokser ganske brukbart der.

Asbjørn forteller så at den furua har stått som store overstandere, og han oppgir deretter tre presise årstall for når de er tatt bort. Hos Fredrik bruker jeg fingeren når jeg peker på kartet, men prosessen for øvrig er tilsvarende. Det er også Fredriks kjennskap. Han legger ut om at det er en brannflate en av hans forfedre brann og som forfaren så fikk sådd. Det ble imidlertid "slept i for mange frø i hvert hull sånn at det står opp en fire, fem sånne krokete fururadder der, og så har det vært for langt imellom hulla, så det er blitt masse kvist og krok der". I tillegg har det vært noe vindfelling i kanten av bestandet. Han avslutter beskrivelsen med å si: "Men så er det veldig mye tiur i dette bestandet. Tiur liker det, og så er det litt mer løvinnslag her, det er furu-bjørk der på grunn av den brenninga".[4] Hadde jeg i intervjuet gått etter mer utdyping om denne plassen istedenfor å fortsette med ny fingerplassering på kartet, er jeg overbevist om at Fredrik har kunnet svart på tiltale. Så godt synes han å kjenne skogen at "the punctum" utløser en opplevelse av tilstedeværelse i skogen på det særskilte stedet med dets spesifikke kvaliteter. Det til tross for at Fredrik og jeg, og også Asbjørn og jeg, sitter inne et ganske annet sted idet den lille utprøvingen skjer.

Med hensyn til det å bli kjent med skogen, er jeg overbevist om at det fortrinnsvis er to forhold som bygger opp til det. Det er ved selv å gjøre skogsarbeid i egen skog, og det er ved å være ute og se. Dorte ordsetter begge forholdene. Hun hevder at hun ikke hadde kjent skogen såpass som hun gjør hvis hun ikke hadde vært med den eldre mannen ut i skogen og hogd. Alternativet til det er nettopp å være "flinkere til å gå ut sjøl".[5] Og det gjør hun gjerne samtidig som hun har andre ærend der[6]. Det er en form for mangefasettert begrunnelse for en aktivitet som hun har til felles med øvrige skogeierinformanter. En ser på skogen når en ser etter sau, går en tur, lufter hunder, ser etter kyr, er på skitur eller dyre- og fuglejakt[7]. Det er en forening av det skogbruksmessige og det ikke-skogbruksmessige, mellom det inntekts-bringende og fritid, mellom nødvendigheter og hygge. Gitt at det tradisjonelt sett uomtvistelig har vært slik at praktisk skogsarbeid først og fremst har vært menns domene, det både i mer historisk tid (Kaldal 2000) og nyligere (eksempelvis Strupstad 1991), har kvinner generelt en

[1] Intervju 22.7.03 s. 27.
[2] Ifølge Tilley skiller Barthes mellom "the 'studium' and the 'punctum'" med hensyn til fotografiske bilder. Det første refererer til bildets denotative kvaliteter og de kulturelle konnotasjoner som meningen ved bildet kan dekodes ved hjelp av. "The latter is psychologically analogical to a prick, pin-point or sting with its origins in photographic details or qualities, breaking or punctuating the field of the studium" (Barthes 1982 referert hos Tilley 1999:271).
[3] Intervju 19.9.03 s. 21-22.
[4] Intervju 15.8.03 s. 29.
[5] Intervju 3.12.03, del 2, s. 4.
[6] Intervju 6.8.03 s. 38.
[7] Den mangefasetterte argumentasjonen er fra henholdsvis: Sau, informant 1 intervju 2.9.03 s. 35; tur, informant 3 i intervju 13.8.03 s. 41; hunder, informant 5 i intervju 6.8.03 s. 38; kyr, informant 7 i intervju 12.10.03 s. 28; skitur og dyrejakt, informant 9 i intervju 15.8.03 s. 28-29; fuglejakt, informant 11 i intervju 4.8.03 s. 19.

ulempe når det gjelder kunnskapstilegnelse basert på egenaktivitet. Muligens er kvinnelige skogeiere også mer ugunstig stillet når det gjelder det å tilegne seg kjennskap til skogen ved å gå ut og se. Meg bekjent finnes det ingen landsdekkende undersøkelse som sier noe om skogeieres besøksfrekvens i egen skog. I en undersøkelse blant private, personlige skogeiere i Trøndelag går det dog frem at kvinnelige skogeiere i gjennomsnitt er 10 dager i sin skog i 2004, mens mannlige i gjennomsnitt er 16 (Blekesaune 2005). Uavhengig av hva respondentene har gjort i skogen da de var der, er det slik at kvinnene har hatt mindre sjanse til å bli kjent med den.

Det er en sammenheng mellom det å kjenne skogen og de to forvaltningsmodellene jeg nå skal ta opp. Det er Dorte som ordsetter forbindelsen. Hun sier at jo mer hun får vært i skogen og kjenner skogen, jo mer kan hun komme med sine tanker i samtaler med skogbruksleder (side 42). Forvaltningsmodellene for tillit og diskusjon har sin grafiske fremstilling som i figur 21.

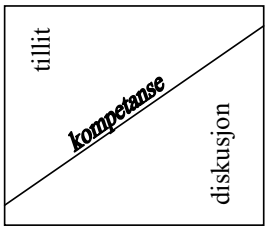

Figur 21: Grafisk fremstilling av forvaltningsmodellene for tillit og diskusjon

Når en leser den grafiske fremstillingen fra venstre mot høyre, øker skogbrukskompetansen. Det er anskueliggjort med den skråstilte linjen som vokser oppover i leseretningen. Det arealet som befinner seg over skrålinjen, representerer fenomenet tillit. Det arealet som befinner seg under skrålinjen, står for fenomenet diskusjon. På ethvert punkt på den skråstilte linjen for kompetansenivå, tilhører det en viss fordeling av fenomenet tillit og fenomenet diskusjon. Fordelingen leses vertikalt, og de vertikale kantene i firkanten er fordelingens ytterste varianter. Ved den venstre vertikale kanten er det svært lite diskusjon, men svært mye tillit. Ved den høyre vertikale kanten er det svært mye diskusjon og svært lite tillit. Det vil imidlertid uansett være noe av begge deler. Dette innebærer at fenomenene tillit og diskusjon ikke er en del av en dikotomi og de er da heller ikke gjensidig utelukkende. Iboende i økt kompetanse ligger det en kvalitativ endring. Det er ikke bare snakk om en kvantitativ økning i antall fenomen en kjenner til og har kunnskap om. Når kompetansen når et visst nivå, vil det også være en kvalitativ endret måte å tenke på.

Forvaltningsmodellene for tillit og diskusjon er knyttet til øking av skogbrukskompetansen. Jo mindre kompetanse en som skogeier har, jo mer avhengig er en av å basere sin forvaltning av skogen på et tillitsforhold til andre aktører i skogbruket. Jo mer kompetanse en har, jo mer diskusjonsbasert blir forholdet til andre aktører i skogbruket ettersom en kan dra veksler på egen kompetansekapasitet i forvaltningen av skogen. Primært er det kompetanse som kunnskap jeg fokuserer på. En implisitt forutsetning i modellene er at en inngår i sosiale relasjoner. Dette fordi den tilliten det her er snakk om, er tillit til andre mennesker, og diskusjon fordrer i alle sammenhenger en annen person. At en inngår i sosiale relasjoner, vil videre alltid innebære at det utspilles et snev av tillit mellom de som inngår i relasjonen. Om ikke annet vil det dreie seg om tillit til at den andre personen vil oppføre seg på et vis som en kjenner igjen som menneskelig atferd. Utgangspunktet for skisseringen av forvaltnings-modellene er hva fravær av skogbrukskompetanse nødvendigvis må innebære hvis en skal ha

noen skogbruksaktivitet på eiendommen sin. Utgangspunktet er ikke hvordan en agerer og praktisk sett løser sin forvaltningsaktivitet hvis en besitter stor kompetanse. Da har en mange alternativer. Eksempelvis kan tidsnød gjøre at en lar andre i stor grad ta seg av det som måtte inngå i forvaltning av skogen, og at det dermed blir lite med faktiske samtaler. Det innebærer at mye av det som skjer også fordrer at en stoler på den/de som forvalter for en. Samtalene som faktisk skjer, er dog diskusjonsbaserte ut fra egen kompetansekapasitet, og en kan til enhver tid gjennomføre en samtale hvor en drar veksler på den. En er rett og slett ikke avhengig av tillitsforhold fordi en mangler kompetanse. Derimot er det et valg en gjør når en gir den andre tillit, et valg en kan revurdere når som helst. Videre kan en sjekke ut den redeligheten tilliten presumptivt bygger på i og med at en har tilstrekkelig kunnskap til både å hente inn informasjon annet sted fra og til å evaluere det den andre kommer med. Så når Dorte sier at jo mer hun får vært i skogen og kjenner skogen, jo mer kan hun komme med sine tanker i samtaler med skogbruksleder, dreier dette seg om økt kompetanse. Hun beveger seg i retning av en diskusjonsbasert utforming av forvalterrollen sin, og frir seg samtidig og i samme grad fra den nødvendiggjorte avhengigheten av tillitsforholdet.

Fenomenet tillit kan sies å utgjøre et eget forskningsfelt slik på den ene siden sosial kohesjon og på den andre siden risiko gjør det. Tillit inngår gjerne også som aspekter ved både sosial kohesjon og risiki. Som forskningsgjenstand er fenomenet tillit på engelsk ordsatt som og assosiert med, for å ta et utvalg fra Seligmans *The problem of trust* (1997), begrep som ”trust”, ”confidence”, ”reliance”, ”faith”, ”familarity”, ”mutuality”, ”friendship”, ”social capital”, ”social solidarity”, ”the duty of ’promise-keeping” og ”uncertainty”. Seligmans inngang er å analysere tillit som et fundamentalt element ved vår tids sosiale relasjoner. For tillit i tilknytning til risiko kan nevnes teoretiske storheter som Giddens (1991), Luhmann (Kneer og Nassehi 1997) og Beck (1992). I tillegg kommer studier som ikke har generelle samfunnsanalyser som sitt fokus. Ut fra allerede utviklede differensieringer er det således mulig å borre svært dypt i hva tillit i forvaltningsmodellene kan være. En slik undersøkelse får vente til et eventuelt senere høve, her er det formålstjenlig å peke kun på visse forhold. Det kan gjerne være fruktbart å skille mellom tillit til personer og tillit til institusjoner (Luhmann 1993 referert hos Seligman 1997). Det innebærer at en kan ha tillit til en person, men ikke nødvendigvis den institusjonen personen tilhører eller *vice versa.* Eksempelvis kan en ha tillit til det offentlige veiledningsapparatet generelt, men ikke kommunal skogbruksansvarlig spesielt. En kan ha tillit til skogbruksleder og skogeierlag, men ikke til skogeierforeningen/-andelslaget. Det hevdes at tillit til institusjoner er veldig sensitiv for spesifikke hendelser, og at det er lettere å tape enn å vinne tillit (Kasperson, Golding og Kaspersen 1999 samt Slovic 1999 referert hos Storstad 2007). Tapt tillit er trolig det den kvinnelige skogeieren fra studien av eiere til skog i Trøndelag, forteller om. I et vedleggsbrev til den postale spørreskjema-undersøkelsen der, skriver hun blant annet etter å ha hatt hogst gjennom den regionale skogeierforeningen[1]:

> Noe manglende info og oppfølging når dette etterspøres [*sic*].
> Føler meg usikker på om de rådene jeg fikk gjennom skogeierforeninga var de beste for meg.
> Når jeg ser på hva jeg sitter igjen med etter denne drifta, blir jeg usikker på om nye drifter er aktuelle med nåværende priser.
> Med eneansvar og full jobb utenom er jeg avhengig av gode veiledere.
> Sitter litt med følelsen av at jeg som kvinne ikke blir tatt helt på alvor.

Tillit er nødvendig når usikkerheten er størst, og tillit blir en løsning med sin iboende reduksjon av usikkerhet. Seligman ordsetter dette slik for ”trust” forstått som tillit til personer:

> For central to the definition of trust […] is that it involves one in a relation where the acts, character, or intentions of the other cannot be confirmed. In this reading one trusts or is forced to trust—perhaps led to trust would be better—when one cannot know, when one has not the capabilities to apprehend or

[1] Noe av innholdet i dette vedleggsbrevet er publisert i Follo m.fl. (2006), mens annet ikke er publisert tidligere.

> check on the other and so has no choice but to *trust*. […] Trust then involves a vulnerability occasioned by some form of ignorance or basic uncertainty as to the other's motives. (Seligman 1997:21, kursiv i original)

Seligman peker i sitatet på den andres motiver som grunnlag for ens egen sårbarhet. For skogeiere som har en tillitsbasert utforming av forvalterrollen sin er det ikke primært uvitenhet eller usikkerhet om den andres motiver som fordrer tillit som løsning. Det er ens eget fravær av kompetanse. Når tillit ut fra det er blitt løsning, inngår imidlertid den andres motiver i den løsningen: En må anta at den andre vil en vel. Eller i alle fall må en anta at den andre ikke ledes av tanken om kun å mele sin egen kake, at den andre ikke underslår det som måtte være av fakta, eller også ikke lar seg friste til opportunisme som å lyve, stjele og bedra (Rotter 1980 referert hos Storstad 2007).

Veiledning og tømmerkjøp er to situasjoner som kan ha ulike rammer for antakelsen om at den andre vil en vel. I selve veiledningens fundament ligger et premiss om at veiledningen skal komme mottaker av veiledningen til gode på kort eller lang sikt i form av vekst og utvikling (Bue 1973, Myhre 1977). Noe slikt finnes overhodet ikke i grunnlaget til den markedstransaksjon som tømmerkjøp *sui generis* er. Riktignok kan en ideelt fordre, og tømmerkjøper kan også forsøke å realisere i praksis, at både selger og kjøper skal komme best mulig ut av det, men dette er ikke iboende i markedstransaksjonen som sådan. For skogeier som tømmerselger ligger det derfor alltid en potensiell mulighet for å tenke at kjøper fortrinnsvis sørger for å betjene egne ønsker og behov. Forskjellige aktører i skogbruket har i så måte ulike ressurser å spille på i sine møter med skogeiere. Ansatte i det offentlige veiledningsapparatet vil kunne bæres oppe av skogeiers forestilling om dem som veiledningsytere — som noen som vil dem vel. Ettersom disse ansatte ikke er tømmerkjøpere, vil de ikke kunne besudles av skogeiers potensielle tanke om markedstransaksjoners negative muligheter. Ansatte i enheter som Nortømmer og SB Skog vil alltid kunne trues av slik besudling ettersom de er tømmerkjøpere. Samtidig kan de ikke dra nytte av veiledningens gitte ressurs om at de vil skogeier vel. Dette ettersom veiledning ikke er en del av deres offisielt tilskrevne gjøremål. For skogeiersamvirkets ansatte skogbruksledere er situasjonen slik at veiledningen kan tape på tømmerkjøpets tilsmussingsmuligheter, og tømmerkjøpet kan tjene på tidligere og nåtidig utført veiledning. Den aktuelle ansatte skogbruksaktøren har da ulike ressurser hun/han kan balansere i selve interaksjonen med skogeier, og skogeiers forståelse av henne/ham er avhengig av de mikrososiologiske samhandlingsprosessene (Goffman 1967) som finner sted. Tillit mellom mennesker er nemlig en emergerende egenskap ved menneskelig interaksjon (Seligman 1997).

Forskning har vist at tillit som fenomen kan strekke seg lengre enn tillit til personer og institusjoner. Det kan også være snakk om tillit til abstrakte systemer (Giddens 1991) og mer udefinert tillit til andre. Skogbruk er et abstrakt system. Det er det både som et ekspertsystem basert på forstvitenskap, og som en verden med sine egne regler, forståelser og praksiser. For en skogeier som på grunn av mangel på skogbrukskompetanse må basere sin forvaltning på tillitsforhold, kan situasjonen være slik at hun/han ikke kjenner forskjellen på de ulike aktørene i skogbruket og deres differensierte oppgaver og mål[1]. Det impliserer at fravær av tillit eller tap av tillit til en aktør, vil kunne inkludere hele systemet. I så fall er det snakk om at en forlater den tillit nordmenn gjerne har til norske systemer generelt, det være seg eksempelvis det politiske systemet (Listhaug og Wiberg 1995, Listhaug 1995, 1998 referert hos Storstad 1999) eller det norske kontrollsystemet for mat (Storstad 1999). Dette fraværet av tillit eller tapet av tillit er videre å slå bresjer i den tilliten det er hevdet at skandinaver,

[1] Sammenblanding av ulike aktører i skogbruket er vist blant skogeiere på Vestlandet (Amdam m.fl. 2000) og eiere til skog i Trøndelag (Follo m.fl. 2006).

inklusive nordmenn, har til andre. Med data fra "World Values Surveys" viser Knack og Keefer (1997) at nordmenns svar på om en mener at "most people can be trusted, or that you can't be too careful in dealing with people", gir høyest skår blant de 29 landene som er med i undersøkelsen. Norge er tett etterfulgt av Finland, Sverige og Danmark, mens brasilianernes svar gir lavest skår. Muligens er det denne mer udefinerte tilliten til andre en har som sitt utgangspunkt når en som skogeier med liten skogbrukskompetanse møter skogbrukets ansatte aktører.

Å ha en tillitsbasert utforming av forvalterrollen innebærer en implisitt tilkjennegivelse av avhengighet. Å ha en diskusjonsbasert utforming av forvalterrollen, "sier" derimot ikke-avhengighet. Relasjonen mellom skogeier og skogbrukets ansatte aktør blir forskjellig. I det første tilfellet er fordringen om tillit noe som vokser ut fra skogeieren og som er rettet mot den andre. Forholdet er asymmetrisk ettersom den andre ikke er avhengig av noen slik tillit for egen del gitt den skogbrukskompetanse hun/han besitter. Hun/han trenger da heller ikke å rette noen fordring om tillit for egen del fra skogeieren ettersom hun/han skogbruksmessig godt greier seg alene. I det andre tilfellet er det fortrinnsvis symmetri: Skogeier har selv skogbrukskompetanse som kan anvendes og spilles ut i møte med den andre og dennes skogbrukskompetanse. Gitt denne diskrepansen i relasjonen, står den ansatte skogbruks-aktøren overfor store relasjonelle utfordringer i sitt møte med ulike varianter av skogeiere. Ikke bare må den ansatte finne ut hvor mye og hvilken kompetanse den aktuelle skogeier besitter. Den ansatte må også balansere ideologien om skogeiers eierskapsrettigheter, den ledsagende bestemmelsesrett og forestillingen om frihet under ansvar (se side 33-35), med den situasjon at skogeiere eventuelt ikke har tilstrekkelig kompetanse. Her er det hårfine overganger mellom på den ene siden at skogeier opplever maktovergrep, på den andre siden at hun/han erfarer å bli ivaretatt[1] og, som Hans sier i forbindelse med sine første år som skogeier, å egentlig bli veiledet uten å merke det selv[2]. Ett moment til kan nevnes i forbindelse med avhengighet/ikke-avhengighet. Det er at ikke-avhengigheten underbygger forestillingen om "jeg": Jeg bestemmer, jeg tar avgjørelser — og jeg gjør det alene. På side 38 berørte jeg det at skogeiere hevder at de tar avgjørelser om drift alene. Den gangen tilkjennega jeg tvil om de faktisk gjorde det hvis "alene" var å forstå som at de tok avgjørelsen uten å rådføre seg med andre. Her er poenget mitt at når en med øking av kompetansen beveger seg over til en diskusjonsbasert utformet forvalterrolle, vil attribueringen for det som måtte finne sted forflytte seg over fra at "vi" bestemmer til at "jeg" gjør det. I dette at "jeg" bestemmer, ligger det, med Weiners differensieringer (Weiner 1979 referert hos Krech, Crutchfield, Livson, Wilson Jr. og Parducci 1982), både at en tilskriver lokus for avgjørelsen i seg selv og at en selv kan kontrollere det som skjer[3]. Attribueringen blir: Jeg gjør dette alene. Og en gjør dette alene selv om en aldri så mye faktisk rådfører seg med andre. Med dette grunnlaget ønsker jeg å peke på muligheten for å nyansere funn fra en studie av danske private, personlige skogeiere. Der finner en at 55 prosent av de mannlige respondentene og 19 prosent av de kvinnelige "primært træffer beslutninger alene" (Boon 2003:46). Justerer jeg dette i tråd med mine funn, vil det kunne ordsettes som følger: 55 prosent av mennene og 19 prosent av kvinnene rådfører seg med andre, men de attribuerer det som om de (primært) beslutter alene. Jeg skal ikke ha sagt at danske skogbruksforhold er lik de norske ettersom min viten om de danske er høyst minimal, men de presenterte prosentfordelingene fra Danmark peker i alle fall i retning av mitt neste poeng. Det er at

[1] Slik Eli påpeker hun regner med å bli når hun er medlem av en skogeierforening med dets fagmiljø (intervju 10.9.03 s. 21).
[2] Intervju 9.9.03 s. 21. Veiledningen Hans snakker om var fra skogbruksleder.
[3] I Weiners differensieringer inngår også dimensjonen stabilitet. De tre dimensjonene i kognitiv attribuering (lokus, kontrollerbarhet og stabilitet) kan kombineres på ulikt vis alt etter hvilken situasjon i livet det er snakk om.

norske, kvinnelige skogeiere som gruppering besitter mindre skogbrukskompetanse enn grupperingen bestående av menn.

Det er ikke utført noen landsdekkende undersøkelse som sier noe om kompetanseforskjeller mellom kvinnelige og mannlige skogeiere.[1] Det jeg kan føre i marken er derfor bare et sett med ulike momenter som til sammen indikerer at det er slik. For det første kan en fokusere på formell og uformell kompetanseheving. Ser en på den utdanningen en kan få i skogbruk på Landbrukshøgskolen på Ås, har det i hovedsak vært menn som har tatt den. Av de 735 nye skogbruksstudentene ved Landbrukshøgskolen mellom 1985 og 2005, var 141 kvinner (Heggertveit 2006 referert hos FAO 2006). Av de totalt 622 elevene som tok videregående skoles tilbud om VK1 "Skogbruk" i årene 1995-1998, var det 45 jenter (Follo 2001). For uformell kompetanseheving som kan fås via Skogbrukets Kursinstitutt sine kurs i serien Aktivt Skogbruk, var det i 1997 264 kvinner av totalt 3487 kursdeltakere, året etter var det 340 av 3420 (Follo 2001). I 2005 var det 1912 kursdeltakere, derav ca. 180 kvinner[2]. For det andre kan en se på frafallsfordelingen ved survey-undersøkelser. I Strupstads studie av skogeiere i Nord-Trøndelag, Møre og Romsdal, Telemark og Hedmark, er frafallsprosenten større blant de kvinnelige skogeierne enn hva tilfellet er for de mannlige (Strupstad 1991). Det samme finner en i studien av eiere til skog i Trøndelag (Blekesaune 2005).[3] Nå kan det imidlertid være andre grunner til at en ikke svarer enn at en ikke har skogbrukskompetanse, eksempelvis kan det være snakk om tidsprioritering. I undersøkelsen blant eiere til skog i Trøndelag ble det imidlertid også sett mer spesifikt på hvordan de svarer de som svarer (se tabell 4). Det er det tredje momentet i min argumentasjon for å underbygge påstanden om ulikt kompetansenivå hos kvinner og menn.

[1] I en riksdekkende undersøkelse blant svenske skogeiere er skogeiernes forståelse av egne kunnskaper om skogbruk undersøkt. Med forbehold om overføringsvansker fra svensk til norsk virkelighet, synes dette å snakke til samme fenomen som jeg gjør i teksten selv om jeg der ikke berører egenforståelsen. Lidestav skriver:

> Kvinnliga skogsägare bedömer genomgående sina kunskaper i fråga om avverkning, skogsvård, skogsekologi samt ekonomi och administration lägre än manlige skogsägare […] Tyngdpunkten i kvinnors bedömning ligger i intervallet små till måttliga kunskaper, medan männens bedömning ligger i intervallet måttliga till goda. Den minsta skillnaden finner vi inom kunskapsområdet ekonomi och adminstration och den största inom avverkning. (Lidestav 2001:165)

[2] Skogbrukets Kursinstitutt (2006).

[3] Tilsvarende ser en også i en studie blant svenske skogeiere (Ingemarson 2004).

Tabell 4: Eksempler på fravær av kompetanse blant kvinner og menn. Prosent av kjønnskategori (etter Blekesaune 2005 og Follo m.fl. 2006)

	Kvinner	Menn
1) Gir feil svar på tømmerpris eller svarer ikke	68	46
2) Gir ikke opp andelen økonomisk drivverdig skog av produktivt areal	50	23
3) Gir ikke opp andelen hogstmoden skog av produktivt areal	49	23
4) Ukjent med at det offentlige gir tilskudd til privateid skog	44	28
5) Ukjent med kursene Aktivt Skogbruk	38	24
6) Ukjent med skogavgiftsordningen	24	12
7) Ukjent med at andre kan administrere og gjennomføre hogsten	22	13
Antall	307	2095

For grunnlag for innholdet i tabellen, se for 1) Blekesaune 2005:38, for 2) og 3) Follo m.fl. 2006:113, for 4), 5), 6) og 7) Follo m.fl. 2006:110.

Tabellen er satt opp med fallende andel for de kvinnelige respondentene. Som en ser er det 68 prosent av kvinnene som gir feil svar på den tømmerprisen det ble spurt om, eller som også ikke svarer. Andelen blant mennene er 46 prosent. For alle de syv eksemplene er det slik at kvinnegrupperingen har større feil svar, svarer ikke eller også sier at de er ukjent med det det spørres om. Det som gir størst forskjell mellom kvinnene og mennene, er spørsmålet om hvor stor andelen av det produktive arealet på eiendommen som er økonomisk drivverdig skog. Den mindre skogbrukskompetansen kvinnegrupperingen har i undersøkelsen fra Trøndelag, sier imidlertid lite om deres kompetansenivå for øvrig. Det er nemlig slik at blant kvinnene har 39 prosent utdanning fra universitet/høyskole, mens prosenten blant mennene er 22 (Blekesaune 2005).

Kompetanseforskjellen mellom kvinner og menn manifesterer seg også blant min engere krets av skogeierinformanter fra det hedmarkske skogbruksmessige smørøyet. Jeg har i kapittel 2 (side 40-43) en diskusjon rundt hvor mye vekt informantene tillegger det skogbruksleder sier. Jeg argumenterer der for at Anne, Dorte og Eli gjør skogbruksleders anbefalinger til sine egne i større grad enn hva Asbjørn gjør. Ut fra de empiriske data hevder jeg også at det skyldes fravær av tilstrekkelig kunnskap og annen skogfaglig kompetanse. Videre har jeg i dette kapitlet påpekt at alle de mannlige informantene med unntak av Bernt, har en forhistorie hvor de har utført motormanuell hogst — med all den kompetanse det innebærer at de har. I intervjuene med skogeierinformantene kommer kjønnsforskjellen frem i de grunnere/dypere, snevrere/mer elaborerende betraktningene henholdsvis kvinner og menn gir når jeg spør om hvordan de tenker, forstår og agerer med hensyn til skogbruksforhold. Det er ikke mulig for meg å gjengi dette ved å referere enkeltsetninger fra transkribsjonene, og det er heller ikke mulig å finne det ved å analysere enkeltsekvenser i datamaterialet. Derimot må det gjøres ved å se det de formidler som en samlet helhet. Ut fra en slik inngang kan jeg løselig rangere skogeierinformantene for å antyde kjønnsforskjellen. På en skala fra 1 til 10 hvor 1 er det laveste kompetansenivået som besittes innenfor gruppen av skogeierinformanter og 10 det høyeste, synes seks av mennene å befinne seg i den øverste kvartil. Bernt kan jeg plassere i den laveste, sammen med en av kvinnene. En kvinne synes å falle inn i den nest laveste, en er

på vei opp i den nest høyeste, og den siste kvinnen er der. Som gruppe befinner kvinnene seg da nærmere den laveste skåren enn hva tilfellet er for gruppen av menn.

Min argumentasjon om at kvinnelige skogeiere som gruppering besitter mindre skogbruks-kompetanse enn den ditto mannlige, er samtidig å hevde at kvinner generelt i større grad enn menn nødvendigvis må basere sin forvaltning av skogen på tillit til skogbrukets aktører. I det mikrounivers som skogeierinformantene utgjør, viser det seg ved at en av fire kvinner og seks av syv menn vil ha en diskusjonsbasert utforming av forvalterrollen sin, befridd for den nødvendiggjorte avhengigheten av tillit som utilstrekkelig kompetanse medfører. En kan diskutere hvordan det mer generelt er blitt slik. Har det med primær sosialisering å gjøre? Har det med sekundær sosialisering å gjøre om det så er fravær av overføring fra forrige generasjon i egen voksenalder eller om det er snakk om overføring fra den skogbruksinnvidde ektemannen ved husholdets middagsbord? Er det relatert til kvinners kortere fartstid som aktivt deltakende i skogbruksverdenen? Er det den oppsamlede effekt av forholdstallene mellom flere enn/færre enn som slår ut (Ørjasæter 2004[1]): Det genererte resultat av skjevheter i primær og sekundær sosialisering, kjønnsforskjell i skolevalg og ønsket utdanningsretning, husholdets interne arbeidsfordeling, kvinners større omkostninger ved å tilegne seg en ukjent kompetansebase etc.? Skogbrukets mest innflytelsesrike aktører kan diskutere dette — eller en kan rett og slett forholde seg til kvinnegrupperingens større fravær av kompetanse og nødvendiggjorte avhengigheten av tillit som et nåtidens *fait accompli*. Så kan en finne ut om en vil gjøre noe med det, og hva det i så fall skal kunne være. Skulle en ønske å iverksette tiltak, må det presumptivt da være lettere for de påberopte aktørene å ta utgangspunkt i det som skjer i skogbruket enn hva som skjer i de indre gemakker til fremtidige og nåtidige skogeiere og deres private sfærer for øvrig.

Hva slags implikasjoner kan kvinnegrupperingens tillitsbaserte forvalterrolle ha for skogbrukets aktører? La meg skissere kun noen. Begynner jeg i den mikrososiologiske samhandlingen mellom skogeier og den ansatte skogbruksaktør, vil det spille en rolle for kvinnegrupperingen om den ansatte er gitt tid til tillitsoppbygging og -opprettholdelse, og om det er aksept for at slike prosesser er noe en skal bedrive. Det innebærer videre at det må finnes tilstrekkelige ansatte skogbruksaktører som en kan ha slike relasjoner til. Det tror jeg ikke det er pr. i dag. Det snakker til den nedbyggingen av veiledningsapparatet jeg tok opp i kapittel 2: På grunn av mindre skogbrukskompetanse er kvinnegrupperingen mer sårbar for denne nedbyggingen enn hva mannegrupperingen er. Et ekstra bidrag til denne sårbarheten gis ved at kvinner synes å ha færre og/eller mer uniplekse relasjoner til andre som tar del i skogbruksverdenen. Dette går frem i datamaterialet ved at kvinnenes skogbruksnettverk, slik de presenterer det implisitt, fremstår som bestående av et mindre antall personer og/eller relasjoner som mer utelukkende baserer seg på forhold direkte tilknyttet skogbruksverdenen. Blant de mannlige skogeierinformantene derimot snakkes det om skogbruksaktører som både venner, kolleger, jaktkamerater, noen en deler redskap med, noen en bytter arbeidsstykker

[1] Ørjasæters fokus er kvinner i topplederstillinger i norsk næringsliv, men resonnementet hennes er godt anvendbart også for andre fenomen. For topplederstillinger i norsk næringsliv hevder Ørjasæter:

> Nå, i 2004, er flere unge kvinner om bord på morgenflyene enn den gang [for 12 år siden]. Men noen av dem sitter like forbasket og lengter hjem og lurer på om kostnaden er for høy. Og selv om flere menn nå enn da sitter og dupper fordi de har hatt nattevåk med baby, er det like fullt *flere* menn enn kvinner som har distansert seg fra hovedtrøkket ved nattevåk, barneoppdragelse og husarbeid. Og det er disse forholdstallene – flere enn, færre enn, og hva som skjer i en tyveårsperiode fra utdanningsslutt til topplederposisjon – som til syvende og sist munner ut i hvor mange kvinnelige kandidater man har til en topplederjobb. (Ørjasæter 2004:4/16, kursiv i original)

For kritikk av Ørjasæter se Teigen (10.9.04) og Sandvik (18.9.04).

med etc.[1] De mer multiplekse forbindelsene er formodentlig mer robuste, og presumptivt gir de også grunnlag for større mobiliseringsmuligheter (Healey, de Magalhaes og Madanipour 1999) i situasjoner hvor det er nødvendig og ønskelig. En tredje implikasjon er at en må utforme forvaltningsavtaler og tømmerkjøpskonsepter for de av kvinnene som ikke finner det mulig, formålstjenlig eller ønskelig å tilegne seg så mye kompetanse at de kan bevege seg over til en diskusjonsbasert forvalterrolle. Ettersom tillit er det fundamentale aspektet, må disse også ta høyde for at dette ivaretas. En fjerde implikasjon er at skogbruket må vise seg kvinners tillit verdig og tilpasse opplæringstilbudet også dem. Dette rommer blant annet å etablere nye arenaer for kompetansetilegnelse, og å gi kompetanseoppbyggende tilbud òg på et lavere skogfaglig nivå enn hva som tidligere synes å ha vært vanlig[2]. For meg er det i denne sammenheng vesentlig å poengtere betydningen av at en innen skogbruket må begynne å snakke om, eller også snakke mer om, den store variasjonen i kompetansenivå blant skogeiere. Ikke bare vil det kunne innebære at en får et bredere spekter av tilbud særskilt tilpasset de ulike variantene av skogeiere. Det vil også innebære at det blir mer sosialt legitimt å tilkjennegi sin eventuelle uvitenhet. Da følger det med en redusert sjanse for faktisk å få svekket sitt sosiale selv eller å forestille seg at en vil komme til å få det (Follo 2001)[3]. Begge deler vil kunne lette kvinnelige skogeieres deltakelse i skogbruket.

Jeg har stort sett snakket som om fravær av tilstrekkelig kompetanse og den tillitsbaserte forvalterrollen gjelder bare kvinner. Det gjør det ikke. Det er imidlertid et kvinnefenomen fordi kvinneandelen det gjelder er større enn mannsandelen det gjelder. Det utelukker ikke at dette gjelder mange menn. At det gjør det, kan illustreres ved hjelp av innholdet i tabell 4. Rent antallsmessig er det nemlig langt flere menn enn kvinner i studien fra Trøndelag som eksempelvis ikke oppgir andelen økonomisk drivverdig skog: 23 prosent av 2095 menn gir ca. 480 menn. Til sammenlikning er det totale antallet kvinner 307. Av dem er det 50 prosent som ikke gir slikt svar. Det gir ca. 155 kvinner. Med andre ord er det 325 flere menn enn kvinner som ikke svarer. Helt generelt impliserer det store antallet mannlige skogeiere, at det skal en relativt stor økning i antallet som mangler kompetanse før andelen menn som gjør det når den kvinneandelen som gjør det. Det innebærer videre at selv om det med nyovertakelser i fremtiden høyst trolig også vil komme et stigende antall menn som mangler skogbrukskompetanse og som må basere sin forvaltning på tillitsforhold, vil ikke det gi noe særlige utslag på statistikk og kvantitative funn med det første. Dermed vil fravær av tilstrekkelig kompetanse og den tillitsbaserte forvalterrollen også i år fremover være et kvinnefenomen. Jeg skal her la det være et åpent spørsmål om hvilke(n) instans i den norske skogbruksverdenen som fortrinns bør/må ta tak i dette. Jeg vil dog slå fast at en ikke trenger å være profetisk for å spå at dette vil bli et stigende problem hvis grep ikke tas. Og selv om kompetanseoppbygging har vært en del av skogbruket i mange desennier, er ikke dette noe trivielt poeng. Derimot skulle det kunne være en sterkt aktualisert problematikk gitt det politiske ønsket om så vel økt avvirkning (se side 189) som høynet skogplanting i et

[1] Gitt at nettverksanalyse ikke var noe prioritert fokus for meg i mine samtaler med skogeierinformantene, ble trolig bare de vesentligste i en første-ordens stjerne og muligens noen i en første-ordens sone nevnt. En første-ordens stjerne er et nettverk som består av bare de direkte forbindelsene fra ego til andre, en første-ordens sone inkluderer også relasjoner mellom disse andre (Barnes 1969 referert hos Hannerz 1980).

[2] I overensstemmelse med en slik anbefaling om nye arenaer er skoglostilbudet Skogbrukets Kursinstitutt nå prøver ut blant annet i visse områder i Midt-Norge (Jørn R. Follum, Skogbrukets Kursinstitutt, personlig meddelelse 18.6.07). I tråd med anbefalingen er òg at en på en tradisjonell skogdag for Eidsvoll Skogeierlag og Feiring Skogeierlag den 16.6.07, starter opp markvandringen med å fortelle om hogstklasseinndeling og hva en hogstklasse er (Mjøsen udatert b).

[3] Tanken om å få sitt sosiale selv svekket, synes også å finnes blant finske, kvinnelige skogeiere. Dette jevnfør Suopajärvi (2007:223) sin påpekning om at kvinner lettere våger "to ask 'silly' questions more easily from a female planner" .

klimaperspektiv[1], samt gitt tilstrømming av kvinnelige og mannlige skogeiere med liten eller ingen skogbrukskompetanse. At samfunnets krav til skogbruket presumptivt ikke kommer til å bli mindre i fremtiden, og at skogbrukets forstlige kompetansebase ei heller kommer til å bli mindre utfordrende å annamme, aksentuerer problematikken ytterligere.

Større vektlegging av verdikjeden? Mulig endring i det medierende triangel

I kapittel 3 har jeg hevdet at skogen, verdikjeden og familien er de tre store tema som skogbruksverdenens forståelser graviterer omkring. Hele det kapitlet var viet utmalingen av det empiriske innholdet i dette. Jeg påpekte også at det var sømløse sammenhenger mellom skogen, verdikjeden og familien. Nå skal jeg ta for meg en mulig endring innen skogbruks-verdenen i retning av større vektlegging av temaet verdikjeden. Det vil presumptivt også være et fenomen som gjør kjønn gjeldende. Før jeg behandler innflytelsen på kjønn, er det imidlertid nødvendig å utdype og presisere hva det medierende triangel innbefatter.

Da jeg første gangen presenterte det medierende triangel, så det ut som i figur 4. For å samle argumentasjonen min, er den gjengitt i figur 22 og da med en tilpasset tittel.

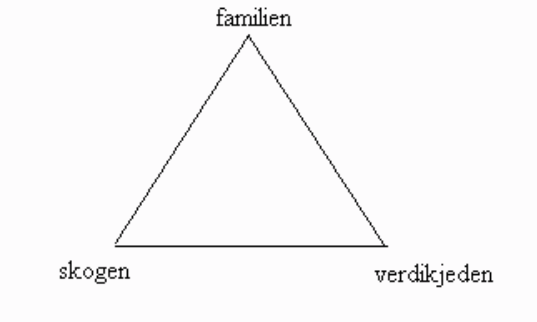

Figur 22: Det medierende triangel for skogen, verdikjeden og familien

I kapittel 3 betegnet jeg denne modellen som ”de tre fyrtårnene i skogbruksverdenens forståelser”. Ut fra hva jeg har presentert i det kapitlet skal det kunne gå frem at dette ikke vedrører kun forståelser utelukkende eksisterende i en ren mental verden, men at det også er dypt innvevd i den konkrete og materielle virkelighet og levende menneskers agering i denne realiteten. Trianglet er ment å innbefatte og representere de komplekse sammenhenger som er omtalt i avhandlingen hittil og det empiriske grunnlag disse igjen er bygget på. Jeg har tidligere påpekt at det er spenninger mellom skogen, verdikjeden og familien (se side 131-133). Selve termen ”spenning” er ikke helt fyllestgjørende. Bedre er det å benytte ”dirempsjon”, det vil si en dirrende svak spenning (med et kreativt potensial om den forløses) eller en motsigelse *in nuce*. Det er et visst element av paradoksal ”dirring” som kan frembringe noe emergens og mer levende mening i de aktuelle spennene. Bedre er dette fordi det rommer kontraster som fungerer meningsdynamisk, og ikke bare statisk.

Skjult i den todimensjonale gjengivelsen av det medierende triangel ligger en hegeliansk dialektikk: Fra tesen gjennom antitesen til syntesen; fra skogen gjennom verdikjeden til familien. Leker en litt med Hegels terminologi ser en relativt umiddelbart at tesen som skogen er ”væren”, antitesen som verdikjeden er ”intet”, og syntesen som familien er ”vorden”. Skogen er (væren), blir til ikke noe (intet) når den er hogd, men kan finne sin fremtid (vorden)

[1] Se eksempelvis Landbruks- og matdepartement (8.6.07a, b og c, 14.6.07 og 15.6.07 a og b).

ved familiens ivaretakelse av foryngelsen. Familien blir løsningen på motsigelsen som finnes mellom skogen og verdikjeden, mellom tesen og antitesen. Dette er den empiriske løsningen som gjøres gjeldende med familieskogbruket, og som sikrer at skogen ikke blir intet som varig tilstand[1]. Det vedrører konflikten mellom den korte og lange syklusen for den moralske økonomi (side 168-172), mellom individets pengekonvertering på den ene siden og den vedvarende orden (familien, skogen) på den andre. Med familieskogbruket i sin empiriske manifestasjon gis dog også en annen løsning. Det er å holde igjen i skogens bevegelse i retning av intet. Det er den forordningen som er innbefattet i det balanserte uttaket (side 149-150). Dette intet er av en høyere orden enn det intet som er etablert ved hogst som fordrer foryngelse ettersom det balanserte uttaket forutsetter tilveksten som foryngelse gir. Denne høyere orden snakker seg inn i Hegels forståelse av hva det er syntesen ifølge Stigen (1983) egentlig innebærer: Motsetning "forsont" i syntesen, en syntese som så selv blir en tese med sin antitese og syntese. Eller for å si det med Rosen: Den dialektiske bevegelsen innebærer at "the circle closed by synthesis is thus reopened, the dialectical process taking on the general appearance of a mounting spiral" (Rosen 1994:3). Dette innebærer at den todimensjonale gjengivelsen av det medierende triangel ikke fanger opp de ulike temporære forskjellene i en utviklingsprosess. Gjengivelsen fanger heller ikke opp nivåers forhold til hverandre, et forhold som er av typen meningsdynamisk slik tilfellet var for de omtalt i forrige avsnitt.

Jeg kan "rydde" noe i den kompleksiteten som er innbefattet i det medierende triangel. Det kan jeg gjøre ved å dra frem visse vesentlige elementer. Jeg er interessert i medierende fenomener, og da de som medierer mellom respektive skogen/verdikjeden, verdikjeden/familien og familien/skogen. Å mediere forstår jeg her rett og slett som det fenomen som mekler mellom to andre fenomener. Resultatet er presentert i figur 23.

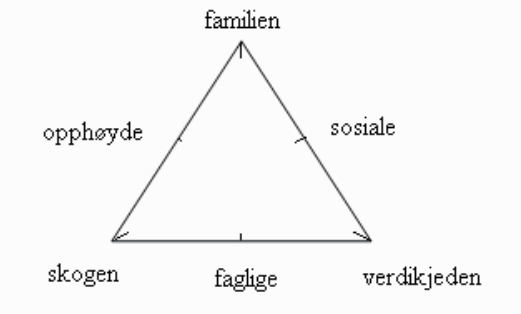

Figur 23: Det medierende triangel og dets medierende fenomen

I den grafiske fremstillingen befinner de medierende fenomenene seg på linjene i trekanten. Det er det "faglige" som medierer mellom skogen og verdikjeden. Det er forstkunnskapen som "oversetter" mellom skogen og verdikjeden, og det gjør forstkunnskapen både når det gjelder forståelse og grunnlag for faktisk handling. Denne oversettelsen går frem blant annet i kapittel 3 sin bolk om mekanismen naturXøkonomi. Det "sosiale" medierer mellom verdikjeden og den menneskelige, slektskapsbaserte familien. Som empiriske enheter, er verdikjeden og familien vidt forskjellige. De er noe som til vanlig generelt ikke har særlig med hverandre å gjøre. Det sosiale er her samkvem mellom aktører som har sine føtter sterkt plantet i verdikjeden, og mennesker som er Per og Kari Hvermansener og da familieskogeiere. Det sosiale medierer mellom det som "er" penger og det som slett ikke er det (Brøgger 1987:45, 57), mellom det som ikke baserer seg på affektive relasjoner mellom mennesker og det som gjør det. Det sosiale fordrer ikke tilstedeværelsen av noe skogeiersamvirke, for

[1] Med det sier jeg ikke at dette er den eneste løsningen på motsigelsen som måtte finnes.

familieskogbruket kan godt tenkes som eksisterende fenomen uten samvirket. Imidlertid innebærer skogeiersamvirket en sterk underbygging av det sosiale via de sosiale arenaer og fellesskap samvirket skaper. Tilsvarende virker andre aktørers produksjon av møteplasser hvis deres form og innhold er direkte relatert til verdikjeden og dens transformasjon av skog til penger. I siste instans gjør imidlertid alle sosiale evenementer som skogbruksverdenen har, det. Dette ettersom verdikjeden er en fundamental og uunnværlig bestanddel i denne verdenen. Det "opphøyde" medierer mellom familien og skogen. Her kommer det inn at skogen er *beyond* mennesket (se side 117-122) — all kjærligheten og det nærmest religiøse forholdet til naturen og skogen. Det er også i det opphøyde skogeiere og andre skogbruks-aktører sin bruk av skogen i rekreasjonsøyemed befinner seg, og da via den selvskapelsen som ligger i re-kreeringen.

En digresjon er ønskelig i tilknytning til linjen verdikjeden/det sosiale/familien. Digresjonen vedrører Boltanski og Thévenot sine seks "orders of worth"/"worlds" som jeg omtalte i forbindelse med konvensjoner (side 95). Linjen er nemlig svært interessant fordi her møtes, for å bruke ordene til Boltanski og Thévenot, "the realm of justice, which depends on a principle of equivalence" med en handlingslogikk som "put aside the reference to an equivalence" (Boltanski og Thévenot 1999:375). Det er snakk om en handlingslogikk hvor affektive relasjoner, les "kjærlighet", "tilgivelse" etc., er ingredienser, en handlingslogikk hvis paradigmatiske realisering nettopp er familien. I motsetning til dette er alle seks "worlds" fundamentert på ekvivalensprinsippet. I sin redegjørelse for prinsippet skriver Boltanski og Thévenot:

> Let us focus on the moment when persons enter into dispute. An important feature of this moment deals with the establishment of equivalence. In order to criticize and to explain to somebody else what is going wrong, one has to bring together different sets of people and objects and to make connections between them. One has, for instance, to connect stories and details sampled from the past in order to display the pertinent characteristics they share. The operation of bringing together different items or different facts must be justified with reference to a principle of equivalence which clarifies what they have in common. […]
>
> But agreement itself is based on the same kind of operations. To make an agreement possible, particular persons must divest themselves of their singularity and converge towards a form of generality transcending persons and the situations in which they interrelate. Persons seeking agreement have therefore to focus on a convention of equivalence external to themselves. (Boltanski og Thévenot 1999:361)

Ikke bare viser dette fundamentet for ekvivalensprinsippet. Det peker også i retning av at det er situasjoner Boltanski og Thévenot vier oppmerksomhet, situasjoner konstituert av relasjonen mellom "person-states and thing-states" (Boltanski og Thévenot 2006:1). "Orders of worth"/"worlds" er nemlig ikke knyttet til kollektiver, men til situasjoner. Innenfor de kollektiver organisasjoner/bedrifter utgjør, vil "the different worlds make objects available for use in justification" (Boltanski og Thévenot 2006:151). For aktørene innen skogbruks-verdenen som opererer langs linjen verdikjeden/det sosiale/familien, er det presumptivt gjeldende fire "orders of worth"/"worlds" (respektive verdighetssystem og legitimerings-regime i oversettelsen til Stræte 2006). De varierer med hensyn til hva som utgjør blant annet "higher common principle", "state of worthiness" osv. Boltanski og Thévenot utdyper legitimeringsregimene over 50 sider med en tekst som intenderer "to strip the readers of their critical distance and bring them fully into the world in question" (Boltanski og Thévenot 2006:158). Hva legitimeringsregimene rommer, kan vanskelig tilegnes uten å la seg bli dratt inn i deres utmalende tekst. Her skal jeg kun anskueliggjøre forskjellen mellom de aktuelle regimene, og det ved å presentere noen av regimenes overskrifter (se figur 24).

	Domestic world	Civic world	Market world	Industrial world
Higher common principle	Engenderment according to tradition	Preeminence of collectives	Competition	Efficiency
State of worthiness	Hierarchical superiority	Rule governed and representative	Desirable	Efficient
Dignity	Poise of habit	Aspiration to civil rights	Interest [*i.e.* penger]	Work
Subjects	Superiors and inferiors	Collective persons and their representatives	Competitors	Professionals
Investment	Rejection of selfishness	Renunciation of the particular	Opportunism	Progress
Relation of worth	Respect and responsibility	Relation of delegation	Possess	Control
Figures	Soul of the home	Democratic republic	Market	Organization

Figur 24: Legitimeringsregimer etter Boltanski og Thévenot 2006:159-211

Aktørene innen skogbruksverdenen som opererer langs linjen verdikjeden/det sosiale/familien kan komme i situasjoner hvor de ulike legitimeringsregimene blir spilt ut — i tillegg til at de skal ta høyde for familiens handlingslogikk som er basert på et ganske annet fundament. Størst utfordringer har i så måte muligens skogeiersamvirkets høyest plasserte tillitsvalgte[1]. De er selv familieskogeiere, det vil si at "familie" er en del av også deres privatsituasjon. Fordi familie er så vesentlig i skogbruksverdenen, vil dette trolig lette at "domestic world" slår inn som legitimeringsregime i det øyeblikk en har beveget seg på utsiden av de affektive relasjonene. Videre er de aktuelle personene valgte representanter i det som må kunne sies å være en form for representativt demokrati. "Civic world" sine aspekter er dermed relevante. Som deltakere i skogeierforbundets styre/de regionale enhetenes styrer, har de imidlertid gjerne òg et sterkt fokus på verdikjeden og agerer blant aktører innen trelast, treforedling, etc. Det gir at legitimeringsregimene "market world" og "industrial world" lett kan gi seg til kjenne. Denne miksen av potensielt mulige legitimeringsregimer og familie sine egne forordninger, kan manifestere seg eksempelvis som utsagn om det positive ved konkurranse samtidig som en henter idiomer fra familielivet for å snakke om disse relasjonene[2]. Og for å avslutte denne digresjonen: De legitimeringsregimene de høyest plasserte tillitsvalgte kan bli gjenstand for og blir vant til, utsetter deres fokus på familien for et visst press.

I det medierende trianglet er det mulig å trekke en median fra det enkelte hjørnet i trekanten ned på motsatt side. Gjøres det forbindes skogen med det sosiale, verdikjeden med det opphøyde og familien med det faglige slik som i figur 25.

[1] Jeg har ikke data som kan fortelle meg noe om utfordringene til Norskogs styre i dette henseende.
[2] Eksempelvis sier daværende styreleder i Glommen, Torstein Opdahl, under åpningen av Glommens jubileumsmarkering i 2003: "Og så har vi invitert lillebror Norskog" (feltarbeidsnotater 20.6.03). Norskog er konkurrent til Glommen både som medlemsorganisasjon og som tømmerkjøper (via Nortømmer). Glommens høyeste tillitsvalgte og ansatte har vært klare eksponenter for en positiv vurdering av konkurranse (eksempelvis Glommens disponent Helge Urstrømmen på Skogtinget på Skogeierforbundets årsmøtet 2003 (feltarbeidsnotater 20.6.03) og Mads Jensen (med daværende tittel "markedsjef") og Urstrømmen på skogkveld i Nord-Odal (feltarbeidsnotater 6.11.03)).

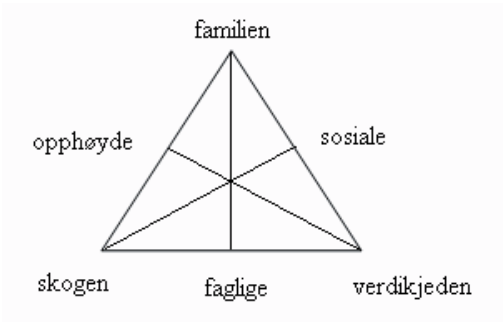

Figur 25: Det medierende triangel og dets medianer

Iboende i medianene er det motsetningsforhold. For å antyde: Skogen er natur, og i sin versjon som skog det nærmeste en måtte komme Guds skaperverk — hvis en har den slags forestillinger; det sosiale er det menneskelige, skapt av mennesker og for mennesker. Verdikjeden er det verdslige og penger; det opphøyde er det sakrale og det som ikke kan tilsmusses med penger. Familien er det emosjonelle, det tilstedeværende, det nære; det faglige er det rasjonelle, det abstrakte, det distanserte. Det faglige er det faglige uansett hvilke eierform skogeierskapet har, og det faglige er ikke interessert i familien. Det fagliges fokus er å mediere mellom skogen og verdikjeden.

Det medierende triangel rommer en dobbel hegeliansk dialektikk og en mulighet for intern rekontekstualisering. Den ene dialektikken omtalte jeg i forbindelse med figur 22. Den andre finner vi hvis jeg trekker linjene mellom de medierende fenomenene (se figur 26).

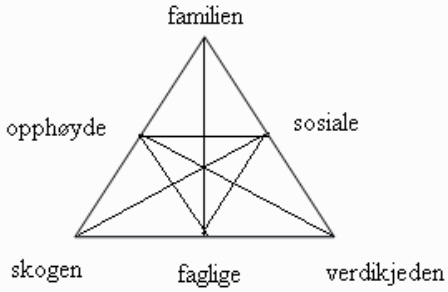

Figur 26: Det medierende triangels to dialektikker

Den andre dialektikken begynner med det faglige, det vil si det medierende fenomen som er en del av medianen som innbefatter familien. Familien var det fenomen hvor den første dialektikken fant sin syntese. Denne andre dialektikken går i motsatt retning av den første: Fra det faglige som tese, via det opphøyde som antitese, og til det sosiale som syntesen. Det faglige er her væren, det opphøyde er det som i forhold til det faglige blir intet, og motsigelsen finner sin løsning (vorden) i det sosiale. Det fagliges fokus er å mediere mellom skogen og verdikjeden, det vil si å gi det forstlige grunnlag for forståelse og handling i transformasjonen av skog til penger. Det opphøyde er dets motsigelse ettersom det opphøyde er det som ikke kan tilsmusses med penger. Ut fra det fagliges siktemål, blir da det opphøyde til intet. Dette finner sin løsning via samkvem og kontakt mellom skogbrukets fagpersoner og skogeierne. Slik det medierende triangel er fremstilt i figur 26, er det treenigheten skogen/verdikjeden/familien som er konteksten (rammen) til treenigheten det faglige/det opphøyde/det sosiale. Det er imidlertid helt uproblematisk å gjøre det siste til kontekst for det

første. På modellnivå vil denne rekontekstualiseringen innebære at en skifter ut det faglige med skogen, det opphøyde med verdikjeden, og det sosiale med familien. Empirisk vil rekontekstualiseringen innebære at en skifter fra skogbruksverdenen som konteksten som rommer noe annet, til at dette annet blir kontekst. Et godt og enkelt forklart eksempel på dette er skogdager. Når jeg spør mine skogeierinformanter om skogdager og de forteller om dem, går det tydelig frem at det er det faglige og det sosiale som er det utpregede ved skogdagen — i tillegg til at den foregår i skogen. Skogdagens tema er, i informantenes gjengivelse, alltid et faglig tema. Hans nevner i så måte tynning og gjennomhogst[1], Geir ungskog, foryngelse, tømmersortiment, gjenplanting av åkermark og kulturminner[2]. Det er således det faglige som definerer skogdagens mer spesifikke innhold. Videre er det personer som vanligvis vet mer om det aktuelle temaet enn en selv, som fremlegger det faglige. Det innebærer at det skjer en kunnskapsoverføring. Det sosiale vies imidlertid også stor plass i informantenes beretninger. Når Anne på min oppfordring forsøker å male en skogdag i ord for meg, følger denne sekvensen[3]:

Anne: Ja, det er jo en gjeng med folk som da tar en tur i skogen sammen og prater sammen om, ja, det du ser rundt deg av små og store vekster.
GF: Men hvordan er stemninga?
Anne: Den er sånn... ja, løssluppen og fin.
GF: Er det fliring og sånn godmodig sånn tone eller?
Anne: Ja. Ja, sånn ordentlig turpreg over det, at det, ingen som flyg i vegen.
GF: I forvegen, tenker du på eller?
Anne: Ja. Vi går liksom samlet og går og småprater og...
GF: Er det her en sånn situasjon og sånn stemning at du kan snakke med hvem som helst?
Anne: Ja. Det kan være du prater med den du går ved siden av eller... Ja.
GF: Så det her er hyggelig det òg?
Anne: Ja.

Asbjørn påpeker at en kommer i samtale med kolleger på skogdager, og at en "får litt sosial kontakt" noe det har blitt mindre av "slik som det har blitt"[4]. Espen starter sin beskrivelse med maten, og sier at "noe av det viktigste" på en skogdag er "jo en sånn lapskausrett midt på dagen rundt bålet". Detter går han over til å formidle om "en som prediker og forklarer", bruker flip-over og noen tusjer og liknende, og som "prøver å få noen meiningsutvekslinger rundt det" — før han sier at praten går "i pauser og det ene med det andre"[5]. I Geirs oppsummerende beskrivelse av det typisk ved en skogdag, heter det at det er "foredragsholdere, servering, hvordan ting fungerer i marka"[6]. Hva Geir mener med hvordan ting fungerer i marka, gir han ikke noen konsis utdyping av. Muligens inngår det at folk "er mindre redde for å si noe" når en "er ute i felten" enn hva tilfellet er hvis en er inne. I alle fall mener han at engasjementet hos folk er større ute. Det er det at folk "går sammen, det er bevegelse", som psykologisk virker inn og virker heldig på "kommunikasjon mennesker imellom", etter hans vurdering. [7] Dorte er av samme oppfatning om mengden prat: "Folk prater, skravler jo som aldri før"[8]. Også Espen deler Geirs syn om dette[9]:

Espen: Men du vet, folk har mye lettere for å prate når vi står ute i skogen da, enn vi er inne på et møte.
GF: Så det prates mer når dere er ute på den befaringa?
Espen: Ja, ja. Og det er lettere å få i gang meiningsutveksling og kanskje. Rammen er litt friere den, ute i naturen, enn den er inne i et varmt rom.

---

[1] Intervju 28.7.03 s. 46.
[2] Intervju 5.11.03 s. 16-17.
[3] Intervju 3.9.03 s. 21-22.
[4] Intervju 21.11.03, del 2, s. 18-19.
[5] Intervju 28.7.07 s. 46-47.
[6] Intervju 5.11.03 s. 16.
[7] Intervju 5.11.03 s. 19.
[8] Intervju 3.12.03 s. 41.
[9] Intervju 28.7.03 s. 47.

Det opphøyde i treenigheten det faglige/det opphøyde/det sosiale finner en igjen i informantenes beretninger som selvskapelse/re-kreasjon. En skaper eller gjenskaper seg selv som skogeier (ved deltakelse på skogdagen), som skogeier i et nettverk av andre skogeiere (via de sosiale samhandlingene), som en mer dyktig skogeier (gjennom den faglige input), og som et friere og levende menneske (gitt at det er lettere å prate i skogen og gitt inntak av næring). Og det hele foregår i skogen! En er ute og ser, og det på det stedet hvor skog har fått muligheter til å bli den skogen skog har blitt, være det som var og kan bli det som er. I en skogdag kan alt som er rommet i skogbruksverdenen, trekkes inn og gjøres relevant. På en skogdag kan en ha blikk for alt det som virkeliggjøres av skogbruksverden utenfor skogens faktiske grenser: En står i skogen og skuer på, men også ut over det som forefinnes foran ens øyne.

Det er mulig å tenke seg menneskers plassering i forhold til det medierende trianglet. Mennesker som agerer i skogbruksverdenen vil kunne plassere seg med ulik vekting innenfor trianglet selv om de har et blikk for hele dets innhold. Noen vil i fokus og handling eksempelvis fortrinnsvis befinne seg et sted i trekanten familien/det opphøyde/det sosiale, andre fortrinnsvis i trekanten skogen/det faglige/det sosiale, atter andre vil plassere seg mer midt i trianglet, etc. Det er videre mulig å tenke seg at det finnes outrerte varianter hvor mennesket ikke er plassert innenfor trianglet og da heller ikke innen skogbruksverdenen, men tett opp til trianglet på utsiden. Plasseringen på yttersiden er anskueliggjort med de svarte prikkene i figur 27.

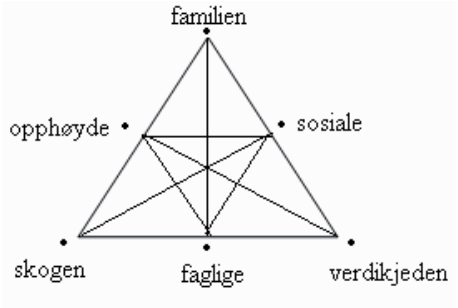

Figur 27: Det medierende triangel og dets outrerte varianter

Den som er på yttersiden og i nærheten av skogen, vil være, la oss kalle henne/ham en ”skogsnonne”. Skogen skal være uberørt, ubesudlet, ren. Den som er på yttersiden og i nærheten av det faglige, er fagidioten. Det er faget det dreier seg om, studiene, forsøkene, fagfellesskapet, meritterende publikasjoner. Det som måtte forefinnes og skje i skogbruks-verdenen, er ikke relevant. Den outrerte varianten ved verdikjeden er verdipapireieren. Dette er børs. Det er, for å bruke skogeierinformant Bentes uttrykk[1], ”forretning basert på biologisk materiale” og ikke annet. Det kunne like gjerne ha vært forretning på noe annet enn skog som biologisk materiale, eller også forretning basert på kunstverk, telefonsalg og aksjer. Uansett er det, også ifølge Bente, en forretning uten hennes forhold til skogen, og uten det hun legger i å forvalte den. Det er en forretning som ikke har trianglets innhold som aspekt ved virksomheten. Den outrerte varianten ved det sosiale er den som møter på møter og evenementer utelukkende fordi en setter pris på det en sosialt får. Kårkaller som har meldt seg ut eller er blitt meldt ut av skogbruksverdenen, kan være eksempler på dette. Den outrerte varianten ved familien er eieren av ”familiegodset”, hun/han som utelukkende er opptatt av å eie eiendommen. At den inkluderer skog, er ikke av meningsskapende betydning. Ved det

[1] Intervju 17.9.03 s. 35-36.

opphøyde er det den religiøse søkeren som er den outrerte varianten. Den religiøse higen kan være av variantene askese, ekstase eller det mystiske (Weber henvist til av Brøgger 1987). Den kan finne sin forløsning i skogen, men at skogen er knyttet til skogbruksverdenen er uaktualisert.

Det medierende trianglet er skogbruksverdenen i en modellversjon. Innen den virkelighet skogbruksverdenen er, kan en få en endring i retning av større vektlegging av verdikjeden. I en grafisk fremstilling og med trianglet som utgangspunkt, vil en stor endring bli som i figur 28.

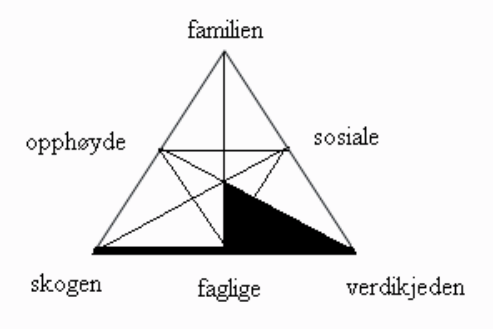

Figur 28: Det medierende triangel og dets reduksjon

I figur 28 er skogbruksverden I redusert til en skogbruksverden II. Skogbruksverden II er representert med den svarte trekanten og den svarte, tykke horisontale linjen. Det innebærer at linjen skogen/verdikjeden er intakt, og det er også dens medierende fenomen (det faglige). Opprettholdelsen av det faglige viser den betydning det faglige har i skogbruket. Det faglige er skogbruksverdenens *sweet spot*, det området hvor skogbruket mener seg sterkest, og dermed også er mest sårbar hvis det faller sammen eller det reises tvil ved det. Familien og det sosiale som aspekter i den endrede skogbruksverdenen, har imidlertid fått sin plass kraftig redusert. Det opphøyde er for sin del falt helt ut. Skal familien og det sosiale unngå samme skjebne[1], må forestillingene om familien og det sosiale noen ganger spilles ut som reelle fenomen i den levde virkelighet. Familien kan ikke bare være en tanke eller del av en ideologi om familieskogbruk. Familien må av og til være en skogeiende familie av kjøtt og blod, menneskelige relasjoner hvor det emosjonelle, kjærligheten, det tilstedeværende, det ikke-monetære råder. Tilsvarende må det sosiale virkeliggjøres som faktiske handlinger skapt av mennesker og for mennesker.

Det svarte i figur 28 står for den nye skogbruksverden. Resten er falt ut. Jeg minner om at trianglet er modellvarianten av skogbruksverden I og de komplekse sammenhengene som finnes der. For skogeier rommer skogbruksverden I en motivasjon for forvaltning og tilknytning til skogen som er multivariert, og en verden som kan tilfredsstille en rad med ulike målsetninger og ønsker i hennes/hans liv. En kan gå til skogen med sin sorg eller higen etter skogstorheten; en kan vandre i skogen som del av en skogdag; en kan besnæres av skogs forvandling til skogen og så til tømmer; en kan være tilfreds over penger en får ved salg av tømmeret, en kan svette seg gjennom egenhendig foryngelse; en kan sammen barnebarnet beskue planter som skyter opp og i samme stund tenke på neste generasjons mulige glede over

[1] Hadde også familien og det sosiale falt helt ut, ville skogbruksverdenen utelukkende bestått av den svarte, tykke horisontale linjen.

det samme. Med skogbruksverden I gjeldende er ikke alt målrettet rasjonalitet, den instrumentelle fornufts primat er holdt stangen. Det er en fornuft Taylor forstår som:

> den typen rasjonalitet vi benytter når vi kalkulerer den mest økonomiske anvendelsen av midler for å nå et gitt formål. Maksimum effektivitet, best mulig kostnad/utbytte rate er målestokken for suksess. (Taylor 1998:18-19)

Økonomismekulturen (Jakobsen og Hauan 24.9.03) har ikke lagt skogbruksverden I under seg: Det er ikke økonomiske kriterier som ensidig legges til grunn. Også andre verdier tas inn. Ha-det-bra-faktoren hos skogeierinformant Dorte når hun hogger tømmer (se side 208), befinner seg i skogbruksverden I. Den ville ikke ha plass i skogbruksverden II sin økonomiske, nyttemaksimerende tenkning.

Er skogbruksverdenen så i faktisk forstand i bevegelse i retning av større vekt på verdikjeden? Det har ikke vært denne avhandlingens oppgave å se på det spørsmålet. Fordi muligheten forefinnes, og fordi en potensiell realisering gjør kjønn gjeldende, skal jeg likevel antyde aspekter som kan indikere en slik bevegelse. Høyst trolig vil et sett med flere samvirkende fenomen kunne spille inn, men Norskogs næringspolitiske agitering rundt storhetens fortrinn og den økonomisk-motivasjonelle kraft som ligger i økt eiendomsstørrelse (side 186-189), vil være ett element. I den grad Norskog som ideologiprodusent og næringspolitisk aktør får større innflytelse, noe jeg hypotetiserer at skogeierorganisasjonen gjør slik det ser ut pr. sommer 2007, vil dette også gi seg utslag i hva en vektlegger innen skogbruksverdenen. Denne økte innflytelsen løfter også opp deres svært sterke fokus på pengegenereringen og de økonomiske sider ved skogeierskapet. Jeg hypotetiserer videre at skogeiersamvirkets overgang til andelslag fra og med 2006, drar i samme retning. Det gjør det i og med at eierskap av penger og yngling av økonomiske verdier i så stor grad har vært fremme i argumentasjonen rundt andelslagsordningen (side 56-58). Jeg antar dette også i fremtiden vil være sterkt fokusert. Skal jeg ta Fædrelandsvennen sitt referat fra årsmøtet til Audnedal Skogeigarlag til troende, ble mye av tiden den årsmøtekvelden i 2007 brukt til å diskutere endringen "i retning mer business- og kapitaltankegang" og spørsmålet om AT Skog skal "bli enda mer likt et aksjeselskap". Konklusjonen gis av avisens ingress. Den lyder: "Mer kapitalisttankegang i skogeiersamvirket? Nei, nå holder det, mener Audnedal Skogeigarlag."[1] Som empiri underbygger dette det jeg har antydet om forståelser av skogeierandelslags-fenomenet. Som levd virkelighet er det relativt tvilsomt om skogeierlaget greier å sette ned foten for hva andelslaget gjør og i hvilke utviklingsretning det beveger seg. Et eget bidrag i retning av større vekt på verdikjeden, vil gis av forsterket fokus på skogeier som bedriftsleder blant skogeiernes tillitsvalgte[2] eller andre. Den samme effekt har press fra skogeierforeningers ledelse på skogbruksledere om forbedret effektivitet og etterlevelse av ledelsens ønske om at de må "bli mer rendyrket på butikk" (Talleraas 2004:3/12). Det gjør samtidig også en eventuell nedbygging av eller redusert tilskrevet betydning til instanser i skogbruket som tradisjonelt har vektlagt andre aspekter ved skogbruket enn selve tømmerproduksjonen. Det er da Det norske Skogselskap jeg primært tenker på. Skogselskapet synes å slite. Økonomien er presset, forholdet mellom Det norske Skogselskap og fylkesskogselskapene er til utredning av "Kolstadgruppen", og arbeidsoppgaver og rollefordeling innad i skogbruksverdenen synes uavklart[3]. Skogselskapet har, ifølge dem selv, "fjernet seg noe fra det som var opprinnelsen, nemlig gjennom treplanting å bygge landet"[4]. Denne justeringen reflekteres i skifte av logo. Fra å ha en logo hvor "skogens vokter" og et tre er betont, til en hvor mennesket er presentert

[1] Fædrelandsvennen (25.3.07).
[2] Under Skogtinget på årsmøtet til Norges Skogeierforbund i 2003 er blant annet Halvor Bjørken, nestleder i forbundets styre og styreleder i Skogeierforeninga Nord, meget opptatt av "skogeier som bedriftsleder" (feltarbeidsnotater 20.6.03).
[3] Se eksempelvis Det norske Skogselskap (2006 og 2007b).
[4] Det norske Skogselskap (2006).

som trekronens bærende stamme (se figur 29 og 30). Den tilhørende og nye visjonen lyder: ”Alle mennesker skal oppleve skog som en verdifull kilde til livskvalitet”[1]. Og da er mennesker òg utenfor skogbruksverden inkludert i disse ”alle”.

Figur 29: Det norske Skogselskaps tidligere logo

Figur 30: Det norske Skogselskaps nye logo

Jeg tror ikke noe forskning vil kunne avkrefte at Det norske Skogselskap og fylkesskog-selskapene er de av dagens instanser i den norske skogbruksverdenen som har hatt den mest åpne døren til skogbrukseksterne nordmenn. Et siste moment jeg ønsker å nevne som kan bidra til en bevegelse i retning av økt verdikjedefokus, er den representasjonelle status og dynamikk. Det er to medlemsorganisasjoner i Norge som snakker for skogeierne. Det er Norskog og skogeiersamvirket. Hva de fronter av saker og hva de vektlegger å fokusere, er derfor av ytterst stor betydning. Som nevnt mener jeg Norskog har en klar hang til sterkt fokus på verdikjeden i det medierende triangel, og skogeiersamvirkets overgang til andelslagsordningen antar jeg drar i samme retning. De to organisasjonene organiserer imidlertid under 50 prosent av de private, personlige skogeierne med mer enn 100 dekar produktiv skog (jevnfør side 35). Resten av skogeierne har ingen røst som høres. Gitt de ikke-organisertes umælende tilstand og tilsynelatende fravær av andre som budbærer deres sak, får de organiserte og deres organisasjoner forstørret innflytelse sett i forhold til organisasjons-andelen: Ikke ca. 50 prosent som organisasjonsprosenten omtrentlig skulle tilsi, men 100. Poenget mitt er her verken *free riding*, ”da-får-de-ikke-organiserte-ha-det-så-godt” eller at skogeierorganisasjonene også må tenke på de ikke-organiserte ut over den tanke de eventuelt

[1] Det norske Skogselskap (2006).

måtte ha om å få dem som egne medlemmer/eiere. Poenget er at dette har noe å si for den mulige bevegelsen i retning av større vektlegging av verdikjeden.

La oss tenke oss at skogbruksverdenen faktisk har lagt større vekt på verdikjeden, så mye større vekt at vi har gått fra en skogbruksverden I til en skogbruksverden II slik som representert i figur 28. Hva slags implikasjoner vil det kunne ha? En rekke, men jeg er her bare interessert i hvordan endringen gjør kjønn gjeldende. Jeg er meget overbevisst om at en slik forandring av skogbruksverdenen vil øke kompetansekravene til skogeiere som skal delta i den. Dette fordi profesjonalisering er et ledsagende element. Det innebærer på den ene siden at skogbrukskompetansen til grupperingen av kvinnelige skogeiere vil være mer utilstrekkelig enn hva jeg skisserte på side 222-225, på den andre siden impliserer det at omkostningene ved å tilegne seg nødvendig kompetanse vil stige ytterligere. Det igjen medfører forhøyet betydning til den nødvendiggjorte avhengigheten av tillit til andre aktører i skogbruket — og en tillitsbasert utforming av forvalterrollen (jevnfør side 219-223). Jeg har i kapittel 2 sterkt vektlagt at andre skogbruksaktører deltar i skogeiers beslutningsprosesser, og understreket betydningen av de kollektive forbindelsene skogeier må inngå i hvis hun/han vil ha skogbruksaktivitet på sin eiendom. La meg kalle disse andre skogbruksaktørene skogeier trenger, for "knytingspersoner" i betydning av at det er de som linker skogeieren til systemet av kollektive forbindelser. Denne knytingspersonen kan være skogbruksleder, men det kan også være skogbrukssjef, en hvilken som helst tømmerkjøper, etc. Skogeierne påvirkes av denne knytingspersonens egne forståelser og prioriteringer. Kvinnegrupperingen vil være mer påvirkbar av dette enn hva mannegrupperingen av skogeiere er. Igjen er forskjell i skogbrukskompetanse den vesentlige ingrediensen. I den grad det er diskrepans i forståelser og prioriteringer mellom eksempelvis skogbruksleder og skogbrukssjef, vil dette da kunne slå ut forskjellig hos kvinner og menn.[1] Med realiseringen av skogbruksverden II vil videre "utydeligheten" som finnes i skogbruksverden I forsvinne. Det dreier seg om en utydelighet med hensyn til hva det er en skal drive på med i skogbruket. Denne utydeligheten i skogbruksverden I gjør det generelt lettere å oppleve at en passer inn enn hva tilfellet er i skogbruksverden II hvor det er atskillig færre måter en kan passe inn på. I hovedsak er det der kun snakk om en måte: Ved å falle inn i konverteringen av skog til penger. Ut fra undersøkelsen blant eiere til skog i Trøndelag (Blekesaune 2005, Follo m.fl. 2006), kan det se ut til at dette vil kunne være noe vanskeligere for grupperingen av kvinnelige skogeiere enn for den mannlige. Dette da de økonomiske sidene ved skogbruket ikke synes å ha like stor betydning for dem som det har for mennene (Blekesaune 2005): 59 prosent av kvinnene mot 69 prosent av mennene sier at en tømmerprisøkning på 30 kr/m^3 er viktig for deres villighet til å begynne å ha hogst eller til å øke hogsten. Og når det gjelder det godet skogen er for dem med hensyn til respektive regulering av den årlige husholdsinntekten og inntekt fra salg av

[1] På min ferd i norsk skogbruk har jeg utallige ganger hørt hvilken betydning den offentlige ansatte herredsskogmesteren har hatt for skogeiere opp gjennom tiden. Jeg har også en rekke ganger hørt om den reduserte interaksjonen det offentlige har fått med skogeiere. Det mine data viser er at dette ikke innebærer at skogeieren beslutter alene. For mine skogeierinformanter som er en del av skogeiersamvirket, er det i stor grad skogbruksleder som er samspillspartneren. Når jeg har omtalt dette, så er det ikke for å vise en forskyvning fra det offentlige veiledningsapparatet til det private. Mitt poeng har vært å vise at skogeierne ikke fatter beslutninger alene. Det kan selvfølgelig legges til at i den grad det har skjedd en slik forskyvning, og i den grad det er diskrepans mellom de offentlige ansattes og skogbruksleders forståelser og prioriteringer, vil det også kunne ha skjedd forskyvninger i skogeieres forståelser og prioriteringer. Mine data er ikke egnet til å si noe om en slik forskyvning og dens implikasjoner. Det er da òg et åpent empirisk spørsmål om eksempelvis en slik forskyvning kan være en medvirkende årsak til nedgangen i planteaktiviteten en har sett de siste 15 årene (Statistisk sentralbyrå 2007). Implisitt i en slik tanke ligger det at den offentlige ansatte presumptivt skulle ha spilt mer på lag med langtidssyklusen i skogeieres moralske økonomi, og skogbruksleder mer på lag med korttidssyklusen (se side 168).

tømmer, ved, flis, er dette viktig for henholdsvis 10 prosent av kvinnene/14 prosent av mennene og 35 prosent av kvinnene/41 prosent av mennene.

Det er en alternativ måte å betrakte den eventuelle bevegelsen i retning av større vektlegging av verdikjeden på. Det er å tenke seg at den skjer bare på visse nivå av de strukturer skogbruksverdenen rommer. Eksempelvis kan det tenkes at de høyere nivå av skogoppsynet etablerer en slik vektlegging, mens de lavere ikke gjør det. Eller det kan også være slik, som indikert med avisoppslaget fra årsmøtet til Audnedal Skogeigarlag ovenfor (side 235), at det utvikles en splitt mellom de høyere nivå av skogeiersamvirket og de lavere. Med det vil vi kunne få at skogbruksverden I og skogbruksverden II eksisterer samtidig. Da vil skogeiere kunne ha sin multivarierte tilknytning til skogen i sin skogbruksverden I, mens aktører andre steder/høyere opp vil ha sitt ensidiggjorte fokus på verdikjeden i sin skogbruksverden II. Diskrepansen vil gi økt oversettelsesproblem mellom skogeiere og disse øvrige aktørene. Diskrepansen vil også gi en misrepresentasjon når det gjelder hva skogbruket er og skal være ettersom det gjerne er de som er på de høyere nivå som budbærer det. Oversettelsesproblemet og misrepresentasjonen vil ikke lette kvinners tilgang til skogbruket som skogeiere.

Miljøvennlighet: Er kvinnelige skogeiere mer miljøvennlige enn mannlige?

Jeg er på Skogtinget på årsmøtet til Norges Skogeierforbund i 2003. Stedet er Skogmuseet på Elverum. Det er et åpent møte med innlegg, diskusjon og mulighet for å gripe ordet for den som måtte ønske det. Det er godt med folk i salen, en håndfull kvinner er det også. Daværende administrerende direktør i Skogeierforbundet, Ivar Korsbakken, presenterer funn fra "Skogeierundersøkelsen 2003", en spørreundersøkelse blant skogeiere Skogeierforbundet har fått gjennomført. Han kommer så til spørreskjemaets spørsmål om hva skogeierne mener om "miljørestriksjonene som pålegges skogsdriften": Er de alt for strenge, alt for milde etc.? Korsbakken påpeker at de kvinnelige skogeierne er mer velvillig til restriksjoner. "Han fortsetter: 'For å sleive litt så kan en si: Gudskjelov så er det ikke så mange kvinner som er aktive'. Det lees i salen. Ingen arresterer ham for utsagnet".[1]

La meg først diskutere kvinners angivelige større miljøvennlighet, deretter Korsbakkens "gudskjelov".

Kvinner og miljøvennlighet

Teoretiske diskusjoner om kvinner og miljø dreier seg, skriver Sachs i boken *Women Working in the Environment*, om tre store spørsmål:

> (1) What are women's relationships with nature? (2) What are the connections between the domination of women and the domination of nature? and (3) What role do women play in solving ecological problems? (Sachs 1997:1)

Det var økofeminismen som dro opp disse spørsmålene på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av det neste desenniet. Varianter av spørsmålene er belyst så vel av økofeminister som av de som kobler kvinner, miljø og utvikling, samt postmodernistiske representanter. Den franske, feministiske forfatteren d'Eaubonne introduserte begrepet "økofeminisme" midt på 1970-tallet. Hun påpekte at det "'mannlige systemet' truet klodens

[1] Feltarbeidsnotater 20.6.03. Tidligere lå en power-point-presentasjon av resultatene fra "Skogeierundersøkelsen 2003" på nettstedet til Skogeierforbundet (Norges Skogeierforbund 2003b). Det er ikke tilfellet pr. juni 2007. I presentasjonen fra nettet er det overhead 14 Korsbakken omtaler i min gjengivelse fra Elverum. I overhead 14 fra nettet står det: "Kvinner er noe mer positive til miljøvernrestriksjoner enn menn". I notatvisningen av overheaden står det: "Kvinnelige skogeiere mener i *noe* mindre grad enn sine mannlige kollegaer at miljøvernrestriksjonene er for strenge" (kursiv i original).

overlevelse gjennom å opprettholde overbefolkningsproblemet og miljøødeleggelsene" (Daugstad og Villa 2001:9). Økofeminismen mener det er en sammenheng mellom undertrykkelse av kvinner og undertrykkelse av natur. I tillegg reiser en innen økofeminismen gjerne sterke skyts mot det kunnskapsmessige rammeverk som menn har bygd (Daugstad og Villa 2001). Merchant sin bok *The Death of Nature. Women, Ecology and the Scientific Revolution* går inn dette perspektivet med sin påpekning om at Bacon, Harvey, Descartes, Hobbes og Newton var forfedrene til en moderne vitenskap "that, by reconceptualizing reality as a machine rather than a living organism, sanctioned the domination of both nature and women" (Merchant 1990:xxi). Shiva er høyst sannsynlig den mest siterte blant de som kobler kvinner, miljø og utvikling, selv om det begynte med "the path-breaking work of Boserup (1970)" ifølge Sachs (1997:3). En er her opptatt av, og kritiserer sterkt, den innvirkningen vestlig utvikling har på livene til kvinner i den tredje verden. Fortmann og Rocheleau (1984) tar opp dette i forbindelse med utviklingsprosjekt i skogbruk. De hevder at selv om kvinner tradisjonelt har "played important roles in agricultural production and in the use and management of trees", innlemmes ikke kvinner i agroforestry-prosjektene som initieres (Fortmann og Rocheleau 1984:2/10). Fortmann og Rocheleau påpeker videre:

> The failure to include [the women] in agroforestry projects has several detrimental effects. It excludes from project benefits the increasing proportion of rural households headed by women. It may prevent project designers from benefiting from women's special knowledge. It may exclude (or even harm) activities and commodities such as fuelwood, basket-making and minor forest products, which are part of women's economic sphere. (Fortmann og Rocheleau 1984:9/10)

I sitatet ser en både det skadelige ved å ikke inkludere kvinner, men også det gagnlige ved å ta dem med — kvinner besitter nemlig en spesiell kunnskap. Vender vi oss til Shiva er det ikke bare snakk om særskilt kunnskap, men også en spesifikk relasjon til natur. Med grunnlag i indiske kvinners konkrete forhold til natur innenfor et subsistensjordbruk (Daugstad og Villa 2001), hevder Shiva i en publikasjon fra 1989 at kvinner har lengre tradisjoner for forvaltning av naturressurser uten at de forringes, og at kvinner er mer opptatte av økologi enn økonomi. Dette utvikler Shiva til idéen om "det feminine prinsipp". Sentralt i prinsippet er at kvinners forhold til naturen er preget av omsorg og innlevelse. Basisen for dette forholdet er kvinners nære forhold til naturen gjennom livet: Kvinner bærer frem og føder nytt liv, har ansvar for ernæring og daglig omsorg, arbeider nært naturen gjennom jordbruk, husdyrhold og samling av brensel (Lund og Panda 1994 sitert hos Daugstad og Villa 2001). Den tredje innretningen, den postmodernistiske, avviser universalistiske påstander. Teoretikerne her fokuserer på identitet og forskjeller, samt vektlegger lokal og underordnet kunnskap ifølge Sachs (1997). Sachs selv drar frem Haraways arbeid med kunnskapens situerthet, og hevder at dette "pushes us to look at women's daily activities and knowledge about the environment in specific places" (Sachs 1997:5).[1] Kvinners kunnskap og forståelser om miljø kommer fra deres

[1] Innen kjønnsforskningens teoretiske landskap om kunnskapens situerthet, er arbeidene til Harding og Haraway presumptivt av særskilt betydning. Jeg slutter meg verken til Hardings "standpunkt-feministiske" bruk av termen "situert" (Harding 1988, 1991, 1996) eller Haraways "diffraksjons"-betydning (Follo 2002a). Jeg har, som også Haraway har, vansker med å tro med Harding at vi for å sikre bedre kunnskap må "postulere at den sanne historien blir skapt utelukkende fra de undertryktes posisjon" (Haraway 1995 referert hos Asdal og Brenna 1998:27), det uansett hvem eller hva de undertrykte måtte være. Imidlertid går jeg ikke så langt som Haraways forståelse av situerthet impliserer. Termen "diffraksjon" er hentet fra fysikken, og etter hva jeg kjenner til er strålers/bølgers bøyning (diffraksjon) avvikelse fra rettlinjet utbredelse. Eksempelvis vil det foregå en viss bøyning der lysstråler passerer kanten på en gjenstand. Hos Haraway er "diffraksjon" en metafor for en kritisk bevissthet "som forplikter å danne forskjell og ikke repetere den Hellige Forestillingen om det Samme" (Haraway 1997 referert hos Rustad 1998:127). Det mangefasetterte lys diffraksjonen gir, består av bruddstykker som er uoversiktlige og uhåndgripelige (Rustad 1998). Haraways kunnskapsteoretiske prosjekt innebærer at det er nødvendig med flere "historier", og da flere historier som står i forbindelse med hverandre og snakker til hverandre (Asdal og Brenna 1998). Det er alltid snakk om situerte kunnskaper, og delvisheten ved kunnskap ligger i at kunnskapen produseres i et lokalisert samspill mellom forskeren (kunnskapssubjektet) og kunnskapsobjektet. Kunnskap er således både et kollektivt og et relasjonelt foretak, og kunnskap er av kollektiv og relasjonell karakter (Rustad 1998). Haraways imperativ om å

konkrete, situerte erfaringer, fremholder Sachs. I sitt eget bidrag i *Women Working in the Environment* gir Sachs mer evidens til det at "women's knowledge and strategies for survival may point to new directions for achieving environmentally sustainable agricultural and natural resources" (Sachs 1997:8). Det gjør hun ved å dokumentere den sentrale rollen kvinner har i å motvirke monokulturtendenser, og ved at hun diskuterer hvordan kvinner fortsetter å forbedre avlinger og opprettholde "biodiversity within species" (Sachs 1997:9).

Forskningsfokuset på kvinner og miljø har avstedkommet flere studier. Noe avklart svar på om kvinner har et spesielt forhold til natur/miljø og ivaretar naturressurser på en miljømessig mer positiv måte enn menn, synes dog vanskelig å gi innenfor en moderne, vestlig kontekst. I en studie av norske kvinners og menns utforming av bondeyrket, viser Halvorsen (1993) at kvinner og menn har forskjellig innfallsvinkel når de forteller om hvilke verdier de ønsker å vektlegge i utøvelsen av yrket. Brandth og Bolsø (1992) finner imidlertid at når det gjelder holdninger til etiske implikasjoner av bioteknologi knyttet til jordbruk, er kvinner og menn like. Både kvinner og menn frykter økt rasjonalisering av jordbruket, noe som igjen fremmer en felles skepsis til bioteknologiske nyvinninger. Når det gjelder hvorvidt kvinner gjør noe annet og eventuelt bidrar med noe som menn ikke bidrar med gjennom sin faktiske forvaltning og bruk av naturressurser, er dette ifølge Modelmog (1998) relativt lite empirisk utforsket. Det forskning har vist, er at andelen kvinnebønder er 10 prosent høyere innenfor det økologiske landbruket i Norge enn innenfor det konvensjonelle (Bjørkhaug og Flø 1999), at det ofte er kvinnene som er pådrivere i omleggingsprosessen til økologisk drift (Vartdal 1993) og at "kvinnebønder" både i og utenfor Norge generelt driver noe mindre intensivt jordbruk enn menn (Haugen 1998). Dette kan tyde på at kvinner i sin praksis er mer økologisk orienterte enn menn. På den andre siden viser Haugen og Brandth (1994) i en norsk studie, at yngre kvinnebønder har mer til felles med de mannlige brukerne i sin praktiske tilslutning til det rådende produksjonsparadigmet, enn med de mer tradisjonelle og gjennom sin praksis mer økologisk orienterte eldre kvinnebøndene. En av Haugen og Brandth sine konklusjoner er at de unge kvinnebøndene som vil gjøre gårdsdrift til sitt yrke, har de samme krav til lønnsomhet som menn. Og i en sammenlikning mellom norske bønder som driver økologisk og konvensjonelt, slår Bjørkhaug fast at ut fra hennes data kan det ikke:

> be asserted that women practise a more environmentally friendly or ecological style of management than men. The pattern is more complex and appears to relate more to choice of production method than to the sex of the farmer. (Bjørkhaug 2006:207)

Bjørkhaug trekker frem produksjonsmetoden som mer innflytelsesrik enn kjønn. Daugstad og Villa (2001) nevner kontekst. I sin studie av norske seterbrukere finner de flere eksempler på at det er mannen som forfekter det "kvinnelige prinsipp" mest eksplisitt. De spør da også om det kanskje er mer vesentlig å se på hvilke kontekster ulike forvaltningsprinsipper får utvikle seg i, enn å se på hvilket kjønn det er som realiserer det kvinnelige prinsippet. Selv er Daugstad og Villa av den oppfatning at sammenliknet med det øvrige jordbruket, har seterbruket som sådan større innslag av andre motivasjoner enn de rent pengeøkonomiske. Seterbruk gir da en kontekst som i seg selv implisitt kan sies å romme realiseringen av det kvinnelige prinsipp.

Hva finner en så om utøvere innen det moderne, vestlige skogbruket? Her er studier av forholdet mellom kvinner og miljø knapt eksisterende, og det er mer snakk om enkeltfunn innen forskningsprosjekter som gjerne har bredere eller annet fokus. Jeg har tidligere nevnt (side 238) at norske, kvinnelige skogeiere i noe mindre grad enn sine mannlige kolleger mener at miljørestriksjoner som pålegges skogsdrift er for strenge. Parallelt til dette finner en for svenske skogeiere at en signifikant større andel av mannlige eiere "state that they are not

---

"danne forskjell" må betraktes ut fra det.

willing to put aside any productive forest land for nature conservation purposes without compensation (32.0% vs. 21.0%)" (Lidestav og Nordfjell 2005:400). Videre avdekker en reanalyse av en studie blant skogeiere i Nordrhein-Westfalen i Tyskland, at kvinner blant annet er "characterized, more than men, as 'ecologically motivated'" (referert hos FAO 2006:96 uten nærmere referanse). I tilsvarende generelle ordlag refererer Suopajärvi til "small studies" i Finland hvor det har "been discovered that female forest owners' values of forest are more conservational than males'" (Suopajärvi 2007:223)[1]. I den grad stående volum indikerer noe om miljøvennlighet, vil kvinnelige skogeiere også her kunne ha et pre ifølge en svensk studie. Lidestav og Ekström skriver nemlig:

> Considering that there are no significant differences in harvested volume in total or per ha, only in harvesting frequency, it is likely that standing volume will increase more on female-owned holdings than on male-owned holdings. (Lidestav og Ekström 2000:385)

Ekstensiv drift er gjerne forstått som mer miljøvennlig enn en intensiv (i betydningen å ta ut svært mye av den tilgjengelige ressursen). Driver kvinnelige skogeiere mer ekstensivt? Tall fra Statistisk sentralbyrå om økonomisk inntjening blant personlige skogeiere, kan bygge opp under en slik antakelse (se figur 31).

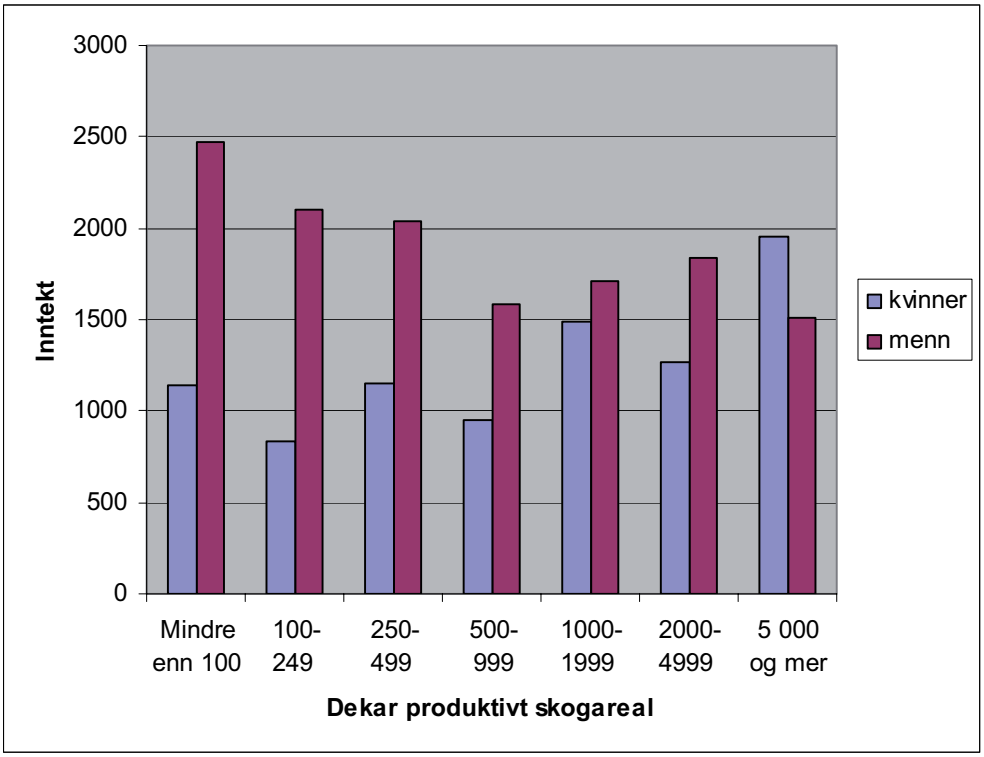

Figur 31: Gjennomsnittelig næringsinntekt i kroner fra skogen i 2003 pr. 100 dekar produktivt skogareal etter størrelse på eiendom og kjønn (etter bl.a. Landbruksundersøkelsen 2004, Snellingen Bye upublisert[2])

[1] Suopajärvi viser til studien "Female Forest Ownership and Survival. Strategies based on forest resources for women in rural areas" fra 1999-2001. Nettadressen som oppgis rommer mye finsk tekst og høyst begrenset engelsk ditto (Pikkarainen og Komulainen udatert). I den engelske teksten går det ikke frem hva det kan være Suopajärvi viser til når hun sier at kvinner er mer "conservational" enn menn. Det har ikke lyktes meg å få kontakt med Pikkarainen eller Komulainen som er oppgitt som kontakter for nærmere informasjon.

[2] Det er her snakk om en kombinasjon av opplysninger fra Landbruksundersøkelsen 2004 og opplysninger fra

Den næringsinntekten skogeiere har hatt fra skogen i 2003 er hos Snellingen Bye fordelt på alle de respektive kvinnelige og mannlige skogeierne som har eiendommer i den særskilte eiendomsstørrelsesklassen. Med andre ord er inntekten fordelt både på de som har hatt inntekt og de som ikke har hatt det[1]. En mulig mer ekstensiv drift av skogeiendommen hos kvinnelige skogeiere vil her således kunne dreie seg både om ikke-hogst og om å ta ut mindre på det området som hogges hvis det hogges. Ut fra de tallene som er representert i figur 31, ser en at for alle størrelsesklassene med unntak av den største, er det slik at kvinnelige skogeierer tjente mindre på skogen pr. 100 dekar produktivt areal enn hva de mannlige gjorde[2]. Den største størrelsesklassen rommer så få skogeiere at hver enkelt får svært mye å si. Blant annet av den årsak mener jeg det er grunnlag for å se bort fra den i denne sammenhengen.

Forteller så lavere næringsinntekt fra skogen om mer ekstensiv drift og mer miljøvennlighet hos kvinnelige skogeiere? Svaret er "tja". Jeg har tidligere i avhandlingen presentert en rekke andre forhold som eventuelt kan bidra til å forklare hvordan det har seg at kvinner ender dårligere ut økonomisk enn sine mannlige kolleger. Jeg skal vie tid til fire forhold. Ett er kompetanse. For her å holde meg til de rent økonomiske aspektene ved den: Kan det være slik at kvinnelige skogeiere kjenner dårligere til, og dermed evner i mindre grad å sjonglere med, de muligheter en økonomisk er gitt? Som det går frem av tabell 4, er det en større andel av kvinnene enn av mennene i undersøkelsen fra Trøndelag som ikke kjenner tømmerprisen, er ukjent med at det offentlige gir tilskudd til privateid skog, og er ukjent med skogavgiftsordningen. Tilsvarende ville formodentlig ha vist seg for skogeiere i landet for øvrig, og også om de hadde blitt spurt om: Gjennomsnittslikningens skatteeffekter; toppskatt-innslag; eventuelle spesifikke bonusordninger ved tømmerkjøp; vinter- og sommerprisers innslagstidspunkt; muligheten for å diskutere så vel pris for tømmer levert som for drift utført; hva de må gjøre for å unngå kippetillegg eller om de kan nok selv slik at de slipper å betale en eventuell administrasjonsutgift ved hogst. Genereres effekter fra disse større og mindre fenomener, kan det presumptivt summeres opp til relativt høye beløpsdifferanser mellom kvinner og menn. Et annet forhold er knyttet til hogstfrekvens: Andelen av de kvinnelige skogeierne som inngår i tallene til Snellingen Bye og som har hogd i 2003, er 11 prosent. Andelen menn som har hogd er 18 prosent. Kan dette være relatert til at kvinnelige skogeiere sjeldnere blir oppsøkt av tømmerkjøpere? Og hvis så, i hvilken grad slår det inn at kvinnelige skogeiere kan være mindre kjent for tømmerkjøper og/eller at kvinneeide skogeiendommer er mindre enn menns? Et tredje forhold er egeninnsats i skogen: Hogger kvinnelige skogeiere sjeldnere selv? Det fjerde forholdet jeg vil nevne er skogens beskaffenhet: Er skogen dårligere

---

skogeieres selvangivelser og likninger. Landbruksundersøkelsen 2004 var en utvalgsundersøkelse med stratifisert utvalg (Steinset m.fl. 2006). Det er en rekke forutsetninger ved de tallene Statistisk Sentralbyrå ved Snellingen Bye har gitt. En av forutsetningene er eksempelvis hva oppblåsing av data fra utvalget måtte medføre. En annen er at det ikke tas høyde for den underrapporteringen som trolig finnes med hensyn til ved for salg og de inntekter dette genererer. Jeg er her ikke interessert i de absolutte tallene, men i forskjellen mellom kvinnelige og mannlige skogeiere. Jeg antar at det fortrinnsvis er mannlige skogeiere som driver med ved for salg, og at underrapporteringen av ved for salg innebærer at menns inntekter blir lavere enn hva de faktisk er. Med andre ord vil dette kunne gi at kjønnsforskjellen i inntekt fra skogen er større enn hva tallene til Snellingen Bye indikerer.

[1] På grunn av gjennomsnittslikningen vil ikke det å ha inntekt innebære at en nødvendigvis har solgt tømmer/ved det aktuelle året. Det gir at det er to grupperinger av skogeiere som er inkludert i skogeiere med inntekt. Det er de som har hogd for salg og fått faktisk inntekt for det i 2003. Og det er de som ikke har hogd, men som er oppført med inntekt på grunn av gjennomsnittslikningens effekter.

[2] For kvinnene samlet var gjennomsnittelig næringsinntekt fra skogen pr. 100 dekar produktivt areal 1 270 kroner, for mennene var den 1 789. Dette forskningstemaet går ut over hva mitt doktorgrads-arbeid skal si noe om. Det er imidlertid verd å legge merke til at for skogeiere i et skogstrøk i Sverige, er det slik at: "Female forest owners have less sales revenue in absolute terms but also per area of productive forestland" (Holmgren 2007:267). Det snakker i samme retning som tallene til Snellingen Bye gjør.

bestokket? Ligger den hogstmodne skogen lenger fra vei? I vanskeligere terreng? Skulle det være noe i min antakelse om at menns interesse for en skogeiendom øker jo mer en økonomisk kan hente fra den (side 189-190), er ikke dette noe urimelig spørsmål.

Jeg vil hevde at det er mangt som må forskes på og utredes skal en kunne få et bredt og dypt vitenskapelig grunnlag for potensielt å kunne slå fast at kvinnelige skogeiere er mer miljøvennlige enn mannlige. Det utdypingen av mitt "tja" ovenfor viser, er at en overhodet ikke kan slutte fra lavere økonomisk næringsinntekt til mer miljøvennlighet. Parallelt gjelder det at en ikke kan slutte fra mindre tilskrevet betydning til økonomiske sider ved skogbruket, slik som omtalt for kvinnelige eiere til skog i Trøndelag på side 237-238, til mer miljøvennlighet. Det kan være mange andre grunner til at kvinnene der reagerer mindre positivt på økt tømmerpris enn at de er mer opptatt av miljøforhold. Det mine data forteller, er at det er tre vesentlige enheter en må ta høyde for hvis en skal vurdere miljøvennlighet. Det er skogen. Ettersom skog/skogen er gitt bestemmelsesmulighet vil det en måtte kunne tenke seg og eventuelt gjennomfører av miljøhensyn, være avhengig av skogen. Det er knytings-personen. Som jeg har påpekte en rekke ganger, denne knytingspersonen inngår i skogeiers beslutningsprosess. Og det er skogeieren. En må da se på utvekslingen mellom disse tre enhetene. Det gir at skal en vurdere eventuell kjønnsforskjell i miljøvennlighet, må en ha inngang til eksempelvis takstdata fra skogen, en må ha data fra samspillsprosesser mellom skogeieren og hennes/hans knytingsperson(er), og en må ha data vedrørende skogeier. Når det gjelder skogeieren, må en skille mellom hva hun/han sier og hva hun/han faktisk gjør eller får til å skje. Denne distinksjonen går ut over det sedvanlig påpekte momentet om at det å forfekte noe er noe ganske annet enn å faktisk gjennomføre det. Her er det nemlig ikke bare dette som inngår, det er også om det er mulig å realisere det en eventuelt måtte ønske. Som Espen påpeker, det hjelper ikke om en ønsker lukkede hogster og mer skånsom behandling av skog hvis det ikke er forenlig med det maskinelle driftsapparatet[1]. Og er det slik, som flere av skogeierinformantene formidler[2], at det er skogsentreprenøren som fortrinnsvis foretar valgene som skal gjøres i forhold til miljøsertifiseringen, kan en jo selv ha hva som helst av ønsker uten at det gir seg utslag i skogen. Dette vedrører differensieringen mellom intensjon og effekt: En har intensjon, men får ikke effektuert den.[3] Det er imidlertid fullt mulig å få en miljøvennlig effekt i skogen uten at en har noen intensjon om det. Ikke-hogst med grunnlag i eksempelvis manglende interesse for skogen og skogbruk, er ett tilfelle. Ikke-hogsten vil kunne generere mer stående volum, flere gamle grove trær og mer død ved, etc. Videre er det slik at skal en kunne ha noen intensjon om miljøvennlig handling, må en vite noe om hva miljøvennlig handling er. Og det igjen leder meg til det siste momentet om vanskene ved å studere miljøvennlighet og en eventuell kjønnsforskjell: Hva slags parametere skal en bruke for miljøvennlighet? Er det eksempelvis miljøvennlighet å følge Levende Skog-standardene eller er det bare å etterleve et regelverk som gjør det mulig å få levert tømmeret? Og hva hvis klimafokuset og CO_2-binding i skog etablerer en forståelse av at optimal hogst og foryngelse er noe som gir stor miljøgevinst, blir da de som har ikke-reflektert ikke-hogst mindre miljøvennlige? I så fall vil forestillingen om ekstensiv drift som mer miljøvennlig enn intensiv drift, også kunne stå for fall. Mine skogeierinformanter berører i mange sammenhenger og med ulike innganger miljøspørsmål i forhold til forvaltningen av skogen. De empiriske

[1] Intervju 28.7.03 s. 39.
[2] Eksempelvis Bernt i intervju 22.7.03 s. 9-10, Dorte i intervju 6.8.03 s. 48, Dag i intervju 17.10.03 s. 23.
[3] Slik argumentasjonen min i teksten går, kan den potensielle leseren muligens få inntrykk av at skogeiere alltid ønsker mer hensyntaken til miljø enn det entreprenører gjør. Det har jeg ikke grunnlag for å si noe om, og det er heller ikke argumentasjonens poeng. I sakens anledning er det dog relevant å nevne at jeg flere ganger har fått høre om situasjoner hvor entreprenører mer enn skogeiere forfekter etterlevelse av miljøhensynene i sertifiseringsordningen.

dataene får jeg dog gjemme til jeg eventuelt ved en senere anledning får sjansen til å fokusere særskilt på miljøspørsmål og skogeiere. Dette komplekse spørsmålet fordrer og fortjener mer enn en lettvint lefling. Det fordrer og fortjener også mer og andre data enn det skogeier-informantene formidler mens de egentlig gjerne beretter om noe annet.

Korsbakkens "gudskjelov" og kvinner

"For å sleive litt så kan en si: Gudskjelov så er det ikke så mange kvinner som er aktive", sier Korsbakken som omtalt på side 238. Hva kan ligge til grunn for kommentaren hans i forbindelse med at kvinnelige skogeiere er funnet å være mer velvillig til miljørestriksjoner som pålegges skogsdriften? Hvorfor dette "gudskjelov"? Og hvorfor er det et poeng for meg å knytte dette "gudskjelov" sammen med at miljøvennlighet gjør kjønn gjeldende? Svarene er i sin kortform at kvinner med dette løftes i retning av den sfæren hvor "De Andre" befinner seg.

Innen skogbruksverdenen konstrueres miljøorganisasjoner, miljøbyråkratiet og deres representanter som De Andre. En finner dette hos skogeierinformantene som når Asbjørn sier at rene naturvernorganisasjoner ofte kan oppfattes som en ren motpart. Og som når Geir påpeker at de "dem-folkene" han snakker om, er naturvernorganisasjoner.[1] En finner den etablerte konstruksjonen av De Andre hos flere aktører. Konstruksjonen reproduseres i samme stund som den tilkjennegis. Det skjer når daværende leder av styret i Norges Skogeierforbund, Åse Marie Bue, i sin årsmøtetale 2003 påpeker at "vi som lever av disse naturressursene [stemples] som en trussel mot naturmiljøet av visse miljøaktivister"[2]. Videre skjer det når det i Mjøsen-Aktuelt i forbindelse med ny skogbrukslov står: "Aggressive utspill fra deler av miljøbevegelsen er ikke tatt til følge"[3]; når en hos Skogeierforbundet hevder i forbindelse med naturmangfoldsloven: "Vi står imidlertid overfor sterke motkrefter, bl.a. i byråkratiet i Miljøverndepartementet"[4]; når en skogeiertillitsvalgt spør sidemannen på bussen om han har lest resolusjonsforslaget til Naturvernforbundets årsmøte helgen forut, og den tillitsvalgte påpeker: "Det var den ordbruken. Det var å erklære full krig"[5]; når skogbruksleder Åge peker på noen råtestubber i hogstfeltet idet han sier til meg at "det har stått for lenge, mens miljøvernere vil synes det begynte å bli fin skog"[6]; når Norskogs Mette Heiberg kommenterer konsesjon og boplikt ved å skrive at "nå [kommer] ytterligere muligheter for frustrasjon fra høyere hold i miljøforvaltningen"[7]; når Norskogs Gaute Nøkleholm i forbindelse med naturmangfoldsloven hevder at den fremste statlige oppgaven må være å få en totalitet ut av miljøarbeidet, men at slik det "fungerer i dag så er det ofte selverklært ekspertise i høykommersielle miljøorganisasjoner som er premissleverandører, hvorpå miljøforvaltningen velvillig skjerper kravene"[8]; og når overskriften i Norsk Skogbruk i forbindelse med revisjonen av Levende Skog-standardene og den angivelige oppgittheten til Nils Bøhn i Skogeierforbundet over seine innspill fra Arnodd Håpnes i Verdens Naturfond, blir til "Håpløst fra Håpnes"[9]. Jeg kan avslutte de illustrerende eksemplene av konstruksjonen av De Andre med nettopp Håpnes. Med det vender eksemplene nemlig tilbake til hva skogeier-

[1] Utsagnet til Asbjørn er fra intervju 21.11.03, del 2, s. 2. Utsagnet fra Geir er fra intervju 22.9.03 s. 10. Eksempler på andre skogeierinformanter som konstruerer miljøorganisasjoner/miljøbyråkrati som De Andre, er Bente i intervju 17.9.03 s. 35, Bernt i intervju 22.7.03 s. 38, Fredrik i intervju 13.10.03 s. 24-25.
[2] Norges Skogeierforbund (7.6.03).
[3] Mjøsen-Aktuelt 1/2005b.
[4] Norges Skogeierforbund (2005b).
[5] Feltarbeidsnotater 21.6.03.
[6] Feltarbeidsnotater 27.10.03.
[7] Årringer 27/05.
[8] Årringer 37/05.
[9] Norsk Skogbruk 4/4B/2006.

informant Bente tilkjennegir når vi sitter og ser på innholdsfortegnelsen i sist ankommet Norsk Skogbruk. Hun har fortalt at det er gjennom å lese det tidsskriftet hun føler at hun blir faglig oppdatert, og jeg vil gjerne vite hva hun kommer til å lese. Hun kommenterer nedover innholdsfortegnelsen, og sier så at hun ville lese "det med miljøsatsing. Det ville jeg tatt fordi at det er jeg litt opptatt av, at det er en ressurs vi forvalter, som vi skal ta vare på". Når det går opp for henne at dette er skrevet av en representant for Verdens Naturfond, blir tonen en noen annen. Hadde hun visst det, sier hun, "da hadde jeg vært antagelig litt mer skeptisk, for de er jeg litt skeptiske til. De er voldsomt idealistiske." Innlegget er ført i pennen av Håpnes[1]. Hun fortsetter[2]:

Bente: Men bare tittelen sånn, det gjør at jeg vil se på artikkelen. Men om jeg ville være enig i resonnementene hans, det tror jeg nok neppe jeg kommer til å være så veldig mye. Det er kanskje fordommer en kaller det da, men det WWF altså, de er altfor idealistiske.

GF: Men hvordan tenker du om vern da?

Bente: Jeg tenker vern på den måten at du ikke skal forringe næringsgrunnlaget og vekstgrunnlaget for det som vokser der. Du må kunne bruke det uten å forbruke det. Det er vel der jeg har den største uenigheten, for jeg syns mange av disse vernerne, de skal ikke bruke i det hele tatt.

GF: Det skal stå og verne seg selv liksom?

Bente: Ja, på en måte. Det skal være urørt.

Konstruksjonen av miljøbyråkrati som De Andre er ikke særskilt nylig påkommet. Norsk Skogbruk sin egen gjennomgang av tidsskriftet i forbindelse med dets 50-årsmarkering, omtaler den voldsomme debatten som foregikk der da en i Norge på 70-tallet begynte å diskutere "Multiple Use" og rekreasjonsskoger. Ifølge tidsskriftets redaktør og forfatter av oppslaget, Johs. Bjørndal, virker det[3]:

> ganske pussig å lese innlegg med kraftig utskjelling av kommunalminister Oddvar Nordlie, som hadde ansvaret for naturvernsaker før Miljøverndepartementet ble opprettet. I ettertid framstår han ikke som noen miljøekstremist.

Almås peker også i retning av en tidlig etablert motsetning mellom skogbruket og miljø-byråkratiet. I *Norges landbrukshistorie* bind IV skriver han:

> Da Miljøverndepartementet vart etablert i mai 1972 med Olav Gjærevoll som den første ministeren, vart det historiske forvaltingsfelleskapet mellom skogbruk og viltstell brote. Dette markerte eit gjennombrot for miljøpolitikken i Noreg, samtidig som dei urbane naturverninteressene tok innersvingen på Landbruksdepartementet og Skogdirektoratet i spørsmålet om organisering av utmarksforvaltinga. Både "nikkersadelen" og dei yngre naturvernarane med bakgrunn i høgare utdanning og forsking hadde lenge sett med ublide auge på skogsvegbygging og flatehogst. Dessutan såg bruksinteressene rundt Norges Jeger- og Fiskerforbund gjerne at eigarinteressene i forhold til jakt og fiske vart balanserte av eit system med ein annen kultur og andre preferansar enn det landbruket hadde. Med etableringa av Direktoratet for vilt og ferskvassfisk (seinare Direktoratet for naturforvalting) i 1964 og utskiljinga av Norsk institutt for naturforskning (NINA) i 1988 vart det markert eit tydeleg administrativt, forskingsmessig og geografisk skilje mellom forvaltinga av skogen og dei andre utmarksressursane. Skogbruket såg med lite blide auge på det administrative og organisatoriske revirtapet som denne prosessen innebar, men kunne lite gjera. (Almås 2002:325-327)

Motsetninger kunne dermed ha bygd seg opp over flere år. I en undersøkelse blant skogeiere som har deltatt i offentlig drevet skogvern, kommer en da også frem til at nordmennene er "mindre positive til vern enn sine kolleger i Finland og Sverige" (Vatn 20.9.05). I Nationens gjengivelse av rapporten går det frem at "blant norske skogeiere hevdes det at verne-myndighetene er 'inkompetente'", "64 prosent av de norske skogeierne svarer at de har liten eller ingen tillit til vernemyndighetene", og svaret til en norsk skogeier er presentert som følger: "- Fylkesmannens 'lyn-fra-klar-himmel'-taktikk var et skoleeksempel på hvordan man får grunneiere imot seg"[4]. I en kommentar til rapporten på Skogeierforbundets nettside, går

[1] Håpnes (2003).
[2] Intervju 17.9.03 s. 34-35.
[3] Norsk Skogbruk 6/2005.
[4] Nationen (27.8.05).

det frem at forbundets skogssjef, Nils Bøhn, ikke synes resultatene fra undersøkelsen er overraskende[1]:

> - Nei, jeg blir ikke forbauset over dette. Framgangsmåten ved vern og verneprosessene i Norge har jo vært vesensforskjellige fra håndteringen av vern i Sverige og Finland. Her har med rette skogeierne følt seg tilsidesatt, for ikke å si overkjørt av miljøvernmyndighetene. Dette tvangsvernet med båndelegging [*sic*] av arealer og konfliktfylte prosesser over mange år har fått de berørte skogeierne til å føle avmakt og se med den dypeste skepsis på vernemyndighetene, ikke minst fylkesmennenes miljøvernavdelinger. I den norske tradisjonen har også myndighetene vært langt mer gjerrige når det gjelder erstatning. I våre naboland fattes det knapt noe vernevedtak uten at man på forhånd har oppnådd enighet med skogeierne.

Det er ikke vernet i seg selv som skaper konflikt, men vernprosessen, hevdes det videre i oppslaget. Det er tvangsvernet som gir et særnorsk, høyt konfliktnivå.

En kan studere etableringen av De Andre, og dens variant Den Andre, på mange vis. Muligens vil Batesons symmetriske schismogenese være et fruktbart analytisk redskap (Bateson 2000). Begrepet betegner det voksende bruddet (*skisma*) i en samhandling hvor den ene parts atferd leder til den andres i en selvforsterkende prosess med mer aktivitet av samme slag. Det vil kunne inkludere en mulig konstruksjon blant miljøorganisasjoner og miljøbyråkrati av skogbruksaktørene som deres De Andre. Eller en kan hente innsikter fra den omfangsrike litteraturen som har fulgt i kjølvannet av Saids bok *Orientalism*. Selv om Saids orientalisme først og fremst var et sett av diskursive praksiser som Vesten strukturerte det forestilte Østen med, og selv om orientalismen var en tankestil basert på en ontologisk og epistemologisk distinksjon mellom Oksidenten og Orienten med legitimering av den vestlige dominans som resultat (Said 1978 referert hos Buchowski 2006), er funn vedrørende den impliserte annethet (engelsk ”alterity”/”otherness”) trolig relevant. Det om en i dette studiefeltet ser på ”processes of ’othering’ developed and enacted in concrete bodily meetings in everyday life” (Haldrup, Koefoed og Simonsen 2006:174), eller breier ut spekteret ”From Exotic Other to Stigmatized Brother” (Buchowski 2006). ”Bror” i uttrykket ”stigmatisert bror” peker i retning av en større nærhet enn hva en i utgangspunktet kan hende forbinder med uttrykket ”De Andre”/”Den Andre”. Også når det gjelder denne potensielle nærheten finnes det innganger å benytte. Lacans forståelse av den speilingsfasen en som spedbarn må gjennom for å bevege seg bort fra opplevd kaos og for å etablere seg selv som en samlet enhet (Lacan omtalt hos Hoffmeyer 1994), er en mulighet. Kristevas *abjeksjon* en annen. Som Solheim skriver i sin presentasjon av Kristeva fra 1982:

> ”Abjection” er et begrep som ikke finnes på norsk, men som tilnærmet kan oversettes med forkastelse, utstøtelse, aversjon. Hos Kristeva er ”abjektet” – det utstøtte – noe som hverken er subjekt eller objekt, men noe grunnleggende urent og ubestemmelig, en urepresenterbar annethet som ikke er ”meg”, men som samtidig truer ”meg” med oppløsning både utenfra og innenfra. (Solheim 1998:70-71)

Jeg kan ikke fri meg fra fornemmelsen at skogbrukets forhold til miljøorganisasjoner og miljøbyråkrati i stor grad har aspekter av abjeksjon. Også aktører i skogbruksverdenen er opptatt av miljøspørsmål og andre forhold som ikke er direkte knyttet til konvertering av skog til tømmer og penger. Det skulle kunne gå frem av alt jeg har redegjort for og som er rommet i det medierende trianglet. Og en har faktisk etablert, etterlevd og revidert Levende Skog-standardene og da sammen med blant annet miljøorganisasjoner, og en har etablert og gjennomfører frivillig-vern-konseptet[2]. Kristevas utdyping av abjeksjon i Solheims gjengivelse er:

> Abjektet er ikke et objekt som jeg står overfor, som jeg kan gi navn eller danne meg et bilde av (…) Abjektet har bare en av objektets egenskaper–at det står i motsetning til *jeg* (…) Det er det ekskluderte som man ikke kan skille seg fra (…) Jeg opplever abjeksjon bare hvis en Annen har inntatt rommet og

[1] Norges Skogeierforbund (29.8.05).

[2] Ifølge Skogeieren sitt referat fra Skogeierforbundets årsmøte 2007, er det 25 000 dekar skog som allerede er frivillig vernet, 71 000 dekar vil vernes i løpet av høsten 2007, og ”233 000 da er under utredning/forhandling og 125 000 da er under arbeid for tilbud i 2007” (Skogeieren 6/2007).

> stedet for det som vil være ”meg”. Ikke en Annen som jeg identifiserer meg med og kan inkorporere, men en Annen som kommer før meg og besetter meg (…) Det tar form av en *utstøtelse* av en substans (…). (Kristeva 1982 oversatt og gjengitt av Solheim 1998:70-71, utelatelser og kursiv i Solheims versjon)

Er det ikke når miljøorganisasjoner/-byråkrati inntar det rommet og stedet for det som vil være ”meg”, at utstøtelsen finner sted? Det er eksempelvis først når Bente hører at innlegget om ”miljøsatsing” i Norsk Skogbruk er skrevet av Håpnes i Verdens Naturfond, at hun foregriper en forkastelse av dets innhold. Før det var hun, som det går frem av intervju-sekvensen (side 245), svært innstilt på å lese det. Det var hun fordi hun er opptatt av miljø. Det som sto der, var da ”meg”. Når Håpnes inntar det som er ”meg”, må hun ekskludere det hun ikke kan skille seg fra. Hun må på et vis kvitte seg med seg selv. Den substans hun utstøter, henges på Verdens Naturfond.

Uansett hvordan etableringen av miljøorganisasjoner og miljøbyråkrati som De Andre/Den Andre har skjedd, og uansett hvordan en studerer dette, er det i retning av disse forståelsene kvinnelige skogeiere løftes med sin angivelige miljøvennlighet og Korsbakkens ”gudskjelov”. De løftes ut av ”vi”-et og over til ”de”-et, over til det utskilte, atskilte, fremmede — og uønskede. ”Gudskjelov” er det som i ren språkbruk forestår forflytningen. Det er ikke godt å vite hvordan slike forståelser, slike tankeskyer beveger seg og hva de kan innbefatte. Til det er de for flytende og ubestemmelige, de løper og drives frem i ulike hastigheter, bytter uopphørlig plass, og har en periferi like uoverskuelig som de fraktale linjene til Mandelbrot (Lyotard 1992). I den grad det skulle slå inn i noens hode at kvinner er for miljøvennlige og agerer ut fra det, og i den grad kvinner opplever at deres miljøvennlighet blir for stor for mennesker i skogbruksverdenen, letter ikke dette kvinners innpass i ”vi”-et. Ikke vil en eventuelt finne seg særlig vel til rette, ikke vil en eventuelt føle seg spesielt velkommen, ikke vil en eventuelt føle at ens miljøfokus blir tatt på alvor. Korsbakken definerer selv sin uttalelse som ”sleiv”. Min vurdering er at den var høyst unødvendig, direkte ugunstig for innlemmelse av kvinnelige skogeiere, og at den snakker til noe større og mer fundamentalt: Hvordan opplever og forstår kvinner skogbrukets miljøinnretning?[1] Hvordan imøtekommer skogbruket kvinnelige skogeieres potensielt større miljøvennlighet?

Næringsorganisasjonsarbeidets implisitte fordringer

Fordringer som synes å ligge implisitt i næringsorganisasjonsarbeid, er det fjerde og siste fenomen jeg fokuserer på av de fenomen som gjør kjønn gjeldende innen skogbruket. Hva skal til for å bli og å være en tillitsvalgt? Gitt at mitt datamateriale ikke rommer empiri fra Norskog i så måte, er det skogeiersamvirket som blir den aktuelle næringsorganisasjonen jeg omtaler.

Skogeiersamvirket arbeider med å øke kvinneandelen blant tillitsvalgte. Dette gjorde en også før en fikk trusselen om en lovpålagt kvinnerepresentasjon i styrende organer (se side 198). Numerisk er situasjonen for skogeierandelslagenes styrer i 2006 slik som vist i tabell 5[2]. Totalt er det 55 medlemmer i styrene i skogeierandelslagene det året. 15 av dem er kvinner,

---

[1] I en studie blant kvinnelige skogeiere i Finland, stilles et spørsmål som snakker til dette. Spørsmålet i sin engelske versjon lyder: ”Is it easy to identify yourself as a forest-owner, 'like any other forest-owner'?” 51 prosent svarer ja, 30 prosent vet ikke, og 19 prosent svarer nei. I sin presentasjon av dette skriver Pikkarainen og Komulainen:

> The results show a relationship between the appreciation of environmental values and lack of identification. Those who valued the environmentally friendly issues in their forests seemed to have more problems in identifying themselves as ”real” forest owners. As an opposite, those who valued timber production high, find this identification easier. (Pikkarainen og Komulainen udatert: 3/5)

[2] Tabellen baserer seg på: Havass (2007), Glommen (2007), Mjøsen (2007), Viken 2007, AT Skog (2007), Vestskog (2007), Sogn og Fjordane Skogeigarlag (2007) og Allskog (2007).

det vil si at de utgjør 27 prosent. Regner en med bare de skogeiervalgte, er det totalt 44. Av dem utgjør de 13 kvinnelige skogeierrepresentantene 30 prosent. Et lite stykke synes å være igjen før en når målet en har satt om at en skal ha 40 prosent kvinneandel innen 2009.

Tabell 5: Representanter i skogeierandelslagenes styrer pr. 2006. Antall og kjønnsfordeling på verv

Skogeierandelslag	Styreleder	Styrenestleder	Styremedlemmer	
Havass	Mann	Kvinne	5 menn	0 kvinner
Glommen	Mann	Mann	3 menn	3 kvinner
Mjøsen	Mann	Mann	4 menn	2 kvinner
Viken	Mann	Mann	3 menn	2 kvinner
AT	Mann	Mann	3 menn	2 kvinner
Vestskog	Mann	Mann	2 menn	1 kvinne
Sogn og Fjordane	Mann	Mann	2 menn	1 kvinne
Allskog	Mann	Mann	3 menn	3 kvinner
Totalt 55: 40 menn 15 kvinner	8 menn 0 kvinner	7 menn 1 kvinne	25 menn 14 kvinner	

I oversikten inngår både representanter valgt blant skogeierne og blant de ansatte. Det er totalt 11 ansatte-representanter. De er alle styremedlemmer.

Hvilke posisjoner har så de kvinnene som er tillitsvalgte i skogeiersamvirket? For andelslagenes del og da for 2006, ser en av tabell 5 at de stort sett er vanlige styremedlemmer. Det er ingen kvinnelige styreledere. Det er en kvinnelig nestleder, og hun er representant for skogeierne. For skogeierlagenes del er situasjonen før valgene i 2007, at det er 351 lag hvorav 18 har kvinnelige styreledere[1]. Det vil si at 5 prosent av lagsstyrelederne er kvinnelige skogeiere. Fordelingen mellom andelslagene går frem av tabell 6. Med andre ord, selv om det muligens kommer inn kvinner i tillitsverv, kommer de ikke nødvendigvis inn i de høyeste posisjonene.

Tabell 6: Styreledere i skogeierlagenes styrer pr. februar 2007 fordelt på andelslagene. Totalt antall og antall kvinnelige (etter Norges Skogeierforbund 16.2.07)

Skogeierandelslag	Antall lagsstyreledere	Antall kvinnelige lagsstyreledere
Havass	10	1
Glommen	20	3
Mjøsen	28	1
Viken	87	8
AT	54	2
Vestskog	28	1
Sogn og Fjordane	21	0
Allskog	103	2
Totalt	351	18

Innenfor skogeiersamvirket er det en form for systembasert innvalg, og dette innvalget kan igjen ha sine konsekvenser. Slik vedtektene for Norges Skogeierforbund er etter siste revisjon på årsmøtet i 2006, består styret i Skogeierforbundet av lederne i andelslagsstyrene. § 8 i vedtektene sier videre at det skal være "et ekstra styremedlem oppnevnt av det andelslag hvis

[1] Norges Skogeierforbund (16.2.07).

styreleder velges til Skogeierforbundets styreleder"[1]. Det gir at for åtte av ni medlemmer er besittelse av en posisjon i Skogeierforbundets styre, bestemt av om de besitter den høyeste valgbestemte posisjonen i andelslagene. Det gir også kjønnsfordelingen. Så når ingen av andelslagenes styreledere er kvinner, kan heller ingen kvinner inneha en posisjon i Skogeierforbundets styre på det grunnlaget. På den niende plassen i Skogeierforbundets styre har Viken, som har styrelederen i forbundet pr. 2007, oppnevnt en av sine egne kvinnelige styremedlemmer (*i.e.* Turid Fluge Svenneby). Det er å si at den eneste kvinnen i dette styret er kommet inn på det en kan kalle "ekstrakvoten". Videre synes det å være slik at når en sitter som enten representant i forbundets styre eller også i toppen av andelslagenes styrer, følger atter andre posisjoner med. Det være seg i et bredt spekter av organisasjoner, utvalg, bedrifter. En viss innflytelse genererer med andre ord mer innflytelse. Det er således mulig å følge sporene etter hva en posisjon, eksempelvis som styreleder av et skogeierandelslag, skaper av ny innflytelse. Skal en forstå makt i skogbruksverdenen, tror jeg den genererte innflytelsen er et helt fundamentalt element å ta høyde for. Det gjelder ikke bare for skogeiersamvirket[2]. Det systembaserte innvalget gir at innflytelse samles på menns hender og at menn spres.

Slik jeg vurderer valgbare posisjoner innen skogeiersamvirket, var og er det posisjonen som styreleder i andelslagene det er "vondest" å gi til en kvinne. Det er da heller ingen kvinne som hittil har hatt denne posisjonen[3]. Det "vonde" er blant annet knyttet til at posisjonen er attraktiv med hensyn til innflytelse, og ut fra det attraktiv for mange menn. Det er også blitt færre posisjoner som trengs å fylles i og med den utstrakte fusjoneringen som har funnet sted i skogeiersamvirket siden 1997, fra 19 skogeierforeninger til i dag 8 skogeierandelslag. At styrelederposisjonen i andelslagene vil være den posisjonen som er "vondest" å gi til en kvinne, er imidlertid også relatert til de fordringer en slik posisjon synes å innebære. Det går frem hvis en undersøker hvilke arenaer styrelederne kan operere på. Ser en på representasjonsoversikten Skogeierforbundet gir pr. 31.12.06[4], finner en at Helge Evju, leder av styret så vel i Viken som i Skogeierforbundet, representerer i Norsk Landbrukssamvirke, Norges Bondelag, Tresenteret i Trondheim, PEFC-Norge og Norsk Skogmuseum. Viken har ingen tilsvarende oversikt for deres virksomhet i sin årsmelding 2006, og jeg kjenner dermed ikke til hva Evju representerer i på det nivået av skogeierssamvirket. For Halvor Bjørken, leder av styret for Allskog og nestleder i styret for Skogeierforbundet, gis det imidlertid slike opplysninger i Allskogs årsrapport for det året. I Skogeierforbundets årsrapport er Bjørken ført opp med representasjon i Skogtiltaksfondet og Utviklingsfondet for skogbruk[5]. I Allskogs årsrapport er Bjørken ført opp med representasjon da i Skogeierforbundet, men også i Norske Skog, Din Tur, Industriflis og Midt-Norsk Virkesimport[6]. Videre er det slik at andelslagenes

---

[1] Norges Skogeierforbund (2006b).

[2] Det er heller ikke bare gjeldende for skogbruksverdenen. En finner det tilsvarende for kommunal forretningsdrift og selvstendige kommuneforetak. Den lave kvinneandelen der:

> henger delvis sammen med at det ofte er den politiske toppledelsen som pekes ut som ledere av kommunal foretningsdrift, og at næringslivstopper får styrelederverv i selvstendige kommuneforetak.
> I begge disse gruppene er det relativt få kvinner. Den skjeve kjønnsfordelingen forplanter seg fra topposisjonene i politikk og næringsliv til selskaper som kommunen etablerer utenfor kommuneorganisasjonen. (Guldvik og van der Ros 2006:15)

[3] Da Åse Marie Bue ble valgt som leder av styret i Norges Skogeierforbund, var hun styremedlem i sin skogeierforening (Skogeieren 7/8/2002). På den tiden lød paragrafen i vedtektene til Skogeierforbundet som regulerte hvem som skulle sitte i dets styre, noe annerledes enn hva den gjør i dag (Norges Skogeierforbund 2006b). I datidens § 7 sto det blant annet: "Styret velges blant skogeierforeningenes styremedlemmer, fortrinnsvis styrelederne" (Norges Skogeierforbund 2003a).

[4] Norges Skogeierforbund (2007).

[5] Skogtiltaksfondet og Utviklingsfondet for skogbruk er to enheter som bidrar med midler til forskning og utvikling innen skogbruk.

[6] Allskog (2007).

styreledere ikke bare skal operere på disse arenaene, en skal presumptivt også ha en viss innsikt i arenaer en selv ikke representerer på. Det gir at en skal kunne besitte nok innsikter på en rad med områder. For Evjus del vil det eksempelvis kunne være snakk om Begna Bruks virksomhet, Moelven Massivtres ditto, Norske Skog og Wood Polymer Technologies[1]. For Bjørkens del vil det eksempelvis kunne være snakk om virksomheten til Støren Bygg Tre, Allskog Utvikling, Treformidling og Nord Energi[2]. I tillegg til denne typen kompetanse som er knyttet til verdiøkning og nyskaping med økonomisk tilsnitt, må en tilsynelatende ha en grunnleggende viten om skogbruksverdenen og dens aktører og aktiviteter — og en viss skogfaglig innsikt. Trolig finnes det kvinnelige skogeiere som tilfredsstiller de ovenfor nevnte fordringene like godt som mannlige kandidater. Jeg tviler dog på at de kommer over det doble hinderet: Først å bli foreslått som leder av andelslagets styre, deretter å bli valgt. Det handler formodentlig gjerne om, for å parafrasere Solheim (2002), forslagsstilleres og stemmegiveres forventninger til — og antakelser om — evne til å frembringe fremtidige resultater.

Jeg mener de implisitte fordringene til en plass i styret til en skogeierforening/et andelslag, på abstrahert overordnet nivå kan ordsettes som et krav med tre aspekter: Næringsutviklings-evner, organisasjonserfaring og skogfaglig innsikt. La meg for lettvinthets skyld omtale kravet som NXOXS og i akronymisert versjon som NOS. Det er det som kommer til uttrykk i avsnittet ovenfor for styreleder i andelslagene. Fordringene for dem ligger imidlertid på et høyere nivå enn for øvrige styrerepresentanter. Om en har evner til, talenter i og interesse for næringsutvikling, er noe som gjerne må konstrueres sosiokulturelt på basis av praktisk virksomhet og/eller utdanning. Organisasjonserfaringen som inngår i NOS, er fra skogeiersamvirket. Gjennom denne organisasjonserfaringen får en også viten om skogbruks-verdenen. Den skogfaglige innsikten kan en enten hente fra lengre tids erfaring fra eget arbeid i skogen og/eller som forvalter av skog, fra deltakelse i kurs og/eller også fra offentlig skogfaglig utdanning. I bruken av ”X” i NXOXS ligger at aspektene er tett vevd sammen og at mangler ved det ene aspektet kan kompenseres noe av økt styrke ved ett av de øvrige. Videre vil forståelser av nivået på ett aspekt kunne smitte over på andre ut fra en forestilling om at det skjer parallelle og sammenhengende nivåhevinger.

.

Den særskilte kvinnen kan eventuelt svare på ett av aspektene i kravet. For næringsutviklings-evner er presumptivt det mest optimale at det vedrører skognæringen. I dette henseende er det symptomatisk at den eneste kvinnen i Skogeierforbundets styre pr. 2007 og som da er kommet inn på ekstrakvoten, Turid Fluge Svenneby, er en høyt ansett og vellykket forretningskvinne med Svenneby Sag & Høvleri som virkesområde[3]. Familiebedriften ble av Det norske Skogselskap tildelt Eidsvold Værks Skogpris for 2005, og omtales i det høve som ”et fyrtårn blant norske lauvtresagbruk”. Begrunnelsen for tildelingen var blant annet bedriftens arbeid over lang tid for ”å sette fokus på utnyttelse av lauvtrevirke og de verdiskapingsmulighetene dette gir”[4]. Selv om det muligens er andre kvinnelige skogeiere som kan vise til tilsvarende nivå på praktisk næringsutvikling, vil jeg våge den påstanden at det kan ikke være snakk om mange. Gitt den tradisjonelt mannlige dominansen i skogbruk og det større området skognæringen, har kvinner ikke hatt særlig mulighet. Det har de heller ikke hatt med hensyn til å hente inn organisasjonserfaring fra tillitsverv i skogeiersamvirket. Selv om kvinneandelen

[1] Viken (2007).
[2] Allskog (2007).
[3] Dette er da også et poeng Skogeieren trekker frem i forbindelse med at Svenneby velges inn i styret for Viken for første gang på årsmøtet i Viken i 2002. I Skogeieren står det blant annet: ”Med Turid F. Svenneby, Spydeberg […] får det nye styret i Viken verdifull ballast mht. videreforedling og verdiskapning gjennom hennes engasjement og arbeid med Svenneby Sag” (Skogeieren 5/2002b). Svenneby må være den fjerde kvinnen som noensinne har vært i Skogeierforbundets styre ettersom Bue var den tredje (Skogeieren 6/2002b).
[4] Det norske Skogselskap (11.7.05).

blant representantene i skogeierandelslagenes styrer pr. 2006 som sagt er 27/30 prosent alt etter hva en tar i betraktning, har det kun vært en sakte økning siden 1987 da to av skogeierforeningene fikk de første kvinnelige representantene (FAO 2006). Enda saktere og lavere synes økningen å ha vært for kvinnelige representanter i skogeierlagenes styrer jevnfør FAO (2006) sin oversikt for Viken og Glommen. Også når det gjelder dette aspektet om organisasjonserfaring, vil det finnes noen, om enn ikke mange, som vil kunne tilfredsstille kravet. Det samme er tilfellet for den skogfaglige innsikten. Den kan kvinnen ha hentet fra forstutdanning, og det vil være en form for ekspertkunnskap det er vanskelig å stille spørsmål ved i seg selv. I sin undersøkelse av endringer i Skogeieren over tre årganger (1976, 1986 og 1996), finner Brandth og Haugen (2001) at nettopp ekspertarbeid var det feltet kvinner i størst grad var i ferd med å oppnå en vesentlig posisjon på. De to andre feltene de undersøkte var organisasjonsaktivitet og praktisk skogsarbeid. De hevder at kvinners innflytelse i skogbruket dermed kunne komme gjennom ekspertkunnskap. Brandth og Haugen snakker her om innflytelse i skogbruket generelt og ikke om innflytelse i skogeiersamvirket spesielt. Jeg vil minne om at jeg tidligere har påpekt at kvinner sluses inn i skogbrukets offentlige sektor, og at det er en skjev fordeling av kvinner mellom den og privat sektor (se side 192-193). Videre vil det være slik at den innflytelse kvinner innen offentlig skogbrukssektor eventuelt måtte ha selv når de besitter dens høyere posisjoner, reguleres av det sosiokulturelle spillet om innflytelse mellom offentlig og privat sektor. Dette gjelder både i kvinnenes utspilling av den offentlige posisjonen, og når de ut fra denne posisjonen representerer på andre arenaer i skogbruket. På disse andre arenaene vil spillet om innflytelse da kunne gi at den offentlig ansatte kvinnen i beste fall kommer som eksempelvis styrenestleder, mens den privat ansatte mannen ender som styreleder. I den grad det er motsetninger mellom offentlig og privat skogbrukssektor med hensyn til praktisk gjennomføring av forstkunnskapen, vil praktisering av ekspertkunnskapen innen offentlig sektor kunne smusse til privat sektors verdifastsettelse av den. Det innebærer at en kvinnelig skogeier ansatt i offentlig skogbrukssektor[1], ikke nødvendigvis kan dra veksler på sin faglige ekspertutøvelse hvis hun skulle ønske å gå for et verv som tillitsvalgt i skogeiersamvirket. Når det gjelder skogfaglig innsikt hentet fra lengre tids erfaring fra eget arbeid i skogen og/eller som forvalter av skog, har den tradisjonelle mannsdominansen også her begrenset antallet kvinner som kan svare på kravet.

Idealene som er innbefattet i NOS, favoriserer kort sagt menn. Mye av grunnlaget for favoriseringen oppsummerer Dorte når hun sier[2]:

> vi vil nok komme litt smått og pent, men det er nok kanskje lettere for en mann å bli valgt inn i et styre fordi menn har vært der lenger. At vi damer trenger litt mer fag, kanskje, [for å] forstå hva skogbruket er som næring.

Å forstå hva skogbruket er som næring, er det vesentligste i Dortes utsagn.

Selv om en særskilt kvinne eventuelt kan svare på ett av aspektene i kravet, er det verre å komme opp på forstått tilstrekkelig og ønsket nivå på dem alle. En form for kompensering til en viss grad er høyst trolig mulig. Det en mangler kan eksempelvis delvis motvirkes av en bestemt selvfremføring: Geir påpeker det å markere seg med meningsinnlegg[3], Bente nevner at det er en fordel å ikke "være skåren for tungebåndet"[4]. En annen form for kompensering kan være utstrakt erfaring fra tillitsverv i andre organisasjoner. Det er i så måte betegnende at Anne når hun skal fortelle meg om en av de kvinnelige tillitsvalgte høyest på strå innen

[1] Sammenstillingen av det å være skogeier og det å arbeide innen skogbruket er relevant. Det finnes utallige eksempler på skogeiere som arbeider i den norske skogbruksverdenen.
[2] Intervju 3.12.03 s. 48. Hun snakker om lagsstyret. Jeg betrakter imidlertid utsagnet hennes som minst like treffende for nivået over.
[3] Intervju 5.11.03, del 1, s. 15.
[4] Intervju 17.9.03 s. 37.

skogeierforeningen hennes, starter sin omtale av kvinnen ved å si at "hu er jo med i flere styrer hu", hvorpå hun nevner noen utenfor skogbruket[1]. Kompenseringsmuligheten rommer formodentlig også en viss mulighet for implisitte klassebetraktninger. Jeg er meget overbevist om at den skogbruksekserne kompetansen en skogeier eventuelt måtte besitte og som muligens kan virke kompenserende, ville bli evaluert forskjellig i det øyeblikk en slik vurdering skulle foretas og det er snakk om eksempelvis renholdsvirksomhet og advokat-praksis[2]. Det å foreta betraktninger om sosial klasse, har dog ikke vært noe fremtredende trekk ved samfunnsforskningen i Norge eller ved det norsk samfunn for øvrig. Gullestad (2001) knytter dette til en norsk likhetslogikk som innebærer at en i uformelle sammenhenger må oppfatte seg som like for å føle seg som like verdige. Med de implikasjoner det innebærer i sosial samhandling blir også de sosiale skillelinjene utydeligere, hevder hun, og forstått som mindre vesentlige enn hva de eksempelvis var i 1930-årene.

For senere særskilte studier av problemkomplekset rundt valg til styrene i skogeier-foreningene/-andelslagene, vil jeg foreslå at en studerer hvordan NOS og mulig kompenserende elementer spiller seg ut sammen med kjønn, klasse og geografisk plassering. Det er å si at jeg antar det også, og fremdeles, finnes skogbruksinterne klasseskiller[3]. Den geografiske plasseringen vedrører det faktum at representantene i styrene gjerne skal ha en viss regional fordeling. En finner dette eksempelvis hos Glommen hvor det i oversikter over styrets representanter òg er oppgitt hvilken region en faller inn under eller om en er geografisk fristilt[4]. For å gripe samspillet er innsikter fra studier av interseksjonaliteten mellom blant annet kjønn, klasse, rase etc. sannsynligvis fruktbare (Crenshaw 1994, Collins, Maldonado, Takagi, Thorne, Weber og Winant 1995, West og Fenstermaker 1995a og b, Collins 2000, Staunæs 2003, Brah og Phoenix 2004, Kilden 20.4.05, Lykke 2005, McCall 2005). Det er snakk om en samtidig utspilling av ulike kategorier og elementer som styrer hvordan personen oppfatter seg selv og hvordan andre definerer en, og som er bestemmende for hvilke rettigheter en har, muligheter en får og tilbud en tar.

Skogbruksmessig genealogisk dybde er et fenomen som kan gjøre seg gjeldende interseksjonalt. For kjønn og i praktisk virkelighet aksentuerer fenomenet fortrinnsvis menn, ikke kvinner. Å ha en forfar som har gjort seg bemerket i norsk skogbruk eller mer særskilt i skogeiersamvirket, er tilsynelatende positivt konnotert og er presumptivt knyttet blant annet til den respekt en viser fordums store skikkelser. Forfedrerespekten kommer til uttrykk på ymse vis. På årsmøtet til Skogeierforbundet i 2003 er det, i et ellers tettpakket program, et minneord om en eldre, nå avdødd mann. Det tar omtrent 5 minutter. Noen reiser seg mot slutten. Andre følger med. Det etterfølges av ett minutts stillhet. Noe senere projiseres et stort foto av Ivar Aavatsmark (se side 34) foran oss der vi sitter i salen. Det skal overbringes en

[1] Intervju 13.8.03 s. 49.

[2] En kan anvende ulike klassemodeller. Birkelund (2002) drøfter og benytter Wrights nymarxistiske og Goldthorpes nyweberianske. Skogen (1995) benytter en seksdelt sosialgruppemodell bestående av kategoriene: (i) Høyere administrative stillinger, (ii) teknisk-økonomiske mellomlag, (iii) humanistisk-sosiale mellomlag, (iv) lavere funksjonærer, (v) primærnæring og (vi) arbeidere. For å markere klasseforskjellen er eksempelet i teksten av den mer outrerte varianten. Renholdsvirksomhet vil komme i den laveste klassen, mens advokatpraksis faller inn blant de høyeste. Hvilke implikasjoner klasseforskjeller i norsk kontekst kan ha, kommer frem i Skogen (1995) sin studie av ungdom og natur, og er aksentuert i et kjønnsperspektiv i Skilbrei (2002) sin studie av kvinner i renholdsbransjen.

[3] At det tidligere gjorde det, går frem i Halberg (1999) sitt historiske verk om Glommen.

[4] I årsberetningen for 2003 er alternativene for styremedlemmene: "Nord", "Midt", "Syd", "TVS" (dvs. Trysilvassdragets Skogeierlag) og "geografisk fristilt". Dette finnes igjen i senere årsberetninger med unntak av TVS som faller ut. TVS hadde i to valgperioder etter sammenslutningen mellom TVS og Glommen rett til en representant i styret (Glommen 2004, 2005, 2006, 2007). Den regionale fordelingen mellom de som sitter med styreverv i Glommen, har også noe å si for menns muligheter. Det kommer eksempelvis frem hos Halberg (1999) i forbindelse med valg av ny styreleder i 1980.

hilsen fra ham. De 60 forrige årsmøtene har han vært på, sies det i hilsningen, men på dette er han for syk til å møte. Fra podiet foreslås det å sende en blomsterhilsning. Folk i salen slutter seg til med en unison klappsalve. Under årsmøtemiddagen om kvelden initierer daværende administrative direktør i Skogeierforbundet, Ivar Korsbakken, til skål for en som er til stede på sitt 50. årsmøte. Det er åttiåringen Odd Akselsen. Noen begynner å reise seg. Snart står alle. Det skåles. Akselsen har så tale på vegne av æresmedlemmene i skogeiersamvirket. Han omtaler en stilling han tidligere hadde. "Det var bestefaren til Helge Evju som ansatte meg", utfyller han.[1] Med Akselsens utsagn er vi over i det positive ved å ha en forfar. En finner det også under Glommens 100-års jubileumstilstelning kvelden etter. Når daværende styreleder i Glommen, Torstein Opdahl, ønsker den store forsamlingen velkommen, sier han noe om "sønn av gamle" (en mann), "grandnevø av gamle" (navn på en av grunnleggerne, en mann) og overbringer en hilsning fra en "grandnevø" av en navngitt person (en mann)[2]. Dagen etter foregår lunchen på gården Søstu Glomstad. I årsmøteinvitasjonen har vi fått vite at dagens eier, "Petter Nergård, er barnebarnet til Olav Nergård som var en av Glommens faddere"[3]. Var dette spesielt fordi det var 100-årsmarkeringen for oppstarten for skogeiersamvirket? Kan hende, men tilkjennegivelse av forbindelser med forfedre skjer også i andre høve. Eksempelvis kan en lese når Helge Evju blir valgt til ny leder av Skogeierforbundets styre i 2005 og Skogeieren presenterer ham[4]:

> Med valget av Helge Evju, fikk forøvrig [*sic*] familien Evju sin andre leder i Norges Skogeierforbund. Helges bestefar Hans Evju styrte skogeierskuta på 50-tallet til han ble avløst av Anders B. Werp i 1957. Fredrik Evju [far til Helge Evju] rakk dessuten før han døde, å lede gamle Lågen Skogeierforening en kort periode, så her ligger det noe i slekta.

Det er fortrinnsvis menn som fokuserer på fordums skikkelser. De fordums store skikkelsene som nevnes, er menn. De som nevnes som å være i slekt med fordums store skikkelser, er også gjerne menn. At det blir slik når genealogisk dybde først er blitt en sosiokulturell kapital det kan spilles på, er ikke særlig underlig. Det ettersom det hovedsakelig er menn som er i en posisjon hvor det skal sies eller skrives noe offentlig, de fordums store skikkelsene faktisk var/er menn, og det fremdeles i dag er slik at det fortrinnsvis er menn som gjør seg gjeldende og som det kan være et poeng å knytte til disse fordums skikkelsene. Den prosaiske forklaringen kan imidlertid ikke endre at kvinners fravær er påtakelig når skog-bruket/skogeiersamvirket viser seg selv for seg selv på dette viset. Det er en ekstraressurs for de menn det gjøres gjeldende for. Det er også en ekstraressurs for menn generelt fordi det selvfølgeliggjør menns tilstedeværelse og naturaliserer deres inngang til posisjoner.

Presentasjonen av Evju i Skogeieren omtalt ovenfor, kan benyttes til å illustrere at forståelser av nivået på ett aspekt i NOS-kravet kan smitte over på andre ut fra en forestilling om at det skjer parallelle og sammenhengende nivåhevinger. I presentasjonen med tittelen "Helge Evju (51) - Ny leder med lang karriere", kan en lese i ingressen[5]:

> Åse Marie Bue ble avløst av Helge Evju, og med ham fikk Forbundet en leder som til fulle har gått gradene som tillitsvalgt. Han kom inn i skogeierlagsstyret i daværende Ytre Sandsvær i Kongsberg i 1983, og der satt han i seks år til vedtektene sa at han måtte ut. Styret i Vestfold-Lågen Skogeierforening entret han i 1991, og han var styreleder der i 1997 og -98 til VLS fusjonerte med gamle Drammensdistriktet til Vestviken. Der ble det en ny nestlederjobb. Vestviken ble et par år seinere til Viken, og her overtok han styrelederjobben i 2002 – et verv han fortsatt har.

Fortrinnsvis er det organisasjonserfaringen i NXOXS dette taler til, men innholdet i ingressen gjør det enkelt å annamme en forståelse om at mannen besitter store mengder nærings-utviklingsevner og skogfaglig innsikt. Tanken blir formodentlig: Med så lang fartstid, i så

---

[1] Feltarbeidsnotater 19.6.03.
[2] Feltarbeidsnotater 20.6.03.
[3] Glommen (2003c).
[4] Skogeieren 7/8/2005b.
[5] Skogeieren 7/8/2005b.

mange posisjoner og med stadig fornyelser av verv, må det være noe med mannen i utgangspunktet og mer må han ha tilegnet seg - og da både når det gjelder verdiøkning og nyskaping med økonomisk tilsnitt samt skogfaglig innsikt.

For valg til styrene i skogeierlagene hypotetiserer jeg at NOS-kravet fremdeles er gjeldende, men at aspektet om skogfaglig innsikt tilskrives relativt mer betydning enn de to andre aspektene. Dette da næringsutviklingsvirksomhet presumptivt er mindre fremme på dette styrenivået enn på det over, da dette er "begynner"-trinnet for organisasjonserfaring fra styrearbeid ettersom det er det laveste nivået, og da skogeierlagenes styrerepresentanter må forholde seg mer daglig til og i ansikt-til-ansikt-relasjoner med skogeiere og deres tanker om og faktiske aktiviteter i skogen. Videre antar jeg at kompenserende elementer lettere kan la seg spille inn og at en kan dra veksler på den lokalt etablerte og generaliserte forståelsen av en selv som person. Selv om dette presumptivt innebærer færre fordringer enn hva tilfellet er for en plass i styret i skogeierforening/-andelslag og i så måte skulle kunne være lettere for kvinner å svare på, innebærer ikke dette nødvendigvis at det er lett. En skal fremdeles ha med seg en viss kompetanseballast.

Hva skyldes fraværet av kvinner? Når det er relativt få kvinner både antall- og andelsmessig i styrene på regionalt og lokalt nivå i skogeiersamvirke, er det da fordi kvinner ikke tilbyr seg eller at de ikke blir spurt? Idet skogbruket selv skal forklare kvinnefraværet, kan en finne at begge innganger benyttes: Kvinner vil ikke selv om de blir spurt og oppmuntret til å stille til valg; kvinner blir ikke spurt og får ikke sjansen.[1] Høyst trolig er begge deler tilfellet. Videre har jeg også opplevd at kvinner gjerne vil, men får ikke sjansen eller blir ikke foretrukket hvis de først får den[2]. Noe enkelt svar på avsnittets innledende spørsmål er det da ikke. Jeg er imidlertid overbevist om at forklaringen på kvinnefraværet mest grunnleggende og fruktbart kan søkes på nivået ut over det individuelle. Forklaringen ligger ikke hos det enkelte individ. Når en skal redegjøre for og forstå kvinnefraværet, må en erkjenne systemkarakteren ved enkelthendelser hvor individet inngår. Den tror jeg er stor. Alt det jeg tidligere i dette kapitlet har skrevet, peker i retning av kompetanse som den vesentligste nødvendige faktoren. Det kreves en bestemt type kompetanse for å være tillitsvalgt i skogeiersamvirket, og kompetansen sitter menn i høyere grad enn kvinner med. Det skyldes ikke den enkelte mann eller kvinne, men de større systemer av forståelser og handlinger som gjør at menn og kvinner ender opp med å velge forskjellig når det gjelder alt fra utdanning, arbeid og karriere-strategier, til familiære omsorgsoppgaver, husholdsarbeid og hva de ønsker å benytte sin eventuelle fritid til[3].

[1] Dette vedrører "supply theory" og "demand theory". For en studie hvor tilbuds- og etterspørselsteori er benyttet, se Teigen (2003) sin analyse av ansettelsessaker i to organisasjoner i norsk statsbyråkrati.

[2] Eksempelvis var det ved valget i Viken i 2005, ifølge et nyhetsoppslag, tre kvinnelige skogeiere med i den splittede innstillingen fra valgkomitéen på styrerepresentanter med vara (Ringblad 5.4.05). Det ble ikke noe av mindretallets forslag om en kvinnelig nestleder (Norsk Skogbruk 4/4B/2005). Videre falt den ene av kvinnene i mindretallets forslag helt ut (jevnfør Viken 2006).

[3] At det er forskjell mellom kvinner og menn med hensyn til utdanning, arbeid og karrierestiger, skulle gå frem tidligere i dette kapitlet. Når det gjelder omsorgsarbeid innen familien og arbeidsoppgaver i huset, er det fremdeles slik at dette i stor grad faller på kvinner (Haraldsen og Kitterød 1991, Blekesaune og Haugen 1999, An-Magritt Jensen 1999, Kitterød 1999, Statistisk sentralbyrå 2002). Det til tross for at en ser kimer til endring i retning mer likedeling (Brandth og Kvande 1995, Blom 1999, Kitterød 2000). For fritidsaktiviteter går kjønnsforskjeller frem hos Vaage (2005) og Statistisk sentralbyrå (2005a).

Solheim (2002) betrakter kompetanse som en hegemonisk kjønnsstruktur. Hun gjør det for arbeidslivet generelt. I begrunnelsen skriver hun følgende for det første av de tre aspektene hun omtaler[1]:

> Mitt spesifikke fokus for en forståelse av hegemonisk kjønnsmakt i arbeidslivet vil være kodifisering og vurdering av *kompetanse*. Begrunnelsen for å velge et slikt perspektiv, er flersidig. For det første fordi kompetanse – i betydningen ferdigheter, kunnskap og kvalifikasjoner som knyttes til bestemte personer [...] – etter mitt syn utgjør det viktigste grunnlaget for kjønnsmessig kategorisering og hierarkisering i arbeidslivet. Jeg vil gå så langt som å hevde at kjønnsmessig over- og underordning i dagens arbeidsliv bare i liten grad framtrer som en *eksplisitt* devaluering av kvinner i forhold til menn. Det er ikke *kvinner* og *menn* som rangeres, i hvert fall ikke på det prinsipielle eller normative plan. Det er derimot deres antatte egenskaper, ferdigheter, kunnskaper og faglige kvalifikasjoner som tilskrives ulik verdi og inngår i hierarkiske relasjoner av dominans og underordning. [...] Kompetanse kan med andre ord betraktes som den sentrale oversettelsesmekanisme som knytter verdi til kjønn. (Solheim 2002:116-117, kursiv i original)

Omsatt til tillitsverv i skogeiersamvirket kan dette lyde: Det finner ikke sted en devaluering av kvinner som sådan, men av den kompetansen de besitter. Og nedgraderingen av den ligger i at det ikke er den som etterspørres og kreves for å bli og å være tillitsvalgt. I Organisasjons-utvalget i Skogeierforbundet sin rapport "Eier i eget hus"[2] argumenterer en sterkt for verdien av økt kvinnedeltakelse i organisasjonen. Der trekker en frem at kvinner kan ha annerledes kompetanse, mellommenneskelige kommunikasjonsformer, kommunikasjonskanaler og nettverk. Utvalget skriver videre[3]:

> I kommunikasjonssammenheng kan skogeierorganisasjonen for eksempel trekke veksler på at kvinnelige skogeiere er forbrukere (jf. at kvinnene tar omkring 80% av beslutningene i hjemme-husholdningen) og at en del av dem er lærere (jf. hovedtyngden av lærere i grunnskolen er kvinner). Det er sannsynlig at en del kvinner i kraft av kompetansen kan være interessante bidragsytere i diskusjon og idéutveksling om næringsutvikling, tre-design, konsepter for utmarksbasert virksomhet (ut over jakt/fiske), "grønn omsorg" o.a.

Det er mulig at disse kjønnsforskjellene som nevnes finnes, og det er også mulig at argumentasjonen til Organisasjonsutvalget både vil gjøre det lettere for kvinner å delta i skogeiersamvirket og medføre at de føler seg mer velkomne som vanlige medlemmer/eiere, men jeg stiller meg sterkt tvilende til at dette er former for kompetanse som verdsettes like høyt som de som innbefattes av NOS. Ikke tror jeg heller at disse andre formene for kompetanse kan kompensere for mangler i respektive næringsutviklingsevner, organisasjons-erfaring eller skogfaglig innsikt. Slik dette synes pr. 2007, kan disse andre formene for kompetanse være et lite supplement, men en får ikke noe tillitsverv i skogeiersamvirket med basis i dem.

Skal en innen skogbruksverdenen løfte kvinnelige skogeiere inn i tillitsvalgtposisjoner i skogeiersamvirket, må en da, etter min oppfatning, gi dem økt kompetanse. Den skogfaglige kompetansen kan flere instanser enn skogeiersamvirket bidra med, men kompetanseøkningen innenfor områdene næringsutviklingsvirksomhet og organisasjonserfaring må samvirket nødvendigvis stå for selv. Jeg vil tale sterkt for at kvinnene må få kjennskap til og erfaringer fra næringsutviklingsvirksomheten i skogeierforeningene/-andelslagene. Det er i disse eksterne aktivitetene de store pengene er, og det er med dem skogeierforeninger/-andelslag i flere år med relativt gode marginer har dekket opp sitt eventuelle driftsunderskudd og beredt grunnen for videre drift[4]. Videre er det i disse eksterne områdene av deres virksomhet at så vel kvinnelige tillitsvalgte som kvinnelige ansatte glimrer med sitt fravær.

---

[1] De to andre aspektene vedrører at en i økende grad er sin kompetanse og at moderne kompetanseformer i seg selv er relasjonelle.
[2] Norges Skogeierforbund (2004).
[3] Norges Skogeierforbund (2004).
[4] Om årsresultater til skogeierforeninger/-andelslag, se Skogeieren 5/2006c og 5/2007 for de to siste årene.

Solheim (2002) argumenterer for at visse motsetningspar fungerer som formidlings-mekanismer "for *hvordan* kvinners kompetanse knyttes symbolsk til en reproduktiv privatsfære" (Solheim 2002:123-124, kursiv i original). Ett av disse motsetningsparene i moderne arbeidsliv er det interne og det eksterne, eller motsetningen mellom "hjemme" og "ute". En dimensjon ved skillet mellom det interne og det eksterne, er opposisjonen mellom det stedbundne og det mobile. Ifølge Solheim får kvinner mer stillesittende arbeid. Hun hevder videre:

> Som kjønnsordnende mekanisme framstår *relativ mobilitet* – gjerne koblet med den rent fysiske kontrast mellom "inne" og "ute" – fortsatt som en av de mest vanlige skillelinjer som regulerer forholdet mellom kvinner og menn i arbeidslivet.
>
> Skillet mellom internt og eksternt kan imidlertid også dreie seg om oppgavenes relative omfang eller *skala*. […]. Arbeidsoppgaver som omfatter operasjoner i liten skala, konnoteres i større grad som kvinnelige enn de som omfatter et stort og vidtrekkende virkefelt. Her er det ikke først og fremst aktørenes *egen* mobilitet som er det vesentlige, men snarere oppgavenes rekkevidde og sosiale implikasjoner – hvordan de inngår i sirkulasjonsfelt og sosiale nettverk av mer eller mindre omfattende karakter. […]
>
> Overskridelse av organisasjonens grenser og forvaltning av kritiske relasjoner til omgivelsene framtrer gjerne som et spesifikt mannlig privilegium og ansvarsområde, selv når begge kjønn i realiteten utfører denne type oppgaver. […]
>
> Forholdet mellom det avgrensede og det grenseoverskridende har også klare assosiasjoner til kontrasten mellom vedlikehold og innovasjon, kontinuitet og fornyelse […] Det er kanskje på dette abstrakte meningsnivå at den symbolske tilordning av kompetanse til kjønn er mest virkningsfull – for eksempel gjennom den utstrakte koding av repetitivt rutinearbeid som kvinnelig. (Solheim 2002:126-127, kursiv i original)

I skogeiersamvirket er det ikke vanskelig å se at det Solheim er referert på i avsnittet ovenfor, er realisert både for tillitsvalgte og ansatte[1]. Jeg skal bruke Allskog, Glommen og Mjøsen som illustrasjon. Selv om jeg ikke har foretatt denne øvelsen for samtlige skogeierandelslag på grunn av fravær av relevant informasjon og tidsårsaker, antar jeg sterkt at situasjonen er ganske tilsvarende for de øvrige fem. La meg starte med de tillitsvalgte, så tar jeg for meg de ansatte etterpå.

Allskog hadde i 2006, som vist i tabell 5, tre kvinnelige styremedlemmer. To av dem er representanter for skogeierne. Jevnfør deres årsrapport for 2006, har Allskog 44 representanter i til sammen 30 enheter[2]. Seks av de 44 plassene fylles av to av kvinnene i styret samt av en kvinnelig ansatt. Tre plasser er i Bygdefolkets Studieforbund på fylkes- eller regionnivå, en plass er i Kontaktutvalget for skogbruket i Nord-Trøndelag, en i "Landbruksforum i Nord-Trøndelag", og den siste plassen er i Troms Utmarkslag. Grovt sagt kan en si at disse kvinnene er der pedagogikk og diskusjon/samhandling er det vesentlige. Det innebærer at det ikke er noen kvinne blant de som representerer der de store pengene er, og der nyskaping til generering av mulig inntektsforøkelse skjer. For Allskogs del vil dette ut fra årsrapporten deres for 2006 kunne være: Norske Skog, Din Tur, Industriflis, Støren Trelast, Treformidling, Nord-Energi, Møre-Tre og Midt-Norsk Virkesimport. Når det gjelder de ansatte, viser ansatteoversikten deres at de har 15 kvinnelige ansatte[3]. Åtte av kvinnene er på økonomiavdelingen, to på planavdelingen, en på driftsavdelingen, en på næringspolitisk avdeling, en i Treformidling og to i Din Tur. Stillingsbetegnelsene deres er ikke oppgitt. Instansene Treformidling og Din Tur faller inn under områdene for store penger/nyskaping til

[1] For innsikter om hvordan slike kjønnsordnende mekanismer som Solheim tar opp kan spille seg ut i levd liv blant arbeidstakere, se Solbrække (2002) sin studie av reklamebransjen.

[2] Allskog (2007).

[3] Allskog (udatert). I "Årsrapport 2006" går det frem at det skal være 14 kvinner blant de 64 funksjonærene (Allskog 2007). Muligens skyldes diskrepansen at det er snakk om to forskjellige tidspunkt, eller også kan diskrepansen være knyttet til ulik konsernintern fordeling av ansatte.

generering av mulig inntektsforøkelse. Avdeling for næringspolitikk kan muligens gjøre det. Uansett blir det oppsummerte resultatet at de kvinnelige ansatte i all hovedsak ikke befinner seg der, men der hvor det skjer rutinearbeid og intern re-produksjon av organisasjonen.

Glommen hadde i 2006, som tabell 5 viser, tre kvinnelige styremedlemmer. To av dem er representanter for skogeierne. Jevnfør deres årsberetning 2006, har Glommen 36 representanter i til sammen 20 enheter[1]. Fem av de 36 plassene fylles av fire kvinner. De tre kvinnelige styremedlemmene inngår i styret til Glommen Fond ettersom det er det samme som styret i andelslaget, en kvinnelig ansatt representerer både i Nordisk Tre og i Skog-Data. Ser jeg bort fra Glommen Fond, er det ingen kvinner som representerer på områdene for store penger/nyskaping til generering av mulig inntektsforøkelse. For Glommens del vil dette ut fra årsberetningen kunne være: Moelven Industrier, Tømmervogner, Glåmdal Tre, Biosupply, Janfire, Alvdal Skurlag, Natur & Fritid, Materialbanken. Kvinnene er da ikke tilvalgt noen representasjon her. Når det gjelder de ansatte, viser organisasjonskartet deres at det er ni kvinner[2]. Fire av kvinnene er oppført under "regnskap, personal og fellesfunksjoner", tre er oppført under "skog", en under "organisasjon og næringspolitikk", og en under "administrasjon". Ut fra de stillingsbetegnelser kvinnene også presenteres med, kan jeg rimelig trygt anta at de kvinnelige ansatte i Glommen ikke arbeider på områdene for store penger/nyskaping til generering av mulig inntektsforøkelse. Som tilfellet var for Allskog, er kvinnene ansatte i Glommen der hvor det skjer rutinearbeid og re-produksjon av organisasjonen.

Mjøsen hadde i 2006, fremdeles som vist i tabell 5, to kvinnelige styremedlemmer. Jevnfør deres årsberetning for 2006, har Mjøsen 23 representanter i til sammen 15 enheter[3]. Fire av de 23 plassene fylles av de to kvinnene i styret. En plass er i Moelven Industrier, en er i Kontaktutvalget for skogbruket i Akershus, en i Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark, og en i Norsk Virkesmåling. Hos Mjøsen har da én kvinne en representasjon på områdene for store penger/nyskaping til generering av mulig inntektsforøkelse. For Mjøsens del vil disse områdene kunne innbefatte, jevnfør deres årsberetning: Norske Skogindustrier, Moelven Industrier, Natur & Fritid, Frya Energipellets. To av de øvrige kvinnefylte plassene er der hvor diskusjon/samhandling er det vesentlige. Når det gjelder de ansatte, viser organisasjonsplanen deres, at de har seks kvinnelige ansatte[4]. To av dem er plassert under regnskapssjefen, to er kontorfullmektiger som synes å ha en fellesfunksjon, en er plassert under tømmersjefen, og den siste under kommunikasjonssjefen. Med de plasseringer de har, og med de stillingsbetegnelser de er oppgitt med, er også disse kvinnene, slik tilfellet var for Allskog og Glommen, der hvor det er rutinearbeid og re-produksjon av organisasjonen.

Skal en ta Solheims generaliserte betraktninger alvorlig, og det tror jeg faktisk en skal gjøre ut fra den organisatoriske praksis vi her ser hos Allskog, Glommen og Mjøsen, ordnes kvinner inn til representasjonsverv og arbeidsoppgaver i virksomhetsområder som er devaluert i forhold til det positivt konnoterte feltet for mulig pengegenerering som finnes organisasjons-eksternt. Dette vedrører den horisontale og vertikale kjønnssegregeringen for arbeidslivet jeg omtalte på side 194: Når kvinner og menn systematisk rekrutteres til forskjellige jobber og stillingskategorier, er det bare rimelig å vente at underskuddet av kvinnelige ledere i privat arbeidslivssektor vil fortsette. Det vedrører imidlertid også muligheten for kvinnelige skogeiere å få tilstrekkelig kompetanse slik at de kan være valgbare og attraktive kandidater

[1] Glommen (2007).
[2] Glommen (udatert e). Ifølge Glommen (2007) hadde Glommen 10 kvinnelige ansatte.
[3] Mjøsen (2007).
[4] Mjøsen (1.3.07). Etter den tid har Berit Sanness begynt som kommunikasjonssjef i Mjøsen (Mjøsen 11.4.07).

til styreverv i skogeierlag og skogeierandelslag. Hvordan en slik kompetanseoppbygging skal foretas, kan variere. Jeg er imidlertid overbevist om at det er vesentlig å få etablert et korps av kvinnelige skogeiere med kompetanse i skogeiersamvirkets næringsutviklingsvirksomhet. Uten slik kompetanse faller en igjennom når de implisitte fordringene i næringsorganisasjons-arbeidet skal tilfredsstilles. Og det er vesentlig å få flere og en større andel kvinnelige tillitsvalgte. En kan diskutere hvorvidt krav om ulike varianter av numerisk kjønnsfordeling er gunstig eller ikke og på hvilket grunnlag, slik Holst gjør i sitt verbale angrep på den 50-50-fordelingen hun omtaler som "balansefeminisme" (Holst 2007), men flere kvinnelige tillitsvalgte vil presumptivt gjøre noe både med kvinners forståelse av næringen, kvinnelige skogeiere og ansatte sin forståelse av sin mulige eller allerede etablerte plass der, samt med kvinners forståelse av seg selv. Og kvinnelige tillitsvalgte vil kunne virke som forbilder, være noen en kan henvise til — eller gjøre noen rett og slett glad. Dorte er mitt sannhetsvitne på at det siste er noe en kan bli i denne sammenhengen. "Det er jo en del kvinnelige ledere i skogeierforeninger rundt omkring som har masse respekt", forteller Dorte etter å ha erfart det ved selvsyn, "altså, de får respekt både av damer og menn. Og da blir jeg glad"[1]. En skal ikke kimse av den betydning den gleden har. Om disse kvinnene skal kunne bli valgt til tillitsverv og få respekt fra begge kjønn, fordres imidlertid at de besitter den ønskede og nødvendige kompetansen.

Noen oppsummerende kommentarer

Hva skal til for at kvinnelige skogeiere skal lykkes? Oppsummerer jeg alle de hittil presenterte sidene i denne avhandlingen, og presser jeg svaret på spørsmålet inn i en kortformulering, er det: Gi dem de kollektive forbindelsene og kompetanse. Det trengs skal de kunne virke som skogeiere og som eventuelle tillitsvalgte, og skal de fremstå som dyktige sådanne i egne og andres øyne. Helt generelt mener jeg at opplevelsen av å lykkes uansett hvilket lavt eller høyt nivå dette ligger på, er det som fører mennesker fremover og oppover. Skogeiere er ikke annerledes enn andre mennesker i så måte. Svaret på spørsmålet om hvordan en skal få kvinner til å bli såkalt "forvaltningaktive" skogeiere, er det samme: Gi dem de kollektive forbindelsene og kompetanse. Hvordan de kollektive forbindelsene skal være og hvor ofte de skal aktiveres, vil måtte variere ettersom kvinnelige skogeiere er forskjellige slik også de mannlige er. Hvilke kompetanse kvinnene ønsker og trenger, vil nødvendigvis òg variere av samme grunn. Det vil kunne gå fra viten om det enkelstående og enkle som at det er ferskhetskrav på tømmer, til det sammenvevde og komplekse iboende i betraktninger rundt optimalisert tynning. Det er mangt i skogbruksverdenen som er kompetanse, og det meste av det jeg har presentert i kapittel 2 "Den norske skogbruksverdenen" og kapittel 3 "Å gjøre implisitte forståelser eksplisitte", kan forstås som det. Kapitlene kan således betraktes som et forsøk på å peke på hva som kan være vesentlig for skogeiere å vite.

Mine skogeierinformanter er en del av skogeiersamvirket. Når det gjelder betydningen av kollektive forbindelser og kompetanse, tror jeg ikke de skiller seg ut fra skogeiere som ikke er med der. Men hva så hvis de gjengse skogeierne ikke etterspør forbindelsene og kompetansen? Mitt svar er: Så tilby det likevel! Og tilby det via proaktiv, oppsøkende virksomhet. Jeg har tidligere i avhandlingen drøftet frasen "aktive" skogeiere (side 83-87). Der kom jeg frem til at skogbruket har så mange såkalte aktive skogeiere som skogbruket til enhver tid greier å produsere. Jeg mener det vil være fruktbart å forlate bruken av frasen "aktiv", og isteden benytte uttrykket "aktiv-erte". Er skogeierne aktiverte eller ikke? For å minne seg selv om betydningen av egen innsats for å aktivere skogeiere, kan skogbrukets

[1] Intervju 3.12.03 s. 46.

aktører legge inn en pause i uttrykket: Aktiv---erte. Pausen vil virke som en oppmerksomhetsvekker for egen tankegang.

Det er ikke bare skogeiers mål som styrer skogeiers atferd. Karppinen hevder at "the objectives of forest ownership guide forest owner's behavior" (Karppinen 2005:398). På ett eller annet nivå, på ett eller annet vis, har riktignok Karppinen trolig rett. Og målene en som skogeier har for skogeierskap, er rommet i det mangfold av beveggrunner som ligger skjult i det medierende trianglets empiriske realisasjon. Målene kan være klart uttrykte eller også svært uklare, og beslutninger kan være mer eller mindre gjennomtenkte. Det er høyst vanlig at antatt rasjonelle beslutninger viser seg nettopp å ikke være særlig rasjonelle (Shweder 1993, Kirkebøen 1995a, b, Bargh og Chartrand 1999, Lakoff og Johnson 1999, Alba 2000). Karppinens utsagn må imidlertid utdypes og nyanseres. Hvis ett eller flere av målene er knyttet til tømmerproduksjon og konvertering av skog til penger, fordres at en har en knytingsperson. Det er denne personen som linker skogeier til systemet av kollektive forbindelser. Det fordres også at en har en viss kompetanse. Denne knytingspersonens forståelser og prioriteringer vil kunne virke inn i samspillsprosessen med skogeier, og skogeiers kompetanse vil virke inn både i den særskilte samspillsprosessen og være vesentlig for skogeiers atferd mer generelt. Videre er skogen med å styre skogeiers atferd ettersom skog/skogen er gitt bestemmelsesmulighet. Skogeier, knytingsperson og skogen, det er de tre vesentlige enhetene som styrer skogeiers atferd. På spørsmål som eksempelvis "hva ligger til grunn for skogeiers prioriteringer mellom bestand" eller hva ligger til grunn for hennes/hans "choice of reforestation method", som er Karppinen (2005) sin fokuserte praksis, er svaret: Samspillet mellom skogeier, knytingsperson og skogen.

Dette doktorgrads-prosjektet hadde tre hovedproblemstillinger (se kapittel 1). De lange og fyllestgjørende svarene på dem finnes i kapittel 2, 3 og 4. Skal svarene gis i kortform, er de:

1. Kvinnelige og mannlige forvaltningsaktive skogeiere utøver forvalterrollen i samspill med andre.
2. Hva som vektlegges og utøves av arbeidsoppgaver, og hvilke forståelser som ligger til grunn for det, bestemmes av samspillet mellom skogeier, knytingsperson og skogen — og skogeiers kompetanse.
3. En kan snakke om to forvaltningsmodeller. Den ene er tillitsbasert. Den andre er diskusjonsbasert. Hva skogeier bruker, er avhengig av skogeiers kompetanse. Har en lite kompetanse, må en anvende den første. Har en stor kompetanse, bruker en den andre. Så lenge grupperingen av kvinnelige skogeiere har mindre skogbrukskompetanse enn grupperingen av mannlige, vil den første kunne sies å være en kvinnelig forvaltnings-modell, den andre en mannlig. Begge forvaltningsmodellene krever at en inngår i sosiale relasjoner med skogbrukets aktører. Og ja, det har praktisk betydning hvilke forvaltningsmodell som benyttes: Det å være nødt til å bruke den tillitsbaserte impliserer nemlig at en er mer avhengig og sårbar.

Kap. 5 Familieskogbruket, skogeiere og metaforiske forbindelser

"Non-industrial, Smallholder, Small-scale and Family Forestry: What's in a Name?" Spørsmålet stilles av Harrison, Herbohn og Niskanen (2002) ved lanseringen av den nye skogbruksjournalen *Small-scale Forest Economics, Management and Policy*[1]. Forfatterne slår fast at en mengde begrep og definisjoner brukes verden over, og at disse varierer mellom land og også er i motsetning til hverandre i enkelte tilfeller. Så selv om termen "small-scale forestry" passer særs godt til de fleste europeiske land, brukes det ikke i noen særlig grad i USA "where private forestry plantings are not small by world standards, or Japan, where most forest holdings are micro-scale than small-scale" (Harrison m.fl. 2002:9). Småskala-skogbruket i Europa har, ifølge artikkelen, kanskje det høyeste mangfoldet i verden. For de nordiske landene Finland, Sverige og Norge påpekes det at private personer eier omtrent 60-70 prosent av skogen, og:

> In these countries, "family forestry" has a long tradition of families managing the forests aside from their other economic activities such as agriculture and off-farm employment. The typical size id [*sic*] private forest holdings in the Nordic countries is 25 to 40 ha. (Harrison m.fl. 2002:5)

Noen nærmere beskrivelse av familieskogbruket *sui generis*, gis ikke. Som omtalt på side 53, synes skogbrukets egne forskeraktører (Nordfjell m.fl. 2005) å mene at "familieskogeiere" og "non-industrial privat forest owners" (NIPF) er ett og det samme. Ifølge Harrison m.fl. sin referering av Helms' *The Dictionary of Forestry*, er "nonindustrial private forestry" definert som "forest land that is privately owned by individuals or corporations other than forest industry and where management may include objectives other than timber production" (Helms 1998 referert hos Harrison m.fl. 2002:3). Harrison og hans medforfattere hevder da også at småskalaskogbruket er annerledes enn industriskogbruket med hensyn til motivasjon for etablering og forvaltning, basis for artsseleksjon, sosiale og økonomiske målsetninger samt markedsmulighetene for produktene. Den underforståtte ideologien tilkjennegis når de skriver at småskalaskogbruket "is a much more sustainable enterprise on social and ecological grounds" enn industriskogbruket (Harrison m.fl. 2002:10).

Termen "familieskogbruket" inngår som del av den næringspolitiske virksomheten aktører innen den norske skogbruksverdenen driver internasjonalt. Dette er en arena for skogeiersamvirkets representanter. Norskog er meg bekjent ikke deltakende her. Allerede i 1946 starter skogeierorganisasjoner i Norge, Finland og Sverige opp et samarbeid, Nordens Skogeierorganisasjoners Forbund, og Danmark kommer inn i nettverket omtrent 30 år senere. I 1995 etablerer en et felles lobby-kontor i Brussel, Bureau of Nordic Family Forestry.[2] "- Bak det nordiske familieskogbruk-konseptet ligger nærmere 100 års utvikling og 100 års erfaring", påpekes det av daværende adm. direktør i Skogeierforbundet, Ivar Korsbakken[3]. I 1996 organiseres familieskogbruket i EU i organisasjonen Confederation of European Forest Owners (CEPF) (Sanness 2003). Tilsvarende aktører i Europa utenfor EU kan være observatør, men dog fullt integrert i organisasjonens kommunikasjonsnettverk. I 2002 blir så International Family Forestry Alliance (IFFA) lansert av skogeierorganisasjoner i Europa og Nord-Amerika. Motivasjonen som ligger bak dannelsen, er å etablere muligheter for å bli hørt i de store internasjonale sammenhengene hvor skogbruk drøftes og premisser for skogforvaltning i verden legges.[4] IFFA skal "være et samlet talerør overfor viktige skogpolitiske organisasjoner som FN, FAO og Verdensbanken", heter det, og i 2004 blir

[1] Journalen har senere skiftet navn til *Small-scale Forestry*.
[2] Nordic Family Forestry (28.8.06).
[3] Norges Skogeierforbund (19.9.02).
[4] Norges Skogeierforbund (15.8.02).

IFFA et mer offisielt talerør for familieskogbruket[1]. Samme år går de fire nordiske skogeierforbundene sammen for å etablere en felles engelskspråklig nettside. Det gjøres fordi det[2]:

> nordiske skogbruket er unikt og vi må markedsføre det internasjonalt for å sikre rammebetingelser som fremmer et flersidig skogbruk og nyanserer det bildet svært mange har av at skogbruk betyr plantasjer [...].

Nettsiden bærer tittelen "Nordic Family Forestry", og vignetten viser en nordlysflammet himmel over en skog av bartrær[3] — med andre ord et godt stykke fra den tømmerproduksjonen som formodentlig også foregår hos familieskogeiere. I 2006 kommer deltakerne i IFFA fra 20 land på tre kontinenter, og IFFA får status som Non-Governmental Organisation (NGO) i internasjonale saker[4]. På United Nations Forum on Forests (UNFF7) året etter, er IFFA for første gang representert på et, som det heter i oppslaget på nettsiden Nordic Family Forestry, "important international forum"[5].

Termen "familieskogbruk" er forsøkt innført som en særartsbeskrivelse: En bestemt produksjonsform, et særskilt forvaltningsregime. Hos IFFA i 2002 lyder karakteristikaene for "family forest ownership" som følger[6]:

> Small scale management compared to large-scale state and industrial enterprises
> Owners having a variety of ownership goals and facing a variety of circumstances
> Strong stewardship values demonstrated through multiple-use forest management
> Owners having a strong attachment to their forests, which have often been in their families' ownership for several generations
> Owners providing multiple forest products and benefits to society
> Owners managing their forests with a long-term perspective, keeping in mind that their investments will benefit future generations
> Families, including all ages and genders, deriving income form [*sic*] their forests
> Local ownership, contributing to economic and social sustainability of communities

Når bekjentgjørelsen om lanseringen av IFFA kommer på Skogeierforbundets nettside i 2002, benyttes noen av de samme karakteristikaene om enn ikke alle[7]. Det innarbeides også i rapporten til Skogeierforbundets Organisasjonsutvalg, "Eier i eget hus". Der heter det blant annet: "Nærhet, ansvarsfølelse og personlige relasjoner til egen skog spiller en vesentlig rolle for familieskogbruket"[8]. Videre er bærekraftighet et element som gjerne argumenteres inn. Således kan en lese at "familieskogbruk skal sikre bærekraft" i betydningen bærekraftig skogbruk[9]; at "familieskogbruket er en av de viktigste gruppene for å sikre bærekraftig utvikling og sosiale og kulturelle verdier"[10]; "de miljømessige fortrinn med det nordiske familieskogbruket må framheves"[11]; at de "svenske industrihogstflatene er anslått å ha vært ti ganger så store som familieskogbrukets flater"[12]; og at det er viktig "å holde andre land godt informert om nordisk bærekraftig familieskogbruk"[13].

Et skogbruk hvor skogen eies av personer som inngår i familier, er en levd virkelighet. Familieskogbruket som term prøver å få etablert at det er et bestemt forhold mellom eieren

---

[1] Norges Skogeierforbund (7.5.04).
[2] Norges Skogeierforbund (24.6.04).
[3] Nordic Family Forestry (udatert).
[4] Norges Skogeierforbund (11.9.06).
[5] Nordic Family Forestry (10.5.07).
[6] Norges Skogeierforbund (udatert e).
[7] Norges Skogeierforbund (15.8.02).
[8] Norges Skogeierforbund (2004).
[9] Norges Skogeierforbund (20.9.02).
[10] Norges Skogeierforbund (6.5.04). Skogeierforbundet gjengir her en IFFA-uttalelse.
[11] Skognæringa i Trøndelag (3.4.06).
[12] Sanness (2003:142).
[13] Skogeieren 1/2005b.

(familien) og skogen. Det har et instrumentelt siktemål, nemlig å få innflytelse internasjonalt. I denne avhandlingen har jeg fokusert på den levde virkeligheten. Hva som i så måte inngår i familieskogbruket, går særskilt frem av kapittel 3. Der omtaler jeg "familien", den moralske økonomi sin lange (og korte) syklus og viser tre foto for å trekke sammen hva det kan innebære å være en familieskogeier. Videre snakket jeg i kapittel 4 om det opphøyde, det vil si det medierende fenomen mellom familien og skogen. Jeg hevdet at all kjærligheten og det nærmest religiøse forholdet til naturen og skogen inngår i det opphøyde. I det opphøyde kommer også skogeiers bruk av skogen i rekreasjonsøyemed, og da via den selvskapelsen som ligger i re-kreeringen. I dette punktet blir menneskefamiliens medlemmer noen som er i skogen (i skogens identitet som konteiner). Imidlertid blir også skogen i familien, en får at Per er lik Pers skog og skogen er familie. Kapittel 5 skal utdype dette ved en drøfting av fenomenet metafor og metaforiske forbindelser. Det er et bidrag til en elaborering av hva familieskogbruket i Norge *sui generis* kan dreie seg om. Om det på det grunnlag kan hevdes at familieskogbruket legitimt kan tilskrives en særartsstatus, er imidlertid en problemstilling som ligger utenfor avhandlingens siktemål og empirigitte muligheter for besvarelse.

Dette kapitlet skal videre vedrøre Møbiusbånd, Kleinflaske og fenomeners innflettede relasjoner. Dette temaet har vært innvarslet *in nuce* tidligere i avhandlingen. Det har vært til stede, for å bruke en analogi fra det levde feltet avhandlingen henter sitt empiriske stoff, som selvfrødde frø en som menneske ikke visste var der før de har vokst til en slik størrelse at en legger merke til de små plantene de har blitt. Som frø er kimen til ny skog[1], er alle ord sagt og setninger presentert i avhandlingen noe som kan bli til noe mer og noe annet. Temaet har vært innvarslet *in nuce* i eksempelvis påpekningen om økonomi og natur som svelger hverandre (side 142-143); om de to ikke-synkroniserte biologiske livsløpene og tiden som langsom produsent (side 152-153); skogeieren som ser det fotoene "Skogen og barnet", "Et gammelt og et ungt menneske på tømmerlunne" og "Tømmerlunne og penger" rommer av innhold, og budskapet at vi som lesere "ser" denne skogeieren som "ser" dette (side 172-175); og påpekningen om det medierende triangel, dets dialektikk og mulighet for intern rekontekstualisering (side 227-233). Videre har temaet om innflettede relasjoner vært innvarslet via et samspill mellom innhold og form. Det har vært referanser frem og tilbake i teksten og et samspill mellom hovedtekst og fotnoter. Det har vært en presentasjon av likt og ulikt, fra forskjellige kilder, med flere parallelle, mindre argument som fletter seg inn i hverandre, som støtter og snakker til hverandre. Mettet beskrevet? Tja, men i alle fall komplekst. Jeg har hevdet at det er mulig å nøste forbindelser fra hvilket som helst empirisk funn i denne avhandlingen og komme hvor som helst i de andre — hvis en kjenner skogbruket. Det er resonans, speiling, rekyler, sammenvevdhet, innkapsling, motsetnings-forhold og deres eventuelle løsninger. Videre har jeg vært til stede i teksten. Jeg har skuet ut over det empiriske feltet som norsk skogbruk er. Jeg har tilkjennegitt at det er "jeg" som har opplevd, sagt, ment, analysert og valgt ut for presentasjon. Også skogbruksaktørene i doktorgrads-prosjektets referansegruppe er til stede i avhandlingen. De er det eksplisitt som empiriske data i forbindelse med drøftingen i kapittel 2 om såkalte "aktive"/"passive" skogeiere. De er det imidlertid også implisitt via sine responser på mine skriftlige førsteutkast og det jeg har innarbeidet i de reviderte versjonene ut fra påpekte faktiske feil eller fruktbare utdypinger. Ettersom den norske skogbruksverdenen er et felt jeg har forsket på og presentert mine funn for siden 1998, kan de innflettede relasjonene for mitt eget vedkommende oppsummeres med: Avhandlingen er den skriftlige fremstillingen av mitt samspill med skogbruksaktører før og under skriftliggjøringen; av skogbruksaktørers respons på min presentasjon av den verden de er en del av; og av min respons på deres respons. Og tar en

[1] Det norske Skogfrøverk (1999).

med at avhandlingen og min presentasjon av dens innhold vender tilbake til den skogbruksverden den forsøker å si noe om, er rekken av i dette henseende innflettede relasjoner sluttet. Det er analogt til hva Rosen (1994) utleder av M. C. Eschers grafiske arbeid "Print Gallery" fra 1956[1]. I Eschers litografi står en gutt i et kunstgalleri og betrakter et kunstverk som henger på veggen. Det spesifikke kunstverket han ser på, viser en by, dens havneområder og byens ekspandering fra venstre mot høyre på kunstverket. Følger gutten overflaten på trykket med øynene, vil gutten til slutt se seg selv som en del av trykket. Rosen påpeker at Eschers "expansion suggests Moebius rotation by exhibiting the manner in which a detail of the whole encompasses the whole" (Rosen 1994:34). Ifølge Rosen blir gutten vi observerer i trykket, identifisert med oss som observerer trykket av gutten som observerer trykket hvor han selv inngår. Rosen hevder vi står ovenfor de samme omstendigheter som gutten. Det er "a hierarchy of reflections or mirrorings in which identity becomes progressively more convoluted through higher-order reproductions of self" (Rosen 1994:36). "Moebius" Rosen omtaler er Møbiusbåndet. Og det spesifikke hierarkiet av refleksjoner eller speilinger, betegner han vår "Moebius-Klein generality" (Rosen 1994:36). Møbiusbåndet er Kleinflaskens byggesten (matematikk.org udatert). Begge deler rommer den roteringen som gjør at en detalj kan omfatte det hele, og da også inkludering av det innvevde samspillet mellom lavere og høyere ordensnivå. Dette omhandler relasjoner. Og med relasjoner vender jeg tilbake til det som i utgangspunktet ga valget av Beckers *Art World* (1982) som inngang til avhandlingen: De kollektive forbindelsene skogeiere inngår i. Relasjoner sier noe om hvordan noe er i forhold til noe annet. I bunn og grunn dreier dette sluttkapitlet seg nettopp om "er".

Metaforer og "er"

Bruk av metaforiske uttrykk er høyst alminnelig. Så alminnelig at vi sannsynligvis ikke registrerer alle de gangene vi gjør det. Et friskt og defamiliariserende blikk på vår egen praksis kan vi få når vi hører hvilke metaforiske vendinger skoleelever med annen språkbakgrunn enn norsk, kan streve med i skolebøker. Hva gjør en når en griper poenget (Golden 2005 referert hos Askeland 2006)? Når en stoler blindt på noen? Når en er i fyr og flamme? Når en går på lufta? Kaster maskene? Er smørblid? Hva er et plantefoster? Kjernereaksjoner? (Eksempler hentet fra Askeland 2006.) Den røde tråden i teksten? Blikkfang? Og hva gjør en når en svelger et stoff lett? (Eksempler hentet fra Askeland udatert.) Hadde de samme skoleelevene lest eksempelvis Skogeieren, hadde de trolig opplevd samme fravær av forståelse. Høyst tilfeldig trukket ut av mine bunker av Skogeieren, finner jeg et oppslag fra 2003[2]. En rask gjennomgang viser blant annet følgende metaforiske uttrykk: "Kampen for et fagmiljø", "tyngden næringa burde ha", "markedene råder", "menneskene som står nærmest stubben", "kaster glans over arrangementet ved sitt fravær", "veien å gå", og "å ha is i magen". Hadde en visst hva uttrykkene som språklige elementer spesifikt var, hadde en vært noe hjulpet. Er "jeg heter løve" en redegjørelse for faktiske forhold, et metaforisk uttrykk eller et grammatisk eksempel (fritt etter Barthes 1999)? Og fra antropologiens vansker med oversettelser: Når Kwaio snakker om sine følelser ved å vise til sine mager, "my belly is good/red/hot/bad", og andre folkegrupper viser til lever eller hjerter, kan en da slutte at "the X's belive that the seat of the emotion is in the belly/liver/heart?" — eller er det bare metaforisk prat (Keesing 1987:167-168)? Og hva med utsagnet til den relativt kortvokste mannen på et skogeierlagsmøte: "Jeg er så liten skogeier, så jeg må reise meg"[3]? Er det kroppshøyden han snakker om, størrelsen på skogen han eier, eller muligens kanskje begge deler? Hadde en visst om utsagn er ment å skulle bli oppfattet i bokstavelig

[1] Escher har en offisiell nettside hvor "Print Gallery" kan beskues: mcescher.com (udatert).
[2] Skogeieren 10/2003.
[3] Feltarbeidsnotater 6.11.03.

forstand eller i overført betydning, hadde en forstått den instruksen for forståelse som var innbefattet i utsagnet.

At noe er et metaforisk uttrykk, definerer et annet meningsinnhold enn hvis det ikke er det. Metainformasjonen ”dette er et metaforisk uttrykk” er beskjed om å se en annen vei, dypere, mer kreativt, enn hva budskapets faktiske innhold umiddelbart tilsier. Det er en beskjed om å elaborere meningsinnholdet. Hva noe i denne sammenhengen er, kan således ikke rives løs fra innholdsforståelsen. Når jeg tidligere i denne avhandlingen har benyttet notasjoner som ”Skog Er Konteiner” og ”Skog Er Stor” etc., er det for å gi eksplisitte beskjeder om at dette skal forstås metaforisk. Tilsvarende informasjon finnes ikke i setningene ”skog er konteiner” og ”skog er stor”. Valget av notasjon er også ut fra presentasjonshensyn. Det er visse forhold jeg ønsker å trekke frem som metaforiske uttrykk. Det innebærer at det kan være andre metaforiske uttrykk hvor jeg ikke har valgt å notifisere dem som nettopp det. ”Skogbruk er balanse” er ett eksempel, ”tid er en langsom produsent” ett annet. Det som presumptivt skjer når en skriver ”skog er konteiner”, ”skog er stor”, ”skogbruk er balanse”, ”tid er en langsom produsent” uten metafornotifikasjon, er på den ene siden at leseren kan synes setningene er noe underlige, på den andre siden at predikativet kun forstås som en enkel og entydig attribuering som kvalifiserer subjektet. Eksempelvis blir da ”skogbruk er balanse” ikke mer å elaborere enn setningen ”hesten er brun” når en bare har fått utdypet ”balansen”.

Metaforer er dannet på ulikt grunnlag. I avhandlingen kommer dette til syne hvis en sammenlikner ”Skog Er Stor” og ”Skog ER Penger”. Dette er ikke knyttet til ulike egenskaper ved kopulaet, her uttrykt som ”Er” versus ”ER”. Jeg minner om at ”Er” er notasjonen for den lakoffske/johnsonske plasseringen av kopulaet i det kroppslige basert på nevrale forbindelser og småbarnsalderens konflatering, mens ”ER” er en alternativ notasjon benyttet i de høve hvor jeg ikke har grunnlag for å hevde at forbindelsen er av den lakoffske/johnsonske varianten (se side 109-113). Det ulike grunnlaget dreier seg derimot om at Skog Er Stor er basert på en syntetisering av forskjellige og spredte elementer i det empiriske materiale, mens Skog ER Penger er grunnet på en transformasjon av skog til penger. Riktignok er transformasjonen kompleks og rommer mangt, men i all hovedsak er det snakk om to elementer, skog og penger, og deres sammenheng. Det innebærer at Skog Er Stor springer ut fra et annet organiserings- og meningsnivå enn Skog ER Penger: Mens Skog Er Stor fordrer en bevegelse oppover i nivå for å få til sammenstillingen, kan en foreta sammenstillingen for Skog ER Penger på samme nivå. Et moment i det ulike grunnlaget er hvor klart uttrykt metaforene er hos de menneskene jeg henter min empiri fra. Det er jeg som forsker som trekker sammen og syntetiserer empirien slik at metaforen Skog Er Stor kommer til uttrykk. For Skog ER Penger kreves det ingen sammentrekning og syntetisering fra min side ettersom sammenhengen mellom skog og penger uttrykkes eksplisitt av skogbruksaktørene selv. For Skog ER Penger består min oppgave i å utdype hva de kan mene med dette og hvordan skog og penger er forbundet. Dette gir et bidrag til at metaforenes værenstilstand, deres ”er”, er ulik.

Metaforer gjør noe. Her skal fokuset være på det metaforer bevirker i forhold til elaborering. Ovenfor har jeg påpekt at metabudskapet om at ”dette er et metaforisk uttrykk”, oppfordrer leseren/lytteren til å elaborere på meningsinnholdet. Dette er en implisitt oppfordring som ligger i metabudskapet. Det er tilfellet også for en metafor basert på sammentrekning og syntetisering. En metafornotifikasjon for en slik metafor sier til leseren: Når du skal forstå metaforen, fortsett å elaborere. Selv om Skog Er Stor på et vis slutter empirien ved den lukningen som syntetiseringen innebærer, er notifiseringens budskap at det er mer i empirien og den levde virkelighet enn det som er presentert. En eksplisitt oppfordring om elaborering

gis når en sier: La oss bruke denne eller hin metaforen for å forstå virkeligheten og se hva vi da kan gripe og begripe av virkeligheten. Innen naturvitenskapen er metaforer og analogidannelse sentrale for den vitenskapelige tanken. ”They figure in discovery, as in Rutherford’s analogy of the solar system for the atom or Faraday’s use of lines of magnetized iron filings to reason about electric fields” (Nersessian 1984 og Tweney 1983 referert hos Gentner og Jeziorski 1993:447). De tjener også pedagogiske funksjoner og er det Boyd omtaler som ”exegetical or pedagogical metaphors”. Da tenker han på ”talk about ’worm-holes’ in general relativity, the description of the spatial localization of bound electrons in terms of an ’electron cloud,’ or the description of atoms as ’miniature solar systems’” (Boyd 1993:485-486). Og når en har utforsket metaforenes muligheter gitt potensielle likheter med det en ønsker å gripe og begripe, forblir den utviklede modellen essensiell for teorien. Kuhn trekker her frem Bohrs atommodell:

> Without its aid, one cannot even today write down the Schrödinger equation for a complex atom or molecule, for it is to the model, not directly to nature, that the various terms in that equation refer. (Kuhn 1993:538)

Innen samfunnsvitenskapen er muligens Goffman den som kan sies å være det paradigmatiske eksempelet på heuristisk bruk av metaforer i forskningsøyemed. Hans metoder faller i hovedsak innenfor tre kategorier: ”1 extended metaphorical description; 2 unsystematic, naturalistic observation; 3 systematic naturalistic observation (ethnography)” (Manning 1992:15). Det er den første kategorien som er av interesse for meg. Det Goffman ifølge Manning så var at:

> metaphors did not have to be treated as either appendages to research projects or as pithy ways of exemplifying their claims. Instead, a metaphor can be used as an idiosyncratic map to the social world. This implies that throw-away comments such as ”he’s just playing a role” can be shown to be part of a wider vocabulary that can redescribe social phenomena. (Manning 1992:15)

Goffmans tre metaforer, teater, ritual og spill, inngår i hans metaforiske gjenbeskrivelse og rekontekstualiserende metode:

> Metaforerne tager fænomener eller hændelser fra én virkelighed og genbeskriver dem i eller rekontekstualiserer dem til en anden og anderledes ramme. De er heuristiske redskaber, der med en grundlæggende absurditet i deres overføring af mening fra et domæne til et andet kan åbne op for en fornyet eller forbedret forståelse af samfundslivet eller udvalgte dele heraf. (Jacobsen og Kristiansen 2006:12)

Det som er styrken ved Goffmans bruk av metaforer, er at metaforene er lett å annamme. Til forskjell fra en metafor som indikerer at den sosiale verden er en banan, ”theatrical and game metaphors strike a sympathetic cord: although they are challenging, they are also imaginable” (Manning 1992:16). Det er dog et stort spørsmål hvilken karakter ”data” har i Goffmans analytikk. Det hevdes at dataene for Goffman ikke er tenkt å tjene som bevisførsel for faktiske hendelser i det virkelige liv, men som beviser for hans egne begreper. Dataene eksemplifiserer metaforene, mens metaforene gir fortolkningsbetydning til sporadisk eller impresjonistisk innsamlet empiri (Treviño 2003 referert hos Jacobsen og Kristiansen 2006). Når metaforer gjør noe i forhold til heuristisk elaborering, får en spørsmålene: Er metaforen en representasjon for fenomen i den levde virkelighet? Er den et redskap for å gripe og begripe noe i den samme virkeligheten? Eller er den muligens begge deler?

En goffmansk bruk av ”familie” som metafor

Som en illustrasjon på en goffmansk inngang, la meg forsøke å antyde bruken av ”familie” som metafor for å gripe og begripe det som skjer i skogbruksverdenen. Det er tre elementer i denne inngangen: (i) Den virkelighet data springer ut fra og som metaforen ut fra det synes å være relevant for, (ii) metaforen, og (iii) den virkelighet metaforen skal si noe om. Den først nevnte virkeligheten er i faktisk forstand den samme som den sist nevnte, men den sistnevnte er grepet og begrepet på en ny måte.

Vedrørende element (i): At familiemetaforen skal kunne være relevant, gis av at det er snakk om et skogbruk hvor skogen eies av personer som inngår i familier, samt av den forsøksvise innføringen av familieskogbruk som særartsbeskrivelse. Denne naturaliseringen og konseptualiseringen er dog ikke alt som rettferdiggjør bruken av familiemetaforen. Skogbruksaktører kan selv benytte den. På Glommens jubileumsfeiring 20.6.03 når daværende styreleder i Glommen, Torstein Opdahl, ønsker velkommen, sier han: "Og så har vi invitert lillebror, Norskog"[1]. Senere på kvelden refererer representanten fra Trysilvassdragets Skogeierlag til utsagnet om lillebror i sin hilsning: Hvis Norskog er lillebror, er de nevø[2]. Det norske Skogselskap og fylkesskogselskapene er omtalt som "mor til det meste i norsk skogbruk"[3], Landbruksdepartmentet er hevdet å ha "meldt seg ut av skogfamilien"[4], og Norske Skog er betegnet "barnet som skyver foreldrene ut av reiret"[5] og er angivelig et "hjertebarn" som er blitt til gjøkunge[6]. Videre er det en utstrakt bruk av fornavn i skogbruksverdenen. Det er "Sigbjørn" som blir takket når Sigbjørn Johnsen, fylkesmann i Hedmark, har åpnet årsmøtet til Norges Skogeierforbund i 2003[7]. Det er "Bo" som på samme evenement skal svare på "hva Moelven kan bidra med for å øke lønnsomheten i norsk skogbruk" (og jeg må konferere med årsmøteinvitasjonen for å anta at det er snakk om Bo Borgstrøm, konsernsjef i Moelven)[8]. På en skogdag er det "Trygve" som knyttes til Kontus-prosjektet som skal presenteres, og vi får beskjed om å "gå til a Kari" hvis vi trenger det armbåndet som fungerer som inngangsbillett for hele tilstelningen. "Trygve" er Trygve Øvergård forteller invitasjonen meg. Hvem "a Kari" er, forblir et lite mysterium til jeg senere får spurt en eller annen om det.[9] Det familiære som fornavnpraksisen uttrykker, har et faktisk grunnlag i at mange innen skogbruket og skognæringen synes å kjenne hverandre. Det kan være fra arbeidssituasjon og tillitsvervsarbeid, men også fordi en kan ha vært studiekamerater og kullinger på skogfaglig utdanning, kan være venner og hverandres forlovere[10], og ja, også gift med hverandre eller er del av en foreldre-barn- eller søsken-relasjon. Som siste element som rettferdiggjør at familiemetaforen kan være relevant å bruke på skogbruksverden: På Jenter i Skogbrukets årsmøte i 2003 er tre store barn (jenter) med mødrene sine, og på bussen på utferden mister jeg tellingen på babyvogner lastet inn. Det rugges vogner for hverandre, en sørger for hverandres store barn, og en overlater ansvaret til de innkalte barnevaktene når settingen er slik at det er best både for voksne og avkom.[11] Det mødrene her gjør er å dra sin egen individuelle familie inn i den kollektive skogbruksfamilien — storfamilien i skogbruket. Mødrene og deres barn virkeliggjør sin egen familie via deres felles deltakelse i den samme aktiviteten. Andre i skogbruksverdenen tar del i deres individuelle familie. Når mødre og ikke-mødre gjør dette, virkeliggjør de også "familien" i "skogbruksfamilien". De instantierer denne familien, og det er et konstituerende øyeblikk for den. Det familien er som levd virkelighet på det individuelle nivå, smitter over på den større sosiale virkeligheten.[12]

---

[1] Feltarbeidsnotater 20.6.03.
[2] Feltarbeidsnotater 20.6.03.
[3] Mathias Sellæg (2.10.06).
[4] Halvor Western (2004).
[5] Feltarbeidsnotater 6.11.03.
[6] I oppslag i Nationen (1.8.05).
[7] Feltarbeidsnotater 19.6.03.
[8] Feltarbeidsnotater 20.6.03.
[9] Feltarbeidsnotater 16.8.03.
[10] Feltarbeidsnotater 5.8.02.
[11] Feltarbeidsnotater 23.8.03 og 24.8.03.
[12] Av og til arrangeres det såkalte familieskogdager hvor opplegget inkluderer et tilbud for barn. Jeg har ikke empiriske data fra dette. Det er imidlertid samme instantiering og konstitueringen som skjer.

Vedrørende element (ii) i den goffmanske inngangen: Hva familie brukt som metafor skal være å forstå som, må utvikles med basis i hvordan familie forstås i det aktuelle samfunnet den goffmanske inngangen skal benyttes. Videre henter en ut aspekter ved familie som fremstår som fruktbare for å gripe og begripe virkeligheten. Det innebærer at en må foreta sonderinger fra familie til virkeligheten (jevnfør Jacobsen og Kristiansen 2006). Sonderingen dreier seg om å spørre: Familier rommer foreldre, barn, besteforeldre, tanter og onkler — er dette elementer som kan gi ny innsikt om skogbruksverdenen? Hva med naboer og barns beilere? Kan lommepenger, husholdningspenger, hjem og privatlivets fred være fruktbare fenomen å anvende? Og for å låne relevante aspekter fra Collins (2000) sin redegjørelse for amerikanske familier: Hva med familiens beskyttelse og balansering av familiemedlemmenes interesser? Sosialiseringen av barna inn i de høvelige familieverdiene, antakelsen om felles interesser, foreldrekontroll over avhengige barn, familiens iboende heteroseksisme, det mannlige lederskap som priviligerer og naturaliserer maskulinitet som en kilde til autoritet og det ledsagende hierarki blant voksne som kommer i tillegg til hierarkiet mellom voksne og barn? Hjem er familiehusholdet, og hjem er den unike plass som gir privathet og sikkerhet og hvor en kan føle seg vel. Hjem er et sted der utenforstående kan inviteres ellers er de inntrengere. Blodsbåndene i familien gir likhet. Blodsbåndene regulerer også spredningen av rettigheter, forpliktelser og regler som må følges. Hva kan vi lære om skogbruksverdenen hvis vi betrakter den ut fra dette? Kan familiens klassetilhørighet være nyttig for forståelse? Hva med nepotisme? Enn familieplanleggingen som omfatter en konstellasjon av muligheter, rangert fra tvang til valg, og som blir viktig i å regulere befolkningsgrupper (Collins 2000)?

Vedrørende element (iii) i den goffmanske inngangen: Å gjennomføre den goffmanske gjenbeskrivelse og rekontekstualisering går langt ut over ressursene jeg er gitt i dette doktorgrads-prosjektet. Jeg må derfor begrense meg til bare å indikere hvordan dette kan gjøres, og da for mulige roller og deres forsøksvise innehavere. Jeg gjør det i den ånd som Jacobsen og Kristiansen påpeker i sitatet på side 266, nemlig med en grunnleggende absurditet i overføring av mening fra et domene til et annet. Hvem er mor og far? Ut fra mitt kjennskap til skogbruket er det ikke urealistisk å forstå Det norske Skogselskap og fylkesskogselskapene som mor. Som mor har hun, jevnfør familiemetaforen, hovedansvar for reproduksjonen og barnas emosjonelle tilstand. Hun er imidlertid underordnet far, og husholdningspengene hun bestyrer er bare småpenger i forhold til familiens totale budsjett. Mor ses knapt på den offentlige arena. Det er fordi hennes arbeidsoppgaver stort sett foregår innomhus og i privatsfæren, og fordi hun og far har den hierarkiserte relasjonen de har. Far — kan det være fruktbart å forstå skogeiersamvirkets øverst plasserte tillitsvalgte og ansatte som det? Barna blir da Per og Kari Hvermansen-skogeierne. De barna som holder seg hjemme, er skogeierne som er medlem/eiere i skogeiersamvirket. De er under den faderlige kontroll, er optimalt påvirkbare og blir sosialisert inn i det far mener er de høvelige familieverdiene. De øvrige skogeierne er barna som har rømt hjemmefra, de som er på villspor eller også de som har blitt forlatt. Norskog er naboen. Naboen bor naturlig nok i samme området, men tilhører dog en annen klasse. Naboen har sine egne barn som leker for seg selv. Nortømmer og SB Skog er beilerne til fars barn. Beilerne kan lokke barna til å gi fra seg eiendeler som skulle ha gått i familiens ressurspool og fellesskap. For å opprettholde familiedisiplinen og -lojaliteten iverksetter far en rekke tiltak. Lommepenger er et vesentlig positiv incitament. Skogbrukets Kursinstitutt er barnas lærere. Som i all barneoppdragelse, er det en viss spenning mellom de to oppdragende enhetene. Er det far eller læreren som skal ha mest å si, og kan far ha noen innflytelse på hva det er skolen bibringer hvem av hans barn og på hvilken måte? Jenter i Skogbruket er døtrenes venninner. De inviteres fortrinnsvis inn når døtrene vil det og far finner det formålstjenlig. For egen del ønsker venninnene å være oftere til stede og for lengre tid. Aller helst ønsker de å kunne gå ubesværet inn og ut av hjemmet, ja kanskje bli en del av

det? Hvilken rolle kan det være fruktbart å gi skogoppsynet/skogbruksstyresmaktene i det familietablået som er skissert? Kan større forståelse av skogbruksverdenen oppnås hvis det offentlige er den litt fjerne slektningen? Hva er i så fall slektningens relevante egenskaper? At hun/han kan være god å ha når penger eller annen hjelp trengs? At hun/han av og til blander seg noe utidig inn i det som skjer innen husets fire vegger? Eller er det kan hende slektskapet som er det mest vesentlige?

Når jeg har brukt relativt mye plass på illustrasjonen av den goffmanske inngangen ved hjelp av "familien" som den bærende metaforen, er det av tre grunner. For det første fordi skogbruket av og til faktisk fremstår som en sosialt etablert storfamilie. For det andre fordi familiemetaforen presumptivt kan si noe om ulike fenomen som eksempelvis maktforhold og muliggjorte og realiserte utspillinger av makt, eller eksempelvis seksualitet og seksualitets-baserte uttrykk for kjønn. Med det kjennskapet jeg har til skogbruket pr. dato, men uten å ha viet fenomenene spesifikt forskningsfokus, synes makten å kunne gripes som et samspill mellom maktens jovialitet og jovialitetens makt, mens seksualiteten fremstår som bortstuet i de innerste kammer. Personer som besitter makt i skogbruket er joviale, men jovialiteten skjuler makten. Det er ikke før en begynner å bryne seg mot den, at jovialiteten muligens slår sprekker og maktens ikke-joviale ansikt trer frem. For seksualiteten er det den heterofile som er gjeldende norm. Heteroseksismen skjuler andre former for seksualitet. Det er ikke det at homo-/biseksualitet nødvendigvis er "gal", det er tilsynelatende mer at den gjør seksualitet som fenomen så tydelig. Seksualitet som er frapperende til stede, blir rett og slett for mye av det gode. Det gjelder, etter hva jeg fornemmer innen skogbruket, også de heterofile uttrykk. Den heterofile seksualiteten er da usynlig både gjennom sin alminnelighet og dempethet. Makten skal utspilles som familiefarens, og seksualiteten skal holde seg innen den tradisjonelle familiens gjerne tilbaketrukne — og kan hende trøttsomme — seksualakt. Kommer makten uten denne innpakningen, oppløses familien og en får herre og undersått. Blir seksualiteten for tydelig, oppløses familien da også. Det vil elskeren/elskerinnen sørge for. For det tredje har jeg brukt så mye plass på den goffmanske inngangen fordi den gir meg sjansen å få frem tvetydigheten. Når jeg i avsnittet ovenfor gir enheter i skogbruket bestemte roller og disse rollefigurene tilskrives særskilte egenskaper, angir jeg da noe som påtagelig er fremme i skogbruksverden eller leker jeg meg kun med muligheter den goffmanske innretningen gir? I den tentative indikasjonen på hvordan en goffmansk bruk av metafor kan arte seg, er det begge deler. Tvetydigheten dreier seg her om hva som er det ene og hva som er det andre. Og når jeg snakker om elskere/elskerinner i dette avsnittet, er det da faktiske familier som oppløses av faktiske elskere/elskerinner eller er det roller jeg snakker om? Hos Goffman er det et dobbelt sett av tvetydigheter. Det er den allerede nevnte heuristiske tvetydigheten. Det er òg den tvetydigheten som ligger skjult i metaforers "er" og "er ikke".

Metaforers "er" og "er ikke"

I kapittel 3 presenterte jeg Lakoff og Johnson (1981, 1999) og Lakoff og Turner (1989) sin inngang til metaforer. Jeg brukte deres notasjonsform for metafor, men reserverte meg mot en full tilslutning til deres teori og dens ontologiske og epistemologiske forutsetninger. En av grunnene til det er deres noe unyanserte utledninger om "er": De synes overhodet ikke interessert i metaforers "er ikke". Det er derimot Ricoeur i *The Rule of Metaphor. The creation of meaning in language* (2003). Jeg skal bruke hans utforskninger rundt metafor i språklig sammenheng til å eksplisittere ulike forhold rundt metaforers "er". Mens Lakoff, Johnson og Turner sitt vesentlige bidrag til metaforteori er plasseringen av kopulaet ("er") i det kroppslige, er Ricoeurs ditto å granske ingrediensene av "same"/"other" i det relasjonelle kopulaet. Lakoff, Johnson og Turner har tilsynelatende lite å si om forholdet mellom er/er ikke uansett om en snakker om kopulaet i dets relasjonelle eller eksistensielle funksjon. Selv

om Ricoeur i bokens avsluttende kapitler sier også noe om det siste, om forholdet mellom utsagn og virkelighet — og da om referansespørsmålet, foretrekker jeg en annen inngang til kopulaets eksistensielle relasjon og da "er" i eksistensiell forstand. Det vil bli utdypet under overskriften "Skogen er familie". Presentasjonen av de ulike forhold rundt metaforers "er", pretenderer langt fra å gi noen komplett dekning av alle de differensieringer for metafor som er utviklet. Gitt at *Metaphor II – A Classified Bibliography of Publications from 1985-1990* rommer "some three and a half thousand references" (Van Noppen og Hols 1990 vist til hos Ortony 1993a:xiii) og langt flere nå kunne ha vært inkludert gitt at det er gått 17 år siden den ble publisert, er det også relativt urealistisk å anta at det ville være mulig selv om en hadde den slags aspirasjoner. Min bruk av Ricoeur er for å illustrere og senere anvende, ikke å utlegge metaforteoriers bredde og dybde.

Ricoeur og The Rule of Metaphor. The creation of meaning in language

Ricoeurs inngang til metafor er omtalt som "tension theory" av Tilley (1999), og Tilley hevder at Ricoeur bygger på blant annet Richards og Black. Jeg skal komme tilbake til Richards og Black nedenfor. Det er imidlertid ønskelig å påpeke at det Ricoeur formodentlig fortrinnsvis bygger på, er hans egen teoretiske stil. Ifølge Atkins (2006) kan den best beskrives som "tensive". Når Ricoeur i sin refleksive filosofi er opptatt av filosofiens store spørsmål om meningen med livet, fokuserer han på "the tensions running through the very structure of human being", og de "basic, ontological tensions inherent in the peculiar being that is human existence", er "the ambiguity of belonging to both the natural world and the world of action (through freedom of the will)" (Atkins 2006:1-2/11). At Ricoeur tilkjennegir sin gjeld til Hegel, kommer ikke som noen stor overraskelse gitt vektleggingen av spenning. I Ricoeurs foredlede dialektikk, er dialektikken et relativt øyeblikk i en kompleks prosess kalt fortolkning. Atkins fortsetter:

> Like Hegel, the dialectic involves identifying key oppositional terms in a debate, and then proceeding to articulate their synthesis into a new, more developed concept. However, this synthesis does not have the uniformity of a Hegelian synthesis. Ricoeur's method entails showing how the meanings of two seemingly opposed terms are implicitly informed by, and borrow from, each other. Within the dialectic, the terms maintain their differences at the same time that a common "ground" is formed. However, the common ground is simply the ground of their mutual presupposition. […] A key dialectic that runs through Ricoeur's entire corpus is the dialectic of same and other. This is a foundational dialectic for him, and so, as might be expected, it structures his discussions and dissections of every field of philosophy he enters. (Atkins 2006:3/11)

Vektleggingen av dialektikken mellom "same and other" kommer sterkt til syne i *The Rule of Metaphor*. Det er verd å merke seg, slik Reuter (2006) aksentuerer, den franske tittelen på originalutgaven. Den lyder *La métaphore vive*. Med andre ord er det levende metaforer, og ikke døde som eksempelvis "stolben", Ricoeur er opptatt av og tilskriver spenning. Diskusjon rundt forholdet mellom levende og døde metaforer inngår som del av de epistemologiske granskninger som gjerne foretas rundt fenomenet metafor. Ricoeur ordsetter den levende metafors mulige endelikt som død metafor, som følger:

> […] the innovation of an emergent meaning [gitt av metaforen] can be taken as a linguistic creation. And if it is adopted by a significant part of the linguistic community, it in turn can become a common meaning and add to the polysemy of lexical entities, thus contributing to the history of the language as code or system. But at this final stage, where the meaning-effect we call metaphor has become this shift of meaning that increases polysemy, the metaphor is then no longer living, but a dead metaphor. Only authentic metaphors, that is, living metaphors, are at once meaning and event. (Ricoeur 2003:115)

Og med "event" i sitatet mener Ricoeur "an event that means or signifies, an emergent meaning created by language" (Ricoeur 2003:114). Tilley hevder at ett av problemene med Ricoeurs "tension theory resides in the manner in which he opposes literal to metaphorical or figurative meaning, from which 'tension' arises" (Tilley 1999:16). Implikasjonene av Ricoeurs tilnærming er at en leser forventer en bokstavelig mening først. Når disse forventningene ikke er oppfylte, dannes spenning. Deretter oversetter leseren fra en

bokstavelig referanseramme til en metaforisk. Problemet er, fremdeles ifølge Tilley, at vi vanligvis ikke har de vansker Ricoeur beskriver: ”We simply and immediately read and understand the statement directly as being metaphorical without first passing through a literal stage of confused reading” (Tilley 1999:16). Jeg er slett ikke sikker på at Tilley har rett med hensyn til hva vi faktisk gjør når vi møter et metaforisk utsagn. Presumptivt vil dette være avhengig både av språkferdighetene og den kulturelle kompetansen til den aktuelle personen, av nyhetsgraden til den spesifikke metaforen, og også av de kontekstuelle *clues* som gis i den større sammenhengen utsagnet presenteres i. Jeg er heller ikke overbevist om at han er presis i sin gjengiving av Ricoeurs spenning. Det kan delvis være Ricoeurs egen fortjeneste da det ikke alltid er like enkelt å få grep på om det er han selv som mener det han skriver i *The Rule of Metaphor*, eller om han diskuterer andres synspunkter og innretninger. Det er eksempelvis tilfellet når Ricoeur argumenterer rundt Henles inngang og ”the ’clash’ […] on the literal level” (Ricoeur 2003:225). For egen del har jeg vansker med å lese noen vektlegging av et temporalt forløp hos Ricoeur. Jeg finner ikke prosessen ”først bokstavelig, deretter overført betydning” som et vesentlig betont aspekt. Derimot fremstår samtidigheten i ”is/is not” mer aksentuert. Min lesning av Ricoeur gir at Goodmans metafor for en metafor, som Ricoeur omtaler som en ”interesting apologue” selv om han på et senere tidspunkt forlater Goodmans nominalisme, er illustrativ for det mer samtidige. En metafor, sier Goodman ifølge Ricoeurs gjengivelse, ”is the ’reassignment of labels,’ but a reassignment that fashions its figure from ’an affair between a predicate with a past and an object that yields while protesting’” (Goodman 1968 referert hos Ricoeur 2003:231). Det er ”yields while protesting” som er den frasen som peker i retning av samtidigheten. Den er også i langt større grad i samsvar med Ricoeurs generelle filosofiske innretning: Det er spenninger som gis fokus, ikke temporaliteten som eventuelt måtte inngå i etablering av denne spenningen. Videre er det meningsproduksjonen som er det vesentlige for Ricoeur, ikke hvordan en eventuelt måtte gå frem for å tolke en metafor (Heradstveit og Bjørgo 1987). Det manifisterer seg i bokens undertittel: *The creation of meaning in language*. Og for å forskuttere det jeg kommer til å presentere på sidene fremover, den spenningen Ricoeur omtaler er ikke bare den spenningen som eventuelt måtte finnes mellom bokstavelig og overført betydning.

The Rule of Metaphor. The creation of meaning in language består av åtte studier. De begynner med klassisk retorikk, går via semiotikk og semantikk og ender opp med hermeneutikk. Progresjonen fra en disiplin til den andre ”corresponds to changes of the linguistic entity chosen for consideration: the word, the sentence, and then discourse” (Ricoeur 2003:1). ”Discourse” er presumptivt mer fruktbart å oversette til ”samtale” enn ”diskurs” ettersom det i boken ikke er noe som minner meg om nyere varianter av diskursteori[1]. ”Discourse properly speaking” eksemplifiserer han dog med ”poem, narrative, essay, etc.” (Ricoeur 2003:5), noe som innebærer at det formodentlig er snakk om en høyst spesifikk form for samtale. Nemlig den mellom en forfatter og hennes/hans leser, og da en samtale hvor forfatteren har gitt sitt endelige besyv med før leseren kan delta i den. Ricoeurs arbeid har ikke til hensikt å erstatte retorikk med semantikk, og semantikk med hermeneutikk,:

> but rather seeks to justify each approach within the limits of the corresponding discipline and to demonstrate the systematic continuity of viewpoints by following the progression from word to sentence and from sentence to discourse. (Ricoeur 2003:6)

Slik boken forløper og granskingene fortsetter, er det imidlertid relativt klart at både et utelukkende fokus på ordet eller kun på setningen, ikke blir tilstrekkelig for Ricoeur. Samtidig

[1] Hva ”diskursteori” skal være å forstå som, kan være flytende. Eksempelvis presenterer Fairclough (1992) åtte forskjellige inklusive sin egen lingvistisk orienterte. Like fullt tror jeg det kan være rimelig å hevde at Ricoeurs behandling av ”discourse” kan sies å falle utenfor innretningene på dagens diskursteori.

vil oppmerksomhet på samtalen uten å ta med seg innsikter om ordet og setningen, være like amputert.

Ricoeurs redegjørelse for ”ordet” starter med Aristoteles. Som Ortony sier det:

> Because rhetoric has been a field of human enquiry for over two millennia, it is not surprising that any serious study of metaphor is almost obliged to start with the works of Aristotle. (Ortony 1993b:3)

For Ricoeur er det imidlertid ikke bare en form for forpliktelse, han tilkjennegir selv at han er sterkt influert av ham (Atkins 2006). Med Aristoteles' *Rhetoric* som adopterer “the well-known definition of metaphor given in the *Poetics*”, får vi definisjonen: ”Metaphor consists in giving the thing a name that belongs to something else” (Ricoeur 2003:13, kursiv i original). I Ricoeurs utlegning om definisjonen trekker han frem at ”metaphor is something that happens to the noun”, og at Aristoteles' definisjon inneholder “*in nuce* the theory of tropes, or figures of speech that focus on the word” (Ricouer 2003:17). Videre er metafor definert ut fra bevegelse, og “the transposition of a name that Aristotle calls 'alien' (*allotrios*), that is, 'a name that belongs to something else'” (Ricoeur 2003:19, kursiv i original). Med det sistnevnte får en at metafor defineres som et avvik. Ut fra disse karakteristikaene av opposisjon eller avvik og slektskap, kommer kimene til senere utviklingstrekk innen metafor-teori. Det er snakk om: (i) Valget av ordinær bruk av ordet som referansepunkt, (ii) låning fra et opprinnelig domene, (iii) forholdet mellom overført og bokstavelig mening, og (iv) idéen om substitusjon (s. 21). Ifølge Ricoeur er det punkt (iv) som er det mest implikasjonsrike:

> It is the idea of substitution that appears to bear the greatest consequences: for if the metaphorical term is really a substituted term, it carries no new information, since the absent term (if one exists) can be brought back in; and if there is no information conveyed, then metaphor has only an ornamental, decorative value. (Ricoeur 2003:21)

Substitusjonsteori sier, for å benytte et eksempel fra Tilley, at metaforer av typen ”'John is a fox' can simply be expressed literally as 'John is crafty'” (Tilley 1999:11). Substitusjon kan dreie seg også om kategorioverskridelse, det som kan sammenliknes med Ryles ”kategorimistak” (Ryle 1963 referert hos Ricoeur 2003). Selv om Aristoteles selv ikke utforsket tanken om kategorioverskridelse, har andre gjort det senere. Ricoeurs påstand i denne sammenhengen er:

> If metaphor always involves a kind of mistake, if it involves taking one thing for another by a sort of calculated error, then metaphor is essentially a discursive phenomenon. To affect just one word, the metaphor has to disturb a whole network by means of an aberrant attribution. (Ricoeur 2003:23)

Dette vil selvfølgelig innebære at den retoriske inngangen med fokus på ordet, ikke er tilstrekkelig. Ricoeur trekker ut et siste moment fra Aristoteles. Det vedrører den metafor-typologien Aristoteles skisserer i forlengelsen av definisjonen sin: At ”the transfer goes from genus to species, from species to genus, from species to species, or is made by analogy (or proportion)” (Ricoeur 2003:22). En diskusjon rundt ”identity”, ”similarity” og ”resemblance” som er innbefattet i dette, avventer Ricoeur imidlertid. Fra en utforskning av Aristoteles, går Ricoeur til tropologien. Med Fontaniers *Les Figures du discours* opprinnelige fra 1830, gir Ricoeur kjøtt på bena til den retoriske modellen han skisserer. Det var en modell som førte til ”the decline of rhetoric” hvis ”initial error has to do with the tyranny of the word in theory of meaning” (Ricoeur 2003:51). Tilbakegangen var resultat av en overdreven og ødeleggende vektlegging på ordet, eller mer spesifikt ”on the noun or name, and on naming, in the theory of meaning” (Ricoeur 2003:49). Den implisitte tropologiske modellen konstitueres, ifølge Ricoeur, av en rekke postulater. Her inngår postulatene om ”the proper versus the improper or figurative” mening, ”semantic lacuna”, ”borrowing”, ”deviation”, ”axiom of substitution”, ”the paradigmatic character of the trope”, ”exhaustive paraphrase”, og postulatet om ”no new information” (for utdyping se Ricoeur 2003:51-52). Retorikken ender i klassifisering og taksonomi, og:

> while a taxonomic viewpoint is adequate for a static account of figures, it fails to explain the production of meaning as such, of which deviation at the level of the word is only the effect. (Ricoeur 2003:2)

Etter å ha brukt ”ordet” som inngang for sine betraktninger, går Ricoeur over til ”setningen”. Dette er ifølge ham det avgjørende steget i analysen, og studien kan betraktes som bokens nøkkelstudie. Han anvender her Benveniste sin distinksjon fra 1967 mellom på den ene siden semantikk hvor setningen er bærer av den minste komplette mening, og på den andre siden en semiotikk hvor ordet blir behandlet som et tegn i den leksikale kode. Ricoeur foreslår en parallellføring til spenningsteori og substitusjonsteori: Den første benyttes i forbindelse med metaforproduksjon ”within the sentence taken as a whole, the latter concerns the meaning effect at the level of the isolated word” (Ricoeur 2003:2-3). Som del av denne utforskningen på dette nivået, trekker han inn både Richards og Black. Det gir at det som i andre høve kan omtales som ”spenningsteori” (for Richards 1936 i Ortony 1993b) og ”interaksjonsteori” (for Black 1962, 1993 i Ortony 1993b, i Black 1993 og Tilley 1999), faller inn på Ricoeurs setningsnivå for mening. Gitt overgangen til setningsnivået, snakker han heretter om ”the metaphorical statement”, og det er på dette nivået at er/er ikke i kopulaets relasjonelle funksjon taler seg frem. Hva er så en setning? Ricoeur synes å adoptere Benveniste sin forståelse fra 1966. Nivåene i språkets arkitektur er vesentlig: ”The notion of level is itself integral, not external, to the analysis; it is incorporated into the analysis as an ‘operator’” (Ricoeur 2003:77). Det innebærer at ”ordet” har en intermedierende posisjon som vokser ut av dets doble natur. På den ene siden brytes ordet ned til fonemiske enheter som er på det lavere nivået, på den andre siden er det en meningsenhet som sammen med andre meningsenheter går inn i en enhet på nivået over. Nivået over er setningens. Setningen er realisert i ord, men ordene er ikke bare segmenter av den. En setning konstituerer et hele som ikke er reduserbart til summen av dens deler. Implikasjonene av forståelsen av språkets arkitektur, er at det ikke er noen lineær progresjon fra en enhet til en annen. Isteden vil ”new properties appear, which derive from this specific relationship between units of different levels” (Ricoeur 2003:77). Dette samspillet mellom nivå er også representert hos Ricoeurs inngang til metafor. For studiet av metafor på setningsnivå er nivået for setningen og nivået for ordet inkludert. Han skriver blant annet:

> the real definition of metaphor in terms of statement cannot obliterate its nominal definition in terms of word or name, because the word remains the locus of the effect of metaphorical meaning. It is the word that is said to take a metaphorical meaning. […] Using Max Black’s terminology […] the word remains the “focus” even while it requires the “frame” of the sentence. And the reason why the word remains the locus of the effect of metaphorical meaning is that the function of the word within discourse is to embody the semantic identity. It is this identity that metaphor affects. (Ricoeur 2003:75)

Jeg skal syntetisere relativt fritt noen av Ricoeurs utlegninger om metaforer på setningsnivå. Det skal jeg gjøre ved hjelp av påpekninger i forhold til metafor og metaforiske uttrykk notifisert som ”X er Y”. ”X” vil kunne være et enkelt ord akkurat som ”Y” kan være det. X kan være ”John” og Y kan være ”fox” i det nylig gitte eksempelet. Oppsummerer jeg det jeg tidligere har presentert fra Ricoeurs *The Rule of Metaphor* i en slik notasjonform, vil poenget om substitusjon lapidarisk uttrykkes: ”Y” kan ikke erstattes med ”Z” hvis erstatningen ikke gir noen ny mening. Å erstatte ”fox” med ”crafty” rommer ikke samme meningsinnhold som de opprinnelige metaforene. Og for Ricoeurs hovedbetraktning av forholdet mellom ordet og setningen: Respektive ”X” eller ”Y” er ikke det samme når det står alene som når henholdsvis ”X” eller ”Y” står som element i forbindelsen ”’X er Y”. Er ”X er Y” en metaforisk setning, vil innlemmingen i setningen virke på elementet. Når Ricoeur fortsetter sine utlegninger om metafor på setningsnivå, er Richards og Black to av dem som får mye oppmerksomhet. Richards’ pionerarbeid *The Philosophy of Rethoric* fra 1936 kan ikke overvurderes, mener Ricoeur. Det er ”a theory summed up in ’the context theorem of meaning’”, og kontekst er ”the ’name for a whole cluster of events that recur together” (Richards 1936 referert hos Ricoeur 2003:89). ”Consequently, words have meaning only through the abridgment of the

context", uttrykker Ricoeur med basis i Richards. Det er heller ikke noe som hindrer et ord fra å signifisere mer enn en ting, og de tingene "can belong to opposed contexts" (Ricoeur 2003:90). I min notifikasjonsform impliserer Richards påpekning at elementet X blir fylt med innhold fra kontekster det går inn i slik også elementet Y blir. X er ikke X, men X i kontekst K1, kontekst K2 etc. Tilsvarende for elementet Y. For Ricoeur er det da også signifikant at Richards presenterer sin "theory of the interpenetration of parts of discourse" i kapitlet med tittelen "The Interanimation of Words" (Richards 1936 referert hos Ricoeur 2003:90). Med dette er en ikke "dealing any longer with a simple transfer of words, but with a commerce between thoughts, that is, a transaction between contexts" (Ricoeur 2003:92). Richards foretar så, ifølge Ricoeur, en særskilt differensiering blant alle mulige par av tanker som finnes, både de metaforiske og de som ikke er det:

> The two thoughts in metaphor are somehow disrupted, in this sense, that we describe one through the features of the other. […] Richards suggests that we call the underlying idea the "tenor and that vehicle" be the name of the idea under whose sign the first idea is apprehended. […] It is very important to note, however, that the metaphor is not the vehicle alone, but the whole made up of the two halves. (Ricoeur 2003:93)

Med Richards differensiering blir "X er Y" og de to elementene som inngår ("X" og "Y") ikke bare et samspill og da mellom to elementer fylt med innhold fra ymse og mange kontekster, elementene stilles også i et visst forhold til hverandre. Dette forholdet uttrykkes som relasjonen mellom "tenor" og "vehicle", og det sistnevnte innkapsler det førstnevnte samtidig som det er snakk om en gjensidig avhengighet og påvirkning. Det er spenningen, "the conceptual incompatibility", mellom "tenor" (eller også omtalt som "topic") og "vehicle", Ortony (1993b:3) påberober som grunnlag for å omtale Richards teori som "the 'tensive' view". Black bygger på Richards i sin interaksjonsteori (Ricoeur 2003, Black 1993). I Ricoeurs forståelse innebærer Blacks artikkel "Metaphor" i *Models and Metaphor* fra 1962, avgjørende fremskritt. Ett av områdene Ricoeur mener Black forbedrer, vedgår det metaforiske utsagnets struktur. Etter Blacks syn var Richards' "tenor" og "vehicle" for tvetydig. Black definerer, ifølge Ricoeur, metafor som "a sentence or another expression in which *some* words are used metaphorically while the remainder are used non-metaphorically" (Ricoeur 2003:98, kursiv i original). I uttrykket "The chairman *ploughed* through the discussion", er ordet "ploughed" forstått metaforisk, men ikke de øvrige. Bruker jeg min notasjonsform for å uttrykke dette, dreier Blacks forbedring seg om å peke ut hva som skal være å forstå som "Y" av alle de presenterte enhetene A, B, C, D som inngår i et metaforisk uttrykk. "The word *focus*, then, will designate this word, and *frame* will designate the rest of the sentence" (Ricoeur 2003:98, kursiv i original). Et annet stort bidrag Black gir ifølge Ricoeur, dreier seg om hvordan interaksjonen fungerer. "How does the 'frame,' the context, act on the focal term so as to give rise in it to a new meaning?". Når Ricoeur svarer på dette med Blacks utlegninger, bruker han Blacks kjente ulve-metafor:

> Let our metaphor be "Man is a wolf." The focus, "wolf," operates not on the basis of its current lexical meaning, but by virtue of the "system of associated commonplaces" [...] that is, by virtue of the opinions and preconceptions to which a reader in a linguistic community, by the very fact that he speaks, finds himself committed. [...] Acting as a filter [...] or screen [...], "The wolf-metaphor suppresses some details, emphasizes others – in short, *organizes* our view of man". (Black 1962 referert hos Ricoeur 2003:101, kursiv i original)

I forhold til min notifikasjonsform "X er Y" gjør Black her to ting. Det ene er å justere hva som inngår i Y: Ikke Y i kontekst K5, K6 etc. slik som hos Richards, men det respektive "system of associated commonplaces". For det andre påpeker han at Y organiserer X. Y organiserer hva det er ved X som inkluderes i metaforen. En ser fra Y mot X. I Ricoeurs gjengiving av Black er det ikke et vektlagt poeng at for Black påvirkes både X og Y i interaksjonen. I en noe revidert utgave av interaksjonsteorien[1] gitt ut etter Ricoeurs *The Rule*

[1] Denne revisjonen er den Black kom med i første utgave av *Metaphor and Thought* fra 1979. Black døde før han

of Metaphor, kommer det til uttrykk. Blant de prosesser som skjer mellom, for å holde meg til min notifisering, X og Y, induseres det ”reciprocally […] changes in the secondary subject” når de andre prosessene skjer (Black 1993:28). Ikke bare endres X, det gjør også Y. I en omtale av 1962-versjonen av Blacks teori hos Reuter, lyder dette: ”’Man (principal subject) is a wolf (subsidiary subject)’ affects our understanding of men as well as wolves” (Reuter 2006:155). Ricoeur gir mye honnør til både Richards og Black, men påpeker at de begge etterlater seg et uløst problem: ”That of the creation of meaning”, eller det han omtaler som ”semantic innovation” (Ricoeur 2003:3). For Blacks del er det fordi det å vende tilbake til ”a system of associated commonplaces is to address oneself to connotations that are already established. In one stroke, the explication is limited to trivial metaphors” (Ricoeur 2003:102).

I sin totale bevegelse fra ordet til samtalen, fra retorikken til hermeneutikken, ender Ricoeur opp med fire eksplisitt uttrykte spenninger for det han omtaler som ”the theory of tension (or of controversion), which has been the constant guiding thread of this investigation” (Ricoeur 2003:292). To av dem inngår i det jeg allerede har presentert. Ricoeur ordlegger dem slik:

> (a) tension within the statement: between tenor and vehicle, between focus and frame, between principal subject and secondary subject;
> (b) tension between two interpretations: between a literal interpretation that perishes at the hands of semantic impertinence and a metaphorical interpretation whose sense emerges through non-sense. (Ricoeur 2003:292)

Den tredje av Ricoeurs spenninger vedrører *resemblance*. I Ricoeurs formulering lyder denne spenningen:

> (c) tension in the relational function of the copula: between identity and difference in the interplay of resemblance. (Ricoeur 2003:292)

Ifølge Ricoeur er metafor for den klassiske retorikkens tropologi ”the trope of resemblance *par excellence*”, og ”resemblance is the foundation of the substitution that is set in motion in the metaphorical transposition of names and, more generally, of words” (Ricoeur 2003:205, kursiv i original). Ricoeur mener imidlertid at *resemblance* er enda mer vesentlig for en spenningsteori enn hva det er for en substitusjonsteori. Forestillingen om spenning, interaksjon og logisk kontradiksjon gjør ikke alle mulige roller ved *resemblance* overflødig. Ricoeur utdyper:

> The tension and contradiction point only to the form of the problem within the enigma, what one could call the semantic challenge or, in Jean Cohen’s terms, the ”semantic impertinence.” The metaphorical meaning as such is not the semantic clash but the new pertinence that answers its challenge. In the language of Beardsley, the metaphor is what forms a meaningful self-contradictory statement from a self-destructive self-contradictory statement. It is in this mutation of meaning that resemblance plays its parts. (Ricoeur 2003:229)

For å gi *resemblance* den rolle det spiller i metafor, er det nødvendig, mener Ricoeur, å tilskrive det en fungering som er på nivået for semantikk:

> In other words, if it serves some purpose in metaphor, resemblance must be a characteristic of the attribution of predicates and not of the substitution of names. What constitutes the new pertinence is the kind of semantic ”proximity” established between the terms despite their ”distance” apart. Things that until that moment were ”far apart” suddenly appear as ”closely related.” [...] Aristotle was aware of this strictly predicative effect of resemblance when he considered, among the ”virtues” of good metaphors, that of being ”appropriate”. (Ricoeur 2003:229-230)

Resemblance er ”a fact of predication, which operates between the same terms that contradiction sets in tension” (Ricoeur 2003:230). Dets konseptuelle struktur ”opposes and unites identity and difference”. Og:

---

kunne gjennomføre noen eventuell ytterligere revisjon av teorien til den andre utgaven (Ortony 1993a). I den gjennomførte revisjonen fra 1979 (Black 1993) svarer han på noe av den kritikken blant annet Ricoeur (2003) kommer med.

> It is not due to oversight that Aristotle assimilates ”similar” to ”same”: to see sameness in what is different is to se similarity. [...] Now, metaphor reveals the logical structure of ”the similar” because, in the metaphorical statement, ”the similar” is perceived *despite* difference, *in spite of* contradiction. Resemblance, therefore, is the logical category corresponding to the predicative operation in which ”approximation” (bringing close) meets the resistance of ”being distant.” In other words, metaphor displays the work of resemblance because the literal contradiction preserves difference within the metaphorical statement; ”same” and ”different” are not just mixed together, they also remain opposed. Through this specific trait, enigma lives on in the heart of metaphor. In metaphor, ”the same” operates *in spite of* ”the different”. (Ricoeur 2003:232, kursiv i original)

For å avslutte utlegningen min om Ricoeurs inngang til *resemblance* mellom idéer, kan jeg benytte hans presentasjon av termen i introduksjonen til *The Rule of Metaphor*. Der hevder han at *resemblance* må forstås som ”a tension between identity and difference in the predicative operation set in motion by semantic innovation” (Ricoeur 2003:4). Semantikken har imidlertid ennå ikke fullført sin oppgave. Det lar Ricoeur den gjøre med en utdyping av ”the *sensible* moment of metaphor” (Ricoeur 2003:245, kursiv i original). Han drar da veksler på Hester sin ”notion of ’seeing as’ (which is Wittgensteinian in origin)” (Hester 1967 referert hos Ricoeur 2003:251). Det er ”seeing as” som gir det manglende leddet i kjeden av forklaringer:

> ”Seeing as” is the sensible aspect of poetic language. Half thought, half experience, ”seeing as” is the intuitive relationship that holds sense and image together. […] the experience-act of ”seeing as” ensures that imagery is implicated in metaphorical signification: ”The same imagery which *occurs* also *means*” […].
>
> Thus, the ”seeing as” activated in reading ensures the joining of verbal meaning with imagistic fullness. And this conjunction is no longer something outside language, since it can be reflected as a relationship. ”Seeing as” contains a ground, a foundation, that is, precisely, resemblance – no longer the resemblance between two ideas, but that very resemblance the ”seeing as” establishes. (Hester 1967 referert hos Ricoeur 2003:252, kursiv i original)

”’Seeing as’ designates the *non-verbal* mediation of the metaphorical statement”, påpeker Ricoeur og fortsetter: ”With this acknowledgement, semantics finds its frontier; and, in doing so, it accomplishes its task” (Ricoeur 2003:254, kursiv i original).

Den fjerde og siste spenningen (d) Ricoeur utforsker, vedgår ”the referential relationship of the metaphorical statement to reality” (Ricoeur 2003:292). Mens de tre tidligere nevnte anvendelsene av idéen om spenning forblir på nivået for mening ”immanent to the statement”, selv om den andre spenningen (b) impliserer en funksjon ekstern til uttrykket,:

> Our new application concerns reference itself and the claim of the metaphorical statement to reach reality in some particular manner. In the most radical terms possible, tension must be introduced into metaphorically affirmed being. When the poet says that ”nature is a temple where living columns. . .” the verb *to be* does not just connect the predicate *temple* to the subject *nature* along the lines of the threefold tension outlined above. The copula is not only relational. It implies besides, by means of the predicative relationship, that *what is* is redescribed; it says *that* things really are this way. (Ricoeur 2003:292, kursiv i original)

Det er ikke lenger snakk bare om ”split sense”, men også ”split reference” (Ricoeur 2003:5). I den metaforiske prosess er det ikke utelukkende de sammenliknende termene som blir påvirket, ikke er det heller kun kopulaet i dets relasjonelle funksjon. Det er òg den eksistensielle funksjonen til verbet ”å være”. Dette vedrører den metaforiske sannhet. Det er et faktum, hevder Ricoeur, at det:

> is no other way to do justice to the notion of metaphorical truth than to include the critical incision of the (literal) ”is not” within the ontological vehemence of the (metaphorical) ”is”. In doing so, the thesis merely draws the most extreme consequence of the theory of tension. In the same way that logical distance is preserved in metaphorical proximity, and in the same ways as the impossible literal interpretation is not simply abolished by the metaphorical interpretation but submits to it while resisting, so the ontological affirmation obeys the principle of tension and the law of ”stereoscopic vision”. (Ricoeur 2003:302, uttrykket ”stereoscopic vision” er opprinnelig fra Stanford 1936)

"'Aixo era y no era' (It was and it was not)" — "the usual exordium of the Majorca storytellers", dette uttrykket hentet fra Jakobson og som Ricoeur finner vidunderlig — "contains *in nuce* all that can be said about metaphorical truth" (Ricoeur 2003:265, kursiv i original). Hans konklusjon er:

> The "place" of metaphor, its most intimate and ultimate abode, is neither the name, nor the sentence, nor even discourse, but the copula of the verb *to be*. The metaphorical "is" at once signifies both "is not" and "is like." If this is really so, we are allowed to speak of metaphorical truth, but in an equally "tensive" sense of the word "truth". (Ricoeur 2003:6, kursiv i original)

Benytter jeg min notifikasjonsform "X er Y" og anvender tegnet "~" for Riceours "spenning" mellom "er" og "er ikke" for de fire spenningene han eksplisitt oppsummerer, går det frem i hvilken retning han ser når han ser:

For første spenning (a): Y ~ X er. "Y" er *focus*, "X er", som er resten av setningen, er *frame*. Spenningen som fokuseres er mellom en del av setningen og resten av setningen.

For andre spenning (b): $(X \text{ er } Y)^{I} \sim (X \text{ er } Y)^{II}$. "$(X \text{ er } Y)^{I}$" er den bokstavelige betydningen. "$(X \text{ er } Y)^{II}$" er den overførte betydningen. Spenningen som fokuseres er mellom de to betydningene.

For tredje spenning (c): X ~ Y. Spenningen som fokuseres er i selve kopulaet. Spenningen som spiller seg ut er mellom identitet og forskjell innad i uttrykket, det vil si i kopulaets relasjonelle funksjon. *Resemblance* er løsningen på dette: Identitet og forskjell opprettholdes.

For fjerde spenning (d): er ~ virkelighet. Spenningen som fokuseres er i forhold til virkeligheten, og spenningen springer ut fra de to funksjonene kopulaet som benyttes i metaforen har.

Hva så med "the very definition of reality" (Ricoeur 2003:302)? Det behandler Ricoeur i den siste studien i *The Rule of Metaphor*. Der forlater jeg imidlertid ham, men drar med meg hans fokus på spenninger og "er" og "er ikke".

Ytterligere utdypinger om metaforers "er" og "er ikke"

Det skulle kunne gå frem fra min presentasjon av Ricoeurs *The Rule of Metaphor*, at tvetydighet er et vesentlig tilstedeværende trekk ved metaforer. Likevel er det ønskelig å elaborere ytterligere på denne tvetydigheten ved å gi tre utdypinger i forbindelse med metaforers "er" og "er ikke".

En utdyping vedrører kopulaet. Jeg har hittil ikke problematisert kopulaet i "X er Y" ut over det å nevne Ricoeurs påpekning om kopulaets to funksjoner: Den relasjonelle og den eksistensielle. Det vil si forholdet mellom X og Y i det metaforiske uttrykket, og forholdet mellom utsagn og virkelighet. Helt generelt kan imidlertid et kopula romme ulike vis et subjekt (her "X") og et predikativ (her "Y") er relatert.[1] Det er tre ulike varianter av dette "er". Det er for det første det vis hvor subjekt og predikativ oppfattes som grunnleggende autonome, men hvor predikativet har en viss tilhørighet til subjektet. Det er for det andre det vis hvor kopulaet betegner det som er innfoldet i subjektet: Kopulaet og predikativet sier noe om subjektets innfoldede orden som er skjult i subjektets umiddelbare manifestasjon. Litt grovt formulert innebærer det første at kopulaet og predikativet angir noe ved subjektet, mens det andre innebærer at kopulaet og predikativet angir essensen i subjektet. Dette gir en mulighet for at det fenomen kopulaet knyter til subjektet, kan være et "noe" eller en "essens" — hvilket presumptivt kan gi et selvstendig bidrag til metaforers tvetydighet. Dette enten "noe" eller "essens" kan i metaforen "X er Y" dog være ytterligere tvetydig ettersom det er mulig å tenke seg at en i en metafor spiller samtidig på dette enten/eller og på et både/og. Y er ikke bare et "noe" eller en "essens", ikke bare ett av mange attributter ved X eller innbegrepet

[1] S. E. Johansen (25.2.07).

av X, men også ett av mange attributter og innbegrepet. Det tredje viset X og Y kan være relatert på, er at Y er noe semantisk utvendig som forsøkes å attribueres X. Y er da verken ett av mange attributter ved X eller innbegrepet av X, men noe som heftes til X. Hvis denne tredje varianten er den som spilles ut i en metafor, og hvis denne inngår i et meningssamspill med de to første variantene, vil metaforens tvetydighet skjerpes ytterligere. Er ”er” i den tredje varianten i samspill med ”er” i den første varianten, i den andre eller kanskje i alle tre? Og Ricoeurs ”is not” vil kunne innbefattes i den tredje varianten, men også i dens samspill med den ene eller eventuelt begge de to andre variantene.

Den andre utdypingen vedrører klassifikasjon og klassifikasjonshierarki. Denne utdypingen snakker primært til Ricoeurs tredje spenning og da etableringen av identitet og forskjell innad i det gitte uttrykket. I sammenstillingen som ligger implisitt i metaforen, gjør metaforen noe likt og forskjellig. At dette fordrer flere ordener, har jeg dog ikke tematisert. S. E. Johansen har i *Grunnriss av en differensiell epistemologi* (1991) eksplisittert dette. Utlegningen om metaforer inngår som del av Johansens elaborering på og videreutvikling av Batesons teoretiske corpus. Bateson bruker ofte betegnelsen ”metafor” på det Johansen omtaler som Erasmus-syllogisme. En slik syllogisme har formen ”a er c; b er c; ergo: b er a”. Johansen gir syllogismen betegnelsen ut fra Erasmus’ herostratisk berømte bevisførsel i komedien *Erasmus Montanus*: ”En sten kan ikke flyve; Mor Nille kan ikke flyve; ergo er Mor Nille en sten”. Bruken av a som gyldig metafor for b beror på en slutning som har form av en Erasmus-syllogisme. Det er her vesentlig å legge merke til bruken av ”c” ettersom likheten mellom a og b ligger i c. Den felles klassifikasjonen av a og b som c, er det som gjør overgangen mellom a og b mulig. Like viktig er det imidlertid å få med seg den refleksive konstateringen av opprettholdelsen av a og b. For Johansen er dette et korrektiv til og forfining av Batesons utlegninger om subjektets informasjonbehandling[1]. Selv om verken Bateson eller Johansen forstår subjektet utelukkende som et menneske, vil jeg gjøre det her, og jeg vil omtale dette subjektet som ”menneske” for å skille det ut fra det ”subjekt” (”X”) som inngår i det metaforiske uttrykket ”X er Y”. Johansen foretar en distinksjon mellom menneskets sporløse og refleksive klassifikasjon, og påpeker at det er den sporløse Bateson vier særskilt oppmerksomhet om enn uten at Bateson foretar den nødvendige distinksjonen. Når mennesket mottar informasjon tilføyes informasjon ved hjelp av den klassifikasjonen mennesket foretar, men ved den sporløse klassifikasjonen ledsages dette av en utslettelse av informasjon fra det lavere logiske typenivå. Det innebærer at trass i at a og b var ulike i utgangspunktet, går de sammen i et nytt c hvor denne ulikheten utraderes. Mennesket står igjen med c uten å vite noe om a og b. Dette er ikke tilfellet ved den refleksive klassifikasjonen hvor den forutgående informasjonen bibeholdes. En har c, men også a og b — mennesket vet om likheten, men også forskjelligheten. Formuleringen av Erasmus-syllogismen er ikke mulig uten menneskets refleksivitet ettersom den navngir elementene i konklusjonen selv etter at de er klassifisert. I sin utdyping av dette som står i motsetning til hva Bateson forfekter, skriver Johansen:

> Erasmus-syllogismen konkluderer med at elementene er identiske, men om de **kun** var identiske, kunne de ikke fortsatt eksistere som elementer etter at de var klassifisert. Formuleringen av syllogismen forutsetter således implisitt at det formulerende [menneske] også er i stand til å betrakte elementene som **ulike**, og det kan ikke være mulig for et [menneske] for hvilket klassifikasjonen har skjult sine spor. Formuleringen av syllogismen forutsetter således at det formulerende [menneske] når det betrakter klassifiseringen, beveger seg frem og tilbake i **tid** over den klassifiserende terskel. (S. E. Johansen 1991:29, uthevet i original, jeg har erstattet ”subjekt” med ”menneske”)

Tilsvarende finner sted i språklige metaforer ifølge Johansen, metaforen vet å identifisere og atskille elementene i samme operasjon. Johansen utdyper dette med metaforen ”Eva er en

[1] For Bateson er informasjon en forskjell som gjør en forskjell. Johansen selv forstår dette som unøyaktig, og hevder at informasjon bør defineres som ”ethvert **noe** som er noe for et **subjekt**” og at forskjell kan defineres som ”den **relasjon** som råder mellom to noer qua atskilte” (S. E. Johansen 1991:18, uthevet i original).

rose". Utsagnet fordrer en underliggende felles klassifikasjon av Eva og rosen for at det skal gi en god mening, og som klassifisert i samme klasse er Eva og rosen å anse som like slik metaforen påstår. Samtidig ville ikke utsagnet hatt noen mening om de kun var like. Det vil si at metaforen forutsetter at mennesket "reflekterer over sin klassifikasjon og at den således ikke er sporløs" (S. E. Johansen 1991:31). Den konsise formuleringen av denne dobbeltheten er at "Eva og rosen er ulike qua elementer men like qua klassemedlemmer" (S. E. Johansen 1991:31). Metaforens effekt ligger i samspillet mellom det klassifikatoriske fellesskapet mennesket etablerer mellom Eva og rosen, og menneskets viten om klassifikasjonens identitetssetting som innebærer at en vet at det er nettopp det en foretar for de to forskjellighetene Eva og rosen. Slik Johansen formulerer metaforens forhold mellom identitet og forskjellighet, vil etableringen av identitet alltid foregå på nivået over nivået for forskjelligheten. For "er" og "er ikke" innebærer dette generelt at det som "er ikke" befinner seg på det lavere nivå, mens det som "er" er på nivået over. Slik implisitt bruk av nivåhierarki vil finne sted ved enhver form for reflektert etablering av forskjell og likhet, men hva som er på høyere og lavere nivå vil kunne variere alt etter om det er forskjelligheten eller likheten som er utgangspunktet. Dette er det mulig å tenke inn i Ricoeurs fire spenninger: For den tredje spenningen vil det, slik jeg hittil har presentert det, være forskjelligheten som er på det laveste nivå. For en av de andre spenningene kan det presumptivt også kunne være likheten. Videre kan det tenkes at det er tvetydig om det er forskjellen eller likheten som er utgangspunktet.

Den tredje utdypingen vedrører metaforens avhengighet av mennesket. Metafor *sui generis* har ingen eksistens løsrevet fra mennesket. I alt det jeg har presentert om metafor i denne avhandlingen, har dette vært et premiss. Det gjelder for Lakoff, Johnson og Turner som plasserer kopulaet i det kroppslige, så vel som for Ricoeur og det innovativt meningsskapende. Det vil også gjelde for meningsproduksjon som ikke har samme nyhetsgrad, det være seg inter- og intrakulturelt eller også mer idiosynkratisk. Selv om eksempelvis uttrykket "X er Y" eksisterer uavhengig av mennesket når det først er gjengitt skriftlig, vil det metaforiske ved uttrykket ikke kunne realiseres uten at mennesket gir sitt besyv. Fenomenet metafor sin ontologiske status er således immanent og immateriell. Det mennesket gjør når det gir sitt besyv, innebærer blant annet å etablere forskjell og likhet, ifølge Ricoeur også ymse varianter av spenninger, og jevnfør min vektlegging en rad med mulige tvetydigheter. Mennesket må imidlertid også gjøre "X er Y" meningsfull ettersom metaforens potensiale ikke vil kunne realiseres uten denne meningsfullheten. I seg selv er det ikke noen nødvendig og implikasjonsdramatisk motsetning mellom tvetydighet og meningsfullhet — i det levde liv er det fullt mulig og trolig ganske vanlig at noe er meningsfullt til tross for fravær av entydighet. Selv vil jeg forfekte at nettopp mange-tydigheten, tvetydigheten og det upresise, fruktbart skulle kunne være noe å dyrke frem og holde fast ved i visse av livets situasjoner. Fordringen om meningsfullhet rommer det premiss at mennesket på ett eller annet vis, på ett eller annet nivå, må ha visse innsikter om de X og Y som inngår i det metaforiske uttrykket. Hadde en istedenfor "John is a fox" brukt "John is a pinkit", "trux is a fox" eller "trux is a pinkit", hadde meningsfullheten hatt umulige kår ettersom verken "pinkit" eller "trux" er etablert benyttede ord i engelsk språk[1]. Ikke umulige, dog svært trange kår ville meningsfullheten ha hatt hvis mennesket kjente både X og Y, men omkostningene ved å etablere likheten mellom X og Y var for stor. For å bruke Mannings eksempel fra utdypingen om Goffmans heuristiske bruk av metafor (side 266): Det skal presumptivt en stor dose mental innsats og kreativitet til for å etablere den nødvendige likheten mellom den sosiale verden og en banan i en angivelig metafor som indikerer at den

[1] De finnes verken på Merriam-Webster Online (2007) eller i Cappelens Store engelsk norsk ordbok (Cappelens Forlag 1988).

sosiale verden er en banan. For meg personlig virker den ikke ettersom jeg ikke evner å se det som skal kunne inngå i den mulige likheten. Andre kan imidlertid evne det. Hadde disse andre greid å etablere ”den sosiale verden er en banan” som metafor slik at jeg fikk en fornemmelse av hva som sosiokulturelt skulle være å forstå som likheten mellom den sosiale verdenen og bananen, hadde metaforen vært meningsfull også for meg — og da faktisk blitt realisert som metafor for meg ved denne meningsfullheten. Dette er å påpeke at for to gitte mennesker kan noe være en metafor for den ene, men ikke virke som det for den andre. Da er det fraværet av etablering av likhet som er det vesentlige. Imidlertid kan fravær av forskjellighet virke tilsvarende differensierende mellom mennesker: Mens en person forstår noe som to forskjellige ”noer”, kan en annen forstå det som ett ”noe” og da likt. For denne andre personen vil det være umulig å etablere en metafor av dette ”noe”.

Tilley og ”solid metaphor”

Kroppsliggjorte (Lakoff, Johnson og Turner) og språklige metaforer (Ricoeur) er det jeg hittil har snakket om. Tilley sitt prosjekt i *Metaphor and Material Culture* (1999) er imidlertid å utdype ”solid metaphor”. La meg i fortsettelsen omtale dette på norsk som ”materiell metafor” ettersom det er materiell kultur Tilley er opptatt av, og ettersom han et sted selv synes å bruke ”material” og ”solid” metafor synonymt. I materielle metaforer er det ikke ord som inngår, men gjenstander. Betegnelsen bunner i den materialitet gjenstandene har. Tilley påpeker at det er en ”ever-present tendency towards an idealism present in a great deal of contemporary metaphor theory”, og at en ved å ta ”metaphor out of language and into artefacts” kan ”appreciate its significance in a rather different manner” (Tilley 1999:35). Tilleys materielle metaforer er imidlertid ikke bare artefakter, og heller ikke han kommer utenom språket. Videre er det, etter min oppfatning, et spørsmål om han greier å få frem et potensielt vesentlig poeng ved materielle metaforer.

Tilley starter sin empiribaserte presentasjon av materielle metaforer med den menneskelige kropp. Det arresterer nødvendigvis umiddelbart hans eget utsagn om at det er artefakter som utgjør de materielle metaforene. Den menneskelige kropp har lenge vært erkjent som en potent metaforkilde for å forstå og ordne den sosiale verden. Douglas’ studier er presumptivt de mest klassiske i så måte. Om dette skriver Tilley:

> The general theme in Douglas’s work is the manner in which the body system (its anatomical structure, orifices or exits and entrances, the substances it secretes, its postures, etc.) provides sets of analogies for understanding the social system and the manner in which there is a continual exchange of meanings between the experience of the physical body and the social body (society). (Tilley 1999:37)

I Eriksens utlegninger om Douglas i dette høve, nevnes eksempelvis at kroppens grenser er metaforer for samfunnets grenser, og at kroppsåpningene står for sprekkene i samfunns-organismen: ”De truer den samfunnsmessige orden. Derfor må de kontrolleres, temmes, omgis av overdådige kulturelle forordninger” (Eriksen 1993a:243). ”Animal metaphors” er òg materielle metaforer i den forstand at også dyr har kropper og da materialitet. Lévi-Strauss’ observasjon at ”animals ’are good to think’” (Lévi-Strauss 1962 referert hos Tilley 1999:49), danner, ifølge Tilley, grunnlaget for en forståelse av den metaforiske forbindelsen mellom ”human social categories and animal categories [...] One may be mapped in terms of the other” (Tilley 1999:49). Videre vier Tilley flere kapitler til landskapet hvor ”the two most important sources of landscape metaphors derive from places or locales and paths” (Tilley 1999:177). Det som naturlig er til stede i landskapet kan utnyttes metaforisk, slik tilfellet er for det som mennesket har tilordnet. De tre ”massive Neolithic bank barrows” i South Dorset i Sør-England er av den sistnevnte typen. I et oppgjør med arkeologisk forståelse av disse monumentene, trekker Tilley inn både naturlig forekommende og menneskelig produserte fenomen. Det er snakk om ”metaphorical meanings that may have become sedimented into the landscape through the process of monument construction”, og han ”stresses a dialectical

relationship between monuments and topographic features of the landscape" (Tilley 1999:183-184). Oppsummerende for utviklingen av "the Ridgeway as an Ancestral Beach" hvori de metaforiske meningene var sedimentert og behandlet, skriver Tilley:

> If the old Neolithic bank barrows represented beaches in the sky, cultural representations of the Chesil Beach manipulated in ritual practice, then in the Bronze Age this idea seems to have been extended to encompass the whole of the Ridgeway, which itself became reconceptualized, in ancestral mythology, as an enormous ancient raised beach on which the barrows were now constructed, studding the beach crest. (Tilley 1999:235-236)

Hus er ytterligere et empirisk eksempel på materielle metaforer. For Batammaliba i Vest-Afrika er det "a complex relationship between cosmogony and building design", og husene "express cosmological ideas in visual form" (Tilley 1999:43). Ifølge Tilleys presentasjon av materialet fra Preston Blier, er det snakk om forestillinger om blant annet "orientation and direction", "silhouetting" og "nesting". Videre er huset metaforisk identifisert med mennesker via paralleller i språk og strukturelle komponenter: "Like a person, each house is made from flesh (earth), bones (pebbles) and blood (water)" og "the various parts of the house are given human-related names and associations (head, eyes, lips, tongue, penis, etc.)". I Batammalibas ontologi deler hus og menneske rett og slett den samme essens. (Preston Blier 1987 referert hos Tilley 1999:43-45.) Videre kan så vel nett, kurver og kanoer være materielle metaforer. Også særskilte produksjonsprosesser kan utnyttes slik. I Tilleys empirisk baserte eksemplifisering av dem, tar han for seg produksjon av klær og jern. "The appearance and technique of manufacture of cloth […] can readily evoke ideas about connectedness or tying": Klær kan være metafor for samfunnet, og veving som analogi for sosiale relasjoner, kan uttrykke tanker om grunnleggende sosiale prosesser (Weiner og Schneider 1989 referert hos Tilley 1999:57). Jernproduksjon kan på sin side være "metaphorically expressed in terms of the logic of procreation and reproduction" (Brelsford 1949 samt Rowlands og Warnier 1993 referert hos Tilley 1999:57).

Når jeg hevder at Tilley ikke kommer utenom språket selv om han intenderer å ta metaforen ut av språket, er påstanden bundet i at han benytter innsikter fra studier av språklige metaforer til å si noe om hvordan gjenstander fungerer som materielle metaforer. Tilley er her i en kunnskapsetablerende klemme. Det er uomtvistelig slik at gjenstandene ikke er ord. Slik sett lykkes han i å ta metaforen ut av språket. Han må imidlertid etablere en aksept hos leseren for at gjenstander kan fungere som metaforer, og da har han ikke annen utvei enn å bruke det som paradigmatisk er forstått som metafor: Den språklige. En kan se dette manifestert i Tilleys omtale av Lévi-Strauss' "animals 'are good to think'" som jeg har vist til i forrige avsnitt. Da skriver Tilley om menneske- og dyrekategoriene at den ene "may be mapped in terms of the other". Det er også gjennomgående i sluttkapitlet hvor han forsøker "to develop elements of a theory of material forms as solid metaphor" (Tilley 1999:xv). Her hevder han at en materiell metafor "works in the same way as other metaphoric processes by mapping the structure of one domain onto that of another", og at det er "the existence of perceived common structure within material culture that allows and permits the mapping to take place" (Tilley 1999:268). Videre er både "solid and linguistic metaphors […] alternative expressions or outcomes of analogical cognitive processes", og begge "have their basis in the ability to recognize similarities among the material attributes of things or among the semantic features of metaphorical referents" (Tilley 1999:270). Tilleys credo om likheten mellom gjenstandene som metaforer og ord som ditto, får sitt ultimate uttrykk i følgende passasje hvor den praktiske bruk av gjenstanden blir til bokstavelig mening og denotasjon:

> To return to a linguistic analogy, we can posit that the literal meaning of the artefact resides in whatever utilitarian need it serves, its function as chair to sit on, house to live in, axe to chop down trees, animal as source of meat and protein, etc. The literal resides at a level of denotative meaning by means of which we identify and name a thing in terms of its standard or typical use. The metaphorical meaning of

> the thing by contrast operates at the level of connotation according to particular cultural conventions: white as signifier for milk or semen, house as body, cattle as kin relations, etc. (Tilley 1999:270)

Selv om Tilley bruker innsikter fra studier om språklige metaforer til å si noe om de materielle, innebærer ikke det at han mener det ikke kan foretas distinksjoner mellom dem. Når han foretar dem, er det i hovedsak basert på egenskaper ved og effekter av materialiteten til gjenstanden. Et helt vesentlig moment er at materielle metaforer er spatiale. Det gir at det ”is no obvious starting point from which to read them”. Mens ”linguistic metaphors unfold in time and sequence (it requires time to read or utter a sentence which one follows)”, er det ikke noen tilsvarende forordning for materielle metaforer. En behøver ikke lese en øks fra toppen og ned, eller fra den ene siden til den andre: ”We see the images all at once”, sier Tilley (1999:263). Videre kondenserer materielle metaforer mening:

> in a manner which would require an entire string of different linguistic metaphors to accomplish a similar effect. Their economy of form resides in their metaphorical condensation. (Tilley 1999:263)

Dette innebærer at hva en ser når en ser ”the images all at once”, kan tilsvare en rad av forskjellige språklige metaforer. Materielle metaforer har rett og slett ”a quality of density in that every aspect of an artefact contributes continuously to its meanings and is interdependently significant” (Tilley 1999:264). Videre er det slik at selv om de materielle metaforene kan ordsettes, om enn noe vanskeligere enn de språklige,:

> They act most subtly and powerfully when they are not linguistically translated, at a non-discursive level of consciousness and as part of the routinization of action. In this manner they are thus a primary element of the unconscious in culture. (Tilley 1999:263)

Sitatet tar opp i seg flere vesentlige påpekninger fra Tilleys side. Han hevder eksempelvis at ”words domesticate and partially destroy the metaphorical powers of things”; at det gjerne vil være opp til antropologen å ordsette metaforen ettersom de aktuelle menneskene selv ikke gjør det eller er i stand til å gjøre det; og at en materiell metafor ”operates, for the most part, at the routinized level of practical consciousness of social actors” (Tilley 1999:260-264). I tillegg til at materielle metaforer er spatiale, at de har en viss romlig utstrekning og befinner seg i rom, har de også en viss vedvarenhet. Det har sine implikasjoner:

> [Solid metaphors] have the capacity to evoke the past (tradition) and become the subject, because of their very materiality and longevity, of being reinterpreted. Artefacts may thus ”grow” layers of metaphorical meaning like the rings of an onion and like the onion, as we strip layer from layer, we do not reach an inner core or kernel of metaphorical meaning. Rather, what we have is a wider outward growth and a series of transformations. (Tilley 1999:266)

Gitt at de materielle metaforene nettopp har materialitet, er spatiale og med en viss vedvarenhet, ”støter” de mot mennesket annerledes enn de språklige. De språklige går via hørselen hvis det er en muntlig uttrykt metafor, gjennom synet hvis det er en skriftlig uttrykt. En gjenstand derimot ”acts synesthetically and simultaneously along a whole series of dimensions such as sight and sound and touch and smell” (Tilley 1999:267). Derfor er ikke ord noe substitutt for tings kraft, ifølge Tilley, ”it is the unique power of the thing that operates physically, emotionally, preverbally, evocatively” (Tilley 1999:272). Jeg skal presentere en siste distinksjon mellom materielle og språklige metaforer — selv om Tilley ikke formulerer den. Materielle metaforer kan spille på sider ved gjenstander som det er umulig eller vanskeligere for språklige metaforer å gjøre. Gjenstander har form, struktur, farge og tekstur som kan utnyttes. Videre har de handlingsmessige og biografiske kontekster: De er produsert fra visse kilder og råmateriale, disse igjen kan kombineres i en teknologisk prosess, gjenstandene kan inngå i bytte- og konsumsammenhenger, de kan ødelegges på visse vis, de håndteres av mennesker på ymse måter, de kan inngå i sammenhenger med andre gjenstander og de kan eventuelt flyttes rundt hvis mennesket evner å foreta denne forflytningen av dem. Alt dette kan utnyttes metaforisk. I så måte er de, i min oppfatning, rikere enn hva språklige metaforer er. De er imidlertid fattigere i den grad det er forskjell på hvordan materielle og språklige metaforer betegner. Tilley hevder at til forskjell fra språklige

metaforer, ”solid metaphors usually signify in a non-arbitrary way”. De materielle metaforene er mer begrenset fordi de alltid er ”likely to be motivated, or take on meaning” gitt egenskaper, bruksmåter etc. ved gjenstanden. Således er bruken av fargen rød for blod, hvit for melk eller sæd, non-arbitrære forbindelser (Tilley 1999:265). Det arbitrære gir fullt spillerom for mulig innhold i metaforen, det non-arbitrære er langt mer begrensende.

Tilley vier ikke tid til å hente innsikter fra det særskilte ved materielle metaforer for å berike kunnskapsbasen om språklige metaforer. Ei heller utnytter han differensieringene mellom materielle og språklige metaforer til å kaste lys over fenomenet metafor *sui generis*. Tilley foretar da heller ingen grenseoppgang mellom gjenstanden, gjenstanden som metafor og metafor *sui generis*. Selv om gjenstanden som benyttes også hos Tilley har et eget liv løsrevet fra dens innlemmelse i en materiell metafor, og selv om det går frem at mennesket er den som produserer det metaforiske og at metaforens ontologiske status nødvendigvis må være immanent og immateriell, forblir gapene mellom gjenstanden, gjenstanden som metafor og metafor som sådan uutforsket. Ut fra Tilleys elaboreringer av materielle metaforer kan en stille en rekke spørsmål hvis svar ville ha beriket forståelsen av metafor som fenomen. Hva slags implikasjoner har det for fenomenet metafor at aspekter varierer avhengig av om metaforen er heftet fast til gjenstand eller ord? Hva medfører dette eksempelvis for etableringen av likheten, ”c” hos Johansen, *tertium comparationis* i retorikken, og hva slags innsikter om denne etableringen gir dette? Har det noe å si for konstitusjonen av den sammenlikningssituasjonen som går forut for etableringen av likheten og/eller for etableringen av likheten[1]? Hva betyr den taktile og kinestetiske dimensjonen for metaforen? Innebærer det å berøre den materielle metaforen eller å bære den med seg kun noe rikere sammenliknet med en språklig metafor, eller er det snakk om noe fundamentalt annet? Hvis Tilley hadde vist at det siste var tilfellet, kunne han virkelig ha løftet fenomenet metafor ut av det språklige. Hva innebærer det at for materielle metaforer er ”all points of reference […] collapsed into a single form” (Tilley 1999:266)? Tilleys svar på det siste spørsmålet synes å være at materielle metaforer er, når de er oversatt til lingvistisk terminologi, såkalte *mixed metaphors*. Han hevder da også at det er *mixed metaphors* som ”reside at the essence of material forms” (Tilley 1999:270). Etter min oppfatning er ikke svaret godt, og påstanden stiller jeg store spørsmål ved. Det finnes ymse innganger til hva *mixed metaphor* skal være å forstå som, men Tilleys utdyping av fenomenet griper det mest vesentlige. Den lyder: ”Mixed metaphors are a product of bad writing producing cognitive confusion, and are ultimately meaningless” (Tilley 1999:266). ”Confusion” og ”ultimately meaningless” er formuleringene som er vesentlige. Det som skaper forvirringen og som gjør dem endelig meningsløse kan variere, men grunnlaget for forvirringen er metaforintern. Det er inkongruens i selve metaforen. I språklige varianter av *mixed metaphor* går dette frem som eksempelvis i følgende uttrykk: ”The princess raised eyebrows with her legs” (The State of Queensland 2002); ”The topic of pain relievers seems clouded in a sea of medical terminology” (University of Victoria 21.9.95); ”I’m shooting from the seat of my pants” (Calvin College 18.4.07). Skulle materielle metaforer romme den slags type forvirring og ledsagende meningsløshet som resultat, ville ikke de materielle metaforene kunne gi mening. Det er imidlertid ingen ting i Tilleys utdyping av materielle metaforer som skulle tilsi at de er meningsløse. Tvert om er det

[1] At det synes fruktbart og nødvendig å skille mellom disse to likhetssettende operasjonene (konstitusjonen av sammenlikningssituasjonen og etableringen av likheten), går frem hos S. E. Johansen (1986) i forbindelse med en kritisk drøfting av Marx sitt kommensurabilitetsargument og S. E. Johansen (1991) i forbindelse med drøfting av Bateson og informativ transfigurasjon. Jeg ser ingen grunn til at dette ikke skulle gjelde for metaforer da metaforer også er en sammenlikningsform (Johansen 1986). For å parafrasere S. E. Johansen (1986): Enhetskvaliteten i den operasjonen som konstituerer en aktuell sammenlikning, kan være en annen enn likhets-/”c”-/*tertium comparationis*-likheten.

nettopp deres meningsfullhet Tilley implisitt bejubler i boken. Selv om materielle metaforer, ifølge Tilley, ”work on a number of different meaning levels which are contradictory and cannot necessarily be privileged as more or less important or significant” (Tilley 1999:266), er materielle metaforer ikke ”ultimately meaningless” slik *mixed metaphors* er. Ut av alle muligheter til metafordannelser som er heftet ved gjenstanden, hentes det ut elementer som gir mening. Den ”polysemous ambiguity” materielle metaforer har og som gir deres ”metaphorical openness” (Tilley 1999:270), må således ligge på et annet nivå eller være av en annen art enn den endelige meningsløshet som *mixed metaphor* innbefatter. Det som etter min oppfatning ”reside at the essence of material forms” er ikke *mixed metaphors*, men muligheten for at gjenstanden er vedheftet en miks av metaforer, at elementene som inngår i disse metaforene kan elaboreres på og gi nye metaforer som vedheftes — eller også at det etableres ganske andre som kan heftes på. Vanskene for Tilley skyldes i alle fall delvis at han ikke skiller mellom gjenstanden, gjenstanden som metafor og metafor som sådan. Hadde han gjort det istedenfor å hente inn begrepet *mixed metaphor* slik han gjør med det resultat at meningsfullheten faller ut, hadde det gitt muligheter for nye innsikter om metafor som fenomen. Det ville blant annet ha beriket forståelsen av metaforers tvetydighet og tvetydighetens kompleksitet og tvetydighet — og forståelsen av dette igjen i forhold til meningsfullhet.

Tilstedeværelsen av gjenstanden gir ekstra dimensjoner til metaforers tvetydighet. Jeg skal illustrere dette ved å bruke skogen som den aktuelle gjenstanden. Skogen eksisterer slik den er materialisert, og den vil eksistere i sin materialitet uavhengig av om den brukes i en materiell metafor eller ikke. Hvis skogen brukes metaforisk, vil det være kun visse aspekter ved den som benyttes. Det vil alltid være en overskytende del som gjenstår som rest. Det metaforiske spillet rundt tvetydighet som hittil er innbefattet, er utdypet i mine utlegninger under overskriften ”Metaforers ’er’ og ’er ikke’”. Ettersom skogen er en gjenstand, finnes imidlertid en rekke andre muligheter for metafordannelse. Mennesket kan handle i forhold til skogen, og aspekter ved menneskets handling kan være metafor. Videre er skogen som gjenstand av en slik art at mennesket kan bevege seg i den. Ikke alle gjenstander er store nok eller har tilstrekkelig fravær av tetthet til at det er mulig, men skogen tilfredsstiller disse kravene. Det gir at mennesket kan utføre sine handlinger i forhold til skogen i skogen både når menneskets handling i forhold til skogen er metaforisk utnyttet og når den ikke er det, og når skogen er metafor og når den ikke er det. En ser her at det er fire muligheter for den situasjonen at mennesket befinner seg i skogen: (i) Verken handlingen i forhold til skogen eller skogen er metaforisk utnyttet, (ii) handlingen i forhold til skogen er metaforisk utnyttet, men ikke skogen, (iii) handlingen i forhold til skogen er ikke metaforisk utnyttet, men skogen er det, og (iv) både handlingen i forhold til skogen og skogen er metaforisk utnyttet. Hvis skogen er metafor, befinner mennesket seg i metaforen på det vis at mennesket er rommet av den gjenstanden som metaforen er heftet fast til. Her kan det gis ytterligere mulighet for metafordannelse ettersom menneskets blotte tilstedeværelse i skogen i seg selv kan være det metaforen bygger på. Mennesket inngår da i selve metaforen, og er ikke lenger kun rommet av den gjenstanden som metaforen er heftet fast til. Videre er enkelte gjenstander slik at mennesket kan romme dem. Mens skogen som gjenstand kan romme mennesket, kan gjenstandene molten eller haren mennesket plukker/fanger i skogen rommes av mennesket ved at mennesket eksempelvis spiser den. Mennesket kan dermed være det som rommer gjenstanden molten/haren som materiell metafor, og dette mennesket kan igjen være rommet av gjenstanden skogen som materiell metafor — eller også kan mennesket som gjenstand være en materiell metafor eller gå sammen med skogen og molten/haren i den aktuelle metaforen. Videre er det mulig å bringe med seg gjenstander både ut av skogen og inn i den ettersom skogen er slik den er og forutsatt at mennesket ikke utelukkende oppholder seg i

skogen. La oss så si at dette mennesket er jeg-personen, det vil si hun/han som forstår og opplever det hele og som eventuelt produserer og anvender det metaforiske samt realiserer metaforen(e). Hun/han er da en person som (a) har den kroppen som de lakoffske/johnsonske metaforene fordrer og virkeliggjøres gjennom, (b) er den som kan forstå, oppleve, produsere og anvende språklige metaforer, (c) er den som kan forstå, oppleve, produsere og anvende gjenstander som materielle metaforer, (d) er den som kan rommes av gjenstanden, (e) som selv kan romme gjenstanden eller (f) frakte gjenstanden, og (g) som kan inngå i den eventuelle metaforen hun/han forstår, opplever, produserer og anvender. For denne personen vil det være et utall av elementer, nivå, sammensetninger etc. det kan spilles på i metaforer. Det vil også kunne være utallige varianter av tvetydigheter og varianter av sammensetninger av tvetydigheter inkludert i det som ender opp som meningsfylt for henne/ham. Tvetydighetens tvetydighet ligger personinternt og synkront i denne kompleksiteten. Personinternt og diakront ligger tvetydighetens tvetydighet i den temporære veksling mellom at noe tvetydig gjøres/ikke gjøres gjeldende. Det er jo fullt mulig for henne/ham å være i skogen, spise molter/harer osv. uten at noe metaforisk er forstått, opplevd, produsert eller anvendt. Alt dette forutsetter gjenstandens tilstedeværelse. Fordi gjenstanden(e) er involvert, fordi mennesket kan handle i forhold til gjenstanden(e), fordi gjenstanden kan romme mennesket og/eller mennesket kan romme gjenstanden, gis det mer å spille på i menneskets metaforforståelse, -opplevelse, -dannelse og -anvendelse. Språklige metaforer gir ikke den slags altomfattende involvering fra menneskets side. Språklige metaforer kan ikke innbefatte det mangslungne og sammensatte metaforiske samspillet mellom mennesket, menneskets kropp og gjenstanden(e). Tilley får ikke dette frem. Dermed aksentueres heller ikke et vesentlig poeng med materielle metaforer.

Avhandlingens bolk med overskriften ”Metaforer og ’er’”, kan avsluttes med et spørsmål til ettertanke: Når mennesket er så involvert i metaforen som skissert som mulig i avsnittet ovenfor, hva er da ”er” ved mennesket og metaforens ”er”?

Sammenstillinger av skogeier og skogen

Familieskogeierne har det jeg i kapittel 3 løselig har omtalt som familiære relasjoner til skogen. Hos skogbruksaktører selv kan dette uttrykkes som at skogeierne har ”a strong attachment to their forests”, at ”nærhet, ansvarsfølelse og personlige relasjoner til egen skog spiller en vesentlig rolle” for dem[1], eller at ”omsorgen for skogen er dypt forankret i de fleste familieskogeieres bevissthet” og at familieskogeierne er følelsesmessig knyttet til egne skogareal[2]. I ”Skogeierundersøkelsen 2003” Skogeierforbundet gjennomførte, sier da også 61 prosent seg helt enig i påstanden ”Den rent følelsesmessige tilknytningen jeg har til skogseiendommen betyr svært mye for meg”, og 26 prosent sier de er ganske enig (Spilling og Grotle upublisert). La meg gå noe bort fra bruken av termen ”følelser”, og isteden se på og omtale relasjonen mellom skogeier og skogen mer fritt selv om det følelsesmessige aspektet empirisk vil kunne inngå i det jeg presenterer.

Det er uomtvistelig slik at skogeier og skogen sammenstilles. Den fundamentale sammenstilling er at fenomenet skogeier ikke har noen realisert eksistens uten skogen og eierskapet. Det finnes imidlertid et mangfold av øvrige sammenstillinger. De snakker alle inn i feltet mellom skogeier og skogen i figur 32. Feltet er ”uryddig”, i barns språkbruk ville en ha kalt det ”kroting”, og feltets krotestreker opphører spatialt i figuren på forskjellige steder. Uryddigheten og formfraværet er for å representere det mangslungne ved relasjonen mellom

[1] IFFA og Skogeierforbundets Organisasjonsutvalg referert på side 262.
[2] Sanness (2003:142).

skogeier og skogen. Det vil komme til uttrykk når jeg henter empiriske eksempler for å utdype relasjonen. Jeg vil da se på hvordan skogen er i skogeiers familie, på hvordan skogen er skogeier og vice versa, samt på anvendelse av ord/uttrykk fra respektive skogens/menneskets domene på det andre. Jeg avslutter sammenstillingen med en refleksjon om skogen som hjem.

Figur 32: Skogeier, skogen og deres mangslungne relasjon

Skogen er i ens familie i den forstand at det er ens familie som eier den. Skogen er imidlertid i ens familie også fordi skogeiers agering i forhold til skogen bidrar til at skog blir til den skogen skog blir. Den skogen en ser foran sine øyne, det som er blitt ut fra samspillet mellom mennesket, skog/skogen og vind, snø, tørke (se side 129) er den innfoldede (og da skjulte) relasjonen mellom disse tre grupperinger av fenomener. Skogen er i denne sammenheng ikke annet enn den innfoldede relasjonen utfoldet slik det er mulig. Det innebærer at forfedres gjøremål i og med skogen utfolder seg foran ens øyne. Det gjør også fraværet av gjøremål. Uansett om det er forfedres stripehogst, flatehogst eller fravær av hogst, bortvalg av planting eller tilvalg av fremmed treslag, inngår det i den innfoldede relasjonen som utfolder seg. Forfedres krefter, økonomiske ressurser og livssituasjon er innvevd i det som spiller seg ut som skogen. Slik vil mine skogeierinformanters agering i forhold til skogen òg inngå i den innfoldede orden som hele tiden etableres, og som senere generasjoner vil se utfoldet. Når eksempelvis Asbjørn har livssituasjon til å kunne "pløye penger" inn i skogen[1], når Anne har tid og ressurser til selv å foreta plantingen[2], skjer det en fysisk konvergens mellom Asbjørn/Anne og skogen: Mellom deres *embodiment* og skog/skogens materialitet, prosesser og egenskaper. Og bruker en penger fra skogavgiftskontoen/skogfondskontoen for å lønne seg selv for det fysiske arbeidet en gjør ved eksempelvis planting[3], har denne fysiske konvergensen tatt en ny omdreining. Da anvender en penger utviklet gjennom en fysisk konvergens mellom forfedre og skogen på den tiden; penger realisert som resultat av den hogst for salg en selv gjør eller får andre til å gjøre for en; penger som er skogens egne penger (jevnfør side 172) brukes til å betale det arbeid en gjør i skogen; en betaling som inngår som midler en selv kan kan leve av, og et arbeid som igjen bidrar til en ny fysisk konvergens som neste eiergenerasjon kan dra veksler på. Skogen er i ens familie som den transgenerasjonelle fysiske konvergens.

Skogen er skogeier, og skogeier er skogen. Dette vil dreie seg om den fysiske konvergensen nevnt ovenfor. Det vedrører også det forhold at skogeiers relasjon til skogen angivelig kan avleses av skogen. Et uttrykk for dette er det når Dag sier at han skjøtter skogen "så det ser ut som om du viser litt interesse i alle fall for den", slik at det "ser ut som at du bryr deg litt om den da"[4]. Et annet uttrykk for det er når skogbruksleder Åge påpeker at den krattskogen vi går i "kunne ha vært et fint bjørkebestand", men at det "tilhører en skogeier som ikke gjør noe i skogen sin"[5]. Videre er skogen skogeier og skogeier skogen slik det går frem av en rekke språklige formuleringer. Når en eier mye skog, er en såkalt "stor skogeier". "Vi er tre store",

[1] Intervju 19.9.03 s. 31.
[2] Intervju 13.8.03 s. 15.
[3] Eksempelvis Anne i intervju 3.9.03 s. 2 og Dorte i intervju 3.12.03 s. 32.
[4] Intervju 17.10.03 s. 41.
[5] Feltarbeidsnotater 28.10.03. Uttrykket "krattskog" er mitt, ikke skogbruksleder Åge sitt.

sier Hans om seg selv og to andre skogeiere[1], mens Dag påpeker at "det er mange på størrelsen min" rundt der han holder hus[2]. Og kvinnen i et par fra Oslo som jeg treffer på en skogdag ved Osensjøen, påpeker for meg at "vi er ikke noe store"[3]. Det er skogens størrelse som benyttes for å gi skogeieren karakteristikken "stor" eller "liten". I språkviteres forståelse er det her snakk om en ellipse, det vil si en uttrykksmåte som blir forkortet ved at en utelater et ord eller ledd som er underforstått[4]. Utelatelsene snakker til noe som har en større betydning: Relasjonen mellom skogeier og skogen. Det gjør også formuleringer som Dortes "inn på skogeiere som jeg itte vet åkke er"[5] og Geirs om å "kjøre rundt inn på naboen"[6]. Her er det skogen som får skogeieren "trykt på" seg og blir til skogeieren. Kan hende når sammenstillingen mellom skogeier og skogen i språklige formuleringer sin ultimate variant i en formulering hos Hans. Idet han svarer på spørsmålet mitt om hvem det er som bor rundt hans bopel, sier han nemlig at "det er veldig få større skogeiendommer som bor her"[7]. Muligens kan dette forstås som metonomi, det vil si at ett element av en helhet står for helheten. Å eventuelt påpeke at Dortes, Geirs og Hans' ytringer er metonymisk, løser imidlertid ikke opp i den tette koblingen mellom skogeier og skogen. Skal skogen eller skogeier være metonym, må skogen eller skogeier inngå i den helheten som skogen/skogeier står for. Helheten er presumptivt enheten skogeier-skogen.

En bruker ord og uttrykk fra skog/skogen til å snakke om mennesker, og ord og uttrykk knyttet til mennesker for å snakke om skog/skogen. Noen ord/uttrykk hentes uomtvistelig fra skogen. Andre ord/uttrykk hentes uomtvistelig fra menneskers verden. Atter andre er det vanskeligere å avgjøre hvor kommer fra. I mitt datamateriale er det svært stor overvekt av de to siste grupperingene. De to siste skal jeg slå sammen i pur ydmykhet ettersom det kan være en form for skogbruksekstern etnosentrisme fra min side som gjør at jeg antar de respektive ord/uttrykk uomtvistelig hentes fra menneskers verden og ikke fra skogens. Blant de ord/uttrykk som uomtvistelig hentes fra skogen, er "røtter" muligens det ordet som er mest vanlig brukt i Norge generelt. At trær har røtter, er i faktisk forstand sant gitt at trærne fysisk har det. Mennesket kan ha den slags røtter kun i overført betydning. Skogeiere eier da trær med røtter i tillegg til at de som mennesker har røtter. Det stedbundne som skogens røtter impliserer, og det stedforankrede som skogeierskapet medfører gitt trærnes bundethet til stedet, kan da gi aktører ymse å spille på. Skogbruksekstern blir dette benyttet i en leder i Dagbladet i forbindelse med den offentlige debatten rundt nedleggelsen av Norske Skog Union (Skien) i 2005. Der blir det hevdet at for å redde fabrikken, er det ikke noen ulempe at landets skogeiere er store aksjonærer ettersom "det er folk som bokstavelig talt har sine røtter i norsk jord".[8] Dette "bokstavelig talt" må nødvendigvis gis av det bokstavelige ved at skogeiers skog har sine fysiske røtter faktisk talt i norsk jord ettersom skogeiere ikke har noen fysiske røtter de i faktisk forstand kan ha der. Mer skogbruksinternt kan en finne at skogeier-andelslaget Allskog synes å hente sitt navn fra skogen. Når styreleder i daværende Skogeierforeninga Nord, Halvor Bjørken, forklarer navneskiftet for Norsk Skogbruk, forteller han at Allskog "skal stå for kvalitet, du vet vel at faguttrykket for kjerneved er al"[9]. Atskillig mer omfattende enn det hittil presenterte, er det empiriske tilfanget av ord/uttrykk som hentes fra menneskers verden eller som det er vanskelig å avgjøre hvor kommer fra. Jeg skal

[1] Intervju 4.8.03 s. 18.
[2] Intervju 17.10.03 s. 21.
[3] Feltarbeidsnotater 16.8.03.
[4] Ellen Andenæs personlig meddelelse (26.4.04 og 6.5.04).
[5] Intervju 6.8.03 s. 13-14.
[6] Intervju 22.9.03 s. 2.
[7] Intervju 4.8.03 s. 7.
[8] Dagbladet (30.7.05).
[9] Norsk Skogbruk 11/2005.

presentere en knippe. I 2006 har Hedmark stor bartreblomstring og Mjøsa ligger tykk av pollen. ”- Det er jo grana og furuas sex-liv dette er snakk om”, siteres fylkesskogmester Torfinn Kringlebotn på[1]. I Glommen lyder teksten til fotoet i figur 33: ”Frø: Noen millioner nysådde 'romedøler'…”[2].

Figur 33: Foto, Sønsterud Planteskole (Glommen 2/2006)

Skogeierinformant Dag snakker om skog som har ”hatt dårlig oppvekst”[3]. I Mjøsnytt kan en i forbindelse med ungskogpleie lese at en skal stelle ”pent med 'tenåringene' i skogen”. Ungskogpleie kan på mange vis, hevdes det, ”sammenlignes med å sikre ungdommen i skogen ei god framtid”.[4] I et GlommenNytt for Odalen står å lese under overskriften ”Ungskogpleie til en femti-lapp!”[5]:

> Kjenn på ordet – *ung*skog*pleie*…Stell og pleie av ungdommen, det lønner seg. Et av slagordene vi brukte under ungskogpleieprosjektet midt på 1980-tallet var: *Ung i dag – tenk framtid!* (Kursiv i original.)

Og videre: Ved selektive hogster prøver en blant annet å tenke på å ”oppdra resten av bestandet”[6] og en legger ”til rette for rekruttering”[7]. Skogeierinformant Espen omtaler hogstklasse 3 som en ”ungdomsfase i skogen”[8]. Biolog Reidar Haugan hevder at ”i prinsippet hogges fura vanligvis i konfirmasjonsalderen”[9]. Knippen av eksempler går imidlertid ut over bruken av termer knyttet til barneoppdragelse og menneskers livsfaser. Eksempelvis kan skogen ha en ”allmenntilstand” og bestand kan se ”litt mer slitent og gammelt ut”[10], skogen kan legge på seg[11], ha en sunnhetstilstand[12], være i ”veldig god helse”[13], ha trivsel[14] og det er et poeng ”å opprettholde en god skoghygiene”[15]. Trær kan ha livvidde[16], noe som

[1] NRK 1 Hedmark og Oppland (12.6.06) og FMLA Hedmark (13.6.06).
[2] Glommen 2/2006.
[3] Intervju 17.10.03 s. 47.
[4] Mjøsnytt 2/2006.
[5] GlommenNytt Odalen 2005.
[6] Andreassen (2005:18).
[7] Lexerød og Gobakken (2006).
[8] Intervju 28.7.03 s. 41.
[9] Haugan (2005).
[10] Bente i intervju 2.9.03 s. 43.
[11] Geir i intervju 5.11.03, del 1, s. 28.
[12] Espen i intervju 28.7.03 s. 51.
[13] Hans i intervju 26.8.03 s. 30.
[14] Fredrik i intervju 12.9.03 s. 16.
[15] Norges Skogeierforbund (7.7.05).
[16] Moss Avis (24.7.06). Uttrykket ”livvidden” er angivelig fra Dag Friberg i Skogselskapet i Østfold. Ifølge sitatet bruker Friberg ”livvidden” i hermetegn.

presumptivt er å forstå som stammens omkrets i den såkalte "brysthøyden". Det skogbruksinterne uttrykket "brysthøyde" er menneskets brysthøyde, og tilsvarer ca. 1,3 meter over bakken. Videre er betegnelsen "Kontus" som hogstform/forvaltningsprinsipp hentet fra fløtermiljøet i Hedmark[1]:

> ***Kontusen*** var en eldre kar som ikke lenger kunne svinge fløterhaken, men som hadde lang erfaring og et produktivt liv bak seg. Han gikk i forvegen og tilrettela kvilplassen og overnattingsplassen (lagde nyingen) for de aktive fløterne. I KONTUS vil de store og nær hogstmodne trærne utgjøre kontus; de som går foran og tilrettelegger for optimal kvalitetsytelse på de verdifulle tømmeremnene som kommer etter og sørger for den viktigste produksjonen. (Uthevet og majuskler i original.)

Og for å avslutte eksemplifiseringen av at en bruker ord og uttrykk fra skog/skogen til å snakke om mennesker, og vice versa, kan jeg vende meg til skogbrukets promoteringsfremstøt for bruk av tre og trevirke allment i det norske samfunnet. I "Leve med tre"-kampanjen i 2005 heter det at tre "vokser i varmen og trekker seg sammen i kulden, akkurat som vi mennesker gjør"[2]. At "furuplanker lever" og at en ifølge kampanjen derfor "skal legge dem tett inntil hverandre"[3], blir på sin side forståelig for meg bare hvis jeg tenker på seksuell aktivitet mellom mennesker. Skogeierforbundet har i august samme år et oppslag med overskriften "Tre - et genialt materiale". Presumptivt er det i forbindelse med promoteringsfremstøt, og oppslaget dreier seg om bruk av tre i arkitektur. I oppslaget kan en lese blant annet følgende om trematerialer: "Tre har menneskelige dimensjoner. Det aldres, skifter utseende og krever omsorg og vedlikehold".[4]

Skogen som hjem

Den siste sammenstillingen mellom skogeier og skogen jeg skal foreta i denne omgangen, er sammenstillingen som ligger i skogen som hjem. Hva er et hjem? Ifølge Rykwert er hjem "where one starts from" (Rykwert 1993:47). Det behøver ikke å være noe som er bygd, men et visst fokus må det være ettersom fokuset er nødvendig for å kunne starte fra det. På latin betyr ordet *focus* "'hearth' or 'fireplace'", påpeker Hollander (1993:38). Røsbak (2006) sier på sin side at så lenge mennesker har levd i samfunn, har ilden vært en helligdom. Han informerer deretter om at de første kjente restene etter bål er nærmere en halv million år gammelt og finnes i Nord-Kina. For "circumpolar indigenious peoples", kan vi lese i en presentasjon av et pågående forskningsprosjekt ved blant annet Universitetet i Tromsø, var ildstedet et sted hvor "hunters and herders reciprocate the respect granted them by animals by feeding the fire with fat or spirits" (Universitetet i Tromsø 16.8.07). Bålet var nødvendig mot rovdyr, for varme, for matlaging. Òg for fordums tømmerfløtere i Norge var bålet en nødvendighet. Det var, jevnfør sitatet i avsnittet ovenfor, kontusen som dro i forveien og lagde nyingen. Rundt den var hvileplassen og overnattingsstedet. Skogeierinformant Geir omtaler det som "leirplass", og legger ut om barsenger, steking av flesk, brasing og "skikkelig hvile". Selv lurer han på om ikke vektleggingen av bålet, kaffen og maten på skogdager (se side 232) kan være etterslep etter det[5]. Bål er også et sosiokulturelt bål- og matfellesskap. Ser en etter det, vil en oppdage at dagens skogbruk er fullt av bål. Det er de faktiske bål på skogdager og andre tilsvarende evenementer i skogen, og det er visuelle gjengivelser av bål. I "Hedmarksskogbruket 2001" er bålet med svartkjelen omkranset av skogeiere i Åsnes som får orientering om tømmerpriser og markedsutsikter[6]. Forsiden til "Skogavgiftsregnskapet 2002"

---

[1] Ukjent (21.6.03:4).
[2] I annonse i VG 6.6.05 ifølge Norges Skogeierforbund (6.6.05).
[3] TreFokus (7.6.05). Ifølge TreFokus var Treindustrien, Norges Skogeierforbund og TreFokus de instanser som la grunnen for denne kampanjen.
[4] Norges Skogeierforbund (22.8.05). Muligens er setningen jeg har gjengitt i teksten opprinnelig fra arkitekten Roy Mänttäri, arkitekten bak utstillingen "Arkitektur i trä" som omtales i oppslaget. Det går imidlertid ikke klart frem.
[5] Intervju 5.11.03, del 1, s. 18.
[6] Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark (udatert c).

for Hedmark prydes av bål[1]. Den omtalte gode, gammeldagse skogdagen Glommen melder fra vinteren 2006, er fotografisk presentert med fem menn rundt et stort bål stekende på pølser. Det var intimt rundt bålet, får vi vite i bladet, men det skyldtes trolig ikke bare de minus 17 gradene, men også at "man selv måtte lunke på maten".[2] I Det norske Skogselskap sin årsmelding for 2005 rapporteres det fra en matpause "under feltarbeidet i snutebilleprosjektet i Telemark". Også de to aktørene der har tent bål.[3] Og når en i brosjyren "Join us in the forest!" skal illustrere billedteksten "A working-day in the forest also includes a break and a pleasant time together", er det foto av bålet og kaffekjelen omkranset av angivelig en far, en mor og to barn, en griper til[4]. Hjem som fokus, som ildsted — og som relatert til familien. Imidlertid har "hjem" slett ikke alltid vært forbundet med "familie", minner Hareven om. Hun hevder med basis i blant annet Stones klassiker *The Family, Sex and Marriage in England 1500–1800* fra 1977, at "the concept of the home as the family's haven and domestic retreat emerged only about one hundred fifty years ago, and was, initially, limited to the urban middle classes" (Hareven 1993:228). Familie eller ikke familie, hjem er presumptivt uansett en "central place of being" med en form for "togetherness" blant de som inngår i hjemmet, slik Trachtenberg (1993:211) nevner. I introduksjonen til paperne i en seksjon på konferansen "Home: A Place in the World" i 1990 (Mack 1993), oppsummerer Trachtenberg paperne med følgende:

> The key issue here, in my view, is the relation engaged in each paper between the material and the conceptual, between the home as apparatus, as physical form accommodating and shaping social behavior, and home as cognitive experience, as idea and representation. "Home as equipment for living" might cover the issues and the points of view developed here. (Trachtenberg 1993:212)

Douglas' paper på konferansen bærer tittelen "The Idea of a Home: A Kind of Space" (Douglas 1993). Selv er hun opptatt av eksempelvis regulariteten i hjems prosesser, kontroll av *space*, tidsstrukturer, allokering av tid, rom og ressurser på lang sikt, på hjem som et kollektivt gode og som et selvorganiserende system. Mitt poeng er det komplementære: At hjem kan være "a kind of space", og slett ikke må være et hjem som utspiller seg innen et hus.

Er naturen nordmenns egentlige hjem? Det argumenterer Witoszek for i boken *Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi*. Naturen har "status som det arketypiske hjem i norsk tradisjon", hevder hun der (Witoszek 1998:100). Sterkest kommer dette til uttrykk hos henne i diskusjonen rundt det hun omtaler som "friluftsselvmord"-tradisjonen og forholdet mellom inne og ute. I fortellinger, om de så er fra virkeligheten, fantasien eller prosaen, beveger hovedpersonene seg hjemmefra, trosser besværligheter og vanskelige værforhold, trekker seg tilbake i skogen, søker glemsel i naturen og ender der opp med å ta sitt liv. Friluftsselvmordet finner sitt klareste uttrykk, og blir kodifisert, i Ibsens skuespill hvor det gang på gang er friluftsselvmordet som markerer teppefallet. Ibsen "skaper en klar følelse av at hovedpersonene bevisst gjør slutt på ufullbyrdede liv, uløste kriser eller tragiske feiltakelser. Og de gjør det utendørs" (Witoszek 1998:94). Friluftsselvmordet er ikke et selvmord, men en stammerite, hevder hun, det er en kulturelt sanksjonert vei tilbake til ens plass i den kosmiske orden. En beveger seg ut av hjemmet for å komme til det egentlige hjem. Hjemmet er naturen. Det eksplisitteres eksempelvis i Vesaas' novelle "Siste-mann heim" og diktet "Snø og granskog". Og hjemmet hos Vesaas er skogen. Ettersom denne avhandlingen har sitt empiriske felt i skogbruket, er det et poeng at det nettopp er skogen som ofte er det naturhjemmet Witoszek omtaler. Når det gjelder "inne" og "ute", symboliserer det å være ute for Ibsen, ifølge Witoszek, frihet, sunnhet og sannhet. De rollefigurene som er fanget inne, understreker hele tiden at naturen i dem er ødelagte. Og når alt annet slår feil, styrter de ut

[1] FMLA Hedmark (2003c).
[2] Glommen 1/2006.
[3] Det norske Skogselskap (2006).
[4] Norges Skogeierforbund (1995).

som for å knytte den brutte forbindelsen igjen. Ibsens skuespill antar således en spesiell kulturell betydning: ”De handler alle om fremmedgjøring og atskillelse fra Naturen” (Witoszek 1998:98). Denne symbolske geografien mellom inne og ute finner en igjen hos Munch. Der er eksempelvis interiør i hus, hvor senger, bord, stoler og klokker står i sentrum, representasjoner av brudd, innelukkethet, tidens ødeleggende krefter. Vinduene derimot er ”passasjer til lys og luft, påminnelser om at det finnes liv – men ute” (Witoszek 1998:100). Witoszeks betraktninger rundt de norske naturmytologiene baserer seg på, for å bruke Gullestads formuleringer,:

> en oppfinnsom og spennende bruk av kilder (historiske kilder, Håvamål, skjønnlitteratur, folkeeventyr, Vigelandsanlegget, dagens 17. mai-feiring, Arne Næss’ dypøkologi med mer). (Gullestad 1998)[1]

Til tross for det sammensatte og brede kildematerialet kan en selvsagt diskutere nedslagsfeltet for Witoszeks påstander hvorav en er at naturen er nordmenns egentlige hjem. For våre såkalte nye landsmenn, er naturen muligens ikke det. Å gå på tur skulle presumptivt kunne være en aktivitet som fører en til det egentlige hjem. Å gå på tur er imidlertid ikke noe en nødvendigvis driver med andre steder i verden, og det er kan hende noe som må læres om en er innflytter slik Long (udatert) erfarer. Som Eriksen retorisk spør:

> Hvor mange pakistanere møter man egentlig i Marka en gjennomsnittlig søndag formiddag, og hvor mange vietnamesiske og iranske flyktninger er å treffe med full oppakning i Jotunheimen i påskeferien? (Eriksen 1993:8/23)

En kan diskutere nedslagsfeltet for Witoszeks påstand også for nordmenn født, oppvokst og med forfedrene i Norge. Det er imidlertid like fullt slik at statistikk viser at uteværing er verdsatt. Det være seg på fot- eller skitur som nevnt på side 31, for å plukke bær eller sopp, være på stranda eller sjøen. SSBs ingress i en publikasjon fra Levekårsundersøkelsen 2004 som presenterer tall for dette, rommer da også den konklusjon at ”nordmenn er glade i å være aktive og ute i frisk luft” (Statistisk sentralbyrå 2005a). Betydningen av det å være ute i naturen, går òg frem i Norsk Monitor. I Norsk Monitor 1999 viser det seg, slik Rolland refererer fra undersøkelsen, at ”blant 25 undersøkte personlige gjøremål var det sterkest ønske om å bruke mer tid på ’å være ute i naturen’” (Rolland 2004:5). I Norsk Monitor 2005 er det 30 prosent som helst vil bruke den uventede fridagen de eventuelt får, til å ”være ute i naturen” (Blekesaune udatert a). Av de fem svaralternativene respondentene har, kommer det på andreplass etter det å ”være sammen med familie/venner”[2]. 51 prosent av respondentene vil helst bruke dagen til det sistnevnte. Norsk Monitor 2005 spør også om hva respondentene helst ville ha brukt dagen til hvis de skulle velge noe annet. Det er de samme svaralternativene. Igjen er det det å være sammen med familie/venner som skårer høyest. Nå med 32 prosent. Å være ute i naturen kommer også her på andreplass. Nå med 31 prosent. Både faktisk og ønsket gjennomført tilstedeværelse i naturen, bygger opp under formodningen at det å være i naturen betyr mye for nordmenn.

Witoszek er opptatt av nasjonal identitet. Norsk identitet er og blir ”bestemt av erindring og minner om, av tolkning og omtolkning av hva naturen betyr”, hevder hun (Witoszek 1998:20). Naturen dukket opp som semiotisk referent for norsk identitet på 1800-tallet og deretter. Det norske naturfokuset springer ut av århundreders frie og ubegrensede samkvem med naturen, samkvem som det å ”handle i naturen, bruke naturen, snakke til naturen, besynge naturen, dø i naturen, bli *til* natur” (Witoszek 1998:20, kursiv i original). Den norske naturen var en fornuftig natur. Prester og predikanter bidro sterkt til det. De reiste, forsket, beveget seg blant allmuen, samlet eventyr, drev reformarbeid, opplysning og forkynnelse. Dette er økohumanisme[3] *par excellence*, ”naturtilknyttet, fornuftig kristen pragmatisme med

---

[1] Gullestad (1998) er imidlertid kritisk til Witoszeks bruk av Gullestads egne arbeider. Gullestad har skrevet om det norske hjem blant annet i Gullestad (1989b, 1993).

[2] De tre øvrige svaralternativene er: Lese en bok, trene eller mosjonere, handle noe til meg selv.

[3] Witoszek bruker frasen ”økohumanisme” i metaforisk forstand. For henne betegner uttrykket et sett av fenomener

en kraftfull veirydderspenst" (Witoszek 1998:53). En av de retoriske tradisjonene i arven fra opplysningsprestene, er en følelsesmessig ladet diskurs som dreier seg om landskap, jord, vær og som artikulerer det å være norsk. Witoszek omtaler det som "økolekt" og fremstiller den som landets nasjonalspråk. Selv om økolekten semiotisk ligger tett opp til romantiske lovprisninger av naturen, er det sjeldent at den uttrykker et animistisk eller mystisk forhold til naturen. Vanligvis er det "en utilitaristisk, humanistisk verdensanskuelse og en konkret stedstilhørighet" den formidler (Witoszek 1998:54). Senere kommer de såkalte romantikerne. De fulgte i de økohumanistiske prestene sine spor. Romantikerne i nasjonalromantikkens epoke i Norge var ikke særlig romantiske: "Til og med Wergeland fraba seg mirakler og mysterier, dette faste inventar i det romantiske indre landskap andre steder" (Witoszek 1998:30). Fraser som "skogkatedraler", "stolte, frie bønder" og "hellige fjell" var gjerne en romantisk fasade som skjulte et rasjonelt-pragmatisk indre landskap. Det var da heller ikke noe fundamentalt kontinuitetsbrudd mellom de økohumanistiske prestene og de såkalte romantikerne, ikke noen forestillingsmessig motkultur i opprør mot tiden før:

> 1800-tallets strid mellom de gamle og de moderne forener det hellige (fedrelandets fremtid) med det profane (rett måte å koke grøt på […]). Akkurat som sine forgjengere skriver norske "romantikere" patriotisk poesi, kjemper for sosial reform, planter trær, drenerer myrer og studerer landsbygda. (Witoszek 1998:53)

Det ble da også den rasjonalistiske bonden som ble opphøyet til kulturhelt, og ikke den romantisk åndelige bonden som var ett med naturen. Etter den tid, og fremdeles ifølge Witoszek, har norsk natur blitt så emosjonelt og ideologisk ladet "at nordmenn aldri siden har kunnet se den løsrevet fra og uberørt av spørsmål om identitet og nasjon" (Witoszek 1998:44). Den stadige sammensmeltingen av nordmenn og natur, manifisterer seg også på nasjonaldagen. Da en for første gang feiret 17. mai, skjedde det privat og ved bruk av fire symboler. Symbolene var bjørka, fuglen, sola og flagget. 17. mai-språket sine natursymboler er fremdeles med oss. Når Witoszek gransker skolefanene i toget i Oslo et år, finner hun at av "samtlige faner for rundt nittifire Oslo-skoler som deltok i toget i 1990, var 90 prosent dekorert med natursymboler – dyr, planter og landskap" (Witoszek 1998:147). Witoszek er meget klar på at naturfokuset i den norske nasjonale identitet skiller seg fra både det tyske og det amerikanske. Om det tyske skriver hun blant annet:

> Mens naturmytologien i Tyskland ble sammenflettet med en anti-individualistisk korallrevmentalitet og en myte om germansk overlegenhet, forble den i Norge knyttet til en egalitær og samtidig individualistisk etos. (Witoszek 1998:15)

For det amerikanske naturfokuset påpeker hun at selv om dannelsen av den amerikanske nasjonale identititet tufter seg både på en liberal tradisjon i samfunnsoppbyggingen og på bilder og symboler inspirert av en veldig, uutforsket villmark — slik tilfellet ifølge henne var i Norge — slutter også parallellen med det:

> amerikanernes "ærend" inn i villmarken var altfor nært knyttet sammen med erobringstanken, nybrottsgjerningen og industriell utvikling til å ivareta den opprinnelige forbindelsen. Naturen ble disneyfisert, redusert til bare et nostalgisk bakteppe i forbruksmytologien, eller innlemmet i narsissistisk bekymring for kloden-som-forlengelsen-av-jeget.
>
> Så ikke i Norge. Her er ikke naturtegnene blitt mumifisert til utstillingsgjenstander fra oldtidshistorien. Tvert imot, de har i tidens løp bare blitt enda sterkere, levende emblemer for norskhet. En tradisjon preget av naturopplevelsen og av naturbilder fortsetter å kodifisere etiske og politiske tendenser i norsk kultur. […] Det er en arv folk identifiserer seg med, en forestillingsverden de personifiserer og som personifiserer dem. Den virker inn på deres kommunikasjonsmodell, på den nasjonale etos, på litterære genrer, bilder av kulturhelter, nasjonale ritualer, fritids- og arbeidsmønstre og måten de opptrer på i internasjonale sammenhenger. (Witoszek 1998:17)

Witoszeks elaborering om nordmenn og natur understreker og utdyper tre fasetter ved den norske skogbruksverdenen jeg tidligere har omtalt. Det er for det første det noe tilbakeholdte i

---

som eksisterte før miljøet ble oppdaget for alvor og økologi fremsto som vitenskap.

menneskets relasjon til naturen. I Alnæs' formulering når han omtaler *Norske natur-mytologier*, lyder dette: Det "litt kjølig-praktiske forhold norske naturelskere har til naturen - også når de elsker høyt" (Alnæs 1998). En tar ikke helt av i sine opplevelser og uttrykk. Det gjør heller ikke skogeierne til tross for kjærlighetsytringer til skogen (se side 117-122). Og økolektens fravær av uttrykk for animistisk eller mystisk forhold til naturen, synes å kunne gjenfinnes hos dagens skogeiere. Selv om en tilskriver skog blant annet kraft (side 126-131), har skog eksempelvis ikke ånd. Og det er ut fra de empiriske data at jeg i figur 27 plasserer den religiøse higen i dens varianter som askese, ekstase og det mystiske, utenfor det medierende triangel — og da skogbruksverdenen. Det er for det andre det praktiske forholdet til naturen, det utilitaristiske. En bør ha i minne, anbefaler Alnæs, "at for norske bønder og fiskere var naturen verken opphøyd, sakral eller vakker. Den var rett og slett en levevei" (Alnæs 1998). Tanken at en skal utnytte skog/skogens ressurser, er i fullt monn til stede i skogbruksverdenen. Skogbruken i skogbruket løper som en dyp understrøm i hele denne avhandlingen, og skogeierinformant Bente aksentuerer skogbruken når hun i sin private polemikk med Håpnes sier: "Du må kunne bruke det uten å forbruke det" (side 245). Og for det tredje er det Witoszeks sondring mellom trekk i det amerikanske og det norske naturfokuset. Den taler til min argumentasjon i kapittel 3 rundt Scott (1998) og Harrison (1992) og deres inngang til moderne vestlig skogbruk. Forskjeller i de to naturfokusene bidrar til at det moderne vestlige skogbruk forstås og vurderes ulikt.

For mitt tema "skogen som hjem" er det Witoszeks utgreiinger om natur som nasjonal identitet og natur som nordmenns egentlige hjem, som er av interesse. Om nordmenn eventuelt ikke er alene om å ha dette og det spesifikke naturfokuset Witoszek skisserer, slik A. Johansen (1991) og Eriksen (1993) hevder er tilfellet for andre kulturelle elementer, er ikke av betydning for meg her. Det viktige er at natur som nasjonal identitet og natur som nordmenns egentlige hjem treffer også norske skogeiere. Det betyr nemlig at skogeierne får dobbel dosering av det som måtte kunne gjøre skogen som hjem for dem. En dose fra den nasjonale overbygningen, og en dose fra skogeierrollen. Hvordan dette kan arte seg, skal jeg nå utbrodere.

Det er fem enheter som er vesentlige i min elaborering rundt skogen som skogeiers hjem. Det er skogen, skogeier, familie, hjem og hus (bolig)[1]. For å lette lesingen av tankerekken min, skal jeg benytte oppbrutt avsnitt og hengende format. Jeg vil kalle den fiktive skogeier for Per, og ikke Kari, rett og slett fordi det fremdeles er en klar overvekt av mannlige skogeiere i Norge. Skogeierens kjønn er dog ikke relevant her. I argumentasjonen trekker jeg med den tanke at Per er Pers skog. At Per kan være Pers skog, indikerte jeg da jeg utdypet hvordan skogen er i skogeiers familie, hvordan skogen er skogeier og vice versa, og hvordan en kan bruke ord/uttrykk fra respektive skogens/menneskets domene på det andre. Tankerekken lyder:

Hvis naturen er hjem, da er Pers skog hjem.
Hvis Per er i skogen, da er Per hjemme.
Hvis Per er Pers skog, da er Per i seg selv når han er i skogen.
Hvis Per er Pers skog, da er skogen familien til Pers barn slik skogen er familien til Per fordi
    Pers far var skogen.
Hvis Per tar med partner og barn i skogen,
    da tar han dem med hjem,
    da tar han dem med til seg selv,

[1] En sammenvevd bruk av de tre siste er ikke ukjent. Både Jaglands "Det norske hus", Gorbatsjovs "Det Europeiske Huset" fra 1985 og det svenske "Folkhemmet" på nasjonalt og overnasjonalt politisk nivå (Askeland 2006), gjorde/gjør det.

da tar han dem med til familien.

.

Hvis Per tar med partner og barn i skogen, da produserer og reproduserer de sosiokulturelt familien via eksempelvis samhørighet og etablering av følelsesmessige bånd og felles opplevelser.

Hvis Per og familien sosiokulturelt produserer og reproduserer familien når de er i skogen, da gjør de det i den skogen som er familie.

Hvis Per sørger for foryngelse etter hogst, da opprettholder han sitt hjem.

Hvis Per sørger for foryngelse etter hogst, da reproduserer han familien.

Hvis Per har sitt hus i skogen, da ligger det hjem som spiller seg ut innenfor huset, i naturhjemmet.

Hvis Per har brukt tømmer fra skogen til å bygge huset, da har han bygget et hjem i naturhjemmet av det familien har gitt ham.

Hvis Per tar gjenstander fra skogen inn i huset, da tar han med seg hjem, seg selv og familie inn i huset.

Hvis Per er i dette hus, da er han i naturhjemmet, i seg selv, i familien og hjemmet som spiller seg ut innenfor huset; i et hus bygd ut fra det foryngelse har gjort mulig og familien har gitt ham; et hus med gjenstander fra den skogen som, ifølge Witoszek, er hans egentlige hjem.

Leseren vil se at jeg i elaboreringen spiller på det jeg tidligere i kapitlet påpekte som mangel ved Tilleys redegjørelse for materielle metaforer: Det mangslungne og sammensatte samspillet mellom mennesket, menneskets kropp og gjenstanden som gjenstandens tilstedeværelse gjør mulig. Pers agering i forhold til gjenstanden(e) og gjenstanders romming av Per og andre gjenstander, er en vesentlig ingrediens i elaboreringen. Leseren vil også kunne erfare at det etter hvert blir noe vanskelig å vite eksempelvis hva slags familie eller hjem jeg snakker om. Det er intendert. For Per vil forståelser og opplevelser av ”familie” kunne flyte mellom familie som menneskefamilie og skogen, for ”hjem” mellom det hjem som spiller seg ut innenfor et hus og naturhjemmet. Videre er det i elaboreringen etter hvert vanskelig å definere om jeg snakker om noe med materialitet, kun snakker om forståelser/opplevelser eller en kombinasjon. For Per som menneske og skogeier mener jeg det vil være slik. Noen ganger er det familiens ”kjøtt og blod”/treleggenes hardhet som er det essensielle ved familien, andre ganger er det gleden over å se barna eller en flott finérfuru, og atter andre inngår begge deler.

Den forbindelsen mellom skogen/naturen og huset jeg påberoper i elaboreringen, er ikke søkt. Tall fra Norsk Monitor 2005 viser at 94 prosent av den norske befolkning oppfatter tre som ekte og naturlig bygningsmateriale, og det er ingen eller liten variasjon for bakgrunnsvariabler som kjønn, alder eller bostedskommunens ruralitetsgrad (Blekesaune upublisert b). Norge har da også en lang tradisjon for bruk av tre som byggemateriale (Flatland 2007a). I den tradisjonsbaserte trebruken var det et vesentlig moment å ha rett materialkvalitet på rett plass (Flatland 2007b). En sammenholdte treet i vekst på det aktuelle stedet, med de egenskaper som trengtes hos det materialet som skulle brukes eventuelt til kledningsbord, vindu eller sammenføyninger. Det innebærer at denne forbindelsen mellom skogen og huset tradisjonelt har hatt en sterkt funksjonell karakter. Trolig er forbindelsen av en slik karakter også for skogeiere som i dag henter ut trevirke til sine bygninger. Imidlertid antar jeg det er andre forhold som spiller inn når en eventuelt bringer gjenstander fra skogen/naturen inn i huset. Ett aspekt er formodentlig besnærelsen av det som er ”ute”, og da ute forstått som natur. Norberg-Schulz peker nettopp på hvordan nordmenn fjerner skillet mellom hjem og natur ved å ”ta skogen med inn” (Norberg-Schulz 1992 referert hos Witoszek 1998). Øye (1999) skildrer på sin side hvordan ønsket om enebolig fremfor leilighet eller rekkehus skyldes naturen —

uteplassene, utsikten til natur, utsikten som betyr vinduer og dermed lys inn i hjemmene — og hvordan naturens "grønnhet" blir trukket inn i hjemmene via store og mange planter. For skogeiere er det formodentlig også det at en eventuelt tar inn noe fra den mer spesifikke naturen skogen. Det er å si at jeg antar gjenstander relatert til skogen kan ha en særlig betydning for aktører innen skogbruksverdenen. De gavene Glommen mottok i forbindelse med sin hundreårsfeiring og som er gjengitt i deres "Minnebok", mener jeg er symtomatisk. Av de 19 gavene er tre gjenstander i tre (en klokke, en kote og en kubbestol gitt av henholdsvis et skogeierlag, Fylkesmannen i Hedmark ved fylkesskogsjefen og Norges Skogeierforbund). Det er totalt ni maleri, foto, grafiske blad eller liknende. Av dem har fire et motiv hvor skog inngår, to har et blomstermotiv, mens de siste tre er landskaper. Tre av gavene er blomsteroppsatser/-buketter. Det er bare fire av de 19 gavene som er mer naturperifer.[1] Det hele føyer seg pent i rekken av de mange situasjoner i skogbruket jeg har opplevd hvor gaver har blitt overrakt og de har vært knyttet til skog/natur[2].

Et siste moment om skogen som hjem: En vil ha lys inn i naturhjemmet. Det er analogt til hva tilfellet er for hjemmet som spiller seg ut innenfor huset. Witoszek påpeker, som nevnt, at vindu i Munchs maleri er passasjer til lys og luft, påminnelser om at det finnes liv utenfor. Øye omtaler, som nevnt i avsnittet ovenfor, hvordan ønsket om enebolig blant annet er grunnet i ønske om utsikt til naturen, en utsikt som gir lys inn i hjemmene gjennom vinduene. Det lys en innen skogbruksverdenen vil ha inn i skogen, er gjerne ordsatt som det som gavner skogen i tømmerproduksjonsforstand. Det ser en hos skogeierinformant Fredrik. Når han forklarer meg om tynning og hvordan det har seg at en taper volumproduksjon "hvis den grønnkrona er mindre enn halve trehøyden", inngår blant annet at det blir "tett i taket, og da blir det ikke lys under. Og så kryper krona oppover" (se side 115). En finner det også i omtale av selektive hogster. I Skogeieren kan en under fotoene gjengitt i figur 34 lese billedteksten[3]:

> Når et bestand åpnes gjennom en selektiv hogst, endres innstråling, lys- og varmeforhold for foryngelse og bunnvegetasjon. Høyere temperatur gir i sin tur bedrede forhold for foryngelse av barskog.

Figur 34: Foto, åpning av bestand (Skogeieren 10/2005b)

[1] Glommen (2003d). De fire siste gavene er to bokverk, en glassvase og et tinnfat.
[2] Eksempelvis på Skogoppsynslaget i Nord-Trøndelag sin studietur til Canada i 2002 (en treelg etter original av kunstneren Nils Aas), Gisle Westrum personlig meddelelse 27.8.07; årsmøte til JiS 2003, (rosemalt trebolle), private møtenotater 23.8.03; skogdag 9.10.03 (treboller i order), feltarbeidsnotater 9.10.03.
[3] Skogeieren 10/2005b. Den hvite vertikale stripen på venstre foto, er bladets rygg.

Av og til kan en også finne omtalt at lyset tjener mer enn bare tømmerproduksjonen. I en annen omtale i Skogeieren, men nå om tynning, står det således[1]:

> I tette granbestand kan det være så som så med grønt på bakken – til dels ingen ting. Dette henger sammen med granas biologi, men når en tynner i skog, fjernes et større eller mindre antall trær. Da åpnes bestandet, og det kommer mer lys ned til bakken. Derved har tynningstiltak også en biologisk side, dvs. at en gjennom tynningsinngrep med enkle midler kan forbedre livsbetingelsene for en rekke arter og organismer.

I det sistnevnte oppslaget snakkes det om storfugl som trenger plass og grove greiner som tåler vekten av en spillekåt tiur, noe tynning ifølge oppslaget vil kunne bidra med. Og videre: "Når skogen åpnes opp, kommer ikke minst blåbæra - den for viltet kanskje viktigste av alle plantearter, tilbake". Med lyset kommer liv. Lyset som gavner tømmerproduksjon, storfugl og blåbær er da ordsatt i skogbruksverdenen. Det jeg derimot ikke har hørt påtalt, er den lysningen i skogen en tilsynelatende gjerne vil ha der hvor mat og drikke skal fortæres, bål eventuelt tennes og hus muligens bygges. Dette gjør en ikke i den tykkeste granskog hvor det ikke er mulig å se opp eller utover og øyet ikke kan skue annet enn træ rs grener, grenkranser eller tettstilte trelegger. Ett element ved den lysningen er formodentlig lyset. Når en er i naturhjemmet på det viset, det som på engelsk omtales som *dwelling*, vil en ha lys. *Dwelling* som bolig, bopel, dveling, opphold, stans — og lys. Det synes forbundet. Der lyset er, er det liv laget for mennesket å være.

Skogen er familie

Jeg har snakket om det mangslungne ved relasjonen mellom skogeier og skogen. Om hvordan skogen er i ens familie i og med at det er ens familie som eier den, men også fordi det skjer en transgenerasjonell fysisk konvergens mellom skogeiers *embodiment* og skog/skogens materialitet, prosesser og egenskaper. Den fysiske konvergensen gir at skogen er skogeier, og skogeier er skogen. At en av skogen kan lese skogeiers relasjon til den, at skogeieren er stor hvis hun/han eier mye skog, at en kjører "rundt inn på naboen" når en er på naboens eiendom, gjør òg at skogen er skogeier og vice versa. Jeg har presentert empiri som viser at ord/uttrykk fra menneskets verden brukes på skogens domene, og omvendt. Det fordrer en viss likhet mellom de to. Jeg har utvidet Witoszeks argument om at naturen er nordmenns egentlige hjem, ved å elaborere på skogen som hjem for skogeiere. Alt dette har jeg hevdet er i feltet mellom skogeier og skogen slik som representert i figur 32. La meg utvide dette feltet og la meg forstå det som rommende dirempsjon slik det er angitt i figur 35.

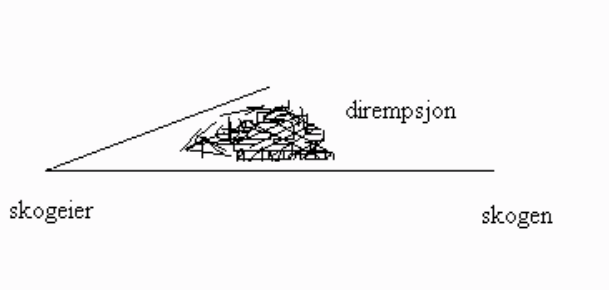

Figur 35: Skogeier, skogen og den paradoksale dirring

Det som dirrer i feltet mellom skogeier og skogen, er fremfor alt hvordan skogen er og ikke er skogeier, og ved en ekstensjon hvordan skogen er og ikke er skogeiers familie. Når jeg har utvidet dette feltet i forhold til feltet i figur 32, er det for å betone at alt det "er" og "er ikke"

[1] Skogeieren 12/2005c.

jeg utdypet under overskriften ”Metaforers ’er’ og ’er ikke’” er inkludert. Det være seg Ricoeurs spenning innen selve utsagnet ”skogen er familie”, spenning mellom bokstavelig og overført betydning, mellom identitet og forskjell, mellom kopulaets relasjonelle og eksistensielle funksjon, ulike varianter av forholdet mellom subjektet og kopulaet/predikativet — grunnleggende autonomitet med en viss tilhørighet, innfoldethet, semantisk utvendighet — og spenning mellom de ulike nivå som fordres for å etablere identitet og forskjell. Når jeg har utvidet feltet, er det imidlertid også for å antyde at jeg ikke pretenderer å ha full oversikt over hva slags fenomen skogeiere kan la inngå i sammenstillingen mellom dem selv og skogen. Feltets uryddighet og formfravær fra figur 32 er dog opprettholdt. Det mangslungne ved relasjonen mellom skogeier og skogen er ikke blitt mindre ved det jeg nå har inkludert.

Jeg vil omtale forbindelsen mellom skogeieren og skogen for en metaforisk forbindelse. Argumentet for det er som følger: Det er to fundamentale aspekter ved relasjonen mellom skogeier og skogen. Det ene er at skogeier eier skogen. Det er dette som holder skogeier og skogen sammen, og det er ut fra den kilden det vokser at skogeier kan være skogen. Det andre er at skogeier ikke er skogen. En kan nemlig spørre norske skogeiere av i dag: ”Er du og skogen din virkelig det samme?” Ut fra mitt kjennskap til norske skogeiere er jeg helt overbevist om at svaret vil være ”nei”. Det er innføringen av ”virkelig” i spørsmålet som fører til svaret. En selv og skogen er ikke virkelig ett og det samme. Hva som eventuelt forstås med dette ”virkelig”, kan presumptivt være noe vanskelig for skogeierne å sette ord på. Muligens vil det gå på biologiske forskjeller mellom mennesker og skogen/trærne, eller ulikheter med hensyn til hva mennesker og skogen/trærne evner å tenke, oppleve, føle, antesipere, intendere. Emisk vil det uansett være noen fundamentale gap mellom skogeieren og skogen/trærne som holder dem atskilte. De er grunnleggende autonome. At alle sammenstillinger mellom skogeieren og skogen skaper en større likhet mellom dem[1], rokker ikke ved basisforståelsen om forskjellighet og autonomitet. Det er ut fra spillet mellom ”er” og ”er ikke” i forholdet skogeier-skogen, at jeg omtaler forholdet som en metaforisk forbindelse. Anvender jeg notasjonsformen for metaforer, og benytter jeg ekstensjonen fra skogeier til familie, vil forbindelsen uttrykkes slik: Skogen ER Familie (Familie⇒Skogen, Familie er kildedomenet) (jevnfør side 112).

Er det forskjelligheten eller likheten/identiteten internt i den metaforiske forbindelsen som kommer først? I den metaforiske forbindelsen mellom mennesket og skogen som jeg har trukket opp for norske skogeiere, starter en fra forskjelligheten for så å danne likheten/identiteten. Det innebærer at forskjelligheten befinner seg på det lavere nivå, og likheten/identiteten på det høyere. Det vil si at oppgaven blir å forene det som i utgangspunktet ikke er forent. For jegere/sankere kan det være likheten/identiteten som kommer først. Det går frem i en polemikk Ingold har med Bird-David. Den har sitt utspring i to artikler av Bird-David (1990, 1992) om jegere/sankere hvor hun bruker metafor for å gripe jegerne/sankerne sin relasjon til skogen. (Bird-Davids artikler er tidligere omtalt på side 135-136.) I den sist publiserte artikkelen gis blant annet Ingold mulighet til å kommentere kort, og Bird-David kommenterer igjen kommentarene. Senere har Ingold behandlet dette mer utfyllende i bokkapitlet ”Hunting and Gathering as Ways of Perceiving the Environment” (1996). Ingolds argument er bredt sammensatt. Han argumenterer mot en kulturkonstruksjonistisk inngang, mot dualismer som natur/kultur og ”mind”/”nature”, og mot at forskjellighet er det bærende element mellom fenomener. Det er det nemlig, ifølge ham, likhet/identitet som er. Skal en være tro mot empirien fra jegere/sankere, er ”ontology of dwelling” inngangen en skal bruke. Det er ”the dwelt-in world” med dets involvering med

[1] Og det vil ikke være mulig å bevare bevisstheten om at likheten var mindre forut for sammenstillingen (S. E. Johansen 1991).

omgivelsene, det være seg mennesker og det ikke-menneskelige (Ingold 1996:121). En skal ikke bruke en kulturkonstruksjonistisk inngang som gir at:

> meanings that the people claim to discover *in* the landscape are attributed to the minds of the people themselves and are said to be mapped *on to* the landscape. (Ingold 1996:140, kursiv i original)

En skal ikke bruke en kulturkonstruksjonistisk inngang hvor jegerne/sankerne sin relasjon til skogen blir "a construction that is projected *on to*" (Ingold 1996:125, kursiv i original) hva enn det måtte være. I den kulturkonstruksjonistiske inngangen fremstår jegere/sankere sin aktive agering som om det er snakk om en mental representasjonsprosess bygget på et skille mellom "mind"/"nature". Ingold argumenterer:

> In the hunter-gatherer economy of knowledge, by contrast, it is as entire persons, not as disembodied minds, that human beings engage with one another and, moreover, with non-human beings as well. They do so as beings *in* a world, not as minds which, excluded from a given reality, find themselves in the common predicament of having to make sense of it. (Ingold 1996:129, kursiv i original)

Når Bird-David hevder at "forest is as parent" for Nayaka og ordsetter dette som metafor (Bird-David 1990), og når hun sier at "a parent who shares resources with them" inngår i metaforen "the natural environment is a sharing partner" (Bird-David 1992:31), da er det en splitt, påpeker Ingold. Det er en splitt mellom virkelighet og metafor. Han fortsetter:

> Underwriting this division is an assumed separation between two domains: the domain of human persons and social relations, wherein parenting and sharing are matters of everyday, commonsense reality; and the domain of the non-human environment, the forest with its plants and animals, relations with which are understood by drawing, for analogy, on those intrinsic to the first domain. (Ingold 1996:124)

Videre blir domenet av personer og menneskelige relasjoner et domene hvor "parenting" er det mennesker gjør. I det domenet er ikke:

> parenting […] a construction that is projected *on to* acts of this kind, it rather subsists *in* them, in the nurture and affection bestowed by adults on their offspring. (Ingold 1996:125, kursiv i original)

Når en hevder det metaforiske ved "parenting" for domenet for det ikke-menneskelige miljø, da sier en derimot at dette "parenting" ikke er iboende i relasjonen. Handlinger og hendelser som er konstituerende for det sosiale domene blir bare "*representative* of the natural" (Ingold 1996:125, kursiv i original). Det som er tatt for bokstavelig sant for relasjoner mellom mennesker, blir for relasjoner mellom mennesker og det ikke-menneskelige miljø bare metaforisk sant (Ingold i Bird-David 1992). For jegere/sankere er "interagentivity" den konstituerende kvaliteten ved deres verden, ikke intersubjektiviteten. Og:

> To speak of the forest as a parent is not, then, to model object relations in terms of primary intersubjectivity, but to recognize that at root, the constitutive quality of intimate relations with non-human and human components of the environment is one and the same. (Ingold 1996:129)

Dette gir at skogen kan opptre som forelder akkurat slik menneskelige foreldre kan gjøre. Det er ingen ting hos jegerne/sankerne som gjør at det første skal forstås i overført betydning, og det andre i bokstavelig. Ingold presenterer tilsvarende tankegang for dyr. I vestlig tenkning er dyr kun organisme, hevder han, mens mennesket er både person og organisme. For Cree og andre nordlige jegere er imidlertid "personhood […] open equally to human and non-human animal (and even non-animal) kinds" (Ingold 1996:131). Disse jegerne faller ikke inn i det konstruksjonistiske argumentet basert på en ontologisk dualisme mellom samfunn og natur, som i dette tilfellet dukker opp som en mellom humanitet og animalitet. Det er ikke det at Cree ikke skiller mellom mennesker og dyr. Poenget er at:

> the difference between (say) a goose and a man is not between an organism and a person, but between one kind of organism-person and another. [...] And so when Cree hunters claim that a goose is in some sense like a man, or that the two are even consubstantial, far from drawing a figurative parallel across two fundamentally separate domains, they are rather pointing to the real unity that underwrites their differentiation. (Ingold 1996:132-133)

Dette står i motsetning til vestlig tankegang. Ingold viser til en artikkel av C. Scott, og påpeker:

> Whereas Western thought sets out from an assumed dichotomy between the human and the animal and then searches about for possible analogies or homologies, the Cree trajectory – as Scott explains –

> ”seems rather the opposite: to assume fundamental similarity while exploring the differences between humans and animals”. (C. Scott 1989 referert hos Ingold 1996:133)

Det er snakk om en ontologisk ekvivalens mellom mennesker og dyr, de deler en felles eksistensiell status. Fra denne likheten/identiteten går en så til forskjelligheten.

Ingold hevder at han snakker om to måter ”to apprehend” verden. Slik jeg leser Ingold, blir imidlertid hverdagsmenneskets og forskerens måte blandet sammen. Ingold sier at han ikke er ute etter å argumentere for at jegere/sankere har et særskilt verdensbilde, ei heller ”to suggest that they are somehow ‘at one’ with their environments in a way that other peoples are not” (Ingold 1996:120). Det er dog en kontrast mellom ”dwelling”-ontologien og den vestlige ontologien og dens utgangspunkt i et sinn løsrevet fra verden — et sinn som bokstavelig talt må formulere verden forut for noe forsøk på involvering med den. Han understreker:

> The contrast, I repeat, is not between alternative views of the world: it is rather between two ways of apprehending it, only one of which (the Western) may be characterized as the construction of a view, that is, as a process of mental representation. As for the other, apprehending the world is not a matter of construction but of engagement, not of building but of dwelling, not of making a view *of* the world but of taking up a view *in* it. (Ingold 1996:121, kursiv i original)

Det er dog vestlige forskere Ingold her bruker som utgangspunkt for differensieringen, det er ikke Per og Kari Hvermansen. Videre er det de vestlige forskernes analytisk-teoretiske forskningsinngang som inngår i Ingolds betraktninger, ikke hvordan disse vestlige forskerne griper an sine øvrige gjøremål i livet. Muligens mener Ingold at disse forskernes forskningsinngang er en forlengelse eller utdyping av en generell vestlig inngang til verden, at den kulturkonstruksjonistiske inngangen rett og slett innebærer en videreutviklet variant av splitten mellom eksempelvis natur og kultur. For mitt eget vedkommende vil jeg forfekte det syn at en konstruksjonistisk forskningsinngang til jegere/sankere er fullt mulig selv om deres inngang til verden er ”to dwell” i den. Om forskningsinngangen da lett faller sammen med det empirien forteller en, er en annen skål. Og videre vil jeg tilkjennegi tvil om at Per og Kari Hvermansen i dagens Vesten forholder seg slik at de må formulere verden, bygge ”an intentional world in consciousness” som Ingold sier (1996:121), før de agerer i den. De nordmenn, inklusive skogeiere, jeg snakker med, gjør ikke det. Den forskjellen det er mellom dem og jegerne/sankerne i dette høve, antar jeg må være gradsforskjeller. Videre har heller ikke jegere/sankere tilgang til en ufortolket virkelighet uansett hvor meget de ”dwell” i den. Også i deres verden må objektet fremstå kulturelt formidlet (se side 94). Det som presumptivt er tilfellet, og det både for jegere/sankere og vestlige mennesker, er at jo mer en er i samhandling med ett eller annet noe, jo mer vil dette noe ha sjansen til å korrigere for det kulturelt formidlede som ikke er i samsvar med dette noes egenskaper. Om mennesker faktisk har grepet dette noe rett, ligger utenfor menneskers mulighet å avgjøre. Det gjelder så vel for jegere/sankere som for folk i dagens Vesten.

I innledningen til dette kapitlet lovte jeg å bidra til en elaborering av hva familieskogbruket i Norge *sui generis* kan dreie seg om. Det har jeg gjort ved å påpeke og utdype den metaforiske forbindelsen mellom skogeier og skogen. Ved å si at forholdet mellom skogeier og skogen er metaforisk, følger jeg det som emisk er rådende: For norske skogeiere er ikke de selv og skogen ett og det samme. Men kan hende tar de feil. Kan hende er det ikke kun en metaforisk forbindelse mellom skogeier og skogen. Kanskje er det en, i fravær av annet ord, virkelig forbindelse mellom dem. Jeg skal utdype hva jeg mener med denne muligheten i den kommende og siste bolken i hele avhandlingen. Den tar oss ut over det vi kan se med det blotte øye, erfare bevisst med vår kropp. Slik er det også for meg. Verken som privatperson eller som forsker har jeg noe ståsted hvor jeg som menneske kan se eller erfare noe jeg ikke kan se eller erfare. Også for meg fremstår forhold kulturelt formidlet. Jeg har òg vansker med å se og erfare at skogeiere og skogen er ett og det samme, eller for å bruke Ingold og C. Scott

sine ord, at det er en ”real unity”, en ”fundamental similarity” mellom skogeier og skogen. Det innebærer imidlertid ikke at jeg påstår at de ikke kan ha det. Menneskers begrensninger tvinger frem en viss ydmykhet i så måte. Ydmykhet har jeg også for de som tenker annerledes, større og dypere tanker enn meg. Det er dem jeg nå skal låne fra.

Skogeier, skogen og den større enhet

Det er innenfor et virkelighetskart med fire dimensjoner jeg tenker meg at skogeier og skogen kan bli ett og det samme. Den fjerde dimensjon er vanlig å inntenke i fysikken. Eksempelvis forsto Einstein rom og tid som uatskillelige komponenter i en abstrakt struktur, en struktur omtalt som romtid og med fire dimensjoner (Illustrert Vitenskap 6/2001, Institutt for teoretisk astrofysikk 14.11.01). Innen matematikken er den fjerde dimensjon også høyst sedvanlig. Ja, så alminnelig at det til og med inngår i en barnebok om tallenes verden. Newth skriver:

> Vi har tre dimensjoner. Eller som matematikere vil si: Vi lever i et *tre-dimensjonalt univers*.
> Tenk deg nå at det finnes enda en dimensjon. Ikke lengde, bredde eller høyde, men en slags ”super-høyde”. Denne fjerde dimensjonen er umulig å fatte for oss, siden vi er født og oppvokst på en planet der ingenting har mer enn tre dimensjoner. (Newth 2002:17, kursiv i original)

Fordi vi ikke kan fatte den fjerde dimensjonen, må en finne måter å illustrere den på. Fortellingen om Flatland er en slik måte. En annen er Møbiusbåndet og Kleinflasken.

Flatland. A romance of many dimensions. With Illustrations by the Author, A SQUARE (Abbott udatert) ble skrevet av matematikeren Abbott allerede i 1884. Rossing (2002) presenterer boken nettopp under overskriften ”Den fjerde dimensjon”. Ikke fordi boken i seg selv omhandler den fjerde dimensjon, men fordi den via beboere i det todimensjonale Flatland anskueliggjør hva det vil si å ha en dimensjon mindre og hva som vil skje når en dimensjon legges til. Hovedbudskapet er at med en dimensjon mindre, vil en kunne se/erfare bare visse elementer av det en vet eksisterer og foregår hvis en har en dimensjon mer. Herr Kvadrat (”A SQUARE”) blir forklart at slik noen fra Romland (*Spaceland*) kan se mer enn ham, kan han se mer enn dem i Linjeland (*Lineland*). Vi fra Romland kan se alt inventaret i det todimensjonale huset hans med ett blikk. ”For Herr Kvadrat er linjene som beskriver rommene ’vegger’ han ikke er i stand til å se gjennom”, utlegger Rossing (2002:132). Herr Kvadrat ser hele Kongen av Linjeland og hele undersåtten. For Herr Kvadrat befinner de seg på linjen, men med forskjellig lengde. For Kongen av Linjeland er undersåtten imidlertid bare et punkt. Videre vil ingen i Linjeland se Herr Kvadrat hvis han holder seg i planet utenfor linjen. Han kan komme og gå, og han kan forsvinne fra stedet foran Kongen av Linjeland og plutselig dukke opp av intet bak ham. Det er en dimensjon Linjeland-beboerne ikke har tilgang til og som Herr Kvadrat beveger seg i. Rossing drar veksler på en idé fra Eirik Mo når han beskriver hvordan vi kan drive ap med Herr Kvadrat. Herr Kvadrat har et par votter. De er helt flate ettersom Herr Kvadrat bor i Flatland. Vi som har en dimensjon mer enn ham, kan løfte høyrevotten ut av det todimensjonale planet og inn i det tredimensjonale rommet, vende votten og så legge den ned igjen. For Herr Kvadrat vil votten forsvinne ut i intet, komme tilbake fra intet, og han vil nå ha to venstrevotter. ”Hva vil en firedimensjonal skapning kunne utrette i vår verden?”, spør Rossing (2002:134) i *Den matematiske krydderhylle. Smakstilsetning for matematikkundervisningen i skolen*. Han lar spørsmålet forbli ubesvart. Newth (2002) fantaserer mer. Han kaller rommet for Hyperland ettersom en verden med fire dimensjoner av og til kalles for hyper-rommet. Hyperlenderen vil kunne se inn i husene våre uten problem, og se at maten vi har spist blir fordøyd. Hvis hyperlenderen snakker, vil vi høre stemmen fra ingen steder. Hvis hyperlenderen stikker en av sine hender inn i vår verden, vil vi ”se noe dukke opp i tomme luften og vokse seg større” (Newth 2002:19). Rossing (2002) på sin side utdyper hva som vil skje hvis en firedimensjonal skapning presser en firedimensjonal terning gjennom vår tredimensjonale verden. Når denne superterningen presses gjennom, vil den fremstå som et tredimensjonalt legeme i rommet. Hvordan dette tredimensjonale legemet

vil være, er avhengig av den retningen superterningen har når den presses gjennom rommet vårt. Uansett vil vi oppleve at legemet kommer fra intet og forsvinner i intet.[1]

Møbiusbåndet og Kleinflasken tilhører den delen av matematikken som betegnes topologi, det vil si læren om geometriske objekter med særlig henblikk på deres endring (deformasjon). Møbiusbåndet ble oppdaget på midten av 1800-tallet av matematikerne Listing og Möbius som arbeidet uavhengig av hverandre. Båndet har altså fått navn etter sistnevnte. Kleinflasken er oppkalt etter matematikeren Klein som i 1882 "laget" flasken "ved å lime sammen to Møbiusbånd langs rendene" (matematikk.org udatert). Det finnes utallige fremstillinger av både Møbiusbåndet og Kleinflasken[2]. Jeg skal her hente dem begge fra Wikipedia. Møbiusbåndet som gjengis til venstre i figur 36 er slik det er i det tredimensjonale rommet. Kleinflasken til høyre i samme figur er derimot gjengitt slik den med sine fire dimensjoner vil være i det tredimensjonale rom.

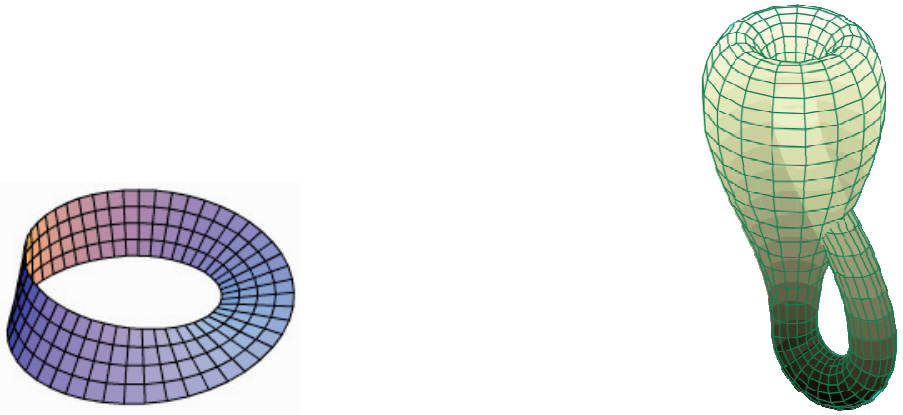

Figur 36: Møbiusbåndet og Kleinflasken (Wikipedia 31.8.07 og 27.8.07)

Møbiusbåndet og Kleinflasken er eksempler på ikke-orienterte flater, det vil si flater med bare en side. For Møbiusbåndets del kan en spasere fra den ene "siden" til den andre uten å klatre rundt kanten. En kan imidlertid ikke gå i alle retninger uten å treffe på en kant. S. E. Johansen argumenterer for at det er nødvendig å betrakte båndet som en paradoksal form:

> Selv om matematikere har funnet det mest bekvemt å definere Møbius-båndet som ensidig, har det således i realiteten en paradoksal topologi: det har både én og to sider, avhengig av i hvilket henseende vi betrakter det, og fra hvilken utkikkspost. For å begripe Møbius-båndet som helhet må vi derfor betrakte det som en paradoksal form; en spesiell type tosidighet, nemlig den som er slik at man kan vandre mellom forside og bakside uten å erfare per diskontinuitet at det er mer enn en side. (S. E. Johansen 2004:14)

I motsetning til Møbiusbåndet har Kleinflasken ingen kant, den er en ikke-orientert lukket flate. Det som gjør at Møbiusbåndet (og ved en ekstensjon også Kleinflasken) er illustrasjoner på dimensjoner, ser en hvis en har en figur med retning i Møbiusbåndet og lar figuren gå i planet en runde. Da vil figuren vende tilbake som den opprinnelige figurens speilbilde og opp ned (Polthier 2003). En kan prøve dette ved å ha Herr Kvadrats vottepar i båndplanet og la den høyre votten gå en runde. Når den kommer tilbake, er den speilvendt og opp ned i forhold

[1] En stereoskopisk animasjon for hvordan det vil arte seg for oss hvis et av hjørnene på superterningen treffer det tredimensjonale rommet først, finnes hos Scheller (1997).

[2] Jeg kan nevne to presentasjoner fra internett med animasjoner. For Møbiusbåndet se Wolfram MathWorld (26.8.07). For Kleinflasken se Polthier (2003). Hos Polthier går det også frem hvordan Kleinflasken "lages av" Møbiusbånd. I tillegg er det en rekke animasjoner som viser egenskaper ved både Møbiusbåndet og Kleinflasken.

til den opprinnelige høyrevotten[1]. Ettersom det er et todimensjonalt plan Herr Kvadrat bor i, er det mulig å dreie votten i planet slik at åpningen for hånden kommer på samme siden for de to vottene som nå befinner seg der. Da har Herr Kvadrat imidlertid kun to venstrevotter — slik tilfellet var i forrige avsnitt hvor vi tenkte oss at vi i det tredimensjonale rommet løftet votten ut av det todimensjonale, vendte den og la den tilbake. Har en to fenomen som i utgangspunktet er speilvendt av hverandre, kan denne speilvendingen altså oppheves ved å sende det ene rundt et Møbiusbånd. Rosen omtaler dette slik for en ansiktsprofil som beveger seg i henholdsvis Møbiusbåndet og i et bånd uten noen 180 graders vending (dvs."the cylinder"):

> The contrasting structure of the Moebius surface is revealed in the fact that it possesses no plane of symmetry like that of the cylinder. Thus, rather than restricting the profile to the two-dimensional plane that maintains its asymmetric orientation, rotation consistent with the Moebius structure carries the profile into the third dimension, where its orientation is reversed […]
> The symmetry-restoring property of the Moebius strip confirms it as a convincing embodiment of dialectical process. The union of opposites can now be understood as the restoration of symmetry (fusion of right and left) by hyperdimensional rotation, which is uniquely accomplished by the Moebius. (Rosen 1994:10-11)

Møbiusbåndet og Kleinflasken har en rekke egenskaper som kan virke overraskende. Møbius-Klein-systemet kan også utnyttes på mange vis. Klipper en langs midtlinjen av et Møbiusbånd, får en et bånd som er dobbelt så langt som det opprinnelige, bredden vil være halvparten, og det vil ha fire 180 graders vendinger og ikke én slik som opprinnelig. Klipper en 1/3 inn på båndet hele veien rundt, ender en opp med to sløyfer som er hektet i hverandre. Den største er dobbelt så lang som den opprinnelige, og er vridd fire ganger 180 grader. Den minste er like stor som den opprinnelige og har en 180 graders vending akkurat som den (Rossing 2002). Kleinflasken er, ettersom den er firedimensjonal, atskillig mer kompleks. Blant annet er innsiden utsiden, og den inneholder seg selv. Den er selvomsluttende, selvrefererende og ethvert punkt i Kleinflaskeflaten har kontakt med alle øvrige punkt som finnes der. I den verden som respektive Møbiusbåndet og Kleinflasken i sin totalitet utgjør, er alt forbundet. En kan gjerne bruke Møbiusbåndet og Kleinflasken heuristisk. Rosen anvender dem for å "confront basic anomalies in the foundations of contemporary knowledge", paradokser som reiser spørsmål vedrørende vår konvensjonelle tankegang om rom, tid og beskaffenheten på menneskelig erfaring (Rosen 1994:XV). Hans ærend er å uteske betraktningene våre om fragmentering og dualitet, og å argumentere for helhet og nondual dualitet. For ham er Møbius-Klein-systemet en syntese av kontinuitet og diskontinuitet. Ved hjelp av Møbius-Klein-systemet får han frem at det lokalt et sted på båndet/flasken kan være diskontinuitet og dualitet, mens det globalt når en ser båndet/flasken som helhet er kontinuitet og nondualitet. Morgan (udatert) utforsker Møbiusbåndet og Kleinflasken sine egenskaper ved hjelp av strikkede, sydde og stofflig fylte eksemplarer. Ut fra dette har hun forslag til blant annet Einsteins teori om romtid, "magnetic monopole" og primtallsdannelse. Møbius-Klein-systemet kan brukes til å tenke rundt "biological optimizing systems" (Brodey 1971, 1972), eller anvendes som visuelt hjelpemiddel for å gripe og anskueliggjøre hyper-dimensjonal feedback. Det siste vil si, ifølge T. Barth, emergensen av en type feedback som *a priori* synes umulig fordi den oppstår mellom epistemisk separate enheter, på forskjellig organisatoriske eller hierarktiske nivåer, men som er "*necessary* in the analysis of a number of observable phenomena in the dynamics of empirical processes" (T. Barth 2005:66, kursiv i original). For egen del vil jeg legge til at en trolig med hell kan benytte Kleinflasken som et navigerende hjelpemiddel for å gripe og begripe det jeg vil omtale som Wagners globale

[1] Figurene er i selve flaten. Tegner en på et Møbiusbånd av papir, skal høyrevotten som forflyttes dermed beveges kun til den kommer til det stedet hvor venstrevotten er på den andre siden av papiret. Er papiret gjennomsiktig, ser en at det er blitt to venstrevotter.

metaforteori. Dette teoretiske korpus er presentert i *habu. The Innovation of Meaning in Daribi Religion* (1972), *The Invention of Culture* (1981) og *Symbols That Stand for Themselves* (1986). Korpuset er svært komplekst, og en anvendelse av det hele går ut over hva som ville ha vært nyttig og høvelig i denne avhandlingen.[1] At Kleinflasken kan være en fruktbar inngang til Wagner, bygger på at Wagner har en klar tendens til å anvende prosesser som gjenfinnes i Kleinflasken. Selv om Wagner ikke nevner Møbius-Klein-systemet, finner en igjen blant annet det selvomsluttende, selvrefererende, motsetninger som finner sin løsning, høyere ordener, det lokale, det globale — og at det er intet ut over den virkelighet Kleinflasken gir. At jeg hevder det er en metaforteori, er grunnet i hans egen omfattende og svært brede bruk av betegnelsen "metafor". Overfladisk sagt blir alt som ikke er rene leksikale "signifiers" til metaforer. Disse leksikale betegnelsene har kun en effekt, og det er "to repeat the terms of their definitions". Ikke-tautologisk mening kan bare produseres "through the innovative extension of signifiers into metaphors", fortsetter Wagner samme sted (1972:5). At jeg hevder det er en global metaforteori, er blant annet fordi den fanger både det empirisk lokale og det teoretisk lokale, og også det teoretisk globale. Med teoretisk lokal forstår jeg en slik øvelse jeg har gjennomført for metaforers "er" og "er ikke". Det er en teoripresentasjon og -utvikling som fokuserer på et særskilt lite felt. Med teoretisk global forstår jeg utlegninger som omfatter store enheter over tid og rom. Det empirisk lokale finner vi i *Habu*, det teoretisk lokale er presentert i *The Invention of Culture*, og det teoretisk globale i *Symbols That Stand for Themselves*. Denne bevegelsen ser vi igjen i omslagsbildene til bøkene. For *Habu* er det fra Daribis pilskaft-dekorasjoner, det Daribi kaller *sigaze* (Wagner 1972:75-76). Omslaget på *The Invention of Culture* er Eschers litografi "Drawing Hands"[2]. På omslagssiden til *Symbols That Stand for Themselves* er det gjengitt en figur Wagner kaller "Embodiment, the third power of trope" (Wagner 1986:141). Det er en variant av yin-yang-symbolet hvor respektive det mørke og det lyse feltet igjen er fylt med blant annet hvert sitt nye svart-hvite symbol. Jeg kjenner ikke noe annet etablert symbol som til de grader uttrykker det samme som Kleinflasken som det jin-jang-symbolet gjør. I den språklige utdyping av figuren er det *neoteny* (Gould 1977 refert hos Wagner 1986) Wagner benytter som den bærende idé. Dette dreier seg om forholdet mellom på den ene siden økt hjernestørrelse og hodeskalle, og på den andre siden fødselskanalens størrelse. Da våre forfedre for flere millioner år siden begynte å gå på to, endret betingelsene for fødsel seg. Hjerne og hodeskalle ble større, men bekkenet til hunnene blant hominidene ble endret og fødselskanalen ble mindre i diameter.[3] Seleksjonen favoriserte tidligere fødsler av mindre utviklet foster, og en fikk *neoteny*, det vil si "a slowing of rates of development, and retention of juvenile features" (Wagner 1986:140). *Neoteny* har, ifølge Wagner, ofte blitt identifisert som den betydningsfulle differensieringen mellom mennesket og dets nærmeste primate slektninger. *Neoteny* gjentar seg selv som del av det totale fenomen som er representert ved figuren "Embodiment, the third power of trope". Og "each component of third-order trope is itself an epoch of figure-ground reversal, and each replicates the effect of the whole phenomenon", skriver Wagner (1986:140). Han fortsetter:

> The cultural dialectic mediates and arrests the formation of mental images through the means of collective reference points; they become epochal perceptions in conventional value space. Language, the figure-ground reversal of thought, makes it necessary that the reference points, and the perception

[1] Strathern (1992), Simonsen (1997) og Remme (2006) benytter Wagner. Slik deres anvendelse fremstår for meg, synes det som om de har hentet ut kun enkeltelementer /-aspekter i Wagners inngang og det uten å ha grepet den i dens totalitet.

[2] Grovt presentert forestiller litografiet to hender holdende i hver sin blyant som tegner liv i hverandre. Litografiet kan ses på Eschers offisielle hjemmeside (mcescher.com udatert).

[3] Dette er det samme fenomen som inngår i Fishers utlegninger om evolusjonert utviklet tilknytning og kjønnskontrakt mellom kvinner og menn i *The Sex Contract. The Evolution of Human Behavior* (1983). Dette er ikke et tema Wagner omtaler. Kjønnsakten mellom kvinner og menn inngår imidlertid i hans figur "Embodiment, the third power of trope".

> within them, be learned *in the world*—hence early birth, and the development of brain laterality *after* birth. Sexuality, the figure-ground reversal of image and body, ”arrests” the adult body physically and behaviorally at the point of reproduction. [...] The neoteny that results from activating closure of the trope in the head-loins reversal is thus the realization of a total systemic effect.
> The trope of meaning encompasses the meaning of trope: neither nature and culture, nor God and man, nor any of hundreds of other symbols constitutes the true core of a human culture. Rather, its contained and containing form does; the core of every culture is the single idea, or epoch, of humanity. (Wagner 1986:140-141, kursiv i original)

”Humanity” — og det som skiller mennesket fra andre arter. Også på dette viset er Wagners innretning en global metaforteori.

Kleinflasken sier presumptivt noe om virkelighetens beskaffenhet. Flaskens egenskaper faller eksempelvis sammen med John A. Wheelers ”observer participancy” og tanken om at ”one principle, observer-participancy, suffices to build everything” (Wheeler 1980 referert hos Cassiopaea.org udatert:2/15). Wheelers formulering av ”erkjennelsessituasjonen for menneskene i lys av kvantemekanismens erfaringer”, er at det ikke er noe der ute der ute (Nørretranders 1992:372). Universet betraktet som ”a self-excited circuit” (Wheeler 1980 referert hos Cassiopaea.org udatert:2/15), illustrerer Wheeler upresist omtalt som en ”u” med et øye på u’ens venstre ben som betrakter det andre benet. Kleinflaskens egenskaper er òg i overensstemmelse med Einstein-baserte betraktninger om at hvis vårt tredimensjonale univers ligger på en firedimensjonal hyper-kule, kan et romskip som uendelig raskt beveger seg i en retning etter hvert komme tilbake der det startet (Newth 2002, Rossing 2002). I sitt doktorgradsarbeid går Purcell (udatert) til felts mot det hun vurderer som opphav til dagens konfliktfylte epistemologiske verdenssyn: ”Oversimplified rationalisations of binary logic”. Via slike prosesser har den endelige sannhet kollapset og ”hence the non-dual duality has been rendered as a binary either/or dichotomy”, fortsetter hun samme sted (Purcell udatert, Introduction 10/14). I sin gjennomgang av arketypiske symboler for enhet og frihet viser hun at ”the Purse of Fortune, The Phrygian Cap, the Pelican Flask and the Pelican Christus” har den samme topologiske fasong. Det er en høyeredimensjons-struktur — det er strukturen til Kleinflasken. Hun hevder i forlengelsen: ”The pelican Christus, and hence the Klein-bottle, is the ultimate symbol of divine union, interconnectedness, creation/recreation, and a cyclic universe” (Purcell udatert, Chapter Four 56-57/68). Kleinflaskens budskap om enhet, sammenheng etc. er da også i overenstemmelse med eksempelvis Lovelocks Gaia-hypotese (referert hos Nørretranders 1992 og Rønnow 2003) og Bohm (2002, 1995) sin ”Implicate Order” og ”Soma-Significance”.

Hvis virkeligheten er som Møbius-Klein-systemet, da henger virkeligheten sammen slik at ethvert element, aspekt, enhver prosess inngår i denne helheten. Det er hva Kleinflasken som ikke-orientert lukket flate sier. I denne Kleinflasken vil det være mindre Kleinflasker. Hvis virkeligheten er som Møbius-Klein-systemet, da vil en finne tilsvarende fenomen på mange nivå, i mange sammenhenger. Hvis virkeligheten er som dette systemet, vil et fenomen som er speilvendt og opp ned være det samme som det andre det sammenliknes med. Det ene har bare foretatt en bevegelse i virkeligheten. Det ene har beveget seg rundt båndet. Det det var, er det ikke lenger; det det ikke er lenger, kan det bli igjen. Hvis virkeligheten er som Møbius-Klein-systemet, da vil det som er nærmest kunne være fjernest. Selv om flaten i Møbiusbåndet og Kleinflasken er ”infinitely thin and cannot possess two sides” vil den ha ”finite thickness” ”by virtue of the fact that it is embedded in three-space” (Rosen 1994:77). Lokalt, på ethvert tverrsnitt av båndet, er ”points in opposite sides (constituting bounding elements of an interior perpendicular line) […] sharply definable; an unambiguous distinction exists between them” (Rosen 1994:78). Imidlertid kan det trekkes en ubrutt forbindelse mellom de to punktene ved å følge flaten i Møbiusbåndet/Kleinflasken. Avstanden mellom dem vil være størst akkurat der hvor de to punktene står rett overfor hverandre på hver sin

side av overflaten (Purcell udatert). Det som lokalt er avgrenset og nærmest, er globalt sammenhengende og lengst unna. Hvis virkeligheten er som Møbiusbåndet vil dens 180 graders vending skje et "sted". Det vil også Kleinflaskens rotering som innebærer at delen kan romme helheten. Dette "stedet" er der samspillet mellom lavere og høyere ordensnivå "manifesterer" seg. I fysiske varianter av Kleinflasken er dette der hvor den er det Rosen omtaler som "incomplete". Det vil si der Kleinflaskens "hals" går inn i "magen". Og den vil være ufullstendig fordi "the self-penetration cannot be smoothly (unbrokenly) executed without recourse to an 'added dimension of space'" (Rosen 1994:237). I Eschers litografi "Print Gallery" som jeg omtalte på side 264, er det et hvitt felt i midten. Rosen synes å sidestille dette hvite feltet med det ufullstendige området i Kleinflasken. "Print Gallery" har vært gjenstand for matematiske betraktninger. De Smit og Lenstra Jr. (2003) har arbeidet frem det matematiske grunnlaget for motivet og har fylt ut feltet slik matematikken gir. Rosen bruker ikke matematikken for å fylle det igjen. Isteden antyder han at fullstendiggjøringen av Kleinflasken vil kreve en meditasjon som blander *prajna* og *dhyana*, to ulike Zen-tilnærminger.[1] Det er gjennom slike meditasjonsteknikker en, ifølge ham, kan få tilgang til den-mer-enn-tredimensjonale virkelighet og den større enhet av nondual dualitet. Det er også å si at fullstendiggjøringen ikke vil komme lettvint for vestlige Per og Kari Hvermansener av i dag.

La meg til slutt vende tilbake til skogeieren og hennes/hans skog. Emisk er relasjonen mellom dem en metaforisk forbindelse. Feltet mellom dem rommer dirempsjon, og det som dirrer er fortrinnvis hvordan skogen er og ikke er skogeier/skogeiers familie. Det dirrende feltet fra figur 35 kan innarbeides i det medierende triangel (figur 37).

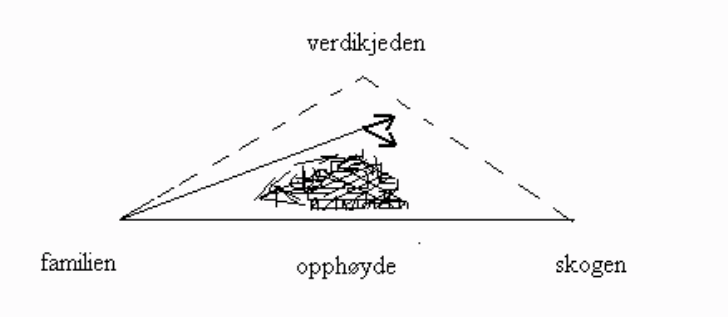

Figur 37: Det medierende triangel og den mulige bevegelse til en større enhet

I figur 37 er det medierende fenomen mellom familien og skogen aksentuert: Det opphøyde. Det er her det dirrer. Det er her skogen er og ikke er skogeier/skogeiers familie, og noe kan bli til noe mye større. Skal skogeieren forstå og erfare at hun/han, familien og skogen er ett og det samme, at de inngår i en større enhet, tror jeg det fortrinnvis må skje i det opphøyde som utgangspunkt. Som jeg har hevdet i kapittel 4, i det opphøyde kommer det inn at skogen er *beyond* mennesket — all kjærligheten og det nærmest religiøse forholdet til naturen og skogen. Som jeg også den gangen påpekte, det er i det opphøyde skogeiers bruk av skogen i rekreasjonsøyemed befinner seg, og da via den selvskapelsen som ligger i re-kreeringen.

[1] En i denne sammenheng særs interessant tolkning av Rembrandts "Jeremiah Lamenting the Destruction of Jerusalem", finnes hos Budick (1993). Budick hevder at vår opplevelse av maleriet i stor grad er bestemt av "the phenomenon of what is missing" (Budick 1993:192). Et stort lyst felt i maleriet er her essensielt. Dette feltets relasjon til resten av bildet er verken "inversive nor subversive. It is pure disrelation, absolute zero, pure *negativity*" (Budick 1993:193, kursiv i original). Ut fra Budicks utlegning vil jeg si at det tilsvarer det hvite feltet hos Escher.

Dette innebærer at det her er åpninger i skogeiers forståelser og erfaringer som gjør at forståelsene og erfaringene kan settes i spill og transcendere. Det transcendentale jeg omtaler er overskridelse av ontologi og epistemologi. Jeg er ikke opptatt av om transcendensen er religiøst betont. I figur 37 er det medierende triangel tegnet i perspektiv og har fått høyde i det opphøyde. Dette er for å indikere at det er noe opphøyet over det opphøyde. Det skiller seg ut fra det som måtte være av annet, og det gjør det på en positiv måte. I topp-punktet til det opphøyde er det to piler. En pil peker nedover. Den representerer det nødvendige i å vende tilbake til skogen og dens videre transformasjon i verdikjeden. Skal skogbruket bestå som fenomen, må det av og til skje at skogen blir til tømmer og penger. En pil peker oppover. Den representerer muligheten for en bevegelse opp til høyere orden og større enhet. Skjer det, da kan skogen i emisk forstand virkelig bli skogeiers familie. Da blir relasjonen mellom skogeier og skogen i emisk forstand mer enn en metaforisk forbindelse.

Hvor vender virkeligheten seg? Hvor er det "stedet" der samspillet mellom lavere og høyere ordensnivå manifesterer seg? Det som blant annet innebærer at delen kan romme helheten. Jeg må begrense meg til skogbruket, og jeg kan bare anta og indikere. Gitt det, vil jeg si: Det er lyset som er "stedet". En vil ha lys inn i skogen. Med lyset blir det liv. Skogens volumproduksjon øker. Når skogen åpnes opp, kommer storfugl og blåbær. En vil ha lys i skogen der en som menneske skal bo, dvele, hvile, raste. Der lyset er, er det liv laget for mennesket å være (side 296). Og lyset som er til gagn for skog, dyr, planter og mennesker, kommer ovenfra. At det kommer ovenfra, kan ikke uttrykkes mer tydelig enn det gjøres på fotoene i figur 34. Jeg minner om at fotoene er en illustrasjon til en tekst om selektive hogster og hva som skjer på de første metrene over bakken. Fotoene kunne like gjerne ha vist det en så hvis en la seg nedpå, om det var for en pust i bakken, refleksjon over livets gjenvordigheter eller meditasjon rundt de større sammenhenger i verden. Lyset kommer ikke bare ovenfra. Det kommer utenfra. Utenfra i forhold til skogen, naturhjemmet, mennesket. Det finnes lys utenfor! Søker en svaret på spørsmålet om hvor virkeligheten vender seg, sier noe som er større enn meg selv i meg[1] at løsningen lyder: Lyset er vinduet!

Slik denne avhandlingen har utviklet seg, er det høvelig å avslutte med vignettbildet på internettsiden til skogeierandelslaget Mjøsen[2].

Figur 38: Foto, vignettbilde til Mjøsen (Mjøsen udatert c)

[1] Dette er en parafrasering av Maxwells ord på dødsleiet i 1879. I Nørretranders gjengivelse lyder de: "What is done by what is called myself is, I feel, done by something greater than myself in me" (Nørretranders 1992:6).
[2] Mjøsen (udatert c).

Epilog

En lang vandring i mye etnografisk materiale er endt. Gitt mitt forskningsmessige mantra om at alt springer ut av empirien og at denne empirien er mangfoldig sammensatt, har min bruk av teori også blitt tilsvarende. Uten å kaste vrak på mantraets innhold, kan det være på tide med en kort oppsummering av avhandlingens vesentligste resultat.

Den norske skogbruksverdenen som levd virkelighet av i dag, har tre fyrtårn i det forståelsesmessige landskap: Skogen, verdikjeden og familien. Den private, personlige skogeieren avhandlingen omfatter, er nettopp familieskogeieren — hun/han er en del av en stedforankret, eiende og slektskapsbasert familie. Det er omtrent 116 000 av dem. De eier den skogen som vi alle har adgang til å bevege oss i, de befinner seg midt i blant oss andre Per og Kari Hvermansener som lærere, bønder, fabrikkarbeidere og frisører. I motsetning til den individualiseringen som gjerne skjer av skogeieren både i næringspolitisk tilknyttet retorikk og forskningslitteratur, viser mine forvaltningsaktive skogeierinformanter betydningen av de kollektive forbindelsene de inngår i i skogbruksverdenen. Skogbruksansatte deltar i deres beslutningsprosess og er påkrevd hvis skogeierne skal få utført det de eventuelt ønsker i skogen. Avhandlingen er en sterk argumentasjon for nødvendigheten av å forlate individorienterte forskningsinnganger hvis en skal kunne gripe skogeieres liv og levnet.

Hva skogbruksverdenen empirisk mer spesifikt utgjør, har blitt presentert blant annet i en tekstuell vandring i et medierende triangel: Fra skogen, til verdikjeden, til familien og så til skogen. Skogens tre klart uttrykte identiteter er avskogings-identiteten, som bærer av biologisk mangfold og som telt, målt og modellert. Dens fire mer skjulte identiteter er uttrykt som metaforer: Skogen Er Konteiner, Skog Er Stor, Skog ER Endring og Skog ER Aktør. Disse identitetene er i større grad kroppsliggjorte, levende og rike enn hva de tre førstnevnte er. Knyttet til det andre forståelsesmessige fyrtårnet, verdikjeden, er blant annet metaforen Skog ER Penger. I bevegelsen fra det første fyrtårnet er nå skog blitt redusert til skogen som igjen er redusert til trær forstått som tømmer og noe som er transformert til penger i en verdikjede. Det er det faglige, forstkunnskapen, som oversetter mellom skogen og verdikjeden, og det gjør forstkunnskapen både når det gjelder forståelse og grunnlag for faktisk handling. Denne oversettelsen er dypt innvevd i mekanismen naturXøkonomi, en formel som uttrykker at skog er naturressurs. Skogens tilvekst er transformasjonsinngangen mellom natur og økonomi. Mekanismen er tømmerproduksjonens logikk. Øvrige grunnleggende forståelser for tømmerproduksjonen er eksempelvis stedslokalavhengigheten, at en skal ut å se, og at tid er en langsom produsent. Det tredje fyrtårnet, familien, har to vesentlige elementer. Det første er den slektskapsbaserte familien som eierskapet er knyttet til. Fordi trærs og menneskers biologiske livsløp er ikke-synkroniserte, fremprovoseres betydningen av menneskegenerasjoner og overføringer dem imellom. Det gir en moralsk økonomi bestående av et samspill mellom en kort og en lang syklus for produksjon, forbruk, sirkulering og bytte. Det andre vesentlige elementet er den familiære relasjonen en har til skogen. Med ulike sammenstillinger av skogeier og skogen, får en at skogeier er skogen og skogen er skogeier.

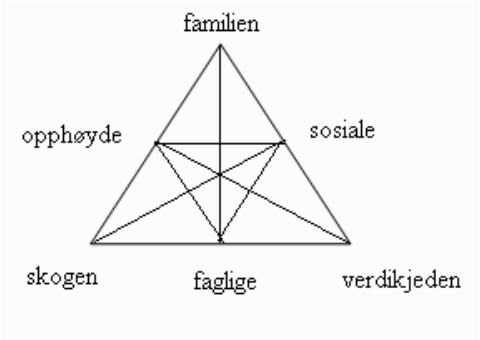

I den tekstuelle vandringen i det medierende triangel fremholdes videre dets medierende natur, de tre medianer, de to dialektikker og den vrengemulighet som ligger i rekontekstualisering. Det faglige er, som nevnt, det medierende fenomen mellom skogen og verdikjeden. Det sosiale medierer mellom verdikjeden og den menneskelige, slektskapsbaserte familien. Som empiriske enheter, er verdikjeden og familien vidt forskjellige. De er noe som til vanlig generelt ikke har særlig med hverandre å gjøre. Det sosiale er her samkvem mellom aktører som har sine føtter sterkt plantet i verdikjeden, og mennesker som er Per og Kari Hvermansener og da familieskogeiere. Det sosiale medierer mellom det som "er" penger og det som slett ikke er det, mellom det som ikke baserer seg på affektive relasjoner mellom mennesker og det som gjør det. Det opphøyde medierer mellom familien og skogen. Her kommer det inn at skogen er *beyond* mennesket — all kjærligheten og det nærmest religiøse forholdet til naturen og skogen. Det er også i det opphøyde skogeiere og andre skogbruksaktører sin bruk av skogen i rekreasjonsøyemed befinner seg, og da via den selvskapelsen som ligger i re-kreeringen. Medianer kan trekkes fra det enkelte forståelsesmessige fyrtårn ned på motsatt side. Iboende i medianene er det motsetningsforhold. De kommer i tillegg til alle øvrige spenninger og kontraster som spiller seg ut og virker meningsdynamisk innen det medierende triangel. Skogen er natur, og i sin versjon som skog det nærmeste en måtte komme Guds skaperverk — hvis en har den slags forestillinger; det sosiale er det menneskelige, skapt av mennesker og for mennesker. Verdikjeden er det verdslige og penger; det opphøyde er det sakrale og det som ikke kan tilsmusses med penger. Familien er det emosjonelle, det tilstedeværende, det nære; det faglige er det rasjonelle, det abstrakte, det distanserte. Det går en dialektikk fra skogen gjennom verdikjeden til familien. Skogen er (væren/tese), blir til ikke noe når den er hogd (intet/antitese), men kan finne sin fremtid ved familiens ivaretakelse av foryngelsen (vorden/syntese). Den andre dialektikken begynner med det faglige og går i motsatt retning. Det faglige (væren/tese) sitt fokus er å mediere mellom skogen og verdikjeden, det vil si å gi det forstlige grunnlag for forståelse og handling i transformasjonen av skog til penger. Det opphøyde er det faglige sin motsigelse og blir til ikke noe ettersom det opphøyde er det som ikke kan tilsmusses med penger (intet/antitese). Dette finner sin løsning i det sosiale via samkvem og kontakt mellom skogbrukets fagpersoner og skogeierne (vorden/syntese). Det medierende triangel kan vrenges. På modellnivå vil denne rekontekstualiseringen innebære at en skifter ut det faglige med skogen, det opphøyde med verdikjeden, og det sosiale med familien. Empirisk vil rekontekstualiseringen innebære at en skifter fra skogbruksverdenen som konteksten som rommer noe annet, til at dette annet blir kontekst. Skogdager er et utmerket eksempel på dette.

Mellom skogeier og skogen er en metaforisk forbindelse. Avhandlingens påpekning og behandling av dette er en elaborering av hva familieskogbruket i Norge *sui generis* kan dreie

seg om. På den ene siden er alt det som gjør at skogeier er skogen og vice versa. Skogen er i ens familie i den forstand at det er ens familie som eier den, men også fordi fortidig og nåværende skogeiers agering i forhold til skogen bidrar til at skog blir til den skogen skog blir. Skogeiers krefter, økonomiske ressurser og livssituasjon er innvevd i det som spiller seg ut som skogen. Det er en fysisk konvergens mellom skogeiers *embodiment* og skog/skogens materialitet, prosesser og egenskaper. At skogeier er skogen og skogen er skogeier, vedrører også at skogeiers relasjon til skogen angivelig kan avleses av skogen, at en bruker ord og uttrykk fra menneskers verden for å snakke om skog/skogen, og at skogen er skogeiers hjem. I elaboreringen rundt skogen som skogeiers hjem, inngår enhetene skogen, skogeier, familie, hjem og hus (bolig). Det siste elementet i utdypingen (se side 293-294) lyder:

> Hvis Per er i dette hus, da er han i naturhjemmet, i seg selv, i familien og hjemmet som spiller seg ut innenfor huset; i et hus bygd ut fra det foryngelse har gjort mulig og familien har gitt ham; et hus med gjenstander fra den skogen som, ifølge Witoszek, er hans egentlige hjem.

Elaboreringen utnytter det mangslungne og sammensatte samspillet mellom mennesket, menneskets kropp og gjenstanden som gjenstandens tilstedeværelse gjør mulig. Det er et ekstra bidrag til at skogeier er skogen og vice versa. På den andre siden er det emisk betraktet fundamentale gap mellom skogeieren og skogen/trærne som holder dem atskilte. At alle sammenstillinger mellom skogeieren og skogen skaper en større likhet mellom dem, rokker ikke ved basisforståelsen om forskjellighet og autonomitet. Det er ut fra spillet mellom ”er” og ”er ikke” i forholdet skogeier-skogen, og med innsikter fra Lakoff, Johnson og Turner, Tilley, Ricoeur samt S. E. Johansen, at avhandlingen omtaler forholdet som en metaforisk forbindelse. Skal forbindelsen bli noe mer og de fundamentale gap lukke seg, må det fortrinnsvis skje i det opphøyde. Det er i det opphøyde at skogen er/ikke er skogeier, og ved en ekstensjon skogeiers familie, og noe kan bli til noe mye større. Skal skogeieren forstå og erfare at hun/han, familien og skogen er ett og det samme, at de inngår i en større enhet, må det trolig skje i det opphøyde som utgangspunkt. Her er det åpninger i skogeieres forståelser og erfaringer som gjør at forståelsene og erfaringene kan settes i spill, transcendere og overskride skogeieres nåværende ontologi og epistemologi.

Innholdet i det medierende triangel vedrører ikke kun forståelser utelukkende eksisterende i en ren mental verden, men er dypt innvevd i den konkrete og materielle virkelighet og levende menneskers agering i denne realiteten. Skogbruksverdenen er felles forståelser og konvensjoner, ideologier, estetiske betraktninger, former for sosial og materiell organisering, og spesielle sett av kunnskaper og ferdigheter. Skal en kunne opptre som en forvaltningsaktiv skogeier, er det mangt en må forstå, kunne og vite. Avhandlingens innhold av stort og smått er selv en eksemplifisering av dette.

Avhandlingen argumenterer for at grupperingen av kvinnelige skogeiere besitter mindre skogbrukskompetanse enn mannlige, og at kvinnene dermed i større grad enn mennene må basere sin forvaltning av skogen på tillit til skogbrukets aktører. Både den tillitsbaserte og den diskusjonsbaserte forvaltningsmodellen krever at en inngår i sosiale relasjoner med skogbrukets ansatte aktører. Det å være nødt til å bruke den tillitsbaserte impliserer imidlertid at en er mer avhengig og sårbar. Det er trekk i skogbruksverdenen som kan tyde på en bevegelse i retning av større vektlegging av verdikjeden. Verdenen faller ned mot linjen skogen-faglige-verdikjeden i det medierende triangel. En slik endring av skogbruksverdenen vil øke kompetansekravene til skogeiere som skal delta i den. Dette fordi profesjonalisering er et ledsagende element. Det innebærer på den ene siden at skogbrukskompetansen til grupperingen av kvinnelige skogeiere vil være ytterligere utilstrekkelig, på den andre siden impliserer det at omkostningene ved å tilegne seg nødvendig kompetanse forhøyes enda mer. Det igjen medfører økt betydning til den nødvendiggjorte avhengigheten av tillit til andre aktører i skogbruket — og en tillitsbasert utforming av forvalterrollen. En større vektlegging

av verdikjeden vil videre redusere måtene en kan passe inn i skogbruksverdenen på. For familieskogeieren rommer det medierende trianglet av komplekse sammenhenger en motivasjon for forvaltning og tilknytning til skogen som er multivariert, noe som kan tilfredsstille en rad med ulike målsetninger og ønsker i hennes/hans liv. Et mer utelukkende fokus på verdikjeden vil gi at det i hovedsak blir en måte en kan passe inn på: Ved å falle inn i konverteringen av skog til penger. Det kan se ut til å være noe vanskeligere for grupperingen av kvinnelige skogeiere enn for den mannlige. En kan imidlertid ikke slutte fra mindre tilskrevet betydning til økonomiske sider ved skogbruket, til mer miljøvennlighet. I den grad det skulle slå inn i noen skogbruksaktørers hode at kvinner er for miljøvennlige og agerer ut fra det, og i den grad kvinner opplever at deres miljøvennlighet blir for stor for mennesker i skogbruksverdenen, letter ikke dette kvinners innpass. Hva skal så til for at kvinnelige skogeiere skal lykkes som skogeiere? Svaret er: Gi dem de kollektive forbindelsene og kompetanse.

Den norske skogbruksverdenen har vært og er dominert av menn. Mannsdominansen gjenspeiles blant annet i kjønnsfordelingen blant familieskogeierne. I 2003 utgjorde de kvinnelige skogeierne 22,6 prosent av de ca. 116 000 som på den tid fantes, og det var 26 300 av dem. Andelen kvinner har økt med 5,5 prosent siden 1989. Spørsmålet om dette innebærer at en er på rett vei, får økt aktualitet hvis en tar i betraktning "enkefenomenet" — det vil si eldre kvinners overtakelse av skogeiendommen når ektefelle dør. I tillegg til at de kvinnelige skogeierne er færre og eldre enn de mannlige, er eiendommene deres også mindre. På høyt nasjonalpolitisk nivå har en betont det uforløste verdiskapingspotensialet i skogen. Avhandlingen argumenterer for at forløsning av dette potensialet vil kunne bidra til å motvirke økningen en ser av kvinnelige skogeiere fordi konkurransen med brødre om overtakelse vil kunne bli hardere. Imidlertid vil kvinnelige skogeieres innpass i skogbruket optimaliseres hvis en får en bevegelse i retning av overveiende forvaltningsaktivitet. At verken de kvinnelige eller mannlige skogeierinformantene fra det skogbruksmessige smørøyet i Hedmark betrakter egenhendig praktisk skogsarbeid som noe *must*, indikerer at en vil få en slik bevegelse også i øvrige områder i landet. Mannsdominansen i skogbruksverdenen viser seg videre i andelen kvinnelige skogeiertillitsvalgte i skogeiersamvirket. De implisitte fordringene til en plass i styrene til skogeiersamvirkets regionale enheter, kan på abstrahert overordnet nivå ordsettes som et krav med tre aspekter: Næringsutviklingsevner, organisasjonserfaring og skogfaglig innsikt. For senere særskilte studier av problem-komplekset rundt valg til disse styrene, foreslår avhandlingen at en studerer hvordan disse tre aspektene og mulig kompenserende elementer spiller seg ut sammen med kjønn, klasse og geografisk hjemhørighet.

Grepet med den analytiske vandringen i det medierende triangel utgjør et autonomt bidrag ved avhandlingen. Det innebærer ikke at den geometriske formen som sådan er unik. Alle som har lest Wagners *Symbols That Stand for Themselves* (1986), vil kunne kjenne den igjen. Wagner bruker den imidlertid på et annet vis og med et annet formål. For ham er det snakk om "obviation diagram" og om "openings and closings of the obviation sequence" som gjør at symboler kan stå for seg selv (Wagner 1986:50, 52). Hans ærend er å utlegge teoretisk hvordan noe nettopp kan gjøre det. Og når "an obviation sequence collapses into the paradox of a 'not-not,'" når sekvensen er gått helt rundt i trianglet, "it collapses its structure and its insights as well" (Wagner 1986:80). Det er noe som utliknes for så å ende opp med å bli utilgjengelig. I avhandlingens medierende triangel er det derimot sammenhenger og relasjoner som er det essensielle fokus. Og spenninger og motsetninger slettes ikke ut, men kan bevares fordi det er gitt rom for paradoksale dirringer med meningsdynamiske effekter. Formålet med vandringen er å forløse utsigelsen av det som det empiriske materialet implisitt forteller.

Vandringen håper således å ha kastet forklarende lys over etnografien og problemstillingene. Tilnærmingen burde ha et presumptivt høyt generaliseringspotensial — blant annet fordi avhandlingens geometrisering er så vidt enkel i sin grunnstruktur og dynamikk.

Empirien som er presentert i avhandlingen kan likevel sies å ha noe til felles med Wagners empiri, forbundet med de tallrike eksemplene på det som innledningsvis i avhandlingen ble omtalt som ”snåle forbindelser” og som det ikke har vært tid og rom til å utforske. Det ”snåle” ved de snåle forbindelsene er en opplevelse av at alt henger sammen. I dette henseende synes ikke Wagners Daribi å være all verdens ulik mine norske skogeierinformanter. Dette kan kanskje indikere en viss relativitet i kulturrelativiteten, og en viss forekomst av mer overgripende likhetstrekk som også kan være verdt nærmere utforskning — en sus av Skog som synger stille i all verdens kulturelle foreteelser.

Referanseoversikt

Litteratur

Abbott, E. A. (udatert). Flatland. A romance of many dimensions. With Illustrations by the Author, A SQUARE. Hentet 31.8.07 fra: http://www.geom.uiuc.edu/~banchoff/Flatland/

Adam, B. (1994a). "Tid for feministiske forhold til teknologi, 'natur' og arbeid." Nytt om kvinneforskning 4/94:4-15.

Adam, B. (1994b). "Perceptions of time". I T. Ingold (red.) Companion Encyclopedia of Anthropology. London, Routledge.

Alba, J. W. (2000). "Presidential adress. Dimensions of Consumer Expertise …or Lack Thereof." Advances in Consumer Research 27:1-9.

Alfnes, A. M. (1990). Kvinner og praktisk skogsarbeid. Hovudoppgåve, Institutt for skogfag, seksjon driftsteknikk, Norges landbrukshøgskole. Ås, Norges Landbrukshøgskole.

Almklov, P. G. (2006). Kunnskap, kommunikasjon og ekspertise. Et antropologisk studium av en tverrfaglig ekspertgruppe i oljeindustrien. Doktoravhandlinger ved NTNU 2006:241. Sosialantropologisk institutt. Trondheim, NTNU.

Almås, R. (2002). Norges landbrukshistorie IV. 1920–2000. Frå bondesamfunn til bioindustri. Oslo, Det Norske Samlaget.

Alnæs, K. (1998). "Friskt om det norske." Bokomtale i Dagbladet 14.6.98.

Amdam, J. (1997). Avverking av skog på Vestlandet i Noreg i eit hushalds- og bygdeutviklingsperspektiv. Notat 11/97. Volda, Høgskulen i Volda, Møreforsking Volda.

Amdam, J., J. Barstad og G. M. Olsen (2000). Kvifor skal vi avverka skog? Om årsaker til manglande skogavverking på Vestlandet. Forskingsrapport 40. Volda, Høgskulen i Volda, Møreforsking Volda.

Amdam, J., J. Barstad, K. Frøseth og G. M. Olsen (1997). Årsaker til manglande skogavvirking i Sogn og Fjordane. Arbeidsrapport nr. 36. Volda, Høgskulen i Volda, Møreforsking Volda.

Annfelt, T. (1999). Kjønn i utdanning. Hegemoniske posisjoner og forhandlinger om yrkesidentitet i medisin- og faglærerutdanning. Skriftserie 2/99. Trondheim, Senter for kvinneforskning, NTNU.

Asbjørnsen, P. C. (1855). Om Skovene og om et ordnet Skovbrug i Norge. Kristiania, P. F. Stensballe.

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07 (30.11.06). Kopula. Hentet 30.11.06 fra: http://www.snl.no/article.html?id=638834

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07 (3.1.07). Sequoia. Hentet 3.1.07 fra: http://www.snl.no/article.html?id=751599

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07 (10.9.07a). Finland. Hentet 10.9.07 fra: http://www.snl.no/article.html?id=543560

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07 (10.9.07b). Norge. Hentet 10.9.07 fra: http://www.snl.no/article.html?id=10311139

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, 4. utgave, 2005-07 (17.11.07). Prokrustes. Hentet 17.11.07 fra: http://www.snl.no/article.html?id=724497

Asdal, K. og B. Brenna (1998). "Samtaler over tid." I K. Asdal, A.-J. Berg, B. Brenna, I. Moser og L. M. Rustad Betatt av viten. Bruksanvisninger til Donna Haraway. Oslo, Spartacus Forlag.

Askeland, N. (udatert). Metaforiske uttrykk om kommunikasjon i avhandling om metaforar.

Hentet 21.11.06 fra: http://www-lu.hive.no/ansatte/na/documents/Metaforarimaterialet.doc

Askeland, N. (2006). "Metaforar i fagtekstar og lærebøker. Pedagogiske og kulturelle utfordringar". I E. Maagerø og E. S. Tønnessen (red.) Å lese i alle fag. Oslo, Universitetsforlaget.

Atkins, K. (2006). "Paul Ricoeur (1913-2005)." The Internet Encyclopedia of Philosophy. Hentet 15.2.06 fra http://www.iep.utm.edu/r/ricoeur.htm

Aune, A. (2000). "Women and forestry. With headscarf in forest operations". I M. Furuberg, K. Kinderås, G. Follo, G. Hylen og L. M. Strupstad (red.) Proceedings. Symposium on women and forestry. Lillehammer, Norway 12-15. August 1999. Arendal, Jenter i Skogbruket.

Bargh, J. A. og T. L. Chartrand (1999). "The Unbearable Automaticity of Being." American Psychologist 54(7):462-479.

Barth, F. (1967). "Economic Spheres in Darfur." I R. Firth (red.) Themes in Economic Anthropology. London, Tavistock.

Barth, F., O. Brox og M. Gullestad (1989). "Sosialantropologen i arbeid med egen kultur. Fredrik Barth i samtale med Ottar Brox og Marianne Gullestad". I O. Brox og M. Gullestad (red.) På norsk grunn. Sosialantropologiske studier av Norge, nordmenn og det norske. Oslo, Ad Notam.

Barth, T. (2005). "Klein's Bottle & the Fringe. A Modell to Think of Hyperdimensional Feedback." I S. E. Johansen (red.) Anthropology and Ontology. Trondheim Occasional Papers in Social Anthropology. Trondheim, Department of Social Anthropology, NTNU.

Barthes, R. (1999[1975]). Mytologier. 3. utgave. Trondheim, Gyldendal.

Bateson, G. (2000). Steps to an ecology of mind. With a new Foreword by Mary Catherine Bateson. Chicago, The University of Chicago Press.

Bay Haugen, M. (1999). 'Og bakom synger skogene'. En sosialantropologisk studie av landskapsforståelser og interessekonflikter knyttet til Barskogvern i Norge. Hovedoppgave i sosialantropologi. Oslo, Institutt og museum for antropologi, Universitetet i Oslo.

Beck, U. (1992). Risk Society. Towards a New Modernity. London, Sage Publications.

Becker, H. S. (1982). Art Worlds. Berkeley, University of California Press.

Berg Eriksen, T. (2003). Hva er idéhistorie. Oslo, Universitetsforlaget.

Berge, E. (1992). "Eigedomsteori: Ei innføring." I O. Ljones, B. Moen og L. Østby (red.) Mennesker og modeller. Livsløp og kryssløp. Sosiale og økonomiske studier nr. 78. Oslo, Statistisk Sentralbyrå.

Berger, C. (2000). "The Stress and Strain on Women working in Forestry – Studies from Austria." I M. Furuberg, K. Kinderås, G. Follo, G. Hylen og L. M. Strupstad (red.) Proceedings. Symposium on women and forestry. Lillehammer, Norway 12-15. August 1999. Arendal, Jenter i Skogbruket.

Bergseng, E. og B. Solberg (2005). Evaluating Financing of Forestry in Europe (EFFE) Country report – Norway. Utgiversted ikke oppgitt, European Forest Institute.

Berlin, C. (2006). "Skogsägarsamverkan i kooperativ form i går och idag – Vilka är framtidens utmaningar? Fakta Skog – Om forskning vid Sveriges lantbruksuniversitet 11/2006.

Bertaux, D. og I. Bertaux-Wiame (1981). "Life stories in the bakers' trade." I D. Bertaux (red.) Biography and Society: The Life History Approach in the Social Sciences, London, Sage.

Bird-David, N. (1990). "The Giving Environment: Another Perspective on the Economic System of Gatherer-Hunters." Current Anthropology 31(2):189-196.

Bird-David, N. (1992). ”Beyond ’The Original Affluent Society’: A Culturalist Reformulation [and Comments and Reply]”. Current Anthropology 33(1):25-47.
Birkelund, G. E. (2002). ”Kjønn og makt i arbeidslivet – klasseanalytiske perspektiv.” I A. L. Ellingsæter og J. Solheim (red.) Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Bjerrum Nielsen, H. (15.7.05). ”Fornuft og antifornuft”. Innlegg i Klassekampen 15.7.05.
Bjørkhaug, H. (2006). ”Is There a Female Principle in Organic Farming? An Interpretation of Data for Norway”. I G. Holt og M. Reed (red.) Sociological Perspectives of Organic Agriculture: from Pioneer to Policy. Oxfordshire, CABI.
Bjørkhaug, H. og B. E. Flø (1999). Production and distribution of organic food in Norway – from the farmer’s point of view. Paper 5/99. Trondheim, Senter for bygdeforskning.
Black, M. (1993). ”More about metaphor.” I A. Ortony (red.) Metaphor and Thought. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
Blakar, R. M. (1996). Språk er makt. Revidert og utvida utgave. Oslo, Pax Forlag.
Blakar, R. M. og T. B. Pedersen (1980). ”Control and Self-confidence as Reflected in Sex-bound Patterns in Communication: An Experimental Approach.” Acta Sociologica 23(1):33-53.
Blekesaune, A. (upublisert a). Spesialkjøring av Norsk Monitor for Norsk senter for bygdeforskning pr. 7.6.06.
Blekesaune, A. (upublisert b). Spesialkjøring av Norsk Monitor for Norsk senter for bygdeforskning pr. 28.8.06.
Blekesaune, A. (1997). Eiendomsstruktur og utnytting av skogressurser. Notat 6/97. Trondheim, Senter for bygdeforskning.
Blekesaune, A. (2005). Tabellrapport fra en undersøkelse om eiere av skog i Trøndelag. Rapport 4/05. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
Blekesaune, A. og M. S. Haugen (1999). ”Landbrukskvinners bidrag til husholdets levekår – arbeid og inntekt i et komparativt perspektiv.” Landbruksøkonomisk tidsskrift 2/99:27-37.
Bliss, J. C. og A. J. Martin (1989). ”Identifying NIPF Managment Motivations with Qualitative Methods.” Forest Science 35(2):601-622.
Bloch, M. (1989). ”The symbolism of money in Imerina.” I J. Parry og M. Bloch (red.) Money and the morality of exchange. Cambridge, Cambridge University Press.
Bloch, M. (1991). ”Language, anthropology and cognitive science.” Man 26:183-198.
Bloch, M. (1998). ”Why Trees, Too, Are Good to Think With: Towards an Anthropology of the Meaning of Life.” I L. Rival (red.) The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism. Oxford, Berg.
Bloch, M. og J. Parry (1989). ”Introduction: money and the morality of exchange.” I J. Parry og M. Bloch (red.) Money and the morality of exchange. Cambridge, Cambridge University Press.
Blom, I. (1999). ”Brudd og kontinuitet. Fra 1950 mot årtusenskiftet.” I I. Blom og S. Sogner (red.) Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årskiftet. Oslo, Cappelen Akademisk forlag.
Bohm, D. (1995). Soma-Significance: A New Notion of the Relationship Between the Physical and the Mental. Hentet 19.9.2000 fra: http://www.goertzel.org/dynapsyc/1995/bohm.html
Bohm, D. (2002). Wholeness and the Implicate Order. London, Routledge Classics.
Bolsø, A. (1994). ”Kvinner som ikke kjører traktor, kjører også traktor.” Nytt om kvinneforskning 4/94:50-62.
Bolsø, A. (2005). ”Jorun Solheim og Judith Butler – en refleksjon over åpne kropper og det falliske.” Tidsskrift for kjønnsforskning 4/05. Hentet 17.7.06 fra:

http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=39941
Boltanski, L. og L. Thévenot (1999). "The Sociology of Critical Capacity." European Journal of Social Theory 2(3):359-377.
Boltanski, L. og L.Thévenot (2006). On Justification. Economies of Worth. Princeton, Princeton University Press.
Boon, T. E. (2003). Hvad mener de danske skovejere? Spørgeundersøgelse blandt private skovejere i Danmark. Skovbrugsserien nr. 33 - 2003. Hørsholm, Skov & Landskab.
Boon, T. E. og H. Meilby (2007). "Describing management attitudes to guide forest policy implementation." Small-Scale Forestry 6(1):79-92.
Borchorst, A., A.-D. Cristensen og N. C. Raaum (1999). "Ligestillede demokratier? Opsamling og perspektivering". I C. Bergqvist, A. Borchorst, A.-D. Christensen, V. Ramstedt-Silén, N. C. Raaum og A. Styrkársdóttir (red.) Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden. Oslo, Universitetsforlaget.
Boyd, R. (1993). "Metaphor and theory change: What is 'metaphor' a metaphor for?" I A. Ortony (red.) Metaphor and Thought. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
Brah, A. og A. Phoenix (2004). "Ain't I A Woman? Revisiting Intersectionality. Journal of International Women's Studies 5(3):75-86.
Brandth, B. (1995). "Rural Masculinity in Transition. Gender Images in Tractor Advertisements". Journal of Rural Studies 11(2):123-133.
Brandth, B. (2001). The Gender of Agriculture. Rapport 8/01. Trondheim, Centre for Rural Research.
Brandth, B. og A. Bolsø (1992). "Men and women on biotechnology." Paper på konferansen Gender, Technology and Ethics, 1.-2.06.92 i Luleå, Sverige.
Brandth, B. og M. S. Haugen (1998). "Breaking into a Masculine Discourse. Women and Farm Forestry". Sociologia Ruralis 38(3):427-442.
Brandth, B. og M. S. Haugen (2001). "'Eneste høne i en haneflokk'? – Skogbrukspressen og kvinners posisjon i skogbruket". Landbruksøkonomisk Forum 1/2001:63-74.
Brandth, B. og E. Kvande (1995). "Maskulinitet og barneomsorg." Kvinneforskning 1/95:86-94.
Brandth, B., G. Follo og M. S. Haugen (2004). "Women in Forestry: Dilemmas of a Separate Women's Organization." Scandinavian Journal of Forest Research 19:466-472.
Broch-Due, A.-K. (1991). "Kjønn forstått som kategori, relasjon og prosess. Ungdoms syn på framtidig yrkesaktivitet og omsorgsoppgaver." I R. Haukaa (red.) Nye kvinner, nye menn. Oslo, Ad Notam.
Brochmann, O. (1994). En bok om stygt og pent som handler om tingenes form, vesen og innhold, og om det inntrykk de gjør på oss, skrevet og tegnet av Odd Brochmann. Otta, J. W. Cappelens Forlag.
Brodey, W. (1971). "Biotopology 1972." Radical Software 1(4):4-7.
Brodey, W. (1972). "Recycling biotopology 1972: notes from ecology tool & toy." Radical Software 1(5):34-36.
Brøgger, J. (1987). "Ascetism and western society – A cultural analysis." I B. B. Erring (red.) Humanistic approaches in social anthropology. The Trondheim Connection; 1975– 85. Trondheim occasional papers in social anthropology No. 2. Trondheim, Department of Social Anthropology, University of Trondheim.
Buchowski, M. (2006). "The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother." Anthropological Quarterly 79(3):463-482.
Budick S. (1993). "Rembrandt's and Freud's 'Gerusalemme Liberata'." I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Bue, T. (1973). Pedagogisk veiledning. Oslo, NKS-forlaget.

Bunzel, G. (1979). ”Elementer til rekonstruktionen af den kapitalistiske produktionsmådes almene udviklingslogik.” Den jyske historiker 16:79-196.
Bunzel, G. (1988). Kort introduktion til kapitalbegrebet. [”Minikapitalen”]. Utgiversted ikke oppgitt, Ariadne Forlag.
Butler, J. (1992). ”Contingent Foundations: Feminism and the Question of ’Postmodernism’”. I. J. Butler og J. W. Scott (red.) Feminists Theorize the Political. New York & London, Routledge.
Bygland, M. K. (1999). Skogbruksplanen – eit godt verktøy? Undersøkjing av innhald, utforming og oppfølgjing av skogbruksplanar. Hovudfagsoppgåve i skogskjøtsel. Ås, Institutt for skogfag, Norges Landbrukshøgskole.
Calvin College (18.4.07). Mixed Metaphors…to delight and amaze you. Hentet 9.8.07 fra: http://www.calvin.edu/academic/engl/lang/mixmet.htm
Cappelens Forlag (1988). Cappelens store engelsk norsk ordbok. Annen utgave. Oslo, Cappelens Forlag.
Carroll, M. S. (1995). Community and the Northwestern Logger. Continuities and Changes in the Era of the Spotted Owl. Boulder, Westview Press.
Cassiopaea.org (udatert). Physics bitten by reverse Alan Sokal hoax? The Dialogue Continues… Hentet 14.11.02 fra: http://www.cassiopaea.org/cass/bog-werk.htm
Castañeda, F. (2000). Criteria and indicators for sustainable forest management: international processes, current status and the way ahead. Unasylva 51(4). Hentet 20.11.07 fra: http://www.fao.org/docrep/x8080e/x8080e06.htm#P0_0
Christensen, A. L. (2002). Det norske landskapet. Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv. Oslo, Pax Forlag.
Colbjørnsen, T. (2003). ”Jakten på det spuriøse. En kommentar til Anne Lise Ellingsæter og Jorun Solheim (red.): *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og det moderne arbeidsliv*. Tidsskrift for samfunnsforskning 44(4):555-558.
Collins, P. H. (2000). ”It’s All in the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation.” I U. Narayan og S. Harding (red.) Decentering the Center. Philosophy for multicultural, postcolonial, and feminist world. Bloomington, Indiana University Press.
Collins, P. H., L. A. Maldonado, D. Y. Takagi, B. Thorne, L. Weber og H. Winant (1995). ”Symposium On West and Fenstermaker’s ’Doing Difference’.” Gender and Society 9(4):491-506.
Crenshaw, K. W. (1994). ”Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color.” I M. A. Fineman og R. Mykitiuk (red.) The Public nature of private violence: the discovery of domestic abuse. New York, Routledge. Hentet 26.4.05 fra: http://www.hsph.harvard.edu/Organizations/healthnet/WoC/feminisms/crenshaw.html
D’Andrade, R. G. (1993[1984]). ”Cultural meaning systems.” I R. A. Shweder og R. A. LeVine (red.) Culture theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, Cambridge University Press.
Daugstad, G. (1999a). Til odel og eige? Slektskap, jord og arv på gardsbruk i ei vestnorsk bygd. Hovudfagsavhandling. Institutt for sosialantropologi. Bergen, Universitetet i Bergen.
Daugstad, G. (1999b). ”’Det norske gardsbruket’ i eit skjæringspunkt mellom materielle og immaterielle verdiar.” Norsk Antropologisk Tidsskrift 10:216-226.
Daugstad, G. (2001). ”Slektskap og jord på gårdsbruk i ei vestnorsk bygd.” I S. Howell og M. Melhuus (red.) Blod – tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge. Bergen, Fagbokforlaget.
Daugstad, K. (1999). Mellom romantikk og realisme. Om seterlandskapet som ideal og realitet. Rapport nr. 16/99. Trondheim, Senter for bygdeforskning.

Daugstad, K. og M. Villa (2001). Kvinnelige prinsipper – også for menn? Om kvinner, menn, næringsutøvelse og ressursforvaltning. Rapport 1/01. Trondheim, Senter for bygdeforskning.
Davis, K. (1998). "Pygmalions in plastic surgery." Health 2(1):23-40.
Davis, K. (1999). "Cosmectic surgery in a different voice: The case of madame Nöel." Women's Studies International Forum 22(5):473-488.
De Figueiredo, A. D. og J. Campos (2001). "The Serendipity Equations." I R. Weber og C. Gresse Proceedings of the Workshop Program at the Fourth International Conference on Case-Based Reasoning, ICCBR 2001. Technical Note AIC-01-003. Washington, DC, Naval Research Laboratory, Navy Center for Applied Research in Artificial Intelligence.
De Smit, B. og H. W. Lenstra Jr. (2003). "Artful Mathematics: The Heritage of M. C. Escher. Celebrating Mathematics Awareness Month. The Mathematical Structure of Escher's Print Gallery". Notices of the AMS 50(4). Hentet 17.7.07 fra: http://escherdroste.math.leidenuniv.nl/
Douglas, M. (1993). "The Idea of a Home: A Kind of Space." I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Døving, R. (1998). "'Oppdrett er som svenskekongen som skyter halvtamme fasaner i parken': en analyse av norske kognitive intervallkategorier for spiselighet." Norsk Antropologisk Tidsskrift 9:48-68.
Døving, R. (2002). Mat som totalt sosialt fenomen. Noen eksempler med utgangspunkt i Torsvik. Dr.polit.-avhandling Institutt for sosialantropologi. Bergen, Universitetet i Bergen.
Eduards, M. (1997). "Den förbjudna handlingen." Tidsskrift för politisk filosofi 3:17-37.
Egeland, Å. (1988). Kvinner i skogbruket. Rapport fra et forprosjekt. Arbeidsrapport nr. 8/88. Bø, Telemarksforskning-Bø.
Eldby, H. (1996). Skal - skal ikke? Om odelsgutters og odelsjenters valg om overtakelse. Rapport 4 - 1996. Oslo, Landbrukets Utredningskontor.
Ellen, R. (1996). "Introduction." I. R. Ellen og K. Fukui (red.) Redefining Nature. Ecology, Culture and Domestication. Oxford, Berg.
Ellen, R. (1998). "Palms and the Prototypicality of Trees: Some Questions Concerning Assumptions in the Comparative Study of Categories and Labels." I L. Rival (red.) The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism. Oxford, Berg.
Ellingsæter, A. L. og J. Solheim (2002). "Makt – kjønn – arbeidsliv: Teoretiske landskap." I A. L. Ellingsæter og J. Solheim (red.) Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Ellingsæter, A. L. og J. Solheim (2003). "Det spuriøse og det implisitte. Et svar til Tom Colbjørnsen og Halvard Vike." Tidsskrift for samfunnsforskning 44(4):563-568.
Emerson, R., R. Fretz og L. Shaw (1995). Writing Ethnographic Fieldnotes. Chicago, University of Chicago Press.
Emtage, N., J. Herbohn og S. Harrison (2006). "Landholder Typologies Used in the Development of Natural Resource Management Programs in Australia – A Review." Australasian Journal of Environmental Management 13(2):79-94.
Emtage, N., J. Herbohn og S. Harrison (under trykking). "Landholder Profiling and Typologies for Natural Resource–Management Policy and Program Support: Potential and Constraints." Environmental Management.
Eriksen, T. H. (1993a). Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi. Oslo, Universitetsforlaget.
Eriksen, T. H. (1993b). Typisk norsk: essays om kulturen i Norge. Oslo, C. Huitfeldt. Hentet

15.6.06 fra: http://folk.uio.no/geirthe/Typisk3.html
Eriksen, T. H. (1996). "Eksotisme eller hjemmeblindhet?" Norsk Antropologisk Tidsskrift 1/96:1.
Eriksen, T. H. (2003). Hva er sosialantropologi. Oslo, Universitetsforlaget.
Eriksen, T. H. (2005). Some analytical dimensions of cultural complexity (version 0.9). Hentet 3.12.05 fra: http://www.culcom.uio.no/publikasjoner/THE-complexity.html
Eriksen, T. H. (2006). "Innledning: I de enøydes land." I T. H. Eriksen og J.-K. Breivik (red.) Normalitet. Oslo, Universitetsforlaget.
Eriksen, A., A. Fagertun og C. Ødegaard (2007). "Introduksjon. Om kjønn og antropologi". Norsk Antropologisk Tidsskrift 18(2):75-89.
Evenshaug, O. og D. Hallen (1973). Barne- og ungdomspsykologi. Oslo, Fabritius Forlag.
Evju, O. O. (1992). Skogbruk - noe for deg? - en undersøkelse blant jenter som har tatt skogbruksutdannelse. Oslo, Oslo Lærerhøgskole.
Fairclough, N. (1992). Discource and Social Change. Cambridge, Polity Press.
Falnes- Dalheim, E., T. Sandnes og K. Vartdal (2004). "Hvor er kvinnene i næringslivet?" Samfunnsspeilet 6, 2004. Hentet 27.7.05 fra: http://www.ssb.no/ssp/utg/200406/03/
FAO (2004). Global Forest Resources Assessment Update 2005. Terms and Definitions (Final version). Forest Resources Assessment Programme Working Paper 83. Roma, FAO.
FAO (2006). Time for action. Changing the gender situation in forestry. Report of the team of specialists on gender and forestry. Roma, Food and Agriculture Organization of the United Nations.
Feldman, M. S. (1995). Strategies for interpreting qualitative data. Qualitative Research Methods, Volume 33. Thousand Oaks, Sage.
Feldman, M. S., J. Bell og M. T. Berger (2003). Gaining Access: A Practical and Theoretical Guide for Qualitative Researchers. Walnut Creek, Altamira Press.
Fine, G. og J. Deegan (1996). "Three principles of serendip: Insight, chance, and discovery in qualitative research." International Journal of Qualitative Studies in Education 9(4):434-447. Hentet 26.7.04 fra: http://www.ul.ie/~philos/vol2/deegan.html
Fisher, H. E. (1983). The Sex Contract. The Evolution of Human Behavior. New York, Quill.
Flatland, R. (2007a). "Tradisjonsbasert trebruk." Fokus på tre nr. 41. Oslo, TreFokus og Norsk Treteknisk Institutt.
Flatland, R. (2007b). "Tradisjonsbaserte byggemetoder." Fokus på tre nr. 42. Oslo, TreFokus og Norsk Treteknisk Institutt.
Follo, G. (1997). Subjektets risikokonstruksjon. Elementer til forståelse av risikofenomenets konstitusjon. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi. Sosialantropologisk Institutt. Trondheim, NTNU.
Follo, G. (2001). Kvinner og praktisk skogbruk – holdninger og kjønnsstrukturer. Rapport 4/01. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
Follo, G. (2002a). En refleksjon over samfunnsforskningens forutsetninger, produkter og mulige effekter — jeg en historisk manifestasjon og symptombærer? Paper 10/02. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
Follo, G. (2002b). "A hero's journey: young women among males in forestry education". Journal of Rural Studies 18: 293-306.
Follo, G. (2005). "The Risk Phenomenon's Ontological Status." I S. E. Johansen (red.) Anthropology and Ontology. Trondheim Occasional Papers in Social Anthropology. Trondheim, Department of Social Anthropology, NTNU.
Follo, G. (25.4.05). "Kvinnekamp i skogsamvirket." Kronikk i Nationen 25.4.05.
Follo, G. (6.10.05). "Felles og privat skog i Norge." Kronikk i Trønder-Avisa 6.10.05.
Follo, G. (15.5.07). "De mange, de forskjellige….Om skogeiermangfoldet." Foredrag på

konferansen Maten, makta og landskapet 15.5.07 på Steinkjer.
Follo, G., M. Forbord, R. Almås, A. Blekesaune og J. F. Rye (2006). Den nye skogeieren. Hvordan øke hogsten i Trøndelag? Rapport 1/06. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
Forbord, M. (2003). New Uses of an Agricultural Product? A case study of development in an industrial network. Dr.ing.avhandling 2003:36. Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse. Trondheim, NTNU.
Forbord, M. (2006). En gjennomgang av odelsloven, konsesjonsloven og jordloven og endringer i nyere tid. Notat 5/06. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
Forbord, M., F. E. Holm og T. Meistad (2005). Hvordan arbeider kommunene i forhold til landbruk? Noen resultater og inntrykk på bakgrunn av kommunereformen i landbruket. Delrapport 1 fra forskningsprosjektet Kommunalisering Pluss. Rapport 7/05. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
forskning.no (1.8.98). Et menneske - ikke bare en kvinne. Hentet 8.8.04 fra: http://www.forskning.no/Artikler/1018396513.76/1017754974.13/artikkel_print
forskning.no (12.8.05). Er fabrikken passé? Hentet 12.8.05 fra: http://www.forskning.no/Artikler/2005/august/1123767382.2/artikkel_print
forskning.no (29.10.05). Frekke eldre og skravlete menn. Hentet 8.11.05 fra: http://www.forskning.no/Artikler/2005/oktober/1130331073.58/artikkel_print
Fortmann, L. og D. Rocheleau (1984). "Why agroforestry needs women: four myths and a case study." Unasylva 36(146).
Frivold, L. H. (1999). "Skoghistorie i Norge." I R. Pettersson (red.) Skoghistorisk forskning i Europa och Nordamerika. Vad är skogshistoria, hur har den skrivits och varför? Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 22. Supplement till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift. Stockholm, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.
Frykman, J. og O. Löfgren (1994). Det kultiverte mennesket. Oslo, Pax Forlag.
Frängsmyr, T., J. L. Heilbron og R. E. Rider (1990). The Quantifying Spirit in the 18th Century. Berkeley, University of California Press.
Frønes, I. (1996). "Revolusjon uten opprør. Kjønn, generasjoner og sosial endring i Norge på 1980-tallet". Tidsskrift for samfunnsforskning 1:71-87.
Fyhn, H. (upublisert). Shaman in the World of Experience. A Journey Exploring Consciousness. Thesis submitted for the degree of Dr. Philos.
Føllesdal, A. (1993). "John Rawls." I T. Berg Eriksen (red.) Vestens tenkere. Bind III. Fra Freud til Baudrillard. Oslo, Aschehoug & Co.
Geertz, C. (1973). The Interpretation of Cultures. USA, BasicBooks.
Gentner, D. og M. Jeziorski (1993). "The shift from metaphor to analogy in Western science." I A. Ortony (red.) Metaphor and Thought. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
Giambelli, R. A. (1998). "The Coconut, the Body and the Human Being. Metaphors of Life and Growth in Nusa Penida and Bali". I L. Rival (red.) The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism. Oxford, Berg.
Giddens, A. (1991). Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge, Polity Press.
Gill, E. (2003). Forbrukernes holdninger til skogbruket og skogindustriens produkter. Sammenstilling av kvantitative og kvalitative undersøkelser gjennomført blant britiske, tyske, hollandske og norske forbrukere, 1995-1999. Oslo, Norges Skogeierforbund.
Gjerdåker, B. (2001). Til odel og eige: odels- og åsetesrettane gjennom eit millenium, med vekt på dei siste 250 åra. Oslo, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Goffman, E. (1967). Interaction Ritual. Essays on face-to-face behavior. New York, Pantheon Books.
Goodwin, C og M. H. Goodwin (1992). "Assessments and the construction of context". I A. Duranti og C. Goodwin (red.) Rethinking context. Language as an interactive phenomenon. Cambridge, Cambridge University Press.
Greaker, M., P. Løkkevik og M. A. Walle (2005). Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985 til 2004. Et eksempel på bærekraftig utvikling? Rapport 2005/13. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Gressgård, R. (2007). "Bokessay. Henrietta L. Moore. Feministisk antropologi gjennom to tiår". Norsk Antropologisk Tidsskrift 18(2):162-171.
Gruda Skard, Å. (1932). "Er det skilnad på uttrykksmåten hos gutar og gjenter?" Norsk pedagogisk årbok:35-43.
Grønhaug, R. (2001). "Antropologi som arena for ny enhetsvitenskap." Norsk Antropologisk Tidsskrift 12(1):60-67.
Gudeman, S. (1986). Economics as culture. Models and metaphors of livelihood. London, Routledge & Kegan Paul.
Gudeman, S. og A. Rivera (1990). Conversations in Colombia. The domestic economy in life and text. Cambridge, Cambridge University Press.
Gulbrandsen, L. M. (1994). "Blant hester og gorillaer i skolegården: Utvikling i en kjønnet kultur." Psyke & Logos 15:109-124.
Guldvik, I. (2005). Takt og utakt, sagt og usagt. Kjønnsrettferdighet og kvotering i lokalpolitikken. Dr.polit. avhandling. Trondheim, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.
Guldvik, I. og J. van der Ros (2006). Vil kvinner ha makt? Idéhefte. Oslo, Kommunens Sentralforbund.
Gullestad, M. (1989a). "Mot nye former for holisme: Om å våge å være uvitenskapelig på en vitenskapelig måte." I M. Gullestad Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge. Oslo, Universitetsforlaget.
Gullestad, M. (1989b). "Hjemmet som moderne folkekultur." I M. Gullestad Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge. Oslo, Universitetsforlaget.
Gullestad, M. (1993). "Home decoration as popular culture. Constructing homes, genders and classes in Norway." I T. del Valle (red.) Gendered Anthropology. London, Routledge.
Gullestad, M. (1998). "Romantisk antiromantiker." Appolon 4.
Gullestad, M. (2001). "Likhetens grenser." I M. E. Lien, H. Lidén og H. Vike (red.) Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge. Oslo, Universitetsforlaget.
Gumperz, J. J. (1992). "Contextualization and understanding." I A. Duranti og C. Goodwin (red.) Rethinking context. Language as an interactive phenomenon. Cambridge, Cambridge University Press.
Gundersen, V. S. (2005a). Urban woodland management in Norway. Integrating aesthetic and ecological elements in silviculture. Doctor Scientiarum Thesis 2005:34. Ås, Institutt for naturforvaltning, Universitetet for miljø- og biovitenskap.
Gundersen, V. (2005b). "Forvaltning av skog i by- og tettsted-kommuner." Glimt fra skogforskningen. Nr. 5 – 2005.
Gunnerud Berg, N. (2002). "Kjønn, livsløp, sted og entreprenørskap – en teoretisk diskusjon." I N. Gunnerud Berg og L. Foss (red.) Entreprenørskap: Kjønn, livsløp og sted. Oslo, Abstrakt Forlag.
Gunnerud Berg, N. (2004). "Discourses on rurality and gender in Norwegian rural studies." I H. Goverde, H. de Haan og M. Baylina (red.) Power and gender in European rural

development. Aldershot, Ashgate.
Hagen, K. B. (1990). ”Kvinner og motorsaghogst.” Innlegg i Norsk Skogbruk 7-8/1990.
Hageneder, F. (2001). The Heritage of Trees. History, Culture and Symbolism. Edinburgh, Floris Books.
Halberg, P. T. (1993). Den stolte sliter. Skog- og landarbeiderne 1900 til 1990 - en kamp for likeverd. Oslo, Fellesforbundet, seksjon Skog og Land.
Halberg, P. T. (1999). Bjelker i Bygde-Norge. Skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget”. Elverum, Glommen Skogeierforening.
Halberg, P. T. (2001). ”Etableringen av Hedemarkens Amtsskogselskab.” Skogselskapet i Hedmark gjennom 100 år, 1901 - 2001. Elverum, Skogselskapet i Hedmark.
Haldrup, M., L. Koefoed og K. Simonsen (2006). ”Practical orientalism – Bodies, everyday life and the construction of otherness.” Geografiska Annaler, Series B: Human Geography 88 B (2):173-184.
Halvorsen, A. (1993). Arbeid og livsform. En diskusjon om kvinners og menns utforming av bondeyrket. FoU-rapport 131/93. Grimstad/Kristiansund, Agderforskning.
Hanks, W. F. (1992). ”The indexical ground of deictic reference.” I A. Duranti og C. Goodwin (red.) Rethinking context. Language as an interactive phenomenon. Cambridge, Cambridge University Press.
Hannerz, U. (1980). Exploring the City. Inquiries Toward an Urban Anthropology. New York, Columbia University Press.
Hannerz, U. (1992). Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning. New York, Columbia University Press.
Haraldsen, G. og H. Kitterød (1991). Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Harding, S. (1988). ”Feminisme, vitenskap og Opplysnings-kritikk.” Sosiologi i dag 2/1988:63-87.
Harding, S. (1991). Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women’s Lives. New York, Cornell University Press.
Harding, S. (1996). ”Rethinking Standpoint Epistemology: What Is ’Strong Objectivity’?” I E. F. Keller og H. E. Longino (red.) Feminism and Science. Oxford, Oxford University Press.
Hareven, T. K. (1993). ”The Home and the Family in Historical Perspective.” I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Harrison, R. P. (1992). Forests. The Shadow of Civilization. Chicago, The University of Chicago Press.
Harrison, S., J. Herbohn og A. Niskanen (2002). ”Non-industrial, Smallholder, Small-scale and Family Forestry: What’s in a Name?” Small-scale Forest Economics, Management and Policy 1(1):1-11.
Hauge, M.-I. (udatert). Kjønnsorganiseringens logikk. Hentet 1.7.05 fra: http://kjonn.maktutredningen.no/publikasjoner/254
Haugen, M. S. (1998). Women farmers in Norway. Rapport 9/98. Trondheim, Senter for bygdeforskning.
Haugen, M. S. og B. Brandth (1994). ”Gender Differences in Modern Agriculture. The Case of Women Farmers in Norway”. Gender & Society 8(2):206-229.
Healey, P., C. de Magalhaes og A. Madanipour (1999). ”Institutional Capacity-building, Urban Planning and Urban Regeneration Projects.” Futura 18(3):117-137.
Heggem, R. og H. Bjørkhaug (under publisering). ”Fornuft og følelser – en odelslov til besvær”.
Heidegger, M. (1977). ”The Age of the World Picture.” I The Question Concerning

Technology and Other Essays. New York, Harper & Row Publishers.
Heilbron, J. L. (1990). "Introductory Essay." I T. Frängsmyr, J. L. Heilbron og R. E. Rider (red.) The Quantifying Spirit in the 18th Century. Berkeley, University of California Press.
Helseth, H. (2.4.07). "Hvis folk vil dyrke forskjellene, hva skal vi med Judith Butler? En ekte kvinne". Innlegg i Klassekampen 2.4.07.
Heradstveit, D. og T. Bjørgo (1987). Politisk kommunikasjon: introduksjon til semiotikk og retorikk. Oslo, Tano.
Hobbelstad, K., T. Gobakken og J. Swärd (2004). Evaluering av Levende Skog. Tilstand og utvikling i norsk skog vurdert i forhold til enkelte standarder. NIJOS-rapport 19-2004. Ås, NIJOS.
Hoffmeyer, J. (1994). Livets tegn. Betydningens naturhistorie. Oslo, Pax Forlag.
Hollander, J. (1993). "It All Depends." I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Hollis, M. (2000). The philosophy of social science. An introduction. Cambridge, Cambridge University Press.
Holmgren, L. (2007). "Gender Perspective on NIPF-Management - Do Female Forest Owners Need Less Money than Male Forest Owners?" I G. Lidestav og E. Holmgren (red.) Proceedings. Seminar on Gender and Foresty and IUFRO 6.08.01 Workshop. Umeå, Sweden, June 17-21, 2006. Umeå, Swedish University of Agricultural Sciences.
Holst. C. (25.6.05). "Er det mulig å drive god vitenskap med utgangspunkt i en –isme? Forskning i feminismens navn." Innlegg i Klassekampen 25.6.05.
Holst, C. (2007). "Balanse-feminismens begrensninger." Tidsskrift for kjønnsforskning 2/07:5-20.
Holter, H. (1996). "Kjønn, politikk og kvinneundertrykking." I H. Holter, B. Halsaa, J. van der Ros, E. Skjønsberg og B. Øvrelid Hun og han. Kjønn i forskning og politikk. Oslo, Pax Forlag.
Hoogstra, M. A., H. Schanz og K. F. Wiersum (2004). "Editorial. The future of European forestry—between urbanization and rural development." Forest Policy and Economics 6:441-445.
Howell, S. og M. Melhuus (red.) (2001). Blod tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge. Bergen, Fagbokforlaget.
Hyde, J. S. (2005). "The Gender Similarities Hypothesis." American Psychologist 60(6):581-592.
Håland, I. og G. Daugstad (2003). "Den kjønnsdelte arbeidsmarknaden." Samfunnsspeilet 6, 2003. Hentet 16.8.05 fra: http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200306/03/
Haavind, H. (2000a). "På jakt etter kjønnede betydninger." I H. Haavind (red.) Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Haavind, H. (2000b). "Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønnede betydninger." I H. Haavind (red.) Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Illustrert Vitenskap 6/2001. Kan vi forestille oss mer enn tre dimensjoner?
Ingemarson, F. (2004). Small-scale forestry in Sweden - owners' objectives, silvicultural practices and management plans. Doctoral thesis. Uppsala, Department of Forest Products and Markets, Swedish University of Agricultural Sciences.
Ingold, T. (1996). "Hunting and Gathering as Ways of Perceiving the Environment." I. R. Ellen og K. Fukui (red.) Redefining Nature. Ecology, Culture and Domestication. Oxford, Berg.

Innsida (13.5.02). Antropologien er død. Leve antropologien. Hentet 24.5.02 fra: http://innsidau…/nettavis_lesmer.php?kategori=nyheter&dokid=3ce0b17a6ab3c2.5919543

Institutt for teoretisk astrofysikk (14.11.01). Ordliste. Hentet 31.8.07 fra: http://www.astro.uio.no/ita/ordliste/R.html

Jacobsen, K. (1996). "'Ho Tømmer-Brynnel'." I A.-K. Bastholm, R. Tuven, K. Jacobsen, B. B. Bing og Å. Fagerli Spor etter mødrene. Kvinneprosjektet – MON. Mosjøen, Kvinneprosjektet – Mosjøen og omegn næringsselskap.

Jacobsen, R. (1990). "Tanker ved Ånestadkrysset." I Alle mine dikt. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.

Jakobsen, O. D. og A. Hauan (24.9.03). "Økonomisme-kulturen." Kronikk i Avisa Nordland 24.9.03.

Jacobsen, M. H. og S. Kristiansen (2006). "Goffmans metaforer – om den genbeskrivende og rekontekstualiserende metode hos Erving Goffman." Sosiologi i dag 1:7-35.

Jakobsen, E. W., M. Vikesland og L. K. Holst (2001). "En verdiskapende skog- og trenæring." Bilag til Gründer 3/2001.

Jennings, S. M. og I. E. van Putten (2006). "Typology of Non-industrial Private Forest Owners in Tasmania." Small-scale Forest Economics, Management and Policy 5(1):37-56.

Jensen, Anja M. (27.10.05). "Amerikansk forsker punkterer kønsstereotyper." Oppslag på Forum for køn og kultur. Hentet 8.11.05 fra: http://www.forum.kvinfo.dk/forskning/?id=4297250

Jensen, An-Magritt (1999). "Børn i den Skandinaviske familien." I L. Denick og P. S. Jørgensen (red.) Børn og familie i det postmoderne samfund. København, Hans Reitzels forlag.

Joas, H. (1996). The creativity of action. Chicago, The University of Chicago Press.

Johansen, A. (1989). "Handlingens tid." I T. H. Eriksen (red.) Hvor mange hvite elefanter? Kulturdimensjonen i bistandsarbeidet. Oslo, Ad Notam forlag.

Johansen, A. (1991). "Sjelen som forretningsidé." Nytt Norsk Tidsskrift 2:99-116.

Johansen, A. (2006). "Hvordan blir ordene virksomme?" Nytt Norsk Tidsskrift 3:189-199.

Johansen, S. E. (1986). "Marx og varenes sammenlignbarhet - en idéhistorisk belyst kritikk." Ariadne 3:101-130.

Johansen, S. E. (1991). Grunnriss av en differensiell epistemologi. Trondheim, Universitetet i Trondheim.

Johansen, S. E. (1993). Begrepet om arbeidstidsinnholdet: En teoretisk konstruksjon. Et revisjonistisk bidrag til funderingen av en formreflektert kapitalteori. Bergen, Ariadne Forlag.

Johansen, S. E. (2004). "Hyperdimensjonal ontologi og bevissthet: Frontvitenskapelige tankedrypp av relevans for psykologisk vitenskap." Psykologisk Tidsskrift 1:14-21.

Johansen, S. E. (2006). "Initiation of 'Hadronic Philosophy'. The Philosophy Underlying Hadronic Mechanics and Chemistry". Hadronic Journal 29(2):111-135.

Johansen, S. E. (25.2.07). Brev til forfatteren datert 25.2.07.

Johansen, S. E. (24.4.07). Brev til forfatteren datert 24.4.07.

Johnsen, J. P. (2002). Fiskeren som forsvant? En studie av avfolking, overbefolking og endringsprosesser i norsk fiskerinæring. Avhandling for dr.scient.-graden. Tromsø, Institutt for samfunns- og markedsfag, Norges fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø.

Johnstad, T. (1998). Samarbeid og samvirke. Utvikling og organisering av samvirke. Otta, Tano Aschehoug.

Jørgensen S.-H. (2005). "Fra anelse til antagelse – På sporet av et metodisk mønster." I S. E.

Johansen (red.) Anthropology and Ontology. Trondheim Occasional Papers in Social Anthropology. Trondheim, Department of Social Anthropology, NTNU.
Kaldal, I. (2000). "Skog, arbeid og dagligliv i kvinners og menns fortellinger fra Trysil og Nord-Värmland etter 1930." I I. Kaldal, E. Johansson, B. Fritzbøger og H. Snellman (red.) Skogsliv. Kulturella processer i nordiska skogsbygder. Lund, Historiska Media.
Kaldal, I. (2005). Hva forteller skogmuseene? Om historieformidling i sju norske og noen utenlandske skogmuseer. Norsk Skogmuseums skrifter nr. 2. Elverum, Norsk Skogmuseum.
Kaltenborn, B. P., G. Gønczy og O. I. Vistad (1995). På tur i fellesskapet: Mulige virkninger av EØS og EU på den norske allemannsretten. Rapport nr. 25/1995. Lillehammer, Østlandsforskning.
Kaltenborn, B. P., H. Haaland og K. Sandell (2001). "The Public Right of Access – Some Challenges to Sustainable Tourism Develpment in Scandinavia." Journal of sustainable tourism 9(5):417-433.
Kantzara, V. (1999). "'A Bit of a Man and a Bit of a Woman': (Single) Women Teachers Contesting Gender Boundaries." Paper for the Women's Worlds' 99, 7th International Interdiciplinary Congress on Women, 20-26 June 1999, Tromsø, Norway. Hentet 17.3.2000 fra: http://www.skk.uit.no/WW99/procedings/proceedings.html
Karppinen, H. (2005). "Forest owners' choice of reforestation method: an application of the theory of planned behavior." Forest Policy and Economics 7:393-409.
Keesing, R. M. (1987). "Anthropology as Interpretive Quest." Current Anthropology 28(2):161-176.
Kendon, A. (1992). "The negotiation of context in face-to-face interaction." I A. Duranti og C. Goodwin (red.) Rethinking context. Language as an interactive phenomenon. Cambridge, Cambridge University Press.
Kilden (20.4.05). Hvem definerer feminisme? Hentet 25.4.05 fra: http://kilden.forskningsradet.no/nyhet/artikkel.html?vis=5941
Kilden (11.5.05). En offentlig politikk. Hentet 28.3.07 fra: http://www.kampdager.no/arkiv/likestilling/index.html
Kilden (28.12.05). En feministisk vitenskap? Hentet 6.1.06 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=37726
Kilden (24.1.06). Avgjørende forventninger. Hentet 28.1.06 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=38152
Kilden (30.10.06). Kamp for rettferdighet. Hentet 3.11.06 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=41095
Kilden (11.1.07). En kvinnelig kandidat. Hentet 12.1.07 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=42885
Kilden (9.3.07). Kjører debatt. Hentet 16.3.07 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=44700
Kilden (13.3.07). Den rettferdige friheten. Hentet 16.3.07 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=44736
Kilden (16.3.07). 70-tallet bak mytene. Hentet 30.3.07 fra: http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=44756
Kirkeby, O. F. (1994). "Abduktion." I H. Andersen (red.) Videnskapsteori og metodelære. Bind I. Introduktion. Fredriksberg C, Samfundslitteratur.
Kirkebøen, G. (1995a). "Når bør vi bruke datamaskiner og når bør vi bruke hodet? En kritikk av Dreyfus og Dreyfus' (1987) myter om ekspertise". Foredrag på Norsk Informatikkonferanse NIK'95, Institutt for informatikk, Universitetet i Oslo, 20 – 22 november 1995. Trondheim, Tapir.
Kirkebøen, G. (1995b). "En bombe under soveputen?" Tidsskrift for Norsk

Psykologiforening. 32:426-434.
Kitterød, R. H. (1999). "Tidsbruk, tidspress og tidsprioriteringer: Hvor travelt har vi det egentlig?" Samfunnsspeilet 4/99. Hentet 13.9.01 fra: http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9904/7.shtml
Kitterød, R. H. (2000). "Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede." Samfunnsspeilet 5/2000. Hentet 27.1.06 fra: http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200005/5.shtml
Klassekampen (7.7.05). Avviser Holsts kritikk.
Klassekampen (8.7.05). Må forsvare sannhet.
Klassekampen (9.7.05). En åpen vitenskap.
Klassekampen (13.7.05). Mer moralfilosofi.
Klassekampen (14.7.05). Frykter politisk overstyring.
Klassekampen (16.7.05). - Holst misforstår.
Klassekampen (21.7.05). Selvbekreftende forskning.
Klassekampen (26.7.05). - Feil bilde av forskningen.
Klassekampen (29.7.05). Fra forskning til politikk.
Knack, S. og P. Keefer (1997). "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation". The Quarterly Journal of Economics 112(4):1251-1288.
Kneer, G. og A. Nassehi (1997). Niklas Luhmann - introduktion til teorien om sociale systemer. København, Hans Reitzels Forlag.
Knight, J. (1996). "When timber grows wild. The desocialisation of Japanese mountain forests". I P. Descola og G. Pálsson (red.) Nature and Society. Anthropological perspectives. London, Routledge.
Knight, J. (1998). "The Second Life of Trees: Family Forestry in Upland Japan." I L. Rival (red.) The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism. Oxford, Berg.
Krange, O. (2004). Grenser for individualisering. Ungdom mellom ny og gammel modernitet. Rapport 4/04. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
Krech, D., R. S. Crutchfield, N. Livson, W. A. Wilson Jr. og A. Parducci (1982). Elements of Psychology. Fourth Edition. New York, Alfred A. Knopf.
Krueger, R. A. og M. A. Casey (2000). Focus Groups. 3rd Edition. A practical guide for applied research. Thousand Oaks, Sage Publications.
Kuhn, T. S. (1993). "Metaphor in science." I A. Ortony (red.) Metaphor and Thought. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
Kvale, S. (1998). Det kvalitative forskningsintervju. Oslo, Ad Notam Gyldendal.
Kvande, E. (1999). Paradoxes of Gender and Organizations - Gender, Organizations and Change. Dr.polit-avhandling Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Trondheim, NTNU.
Kaarhus, R. (1997). Miljøproblemer som utfordring i dagens antropologi. Hentet 18.12.97 fra: http://www.sn.no/kulturkanalen/n-antrol/9703-4/kaarhus.htm
Kaarhus, R. (1999). "Intervjuer i samfunnsvitenskapene. Bidrag til en videre metodologisk diskurs". Tidsskrift for samfunnsforskning 1:33-62.
Kaarhus, R. (2006). "Bokanmeldelser. Katrine Fangen. Deltakende observasjon". Tidsskrift for samfunnforskning 4/06:633-636.
Lakoff, G. og M. Johnson (1981). Metaphors We Live By. Chicago, The University of Chicago Press.
Lakoff, G. og M. Johnson (1999). Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought. New York, Basic Books.
Lakoff, G. og M. Turner (1989). More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor.

Chicago, The University of Chicago Press.
Landbruks- og matdepartementet (18.12.03). Temaside Odel. Hentet 26.7.05 fra: http://odin.dep.no/lmd/norsk/tema/eiendom/odel/dok-bu.html
Larsen, A. K. (1996). "Nyere synspunkter på studiet av slektskap." Norsk Antropologisk Tidsskrift 4/1996:290-301.
Larsen, T. (1993). "Den estetiske vendingen." I S. Meyer (red.) Jeg? Refleksjoner over tekst, bilde og individ. Bergen, Senter for europeiske kulturstudier.
Larsen, T. (1998). "Om å tenke forskjeller." I G. Fermann og T. L. Knutsen (red.) Virkelighet og vitenskap. Perspektiver på kultur, samfunn, natur og teknologi. Oslo, Ad Notam Gyldendal.
Larsen, T. (2005). "Om historisering av forskjeller." Norsk Antropologisk Tidsskrift 16(2-3):163-172.
Lather, P. A. (1995). "The Validity of Angels: Interpretive and Textual Strategies in Researching the Lives of Women With HIV/AIDS." Qualitative Inquiry 1(1):41-68.
Latour, B. og S. Woolgar (1986). Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts. Princeton, Princeton University Press.
Laurance, W. F. (1999). "Reflections on the tropical deforestation crisis." Biological Conservation 91:109-117.
Laurance, W. F., A. K. M. Albernaz, P. M. Fearnside, H. L. Vasconcelos og L. V. Ferreira (2004). "Deforestation in Amazonia." Science 304:1109.
Lidestav, G. (2001). "Kräver skogen sin man eller duger en kvinna?" I B. Liljewall, K. Niskanen og M. Sjöberg (red.) Kvinner och jord. Arbete och ägande från medeltid till nutid. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 15. Stockholm, Nordiska museets förlag.
Lidestav, G. og M. Ekström (2000). "Introducing Gender in Studies on Management Behaviour Among Non-industrial Private Forest Owners." Scandinavian Journal of Forest Research. 15:378-386.
Lidestav, G. og T. Nordfjell (2005). "A Conceptual Modell for Understanding Social Practices in Family Forestry." Small-scale Forest Economics, Management and Policy 4(4):391-408.
Lie, M. (1997). "- vett i pannen, stål i ben og armer – Teknologiens bilder av kjønn." Kvinneforskning 2:37-49.
Lien, M. E. (1997). Marketing and Modernity. Oxford, Berg.
Lien, G., S. Størdal og S. Baardsen (2007). "Technical efficiency in timber production and effects of other income sources." Small-scale Forestry 6(1):65-78.
Lilleaas, U.-B. og K. Widerberg (2001). Trøtthetens tid. Oslo, Pax Forlag.
Lindstad, B. H. (2002). A Comparative Study of Forestry in Finland, Norway, Sweden, and the United States, with Special Emphasis on Policy Measures for Nonindustrial Private Forests in Norway and the United States. General Technical Report. Portland, U.S. Department of Acticulture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station.
Lindstad, B. H., B. Solberg og E. Trømborg (2004). En analyse av norsk oppfølging av internasjonale beslutninger og anbefalinger knyttet til skogsektoren. KORTVERSJON. Kortversjon av INA fagrapport 4. Ås, Institutt for natuforvaltning, Norges landbrukshøgskole.
Lofland J. og L. H. Lofland (1995). Analyzing Social Settings : A Guide to Qualitative Observation and Analysis, 3rd. Belmont, Wadsworth.
Long, L. W. (udatert). Hvordan jeg lærte å gå tur. Hentet 9.2.07 fra: http://longlittwoon.blogspot.com/2007/02/hvordan-jeg-lrte-g-tur.html
Longva, A. N. (1996). "Mellom det eksotiske og det kritikkverdige: Antropologi i en verden av utydelige forskjeller." Norsk Antropologisk Tidsskrift 1:11-21.

Lowood, H. E. (1990). ”The Calculating Forester: Quantification, Cameral Science, and the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany.” I T. Frängsmyr, J. L. Heilbron og R. E. Rider (red.) The Quantifying Spirit in the 18th Century. Berkeley, University of California Press.
Lykke, N. (2005). ”Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter”. Kvinnovetenskaplig tidsskrift 2-3:7-16.
Lyotard, J.-F. (1992). Forflytninger. Lov – form – begivenhet. Oslo, Spartacus.
Lyrén, L. (2006). Gender and Forestry - a bibliography. Umeå, Swedish University of Agricultural Sciences.
Lönnstedt, L. (1989). ”Goals and Cutting Decisions of Private Small Forest Owners. Scandinavian Journal for Forest Research 4:259-265.
Lönnstedt, L. (1997). ”Non-industrial Private Forest Owners’ Decision Process: A Qualitative Study about Goals, Time Perspective, Opportunities and Alternatives.” Scandinavian Journal for Forest Research 12:302-310.
Laarman, J. G. og R. A. Sedjo (1992). Global Forests. Issues for Six Billion People. New York, McGraw-Hill.
Mack, A. (1993). ”Introduction.” I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Madge, C. og A. Bee (1999). ”Women, science and identity: interviews with female physical geographers.” Area 31(4):335-348.
Manning, P. (1992). Erving Goffman and Modern Sociology. Cambridge, Polity Press.
Marcus, G. E. (1998). ”What Comes (Just) After ’Post’? The Case of Ethnography”. I N. K. Denzin og Y. S. Lincoln (red.) The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues. USA, Sage.
Marcus, G. E. og M. M. J. Fischer (1986). Anthropology as Cultural Critique. An experimental moment in the human sciences. Chicago, The University of Chicago Press.
Martin, E. (1997). ”The Egg and the Sperm. How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles”. I L. Lamphere, H. Ragoné og P. Zavella (red.) Situated Lives. Gender and Culture in Everyday Life. New York, Routledge.
Martin, J. R. (1994). ”Methodological Essentialism, False Difference, and Other Dangerous Traps”. Signs 19(31):630-657.
Marx, G. T. og J. L. Wood (1975). ”Strands of Theory and Research in Collective Behavior.” Annual Review of Sociology 1:363-428.
matematikk.org (udatert). Møbiusbånd og Kleinflaske. Hentet 1.10.02 fra: http://www.matematikk.org/pub/mattetekst/Moebius/
Mathisen, A. (udatert). Chartres - en skole og en katedral. Læring og livsverdier i et middelalderperspektiv. Hentet 15.2.05 fra: http://rshoyskolen.no/artikler/rshl-am-chartres.htm
Mauss, M. (1992[1934]). ”Techniques of the Body.” I J. Crary og S. Kwinter (red.) Incorporations. New York, Zone.
Mauzé, M. (1998). ”Northwest Coast Trees: From Metaphors in Culture to Symbols for Culture.” I L. Rival (red.) The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism. Oxford, Berg.
McCall, L. (2005). ”The Complexity of Intersectionality.” Signs: Journal of Women in Culture and Society 30(3):1771-1800.
mceschers.com (udatert). M. C. Escher The Official Website. Hentet 3.9.07 fra: http://www.mcescher.com/
Melby, K. (1999). ”Husmorens epoke 1900–1950.” I I. Blom og S. Sogner (red.) Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årskiftet. Oslo, Cappelen

Akademisk forlag.
Melhuus, M. (1989). "Kjønn, kultur og tilpasset teknologi: En begrepsverden." I T. H. Eriksen (red.) Hvor mange hvite elefanter? Kulturdimensjonen i bistandsarbeidet. Oslo, Ad Notam forlag.
Merchant, C. (1990). The Death of Nature. Women, Ecology and the Scientific Revolution. USA, HarperSanFrancisco.
Merriam-Webster Online (2007). Nettadresse: http://www.m-w.com/
Merton, R. K. og E. Barber (2004). The Travels and Adventures of Serendipity. Princeton, Princeton University Press.
Miles, M. B. og A. M. Huberman (1984). Qualitative Data Analysis: A sourcebook of new methods. Beverly Hills, Sage.
Modelmog, I. (1998). "'Nature' as a Promise of Happiness: Farmers' Wives in the Area of Ammerland, Germany." Sociologia Ruralis 38(1):109-122.
Moore, H. L. (1988). Feminism and Anthropology. Cambridge, Polity Press.
Moore, H. L. (1993). "The differences withing and the differences between." I T. del Valle (red.) Gendered Anthropology. London, Routledge.
Moran, E. F. (1996). "Nurturing the Forest: Strategies of Native Amazonians." I. R. Ellen og K. Fukui (red.) Redefining Nature. Ecology, Culture and Domestication. Oxford, Berg.
Morgan, S. (udatert). Welcome to Shiela's work. Hentet 2.7.07 fra: http://www.kleinbottle.net/Morgan/index.htm
Morris, B. (1987). Anthropological studies of religion. An introductory text. Cambridge, Cambridge University Press.
Munn, N. D. (1992). "The Cultural Anthropology of Time: A Critical Essay". Annual Review of Anthropology 21:93-123.
Myhre, R. (1977). Innføring i pedagogikk. 1. Oppdragelsesteori. 2. utgave. Oslo, Fabritius Forlagshus.
Møller, P. F. (1999). "Skovhistoriens betydning i dagens Danmark." I R. Pettersson (red.) Skoghistorisk forskning i Europa och Nordamerika. Vad är skogshistoria, hur har den skrivits och varför? Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 22. Supplement till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift. Stockholm, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.
Newth, E. (2002). Tallenes verden. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Norberg-Schulz, C. (1980). Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture. New York, Rizzoli.
Norbye, A.-K. B. (2001). "Forpliktelse og følelser: Om slekt, familie og familiebedrifter." I S. Howell og M. Melhuus (red.) Blod – tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge. Bergen, Fagbokforlaget.
Nordfjell, T., A. Kettunen, B. Vennesland og K. Suadicani (2005). Family Forestry. Future challenges and needs. Hentet 2.9.05 via: http://www.nordiskskogforskning.org/nyheter/visnyhet.html?id=62
NOU 2003:9. Skatteutvalget. Forslag til endringer i skattesystemet.
NOU 2003:26. Om odels- og åsetesretten.
Næss, R. (27.7.05). "God og dårlig feminisme." Innlegg i Klassekampen 27.7.05.
Nørretranders, T. (1992). Merk verden. En beretning om bevissthet. Gjøvik, J. W. Cappelens Forlag.
Olsen, G. M. (2000). Skogbruket si rolle i moderne landbrukshushald. Arbeidsrapport nr. 92. Volda, Høgskulen i Volda, Møreforsking Volda.
Omholt, K. (2001). Heltens og heltinnens vei. Om å skape i dialog med det mytiske. Prometheus-serien nr. 1-2001. Ås, Program for pedagogikk - Norges

landbrukshøgskole.
Omholt, K. (2003). ”Om å spinne en tråd - for kreative prosesser.” Uniped 2:20-35.
Ortony, A. (1993a). ”Preface to the second edition.” I A. Ortony (red.) Metaphor and Thought. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
Ortony, A. (1993b). ”Metaphor, language, and thought.” I A. Ortony (red.) Metaphor and Thought. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
Oudshoorn, N., A. R. Saetnan og M. Lie (2002). ”On Gender and Things. Reflections on an Exhibition on Gendered Artifacts.” Womens Studies International Forum 25(4):471-483.
Palmer, K. D. (1998). Archetypal Gender Ontology. Hentet 9.12.02 fra: http://dialog.net:85/homepage/ago00v00.pdf
Parry, J. og M. Bloch (1989). Money and the morality of exchange. Cambridge, Cambridge University Press.
Pedersen, T. B. (1980a). ”Kjønn og kommunikasjon I: Presentasjon og kritisk vurdering av relevant forskning.” Tidsskrift for Norsk Psykologforening 17:157-171.
Pedersen, T. B. (1980b). ”Kjønn og kommunikasjon II: Relevante teorier.” Tidsskrift for Norsk Psykologforening 17:203-211.
Peirce, C. S. (1958). Values in a universe of change. Selected writings of Charles S. Peirce (1839-1914). Edited with an introduction and notes by Philip P. Wiener. Stanford, Stanford University Press.
Pikkarainen, M. og M. Komulainen (udatert). The Finnish nation-wideresearch project (1999 – 2001) on female forest ownership and survival strategies based on forestresources. For women in rural areas. Hentet 4.4.07 fra: http://www.kainuunmk.fi/metsanaiset/index.htm
Polthier, K. (2003). ”Imaging maths – Inside the Klein bottle.” +plus magazine 26. Hentet 1.9.07 fra: http://plus.maths.org/issue26/features/mathart/index-gifd.html
Porter, T. M. (1995). Trust in Numbers. The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life. Princeton, Princeton University Press.
Purcell, M. (udatert). Towards A.N.E.W.E.R.A. Alternative Non Entropic Worldview Epistemological Resolution Analysis By Through and From Klein-Bottle Wholeness. Hentet 1.5.07 fra: http://www.towardsanewera.net/home/new_page_1.htm
Paavola, S. (2004). Abduction as a logic and methodology of discovery: The importance of strategies. Hentet 12.1.05 fra: http://www.helsinki.fi/science/commens/papers/abductionstrategies.html
Ransdell, L. B. og C. L. Wells (1999). ”Sex Differences in Athletic Performance.” Women in Sport and Physical Activity Journal 8(1):55-81.
regjeringen.no (12.6.07). Samvirke og samvirkeloven. Faktaark. Hentet 22.11.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/Veiledninger_brosjyrer/2007/Samvirke-og-samvirkeloven.html?id=472220
Remme, J. H. Z. (2006). ”Om tangens og meningsgenererende prosesser i et begravelsesrituale i Ifugao, Nord-Luzon, Filippinene.” Norsk Antropologisk Tidsskrift 17(2):144-154.
Repstad, P. (1993). Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag. Oslo, Universitetsforlaget.
Reuter, M. (2006). ”The Significance of Gendered Metaphors.” Nordic Journal of Women’s Studies 14(3):151-169.
Rickenbach, M. G., R. P. Guries og D. L. Schmoldt (2006). ”Membership matters: comparing members and non-members of NIPF owner organizations in southwest Wisconsin, USA.” Forest Policy and Economics 8:93-103.
Ricoeur, P. (2003[1978]). The Rule of Metaphor. The creation of mening in language.

London, Routledge.
Rider, R. E. (1990a). ”Measure of Ideas, Rule of Language: Mathematics and Language in the 18th Century”. I T. Frängsmyr, J. L. Heilbron og R. E. Rider (red.) The Quantifying Spirit in the 18th Century. Berkeley, University of California Press.
Rider, R. E. (1990b). ”Bibliographical Afterword.” I T. Frängsmyr, J. L. Heilbron og R. E. Rider (red.) The Quantifying Spirit in the 18th Century. Berkeley, University of California Press.
Risan, L. (2001). ”Om hvordan dyr spiller en rolle for hvordan vi forstår de som forstår dem.” Norsk Antropologisk Tidsskrift 4. Hentet 3.8.05 fra: http://folk.uio.no/lrisan/NAT4_2001/fjoskultur.html
Risan, L. C. (2003). Hva er ei ku?: Norsk rødt fe som teknovitenskap og naturkultur. Dr.art.-avhandling. Det historisk-filosofisk fakultet. Oslo, Unipub.
Rival, L. (1998). ”Trees, from Symbols of Life and Regeneration to Political Artefacts.” I L. Rival (red.) The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism. Oxford, Berg.
Rocheleau, D. og D. Edmunds (1997). ”Women, Men and Trees: Gender, Power and Property in Forest and Agrarian Landscapes.” World Development 25(8):1351-1371.
Rogstad, B. (2002). Likestilling og landbruk. Status og utvikling i 2002. Notat 2002–19. Oslo, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
Rolland, A. (2004). ”Samfunnsmål og livskvalitet.” Plan 3:4-9.
Rolstad, J., E. Framstad, V. Gundersen og K. O. Storaunet (2002). ”Naturskog i Norge. Definisjoner, økologi og bruk i norsk skog- og miljøforvaltning”. Aktuelt fra skogforskningen 1/02.
Rolstad, J., I. Gjerde, J.-E. Ø. Nilsen og K. O. Storaunet (2006). ”Miljø og friluftsliv: Rammebetingelser.” I B. Vennesland, K. Hobbelstad, T. Bolkesjø, S. Baardsen, H. F. Hoen, J. Lileng og J. Rolstad Skogressursene i Norge 2006. Kunnskapsdokument i arbeidet med en ny nasjonal strategi for økt avvirkning. Ås, Norsk institutt for skog og landskap.
Rosch, E. (1978). ”Principles of Categorization.” I E. Rosch og B. B. Lloyd (red.) Cognition and Categorization. Hilldale, Lawrence Erlbaum Associates.
Rosen, S. M. (1994). Science, Paradox, and the Moebius Principle. The Evolution of a ’Transcultural’ Approach to Wholeness. New York, State University of New York Press.
Rossing, N. K. (2002). Den matematiske krydderhylle. Smakstilsetning for matematikkundervisningen i skolen. 4. utgave. Trondheim, Midt-Nordisk Vitensenter.
Rudel, T. K., K. Flesher, D. Bates, S. Baptista og P. Holmgren (2000). ”Tropical deforestation literature: geographical and historical patterns.” Unasylva 51(4). Hentet 20.11.07 fra: http://www.fao.org/docrep/x8080e/x8080e03.htm#P0_0
Rudie, I. (1969/70). ”Household Organization: Adaptive Process and Restrictive Form. A Viewpoint on Economic Change”. Folk 11-12:185-200.
Ruis, B. M. G. S. (2001). ”No forest convention but ten tree treaties.” Unasylva 52(2001/3). Hentet 3.12.02 fra: http://www.fao.org/docrep/003/y1237e/y1237e03.htm#P0_0
Rustad, L. M. (1998). ”Kunnskap som delvise forbindelser.” I K. Asdal, A.-J. Berg, B. Brenna, I. Moser og L. M. Rustad Betatt av viten. Bruksanvisninger til Donna Haraway. Oslo, Spartacus Forlag.
Rykwert, J. (1993). ”House and Home.” I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Ryste, M. E. (3.1.05). ”Reisen mot likestilling.” Innlegg i Klassekampen 3.1.05.
Rønningen, M. (1992). Andre tider gir andre tankar? Nye samvirkeformer i skogbruket. Lillehammer, Østlandsforskning.

Rønnow, T. (2003). ”Moder Jord: et moderne nøkkelsymbol.” Din. Tidsskrift for religion og kultur 2/2003.
Røsbak, O. (2006). ”Bålet – frå Pekingmenneskjet tel i dag.” Fjell og Vidde Årbok 2005. Oslo, Den norske turistforening.
Sachs, C. E. (1997). ”Introduction: Connecting Women and the Environment.” I C. E. Sachs (red.) Women Working in the Environment. Washington, Taylor & Francis.
Saetnan, A. R. (2000). ”To screen or not to screen? Science discourse in two health policy controversies, as seen through three approaches to the citation evidence”. Scientometrics 48(3):307-344.
Sahlins, M. (1972). Stone Age Economics. New York, Aldine de Gruyter.
Sand, R. og M. Hedlund (2003). Landbrukets likestillingsutfordringer. En kunnskapsoversikt om kjønn og regionale forskjeller. NTF-notat 2003:6. Steinkjer, Nord-Trøndelagsforskning.
Sandberg, L. A. (1999). ”Skogshistoria i Förenta staterna och Canada.” I R. Pettersson (red.) Skoghistorisk forskning i Europa och Nordamerika. Vad är skogshistoria, hur har den skrivits och varför? Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 22. Supplement till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift. Stockholm, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.
Sandvik, H. (18.9.04). ”Killing me softly.” Innlegg i Dagbladet 18.9.04.
Sanness, B. (2003). Fokus på skog og miljø. Markedsaktørenes innflytelse på forvaltningen av skogressursene på 90-tallet. Oslo, Norges Skogeierforbund.
Schegloff, E. A. (1992). ”In another context.” I A. Duranti og C. Goodwin (red.) Rethinking context. Language as an interactive phenomenon. Cambridge, Cambridge University Press.
Schegloff, E. A. (1998). ”Reply to Wetherell.” Discourse & Society 9(3):413-416.
Scheller, S. (1997). Stereoscopic Interactive Hypercube Slicer. Hentet 1.9.07 fra: http://cip.physik.uni-bonn.de/ScienceSite/hypercubus/animator/
Scheuer, J. (1995). ”Hans hustru og hendes bryster.” I 5. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Århus, Mette Kunøe og Erik Vive Larsen.
Schiff, A. L. (1962). Fire and Water. Scientific Heresy in the Forest Service. Cambridge, Harvard University Press.
Schofield, J. W. (1990). ”Increasing the Generalizability of Qualitative Research.” I E. W. Eisner og A. Peshkin (red.) Qualitative Inquiry in Education. The Continuing Debate. New York, Teachers College Press.
Schaanning, E. (1993).”Michel Foucault.” I T. Berg Eriksen (red.) Vestens tenkere. Bind III. Fra Freud til Baudrillard. Oslo, Aschehoug & Co.
Scott, J. C. (1998). Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. New Haven, Yale University Press.
Searle, J. (1982[1965]). ”What Is a Speech Act?” I P. P. Giglioli (red.) Language and Social Context. Selected Readings. London, Penguin Books.
Sedjo, R. A. (2001). ”From foraging to cropping: the transition to plantation forestry, and implications for wood supply and demand.” Unasylva 52(1). Hentet 20.11.07 fra: http://www.fao.org/docrep/003/x8820e/x8820e06.htm#P0_0
Seligman, A. B. (1997). The problem of trust. Princeton, Princeton University Press.
Shank, G. og D. J. Cunningham (1996). Modeling the Six Modes of Peircean Abduction for Educational Purposes. Hentet 5.1.05 fra: http://www.cs.indiana.edu/event/maics96/Proceedings/shank.html
Shiva, V. (1993). ”Colonialism and the evolution of masculinist forestry.” I S. Harding (red.) The ”Racial” Economy of Science. Toward a democratic future. Bloomington, Indiana University Press.

Shrader-Frechette, K. S. (1991). Risk and Rationality. Philosophical Foundations for Populist Reforms. Berkeley, University of California Press.
Shweder, R. A. (1993[1984]). "Anthropology's romantic rebellion against the englightenment, or there's more to thinking than reason and evidence." I R. A. Shweder og R. A. LeVine (red.) Culture theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, Cambridge University Press.
Shweder, R. A og E. J. Bourne (1993[1984]). "Does the concept of the person vary cross-culturally?" I R. A. Shweder og R. A. LeVine (red.) Culture theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, Cambridge University Press.
Simonsen, J. K. (1997). "Erfaring og leksikalisering: Om det teoretiske grunnlaget for meningsdannelse." Norsk Antropologisk Tidsskrift 8(2):96-108.
Skard, T. (11.5.05). En omstridt lov. Hentet 28.3.07 fra: http://www.kampdager.no/arkiv/likestilling/artikkel_skard.html
Skilbrei, M.-L. (2002)."Modernisering, makt og mening i renholdsbransjen." I A. L. Ellingsæter og J. Solheim (red.) Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Skilbrei, M.-L. (26.7.05). "Politikkens problem." Innlegg i Klassekampen 26.7.05.
Skjeie, H. (1991). "Forskjellenes retorikk. Kvinneintegrasjon i elitepolitikken". I R. Haukaa (red.) Nye kvinner, nye menn. Oslo, Ad Notam.
Skogbrukets Kursinstitutt (udatert b). Skogbrukets kurssenter på Honne. 1972-1997. Biri, Skogbrukets Kursinstitutt.
Skogbrukets Kursinstitutt (1995). 'Forglem meg ei'. Prosjektrapport fra 'Flere Kvinner i skogbruket'. Skogbrukets Kursinstitutt 1992-1995. Biri, Skogbrukets Kursinstitutt.
Skogbrukets Kursinstitutt (2002). Aktivt Skogbruk 1977-2002. Biri, Skogbrukets Kursinstitutt.
Skogen, K. (1995). "Ungdom og natur. Postmoderne identitetskonstruksjon eller reproduksjon av klassekultur?" Tidsskrift for samfunnsforskning 1/95:75-92.
Sletten, B. (2004). Med odel som arv. Valgorienteringer hos odelsgutter på Vestlandet. Hovedsfagoppgave i sosiologi. Bergen, Universitetet i Bergen.
Smedal, O. H. (2001). "Innledning: Modeller, fenomener og realiteter." I S. Howell og M. Melhuus (red.) Blod – tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge. Bergen, Fagbokforlaget.
Snellingen Bye, A. (upublisert). Spesialkjøring av blant annet Landbruksundersøkelsen 2004 for Norsk senter for bygdeforskning pr. 26.9.05 og 10.10.05.
Solbrække, K. N. (2002). "Synlig bransje – usynlig makt. Kjønn som implisitt maktstruktur i reklamebransjen". I A. L. Ellingsæter og J. Solheim (red.) Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Solheim, J. (1990). "Kjønn, språk og selvreferanse." Nytt om kvinneforskning 2/90:38-47.
Solheim, J. (1998). Den åpne kroppen. Om kjønnssymbolikk i moderne kultur. Oslo, Pax Forlag.
Solheim, J. (1999). "Finnes våre kropper i våre hoder?" Kvinneforskning 1/99:19-32.
Solheim, J. (2002). "Kjønn, kompetanse og hegemonisk makt." I A. L. Ellingsæter og J. Solheim (red.) Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Solheim, J. og D. M. Søndergaard (1996). "Opposisjon som dialog." Sosiologi i dag 4:31-64.
Solheim, J. og M. Teigen (2006). "Det kjønnssegregerte arbeidslivet – likestillingens snublestein?" Tidsskrift for kjønnsforskning 3/2006:5-20.
Solstad, J. T. og A. Skonhoft (2001). "Miljøhensyn i skogbruket." Utmark 2/01. Hentet 29.5.06 fra: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2001-2/art/JanToreSolstad-og-AndersSkonhof-…

Spilling, J. og T. Grotle (upublisert). Landsdekkende kartlegging av norske skogeiere. Utført for Norges Skogeierforbund.
Spjuth, S. J. (2.4.07). Hjemme bra, men borte best? – Fagkritisk dag om feltarbeid. Hentet 13.4.07 fra: http://www.antropologi.info/blog/nyheter/index.php?p=2565&more=1&c=1&tb=1&p
Spradley, J. P. (1979). The Ethnographic Interview. New York, Holt, Rinehart & Winston.
Statistisk sentralbyrå (1992a). Landbruksteljing 1989. Hefte II. Alder - inntekt - sysselsetjing - fagutdanning. NOS C 12. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Statistisk sentralbyrå (1992b). Landbruksteljing 1989. Hefte VII. Skogbruk - utmarksressursar. NOS C 005. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Statistisk sentralbyrå (2001). Skogstatistikk 1999. NOS C648. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Statistisk sentralbyrå (2002). Tidsbruksundersøkelsen 2000. Mer tid til fritidsaktiviteter. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Statistisk sentralbyrå (2005a). Levekårsundersøkelsen, 2004. Nordmenn slett ikke slappe sofagriser. Hentet 15.6.06 fra: http://www.ssb.no/emner/07/02/50/fritid/main.html
Statistisk sentralbyrå (2005b). Landbruksundersøkinga 2004 - skogbruk. Endelege tal. Skogeigaren – ein mann på 55 år. Hentet 1.7.05 fra: http://www.ssb.no/skogbruk/main.html
Statistisk sentralbyrå (2005c). Skogstatistikk 2003. NOS D320. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Statistisk sentralbyrå (2005d). Landbruksundersøkinga 2004. Førebelse tal. Skogbruk. 650 millionar i utmarksinntekter. Hentet 10.3.05 fra: http://www.ssb.no/emner/10/04/20/skogbruk/main.html
Statistisk sentralbyrå (2005e). Landbruksundersøkinga, 2004. Førebelse tal. Skogbruk. Tre fjerdedelar av skogen økonomisk drivverdig. Hentet 4.2.05 fra: http://www.ssb.no/skogbruk/main.html
Statistisk sentralbyrå (2006a). Landbruksundersøkinga 2004. Skogbruk. NOS D 341. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Statistisk sentralbyrå (2006b). Landsskogtakseringen, 2001-2005. Stor tilvekst i norske skoger. Hentet 24.11.06 fra: http://www.ssb.no/lst/main.html
Statistisk sentralbyrå (2006c). Befolkningsstatistikk. Døde, 2005, 'Levealderen øker fortsatt'. Hentet 25.4.07 fra: http://www.ssb.no/emner/02/02/10/dode/main.html
Statistisk sentralbyrå (2007). Skogkultur, 2006. Mer skogplanting. Hentet 11.6.07 fra: http://www.ssb.no/skogkultur/main.html
Staunæs, D. (2003). "Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification". NORA 11(2):101-110.
Steen Jensen, R. (red.) (2005). Women towards ownership, in business and agriculture. Oslo, Barne- og familiedepartementet. Hentet 15.7.05 fra: http://odin.dep.no/bfd/norsk/tema/likestillingsnytt/arbeidsliv/004071-990148/dok-bu.ht…
Steinberg, T. (1995). Slide Mountain *or* the Folly of Owning Nature. Berkeley, University of California Press.
Steinset, T. A., H. Brenna, L. Solheim og J. E. Wålberg (2006). Dokumentasjon av Landbruksundersøkelsen 2004. Notater 2006/5. Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Steinset, T. A. og A. Snellingen Bye (2005). "Skogeigaranes inntekter. Få skogeigarar hentar hovudinntekta frå skogbruk". SSB Magasinet 9/05. Hentet 16.9.05 fra: http://www.ssb.no/magasinet/slik_lever_vi/art-2005-09-12-01.html
Stigen, A. (1983). Tenkningens historie. Bind 2. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Stormhøj, C. (1999). "Kønnets regerende dronning – en introduktion til køn og krop i Judith

Butlers forfatterskap." Kvinder, køn og forskning 2:53-66.
Storstad, O. (1999). "Betydningen av forbrukertillit i det norske matvaremarkedet." Sosiologisk tidsskrift 4/1999:285-304.
Storstad, O. (2007). Naturlig, nært og trygt. En studie av hvordan forbrukertillit til mat påvirkes av produksjonsmåte og matskandaler. Doktoravhandlinger ved NTNU 2007:22. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Trondheim, NTNU.
Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001). Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet.
Stortingsmelding nr. 29 (2003-2004). Om skattereform.
Storvik, K. (2003). Tretten kvinner fra Våler sa nei. Hentet 28.3.07 fra: http://www.kampdager.no/tilbakeblikk/valer.html
Strathern, M. (1992). After nature. English kinship in the late twentieth century. Cambridge, Cambridge University Press.
Strupstad, L. M. (1990). Kvinner som skogeiere. Analyse av en spørreskjemaundersøkelse. Arbeidsrapport nr. 15/90. Bø, Telemarksforsking-Bø.
Strupstad, L. M. (1991). Den tause skogeier. En analyse av kvinnelige skogeieres aktivitetsnivå og deltakelse i skogbruket. Rapport nr. 43. Bø, Telemarksforsking-Bø.
Strupstad, L. M. (1993). "Den tause skogeier." I B. Brandth og B. Verstad (red.) Kvinneliv i landbruket. Utgiversted ikke oppgitt, Landbruksforlaget.
Stræte, E. P. (2006). Brytninger mellom konvensjoner i meieribransjen. Om hvordan meieribedrifter arbeider med nyskaping. Rapport 7/06. Trondheim, Norsk senter for bygdeforskning.
Strøm, R. Ø. og Ø. Bøhren (13.10.05). "Myter og fakta." Debattinnlegg i Dagens Næringsliv 13.10.05.
Størdal, S. og G. Lien (2005). Kunde- og leverandørtilpasset omsetning av tømmer – En diskusjon om virkemidler og bonusordninger i norsk tømmeromsetning med resultater fra en undersøkelse blant medlemmer i Mjøsen skogeierforening. ØF-rapport 10/2005. Lillehammer, Østlandsforskning.
Størdal, S., G. Lien og S. Baardsen (2006). Skogeiernes beslutningsatferd. ØF-rapport nr. 22/2006. Lillehammer, Østlandsforskning.
Suopajärvi, T. (2007). "Female Forestry Officials' Roles – Forewomen or Mothers?" I G. Lidestav og E. Holmgren (red.) Proceedings. Seminar on Gender and Foresty and IUFRO 6.08.01 Workshop. Umeå, Sweden, June 17-21, 2006. Umeå, Swedish University of Agricultural Sciences.
Svendsrud, A. (2005). Om skogene og om et ordnet skogbruk i Norge - et 150-års-minne. INA fagrapport 7. Ås, Institutt for naturforvaltning, Universitetet for miljø- og biovitenskap.
Sverdrup-Thygeson, A., E. Framstad og H. Svarstad (2004). Miljørevolusjon i skogen? En evaluering av Levende Skog i sertifisering av norsk skogbruk. NINA Oppdragsmelding 849. Trondheim, NINA.
Syse, K. V. L. (2000). Lende og landskap, en analyse av skogens fysiske landskap og landskapspersepsjon i Nordmarka fra 1900 til 1999. Hovedoppgave i etnologi. Institutt for kulturstudier. Oslo, Universitetet i Oslo.
Søndergaard, D. M. (1995). Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademia. Dr.philos.-avhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Oslo, Universitetet i Oslo.
Søndergaard, D. M. (2000). "Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning." I H. Haavind (red.) Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
Sørhaug, T. (1996). "Kake eller konfekt? Utkast til en teori om frivillige organisasjoners politiske økonomi". I Fornuftens fantasier. Antropologiske essays om moderne

livsformer. Oslo, Universitetsforlaget.
Sørhaug, T. (1997). "Studier i det sosiologiserte samfunn. Et essay om samfunnsforskningens innretninger, status og funksjoner". I Om verdien av samfunnsforskning. Artikler utarbeidet til Strateginotat for samfunnsvitenskapelig forskning. Oslo, Norges forskningsråd.
Saarinen, A. (1992). Feminist Research – an Intellectual Adventure? Publications Series N 4/1992. Tampere, Centre for Women's Studies and Gender Relations, Research Institute for Social Sciences, The University of Tampere.
Talleraas, G. (2004). Kulturanalyser som organisasjonsutviklingsverktøy. Hentet 20.11.07 fra: http://www.antropologi.org/?o=-5&n=71
Tambiah, S. J. (1990). Magic, science, religion, and the scope of rationality. Cambridge, Cambridge University Press.
Taylor, C. (1998). Autentisitetens etikk. Utgiversted ikke oppgitt, Cappelen Akademisk Forlag.
Teigen, M. (2003). Kvotering og kontrovers. Om likestilling som politikk. Norge, Unipax.
Teigen, M. (10.9.04). "Den ukorrekte hodejeger." Innlegg i Dagbladet 10.9.04.
Teigen, M. (2006). Det kjønnsdelte arbeidslivet. En kunnskapsoversikt. Rapport 2006:2. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.
Thaiss, G. (1978). "The Conceptualization of Social Change Through Metaphor." Journal of Asian and African Studies XIII, 1-2:1-13.
The State of Queensland (2002). Cliches, vogue words and well-mixed metaphors - Style guide - Print publishing - EQ Publishing. Hentet 9.8.07 fra: http://education.qld.gov.au/publication/style/writing/cliches.html
Thiis-Evensen, T. S. (udatert). Arkitekturens uttrykksformer. AHO Skrift II. Oslo, Universitetsforlaget.
Thirgood, J. V. (1984). "Impression of Session 1." I H. K. Steen (red.) History of sustained-yield forestry: a symposium. Western Forestry Center, Portland, Oregon, October 18-19, 1983. USA, The Forest History Society.
Tilley, C. (1999). Metaphor and Material Culture. Oxford, Blackwell Publishers.
Trachtenberg A. (1993). "Introduction." I A. Mack (red.) Home. A Place in the World. New York, New York University Press.
Turner, V. W. (1967). "Betwixt and Between: The Liminal Period in *Rites de Passage*". I The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual. Ithaca, Cornell University Press.
Turner, V. ([1980]2003). "Social dramas and stories about them." I P. Auslander (red.) Performance. Critical Concepts in Literary and Cultural Studies. London, Routledge.
Tviberg, L. K. og E. O. Haanes (1999). Nye bønder. Rapport 1 – 1999. Oslo, Landbrukets Utredningskontor.
Törnqvist, T. (1995). Skogsrikets arvingar. En sociologisk studie av skogsägarskapet inom privat, enskilt skogsbruk. Rapport 6. Uppsala, Samhällsvetenskapliga forskningsinstitutet i Uppsala.
Universitetet i Tromsø (26.6.06). Moderne rettferdighet. Hentet 11.8.06 fra: http://uit.no/nyheter/tromsoflaket/3170
Universitetet i Tromsø (16.8.07). Home, Hearth, and Household in the Circumpolar North. Hentet 21.11.07 fra: http://www.sami.uit.no/boreas/index.html
University of Victoria (21.9.95). Mixed Metaphors. Hentet 9.8.07 fra: http://web.uvic.ca/wguide/Pages/SentMixMet.html
Uri, H. (2004). Hva er språk. Oslo, Universitetsforlaget.
Vandeskog, B. (2007). "Kjønn og relasjonslogikk." Norsk Antropologisk Tidsskrift 18(2):148-161.
Vartdal, B. (1993). Motivasjon og meistring av omlegging til økologisk jordbruk. Rapport

3/93. Trondheim, Senter for bygdeforskning.
Vatn, A. (20.9.05). "Skogeiere og miljøvennlighet - en kommentar." Innlegg i Nationen 20.9.05.
Vennesland, B., K. Hobbelstad, T. Bolkesjø, S. Baardsen, H. F. Hoen, J. Lileng og J. Rolstad (2006). Skogressursene i Norge 2006. Kunnskapsdokument i arbeidet med en ny nasjonal strategi for økt avvirkning. Ås, Norsk institutt for skog og landskap.
Vestvågøy kommune (1994). Barnehagen som læringsarena for voksne. Prosjektrapport januar 1994. Utgiversted ikke oppgitt, Vestvågøy kommune.
Vevstad, A. (1992). Norsk skogpolitikk. Streiftog i det 20. århundre. Oslo, Landbruksforlaget.
Vike, H., H. Lidén og M. Lien (2001). "Likhetens virkeligheter." I M. E. Lien, H. Lidén og H. Vike (red.) Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge. Oslo, Universitetsforlaget.
Vikesland, M., T. Dirdal og M. Ørbeck (2003). Skog- og trenæringen i Glåmdalen - en analyse av status og utfordringer for næringsmiljøet i regionen. Sandvika, Handelshøyskolen BI, Senter for verdiskaping.
Vaage, O. F. (2005). "Fritid og kultur. Kvinner er de ivrigste kulturbrukerne". Samfunnsspeilet 4/05:78-82.
Wagner, R. (1972). habu. The Innovation of Meaning in Daribi Religion. Chicago, The University of Chicago Press.
Wagner, R. (1981). The Invention of Culture. Revised and Expanded Edition. Chicago, The University of Chicago Press.
Wagner, R. (1986). Symbols That Stand for Themselves. Chicago, The University of Chicago Press.
West, C. og S. Fenstermaker (1995a). "Doing Difference." Gender and Society 9(1):8-37.
West, C. og S. Fenstermaker (1995b). "Reply (Re)'Doing Difference." Gender and Society 9(4):506-513.
Wetherell, M. (1998). "Positioning and interpretative repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue." Discourse & Society 9(3):387-412.
Wikan, U. (1982). Behind the Veil in Arabia. Women in Oman. Chicago, The University of Chicago Press.
Wikipedia (27.8.07). Klein bottle. Hentet 1.9.07 fra: http://en.wikipedia.org/wiki/Klein_bottle
Wikipedia (31.8.07). Möbius strip. Hentet 1.9.07 fra: http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%B6bius_strip
Willerman, L. (1979). The psychology of individual and group differences. San Francisco, W. H. Freeman and Company.
Witoszek, N. (1998). Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi. Oslo, Pax Forlag.
Wolfram MathWorld (26.8.07). Möbius Strip. Hentet 1.9.07 fra: http://mathworld.wolfram.com/MoebiusStrip.html
Wærness, K. (19.7.05). "Usaklig om kvinneforskningen." Innlegg i Klassekampen 19.7.05.
Yin, R. K. (1994). Case Study Research. Design and Methods. Second Edition. Thousand Oaks, Sage.
Ørbeck, M. og M. Vikesland (27.8.03). "Skog og trenæringen i Glåmdalen – Analyse av status og utfordringer for næringsmiljøet." Foredrag på Tretorgets arrangement Skog- og trenæringen i Glåmdalen 27.8.03 på Kirkenær.
Ørjasæter, E. (2004). "Hva skal vi med likestilling i næringslivet?" Samtiden 3. Hentet 17.1.05 fra: http://www.samtiden.no/04_3/art3.html
Øye, G.-H. (1999). 'Det Norske Hus'. En antropologisk studie av norsk bokultur i et tid og rom perspektiv. Hovedfagsoppgave. Sosialantropologisk Institutt. Oslo, Universitetet

i Oslo.
Aas, G. H. (1999). " – Jeg savner en diskusjon om implikasjonene av teoriene og begrepene vi bruker i det feministiske forskningsfeltet. Irene Iversen intervjuet av Gro Hanne Aas". Kvinneforskning 1/99:64-79.
Aasetre, J. (2006). "Perceptions of communication in Norwegian forest mangement." Forest Policy and Economics 8(1): 81-92.
Aasetre, J. og M. Skår (2006). "Et europeisk forskningsnettverk etablert." Skogeieren 3/2006.

Empiriske referanser

Adresseavisen (13.12.06). "Julegave til Bymarkfolket."
Aftenposten (20.6.05). "Milliarder ekstra fra naturen." Hentet 23.6.05 fra: http://www.aftenposten.no/nyheter/okonomi/article1063006.ece
Aftenposten (21.7.06). "- Eier ikke naturen." Hentet 21.7.06 fra: http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1394551.ece?service=print
Aftenposten (14.11.06). "- Se hvor galt det gikk i Vassfaret!" Hentet 16.11.06 fra: http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/article1531472.ece?service=print
Allskog (udatert). "Ansattoversikt." Hentet 29.6.07 fra: http://www.sn.no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=//ips/custo
Allskog (2007). "Årsrapport 2006."
Allskog 4/2006a. "Råtekrav i massevirke gran."
Allskog 4/2006b. "Pakking av snøveier."
Anderaa, R., J. Rolstad og S. M. Søgnen (1996). Biologisk mangfold i skog. Oslo, Norges Skogeierforbund & Landbruksforlaget.
Andreassen, K. (2005). "Råstofftilgang etter lukkede og selektive hogster i Trøndelag." I S. Woxholtt (red.) "Kontaktkonferanse for skogbruk og skogforskning i Trøndelag. Stjørdal 30. - 31.05.2005". Aktuelt fra skogforskningen 5/05.
AT Skog (2007). "Årsberetning 2006."
Bakken, J. H. (2005). "Ny skogbrukslov – men hva så?" Debattinnlegg i Norsk Skogbruk 10/2005.
Baumann, C., I. Gjerde, H. H. Blom, M. Sætersdal, J.-E. Nilsen, B. Løken og I. Ekanger (red.) (2002). "Håndbok i registrering av livsmiljøer i Norge. Miljøregistrering i skog - biologisk mangfold". Ås, Norsk institutt for skogforskning.
Bergh, B. (8.12.06). "Skogsdrift i byskogen." Debattinnlegg i Rana Blad 8.12.06. Hentet 15.12.06 fra: http://www.ranablad.no/debatt/article2457612.ece?service=print
Bollandsås, O. M., H. F. Hoen og A. Lunnan (2004). "Nullområder i skogbruket - en prinsipiell betraktning", sammendrag. Hentet 29.1.07 fra: http://www.skogforsk.no/gammel/publication/default.cfm?obj=publication&act=print
Breyholtz, T. (2004). "Partsnøytral, korrekt og enhetlig tømmermåling." Debattinnlegg i Norsk Skogbruk 11/2004.
Braastad, H. (2005a). "Tynning i Trøndelag." Debattinnlegg i Norsk Skogbruk 1/2005.
Braastad, H. (2005b). "Terminologi og kommunikasjon." Innlegg i Norsk Skogbruk 10/2005.
Dagbladet (8.1.05). "Trær til besvær."
Dagbladet (30.7.05). Leder "Ja til Union".
Debio (2006). "Regler for økologisk skogbruk." Hentet 12.10.07 fra: http://www.debio.no/_upl/regler_for_okologisk_skogbruk.pdf
Det norske Skogfrøverk (1999)."Frø – kimen til ny skog." Hamar, Det norske Skogfrøverk.
Det norske Skogfrøverk og Møre og Romsdal Skogselskap (2002). "Konglesanking." Brosjyre.
Det norske Skogselskap (udatert). "Nøkkel til skogbruket og skogindustrien 2007." Hentet

10.5.07 fra:
http://www.skogselskapet.no/butikk/visprodukt.pl?produkt=02Bker/Nkkeltilskogbruketogskogindustrien.txt
Det norske Skogselskap (1996). "Plant et tre."
Det norske Skogselskap (2003). "Nøkkel til skogbruket og skogindustrien 2003."
Det norske Skogselskap (2005). "Nøkkel til skogbruket og skogindustrien 2005."
Det norske Skogselskap (11.7.05). "Nyhetsbrev 2-2005." Hentet 15.7.05 fra:
http://www.skogselskapet.no/publish/Nyheter/Nyhetsbrev2-2005.stm
Det norske Skogselskap (2006). "Årsmelding 2005."
Det norske Skogselskap (2007a). "Nøkkel til skogbruket og skogindustrien 2007."
Det norske Skogselskap (2007b). "Årsmelding 2006."
ECON (udatert). "Scenarier for skogsektoren: tømmer, rekreasjon eller kapital? Utarbeidet for Skogbrand Forsikringsselskap av ECON Senter for økonomisk analyse." Utgiversted ikke oppgitt, utgiver ikke oppgitt.
Egeland, Å. (1988). "Kvinner i skogbruket. Rapport fra et forprosjekt." Arbeidsrapport nr. 8/88. Bø, Telemarksforskning-Bø.
Egeland, Å., G. B. Jakobsen, K. Kinderås, A.-B.Ruderaas, B. Sanness og L. M. Strupstad (1983). "Skogbrukerjentene kaster barten." Innlegg i Norsk Skogbruk 3/1983.
Elvebakk, A. (14.9.05). "Gammelskog og vern i Dividalen." Debattinnlegg i Nordlys 14.9.05. Hentet 16.9.05 fra:
http://www.nordlys.no/debatt/ytring/article1741672.ece?service=print
Eriksen, R., S. M. Tomter og A. Ludahl (2006). "Statistikk over skogforhold og -ressurser i Sør-Trøndelag. Landsskogtakseringen 2000-2004." NIJOS-ressursoversikt 02/06. Ås, Norsk institutt for jord- og skogkartlegging.
FAO (2006). "Time for action. Changing the gender situation in forestry. Report of the team of specialists on gender and forestry." Roma, Food and Agriculture Organization of the United Nations.
Fluto, B. (28.2.07). "Er det samsvar mellom bioenergiambisjoner og tilgjengelige råstoffressurser i Innlandet?" Hentet 2.3.07 via:
http://www.hedmark.org/dt_singlearticle.aspx?m=9&amid=34931
FMLA Hedmark (udatert). "Tilskudd til skogkultur i Hedmark fra og med 1993. Prosent". Mottatt fra FMLA Hedmark 11.3.03.
FMLA Hedmark (2003a). "Forvaltning av skogressursene i Hedmark. Rapport fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Fylkesmannen". Rapport nr 05/03. Hamar, Fylkesmannen i Hedmark, Landbruksavdelingen.
FMLA Hedmark (2003b). "Økt bruk av trevirke i Hedmark. Del 1: Håndverksmessig og industriell bruk. Rapport fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Fylkesmannen". Rapport nr 06/03. Hamar, Fylkesmannen i Hedmark, Landbruksavdelingen.
FMLA Hedmark (2003c). "Skogavgiftsregnskapet 2002. Regnskap og statistikk". Rapport nr. 01/03. Hamar, Fylkesmannen i Hedmark, Landbruksavdelingen, Seksjon skogbruk.
FMLA Hedmark (26.4.06). "Fylkestingene i Hedmark og Oppland vil ha økt verdiskaping basert på skog og tre", "Innlandets innspill til en aktiv verdiskapningspolitikk for skog- og trenæringen". Hentet 3.5.06 fra:
http://www.fylkesmannen.no/sluttdok_fylkestinget0406_t9WQtY6306506.doc.file
FMLA Hedmark (13.6.06). "Pollentåke over Hedmark." Hentet 16.6.06 fra:
http://www.fylkesmannen.no/fmt_fagomrade.asp?utskrift=ja&tgid=5374&gid=5403&…
Fretheim, K. (3.7.06). "Genskog – velsignelse eller?" Kronikk i Nationen 3.7.06.
Fædrelandsvennen (25.3.07). "Kapital og samvirke." Hentet 30.3.07 fra:
http://www.fvn.no/na24/article457726.ece?service=print

Gill, E. (2003). ”Forbrukernes holdninger til skogbruket og skogindustriens produkter. Sammenstilling av kvantitative og kvalitative undersøkelser gjennomført blant britiske, tyske, hollandske og norske forbrukere, 1995-1999”. Oslo, Norges Skogeierforbund.
Glommen (udatert a). Frontside ”Skog og tømmer”. Hentet 27.9.07 fra: http://www.glommen.no/produkter.htm
Glommen (udatert b). ”Referat fra ledermøte 17. februar 2005.” Hentet 16.3.05 fra: http://www.glommen.no/DOKUMENTER/Organisasjon/Nytt_fra_styret/referat_fra_1 …
Glommen (udatert c). ”Andelseier i Glommen Skog BA.” Hentet 29.9.06 fra: http://glommen.no/Hovedsider/hoyre_andelseier.htm
Glommen (udatert d). ”Glommen Skogeierforening. Sortimentsbeskrivelse”, ”Kjøper: 5270 Materialbanken”, ”Prislistenr: 300.6206”.
Glommen (udatert e). ”Glommens adresse- og telefonliste”. Hentet 29.6.07 fra: http://www.glommen.no/kontaktoss.htm
Glommen (2003a). ”Virkeskontrakt.”
Glommen (2003b). ”Med kjærlighet til naturen og mennesket i sentrum skal vi sammen skape større verdier.” Brosjyre.
Glommen (2003c). ”Invitasjon Norges Skogeierforbunds årsmøte 2003.”
Glommen (2003d). ”Minnebok fra markeringen av Glommen Skogeierforenings hundreårsjubileum 19.-21. juni 2003.”
Glommen (2004). ”Årsberetning 2003.”
Glommen (2005). ”Årsberetning 2004.”
Glommen (2006). ”Årsberetning 2005.”
Glommen (2007). ”Årsberetning 2006.”
Glommen 3/2002. ”Ferskvare.”
Glommen 4/2002. ”Nei til tilskudd!”
Glommen 3/2003a. ”Kapp grønt.”
Glommen 3/2003b. ”Informasjon fra: Fylkesmannen i Hedmark, Landbruksavdelingen.”
Glommen 4/2004a. ”Ja til andelslag.”
Glommen 4/2004b. ”Nøyaktig nok.”
Glommen 1/2005a. ”Verner om Engerdal.”
Glommen 1/2005b. ”Konger i skog.”
Glommen 2/2005. ”Leserne har ordet…, ’Konger i skog’.”
Glommen 3/2005. ”Hvor mye skog har du?”
Glommen 1/2006. ”God, gammeldags skogdag.”
Glommen 2/2006. ”Klar for årets plantesesong.”
GlommenNytt Odalen (2005). April.
Gudbrandsdølen Dagningen (30.4.05). ”Alene i en skog av menn.” Hentet 30.4.05 fra: http://www.gd.no/vis_sak.asp?refnum=13653
Gulsvik, G. (17.10.02). ”Hva med fremtidsskogen?” Debattinnlegg i Nationen 17.10.02.
Halberg, P. T. (2003). ”Norges Skogeierforbund 1913-2003.” I Norges Skogeierforbund ”Årsrapport 2002”.
Hanssen, K. H. (2005). ”Lukkede hogster og foryngelse.” Glimt fra skogforskningen. Nr. 7 – 2005.
Haugan, R. (2005). ”Taigaens eiketre.” I Glommen 1/2005.
Haugse, O. S. (2003). ”Om ei næring.” Debattinnlegg i Norsk Skogbruk 10/2003.
Havass (2007). ”Årsberetning og regnskap 2006.”
Helgeland Arbeiderblad (24.10.05). ”Tømmerkonflikten avblåst.” Hentet 28.10.05 fra: http://www.helgeland-arbeidblad.no/nyheter/article1795726.ece?service=print

Hofstad, O. (2002). ”Miljøhensyn i skogbruket – en kommentar.” Utmark 1/02. Hentet 29.5.06 fra: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2002-1/art/Hofstad-utmark-1-2002.htm
Hørstad, T. (2001). ”Fra Axel Heiberg til jenter i skogbruket.” I ”Skogselskapet i Hedmark gjennom 100 år, 1901 - 2001”. Elverum, Skogselskapet i Hedmark.
Hågvar, S. (30.10.06). ”Naturarven forvitrer.” Debattinnlegg i Dagsavisen 30.10.06. Hentet 3.11.06 fra: http://www.dagsavisen.no/debatt/article2379482.ece?service=print
Håpnes, A. (2003). ”Miljøsatsing er næringsvett.” Gjesteskribenten i Norsk Skogbruk 7/8/2003.
International Paper Company (2002). ”How a Tree Eats, Drinks and Breathes.” Carolina, International Paper Company.
Jenter i Skogbruket (2005a). ”Hennes Skog.”
Jenter i Skogbruket (2005b). ”Årsmelding 2004.”
Jenter i Skogbruket (2006a). ”Årsmelding 2005.”
Jenter i Skogbruket (2006b). Landsmøteinnkallelse, ”Vedlegg 4, Saksopplysninger til Landsmøtet 2006”.
Jenter i Skogbruket (15.9.06). ”Pressemelding. Den nye skogeieren – nøkkelen til økt aktivitet i skognæringa”. Hentet 16.5.07 fra: http://www.jenteriskogbruket.no/nyhetsvedlegg/JiSLaresolusjon%2006.pdf
Johansson, K. (8.11.06). ”Fra bestands- til enkelttremodeller.” Foredrag på Norsk Skogforum 8.11.06. Hentet 16.11.06 fra: http://www.skoginfo.no/filestore/K_Johanson_Skogbruksplanlegging.pdf
Kontaktutvalget for skogbruk i Steinkjer (22.10.02). ”Hva er et ’robust’ skogbruk?” Debattinnlegg i Nationen 22.10.02.
Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark (udatert a). ”Hedmarksskogbruket 2000.” Utgiversted ikke oppgitt, Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark.
Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark (udatert b). ”Hedmarksskogbruket 2002.” Utgiversted ikke oppgitt, Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark.
Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark (udatert c). ”Hedmarksskogbruket 2001.” Utgiversted ikke oppgitt, Kontaktutvalget for skogbruket i Hedmark.
Korsbakken, I. (19.4.06). ”Forest based tourism as an example of developing the full economic potential of forest holdings.” Hentet 21.4.06 fra: http://www.skog.no/skog_data/Attachments/400/MCPFEPres1Anim.ppt
Korten, F. F. (1992). ”NGOs and the forestry sector: an overview.” Unasylva 43(171):3-10.
Kringlebotn, T. og L. M. Strupstad (2006). ”Skogen skal vokse, bygge og varme…”. Innlegg i Glommen 3/2006.
Kveseth, B. L. (udatert). ”Den evig tilbakevendende konsesjonsloven…”. Hentet 25.4.07 fra: http://www.norskog.no/filestore/DenevigetilbakevendendekonsesjonsIoven.pdf
Landbruker’n 1/2003. ”Prosjekt skogkultur i Våler 2003.”
Landbruket i Elverum 1/2003. ”Skogavgiftsordningen – Nye regler fra 2003” og ”Motormanuell Førstegangs tynning”.
Landbruks- og matdepartementet (29.3.05). ”Skog: Volumet i norske skoger øker.” Hentet 30.3.05 fra: http://odin.dep.no/lmd/norsk/tema/skog/nyheter/049051-210637/dok-bu.html
Landbruks- og matdepartementet (14.7.05). ”Skogbruk: Jente i førersetet.” Hentet 15.7.05 fra: http://odin.dep.no/lmd/norsk/tema/skog/nyheter/049051-211084/dok-bu.html
Landbruks- og matdepartementet (31.8.05). ”Skog er viktig i Norden.” Hentet 1.9.05 fra: http://odin.dep.no/lmd/norsk/tema/skog/nyheter/049051-211223/dok-bu.html
Landbruks- og matdepartementet (5.12.05). ”Invitasjon til møte om nasjonal strategi for økt avvirkning av skog onsdag 4. januar 2006.” Brev mottatt av Norsk senter for

bygdeforskning.
Landbruks- og matdepartementet (2006). ”St.prp. nr.1 (2006-2007) for budsjettåret 2007.” Oslo, Landbruks- og matdepartementet.
Landbruks- og matdepartementet (2.1.06). ”Skogbruk: Nasjonal strategi for økt avvirkning.” Hentet 12.10.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2006/Skogbruk-Nasjonal-strategi-for-okt-avvirkning.html?id=101041
Landbruks- og matdepartementet (27.4.06). ”Skog: Konferanse om økt avvirkning.” Hentet 12.10.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2006/Skog-Konferanse-om-okt-avvirkning.html?id=101008
Landbruks- og matdepartementet (7.6.06). ”Skogressurser og skogbruk - en bærebjelke i distriktsutviklingen, Skogtinget 07.06.06, Holmenkollen.” Tale av Landbruks- og matminister Terje Riis-Johansen. Hentet 30.4.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dep/Landbruks-_og_matminister_Terje_Riis-Joh/taler_artikler/2006/Skogressurser-og-skogbruk-en-barebjelke-i-distriktsutviklingen-Skogtinget-070606-Holmenkollen.html?id=113637
Landbruks- og matdepartementet (26.10.06). ”Skog: Samarbeid i skogbruket.” Hentet 27.10.06 fra: http://odin.dep.no/lmd/norsk/tema/skog/nyheter/049051-212592/dok-bu.html
Landbruks- og matdepartementet (2007). ”Ta landet i bruk! Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling 2007-2009”. Oslo, Landbruks- og matdepartementet.
Landbruks- og matdepartementet (17.1.07). ”Skog: Nye regler for skogfond fastsatt.” Hentet 18.1.07 fra: http://odin.no/lmd/norsk/tema/skog/nyheter/049051-212835/dok-bu.html
Landbruks- og matdepartementet (8.6.07a). ”Skog viktig for klima.” Hentet 11.6.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2007/juni-07/Skog-viktig-for-k…
Landbruks- og matdepartementet (8.6.07b). ”Offensiv skogpolitikk - for mer skog og mer bruk av skog. Skogeierforbundets årsmøte 7. juni 2007 - Sundvolden hotell.” Hentet 11.6.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dep/Landbruks-_og_matminister_Terje_Riis-J…
Landbruks- og matdepartementet (8.6.07c). ”Skog: Gir 13000 granplanter i 100-års gave.” Hentet 11.6.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2007/juni-07/Skog-Gir-13000-…
Landbruks- og matdepartementet (14.6.07). ”Miljø: Planter tre i Åsnes.” Hentet 14.6.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2007/juni-07/Miljo-Planter-tre-…
Landbruks- og matdepartementet (15.6.07a). ”Landbruk: På plantetokt til Agder.” Hentet 15.6.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2007/juni-07/Landbruk-Pa-pla…
Landbruks- og matdepartementet (15.6.07b). ”Skog: Tredje fylke beplantet.” Hentet 15.6.07 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2007/juni-07/Skog-Tredje-fylk…
Landbruksdepartementet (1998a). ”St meld nr 17 (1998–99). Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren (Skogmeldingen)”. Oslo, Landbruksdepartementet.
Landbruksdepartementet (1998b). ”Kortversjonen. St meld nr 17 (1998–99). Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren (Skogmeldingen)”. Oslo, Landbruksdepartementet.
Landbruksdepartementet (3.10.02). ”Landbruksdepartementets budsjett 2003. Omlegging av skogpolitikken.” Pressemelding. Hentet 4.10.02 fra: http://odin.dep.no/ld/norsk/aktuelt/pressem/020061-070054/index-dok000-b-n-a.html
Landbrukskontorene på Hedemarken (2003). ”Landbruker’n. Informasjon fra

Landbrukskontorene på Hedemarken juli 2003". Utgiversted ikke oppgitt, Landbrukskontorene på Hedemarken.
Larsson, J. Y., J. Kielland-Lund og S. M. Søgnen (1994). "Barskogens vegetasjonstyper. Grunnlaget for stedstilpasset skogbruk". Oslo, Landbruksforlaget.
Lem, S. (2005). "riksduellanten. 'Det lille livet'". Referert i Folkevett 4/2005.
Levende Skog (1998a). Rapport 9d, "Standardutredninger fra Levende Skog".
Levende Skog (1998b). "Standarder for et bærekraftig norsk skogbruk." Informasjonshefte.
Levende Skog (1998c). Rapport 12, "Sluttrapport fra Sertifiseringsutvalget".
Levende Skog (2006). "Levende Skog standard for et bærekraftig norsk skogbruk. Vedlegg til sluttprotokoll Oslo, 20. oktober 2006."
Lexerød, N. (2006). "Hogstmodenhet og økonomi." Overheadpresentasjon på avslutningsseminar for Kontus-prosjektet 21.2.06. Hentet 3.3.06 via: http://www.glommen.no/DOKUMENTER/tommer/Kontus/avslutningsseminar.htm
Lexerød, N. og T. Gobakken (2006). "Lønnsomhet ved selektive hogster - norske erfaringer og forskningsresultater." Glimt fra skogforskningen. Nr. 1 – 2006.
Magasinet for fagorganiserte 6/7/1990. "Mobbet."
Maskinentreprenørenes Forbund (5.7.05). "Første jente med fagbrev som skogsmaskinfører." Pressemelding. Hentet 14.5.07 fra: http://www.mef.no/applications/System/publish/view/showobject.asp?infoobjecttid=10…
Mjøsen (udatert a). "Kontrakts- og leveringsbetingelser for salg av virke til Mjøsen Skogeierforening. Vedtatt av styret august 2005." Hentet 2.10.06 fra: http://www.mjosen.no/Tommer/Rutiner/levbetingelser_august05.pdf
Mjøsen (udatert b). Eidsvoll Skogeierlag og Feiring Skogeierlag, "Skogdag 16. juni 2007 kl. 10.00". Hentet 15.6.07 fra: http://www.mjosen.no
Mjøsen (udatert c). Vignettbilde til Mjøsens hjemmeside. Hentet 9.9.07 fra: http://www.mjosen.no
Mjøsen (2002). "Kvalitets- og miljøkrav for tømmerleverandører i Mjøsen Skogeierforening" 11/02.
Mjøsen (5.8.03). "Tilskudd til manuell førstegangstynning i hkl III". Hentet 29.8.03 fra: http://www.mjosen.no
Mjøsen (2005). Mjøsen-utvalgets rapport "Forslag til omdanning av Mjøsen Skogeierforening til andelslag. Hovedprinsipper og forslag til tallfesting av andeler". Hentet 31.1.05 fra: http://www.mjosen.no/Nyheter/Medlemsorg/Mjosen-utvalget_RAPPORT.pdf
Mjøsen (28.7.05). "Bedre informasjon på målekvitteringene." Hentet 29.7.05 fra: http://www.mjosen.no/Nyheter/280705_NVMavdrag.htm
Mjøsen (28.2.06). "Bli andelseier. Mjøsen Skog BA." Hentet 29.9.06 fra: http://www.mjosen.no/OmMjosen/Medlemskapet/Bli_andelseier.htm
Mjøsen (26.4.06). "Fylkestinget Hedmark og Oppland 25.4.2006. Presentasjon av innspill til strategi for økt avvirkning." Hentet 5.5.06 fra: http://www.mjosen.no/Nyheter/Org/Fylkestinget_manus_250406.htm
Mjøsen (2007). "Årsberetning 2006."
Mjøsen (1.3.07). "Organisasjonsplan Mjøsen 01.03.2007." Hentet 29.6.07 fra: http://www.mjosen.no
Mjøsen (11.4.07). "Berit Sanness ny kommunikasjonssjef i Mjøsen." Hentet 13.4.07 fra: http://www.mjosen.no
Mjøsen (16.4.07). "Leders tale til årsmøtet i Mjøsen den 13. april 2007." Hentet 20.4.07 fra: http://www.mjosen.no
Mjøsen-Aktuelt 1/2005a. "Skogeierlagenes årsmøter."
Mjøsen-Aktuelt 1/2005b. "Ny skogbrukslov vedtatt."

Mjøsnytt 1/2002. ”Nye pristabeller for sagtømmer gran.”
Mjøsnytt 2/2002. ”Næringspolitikk - det handler om din økonomi og dine grunneierrettigheter.”
Mjøsnytt 1/2003. ”Kontraktsdisiplin må forbedres.”
Mjøsnytt 4/2003. ”Bonusordninger.”
Mjøsnytt 5/2004. ”Ny organisasjonsmodell: – Vi trenger medlemmenes hjelp til å velge.”
Mjøsnytt 3/2005. ”Kommentar ved Even Mengshoel. ’Union’.”
Mjøsnytt 2/2006. ”Ungskogpleie: Stell pent med ’tenåringene’ i skogen.”
Mjøsnytt 5/2006. ”Bonusordninger for 2007.”
Moss Avis (24.7.06). ”Mange tjukkaser i Østfold.” Hentet 11.8.06 fra: http://www.moss-avis.no/apps/pbcs.d11/article?AID=/20060724/SISTENYTT/607240…
Myrbakken, S. (14.6.05). ”Skatt i skogbruket før, under og etter skattereformen 2005. Konsekvenser for skogeiere i ulike situasjoner. Notat som grunnlag for sortering av utslag for ulike skogeierkategorier”. Hentet 17.6.05 via: http://www.glommen.no
Møller, P. F. (1999). ”Skovhistoriens betydning i dagens Danmark.” I R. Pettersson (red.) ”Skoghistorisk forskning i Europa och Nordamerika. Vad är skogshistoria, hur har den skrivits och varför?” Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 22. Supplement till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift. Stockholm, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.
Nationen (16.10.02). ”Skogeierne stengte E6.”
Nationen (29.12.04). ”Annus horribilus for grunneierne.”
Nationen (1.8.05). ”- Norske Skog er en gjøkunge.” Hentet 12.8.05 fra: http://www.nationen.no/nyheter/article1682298.ece
Nationen (27.8.05). ”Norske skogeiere er minst miljøvennlige.” Hentet 2.9.05 fra: http://www.nationen.no/nyheter/article1713594.ece?service=print
Nationen (31.8.05). ”Skogeiere uten forhåpninger til Høyre.”
Nationen (14.10.05). ”Fant Norges høyeste tre.”
Nationen (7.11.06). ”Greenpeace varsler aksjoner i norske skoger.”
Nationen (8.12.06). ”Dame for sin skog.” I Helgemagasinet.
Nettavisen (6.11.06). ”Trygler for Trillemarka.” Hentet 10.11.06 fra: http://pub.tv2.no/dyn-nettavisen/printversion/article.jsp?id=794339
Nettavisen (14.11.06). ”- Verdens skoger vokser.” Hentet 20.11.06 fra: http://pub.tv2.no/dyn-nettavisen/printversion/article.jsp?id=802737
Nordic Family Forestry (udatert). ”Nordic Family Forestry. A common website for The Nordic Forest Owners Associations.” Hentet 26.10.07 fra: http://www.nordicforestry.org/
Nordic Family Forestry (25.9.05). ”Butterflies thrive in regeneration cuttings.” Hentet 7.10.05 fra: http://www.nordicforestry.org/article.asp?Data_ID_Article=1352&Data_ID_Channel…
Nordic Family Forestry (28.8.06). ”Nordic Family Forestry cooperation for 60 years.” Hentet 1.9.06 fra: http://www.nordicforestry.org/article.asp?Data_ID_Article=2011&Data_ID_Channel…
Nordic Family Forestry (10.5.07). ”Family forest owners participate in the United Nations Forum on Forests.” Hentet 11.5.07 fra: http://www.nordicforestry.org/article.asp?Data_ID_Article=2493&Data_ID_Channel…
Norges Skogeierforbund (udatert a). ”Tynning - Bakgrunn.” Hentet 14.9.06 fra: http://www.skogsnorge.no/moduler/skogsfakta/skogbehandling/Tiltak/tynning/bakgru

…
Norges Skogeierforbund (udatert b). ”Skogeierandelslag.” Hentet 27.9.06 fra: http://www.skog.no/html/foreningene/forbundskart.asp
Norges Skogeierforbund (udatert c). ”Orientering om statsbudsjettet.” Hentet 24.02.03 fra: http://www.skog.no/nyheter/sider/presse02185.htm
Norges Skogeierforbund (udatert d). ”Gran-bjørkesumpskog.” Hentet 18.10.07 fra: http://www.skogsnorge.no/moduler/skogsfakta/skogbehandling/Vegetasjonstyper/gran …
Norges Skogeierforbund (udatert e). ”From Rio to Johannesburg. Viewpoints of the International Family Forestry Alliance (IFFA).” Hentet 22.7.04 via: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (1995). ”Join us in the forest!” Brosjyre.
Norges Skogeierforbund (1999). ”Årsberetning 1998.”
Norges Skogeierforbund (15.5.02). ”Åse Marie Bue til topps.” Hentet 21.5.02 fra: http://www.skog.no/presse/presse0277.htm
Norges Skogeierforbund (15.8.02). ”Internasjonal skogeierallianse lansert.” Hentet 13.1.05 via: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (19.9.02). ”Tilbyr assistanse til skogeiere i øst.” Hentet 13.1.05 via: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (20.9.02). ”Familieskogbruk skal sikre bærekraft.” Hentet 13.1.05 via: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (2.10.02). ”Forberedt på skog-sjokk.” Hentet 4.10.02 fra: http://www.skog.no/nyheter/sider/presse02181.htm
Norges Skogeierforbund (3.10.02). ”– Uten tanke på framtida.” Hentet 4.10.02 fra: http://www.skog.no/nyheter/sider/presse02183.htm
Norges Skogeierforbund (24.10.02). ”Sponheim avvikler skogreisingen.” Hentet 1.11.02 fra: http://www.skog.no/nyheter/sider/presse02204.htm
Norges Skogeierforbund (5.11.02). ”LUF-midlene for 2003 fordelt.” Hentet 8.11.02 fra: http://www.skog.no/nyheter/sider/presse02214.htm
Norges Skogeierforbund (2003a). ”Bilag til saklisten for representantskapets årsmøte 2003; Vedtekter for Norges Skogeierforbund. Stiftet 2. mai 1913. Vedtektene senest revidert på årsmøte 7. juni 2000 ”.
Norges Skogeierforbund (2003b). ”Skogeierundersøkelsen 2003.” PowerPoint Presentasjon. Hentet 30.6.03 fra: http://www.skog.no/forbundet/underso/unders.htm
Norges Skogeierforbund (7.6.03). ”Lederens tale på årsmøtet 2003.” Utlevert på Skogeierforbundets årsmøte 19.6.03.
Norges Skogeierforbund (19.6.03). ”- Hver skogeier bør eie sin andel.” Hentet 23.6.03 fra: http://www.skog.no/nyheter/sider/presse03153.htm
Norges Skogeierforbund (2004). ”’Eier i eget hus’. Rapport fra Organisasjonsutvalget 2004”. Hentet 28.9.06 fra: http://www.skog.no/skog_data/Attachments/104/Eier_i_eget_hus.pdf
Norges Skogeierforbund (31.3.04). ”Verdikjeder og FOU på lederkonferanse.” Hentet 18.9.06 fra: http://www.skog.no/MODULES/Nyheter/article_sok.asp?Data_ID_Article=353
Norges Skogeierforbund (6.5.04). ”Skogbruk sikrer sosiale og kulturelle verdier.” Hentet 9.5.04 fra: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (7.5.04). ”IFFA-styre gjenvalgt.” Hentet 13.1.05 via: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (24.6.04). ”Nordisk skog-webside på engelsk.” Hentet 13.1.05 via: http://www.skog.no
Norges Skogeierforbund (3.9.04). ”Ivar Aavatsmark til minne.” Hentet 21.8.06 fra:

http://www.skog.no/MODULES/Nyheter/article_sok.asp?Data_ID_Article=147
Norges Skogeierforbund (2005a). ”Årsrapport 2004.”
Norges Skogeierforbund (2005b). ”Virksomhetsrapport oktober 2005.” Hentet 21.10.05 fra: http://www.skog.no/MODULES/forbundet/last.asp?Data_ID_Channel=17
Norges Skogeierforbund (14.1.05). ”Nei til bompenger i skogen.” Hentet 25.1.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=723&Data_ID_C…
Norges Skogeierforbund (16.3.05). ”Nytt fra Skogeierforbundets styre”: ”Kjønnsrepresentasjon i andelslag”. Hentet 23.3.05 fra: http://www.skog.no/MODULES/forbundet/last.asp?Data_ID_Channel=16
Norges Skogeierforbund (21.4.05). ”- Vendepunkt for skogbruket.” Hentet 22.4.05 fra: http://skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=991&Data_ID_C…
Norges Skogeierforbund (4.5.05). ”Kirken vil ha markedspris for skog til vern.” Hentet 6.5.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1029&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (9.5.05). ”Evju innstilt som ny leder i Skogeierforbundet.” Hentet 27.9.06 fra: http://www.skog.no/MODULES/Nyheter/article_sok.asp?Data_ID_Article=1035
Norges Skogeierforbund (6.6.05). ”’Leve med tre’-kampanjen i gang.” Hentet 10.6.05 fra: http://www.skogsnorge.no/MODULES/SOI_NEWS/article.asp?Data_ID_Article=511…
Norges Skogeierforbund (8.6.05). ”Helge Evju ny styreleder i Skogeierforbundet.” Hentet 10.6.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1123&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (10.6.05). ”Gjennomsnittsligningen gjeninnføres.” Hentet 17.6.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1129&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (24.6.05). ”Skatteendringer skaper pensjonsproblemer.” Hentet 1.7.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1162&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (7.7.05). ”Ingen overhengende billefare.” Hentet 15.07.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1187&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (22.8.05). ”Tre - et genialt materiale.” Hentet 26.8.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1258&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (29.8.05). ”- Tvangsvern gir et særnorsk, høyt konfliktnivå.” Hentet 2.9.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1279&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (17.11.05). ”Hvordan gjøre tynning lønnsomt?” Hentet 18.11.05 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1523&Data_ID_...
Norges Skogeierforbund (21.12.05). ”Skogens muligheter i klimasammenheng må utnyttes.” Hentet 12.10.07 fra: http://www.skog.no/MODULES/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1589

Norges Skogeierforbund (2006a). ”Årsrapport 2005.”
Norges Skogeierforbund (2006b). ”Vedtekter for Norges Skogeierforbund. Stiftet 2. mai 1913. Vedtektene er senest revidert på Skogeierforbundets årsmøte 8 juni 2006.” Hentet 19.2.07 fra: http://www.skog.no/html/historie/N27Vedtekt.pdf
Norges Skogeierforbund (10.3.06). ”Innstilling fra Vedtekts- og organisasjonsutvalget av 2006.” Hentet 7.4.06 fra: http://www.skog.no/skog_data/Attachments/376/N06026.pdf
Norges Skogeierforbund (26.4.06). ”Skog sterkere vektlagt i klimapolitikken?” Hentet 5.5.06 fra http://www.skog.no/MODULES/nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1814&Data_I …
Norges Skogeierforbund (6.6.06). ”Ber regjeringen ta grep for skognæringen.” Hentet 9.6.06 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1899&Data_ID_. ..
Norges Skogeierforbund (7.6.06). ”- Lett å samles om et fellesprogram.” Hentet 9.6.06 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1903&Data_ID_. ..
Norges Skogeierforbund (15.6.06). ”Respekt for eiendomsretten – Resolusjon fra årsmøtet i Norges Skogeierforbund.” Brev. Hentet 28.6.06 fra: http://www.skog.no/skog_data/Attachments/417/B06157.doc
Norges Skogeierforbund (27.7.06). ”- Nye turistkonsepter gir vekst for distrikts-Norge.” Hentet 11.8.06 fra: http://www.skog.no/MODULES/nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=1976&Data_I …
Norges Skogeierforbund (11.9.06). ”Familieskogbruket styrker sitt internasjonale samarbeid.” Hentet 15.9.06 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=2026&Data_ID_. ..
Norges Skogeierforbund (2007). ”Årsrapport 2006.”
Norges Skogeierforbund (8.1.07). ”Antall skogeiere ’krymper’.” Hentet 12.1.07 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=2249&Data_ID_. ..
Norges Skogeierforbund (16.2.07). ”- Stem kvinnene frem!” Hentet 23.2.07 fra: http://www.skog.no/Modules/Nyheter/utskrift.asp?Data_ID_Article=2300&Data_ID_. ..
Norges Skogeierforbund, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Skogsindustrierna, Svensk Skog, Skogsindustrin rf, Finska Forstföreningen og Nordic Timber Council (1994). ”Nordisk skogbruk. Skogen skal brukes – ikke forbrukes”. Hefte. Utgiversted ikke oppgitt, Norges Skogeierforbund, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Skogsindustrierna, Svensk Skog, Skogsindustrin rf, Finska Forstföreningen og Nordic Timber Council.
Norsk Industri, Fellesforbundet, Treindustrien, Norges Skogeierforbund og Norskog (2006). ”Fremtidens skog- og tresektor - et politisk valg.” Hentet 9.6.06 via: http://www.skoginfo.no/
Norsk institutt for skog og landskap (udatert). ”Seminar Skog og Satellitt.” Hentet 10.11.06 fra: http://www.skogoglandskap.no/files/10.pdf
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (23.1.07). ”Nullområder i skogbruket.” Hentet 23.1.07 fra: http://dbh.nsd.uib.no/nfi/rapport/?requesttimeout=500&keys=24528&languange=no&p…

Norsk Skogbruk 10/2002a. ”En epoke er over.”
Norsk Skogbruk 10/2002b. ”Statsbudsjett for storskogbruket”, ”Tøft budsjett for kystskogbruket”, ”- Mindre virke” og ”Frykter nedleggelse”.
Norsk Skogbruk 11/2002. ”Statsbudsjettet: Sterke reaksjoner fra hele landet.”
Norsk Skogbruk 1/2003. ” – Skognæringen tar feil.”
Norsk Skogbruk 2/2004. Leder ”Skogoppsynet smuldrer”, ”Skogbrukssjefen på vei ut?”, ”Hva skjer med skogoppsynet på fylkesnivå?” og ”Sykepleier som landbruksdirektør”.
Norsk Skogbruk 4/4B/2004. ”Stoler ikke på Vestlandsnaturen.”
Norsk Skogbruk 7/8/2004. ”Hurdagene”, ”- Bedre logistikk med tømmermåling i skogen”.
Norsk Skogbruk 9/9B/2004a. ”FMB-måling av sagtømmer – gir det riktig pris?”
Norsk Skogbruk 9/9B/2004b. ”Glåmdal Skogservice. Tynner med rotnettogaranti”.
Norsk Skogbruk 10/2004a. ”- Målepraksis gir store tap for skogeieren.”
Norsk Skogbruk 10/2004b. ”Usikkerhet om målingen. Mjøsen vil til bunns”.
Norsk Skogbruk 11/2004. ”Overraskende kvalitetsfall i Eidsvoll Almenning. Større andel vrak og sekunda”.
Norsk Skogbruk 12/2004a. ”Dagens matevalser gir skader.”
Norsk Skogbruk 12/2004b. ”Tynner Trøndelag” og ”Svensk tynning under lupen”.
Norsk Skogbruk 12/2004c. ”Skogeierforbundet sparer. 6 årsverk skal bort”.
Norsk Skogbruk 1/2005a. ”Rekreasjon – eller produksjon”.
Norsk Skogbruk 1/2005b. ”- Finansinntekter og rentemidler er konkurransevridende”.
Norsk Skogbruk 4/4B/2005. ”Valgsirkus i Viken.”
Norsk Skogbruk 6/2005. ”Alt er forandret.”
Norsk Skogbruk 7/8/2005. ”Sikkerhetsnett for Levende Skog.”
Norsk Skogbruk 9/9B/2005a. ”Goliat med banesår.”
Norsk Skogbruk 9/9B/2005b. Leder ”Noe må gjøres!”
Norsk Skogbruk 10/2005. ”Sjekk kontoen!”
Norsk Skogbruk 11/2005. ”Andelslagene glir lett gjennom.”
Norsk Skogbruk 3/2006. ”Exit Korsbakken.”
Norsk Skogbruk 4/4B/2006. ”Håpløst fra Håpnes.”
Norsk Skogbruk 7/8/2006. ”- Det brenner nok!”
Norsk Skogbruk 11/2006. ”Linn Merete Vatnås (21): Kjører 17-tonns skogsmaskiner.”
Norsk Skogforum (2003). ”Lønnsomhet i skogbehandlingen. Dagens kunnskap - dagens praksis”. Arrangert på Honne Hotell og Konferansesenter 3. - 4. september av Oslo Assuranse, Norskog og Skogbrand i samarbeid med Skogbrukets Kursinstitutt.
Norsk Virkesmåling (2006). Forsiden til hjemmesiden og ”Generelle bestemmelser”. Hentet 19.9.06 fra: http://www.m3n.no/
Norskog (udatert a). ”Om Norskog.” Hentet 22.8.06 fra: http://www.norskog.no/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder;ID …
Norskog (udatert b). ”Skogsertifisering.” Hentet 6.2.07 fra: http://www.norskog.no/IPS?module=Articles; action=Article.publicShow;ID=647
Norskog (18.4.02). ”Skogbruket forlanger skog inn i klimaarbeidet.” ”Uttalelse om skogbrukets rolle i klimapolitikken - konf st.meld 15 og st.prp.nr.49” fra Norges Skogeierforbund, Norskog, Det norske Skogselskap, Skogbrukets Landsforening og Skogbrand Forsikring. Hentet 29.4.02 fra: http://www.skoginf…/IPS?module=Articles;action=Article.publicShow;public=yes;ID=37
Norskog (18.10.02). ”Ny skogpolitikk under oppseiling.” Hentet 4.10.02 fra: http://www.skoginfo.no/?module=Articles;action=Article.publicOpen;ID=773
Norskog (2005). ”Skatte-tourne.” Hentet 17.10.06 fra: http://www.skoginfo.no/filestore/Skatt-

Turne_1.november.pdf
Norskog (1.11.05). ”Høringsuttalelse til foreslåtte endringer i jordlova.” Hentet 25.4.07 fra: http://www.norskog.no/filestore/Hringsuttalelse_endringeriJordloven.pdf
NRK 1 Hedmark og Oppland (12.6.06). ”Tidenes barblomstring.” Hentet 16.6.06 fra: http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hedmark_og_oppland/1.597944
NRK Troms (9.10.02). ”Skogprotest i Troms.” Hentet 11.10.02 fra: http://www.nrk.no/distrikt/troms/nyheter/2198473.html
NRK Østlandssendingen (28.6.05). ”Sjeldent billefunn i Lørenskog.” Hentet 1.7.05 fra: http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_ostlandssendingen/kultur_nrk_ostlandssendingen/4858419.html
Nøkleholm, G. (19.4.05). ”Godt jobbet – ta neste steg.” Kronikk i Nationen 19.4.05.
Nøkleholm, G. (17.2.06). ”Delingsforbud svekker landbruk.” Kronikk i Nationen 17.2.06. Hentet 27.4.07 fra: http://www.nationen.no/meninger/Kronikk/article1959601.ece?service=print
Often, A., m.fl. (2006). ”Metusalemfuru – verdens eldste tre.” Innlegg i Norsk Skogbruk 10/2006.
Palmér, C. H. (2005). ”Nya värdekedjor i den nordiska skogen, sammanfattning av en förstudie initierad av Nordiska Ministerrådet”. Utgiversted ikke oppgitt, Nordic Forest Research Cooperation Committee.
Pettersen, J. (2005). ”Optimal tynning i gran?” Debattinnlegg i Norsk Skogbruk 1/2005.
Ringblad (5.4.05). ”Viken strides om damene.” Hentet 8.4.05 fra: http://www.ringblad.no/nyheter/article1529265.ece?service=print
Rolstad, J., E. Framstad, V. Gundersen og K. O. Storaunet (2002). ”Naturskog i Norge. Definisjoner, økologi og bruk i norsk skog- og miljøforvaltning”. Aktuelt fra skogforskningen 1/02.
Romerikets Blad (10.10.05). ”Tjukk kjempe litt for kort.” Hentet 14.10.05 fra: http://www.rb.no/lokale_nyheter/article1776787.ece?service=print
Ruis, B. M. G. S. (2001). ”No forest convention but ten tree treaties.” Unasylva 52(2001/3). Hentet 3.12.02 fra: http://www.fao.org/docrep/003/y1237e/y1237e03.htm#P0_0
Røhmen, J. M., G. B. Jakobsen, T. H. Hansen, M. Larsmon og K. Kinderås (2001). ”Recruitment to Norwegian forestry - who and how?” Poster, Viseu, Portugal 2001.
Sanness, B. (2003). ”Fokus på skog og miljø. Markedsaktørenes innflytelse på forvaltningen av skogressursene på 90-tallet”. Oslo, Norges Skogeierforbund.
SB Skog (udatert). ”SB SKOG tar markedsandeler!” Hentet 24.9.05 fra: http://sbskog.no/nyheter/nyheter_interface/Resultater/editor/detai21.asp?nøkkel=43
Sellæg, M. (14.10.02). ”’Slutt å syte’.” Debattinnlegg i Nationen 14.10.02.
Sellæg, M. (2.10.06).”Vi trenger en skogeierpolitikk.” Kronikk i Trønder-Avisa 2.10.06.
Skjølaas, K. (2005). ”Skattereformen 2004–2006 – en eierbeskatningsreform.” Innlegg i Glommen 3/2005.
Skog og Miljø 4/2002. Leder ”Tilskuddet til skogkultur foreslås fjernet – hva blir konsekvensene?”
Skog og Miljø 2/2005. ”Skogselskapets framtidige organisering og arbeidsoppgaver.”
Skog og Miljø 3/2005. ”Resolusjonar vedteke i Det norske Skogselskaps landsmøte 23. juni 2005.”
Skogbrukets Kursinstitutt (udatert a). ”Kursbeskrivelse. Innføring i Skogbruk”. Hentet 25.9.06 fra: http://www.skogkurs.no/Modules/SOI_Kurs/event.asp?Data_ID_Article=274
Skogbrukets Kursinstitutt (1995). ”’Forglem meg ei’. Prosjektrapport fra ’Flere Kvinner i skogbruket’. Skogbrukets Kursinstitutt 1992-1995”. Biri, Skogbrukets Kursinstitutt.
Skogbrukets Kursinstitutt (1998a). SKI Resymé Nr 1 ”Stammekvisting”. Hentet 30.6.03 fra:

http://www.skogkurs.no/Resyme/1/res1.html
Skogbrukets Kursinstitutt (1998b). SKI Resymé Nr 4 ”Planting”. Hentet 30.6.03 fra: http://www.skogkurs.no/Resyme/4/res4.html
Skogbrukets Kursinstitutt (1998c). SKI Resymé Nr 3 ”Råtebekjempelse”. Hentet 30.6.03 fra: http://www.skogkurs.no/Resyme/3/res3.html
Skogbrukets Kursinstitutt (2000a). ”Ressurser og forvaltning” 5. utgave. Biri, Skogbrukets Kursinstitutt.
Skogbrukets Kursinstitutt (2000b). SKI Resymé Nr 7 ”Skogbruk og kulturminnevern”. Hentet 30.6.03 fra: http://www.skogkurs.no/Resyme/7/res7.html
Skogbrukets Kursinstitutt (2003). SKI resymé Nr 10 (2. utgave) ”Informasjon om skogavgift”. Hentet 15.7.03 fra: http://www.skogk…/article.asp?Data_ID_Article=753&Data_ID_Channel=5&showold=tru
Skogbrukets Kursinstitutt (2006). ”Årsberetning 2005.”
Skogeieren 1/2000. ”Fri leting for alle etter mineraler? – Truer grunneierretten”.
Skogeieren 6/2000. ”Mot forandringer i plan- og bygningsloven. Sterke interesser på spill”.
Skogeieren 8/2000. ”Fiberoptikk i kraftnettet: Prinsippsak til lagmannsretten.”
Skogeieren 10/2000a. ”Statnetts hogst i kraftgate i Ringsaker: - Ikke rydding, men tyveri av tømmer.”
Skogeieren 10/2000b. ”Fylkesskogsjef Liv Marit Strupstad - rett til (tre-)topps i Hedmark.”
Skogeieren 5/2001. ”Positiv friluftsmelding, men med irritasjonsmomenter: - Angriper eiendomsretten.”
Skogeieren 3/2002. ”Vernet av barskog. Når blir det nok?”
Skogeieren 4/2002. ”Stortinget har behandlet friluftsliv-meldingen: Full oppslutning om allemannsretten.”
Skogeieren 5/2002a. ”St.meld.nr 42 (2000-2001) om biologisk mangfold: - Staten overkjører skogeieren.”
Skogeieren 5/2002b. ”Vikens årsmøte. Valg preget av benkeforslag”.
Skogeieren 6/2002a. ”Årsmøtet i Norges Skogeierforbund: Vil ha tøffere tone i kampen for grunneierretten.”
Skogeieren 6/2002b. ”Årsmøtet i Norges Skogeierforbund: Historisk valg: Kvinnelig leder.”
Skogeieren 7/8/2002. ”Skogeierforbundets nye leder – NSF – et farverikt fellesskap.”
Skogeieren 10/2002. Leder ”…det mest dramatiske..”, ”Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2003, Skogkulturen forsvant” og ”Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2003 - Samlet sett et dårlig signal”.
Skogeieren 11/2002a. ”Statsbudsjettet 2003 – Vi føler oss lurt og sveket”, ”Forslaget til statsbudsjett for 2003: Irritasjon, sinne, skuffelse, avmakt, salderingspost”.
Skogeieren 11/2002b. ”Forslaget til statsbudsjett for 2003: Irritasjon, sinne, skuffelse, avmakt, salderingspost.”
Skogeieren 12/2002. ”Viken er bekymret” og ”Vestlandsskogbruket truet av Sponheim - Bare idealistene tilbake”.
Skogeieren 1/2003. ”Skogeiersamvirket 100 år.”
Skogeieren 2/2003. ”Miljøinformasjonsloven. Ikke i favør av skogeierne”.
Skogeieren 5/2003. ”Ikke dystert i Mjøsen - Mer vekt på utvikling!”
Skogeieren 10/2003. ”Skogbruket og framtida. Kampen for et fagmiljø”.
Skogeieren 3/2004a. ”Nytt lovforslag lagt frem. Skjebnetid for tomtefesteloven”.
Skogeieren 3/2004b. ”Tvangsinnløsning av erstatninger knyttet til vassdragsregulering: Grunneierne blir svindlet.”
Skogeieren 3/2004c. ”Skogforvaltningen, miljøproblematikken og maktspillet. De globale aktørene styrer utviklingen”.

Skogeieren 4/2004. ”Rovvilt og elgforvaltning eller… …å gjøre opp regning uten vert.”
Skogeieren 11/2004. ”Innhold.”
Skogeieren 12/2004. ”Etter budsjettdebatten - Avklaring om skatteregler.”
Skogeieren 1/2005a. Leder ”Juletreproduksjon”.
Skogeieren 1/2005b. ”Britisk innkjøpspolitikk favoriserer FSC. Anerkjenner ikke PEFC”.
Skogeieren 2/2005a. ”Høyesterettssak om barns fiske. Grunneieren tapte”.
Skogeieren 2/2005b. ”Skogeierforbundet i 2005 - Verdiskaping og eiendomsrett.”
Skogeieren 3/2005a. ”Kommentar til nytt lovverk: Aktiv næring” og ”Biomangfoldlovutvalgets forslag til naturmangfoldlov: - En trussel mot kommuner, lokalsamfunn og grunneiere”.
Skogeieren 3/2005b. ”Solør vgs. avd. Sønsterud Skog og Villmark. Tilbyr deltidsstudium i VKI Skogbruk”.
Skogeieren 7/8/2005a. Leder ”Hva gjorde de – og hva vil de?”
Skogeieren 7/8/2005b. ”Helge Evju (51) - Ny leder med lang karriere.”
Skogeieren 9/2005. ”Tynning - Så inni granskauen vanskelig, eller...”
Skogeieren 10/2005a. ”Fra skogavgift til skogfond og Fra papir til nett.”
Skogeieren 10/2005b. ”Selektiv hogst eller KONTUS i furuskog: Prioriter det verdifulle.”
Skogeieren 12/2005a. Leder ”Et historisk år”.
Skogeieren 12/2005b. ”Tynning. Inne i varmen igjen”.
Skogeieren 12/2005c. ”Tynningen. Mange positive sider”.
Skogeieren 5/2006a. Leder ”Tid for vekst”.
Skogeieren 5/2006b. ”Når det skal gjøres opp…Skogvern og kapitaliseringsrente.”
Skogeieren 5/2006c. ”Økonomiske tall for andelslagene 2005. Mye driftsunderskudd”.
Skogeieren 9/2006. ”Kapitaliseringsrenten i skogerstatningssaker. Ikke full erstatning med 5 % rente”.
Skogeieren 5/2007. ”Andelslagene i 2006. Det endte i optimisme”.
Skogeieren 6/2007. ”Skogeierforbundets årsmøte 2007 - Vaklende vernepolitikk.”
SkogeierNytt 4/2003a. ”Endelig: Tømmerprisene øker!”
SkogeierNytt 4/2003b. Leder ”Skognaturens dynamikk”.
Skogeiernytt 2/2005. ”Modell for omdanning av SN til andelslag.”
Skogeiernytt 3/2005. ”Sentralt vedtak i forbindelse med omdanning til andelslag.”
Skognæringa i Trøndelag (2005). ”Delrapport II – Arbeidsgruppenes rapporter.” Hentet 29.10.07 fra: http://www.fylkesmannen.no/Delrap_II_mg09zS44220II.pdf.file
Skognæringa i Trøndelag (3.4.06). ”Innspill til: Nasjonale strategier for økt avvirkning.” hentet 21.8.06 via: http://www.fylkesmannen.no/fmt_hoved.asp?utskrift=ja&tgid=29452&gid=29454&a…
SkogsNorge (udatert). ”Lukket hogst.” Hentet 15.9.06 fra: http://www.skogsnorge.no/moduels/SOI_Forsker/forskersvar.asp?ID=5434
Skoleskogen (udatert). ”Suksesjon.” Hentet 15.12.06 fra: http://www.skoleskogen.no/leksikon/article.asp?Data_ID_Article=34&Data_ID_Channel=2
Sogn og Fjordane Skogeigarlag (2007). ”Årsmelding 2006.”
Solberg, S. og E. Næsset (2006). ”Skogovervåking med flybåren laserskanning.” Innlegg i Norsk Skogbruk 11/2006.
Solbraa, K. (1996). ”Veien til et bærekraftig skogbruk.” Oslo, Universitetsforlaget.
Spilling, J. og T. Grotle (upublisert). ”Landsdekkende kartlegging av norske skogeiere. Utført for Norges Skogeierforbund”.
Statens kartverk (udatert). ”Databeskrivelse: Skogbruksplan - bestand.” Hentet 14.9.06 fra: http://www.statkart.no/standard/sosi/html_34/skog/Skog.htm

Statistisk sentralbyrå (2006b). ”Landsskogtakseringen, 2001-2005. Stor tilvekst i norske skoger”. Hentet 24.11.06 fra: http://www.ssb.no/lst/main.html
Steinset, T. A. (red.) (1999). ”Norsk Skoghåndbok 2000”. Oslo, Landbruksforlaget.
Steinset, T. A., H. Brenna, L. Solheim og J. E. Wålberg (2006). ”Dokumentasjon av Landbruksundersøkelsen 2004.” Notater 2006/5. Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
Stordrange, B. (2005). ”Uthuling av grunneierretten.” Innlegg i Glommen 4/2005.
Stortingsmelding nr 17 (1998-99) ”Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren (Skogmeldingen).”
Storø, H. M. og J. Kveli (2002). ”Avvirkningen i Helgeland og Nord-Trøndelag i et nytt årtusen.” NTF-rapport 2002:3. Steinkjer, Nord-Trøndelagsforskning.
Strupstad, L. M. (1990). ”Kvinner som skogeiere. Analyse av en spørreskjemaundersøkelse”. Arbeidsrapport nr. 15/90. Bø, Telemarksforsking-Bø.
Strupstad, L. M. (1991). ”Den tause skogeier. En analyse av kvinnelige skogeieres aktivitetsnivå og deltakelse i skogbruket”. Rapport nr. 43. Bø, Telemarksforsking-Bø.
Strupstad, L. M. (1993). ”Den tause skogeier.” I B. Brandth og B. Verstad (red.) ”Kvinneliv i landbruket.” Utgiversted ikke oppgitt, Landbruksforlaget.
Sundby, L. H. (2007). ”Gender balance in family forestry: A question of leadership.” I G. Lidestav og E. Holmgren (red.) ”Proceedings. Seminar on Gender and Foresty and IUFRO 6.08.01 Workshop. Umeå, Sweden, June 17-21, 2006”. Umeå, Swedish University of Agricultural Sciences.
Svanæs, J. (2004). ”Fokus på tre. Tre og miljø”. Utgiversted ikke oppgitt, Norsk Treteknisk Institutt og TreFokus.
TreFokus (7.6.05). ”Leve med Tre – profileringskampanje for tre.” Hentet 10.6.05 fra: http://www.skogsnorge.no/MODULES/SOI_NEWS/article.asp?Data_ID_Article=511 … Med videre link til: http://www.trefokus.no/levemedtre/
Treveven (udatert a). ”Bestand, hogstmodent bestand.” Hentet 14.9.06 fra: http://www.treveven.no/leksikon/article.asp?Data_ID_Article=15&Data_ID_Channel=2
Treveven (udatert b). ”Bonitet.” Hentet 13.9.06 fra: http://www.treveven.no/leksikon/article.asp?Data_ID_Article=16&Data_ID_Channel=2
Trondheim kommune (20.6.06). ”Miljøstatus i Trondheim. Skog”. Hentet 26.9.06 fra: http://www.ceroi.net/kommuner/trondheim/tema/skog/index.htm
Tunstad, E. (15.11.06). ”Et vendepunkt?” Hentet 16.11.06 fra: http://www.forskning.no/Artikler/2006/november/1163501186.87/artikkel_print
Ukjent a (udatert). ”Kvinneprosjektet i Sør-Trøndelag Skogeierforening.” Utgiversted ikke oppgitt, utgiver ikke oppgitt.
Ukjent b (udatert). ”Prosjekt kvinnesatsing i Nes.” Utgiversted ikke oppgitt, utgiver ikke oppgitt.
Ukjent c (udatert). ”Rapport ’Kvinnelige skogeiere i Nord-Trøndelag’ 1995-1997.” Utgiversted ikke oppgitt, utgiver ikke oppgitt.
Ukjent (21.6.03). ”Kontus. Et forvaltningsprinsipp for økonomisk optimal virkesproduksjon”. Skriv mottat på skogdag i Åmot 21.6.03.
Vennesland, B., K. Hobbelstad, T. Bolkesjø, S. Baardsen, H. F. Hoen, J. Lileng og J. Rolstad (2006). ”Skogressursene i Norge 2006. Kunnskapsdokument i arbeidet med en ny nasjonal strategi for økt avvirkning”. Ås, Norsk institutt for skog og landskap.
Vestskog (2007). ”Årsmelding 2006.”
Viken (2006). ”Årsmelding 2005.”
Viken (2007). ”Årsmelding 2006.”
Western, H. (2004). ”Slå sammen Skogselskapet og SKI.” Debattinnlegg i Norsk Skogbruk

9/9B/2004.
Zúñiga, J. M. R. (2003). ”Paying for forest environmental services: the Costa Rican experience.” Unasylva 54(2003/1). Hentet 29.10.07 fra: http://www.fao.org/docrep/005/y4744e/y4744e08.htm
Østlandsposten (26.2.05). ”Svingninger i skogbruket.” Hentet 7.3.05 fra: http://www.op.no/nyheter/industrinaering/article1479398.ece?service=print
Øyen, B.-H. (2005). ”Mangel på hogstmoden skog de nærmeste tiårene – har man noen alternativer i påvente av at kulturskogen modnes?” I S. Woxholtt (red.) ”Kontaktkonferanse for skogbruk og skogforskning i Trøndelag. Stjørdal 30. - 31.05.2005”. Aktuelt fra skogforskningen 5/05.
Øyen, B.-H. (11.4.05). ”Til skog skal du bli.” Innlegg i Bergens Tidende 11.4.05. Hentet 15.4.05 fra: http://www.bt.no/utskrift.jhtml;jsessionid=F21J0LYMJKFIPCOZXZDSFFA?articleID …
Årringer 13/04. ”Forslag til ny skoglov har vært ute på høring med frist den 15. mars. Årringer gjengir her Norskog sin høringsuttalelse i sin helhet.”
Årringer 23/04. ”Skattemelding - med døden til følge?”
Årringer 51/04. ”NORSKOGs innlegg under høring med Finanskomitéen og Næringskomitéen.”
Årringer 53/04. ”Komentar [*sic*] til endringene i skattepolitikken: ’Bror min gjorde mye rart – en gang gjorde han i brønnen’ (Kjell Aukrust).”
Årringer 25/05. ”Infoårring”: ”Skogbruket- en samfunnsøkonomisk lønnsom næring”.
Årringer 26/05. ”De nye skattereglene for skogbruket.”
Årringer 27/05. ”For oss som nå elsker og har ubegrunnet tillit til miljøbyråkratiet.”
Årringer 37/05. ”Så drep meg herre, men ikkje med graut!”
Årringer 42/05. ”Næring med potensial søker fremtidsrettede politikere.”
Årringer 46/05. ”Info Årring”: ”Vi minner om NORSKOGs skattetourne’ i distriktene”.
Årringer 7/07. ”Nye FoU-prosjekter i NORSKOG”: ”Vindfellingsfrekvens og trestabilitet ved lukkede hogster”.
Aasetre, J. (2002). ”Skogen i folks hoder.” Utmark 2002:3.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Oversiktsspørsmål:

1) Kan du fortelle meg om de vesentligste menneskene i ditt liv?[1]

2) i) Kan du tegne hvordan eiendommen din er? ii) Kan du tegne hvordan skogeiendommen din (inklusive utmark) mer spesifikt er? iii) Kan du med ord skildre et sted på skogeiendommen din (inklusive utmark)?[2]

3) Hvordan ble eiendommen din?[3]

4) i) Hvor henter husholdet inntekten sin fra?[4] ii) Hva er husholdets totale inntekt? iii) Hvor mye av husholdets inntekt kommer fra skogen (inklusive utmarka)?[5]

5) Kan du beskrive hovedtingene som skjer i løpet av ett år for alle dine yrkesrelaterte aktiviteter?[6]

6) Kan du beskrive de skogbruksrelaterte aktivitetene (inklusive utmarksrelatert aktivitet) over et helt år?[7]

---

[1] Mulig oppfølgingsspørsmål:
- A) På hvilken måte er personene vesentlige?

[2] Mulig oppfølgingsspørsmål:
- A) Hva var det som gjorde at du valgte å skildre akkurat dette stedet?

[3] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) Når ble den din?
- B) I forhold til eierskapet: Er det snakk om i) en overtakelsesfase, ii) en oppbyggingsfase, iii) en etablerende fase, iv) en nedbyggingsfase, v) en overlatelsesfase?

[4] Både næringsinntekt, lønnsinntekt, kapitalinntekter.
- A) Mulig oppfølgingsspørsmål: Hva slags yrkesrelaterte aktiviteter holder du/dere på med og som du/dere eventuelt ikke har inntekter fra? (Fra både skogbruksrelatert aktivitet (inklusive utmarksrelatert) og annet.)

[5] *Skogeierundersøkelsen* nevner følgende muligheter i tillegg til tømmerproduksjon som det kan hentes inntekt fra: a) Juletre eller pyntegrøntproduksjon, b) produksjon av ved, c) produksjon av annen bioenergi, for eksempel flis, d) salg av jakt og fiskerettigheter, e) festing eller salg av hyttetomter, f) andre turistrelaterte tjenester, g) grustak/salg av pukk, h) mini- eller mikrokraftverk, evt. salg av fallrettigheter.

[6] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) i) Når på året er aktiviteten på topp? ii) Hva er det som skjer da, og hva er det som ikke skjer da?
- B) i) Når på året er aktiviteten på bunn? ii) Hva er det som skjer da, og hva er det som ikke skjer da?
- C) Er dette noe som gjentar seg hvert år?

[7] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) i) Når på året er topp- og bunn-aktivitetstidspunktet for skogbruksdelen (inklusive utmark) av din aktivitet, og ii) hvilke skogbruksrelatert aktivitet holder du på med på dette topp-aktivitetstidspunktet?
- B) Er dette noe som gjentar seg hvert år?
- C) i) Hender det at ett topp-aktivitetstidspunkt innen en yrkesrelatert aktivitet faller på samme tid som et topp-aktivitetstidspunkt for en annen yrkesrelatert aktivitet? ii) Hvordan løser du eventuelt dette? iii) Faller topp-aktivitetstidspunktet for skogbruksdelen (inklusive utmark) sammen med noe som er i nærheten av å være topp-aktivitetstidspunkt for andre yrkesrelaterte aktiviteter? iv) Hvordan løser du eventuelt dette?
- D) Hvor stor mulighet har du til å tilpasse tidsbruken din mellom de forskjellige (yrkesrelaterte) aktivitetene dine?
- E) Er det noen skogbruksrelaterte aktiviteter (inklusive utmarksrelaterte) som gjentar seg med lengre mellomrom enn ett år?
- F) Er det noe som forekommer mer sporadisk av de skogbruksrelaterte aktivitetene (inklusive utmarksrelaterte)?
- G) Hva er det som er bestemmende for når hva bør/skal gjøres?

7) Jeg antar at du kan ha ”forpliktelser” eller ansvar for noe som også ikke er yrkesrelatert, hva er dette?[1]

8) i) Hvordan er arbeidsfordelingen (for yrkesrelaterte aktiviteter og annet) mellom menneskene som inngår i husholdet? ii) Hva er det den enkelte prioriterer av sine oppgaver?[2] iii) Hva vektlegger du blant dine yrkesrelaterte oppgaver?

9) Kan du med ord ta meg med på en tur i lokalmiljøet og fortelle meg hva jeg vil få se og hvem jeg kommer til å treffe hvor og når?

Spørsmål fra den innledende telefonsamtalen:

Mer spesifikke spørsmål:

10) Jeg har jo definert ”forvaltningsaktiv skogeier” som en skogeier som blant annet har et bevisst forhold til sin eiendom og sitt eierskap, og som tar bevisste valg med hensyn til utnyttelse av naturressursen. Kan du gi meg ett eller flere eksempler på hva du forstår med ”bevisst forhold”/”bevisste valg”?

11) Jeg antar at du på ett eller annet vis må ”besiktige” skogen din (inklusive utmark) for å få og holde oversikt, hva gjør du når du gjør det?[3]

12) Kan du fortelle meg relativt detaljert hva som skjer fra en tanke om mulig avvirkning, via det å få gjort det, og så ende opp med å ha forynget?[4]

---

[1] Kan eksempelvis være omsorgsarbeid, husarbeid, fritidsaktiviteter, organisasjonsarbeid.
Mulig oppfølgingsspørsmål:
A) Hvordan blander dette seg inn i tids- og ressursbruken for i) dine yrkesrelaterte aktiviteter generelt og ii) de skogbruksrelaterte mer spesielt (inklusive utmarksrelaterte aktiviteter)?

[2] Mulige oppfølgingsspørsmål:
A) i) Hva er det som ligger til grunn for denne arbeidsdelingen? ii) Hva er det som ligger til grunn for denne prioriteringen?
B) i) Hvis du eller andre ønsker at denne arbeidsdelingen og/eller prioriteringene skulle ha vært forandret, hva skulle da ha blitt forandret? ii) Hva er det som gjør at disse endringene ikke finner sted?

[3] Mulige oppfølgingsspørsmål:
A) Hvordan går du frem for å få denne oversikten? (Eksempelvis beveger deg til fots, sender ut andre?)
B) Hva ser du etter?

[4] Mulige oppfølgingsspørsmål:
A) Hvordan bestemmer du og prioriterer du mellom ulike bestand?
B) i) Hvordan bestemmer du hvor mye som skal avvirkes? ii) Inngår tanke om årlig avvirkningskvantum her? iii) Inngår betraktninger rundt forholdet mellom tilvekst og avvirkning her? (Hvordan er avvirkningen i forhold til tilveksten?)
C) Hvem snakker du med?
D) Hva slags informasjon henter du eventuelt inn?
E) Hva slags (skriftlige?) avtaler inngår du med hvem?
F) Med hensyn til avvirkning: i) Hva skjer mellom hvem når dette bestemmes? ii) Hvordan kommer du frem til hvilken driftsmetode som skal benyttes ved avvirkningen? (iii) Hvordan kommer du frem til når avvirkningen skal skje? (Følger du med på tømmerpriser, leveringsmuligheter, bonusordninger, og er dette vesentlig for når avvirkning av hva skjer?) (iv) Hvordan kommer du frem til hvilke hogstform som skal brukes? v) Hvordan forstår du åpen hogst (flatehogst, småflatehogst, stripehogst, frøtrestillinghogst) og lukket hogst (skjermstillingshogst, bledningshogst, fjellskoghogst, gjennomhogst, plukkhogst, gruppehogst)?
G) Med hensyn til foryngelse: i) Hva slag former for foryngelse bruker du? ii) Hva er det mest optimale på din eiendom? (Snakker informanten da om biologi og/eller økonomi?) iii) Er du kjent med din ”foryngelsesplikt”, og hvordan tenker du rundt den?

13) Hvis du har og bruker skogbruksplan, kan du da vise meg hvordan du bruker den?[1]

14) Har du andre slike "redskap"?

15) Hva av det praktiske skogsarbeidet lar du andre gjøre?[2]

16) i) Hvilke betraktninger ligger bak det at du setter bort det av det praktiske skogsarbeidet du setter bort, og ii) hvilke betraktninger ligger bak det at du (eventuelt) gjør det av det praktiske skogsarbeidet du gjør?[3]

17) Hvilke betraktninger gjør du deg når det gjelder de avtalene som inngås for de oppgavene du setter bort?[4]

18) Til de av informantene som gjør noe skogsarbeid: Kan du fortelle meg noe om hvordan du opplever å gjøre dette praktiske skogsarbeidet?

19) Kan du fortelle meg hva de administrative oppgavene du som skogeier gjør, går ut på?[5]

20) På hvilken måte benytter du eventuelt skogbruksleder og/eller skogbrukssjef?[6]

21) i) Hvis jeg overhørte en samtale mellom deg og skogbruksleder, hvilke spørsmål ville jeg da høre i) deg spørre denne personen om, og ii) denne personen deg om? iii) Hva hvis det var mellom deg og skogbrukssjef? [1]

H) Hvordan tenker du i denne forbindelsen rundt i) veibygging, ii) hensyn til biologisk mangfold, biotoper etc., iii) allmennhetens friluftsliv, iv) landskapsetiske hensyn, v) kulturminner, vi) vern?

I) Hvor ofte kan det være snakk om at du avvirker, og hvor mye kan det være snakk om hver gang?

[1] Mulige oppfølgingsspørsmål i forbindelse med skogbruksplanens innhold:

A) i) Hvordan er treslagsammensetningen? ii) Hvordan er boniteten på eiendommen, iii) hvor stort er det stående volum, iv) hvordan er alderssammensetningen?

B) i) Har du noen områder hvor det kunne/skulle ha vært gjort noe markberedning, planting, såing, supplerende planting, grøfting av fast mark, gjødsling, avstandsregulering, løvrydding, veibygging, veivedlikehold, kunstig kvisting, tynning, sluttavvirkning, råtebehandling? ii) Hvordan tenker du rundt dette som kunne/skulle ha vært gjort? iii) Hvis det er noe av dette du ikke har tenkt å få gjort noe med (enten utført av deg selv eller andre), hva er grunnen til det?

[2] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) Hva forstår du med "praktisk skogsarbeid"? (Mulige "snitt": Se over + annen avvirkning, vinsjing, kapping/aptering, fremkjøring, vedlikehold av utstyr.)

B) i) Er det noe av det praktiske skogsarbeidet du forstår som mer vesentlig enn annet, og ii) på hvilken måte er det mer vesentlig?

[3] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) i) Betyr det noe for deg om du gjør praktisk skogsarbeid eller ikke? ii) Hvorfor betyr det eventuelt noe? iii) Oppfatter du det som viktig i andres øyne at du gjør skogsarbeid, iv) og eventuelt særskilte skogsarbeidsoppgaver, v) og/ eller at du kan vise til slik erfaring? vi) Hva er det som gjør at du oppfatter det slik du gjør?

B) Påvirker avgjørelsen om å gjøre/ikke gjøre skogsarbeid selv, andre oppgaver du har som skogeier?

[4] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) Hvilke erfaringer har du høstet fra tidligere inngåelse av kontrakter?

B) i) Hvem setter du det bort til? ii) Hvorfor setter du det bort til dem?

[5] Mulige "snitt": Planlegging av det som faktisk skal foregå i skogen, foreta innkjøp/investeringer, regnskap/budsjett, utfylling av diverse rapporteringsskjema og/eller søknader, evt. administrering av personell.

[6] Mulig oppfølgingsspørsmål:

A) Er det andre innen det private og offentlige veiledningsapparatet du benytter?

22) Hvis skogbrukslederen og skogbrukssjefen er faglig uenig, hvordan forholder du deg da?[2]

23) Kan du med ord male for meg hva som skjer på en vanlig skogdag?[3]

24) Kan du fortelle meg hva du gjør når du får informasjon om at det skal være årsmøte i skogeierlaget?

25) Det er skogeierlagsmøte og det møter en skogeier for første gang (og ingen kjenner personen): Hva vil de andre tilstedeværende si til personen?[4]

26) Hva er dine erfaringer fra deltakelse i skogeiersamvirket?[5]

27) Hvis du i forhold til skogbruksdelen (inklusive utmark) av ditt virke drar veksler på noens erfaring eller kunnskap, hvem er det da snakk om og i hvilke høve?[6]

28) Jeg antar at det er en del en som skogeier må holde seg faglig oppdatert på, hvordan gjør du det og hva kan denne oppdateringen dreie seg om?[7]

---

[1] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) Hva hvis det var naboen og ikke deg jeg overhørte i samtalen, hva ville jeg da ha hørt av spørsmål?
- B) i) Hvis jeg overhørte en samtale mellom to personer som kritiserer skogeierforeningen (eventuelt skogbrukslederen), hva vil jeg da vanligvis høre? ii) Hva vil jeg vanligvis høre hvis jeg overhørte en samtale mellom to personer som kritiserer skogoppsynet (eventuelt skogbrukssjefen)?

[2] Eksempelvis hvis skogbrukssjefen sier at det er nødt å være et visst planteantall pr. dekar, mens skogbruksleder hevder at det er tilstrekkelig med mindre.

Mulig oppfølgingsspørsmål til spørsmålene i tilknytning til veiledningsapparatet:
- A) i) Har erfaringene dine med skogbruksleder og/eller skogbrukssjef betydd noe for hvordan du har forvaltet skogen (inklusive utmarka), hva du har gjort og hvordan du har tenkt? ii) Betyr mer nåtidige erfaringer med en eller begge, noe for hvordan du forvalter skogen (inklusive utmarka) nå?

[3] Alternativt: i) siste skogdag du deltok, ii) hva antar du skjer?

[4] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) Vil noen si noe før møtet starter?
- B) Vil møteleder si noe etter at møtet er startet?
- C) Vil noen si noe etter at møtet er over?

[5] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) Opplever du at deltakelse her er positivt for deg, og eventuelt på hvilken måte?
- B) Hvordan tenker du om forholdet mellom den enkelte skogeier, skogeierlaget og skogeierforeningen?
- C) i) Har du fått oppgaver/roller i forbindelse med din deltakelse i skogeiersamvirket? ii) Tror du disse oppgavene/rollene har/har hatt noen betydning for din videre aktivitet som skogeier?
- D) Til de kvinnelige informantene: Hvilke betydning har det/har det hatt for deg at det er så få kvinner med i skogeiersamvirket?

[6] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) i) Hvis du skal ta noe du oppfatter som en vesentlig og stor (kritisk) avgjørelse mht. skogen (inklusive utmarka) di, er det da noen spesielle du drøfter/lufter dette med? ii) Kan du gi meg eksempler på slike avgjørelser? iii) Kan du relativt detaljert beskrive hvordan det forløper når du drøfter/lufter dette?
- B) Hvis du mer jevnlig drar veksler på noen, kan du da beskrive en typisk situasjon hvor du og denne personen snakker om hva som skal gjøres i skogen (inklusive utmarka)?
- C) Hvordan opplever du dette å dra veksler på andre?
- D) Er det noen du kunne ha dratt veksler på, men uten å gjøre det?

[7] Mulige oppfølgingsspørsmål:
- A) Deltar du eller har du deltatt i noen form for kurs/opplæring/utdanning innen skogbruk?
- B) Deltar du eller har du deltatt i noen form for prosjekt som innebærer skogbruksskolering?
- C) Hvilke betydning har/har disse kursene/prosjektene hatt for hva du som skogeier gjør og på hvilken måte du gjør det?

29) Jeg antar at du som skogeier av og til opplever dilemmaer av en eller annen art. Hva slags dilemmaer kan dette være snakk om?[1]

Mer hypotetiske spørsmål:

30) Hvis du har et ideal, en drøm, en visjon, et ønske om hva du skulle holde på med av yrkesrelaterte aktiviteter, hva hadde du da kommet til å gjøre hvis du greidde å virkeliggjøre idealet, drømmen etc.?[2]

31) Hvis du kunne ha valgt, ville du da ha drevet mer, like mye eller mindre med de skogbruksrelaterte aktivitetene (inklusive utmarksrelaterte)?[3]

32) Hva tenker du om i) skogbruket av i dag, ii) det for 10-20 år siden, og iii) hvordan tenker du deg at skogbruket blir om 10-20 år?[4]

33) Tror du det er slik (private, personlige) skogeiere generelt tenker om i) det nåtidige, og ii) det fremtidige skogbruket?

34) i) Hvordan var det å delta i dette skogbruket da du var ny som skogbruksaktør, og ii) hvordan tror du det blir for deg i fremtiden med flere år på baken og med det skogbruket du da skisserer?

35) Tenker du noe på hva storsamfunnet tenker og mener om skogbruket?[5]

---

[1] Mulige tenkte dilemmaer: i) Mellom det å foreta tynning eller slutthogst når ens eget tidsskjema sier det passer best og når ulike priser/bonusordninger gjør det mest gunstig? ii) Mellom det å ha vinterhogst og hogst til andre tider på året? iii) Mellom det å ha hogstmaskinhogst og manuell hogst? iv) Mellom kravet om tømmerets ferskhet og egen tidsplan? v) Mellom egen og andres kunnskap/erfaring? vi) Mellom å avvirke og å "la det stå og verne seg selv"? (Mellom bruk og vern?) vii) Mellom å bruke skogeierforeningen som tømmeromsetter og andre? viii) Hvordan bruke tiden? (Er tiden en knapp ressurs?)

[2] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) Hadde du gjort mer eller mindre av noe av det du allerede gjør, gjort noe annerledes, gjort noe nytt?
B) Hva er det som ligger bak dette idealet, denne drømmen etc.?
C) Kan du gi meg eksempler på at idealet, drømmen etc. har påvirket valg du har gjort?
D) Er det noe du har gjort som du forstår som delvis virkeliggjøring av idealet, drømmen, etc.?
E) i) Hva vil kunne løfte deg frem mot en virkeliggjøring av idealet, drømmen etc.? ii) Hva virker som hindre for å virkeliggjøre det? (Er det for eksempel noen beslutninger i husholdet som binder deg/dere til bestemte forpliktelser og som reduserer valgmulighetene? Eks. ha noen på kår/at noen studerer/at en gjerne vil etterlate seg eiendommen i bedre stand enn hva den var da en selv fikk eierskapet.)

[3] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) Hva ligger til grunn for svaret ditt?
B) Ser du for deg noen muligheter for alternativ bruk av tre og skog som kan skape noe verdier? (Snakker personen da om økonomiske eller andre former for verdier?)
C) Hvordan tenker du rundt den nåtidige og fremtidige utnyttelsen av utmarksressursen din?

[4] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) Er det norsk skogbruk, regionalt skogbruk, lokalt skogbruk du tenker på?
B) Det skogbruket av i dag som du snakker om, er det slik du ønsker deg at det skal være?
C) Det skogbruket du tenker deg om 10-20 år, er det slik du ønsker at det skal bli?
D) Hvis informanten sier noe om endring av rammevilkår: Hva gjør du i forhold til endringene av dem?

[5] Mulige oppfølgingsspørsmål:

A) I så fall: Hva tror du storsamfunnet tenker og mener?
B) Har det storsamfunnet tenker og mener, noen innflytelse på din egen opplevelse og forståelse av dine skogbruksmessige vilkår nå og i fremtiden?

36) Hvis jeg holder meg til skogbruksdelen (inklusive utmark) av ditt virke, hva er det du opplever: i) Tilfredsstillelse ved, ii) som de største hindringene, iii) som de største utfordringene?